

SLOVÁCKO

LX

2018

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS
PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
LX
2018

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2018

Společenskovědní recenzovaný časopis pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LX • Vychází 1× ročně • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Smetanovy sady 179, 686 01 Uherské Hradiště dne 30. 7. 2019 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemník redakce: P. Číhal • Redakční rada: P. Číhal, J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, R. Habartová, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martykánová, H. Myslivečková, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, K. Slobodová Nováková, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Tiskárna LELKA, Vojtěch Lelka, Kyjovská 579, 696 17 Dolní Bojanovice • Náklad 250 ks

ISBN 978-80-87671-38-2

ISSN 0583-5569

OBSAH

Etnologie

<i>Marta Kondrová</i> : Rukávce na Slovácku II. Příspěvek k typologii ženských oděvních součástek na Slovácku. Rukávce příramkové s tvarovaným rukávem a raglánové.....	11
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Využití kroje a krojových součástek v současné masopustní obchůzce na Uherskohradištsku	41
<i>Miroslav Havlík</i> : Příspěvek k technologii výroby vína v 17. a 18. století na Moravě	57
*	
PhDr. Alena Plessingerová, CSc., jubiluje (<i>Ludmila Tarcalová</i>).....	63
Dopis Karlu Pavlišťíkovi (<i>Ivo Frolec</i>).....	64
Vzpomínka na Jana Poláčka (<i>Petr Číhal</i>)	65
Kristýna Petříčková. Tradiční lidový oděv v Blatničce a Blatnici pod Sv. Antonínkem na Uherskoostrožsku (<i>Ludmila Tarcalová</i>).....	66
Eliška Křížková ml., Eliška Křížková st., Marcela Trtková, Michal Stránský. Hrozenské šaty (<i>Marta Kondrová</i>).....	67
Výstava Lidové stavby (ne)známé (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	70

Archeologie

<i>Jaroslav Bartík</i> : Sídliště lengyelské kultury v poloze Ostrožská Nová Ves – Koruny.....	75
<i>Jiří Košta, Jiří Hošek</i> : Nejstarší nález meče na pohřebišti ve Starém Městě – Na Valách. Výsledky revizního průzkumu	95
<i>Dana Menoušková, Petr Dresler, Ondřej Pelikán</i> : K průběhu a rozsahu destrukce kamenného objektu z Uherského Hradiště, Protzkarovy ulice.....	111
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek</i> : Pevnost Uherské Hradiště – barokní opevnění města ve světle dosavadních archeologických pramenů.....	125
<i>Adam Fojtík, Miroslav Popelka, Samuel Španihel</i> : Doklady novověkého osídlení parcely v Malenovicích u Zlína	155
*	
Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2018 (<i>Tomáš Chrástek, Jaroslav Bartík, Jiří Novotný</i>).....	167

Historie

<i>Lukáš Čoupek</i> : Hospodaření s obecním majetkem na panství Buchlov před rokem 1850	175
<i>Adam Strašák</i> : Urážky císaře a prezidenta na přelomu 19. a 20. století ve spisech Krajského soudu Uherské Hradiště	191
<i>Lukáš F. Peluněk</i> : Karel Stloukal a proměny místních a pomístních názvů jihovýchodní Moravy ve třicátých až padesátých letech 20. století (historicko-toponomastický exkurz)	201
<i>Jiří Gregor</i> : Spor hospodáře Františka Stáry s Okresním národním výborem v Uherském Brodě v roce 1951	221
*	
Za Bedřichem Čerešňákem (<i>Josef Jančář</i>)	231
Kolektiv autorů. Kunovice I. a II. (<i>Olga Floriánová</i>).....	231
František Ilík. Otakar Machálek, OTMA a Mařatice: OTMA: 1938–2018 (<i>Jiří Čoupek</i>).....	233

Ivan Bergmann et al. Historie a současnost podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku (<i>Michael Viktořík</i>)	235
Vladimír Groš, Peter Futák, Jiljí Minařík. Židovské rody ve Veselí nad Moravou (<i>Nina Pavelčíková</i>).....	238
Ingredere hospes (<i>Blanka Rašticová</i>)	239
Dějiny umění	
<i>Vladislava Řihová, Zuzana Křenková</i> : Funkcionalistické lázně v Uherském Hradišti ve světle stavebněhistorického průzkumu	245
*	
Umění vzdělávat uměním. K životnímu jubileu Hany Myslivečkové (<i>Olga Badalíková</i>).....	265
Zdeněk Tománek šedesátníkem (<i>Milada Frolcová</i>)	268
K životnímu jubileu Ludmily Štefánkové (<i>Milada Frolcová</i>).....	272
Výběr z díla Jaroslava Blažka Ke kořenům (<i>Milada Frolcová</i>).....	274
Muzejnictví	
<i>Ivo Frolec, Iveta Mátlová</i> : Slováké muzeum v roce 2018, výroční zpráva.....	283
<i>Romana Habartová</i> : Mistrovská rukodělná výroba Zlínského kraje – tvůrci z Valašska.....	303
<i>Petr Číhal</i> : Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2018.....	321
<i>Romana Habartová</i> : Lidová stavba 2008–2018 – ocenění Zlínského kraje	325
<i>Jan Káčer</i> : Zděné a roubené zvonice na Uherskohradištsku	337
<i>Jiří Höhn</i> : Připravuje se nová expozice hudebních nástrojů	353
<i>Jan Káčer</i> : Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje v roce 2018	355
*	
Výběrový přehled publikací vydaných v roce 2018 (<i>Iveta Mátlová</i>)	361
Výstavy Slovákého muzea v roce 2018 (<i>Iveta Mátlová</i>)	371
Nabídkový list publikací a CD Slovákého muzea v Uherském Hradišti (<i>Iveta Mátlová</i>).....	373
Technické pokyny redakce pro publikování v časopisu Slovákco (<i>Redakce</i>).....	383

SUMMARY

Ethnology

<i>Marta Kondrová</i> : Sleeves in Moravian Slovakia – Part 2. A Contribution to Typology of Clothes Parts in Moravian Slovakia. Sleeves with an Added Rectangular Part between a Sleeve and a Collar and Sleeves Sewn from One Piece of Cloth from a Collar to the End of the Sleeve	11
<i>Ludmila Tarcalová</i> : The Use of Costume Parts in Current Shrovetide Rounds in the Region of Uherské Hradiště	41
<i>Miroslav Havlík</i> : Contribution to Winemaking in 17 th and 18 th Century in Moravia	57
*	
Messages	63

Archeology

<i>Jaroslav Bartík</i> : The Lengyel Culture Settlement in Ostrožská Nová Ves – Koruny	75
<i>Jiří Košta, Jiří Hošek</i> : The Oldest Find of a Sword on the Burial Ground in Staré Město – Na Valách. The results of a Revision Research	95
<i>Dana Menoušková, Petr Dresler, Ondřej Pelikán</i> : To the extent of destruction of the Stone Object in Protzkarova Street in Uherské Hradiště	111
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek</i> : Fortress Uherské Hradiště – Baroque Fortification of the Town in the Light of Existing Archaeological Sources	125
<i>Adam Fojtík, Miroslav Popelka, Samuel Španihel</i> : Proofs of Modern Times Settlement of the Plot in Malenovice near Zlín	155
*	
Messages	167

History

<i>Lukáš Čoupek</i> : Management of Communal Property at Buchlovice Domain before 1850	175
<i>Adam Strašák</i> : Insults of the Emperor and the President on the Turn of 19 th and 20 th Century in the Files of the Regional Court of Uherské Hradiště	191
<i>Lukáš F. Peluněk</i> : Karel Stloukal And Transformation of Local and Sub-local Names of South-east Moravia in the Period of 30s to 50s of 20th Century (historical and toponymical digression)	201
<i>Jiří Gregor</i> : The Suit of Farmer František Stára and District National Committee in Uherský Brod in 1951	221
*	
Messages	231

History of Art

<i>Vladislava Říhová, Zuzana Křenková</i> : Functionalist Spa in Uherské Hradiště from the Point of View of Building and Historical Research	245
*	
Messages	265

Museums

INHALTVERZEICHNIS

Ethnologie

<i>Marta Kondrová</i> : Ärmelblusen in der Mährischen Slowakei – Teil 2. Beitrag zur Typologie der Bestandteile der Frauentrachten in der Mährischen Slowakei. Ärmelbluse mit betonter Schulter und Bluse mit Raglanärmeln	11
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Die Verwendung von Trachten und Trachtenteilen bei den heutigen Karnevalsanzügen in der Umgebung von Uherské Hradiště	41
<i>Miroslav Havlík</i> : Beitrag zu Verfahren der Weinherstellung im 17. und 18. Jahrhundert in Mähren.....	57
*	
Nachrichten.....	63

Archäologie

<i>Jaroslav Bartík</i> : Siedlung der Lengyel-Kultur in der Lage Ostrožská Nová Ves – Koruny	75
<i>Jiří Košta, Jiří Hošek</i> : Der älteste Schwertfund im Gräberfeld in Staré Město – Na Valách. Ergebnisse einer Neuuntersuchung.....	95
<i>Dana Menoušková, Petr Dresler, Ondřej Pelikán</i> : Zu Verlauf und Umfang der Zerstörungsreste eines steinernen Objekts aus Uherské Hradiště, Protzkarova-Straße	111
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek</i> : Die Festung Uherské Hradiště – barocke Wehranlage im Licht der bisherigen archäologischen Quellen.....	125
<i>Adam Fojtík, Miroslav Popelka, Samuel Španihel</i> : Belege neuzeitlicher Besiedlung einer Parzelle in Malenovice (Zlín)	155
*	
Nachrichten.....	167

Geschichte

<i>Lukáš Čoupek</i> : Bewirtschaftung des Gemeindevermögens auf der Herrschaft Buchlov vor 1850.....	175
<i>Adam Strašák</i> : Beleidigungen des Kaisers und des Präsidenten zur Wende des 19. und 20. Jahrhunderts in den Akten des Bezirksgerichts Uherské Hradiště.....	191
<i>Lukáš F. Peluněk</i> : Karel Stloukal und die Veränderungen der Toponymen und Flurnamen Südostmährens in den 30iger bis 50iger Jahren des 20. Jahrhunderts (historisch-toponomastischer Exkurs).....	201
<i>Jiří Gregor</i> : Streit des Gutsbesitzers František Stára mit dem Kreisnationalausschuss Uherský Brod im Jahr 1951	221
*	
Nachrichten.....	231

Kunstgeschichte

<i>Vladislava Říhová, Zuzana Křenková</i> : Funktionalistisches Stadtbad in Uherské Hradiště im Licht seiner bauhistorischen Erforschung	245
*	
Nachrichten.....	265

Museum

ETNOLOGIE

rukávce na slovácku II. příspěvek k typologii ženských oděvních součástí na slovácku. rukávce příramkové s tvarovaným rukávem a raglánové

Marta Kondrová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Prodala rubáč, rukávce,
dala si hádat cigánce.¹

Studie je přímým pokračováním stati Rukávce na Slovácku I.² Rukávce patřící k základním součástem ženského kroje jsme v této studii rozdělili na dvě základní skupiny, které zahrnují střih příramkový a raglánový. V první části studie byla pozornost věnována skupině rukávců příramkových s rukávem šitým z obdélníkového pruhu plátna. Dle předchozího rozčlenění a vytvořené typologie budeme v této části studie popisovat příramkové rukávce s tvarovaným rukávem a několik typů rukávců raglánových.³

rukávce příramkové

2. s rukávem tvarovaným

typ záleský (kroj luhačovicko-pozlovický cca do roku 1870)

typ kunovický (kroj kunovický, staré součástky kroje vlčnovského – *natahačky*)

typ strážnický (kroj strážnický)

rukávce raglánové

1. s rukávem z obdélníkového pásu

a/ typ s rukávem zřaseným do manžety

typ jihokyjovský (kroj jihokyjovský, starší vrstva rukávců z Podluží)

b/ typ s rukávem zřaseným šňůrkou

typ podlužácký I (kroj podlužácký, mutěnicko-hovoranský, rohatecký)

c/ typ se stánkem i rukávy zřasenými šňůrkou

typ podlužácký II (kroj podlužácký)

d/ typ s nezřaseným krátkým rukávem

typ podlužácký III (kroj podlužácký – spodní rukávce)

2. s rukávem tvarovaným

typ strážnický (kroj strážnický, kraj rohatecký – starší vrstva)

Zatímco první studie věnovaná příramkovým rukávcům s rukávem z obdélníkového pásu zahrnovala kroje z oblasti uherskohradištského Dolňácka, Uherskobrodská, ale také kraj severokyjovský a hanákoslovácký, v této části studie se zaměříme na oblast luhačovického Zálesí a starší vrstvu této oděvní součástky, která se zde oblékala do poslední třetiny 19. století, také na Kunovicko tvořící v této oblasti specifický krojový ostrůvek i oblast kolem Strážnice, kde se opět vyskytují rukávce s rukávem obloukovitě střiženým. Raglánový střih rukávců se pak vyskytuje v oblasti Podluží, ale také na jižním Kyjovsku a ve starší vrstvě krajů na Strážnicku a Rohatecku, kde zachovával i vykrojení rukávů.

Ve studii vycházíme z obrazových materiálů zahrnujících kresebnou dokumentaci, střižové rozkresy i fotografie, ale především z fyzických dokladů ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně

i sbírek Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, respektive Muzea luhačovického Zálesí a Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Právě detailní analýza dochovaných krojových součástí v muzejních sbírkách vedla ke klasifikaci stříhových konstrukcí a nástinu vývoje těchto krojových součástí v některých oblastech.

Příramkové rukávce jsou charakteristické pro většinu území Slovácka, přičemž převažují typy s rukávem šitým z obdélníkového pruhu plátna s čtvercovými klíny v podpaží. Tomuto typu rukávů ve všech variantách u různých regionálních typů kroje byla věnována předchozí studie. Méně rozšířeným, ale přesto archaickým typem krojové součástky jsou rukávce příramkové stříhu, které mají rukáv obloukovitě vystřižený a případně nadstavený v podpaží trojúhelníkovými klíny. Tento typ jsme nazvali jako rukávce příramkové s tvarovaným rukávem.

RUKÁVCE PŘÍRAMKOVÉ S TVAROVANÝM RUKÁVEM

Typ záleský

V oblasti luhačovického Zálesí se nosil specifický typ rukávů s kratšími, jen pod lokty sahajícími rukávy našasnými do příramku a zužující se k záloktí. V podpaží jsou rukávy nadstaveny trojúhelníkovým klínkem, umístěným vždy na přední straně rukávů. Vrapení rukávu je vepředu ukončeno již několik centimetrů před koncem příramku a navíc je zde vsazen výrazný trojúhelníkový klín nazývaný *cvikl*. Na koncích rukávů jsou obvykle malé *kadrky* (volány), které byly jemně vyšívané a v některých obcích postupně také lemované úzkou krajkou. Na rukávcích z některých obcí se však ve starší vrstvě kadrle nevyskytovaly vůbec (Kaňovice, Zádveřice, Pradliska, Sehradice ad.). Příramek lemovala jemná vyšívka, na zadní straně lomená do pravého úhlu podél švu vsazení do příramku. Tomuto charakteristickému znaku záleských rukávů se říká *spúšťka* nebo *spúščka*.⁴ Tento typ rukávů se vyskytoval, jak můžeme pozorovat na obrazovém dokladu z roku 1814, na Luhačovicku již na počátku 19. století.

Žena z luhačovického panství. Kvaš z roku 1814. Převzato z: Ludvíková, Miroslava. *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814*. Brno 2000, s. 166.

Detailní studium sbírky Slováckého muzea, která obsahuje devět těchto krojových součástí z obcí Biskupice, Vlachovice a blíže neurčených lokalit luhačovického Zálesí, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě se sedmi exempláři a především rozbor bohaté sbírky Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně (39 zkoumaných rukávů), prokázalo jednotnost stříhu dochovaných rukávů od první třetiny 19. století až do konce 19. století, kdy se začaly na luhačovickém Zálesí nosit *dudky*, *dutaně* s rukávy stahovanými šňůrkou, ovlivněné dolňáckým stříhem rukávů z rovných dílů. Popsali jsme je v první části studie včetně stříhové konstrukce a rozkresu stříhu.⁵ Uniformitu

střihu potvrzují i ojedinělé součástky ze sbírky Moravského zemského muzea či Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici (dále NÚLK).

Rukávce „záleského“ typu s tvarovaným rukávem a výraznými klíny vsazenými do přední části rukávu se vyskytovaly nejen u kroje luhačovicko-pozlovického, jak jej popsal Josef Klvaňa, ale velmi pravděpodobně také u kroje komenského a bojkovického, vydělených ze skupiny krojů slavicko-bojkovických.⁶ Jak kroje luhačovsko-pozlovské, tak kroje slavicko-bojkovské řadil Josef Klvaňa do samostatného okruhu krojů valašsko-slovenských. Všeobecně respektované Klvaňovo rozdělení krojů podpořil a rozšířil Antonín Václavík, který sice regionálně vymezil oblast Zálesí na poměrně konkrétním a úzkém území třiceti obcí, jejichž přirozeným centrem a spádovým městem jsou lázeňské Luhačovice, avšak při popisu oděvu naznačil územně větší rozšíření kroje s horskými – valašskými prvky.⁷ Teorii o valašských znacích v kroji na luhačovickém Zálesí podporuje také studie Aleny Jeřábkové, která střih, ale především výšivku z rukávců považuje za jeden ze zásadních znaků svědčících pro valašský původ krojů rozšířených na jihu až po obce Nezdenice a Záhorovice nedaleko Uherského Brodu.⁸ K valašskému charakteru starší vrstvy krojů na luhačovickém Zálesí se pak přiklání i Blanka Petráková.⁹

Tyto teze podporují i rukávce fyzicky dochované v nejvýznamnějších muzejních sbírkách na Moravě. V Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě se nachází sedm rukávců z let 1850–1920, střihově bezpochybně náležející k záleskému typu, lokalizované do Dolní Lhoty, Sehradice, Pradlísk, Luhačovic a tři také do Záhorovic. Zde se jedná o unikátní kusy rukávců v lokalitě, kde kroj zanikl na přelomu 19. a 20. století. Nejstarší kus asi z roku 1860 (Ná 79) zdobí jednoduchá stylizovaná výšivka plným a křížkovým stehem hnědé a béžové barvy.

Ve sbírce muzea ve Zlíně, respektive Muzea luhačovického Zálesí se pak vyskytuje poměrně početná skupina rukávců této střihové konstrukce z obcí luhačovického Zálesí, ale také Zlínska (Zádveřice – E 5678 zdobené jemnou krémovou výšivkou

Starší pár z Hřivínova Újezda. Stařenka má oblečeny rukávce rozšířené na luhačovickém Zálesí až do poslední třetiny 19. století. Foto J. Klvaňa, 1898. Sbírká Moravského zemského muzea, Brno (dále jen Sbírká MZM).

Rukávce ze sbírky Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě ze Záhorovic. Inv. č. Ná 79 asi z let 1850–1860. Foto V. Provodovská.

drobným geometrickým vzorem, E 7210 s jemně žlutou výšivkou stylizovaných tulipánů z let 1860, E 7215 se stylizovanými květy uprostřed se smykovacími kolečky z let 1860, E 7217 – rostlinná výšivka tzv. *krásného stylu* z let 1850, E 5669 geometrická krémová výšivka, E 5663 se žlutou výšivkou), jižního Valašska (Vlachovice E 314 z druhé poloviny 19. století, Nevšová – E 7208 – rukávce se stylizovaným rostlinným vzorem žluté barvy z let 1860) až po Vizovice (E 315, jemná krémová výšivka podle počítané niti s modrými křížkovými květy a krokvičkami na límci z konce 19. století, E 3141 se stylizovanou jednoduchou výšivkou jemně žluté barvy z 19. století, E 5666 bez výšivky a E 5665 s jednoduchým prosteptáním ve dvou řadách).

Ze čtyřiceti pěti rukávců jich stříhově vybočuje šest. Rukávce ze Slopného s inv. číslem E 7220 z roku 1860 mají na pravém rukávu jen velmi malý klínek, zatímco na levém rukávu je standardní trojúhelníkový klín umístěný ovšem v zadu. Další rukávce, které se odlišují stříhovou konstrukcí, jsou rukávce E 7214 z Dolní Lhoty, které mají také jen jeden velký klín, ten-

tokrát na pravém rukávu v zadní části, a v rukávech výrazně větší množství plátka. Jedná se o rukávce se zlatožlutou výšivkou rostlinného vzoru provedenou způsobem, který Miroslava Ludvíková označovala *krásný styl*.¹⁰ Rukávce jsou ve sbírce datovány na počátek 18. století, což by podporovalo i datování výšivky na luhačovickém Zálesí, které M. Ludvíková označuje jako přechodové území výšivky podle počítané niti a výšivky předkreslené. Obě techniky se zde vyskytují vedle sebe, a dokonce ve stejném období. Výšivku s rozpracovaným rostlinným vzorem M. Ludvíková dokonce klade do starší vrstvy doložené předměty z 18. století (datovaná krémová výšivka z úvodnice z Dolní Lhoty z roku 1757).¹¹ Podle materiálu, vzoru i barevnosti výšivky se pravděpodobně jednalo o rukávce obřadní, či přímo svatební.

Další čtvery rukávce (E 10.636 z Doubrav, E 11.632 a E 13.191 z Pozlovic a E 3139 ze Zlín-ska) jsou ušity zcela bez vkládaných klínů, s výrazným zřasením rukávů a nabráním většího množství látky. Všechny rukávce jsou zdobeny výšivkou provedenou žlutým hedvábím s výrazným rostlinným motivem. Ve všech případech se ale jedná o rekonstrukci provedenou krojovým krejčím Františkem Václavíkem (bratrem Antonína Václavíka) pro výstavní účely Muzea luhačovického Zálesí ve dvacátých letech 20. století. Vzorem byly svatební rukávce

Rukávce se zlatou výšivkou v *krásném stylu*, Doubravy, dvacátá léta 20. století, inv. č. E 10636. Rekonstrukce původních svatebních rukávců z roku 1840. Autor: krejčí František Václavík. Sbírká Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Foto B. Petráková.

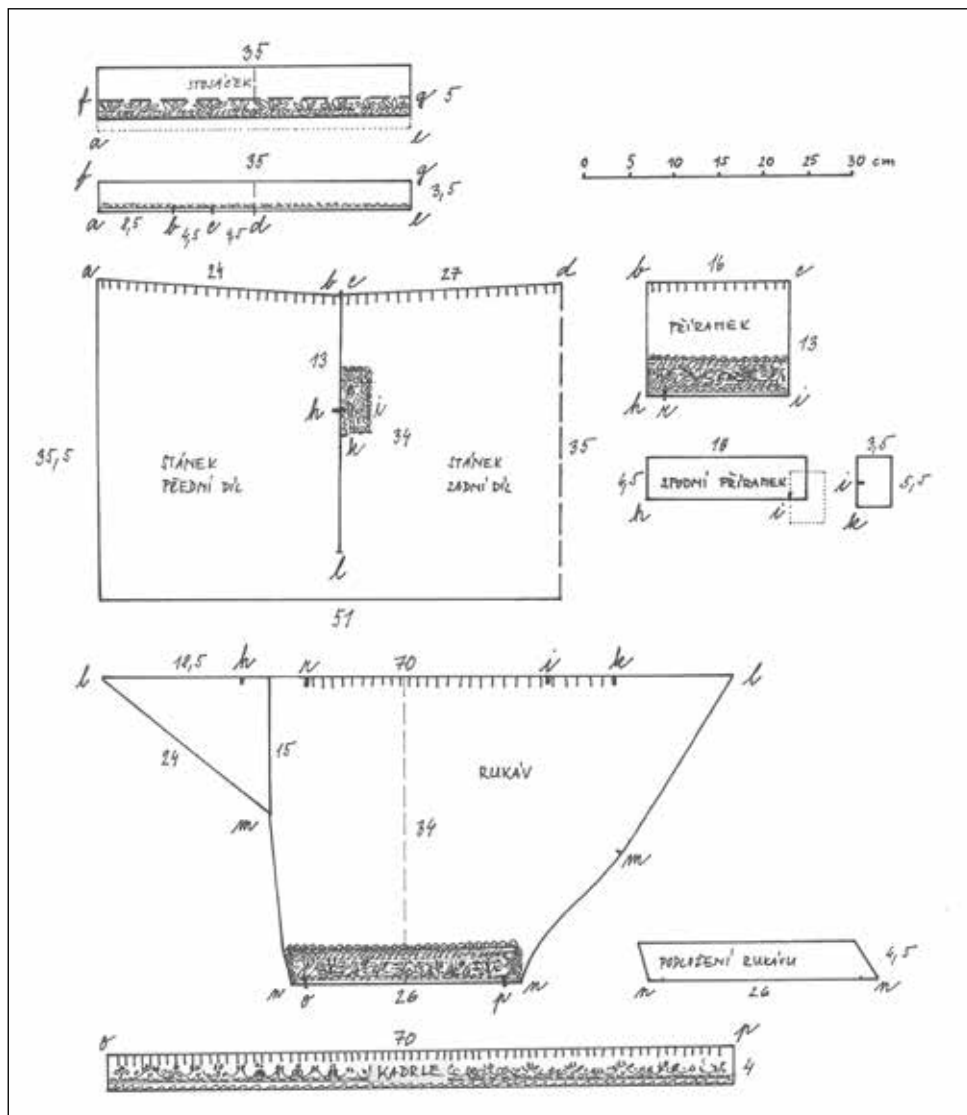

Rukávce ze sbírky MZM, inv. č. TEX 1261 z luhačovického Zálesí. Foto L. Dufková. Zadní strana, na okrajích příramků je patrné zalomení výšivky zvané *spúšťka*.

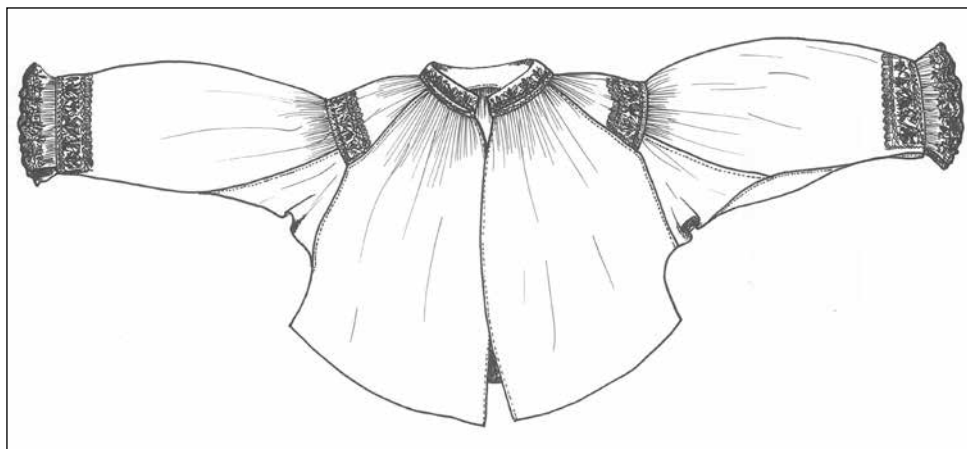
z Doubrav z roku 1840.¹² Velmi pravděpodobně je František Václavík autorem také stejně střižených a zdobených rukávců ve sbírkách Slovákého muzea E 4172, které nejsou blíže určeny ani datovány, ale zdobí je výšivka jemně žlutým hedvábím v *krásném stylu* na obojku, nárameníčích včetně *spúšťky* a koncích rukávů lemovaných jemnou kadrkou.

Ke konstrukčně „záleským“ patří ve sbírce Slovákého muzea pět kusů rukávců, většinou z poslední třetiny 19. století. Krom rukávců z Vlachovic (E 4280), které pro muzeum prokazatelně získal Antonín Václavík v době jeho působení v roce 1940, jsou další lokalizovány jen rámcově na oblast luhačovického Zálesí.

Antonín Václavík také pro muzeum získal dvojce rukávce (E 4284 z Vlachovic a E 4285 z Biskupic), které místo trojúhelníkového klínu mají pod paží vložený „dolníáčky“ čtyřúhelníkový klínek. Rukávce z Vlachovic datované A. Václavíkem do poloviny 19. století mají krémovou

Rukávce z luhačovického Zálesí – stříh. Sbírká MZM, inv. č. TEX 1261. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce z luhačovického Zálesí. Sběrka MZM, inv. č. TEX 1261. Kresba L. Dufková, 2018.

výšivku rostlinného vzoru v *krásném stylu*, konec rukávů lemovaný žlutým a červeným řetízkem a malou kadrilkou s dodatečně našitou bílou nitěnou krajkou. Podstatně mladší mají být druhé, shodně střižené rukávce z Biskupic (rok 1900), zdobené lineálně provedenými kvítky červené, žluté a fialové barvy.

Konstrukce střihu rukávců z luhačovického Zálesí s tvarovaným rukávem tedy podle zjištění až na sporadické výjimky zachovávala konzervativnost a překvapivou jednotnost na poměrně širokém území zabírajícím nejen třicet obcí v okolí Luhačovic, ale také Zlínsko až jižní Valašsko spolu s Vizovicemi, Nevšovou na Slavičínsku a Vlachovicemi. Na jihu pak oblast výskytu stříhového typu sahá až po Záhorovice na Uherskobrodsku, kde přes Uherský Brod na tento střih navazuje další z typů rukávců s tvarovaným rukávem, typ kunovický, který se do konce 19. století vyskytoval také u kroje vlčnovského.

Typ kunovický – natahačky

Rukávce ke kroji kunovickému

Jako kunovický typ můžeme označit rukávce oblékané ke kroji v kunovickém krojovém okrsku, který zahrnuje nejen město Kunovice, ale také obce Popovice, Podolí a v současné době i městské části Uherského Hradiště – Míkovice, Vésky a Sady.

Nejstarší rukávce byly šité z lněného, pracovní pak také z konopného, podomácky zpracovaného plátna. Od poslední čtvrtiny 19. století se k šití svátečních krojových součástek používalo téměř výhradně bavlněné šifonové a modřené tzv. *brněnské* plátno.¹³ Brněnské plátno s povrchovou úpravou zajišťující lesk a modrý nádech bylo v Kunovicích oblíbené od konce 19. století také pro šití mužských košil a obřadních ženských fětochů.

Dochované obrazové, ale především fyzické doklady rukávců z Kunovicka dokazují, že od první třetiny 19. století se základní střih, respektive tvar kunovických rukávců nezměnil. K dataci krojových součástek v muzejních fondech napomáhá především výšivka, která je na Kunovicku specifická, a její vývoj dokládá zásadní změny, kterými zde kroj prošel.

Rukávce zdobila výšivka na nejvíce namáhaných místech součástky. Lněné rukávce byly zdobený střídavě, pracovní se nezdobily vůbec. Obvykle byly pracovní rukávce tvořeny obnošenými součástkami svátečního kroje, ze kterých se odpáraly výšivky. Zůstaly pouze ažurky nebo stehy zpevňující okraje rukávců, doplněné na přelomu 19. a 20. století a v prvních desetiletích 20. století našitou stužkou se strojovou výšivkou, tzv. *líčkem* čer-

vené nebo modré barvy. Továrně vyráběná líčka měla i vzory místně nazývané *na halúzku*, *cestu* apod.

Soupravu výšivky na rukávce na Kunovicku tvoří devět kusů výšivek – obojek, dvě přednice, dva nárameníky a po dvou výšivkách také na zápěstí a kadrličích, tedy navrapeném úzkém volánu zakončujícím rukáv. Nejstarší výšivky na lněných rukávcích byly pracovány bílým, jemně krémovým či nažloutlým hedvábem, kolem poloviny 19. století se začal používat také hedváb okrově žlutý až zlatý, kolem šedesátých let 19. století se můžeme na rukávcích setkat také s barvou výšivek v cihlově červené či oranžové a od osmdesátých let 19. století převládla barva výšivek červená, která se udržela až do současnosti, kdy se kroj v Kunovicích a okolních obcích obléká zejména o slavnosti hodů velmi hojně.

Výšivky na rukávcích jsou provedeny výřezovou technikou. Nejstarší výšivky byly jednobarevné, kolem poloviny 19. století se k jemně i sytě žlutému hedvábu přidávala také černá příze, která podpořila kontrast a zvýraznila vzor výšivky.¹⁴ Motivy výšivek jsou, stejně jako stříhová konstrukce velmi konzervativní, nejčastěji se uplatnily starobylé geometrické motivy s místními pojmenováními jako *na lelujku*, *na ostrožku*, *jablko*, *na lindu*, *na krovky*, *hrušku*, *eska*, *kroměřížskou růžu* apod. Často se uplatnilo také střídání základních motivů např. *na lindu a ostrožku*, *na jabko a eska*, *na ostrožku*

a eska, *na jabko a hrušku* ad. Vzor se uplatnil především na výšivkách na ramenou, přednicích a obojku, rozměrově užší pásy našívané na zápěstí a kadrle byly často vyšity pouze prolamovanou technikou, nebo v případě mladších výšivek je prolamování doplňkem hlavních motivů na okrajích obojků a kadrlí i úpěstí. Prolamování, zvané také *hodinky* nebo *kateřinky*, je tvořeno vytažením osnovních nití a obšitím a stahováním zbylých nití základu do drobných dírek vytvářejících skupiny vzorů, které se v Kunovicích nazývalo *na hodinky šesterné*, *dvanácterné*, *šmitkové*, *makůvkové* apod. Zvláštností výšivek na kadrličích, tedy kanýrech ukončujících rukávy, je zalomení okraje výšivky do pravého úhlu. Výšivka v Kunovicích na rukávcích i mužských košilích patří do skupiny výřezové výšivky, která je specifická pro poměrně malou oblast Uherskohradištska a části Uherskobrodsko a Uherskoostrožsko. Tato výšivka pracovaná podle počítané niti je typická vytvářením uzlíků či malých plastických kopečků tvořících výplň mezi různě pojmenovanými vzory zvanými také jako *znamena*. Díky poměrně hustému plátnu, na které se vyšívalo, byly vzory i celé výšivky subtilní, úzké a provedení výšivky až filigránsky jemné. Rozměrově se jinak konzervativní výšivky na kunovických rukávcích zvětšovaly až v meziválečném období, kdy se používalo pro výšivky řidší plátno. Kolem přehnutého límečku, podél obou přednic a ke kadrlicím se našívala 1 – 1,5 cm široká či spíše úzká paličkovaná krajka přírodně béžové barvy nazývaná v Kunovicích jako *sýkorové kaničky*.¹⁵ V meziválečném období tyto původní krajky nahrazovaly i továrně vyráběné bílé nitěné krajky. Přesto se

Starší žena v šátku *na rožky* a rukávcích bez vycpávek. Kunovice 1908. Fotoarchiv Slovákčého muzea v Uherském Hradišti (dále jen SMUH).

ale původní *sýkorové kaničky* na svátečních rukávcích hojně dochovaly a pro kunovické rukávce jsou typické.

Na polosvátečních rukávcích především starších žen se uplatnilo i vyšívání křížkové, často v černé či fialové barvě (smuteční), červené barvě nebo výjimečně i světle žluté. Křížková, po první světové válce však častěji *malovaná výšivka* (podle předkresleného vzoru) se uplatnila na rukávcích polosvátečních. Ty oblékaly dívky k muzice nebo druhý hodový den. Pestrobarevné květinové vzory se vyšívaly ručně nebo na stroji, mnohdy se také nahrazovaly barevnými tkanicemi tovární výroby. Rukávce, na které se našívaly, však zachovaly původní střih, pouze úzké krajky jsou na polosváteční variantě nahrazeny krajkou z vyšívaného tylu. V meziválečném období se v Kunovicích začaly rukávy vycpávat papírovými vycpávkami (nejprve papírovými sáčky, později tenčí lepenkou).¹⁶ Vycpávkám se říkalo dudky a díky nim získaly rukávce v kunovickém krojovém okrsku výrazně trubkovitý charakter.

Stříhová specifika rukávců kunovického typu tkví v rukávu, který je konstruován stejně jako nabírané dudové rukávy mužské košile. Na rozdíl od rukávů šitých z rovného trhaného dílu plátna jsou rukávy kunovických rukávců střížené, a to do tvaru rovnoramenného lichoběžníka. Delší strana je hustě navrapena a vsazena do příramku, měchovitý tvar rukávu se zužuje směrem k zápěstí, které sešitý rukáv užší stranou těsně obepíná. Na tento konec je našita hustě navrapená kadrle s krajkou. Obvykle je rukáv nadstaven trojúhelníkovými klíny, které jsou umístěny ve předu, vzadu nebo na každém rukávu z jiné strany. Detailním rozbořením sbírkových fondů Slováckého muzea, Etnografického ústavu Moravského zemského muzea, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě i NÚLK ve Strážnici, které všechny obsahují sbírkový materiál z let asi 1830–1950, můžeme vyčlenit v rámci stříhové konstrukce kunovického typu rukávců pět podtypů, které se odlišují detailem vložení či tvarem klínu v podpaží. Tyto podtypy vycházejí v podstatě z rozložení střihu rukávů na plátně.

Figurína – bílá *drůžka* ustrojená k pohřbu svobodného. Rukávce vycpané papírovými *dudkami* jsou zdobeny žlutou křížkovou výšivkou. Potomákovu muzeum krojů v Popovicích. Foto M. Kondrová, 2011.

Nevěsta s družičkami. Kunovice 1939. Fotoarchiv SMUH.

Typ kunovický bez nadstavení rukávu

Ve sbírkách muzeí se podařilo nalézt jeden exemplář rukávců s tvarovaným rukávem, který nemá žádné nadstavení v podpaží. Jedná se o rukávce E 4360 ze sbírky Slovákého muzea pocházející z doby kolem roku 1850 z Vlčnova. O specifické situaci vlčnovského krojového okrsku, kde se vedle sebe vyskytují dva stříhové typy rukávců, přičemž typ kunovických rukávců je vývojově starší, bude pojednáno dále.

Typ kunovický s trojúhelníkovým nadstavením rukávů umístěným na jednom rukávu vpředu a na druhém vzadu

Tento konstrukční typ je vůbec nejrozšířenějším mezi sbírkovými předměty v muzejních sbírkách. Přitom zahrnuje jak nejstarší vrstvu dochovaných krojových součástí, např. z let 1850–1870 (rukávce s režnou výšivkou z Popovic E 4237, sbírka Slovákého muzea, dále jen SMUH, rukávce E 4174 a E 4178 z Kunovic, z let 1870 ze sbírky SMUH), tak také mladší vrstvu z doby mezi léty 1910–1950 s červenou výřezovou výšivkou (E 28.163, sbírka SMUH, inv. č. 6012, sbírka MZM Brno). Stejně tak najdeme tento konstrukční podtyp mezi rukávci s malovanou výšivkou (E 28.168, SMUH, kolem roku 1935) nebo výšivkou křížkovou (E 21.198, SMUH, kolem roku 1930).

Rukávce zdobené výšivkou režné barvy z let 1850. Sběrka Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále jen Sběrka SMUH), E 4237. Foto M. Kondrová.

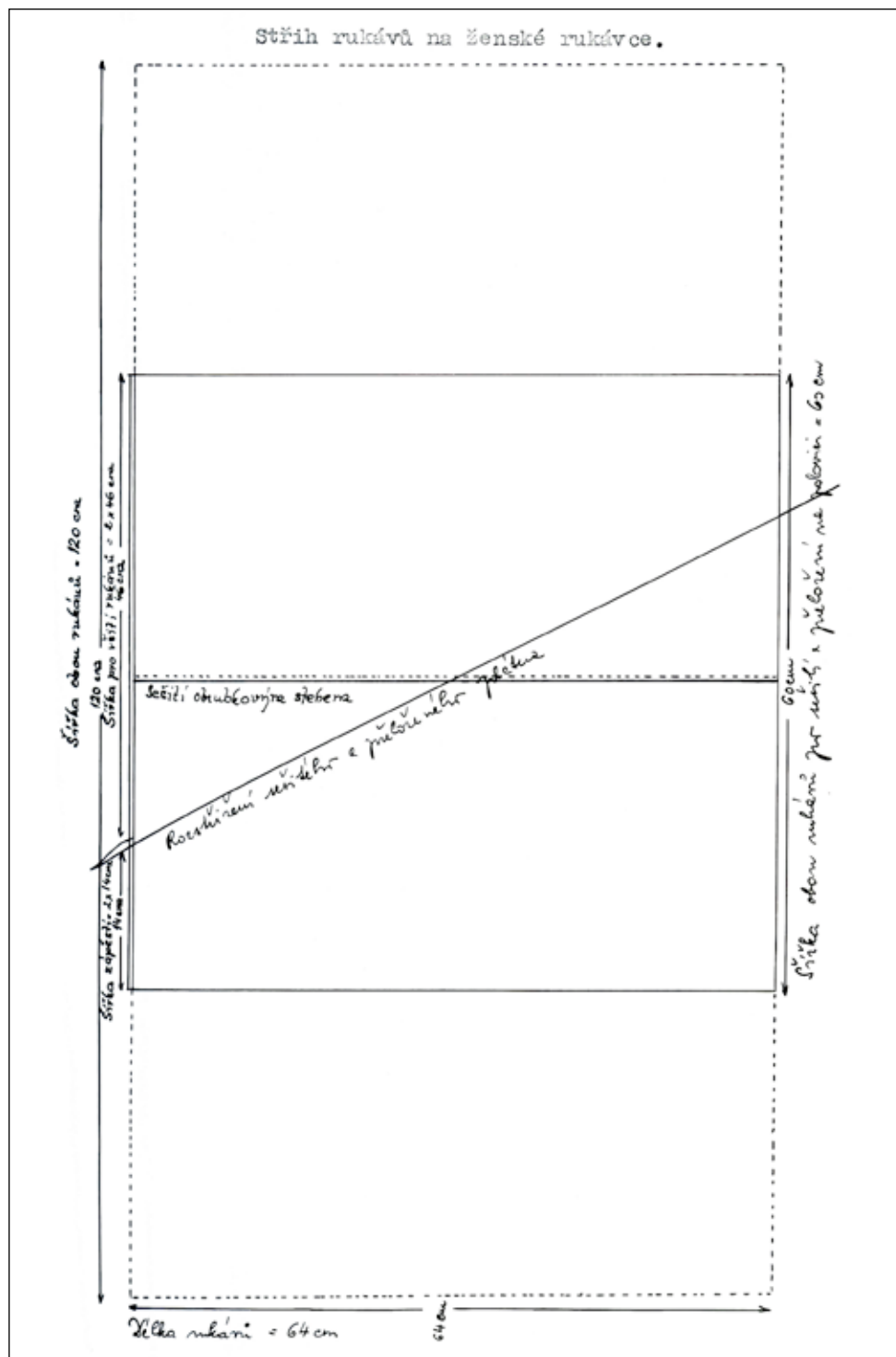
Na první pohled nelogické uspořádání trojúhelníkového nadšíť rukávu na jednom rukávu vpředu a na druhém vzadu vychází z rozložení stříhu rukávců na látku. Díky přeložení plátna se dvěma stejnými okraji těsně přiléhajícími k sobě a střížením rukávů šikmo bylo možné rukávy nadšíť jedním trojúhelníkem, který zbyl na protilehlé straně. Tím nedošlo k žádné ztrátě cenného materiálu.

Typ kunovický s trojúhelníkovým nadstavením rukávů umístěným na obou rukávech vpředu

V několika případech se v muzejních sbírkách setkáme s rukávci, kde se projevila snaha o zachování symetričnosti, a tedy vložení trojúhelníkových klínů na obou rukávech vpředu. Nabízí se hypotéza, že pro dosažení symetričnosti byla látka druhého rukávu obrácena na rubu. Ve sbírce Slovákého muzea jsou rukávce tohoto podtypu zastoupeny čtyřmi kusy, a to z let 1860–1890. (Rukávce z Kunovic E 4175 s oranžovočernou výšivkou z roku 1880, E 28.199 vyšité žlutočerně motivem *na leluju* z roku 1860, E 29.983 s oranžovočernou výšivkou z doby kolem roku 1890 a rukávce z Popovic E 4235 s černoběžovou výšivkou z let 1860.)

Stříhově shodné varianty se podařilo nalézt i ve fondu Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně, kde jsou zastoupeny rukávci s inv. č. 7051 z Kunovic se žlutočernou výšivkou, které můžeme datovat do let 1860–1870. Do šedesátých let 19. století můžeme zařadit také druhý exemplář tohoto stříhového podtypu, tentokrát rukávců z Vlčnova s inv. č. 8206. Ze stejné lokality, avšak z let 1890–1900 pochází rukávce ve sbírkách Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě (pod číslem Ná 487).

Střih rukávů na ženské rukávce.

Rozložení střihu rukávů u kunovických rukávů na plátně. Převzato z dokumentace ke kunovskému kroji.

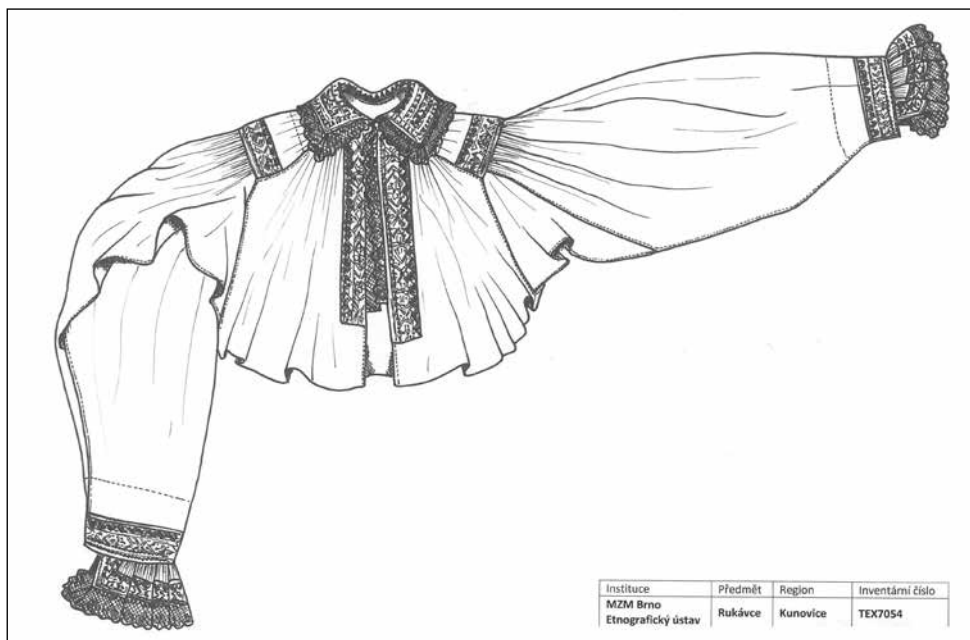
Typ s oběma klíny na přední straně rukávů se vyskytuje pouze v nejstarších vrstvách rukávů a vykazuje tak podobnost se stříhovou konstrukcí rukávů luhačovického Zálesí, o které bylo pojednáno výše.

Typ kunovický s trojúhelníkovým nadstavením rukávů umístěným na obou rukávech vzadu

Nejméně exemplářů vykazuje typ rukávů s trojúhelníkovými klíny umístěnými na zadní straně rukávů. Nacházejí se prakticky pouze ve sbírce Slováckého muzea, a to ve třech exemplářích. Dva spadají do krojového okrsku kunovického. Jedná se o rukávce E 4232, Popovice, rok 1860 se žlutočernou výšivkou a poměrně mladé rukávce E 21.933 z Kunovic ze třicátých let 20. století. Ty mají na místech výšivky bílou plátěnou děrovanou krajkou. Posledním exemplářem jsou rukávce z konopného plátna rezné barvy se zlatožlutou výšivkou a paličkovanou přírodní krajkou kolem obojku a přednic, lokalizované do Jalubí asi do doby kolem roku 1860. Rukávce byly získány do sbírky muzea během sběrové akce v roce 1968, a nelze proto spolehlivě potvrdit, ale ani vyvrátit jejich lokalizaci. Výšivka naznačuje skutečně původ uherskohradištský a na rukávce zřejmě nebyla našita druhotně, protože kadrle a konce rukávů jsou vyšity přímo na krojové součástce. Tyto rukávce by dokazovaly existenci *natahaček* u uherskohradištských krojů, kterou nemáme jinak doloženou. Nicméně jedná se o tak ojedinělý výskyt, který není možné dále opřít o relevantní obrazové nebo fyzické doklady, že není možno dokázat zásadní změnu stříhové konstrukce rukávů na Uherskohradištsku, jak je tomu například v krojovém okrsku vlčnovském.

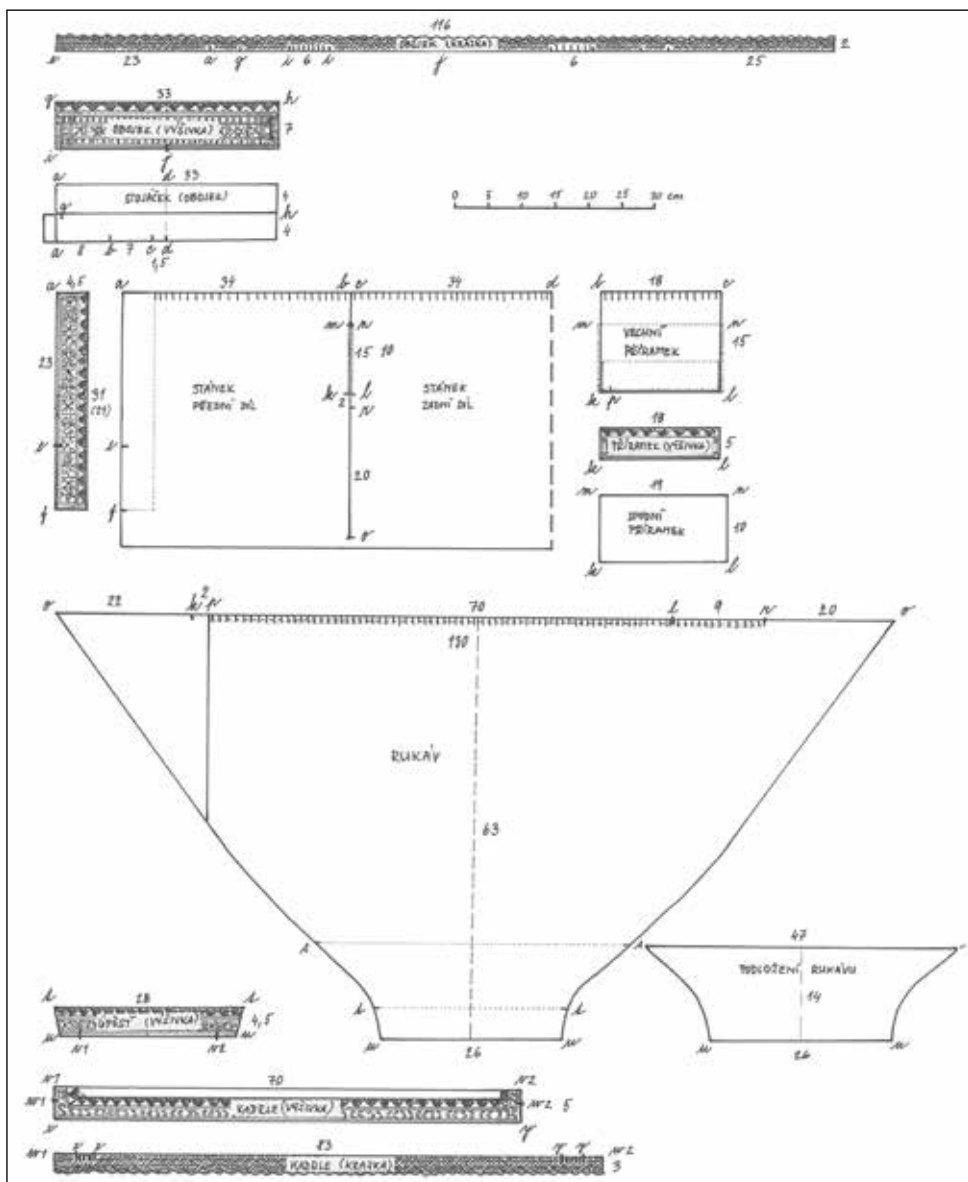
Typ kunovický s kosočtvercovým podpažním klínem

Poměrně hojně se vyskytuje ve sbírkách všech muzeí typ rukávů, které mají místo trojúhelníkového klínu vložen pod paží klínek čtvercový, běžně známý ze stříhové konstrukce dolňáckého typu rukávů. Tento klínek plnil funkci rozvolnění, kdy usnadňoval pohyb a zabraňoval natržení rukávu v podpaží. Rukávce tohoto typu jsou zastoupeny ve fondu

Rukávce z Kunovic. Sběrka MZM, inv. č. TEX 7054. Kresba L. Dufková, 2018.

Slováckého muzea čtrnácti kusy asi z let 1840–1950. Za nejstarší sbírkový předmět tohoto typu můžeme označit rukávce z plátna přírodní režné barvy vyšité nebarvenou přízí v rozích límečků tzv. *znameny*, tedy geometrickým motivem (E 4236). Pocházejí z Popovic pravděpodobně z první poloviny 19. století (kolem roku 1840), podobně jako vývojově navazující kusy E 4234 a E 4233 z let 1850 a 1870. S tímto konstrukčním typem se setkáme také v nejmladší vrstvě rukávčů z let 1940–1950 jak zdobených červenou výřezovou výšivkou, tak s našitým líčkem nebo *malovanou* výšivkou. Na některých rukávčích se kromě čtvercového klínku v podpaží objevuje také nadstavení objemu rukávu pruhem v přední části rukávu (E 9080).

Rukávce z Kunovic – stříh. Sbírká MZM, inv. č. TEX 7054. Kresba L. Dufková, 2018.

Ve fondu Moravského zemského muzea je tato konstrukční varianta zastoupena šesti kusy, asi z let 1860–1880. Přitom u poloviny je patrné nadstavení rukávu dalším pruhem plátna, které mělo účel zvětšení objemu látky v rukávu. Jedny rukávce asi z let 1870 jsou i ve sbírce Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě (Ná 99).

Rukávce tohoto střihu se objevují ve všech dochovaných časových vrstvách a přetrvávají až do současnosti, můžeme je střihově připodobnit k rukávcům na strážnickém Dolňácku, o kterých bude pojednáno dále.

Rukávce u kroje vlčnovského

V rámci detailního rozboru střihové konstrukce byl již v předchozí studii a také výše zmíněn výskyt rukávců typu *natahaček* u kroje vlčnovského, tvořícího samostatný krojový ostrůvek. Natahačky s rukávy střiženými jako u mužských košil se vyskytují v zásadě ve dvou výše popsaných konstrukčních podtypech. Ve sbírce Slovákého muzea se nachází rukávce E 4360 z roku 1850 bez jakéhokoli vloženého klínku nebo nadstavení rukávu. Přitom rukáv je poměrně bohatý, a proto zůstalo značné množství látky v prostřihu.

Rukávce jsou šité z lněného plátna, na límečku obojku, náramenících i přednicích jsou zdobeny výšivkou se žlutou výplní, která se na ženských krojových součástkách ve Vlčnově nosila asi do roku 1870. Hlavní vzor s černou a barevnou výplní je proveden vzorem zvaným *na černá kola*, výšivka na úpěstích a kadrlicích se vzorem *na jatelin-ku*. Krajka našitá na rukávcích je tovární výroby a pravděpodobně o několik desetiletí mladší než původní krojová součástka. Vzhledem k tomu, že střihová konstrukce rukávů je bez nadstavování, znamenalo to značné prostřihy při šití a lze usuzovat, že se jednalo o obřadní součástku pravděpodobně majetnější ženy.

Nejpravděpodobnější typickou střihovou variantou jsou natahačky s vloženými trojúhelníkovými klíny, *cvikly*, na přední straně rukávců. Takový exemplář se podařilo analyzovat ve sbírce Muzea Jana Amose

Rukávce z Vlčnova. Sběrka SMUH, inv. č. E 4360. Foto L. Chvalkovský.

Přehlídka krojů. Vlčnovské kroje od jara do zimy. Dvě ženy v rukávcích natahačkách a krojích z let 1850–1870. Vlčnov 21. března 1999. Foto A. Pavelčík, soukromý archiv.

Starší žena v rukávcích natahačkách a fěrtůšku z vyvazovaného modrotisku z Vlčnova. Foto J. Beneš, 1944. Převzato z dokumentace vlčnovského kroje uložené na Obecním úřadě ve Vlčnově.

Vlčnově v Klubu sportu a kultury a prezentovány byly v minulosti na krojové přehlídce v březnu 1999 nazvané Vlčnovské kroje od jara do zimy. Odborným spolupracovníkem při přípravě scénáře přehlídky byl Josef Beneš a v rámci osmnácti předvedených krojů byla pozornost věnována také vývojově nejstarším fázím kroje zastoupeného jednak původními vlčnovskými sběry, ale také replikami zhotovenými podle muzejních sbírek.¹⁸

Rukávce se ve Vlčnově před rokem 1880 začaly hustě vrapit, změnil se jejich střih, avšak neškrobily se a nechávaly se volně podkasané, jak je doloženo na nejstarších fotografiích Josefa Klvani, kde už jsou téměř všechny ženy oblečeny v „dolňáckém typu“ rukávců stříhové konstrukce tvořené rovnými díly. Na rozdíl od natahaček, které měly delší stánek a zavazovaly se do sukni, rukávce s širšími řasnatými rukávy se šily s krátkým stánkem, který mnohdy vyčníval pod *kordulou*. Kolem roku 1900 začala švadlena a vyšíváčka Marie Pleslová (čp. 447) rukávce po navrpení lámat v polovině a šít z tuhého brněnského plátna.

Původní natahačky se zachovaly jako oblečení pod *lajbl*, který se ve Vlčnově nosil ještě ve dvacátých letech 20. století, ale postupně byl nahrazen teplejší *kacabajou*. Rukávce byly pod *lajblem* patrné hlavně na konci rukávů, kde vyčníval okraj kadrle s krajkou. To vedlo dokonce také k tomu, že se k ohrnutým manžetám *lajblu* našla pouze tylová *tylangrová* krajka a rukávce natahačky jako funkční součástka definitivně zanikly.

Vlčnovský krojový okrsek je spolu s krojem na Luhačovicku jediným, kde máme dostatek obrazových, ale především fyzických dokladů k tomu, abychom mohli označit rukávce příramkového střihu s tvarovaným rukávem za starší vývojový typ před rukávci dolňáckého typu s rukávem z rovných dílů.

Komenského v Uherském Brodě pod číslem Ná 487. *Natahačky* z Vlčnova z let 1890–1900 jsou zdobeny výšivkou červené barvy tvořící zde poslední vývojovou fázi barevnosti ženské výřezové výšivky. Vyskytuje se na ní vzor *na hamovník*, který etnograf a znalec vlčnovského kroje Josef Beneš považuje za ochranný symbol, objevující se pouze na obřadních součástkách – hlavně na úvodních plachtách.¹⁷ Ve fondu Etnografického ústavu Moravského zemského muzea lze nalézt rukávce se žlutou výšivkou vzoru *na dubový list* asi z let 1860. Zde je velmi dobře vidět, že navrpení rukávu u všití do příramku není vepředu provedeno až do okraje. Trojúhelníkový klín navazuje kratší stranou na konec vsazení rukávu do příramku a při natažení rukávu na něm vytváří dojem rovné plochy. Výrazně se tak podobá konstrukčnímu typu rukávců z luhačovického Zálesí, o kterých bylo pojednáno výše.

Dále se tento typ nachází v „národopisných“ sbírkách ve Vlčnově, kde je vystaven na figuríně v rámci krojového kompletu ženy v kroji z let 1860–1870 v Galerii na Měštance. Kromě vystavených rukávců se další exempláře nacházejí uloženy ve

Typ strážnický

Rukávce u kroje ve Strážnici a Petrově I

Strážnický kroj můžeme označit za nížinný typ lidového oděvu, Josef Klvaňa jej zařadil mezi kroje dolské.¹⁹ Oblékal se přímo ve Strážnici a v obcích Petrov, Sodoměřice a v Radějově. V jednotlivých lokalitách se však u krojových součástek nebo způsobů jejich oblékání vyskytují drobné odchylky a výjimečnosti. Na jihozápad od Veselí nad Moravou se zásadně láme typ lidového oděvu, končí zde tzv. dvouzástěrový oděvní systém u ženského kroje, který nahrazuje zadní, bohatě nabíraná sukně obvykle vepředu sešitá, přes kterou se opasuje úzká zástěra.

Rukávce se ve Strážnici dochovaly trojího typu. Původní rukávce oblékané ke svátečnímu kroji zvané *natahačky* byly šité z jemného plátna, s nabíraným rukávem, který tvoří menší baňky, trubkovitě se zužuje obdobně jako rukáv mužské košile *dudovice* na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku či jako rukávce kunovického kroje a vykazuje tak obdobnou stříhovou konstrukci. Na rozdíl od kunovických *natahaček* však rukávce ve Strážnici mají výrazné vykrojení a poměrně dlouhou část tvoří úzký rukáv těsně obepínající paži, který při vykasání nad loket zvedne nařasenou horní část rukávců do vydutého tvaru. Pod paží je vložen čtvercový klínek. Rukáv *natahaček* je ukončen širokým krajkovým volánem, *kadrli*. *Kadrle* se u svátečního kroje nosí naškrobená a talířovitě rozložená. Obojek u rukávců byl původně obdélníkový, jak je tomu u rukávců na Podluží, a v muzejních sbírkách je dokonce doložen výskyt raglánových rukávců v tomto krojovém okrsku, o kterých bude pojednáno dále.

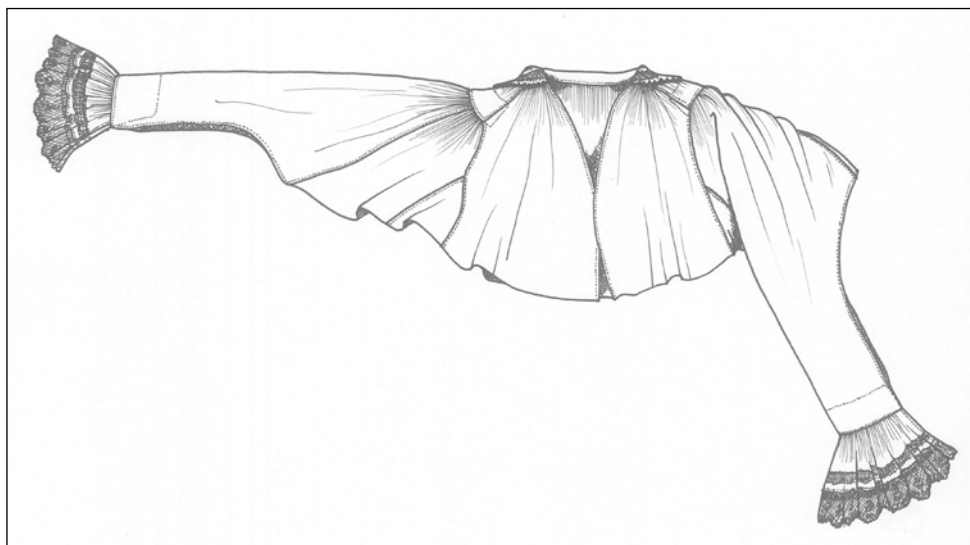
Josef Klvaňa při popisu rukávců u strážnického kroje píše: „Rukávce nosí se nyní s malými výdutky u ramenou, ostatně až k loktům úzké s velkými kadrlemi, krajkami ještě zvětšenými. Obojek jest čtverhranný, ale neveliký a jen poněkud do zad spadající, černě nebo bíle, zřídka červeně nebo modře vyšívány, nejčastěji na ploše dřínkové a rovněž krajkami rozšířený.“²⁰ Přestože však Josef Klvaňa popisuje obdélníkový obojek, na jeho fotografiích z roku 1899 je již zachyceno i vývojově mladší okruží tvořené zřasenou jemnou vláčkovou krajkou. Tento typ obojku se na rukávce tedy dostal již kolem roku 1880. Pravděpodobně se změnou stříhové konstrukce z raglánové na příramkovou.

K polosvátečnímu kroji i některým variantám svátečního kroje se začaly až někdy ve třicátých letech 20. století oblékat rukávce s baňkovým rukávem zřasené šňůrkou s malou *kadrli* z vláčkové krajky či

Muž a dvě dívky ve svátečních krojích. Na rukávcích je patrný malý obdélníkový obojek a u dívky vpravo i výrazné zúžení rukávů. Sodoměřice 1897. Foto J. Klvaňa. Fotoarchiv SMUH.

plátěné dírkové nebo strojové krajky. Ke kroji všednímu či polosvátečnímu oblékaly ženy a dívky rukávce s malou baňkou vysoko nad loktem zúžené a lemované na konci úzkou kraječkou. Do svrchních kabátků zvaných *kamizola* s širokým límcem působícím jako pelerínka a sahajícím vepředu až na prsa se oblékaly jen *stánky* rukávců bez rukávů. Kamizola se obvykle šila z černého sametu a zapínala se ke krku, kde tvořila menší kulatý výstřih. Původně se pod ni oblékaly rukávce, postupně se však tato součástka uzpůsobila a odpáráním rukávů zůstal pouze *stánek* s našaseným krajkovým krejzlem.

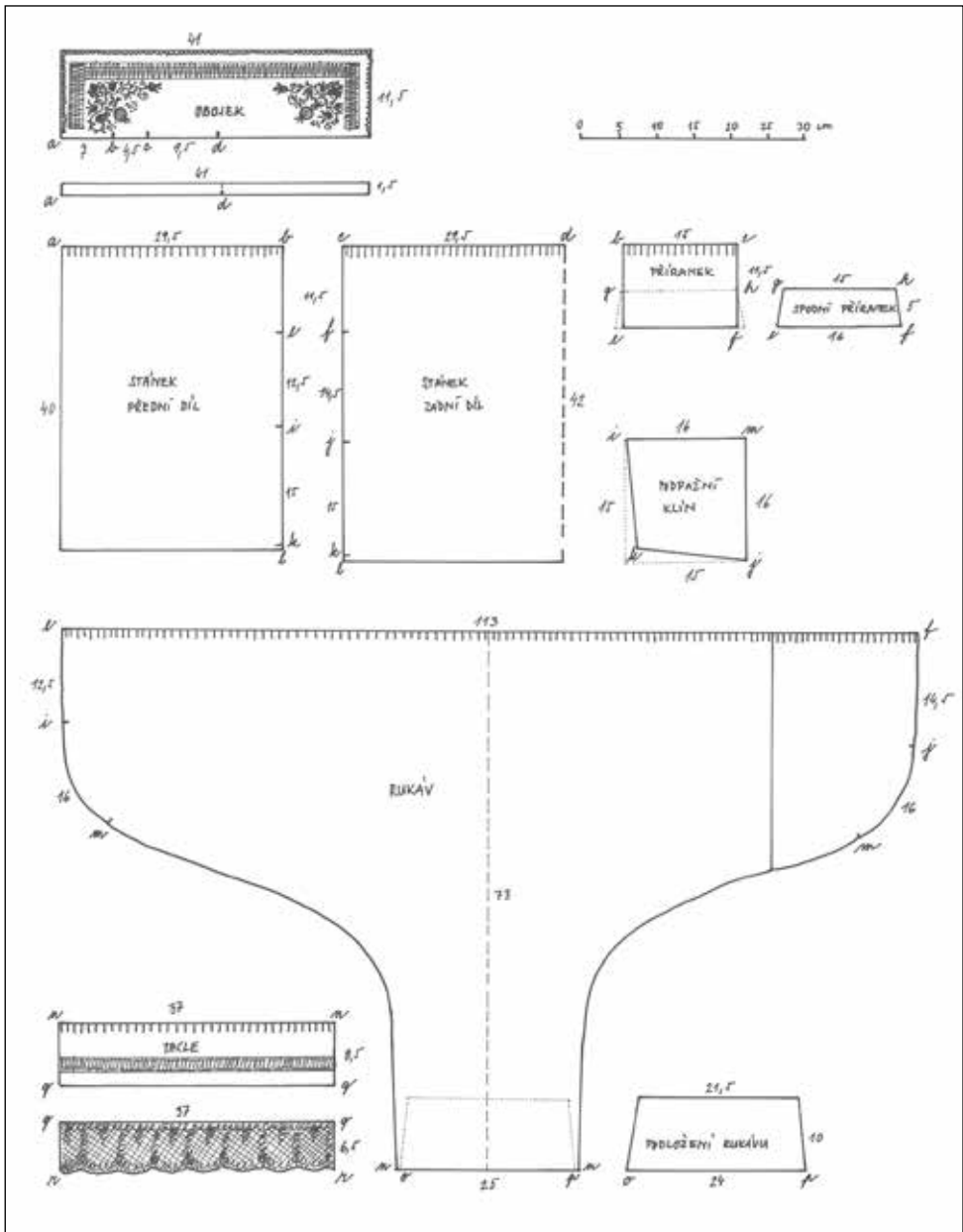

Rukávce z Petrova. Sbíрка MZM, inv. č. TEX 4374. Kresba L. Dufková, 2018.

Natahačky s výrazně tvarovaným rukávem zakončeným širokou krajkovou kadrlí se dochovaly ve sbírkách Slovákckého muzea, Moravského zemského muzea a také ve sbírce NÚLK. Ve sbírce Slovákckého muzea můžeme nalézt rukávce lokalizované přímo do Strážnice (E 25.620), Petrova (E 4230, E 4272, E 25.329, E 25.330) i Sudoměřic (E 4387, E 28.696). Vesměs je můžeme datovat do doby mezi léty 1900–1930. Ve sbírce Moravského zemského muzea se nachází starší vrstva rukávců vesměs určených do Petrova (inv. č. 13.239, 12.916, 4374, 13.237, 13.245) nebo blíže nelokalizované a popsané jako Petrov/Strážnice (inv. č. 10.910). Některé z rukávců jsou pro zvětšení objemu rukávu nadstaveny (10.910). Vývojově nejstarší a odpovídající popisu Josefa Klvani jsou rukávce s inventárním číslem 4374 asi z let 1880–1890, které jsou nadstaveny poměrně výrazným klínem plátna a mají místo zřaseného krejzlu obdélníkový obojek s černou květinovou výšivkou v rozích. Okraj

Rukávce všední, Strážnice. Sbíрка Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici (dále Sbíрка NÚLK), inv. č. 869. Převzato z: Virtuální badatelna NÚLK.

Rukávce z Petrova – stříh. Sběrka MZM, inv. č. TEX 4374. Kresba L. Dufková, 2018.

obdélníkového obojku je zdoben žlutou prolamovanou mřížkou, tzv. *hrachovinkou* neboli *kateřinkami*.

Nelze opomenout vzhledem ke sběrné oblasti poměrně bohatou sbírku NÚLK ve Strážnici, která obsahuje výhradně příramkové rukávce ze Strážnice, Sudoměřic i Petrova.

Odvozenou variantou od svátečních výše popsaných natahaček můžeme označit rukávce s tvarovaným, avšak poměrně kratším rukávem, které mají pod paží vložen čtvercový klínek. Zakončené jsou obvykle úzkou plátěnou kadrilkou, buď s úzkou krajkou, nebo zcela bez

ozdob, protože se oblékly k všednímu kroji nebo jako spodní součástka pod teplejší *kamizolu* nebo kacabajku. Ty jsou ve sbírce NÚLK ve Strážnici zastoupeny celkem bohatě patnácti kusy téměř výhradně ze Strážnice.

Strážnické rukávce vzhledem ke stříhové konstrukci, která velmi pravděpodobně přešla od raglánové k příramkové, byly velmi příbuzné či shodné s rukávci v Rohatci, kde došlo také k zásadním změnám pod vlivem blízkého Kyjovska, které kroj původně bližší strážnickému vizuálně přiblížily zdobnému ženskému kroji jihohkyjovskému (barva výšivek, tvar rukávů ad.).

RUKÁVCE RAGLÁNOVÉ

Raglánový střih rukávců je spojován především s krojem na rovinném Podluží, kde rukáv tvoří pravouhlé rovné díly zakončené krajkovým volánem, *kadrlí*. My však pojednání vzhledem k návaznosti na území příramkových rukávců s tvarovaným vykrojeným rukávem navážeme typem rukávců, které mají raglánovou konstrukci, avšak rukáv je tvarován a směrem k zápěstí se zužuje.

Typ s tvarovaným rukávem

Rukávce u kroje strážnického II

Jak jsme popsali výše, u strážnického kroje probíhal vývoj stran střihu rukávců poměrně živelně a můžeme identifikovat několik stříhových podtypů rukávců v tomto krojovém okrsku. Pravděpodobně nejstaršími rukávci jsou však na tomto území rukávce raglánové, které vykazují příbuznost především s krojem rohateckým.

Ve sbírce Slováckého muzea se podařilo identifikovat jedny sváteční rukávce z Petrova (E 4255) s tvarovaným rukávem raglánového střihu ukončeným kadrlí s ažurkou provedenou krémovým hedvábím. Stejnou barvou je vyšitý obdélníkový, napevno přišitý obojek s dírkovou výšivkou, lemovaný vláčkovou bílou krajkou. Rukávce pocházejí z nejstarších muzejních sběrů a evidovány byly v roce 1940. Vzhledem k jejich vývojovému typu je můžeme datovat do let 1870–1880.

Ve sbírce Moravského zemského muzea jsou rukávce s evidenčním číslem 7611 ze Strážnice asi z let 1880. Zde už je obdélníkový obojek nahrazen krajkovým zřaseným *krejzlem*, ale

Rukávce ze Strážnice raglánového střihu. Sběrka MZM, inv. č. TEX 7611. Foto L. Dufková, 2018.

Skupina krojovaných z Rohatce. Foto J. Klvaňa, 1892. Fotoarchiv SMUH.

tvárované rukávy jsou ukončeny kadrlí vyšitou červenožlutofialovým rostlinným vzorem, o kterém se zmiňuje i Josef Klvaňa (viz citace s. 25).

Další raglánové rukávce z krojového okrsku se zatím dohledat nepodařilo, avšak i popis Josefa Klvani podporuje blízkost strážnického a rohateckého kroje a jeho návaznost na blízké Podluží. Můžeme tedy předpokládat, že ve Strážnici a okolí byly raglánové rukávce s tvarovaným rukávem a obdélníkovým obojkem vývojově starší variantou.

Rukávce u kroje rohateckého I

Kroj rohatecký tvoří samostatný krojový ostrůvek na pomezí strážnického Dolňácka, jižního Kyjovska a Podluží, jejichž vlivy se promítají i ve zdejších kroji. Mužský lidový oděv byl v minulosti ovlivněn především krojem mloticko-dubňanským, kroj ženský připodobňuje J. Klvaňa ke kroji strážnickému.²¹ Vývoj během první třetiny 20. století směřoval i u ženského kroje k příklonu ke kyjovskému kroji, který se projevil mimo jiné ve výšivce na rukávcích (obliba černé barvy, výšivka přes rukáv, černá krajka lemující obojek), sukňe pávky z červeného harasu, částečně nahrazující pestrobarevné harasy na zadních sukňích svátečního kroje atd.

Rukávce z Rohatce. Sběrka NÚLK, inv. č. 4496. Převzato z: Virtuální badatelna NÚLK.

Blízkou příbuznost se strážnickým krojem podporuje i starý stříh původních rukávců. Ten byl raglánový s rukávem tvarovaným a zužujícím se do delší manžety ukončené krajkou.

Dvoje takové se nachází ve sbírce Slováckého muzea. Jedny z nich E 4229 jsou ukončeny poměrně malou kadrilkou s bílou dírkovou výšivkou kombinovanou s podloženým tylem. Rukávce byly získány při převodu sbírek muzea z Hodonína, ke kterému došlo v roce 1965. V přírůstkové knize je uvedena jako původní majitelka paní Zalmašová z Rohatce čp. 39. Můžeme je datovat před rok 1900.

Všední nebo pracovní variantu těchto rukávců s krátkým a ne tak výrazně zřaseným rukávem představují rukávce E 5484 opět z Rohatce, které jsou zdobené jen našitou bílou úzkou krajkou na konci kadrilky a kolem menšího obdélníkového límečku. Jsou prakticky totožné s všedními rukávci strážnického typu ze sbírky NÚLK popsány výše.

Ve sbírce NÚLK se nachází dalších sedm kusů svátečních rukávců raglánového střihu s výrazně vykrojenými a bohatě řasnatými rukávy. K nejstarším patří rukávce s inv. číslem 4496 se světle hnědou výšivkou v rozích obdélníkového límečku a na kadrlicích. Obojí je lemováno bílou vláčkovou krajkou. Charakter výšivky i barevnost odkazuje také na vliv blízkého podlužáckého kroje, kde se ještě v sedmdesátých letech 19. století bylo možné setkat s barevnou a také světle hnědou květinovou výšivkou. Do těchto let bychom mohli také datovat uvedené rukávce.

Na dalších rukávcích se vyskytuje výšivka červená (rukávce 4789, 4887), bílá (4861, 4888) nebo také žádná a rukávce jsou zdobeny např. jen úzkou krajkou. Na těchto starších typech rukávců se výšivka soustředila na obdélníkový límeček, případně konce rukávů, kadrle, kde byla mnohdy redukována jen na ažurku nebo obsmykování. Tak to naznačují také nejstarší fotografie rohateckého kroje pořízené Josefem Klvaňou v roce 1892, kdy se začal u mladší generace objevovat prvek černé výšivky na ploše rukávu, který sem bezesporu přišel z oblasti jižního Kyjovska. Spolu s výšivkou se sem pravděpodobně v době kolem roku 1900 dostal také střih rukávců, který prakticky zachoval původní raglánovou konstrukci, avšak tvarovaný rukáv přeměnil na rukáv z rovných dílů, nezřasený pevně do kadrle, ale naopak stažený šňůrkou procházející tunýlkem na konci rukávu.

Typ s rukávem z obdélníkového pásu

Typ s rukávem zřaseným do manžety

Rukávce raglánového střihu ve většině případů mají rukáv střižený z rovného dílu, tedy pruhu plátna. Ten může být ukončen dvěma způsoby. Buď je rukáv zřasen a pevně vsít do úzkého pruhu (starší vrstva rukávců z jižního Kyjovska, Mutěnicko-Hovoranska i Podluží), nebo je ukončen tunýlkem s provlečenou šňůrkou a při oblékání se teprve zřasí do požadovaného tvaru (mladší vrstva rukávců jihokyjovského, podlužáckého i mutěnicko-hovoranského kroje a rukávce z Rohatce). O obou typech ukončení proto pojednáme zvlášť.

Rukávce u kroje jihokyjovského I

Již v první části studie jsme vyčlenili rukávce u kroje jihokyjovského, oblékaného v obcích Ratiškovice, Dubňany, Milotice, Vacenovice, Svatobořice a Místřín.²² Kroj jihokyjovský se od severokyjovského liší především u mužů. Naproti tomu ženský oděv

Rukávce z Ratiškovic. Sběrka NÚLK, inv. č. 4767. Převzato z: Virtuální badatelna NÚLK.

vykazoval formálně velmi příbuzné znaky a snad nejpatrnějším viditelným rozdílem je přítomnost výrazného obdélníkového obojku, který severokyjovské rukávce postrádají a nahrazují černě vyšitým stojáčkem. Analýza v početné sbírce rukávců Slováckého muzea, ale také ve sbírce NÚLK ve Strážnici prokázala, že na rozdíl od příramkového střihu severokyjovských rukávců jsou jihokyjovské střiženy raglánově, tedy bez vloženého příramku.

Ve sbírce Slováckého muzea můžeme zmínit např. rukávce z Dubňan (E 4184), Vacenovic (E 4228, E 4395) i Ratíškovic, přičemž tato lokalita je zastoupena nejpočetněji (E 4373, E 4378, E 4379, E 4391, E 4393, E 4179 ad.). Můžeme je datovat do let 1900–1930, vesměs jsou zdobeny černou výšivkou, starší rukávce také hnědou nebo červenou květinovou výšivkou. Všechny tyto rukávce jsou zřaseneny v dolní části do pevného pásku, stejně jako rukávce s inventárními čísly 4767, 4768 a 5008, všechny původem z Ratíškovic ze sbírky NÚLK ve Strážnici.

Rukávce u kroje podlužáckého I

Kroj na Podluží, jehož území charakterizuje krajina lužních lesů na dolním toku řeky Moravy a tvoří nejjihnější část Slovácka s přirozenými středisky v Břeclavi a Hodoníně, dělíme na kroj podlužácký severní a kroj jižního Podluží. Jistých odlišností mezi oběma oblastmi si všiml již Josef Klvaňa, který sice zdejší kroj označil jako kroj břeclavský čili podlužácký, avšak píše: „*Okrsek kroje toho je neobyčejně veliký a patří, vlastně patřílo k němu i kus Dolních Rakous za Břeclaví, hlavně na panství knížete Lichtensteina.*“ Zvlášť pak popisuje osady na panství císařském v severní části Podluží, kde se původně nosil kroj mutěnsko-hovoranský a kroj v okolí Břeclavi.²³ Jistou míru vlivu na podobu kroje v oblasti Podluží měl jistě i kroj moravských Chorvatů. Naopak kroj podlužácký vykázal velkou rozpínavost, která zasahuje i do kroje mutěnicko-hovoranského, a jak se ukazuje mimo jiné na střižových konstrukcích rukávců také do kroje rohateckého.

Žena ve svátečním kroji. Ratíškovice 1928. Foto B. Pračka. Fotoarchiv SMUH.

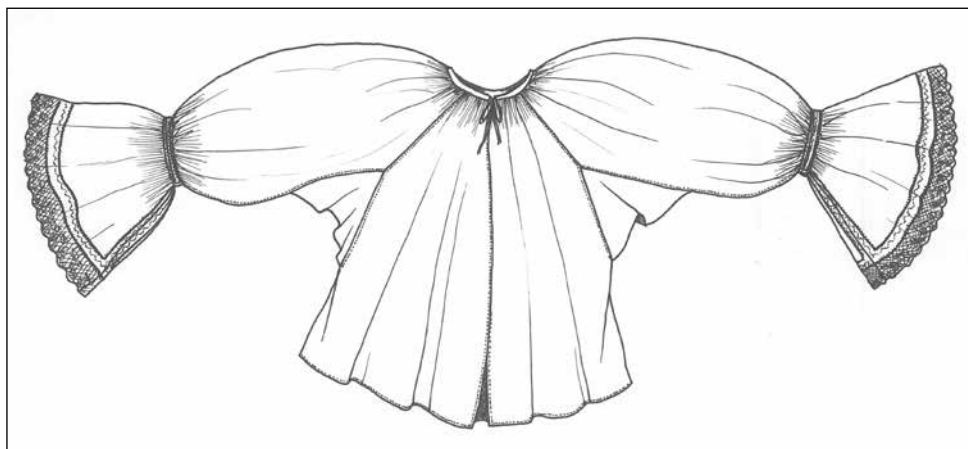

Dívka ve svátečním kroji a v rožkách. Dolní Bojanovice 1930. Fotoarchiv SMUH.

Vzhledem k jistým odlišnostem můžeme od první třetiny 20. století vymezit na Podluží dva krojové typy – kroj podlužácký severní, zahrnující obce v okolí Hodonína – Dolní Bojanovice, Josefov, Lužice, Mikulčice, Prušánky, Starý Poddvorov, Nový Poddvorov i samotný Hodonín, a kroj podlužácký jižní s lokalitami Břeclav, Hlohovec, Hrušky, Charvátská Nová Ves, Kostice, Ladná, Lanžhot, Moravská Nová Ves, Podivín, Poštorná, Stará Břeclav, Tvrdonice, Týnec.

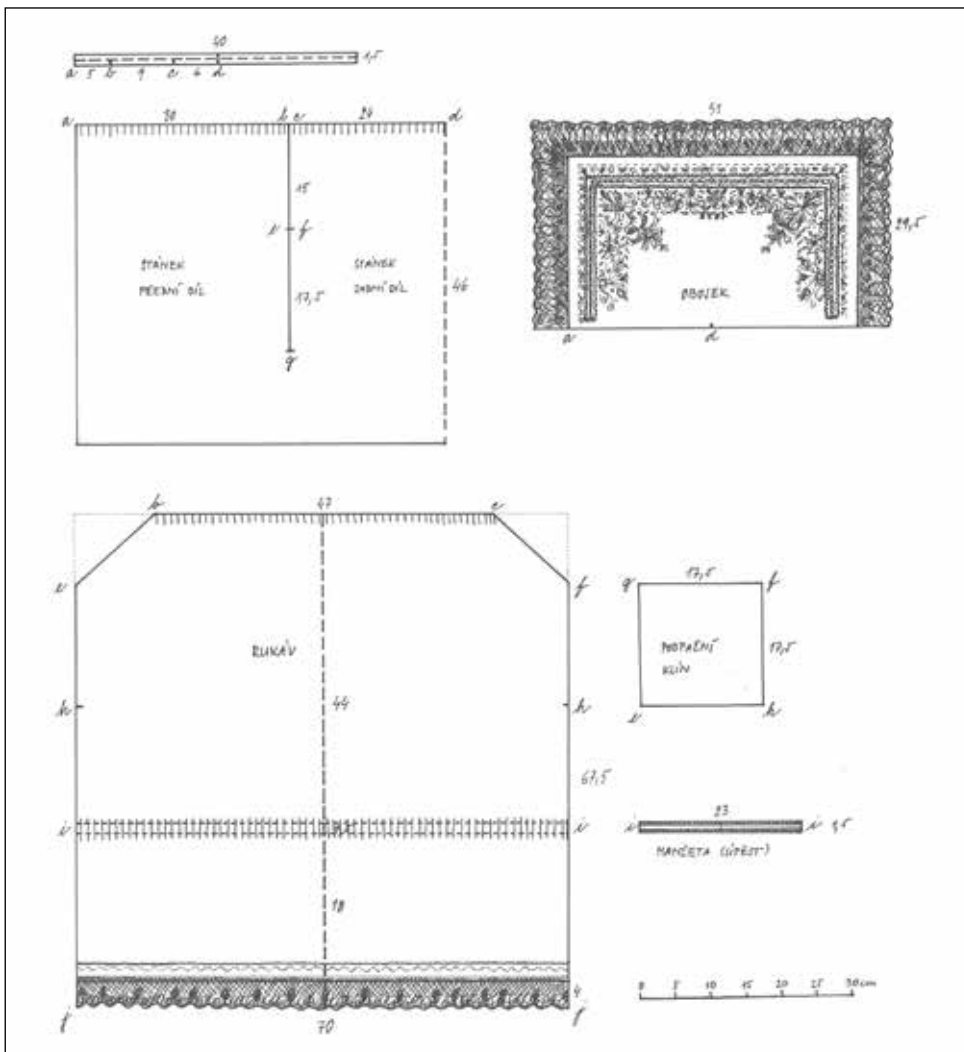

Rukávce z Moravské Nové Vsi. Sbirka MZM, inv. č. TEX 18000. Foto L. Dufková, 2018.

Rukávce z Podluží. Sbirka MZM, inv. č. TEX 7610. Kresba L. Dufková, 2018.

Rukávce u obou typů podlužáckých krojů mají shodný vývoj a podobné vnější znaky, včetně střihové konstrukce. Jejím základem je raglánový střih rukávů vsazených do úzkého límečku bez přechodového příramku, čtvercový klín vložený v podpaží a rovný střih rukávu ukončeného širším volánem, zde zvaným *tacle*. Starší rukávce byly zřasený stejně jako na jižním Kyjovsku do pevného pásku, ke kterému z druhé strany byly pevně přišity *tacle*. Ke stánku rukávců byl přišit obdélníkový límec, *obojek*, lemovaný krajkou a u svátečních rukávců zdobený výšivkou. Původní všední nebo pracovní rukávce byly šité z lněného nebo i konopného plátna s poměrně malým rukávkem a nezdobeným obojkiem, který mohl být až téměř čtvercový (Poštorná).²⁴ Zavazovaly se u krku na dvě šňurky. Takové rukávce se vyskytují ve sbírce Moravského zemského muzea pod inv. číslem 18000 a lokalizovány jsou do Moravské Nové Vsi. Jejich stáří můžeme odhadovat do druhé třetiny 19. století. Jsou nezdobené, jen okraje jsou začištěny ručním prošíáním lněnou nití přírodní barvy. Z jemného plátna s delšími rukávy, které při podkasání nad loktem vytvářely vzdušný vydutý tvar, jsou ušité další rukávce z Podluží tohoto typu s inv. číslem 7610. Zde už je límec odpárán a přiložen k rukávcům samostatně, *tacle* jsou lemované úzkou krajkou. Ostatně o límci připínaném k rukávcům zvláště hovoří již Josef Klvaňa, tato praxe tedy musela být běžná již v devadesátých letech 19. století.

Rukávce z Podluží – stříh. Sbírká MZM, inv. č. TEX 7610. Kresba L. Dufková, 2018.

Převážná většina rukávců v muzejních sbírkách je tvořena typem s ukončením rukávu do tunýlku, které můžeme považovat za vývojově mladší, avšak objevují se již ve vrstvě oděvu z let 1880. Výšivka se na rukávcích soustředila na límec a tacle. Starší vrstva barevné výšivky byla na Podluží v první třetině 19. století v jemných krémových odstínech nebo pastelových barvách (cca do roku 1830), na obřadních šatkách, rukávcích a límcích z Lanžhota se dochovala výšivka černá, oblíbená od druhé třetiny 19. století.²⁵ Kolem poloviny 19. století se dostala do oblíbenosti také výšivka červená, ale především ji nakonec zcela překryla výšivka provedená v bílé barvě dostávající se do oblíbenosti také od roku 1850.

Typ s rukávem z obdélníkového pruhu zřasený do tunýlku

Mladší vývojovou fází jsou rukávce místo pevného zřasení ukončené tunýlkem s provlečenou šňůrkou, vyskytující se u krojů jihokyjovského, podlužáckého a mutěnicko-hovoranského.

Rukávce u kroje jihokyjovského II

Kromě výše popsaných raglánových rukávců vsazených do pevného pásku jsou některé jihokyjovské rukávce i v typech s tunýlkem a šňůrkou v dolní části. Ve sbírce Slováckého muzea jsou to například rukávce z Ratiškovic (E 4375, E 4388, E 4181) i rukávce obecně lokalizované na jižní Kyjovsko (E 1808). U jediných rukávců z Ratiškovic (E 4388) je červená výšivka na koncích rukávů a jsou patrně z doby před rokem 1900, ostatní jsou poměrně mladší, většinou z let 1920–1930 s černou květinovou výšivkou. Obecně je typ s rukávem zřaseným šňůrkou u jihokyjovského kroje rozšířen poměrně málo a pouze v mladší vývojové fázi kroje.

Rukávce u kroje podlužáckého II

Rukávce na Podluzí se poměrně brzy staly výhradně sváteční krojovou součástí. Josef Klvaňa píše: „*Rukávce nosí se už jen o nedělích a o svátcích letních a to jen mládeži.*“²⁶ Pracovní rukávce již v poslední třetině 19. století nahradila jupka typického volného střihu s velkým klínem vybíhajícím v zadní části hluboko pod pás. Jupky se začaly nosit i k polo-svátečnímu kroji a starší ženy je oblékaly i ke kroji svátečnímu. Rukávce se tak skutečně již před koncem 19. století staly součástí svobodných dívek a oblékané byly jen ke svátečním a obřadním příležitostem. Tomu odpovídá i použitý materiál k jejich ušití, kterým je nejčastěji jemný batist nebo mol, často také kombinace – batistový stánek a molové rukávy. Patrně i použitý materiál a náročnost jeho údržby byl důvodem ke změně střihu, správněji řečeno ke změně ukončení rukávu s kadrlí. Místo vrapení a pevného vsazení do pásku se rukávy opatrovaly v dolní třetině délky tunýlkem s provlečenou šňůrkou. Zřasení se tak provádělo až při vlastním oblékání, které navíc zahrnovalo i samostatné přivazování taclí, které se od rukávců odpoutaly.

Tento typ rukávců patří mezi nejběžněji zastoupené ve sbírkách muzeí. Ve Slováckém muzeu je to konkrétně devět kusů převážně z let 1900–1940, z nichž některé jsou pouze z molu (E 4238, E 31.406) a jiné mají molové rukávy přišité k plátěnému stánku (E 21.283 z Dolních Bojanovic). Stejný typ rukávců se hojně vyskytuje v lokalitách, kde se obléká kraj mutěnicko-hovoranský.

Rukávce u kroje mutěnicko-hovoranského

Kroj v obcích Mutěnice, Hovorany, Šardice, Čejč i Terezín a Karlín se samostatným krojovým okrskem mutěnicko-hovoranským byl v minulosti více příbuzný s krojem podlužáckým, se kterým se vzájemně ovlivňoval. Ve starší vrstvě spíše ovlivňoval mutěnicko-hovoranský kraj oděv na Podluzí, respektive byl rozšířen i v obcích dnes řazených krojově do Podluzí. Podle J. Klvani se nosil tento typ kroje prý i v Dolních Bojanovicích, považovaných jinak za výsostně území kroje severního Podluzí.²⁷ V poslední třetině 19. století se tedy výrazné prvky podlužáckého kroje rozšířily do obcí na sever a své stopy zanechaly i v okolí Mutěnic. Nelze pak zcela pominout ani vliv blízkého

Dívky ve svátečním kroji. Čejč 1892. Foto J. Klvaňa. Fotoarchiv SMUH.

kroje hanákoslováckého. Od doby J. Klvani nebyla s výjimkou kapitol v monografiích obcí Čejč²⁸ a Hovorany²⁹ tomuto oděvu věnována větší pozornost, kterou by si vzhledem ke svému poměrně živelnému vývoji zasloužil. Stojí na rozhraní jižního Kyjovska a Podluží, takže zejména v ženském kroji pozorujeme oba vlivy s tím, že mírně převažují kyjovské znaky. U mužského kroje je pak již v meziválečném období zřetelný příklon ke kroji podlužáckému (nohavice *červenice*, střih a výzdoba košil, střih kordulek atd.). Kyjovský vliv na ženském kroji reprezentují především čepce *drndy*, s výrazným vykrojením oblékané pod turecké šátky, které se na Podluží nenosily. Zcela „kyjovský“ je také střih jupek, výšivka na předních svátečních zástěrách atd. Naproti tomu na rukávce se obléká kordulka střihem i výzdobou zcela příbuzná podlužáckým.

Vzhledem k výše uvedeným popisům střihu pak také rukávce můžeme nazvat podlužáckými. Sváteční rukávce se navíc šijí stejně jako na Podluží z jemného molu a jsou zdobeny bílou výšivkou na zvlášť přivazovaném límci. Tacle lemované vláčkovou krajkou se začaly v období čtyřicátých let 20. století škrobit a tvarovat tak, aby nesplývaly dolů, ale jsou zvednuté vějířovitě k ramenům. Malé rukávky se nosí u svátečního a obřadního kroje vykasané vysoko nad loket, takže je patrná krajka od spodních rukávců. Starší rukávce byly plátěné, jak to dokazují i rukávce z Hovoran (E 4259) ze sbírky Slovákckého muzea. Stejně jako na Podluží se k plátěnému stánku přišívaly molové rukávky (rukávce E 4258 z Mutěnic, E 4241, E 4243, E 4244, všechny z Hovoran, a E 14.381 ze Šardic, všechny z vývojové vrstvy cca třicátých až čtyřicátých let 20. století).

Rukávce u kroje rohateckého II

Starší typ rukávců v Rohatci byl s tvarovaným rukávem, jak jsme popsali výše, který ale vlivem blízkého Kyjovska změnil formu i výzdobu a prakticky také střihovou konstrukci. Na rozdíl od jihokyjovských, rukávce u kroje v Rohatci spolu se změnou střihu přešly k ukončení rukávu v dolní části do zřasení šňůrkou a neprošly fází vřasení a všítí do pevného pásku.

Tento prvek jsme již v minulé části studie charakterizovali jako mladší, prakticky zjednodušující údržbu krojové součástky. To naznačují také kusy dochované ve sbírkách Slovákckého muzea, kde z Rohatce pochází patnáct rukávců. Jsou nejen zdobeny černou výšivkou, která je v Rohatci evidentně nejmladší vrstvou (např. rukávce E 4190, E 4191 z let 1900, E 5507, E 5510, E 5490 z dvacátých let 20. století), ale také červenou výšivkou (E 2390, E 4386 a 4397 z roku 1880) nebo bílou výšivkou (E 4389 z doby kolem roku 1900).

Dívka ve slavnostním kroji z Rohatce.
Foto L. Chvalkovský, 2011. Fotoarchiv SMUH.

Také rukávce z Rohatce ve sbírkách NÚLK ve Strážnici, kde jsme mohli porovnávat devět kusů, jsou všechny ukončeny zdrhnutím do šňůrky provlečené tunýlkem. K rukávcům této vývojové fáze náleží menší obdélníkový límeček, který zůstal proporčně ustrnutý a nerozvinul se do takových rozměrů jako na Podluží či jižním Kyjovsku. Charakteristickou ozdobou se stalo spínání obojku slavnostních rukávců ozdobnou broží.

Rukávce z Rohatce. Sbíрка NÚLK, inv. č. 4824. Převzato z: Virtuální badatelna NÚLK.

Dívky ve slavnostním kroji z Lanžhota. Jedna v molových rukávcích s bílou výšivkou, druhá v rukávcích a šatce s černou výšivkou. Foto J. Švec, 1935. Pohlednice. Sbíрка SMUH, inv. č. 35.497.

Rukávce raglánové stažené u krku do tunýlku

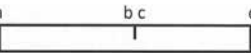
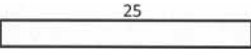

Rukávce u kroje podlužáckého III

Samostatně je třeba zmínit nejmladší vrstvu rukávců z Podluží, kterou tvoří opět zjednodušující prvek – tunýlek s protaženou šňůrkou. Části zad a předních dílů stánku rukávců nejsou zvrapeny a pevně všity do úzkého límečku, ale do tunýlku, který umožňuje celou krojovou součástku při praní roztáhnout do rovny plochy usnadňující úpravu a žehlení. Stejně jako konce rukávu se tak na šňůrce rukávce u krku zřasí a při oblékání se stáhnou na požadovanou velikost. Ve sbírce Slovákckého muzea je tento typ zastoupen šesti kusy z let 1930–1960. K nejstarším patří rukávce z Lanžhota (E 4247) pravděpodobně ze třicátých let 20. století. Také zde byla úprava zřejmou snahou švadlen zjednodušit si nejen vlastní výrobu, ale především budoucí péči o krojovou součástku.

Typ s nezřaseným krátkým rukávem

Na Podluží se jako specifikum objevují také rukávce s krátkým rukávem, který pevně obepíná paži a používají se výhradně jako rukávce spodní pod sváteční součástku šitou z průsvitného molu. Ve sbírce Slováckého muzea je zastupují rukávce E 4264 z Mikulčic asi z první poloviny 20. století. Na krátkém rukávu je v řadě nad sebou několik sámků. Tento typ rukávců je velmi pravděpodobně vzniklý z potřeby spodního oděvu pod průsvitné celomolové rukávce šité tak, že nejen konce rukávů, ale i celý stánek je zřasen šňůrkou procházející tunýlkem. Pro detailnější rozbor by bylo třeba konfrontovat s více dochovanými součástkami, které se však nacházejí spíše v terénu než v muzejních sbírkách.

Jak ukázaly obě části studie, stříhová konstrukce rukávců, které jsou na první pohled mnohovrstevnatou krojovou součástkou, je možné na určitém území charakterizovat pro několik regionálních typů kroje. Při zachování základního rozdělení stříhu na příramkový a raglánový bylo v jejich rámci možné určit několik podtypů, především se pak jednalo o stříhovou konstrukci rukávů – z rovných dílů nebo rukávů z kosých či tvarovaných dílů. Zkoumaný materiál ze sbírek významných paměťových institucí – Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Moravského zemského muzea v Brně, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě a Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – bylo možné vzájemně konfrontovat, doplnit poznatky z popisu kroje i fotografické dokumentace. Díky tomu můžeme prokázat, že stříh rukávců se v některých oblastech zásadně neměnil (uherskohradištské Dolňácko, většina krojových okrsků na Uherskobrodsku, hanácké Slovácko). Naproti tomu tam, kde rukávce prodělaly stříhové změny a vývoj, to bylo prokazatelně směrem od rukávů tvarovaných zužujících se směrem k zápěstí k rukávům z rovných dílů (Rohatec, Strážnicko, ale také luhačovické Zálesí, Vlčnov). Překvapivě se tak nabízí hypotéza o tom, že rukávce s tvarovanými rukávy, které musí být stříženy, jsou vývojově starší či minimálně stejně konstrukčně staré jako rukávce šité z rovných dílů. Doposud byl obecně přijímán názor, že nejstarší je stříh, který umožňuje z plátna trhat pravoúhlé díly.³⁰ To však minimálně ve výše zmíněných oblastech neplatí. U některých oblastí můžeme střížené tvarované rukávy prokázat

	Okraj stříhového dílu, nebo nastřížení.
	Polovina stříhového dílu, jehož shodná část není zakreslena, neboli řehyb ne stříhovém dílu.
	Okraj stříhového dílu – místo kde je tkanina našasa nebo vrapovaná.
	Vyznačení poloviny stříhového dílu.
	Místa kde je tkanina prošita, např. přes vrapy
	Naznačení umístění částí stříhu, např. při překrývajícím se stříhová dílem. Nebo ta část, kde se odstříhne tkanina.
	Malá písmena – značení míst s napojení dvou či více stříhových dílů k sobě (stejná písmena jsou body, které patří k sobě).
	Číslice – rozměry stran stříhového dílu
	Krajka
	Vyšívka

Vysvětlivky k rozkresu stříhových konstrukcí. Libuše Dufková, 2018.

už na součástkách z 18. století (luhačovické Zálesí – sbírka Muzea jihovýchodní Moravy) či počátku 19. století (rukávce ze Strážnicka či Rohatce – Moravské zemské muzeum, NÚLK Strážnice) a poloviny 19. století (rukávce z Kunovicka, Vlčnova ad. – Slovácké muzeum).

Prokázalo se také širší rozšíření raglánového střihu, které zasahuje nejen do oblastí podlužáckého kroje, ale ve starší vrstvě i do kroje strážnického, rohateckého a především platí pro kroj jihohykovský. Zde se prokázalo, že u ženského kyjovského kroje lze vysledovat více příbuzných znaků s Podlužím než z oblastí kolem Kyjova. Nezbyde než zcela potvrdit platnost Klvaňova členění, které kroj severohykovský zařadilo spolu s krojem vracovským, osvětiman-sko-domanínským, buchlovským a zaniklými kroji žeravickým a bohuslavickým mezi kroje podhorácké. Naproti tomu kroj jihohykovský, jím nazývaný jako miloticko-dubňanský, přiřadil do skupiny krojů břeclavsko-hodoňských či podlužáckých. Sem řadí také kroj mutěnsko-hovoranský a vlastní podlužácký, který ve starší i mladší vrstvě prokazují četné příbuzné znaky.³¹

Tuto analýzu můžeme považovat za odrazový můstek k širšímu srovnávacímu studiu především z oblastí lidového oděvu na jižním a západním Slovensku a hledání společných stříhových prvků v širším českém i evropském měřítku.

Studie vznikla v rámci podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici v roce 2018.

Poznámky:

- 1 Lidová píseň z Bystřice pod Lopeníkem.
- 2 K o n d r o v á, Marta. Rukávce na Slovácku I.: příspěvek k typologii ženských oděvních součástek na Slovácku. Na příkladu sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti. *Slovácko* 59, 2017, s. 11–47.
- 3 Ve své práci *Lidový oděv na Moravě: katalog výstavy*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 34–36, vytvořil Martin Šimša vlastní typologii této oděvní součástky založenou na stříhovém rozboru, kterou důsledně nazývá košile. Základním kritériem členění je stříh trupu a rukávů. Trup může být obdélný – tzv. podélné pončo bez ramenních švů (na Slovácku se nevyskytuje) nebo vrapený. Rukávy pak označuje jako pravoúhlé nebo zúžené. V naší typologii jim odpovídají názvy – rukávce s rukávem z obdélníkového pásu a rukávy tvarované. V mnohém se obě typologie setkávají, vzhledem k regionálnímu omezení na oblast Slovácka však budeme i nadále používat název rukávce, jak jsme vysvětlili v první části studie. Navíc typologie rukávců na Slovácku ukazuje některé další podtypy, které jsme považovali za důležité vyčlenit z obecné a nadřazené skupiny.
- 4 P e t r á k o v á, Blanka. *Lidový kroj luhačovického Zálesí*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007, s. 23.
- 5 K o n d r o v á, Marta. c. d., s. 37–38.
- 6 K l v a ň a, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Húsek, Jan et al. *Moravské Slovensko. Svazek I*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1918, s. 229–239.
- 7 V á c l a v í k, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvek k národopisné hranici Valaška, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Nákladem Musejní společnosti v Luhačovicích, 1930, s. 185.
- 8 J e ř á b k o v á, Alena. Delimitace regionálních typů lidového oděvu na rozhraní Valaška a moravského Slovenska. *Slovácko* 10–11, 1968–1969, s. 6–8.
- 9 P e t r á k o v á, Blanka. c. d., s. 12.
- 10 L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravská lidová výšivka*. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1986, s. 82.
- 11 Tamtéž, s. 80, obr. 84.
- 12 Informace dle evidenčních záznamů Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně podala etnografka Blanka Petráková.
- 13 H a b a r t o v á, Romana. Odívání. In: Mitáček, Jiří et al. *Kunovice II*. Kunovice: Město Kunovice, 2018, s. 102.
- 14 Tamtéž, s. 129.
- 15 Tamtéž, s. 103.

- 16 Tamtéž, s. 102.
- 17 B e n e š, Josef. *Vlčnovské vyšívaní: Příspěvek k výzkumu a zhodnocení národopisných sbírek*. Brno: Moravské museum, 1959. 76 s., obrazové přílohy. Malé tisky národopisného oddělení Moravského muzea v Brně; 6.
- 18 K o n d r o v á, Marta. Vlčnovský kroj. In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013, s. 674–675.
- 19 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 108.
- 20 Tamtéž, s. 140.
- 21 Tamtéž, s. 142.
- 22 Tamtéž, s. 146.
- 23 Tamtéž, s. 156.
- 24 K a ň o v á, Alena. Lidový textil ve sbírce břevclavského muzea – ženský oděv. In: *RegioM: sborník Regionálního muzea v Mikulově*, 2006, s. 138–148.
- 25 L u d v í k o v á, Miroslava. c. d., s. 143.
- 26 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 160.
- 27 Tamtéž, s. 152.
- 28 J a n, Libor a kol. *Čejč: dějiny slovácké obce*. Čejč: Obecní úřad v Čejči v nakl. Albert, 2006. 523 s.
- 29 *Okolo Hovorán: Hovorany v minulosti a dnes*. Hovorany: Obecní úřad, 1993. 379 s., 32 nečíslovaných stran obrazových příloh.
- 30 L a n g h a m m e r o v á, Jiřina. *Stříhy lidového oděvu v českých zemích*. Praha: Výzkum. ústav výrobního družstevnictví, 1987, s. 18. Studie o lidové umělecké výrobě; čís. 15.
- 31 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 107.

Mgr. Marta Kondrová (n. 1979), vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se orientuje na lidový oděv, keramiku a postupně zpracovává sbírkový fond etnografického oddělení.

Sleeves in Moravian Slovakia – Part 2

A Contribution to Typology of Clothes Parts in Moravian Slovakia. Sleeves with an Added Rectangular Part between a Sleeve and a Collar and Sleeves Sewn from One Piece of Cloth from a Collar to the End of the Sleeve

A b s t r a c t

The article continues the published study *Sleeves in Moravian Slovakia I. A Contribution to Typology of Clothes Parts in Moravian Slovakia. On the Example of the Collection of Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště*. Sleeves as a basic part of female folk costume in the ethnic region of Moravian Slovakia were analysed from the point of view of cut which resulted in stating two basic types of cuts – an armhole cut and raglan cut which reflect the way of cutting of a part of folk costume. Another criterium for the classification is the shape/cut of a sleeve which can be sewn from quadrate parts only or also from rhomboid and triangle parts. Some subsidiary features dividing folk costume parts into respective regional varieties are the lengths of sleeve, its end point in the shape of a little tunnel or a firm strip followed by a stitched frill. The typology of sleeves in the region of Moravian Slovakia is based on the collection of Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště consisting of 473 female sleeves and 59 child ones. The finds were also compared to with as collection of Moravia Museum in Brno, Museum of John Amos Comenius in Uherský Brod and Museum of South-Eastern Moravia in Zlín.

Detailed analysis enabled to divide the sleeves in Moravian Slovakia into several groups and individual types. There are two basic groups – armhole sleeves and raglan sleeves. Both of them can be divided into the type with rectangular sleeve and the type with shaped sleeve. In the first part of the study we described some other sub-types of armhole sleeves with a rectangular sleeve including their spread to the regions of Uherský Brod, Uherské Hradiště, surroundings of Veselí and Moravou, but also Hornácko, parts of the region of Kyjov (costume from the north of the region) and also Hanácké Slovácko.

This study deals with the construction and shape of armhole sleeves with a shaped sleeve spread mainly in the region of Kunovice in the older layer of folk costumes from Vlčnov and Uherské Hradiště

as well as in Luhačovické Zásleš or Strážnicko. Raglan cut is dealt with individually again with the distinction of sleeves sawn from rectangular cloth (part of folk costume from Podluží, southern part of Kyjov region and also parts of folk costume from Rohatec and Mutěnice-Hovorany regions). Sleeves of raglan cut with a shaped sleeve represent an individual type and they were documented in Strážnice. The analysis and division into respective cut types enable us to make a picture of their spread, their development in the course of time as well as their differences which were determined by the way of wearing and shaping of folk costume parts in respective regions.

Key words: sleeves, female folk costume, Moravian Slovakia, cut

Ärmelblusen in der Mährischen Slowakei – Teil 2

Beitrag zur Typologie der Bestandteile der Frauentrachten in der Mährischen Slowakei. Ärmelbluse mit betonter Schulter und Bluse mit Raglanärmeln

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag knüpft an die veröffentlichte Studie *Ärmelblusen in der Mährischen Slowakei I. Beitrag zur Typologie der Bestandteile der Frauentrachten in der Mährischen Slowakei. Am Beispiel der Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště* an. Die Ärmelblusen als grundlegenden Bestandteil der Frauentracht im ethnografischen Gebiet Mährische Slowakei unterzogen wir einer Schnittanalyse, die das Bestehen von zwei hauptsächlichen Schnitttypen nachwies – mit betonten, plissierten Schultern und den Raglanschnitt, der die Schnittart des gesamten Trachtenteils reflektiert. Ein weiteres Klassifizierungskriterium ist die Form (der Schnitt) des Ärmels, der konsequent aus rechteckigen Teilen genäht oder auch aus rhombischen und dreieckigen Teilen geschnitten sein kann. Nebenmerkmale, die die Trachtenbestandteile in die einzelnen regionalen Typen gliedern, sind Länge der Ärmel, ihr Abschluss in einem sog. Tunnel oder festen Streifen und Fortsetzung mit einer angenähten Falbel. Für die Typologie der Ärmelblusen auf dem Gebiet der Mährischen Slowakei wurde als Grundlage die Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště verwendet, die 473 Ärmelblusen für Frauen und 59 für Kinder zählt. Die Feststellungen wurden dann konfrontiert mit den Sammlungen des Mährischen Landesmuseums Brünn, des Jan Amos Comenius Museums in Uherský Brod sowie des Museum Südostmährens in Zlín.

Eine gründliche Analyse ermöglichte es, die Ärmelblusen in der Mährischen Slowakei in mehrere Gruppen und selbstständige Typen zu unterteilen. Die Hauptgliederung besteht aus zwei Gruppen – Ärmelblusen mit plissierten Schultern und Raglan-Ärmelblusen. Beide unterteilen wir dann nach dem Ärmelschnitt in einen Typ mit Ärmeln aus einem rechteckigen Stoffstreifen und in einen Typ mit geformten Ärmeln. Im ersten Teil der Studie beschrieben wir weitere Untertypen der Ärmelblusen mit plissierten Schultern und rechteckigem Ärmel sowie deren Verbreitung in der Umgebung von Uherský Brod, Uherské Hradiště, Veselí nad Moravou, aber auch in Hornácko, einem Teil der Umgebung von Kyjov (hier die Tracht aus dem Norden von Kyjov) sowie in der Hanakischen Slowakei.

Diese Studie widmet sich der Konstruktion und dem Schnitt der Ärmelblusen mit plissierten Schultern und geformten Ärmeln, wie sie in und um Kunovice, in der älteren Schicht der Trachten aus Vlčnov und in Uherské Hradiště sowie in der Region Luhačovické Zásleš oder in und um Strážnice verbreitet sind. Gesondert beschäftigen wir uns dann mit dem Raglanschnitt bei den Ärmelblusen, wiederum unterschieden in aus einem rechteckigen Stoffteil geschnittenen Ärmeln (Trachtenteile aus den Regionen Podluží, Süden von Kyjov sowie Trachten aus Rohatec und Mutěnice-Hovorany). Ein selbstständiger alter Typ sind dann Ärmelblusen mit Raglanschnitt und geformten Ärmeln, die aus Strážnice belegt sind. Die Analyse und Gliederung in Schnitttypen ermöglicht es, sich ein Bild zu machen von der Verbreitung der einzelnen Ärmelblusentypen, von ihrer Entwicklung und den Unterschieden, gegeben durch die Trageweise und die Gestaltung der Trachtenteile bei den einzelnen Regionaltypen.

Stichwörter: Ärmelblusen, Frauentracht, Mährische Slowakei, Schnitt

VYUŽITÍ KROJE A KROJOVÝCH SOUČÁSTEK V SOUČASNÉ MASOPUSTNÍ OBCHŮZCE NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Ludmila Tarcalová, Uherské Hradiště

Kroje a krojové součástky se oblékají hlavně při tradičních slavnostech během roku. Některé z nich využívají i tanečníci, muzikanti či další účastníci při masopustních obchůzkách. Jejich oděv již nehraje úlohu tradičního oděvu, ale masky. V některých obcích se dodnes objevují nejstarší antropomorfní masky *muž za ženu*, *žena za muže*, obřadní symboly účastníků masopustní obchůzky, obřadní figuríny – *nadítý*, *baba v koši* či *páté kolo u voza* s využitím tradičních krojových součástí, původně s prosperitním a plodnostním významem.

Masopustní obchůzky byly v mnoha člancích či studiích pojednány především v obyčejovém kontextu, se snahou o vyložení jejich geneze, s uvedením různých variant, s provedením jejich analýzy, rozčleněním na konkrétní obřadní prvky.¹ V průběhu doby se pak začaly zkoumat z pozice teorie společenské komunikace, společenských funkcí či interetnických vztahů, neboť lze v nich nalézt nejen národní, ale hlavně regionální zvláštnosti.² Tento obsáhlý zvykoslovný jev lze však sledovat i v souvislosti s lidovým oděvem.

Vzhledem k tomu, že lidový oděv byl v mém odborném zájmu v průběhu působení ve Slovákém muzeu a masopustní obchůzky byly každoročně dokumentovány v rámci muzejní práce, využívám v uváděné studii souhrnné poznatky s přihlédnutím ke stavu masopustních obchůzek v roce 2018. Vycházím tedy z celoživotních výzkumů masopustních obchůzek a lidového oděvu v obcích na Uherskohradištsku.

Nejstarší oblečení tanečníků o masopustu. Mařatice 2011.

Chlapci tančí tanec podšable. Mařatice 2011.

Další varianta oblečení tanečníků o masopustu. Kněžpole 2012.

V 19. století a dříve, kdy tradiční kroj byl jediným oděvem venkovských obyvatel, účastníci masopustních obchůzek se odlišovali od ostatních ne krojem, ale maskou nebo určitým atributem, kterým byl např. šátek či dřevěná šavle apod. Po první světové válce kroj zanikl jako obecně užívané oblečení venkovského kolektivu, začal ztrácet kolektivní závaznost. V průběhu první poloviny 20. století se i ty kroje, které se ještě oblékaly k různým příležitostem, tradovaly i v masopustních obchůzkách. Obléci si kroj nebo jeho část do masopustního průvodu brali na sebe účinkující v tomto období již ve funkci masky, neboť se odlišovali od běžné populace nebo od přihlížejících. Masopustní obchůzka vždy obsahovala několik prvků – dramatické, taneční a hudební, které vyjadřovaly její opodstatnění; během času se však původní funkce vytratily a zůstala jen zábavná úloha pro širokou škálu zúčastněných. Tím také dnes používaný kroj při masopustní obchůzce a především k tradovanému tanci *podšable* je již kostýmem, i když je sestaven z originálních krojových součástí.

Starší muži oblékají selský oblek s tříčtvrtečním kabátem. Míkovice 2018.

Podoba masek a ráz obchůzek záležela na tom, kdo byl organizátorem masopustní obchůzky a kdo se jí účastnil. V celém 19. století byla hlavním protagonistou masopustní obchůzky mužská chasa – mladí muži, kteří byli jedinými účastníky obchůzky. Během času převzali tuto funkci hasiči, následně

sportovní kluby a spolky, ženské organizace, školy, folklorní soubory, jež vstupovaly do organizování masopustních obchůzek až po rozpadu tradičních venkovských struktur. V nově organizované obchůzce se pak odráželo i oblečení účastníků obchůzky, kdy účastníci využívaly lokální kroje a krojové součástky, stejnokroje ve funkci současné masky, kromě maskovaných jedinců v převlecích za konkrétní postavy, o čemž chceme pojednat na příkladech masopustních obchůzek na Uherskohradištsku.

Tradiční oděv tanečníků, chlapců a mladších mužů

I když účastníci masopustní obchůzky v současnosti se zapojují do tohoto zvyku ze zažitě tradice a především se zábavným podtextem, oblékají na sebe mnohdy kroje, které se nosí jen k obřadním a svátečním příležitostem a které můžeme považovat za krojové originály. Těch si budeme všimát z důvodu dochování jejich druhu a formy.

Název slavnosti, kdy začíná období čtyřiceti denního půstu, se nezměnil. V různých lokalitách Uherskohradištska se nazývá *masopust*, *fašank*, ale i *ostatky a končiny*. A právě k této příležitosti si oblékají kroje a jejich krojové součástky uherskohradištského typu se svými čtyřmi variantami – uherskohradištský, kunovický, uherskoostrožský a buchlovický. Jen v Osvětimanech se používá kroj severokojovský.

Kroj chlapců většinou z hodové chasy a mladých mužů je v masopustních obchůzkách v současnosti nejvíce zastoupen, neboť jejich účast jako hlavních aktérů je přetrvávající normou či výsadou. Nejčastěji oblékají kroj chlapci, kteří tančí tanec *podšable*.³ Ještě na počátku 20. století byly obřadní tance, v tomto případě i tanec *podšable*, vřazovány do masopustních obyčejů. Symbolem masopustu se staly *mečové* nebo *zbrojné* tance, které byly kdysi stavovskými tanci cechů. Ty se uplatňovaly v masopustních obchůzkách s cechovním zřízením, a proto nezanikly.⁴ V určitých lokalitách přešly do tradice jako součást, nebo dokonce jako hlavní část obřadní příležitosti a staly se obchůzkovou koledou.⁵ Na Uherskohradištsko se dostaly díky folklorní souborové práci po roce 1950 z blízkého Uherskobrodsko, kde se tradovaly od konce 19. století.

Na Uherskohradištsku se k tomuto tanci oblékají dva druhy kroje se svými doplňky. V Mařaticích a Popovicích se nosí – *gatě*, *drlé* neboli plátěné *tráslavice*, *sámková* košile, *korduľa*, *zástěra* a vysoké *čizmy*, nezdobené *klobouk* a *sako*. Tento kompletní mužský kroj patří k slavnostnímu typu kroje, který si berou na sebe při obchůzce chlapci a mladší muži. V ruce drží dřevěnou červenou šavli s kovovými kroužky a příležitostně tančí tanec *podšable*, při němž si za horní okraj zástěry zasouvají její jeden konec. Obchůzku organizuje místní hodová chasa, díky které se traduje nejen tato obchůzka, ale i hodová slavnost. Zde je tedy kroj jen znakem lokální identity a sváteční příležitosti.

Další variantou v oblékání *podšablářů*, svobodných chlapců jsou soukenné *nohavice*. V jejich průstřihu je červený vlněný šátek (Kunovice, Míkovice, Sady), *čizmy*, *sámková*

Ke starým oděvním součástkám oblékaným o masopustu patřil kožich. Hluk 2011.

Do masopustního průvodu i v současnosti muži oblékají nejstarší oděvní součástku – halenu. Hluk 2018.

košile, kordula nebo lajbl, beranice nebo klobouk. Ženatí či starší muži nemívají v průstřihu kalhot šátek nebo kapesník, výjimku tvoří muži z Hluku, kde si i ženatí muži oblékají soukenné kalhoty doplněné žlutým kašmírovým šátkem s trásněmi. V Kostelanech nad Moravou tančí *podšable* mladší ženatí muži ze spolku Lajbl, oblečení stejně jako svobodní chlápci v Kněžpoli, v Osvětimanech stejný tanec tančí členové souboru Klimentek. K tanci oblékají kyjovský typ kroje – košili, kordulu, soukenné kalhoty, čížmy, klobouk. Ve Spytihněvi mají mladí chlápci v krojové sestavě jen kordulu, pod kterou se teple oblečou, ženatí nosí lajbl.

Nejčastější starší krojové součástky při masopustní obchůzce

Z kompletních krojů, které se již běžně nenosí, ale objevují se při masopustní obchůzce jako převlek, patří mužské *selské šaty*. Ty se v meziválečném období jako oblečení zformovaly a díky poměšťování do podoby selského obleku zlidověly. Ve třicátých letech 20. století se nosily jako nedělní oděv ženatých mužů. Soukenný tmavomodrý až černý oblek byl stříhově podobný městskému obleku. Sako bylo rovné, šité s dvouřadovým zapínáním, s menším límečkem a většími klopami. Kalhoty byly zúžené směrem dolů a v pase je držel krátký řemen, mnohdy měly i stříh *rajtek*. Obojí druh kalhot se vsunoval do vysokých kožených holínek. Na tyto krojové součástky se v zimě v období od třicátých let 20. století bral delší nebo tříčtvrteční kabát – zimník běžného střihu, ze silnější soukenné tmavomodré látky s dvouřadovým zapínáním. K masopustu oblékají muži v Ostrožské Lhotě kabát, *súkeňák*, v Březolupech *huberták*. Na hlavě nosí klobouk a na nohou vysoké boty, *krabovice* (Míkovice). V Míkovicích takto chodí oblečena i hudecká muzika. Selský oblek doplňují vysoké čížmy s beranicí nebo kloboukem (Buchlovice, Hluk, Kudlovice), v Ostrožské Nové Vsi se tak oblékají při obchůzce členové místního sboru, v Mistrčích hudečtí muzikanti (v roce 2016) a v Jarošově harmonikář.

K málo oblékaným součástkám patřil *lajbl*, který v masopustních průvodech nosí hlavně tanečníci, muzikanti a starší muži. Lajbl ještě do první světové války nosili ženatí muži v neděli do kostela, zejména v chladnějším počasí přes kordulu. Krátký kabátek s rukávy

zhotovený ze žlutobílého vlněného flanelu nebo sukna sahal do pasu. Oblékal se na neškrobenou košili a vždy jen k nohavicím, k třaslavicím se nenosil. Kabátek nebyl těsný, obyčejně se nezapínal.

K lajblu oblékali muži tmavé nohavice, řemen, čizmy, *sámkovou* košili a někdy i kordulu a beranici. Krojové oblečení využívají o masopustu chlapi, muzikanti či ženatí muži v řadě obcí Uherskohradištska, ale především tanečníci při tanci *podšable*. V současnosti se tanec *podšable* tančí v obcích Bílovice-Včelary, Boršice, Břestek, Březolupy, Buchlovice, Huštěnovice, Jalubí, Jarošov, Kněžpole, Medlovice, Mistřice, Modrá, Ořechov, Podolí, Polešovice, Nedachlebice, Topolná, Staré Město, Zlámanec.

Při obchůzce nosí stejné oblečení i muzikanti, mnohdy bohužel pro chlad oblékají na kroj moderní bundu a čepici, nebo tanečníci si přehazují přes lajbl nebo kordulu městské sako (Bílovice, Buchlovice, Kostelany nad Moravou, Kněžpole, Nedakonice, Polešovice).

V některých obcích kombinují jednotlivci při obchůzce tmavé nohavice, řemen, čizmy, *sámkovou* košili s kordulou, lajblem nebo sakem a s beranicí, kteří obcházejí jen

Po sedlcký chodí oblečené většinou stárky. Míkovice 2017.

Zimní sestavu kroje obléká většina děvčat ze souborů. Březolupy 2018.

s dřevěnou nebo kovovou šavlí v ruce s napíchnutým špekem – slaninou (Staré Město, Kostelany nad Moravou, Tupesy) nebo se jen účastní obchůzky – v obcích Boršice, Březolupy, Hluk, Jarošov, Kudlovice, Kunovice, Mařatice. Ořechov, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Nedakonice, Nedachlebice (1983), Polešovice, Sady, Spytihněv, Traplice a Vážany.

Ke starým tradičním oděvním součástkám patřily *kožichy a haleny*, také se objevující v masopustních obchůzkách. Halena byla součástí mužského zimního oblečení. Oblékali ji muži při obchůzce v masopustu na základní oblečení. Využívá ji obvykle ženatý muž, *fašančár*, který nosí šavli s napíchnutou slaninou (Boršice, Buchlovice, Kunovice, Ostrožská Nová Ves, Sady, Staré Město, Vésky), nebo také muzikanti či ženatí muži, kteří jsou součástí masopustního průvodu (Kudlovice, Hluk, Ostrožská Lhota). Haleny se už počátkem dvacátých let 20. století přestaly nosit. Důvodem byla změna ve způsobu života lidí; jejich hlavním zaměstnáním přestalo být zemědělství, čímž se také přestalo s chovem ovcí, což zapříčinilo mimo jiné úpadek halenářského řemesla.

Koncem 19. století převládaly u mužů hnědé *kožichy*. Od první třetiny 20. století se nosil jen svátečně, k práci se používal *kožich* obnošený po rodičích nebo poděděný po starších generacích. Při masopustní obchůzce starší muži berou ojedinele *kožichy*, z nichž jeden obvykle nese šavli s napíchnutou slaninou (Hluk, Kudlovice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice). V *kožichu* chodí i některý z muzikantů. V Ostrožské Lhotě *kožich* obléká maska ponocného, v Mařaticích a Jankovicích nosí *kožich* obrácený srstí na líce jednotlivci a nazývají je *barini*.

Tam, kde jsou organizátoři hasiči, oblékají se do svého stejnokroje – placaté čepice, modrého kabátu, modrých kalhot (Traplice, Mistřice, Jalubí). Mnohdy chodí jen jeden, jindy je jich více; některý z nich nese v ruce šavli s napíchanou slaninou (Jankovice, Huštěnovice) anebo dřevěnou kasičku na peníze. Obvykle v domě, kde se zastaví, je obdarují nějakou finanční částkou.

Kroje žen, děvčat a dětí v masopustní obchůzce

Masopustní obchůzky vždy byly záležitostí mladých chlapců, nejspíše místní chasy. Tím, že se začaly zapojovat ženy, děvčata a děti, nutně se změnila funkce obchůzek i složení masek. Druh masky odpovídá předem určenému rázu, anebo vystihuje současnou společenskou či politickou situaci v obci, městě či zemi. Děvčata, hlavně členky souborů a skupin, oblékají většinou souborový kroj. Pokud oblékají tradiční zimní kroje či krojové součástky, jsou vlastnictvím jejich nebo blízké rodiny.

Kromě souborových krojů se vyskytují v masopustních obchůzkách i krojové originály, buď slavnostní, sváteční, nebo zimní. Mnohé jsou zděděné po rodičích či prarodičích z poloviny 20. století, některé byly ušité k slavnostním příležitostem a používají je i do masopustního průvodu. Slavnostní ženský kroj je možné vidět v Hluku, kdy sváteční sestavu oděvu doplňuje turecký šátek *na záušnice* a vysoké selské boty. V masopustním průvodu se objevují v zimním svátečním kroji ženy, které nosí zadní sukni – šorec nebo *sametku*, přední brokátovou sukni, kacabajku nebo jupku, trásňový šátek a vysoké boty (Boršice, Mistřice, Ostrožská Nová Ves). Na začátku 20. století nepraktické lajble a *kožichy* vystřídaly v zimním období vatované kacabajky. Staly se krojovou součástí, jež tvořily přechod k oblékání městskému. Zhotovovaly se z rozmanitého materiálu – z tlačeného plyše, krulu, tmavého sametu, různých silnějších textilií. Po odložení *kožichu* byla kacabajka jediné zimní oblečení kromě vlňáků, které se nosily při velké zimě ještě přesně přehozeny.

V masopustním průvodu chodí oblečené *po sedlcky* pouze stárky, které nosí přes ruku košík na vajíčka, jimiž jsou obdarované v některém z domů, kde se zastaví (Kostelany nad Moravou, Míkovice). K zimní sestavě – kacabajce či teplejší jupce, šorci, přední tmavší sukni

uvazují turecký šátek *na babušu* – často nesou koš či tašku na proviant (Boršice, Březolupy, Břestek, Kudlovice, Nedachlebice, Ostrožská Lhota, Sady, Spytihněv). Tak se nejčastěji oblékají děvčata z nějakého folklorního souboru nebo hodové chasy. Některé ženy si seženou kroj, který představuje starší ženu – tedy kroj žen, nošený ještě do nedávna, mnohdy s přehozeným kostkovaným vlnákem přes ramena. Na nohou mají obvykle nějaké městské teplé boty, někdy filcové papuče, které se v posledních letech ke kroji v zimě nosily.

Pokud se zúčastňují masopustního průvodu děti, pak jsou děti z dětských souborů oblečené v souborovém kroji. Ze souboru Pentlička z Boršic chodí v kroji jen chlapci – trslavice, zástěra, košile, kordula, kožíšky nebo kožešinové vesty, beranice a přes rameno uvázaný turecký šátek. Děvčátka mají teplé kožíšky, šátky uvázané *na babušu* a delší sukně, chlapci oblékají drle, košili, teplé kožíšky nebo vesty a beranice (Boršice, Ostrožská Nová Ves). Ve Starém Městě děti představují oblečení některých starých řemeslníků. Pokud chodí v jiných obcích děti, pak jediné za masky, žádné krojové součástky nevyužívají. Vzhledem k zábavnému charakteru masopustní obchůzky se jí v současnosti zúčastňují děti, vedené svými učitelkami nebo vedoucími souborů, ovšem převlékané většinou do masek.

Antropomorfní masky v tradičním oděvu

Při oblékání do kroje či využití krojových součástí v masopustu nejsou žádná závazná pravidla. To se týká především těch účastníků – mužů či žen, kteří oblékají kroje a krojové součástky opačného pohlaví: muž za ženu, žena za muže. Nejběžněji jsou vidět v současnosti muži, kteří jdou za *stařenku*, *tetku* či za *babku*. Chodí po *sedlcky*. Oblékají ženský všední kroj – přední tesilovou nebo kašmírovou sukni, zadní tmavou látkovou nebo šorec, jupku nebo kacabajku a na hlavě obyčejný vlněný nebo trásňový šátek, papuče, někdy i paruku či starý typ brýlí. Doplnkem je orobincová či proutěná taška, čakan, nůše, koš na záda, koutní koš

Muži používají k převleku tradiční ženské krojové součástky – sukně, vlnák, šátek. Ostrožská Lhota 2010.

Maska muže za ženu – nevěstu a ženicha. Bílovice-Včelary 2010.

v ruce a dítě v náruči. Mnohdy přehazují přes sebe i vlňák. Nejčastější masku *stařenky, tetky* či *babky* si oblékají v obcích Bílovice, Babice, Břestek, Jankovice, Jarošov, Mařatice, Míkovice, Mistřice, Nedakonice, Ořechov, Ostrožská Lhota, Osvětimany, Polešovice, Spytihněv, Stříbrnice, Vésky, Zlámanec.

Méně se již maskovaly ženy nebo děvčata za muže. Děvčata oblékala mužský кроj – černé punčochy, papuče – *dúchodky*, bílé košile, sako nebo kabát, beranici a namalovaný knír. Se šavlemi v ruce napodobovala tanečnický, *podšabláře* (Bílovice-Včelary, Ostrožská Lhota, Podolí). Základní krojové součástky využívají i k doplnění masek, *žinylkové* šátky a kacabajku hodně využívají v masce za *cikánku* nebo klobouk bez vonice a vysoké boty zase v masce za *cikána* (Boršice, Kněžpole, Staré Město). K převlekům se braly staré krojové součástky – šorce, kacabajky, jupky, turecké šátky, spodní kalhoty – *bombardáky* po babičkách, staré *punčocháče*, spodnice apod., zděděné po rodičích či prarodičích. Je zvláštní, že některé ženy či děvčata mají třeba přední sukni, o které ani neví, že je vzácná (*rozpíjaný* brokátový fěrtůšek). Obvykle ji objeví ve skříni po své babičce, prababičce či staré tetě.

Nejznámější a nejvíce frekventované jsou v masopustní obchůzce masky *muže za ženu*, v postavách ženicha a nevěsty, ale i těhotné ženy, ženy s kočárkem či s děckem v náruči.⁶ Svatební páry parodují buď městkou, nebo selskou svatbu. V kroji oblečený pár nevidáme ani tolik na Uherskohradištsku jako na Uherskobrodsku (Dolní Němčí), kde žena chodí v mužském kroji za ženicha a muž za nevěstu. Ve zkoumané oblasti se nejvíce objevují masky civilní nevěsty a ženicha (Bílovice, Boršice, Břestek, Buchlovice, Podolí, Staré Město, Zlámanec). Masopust je obdobím, kdy se koná mnoho svateb, proto je jejich zastoupení v masopustních obchůzkách tak časté. Převlékání mužů za ženy a opačně můžeme chápat v souvislosti s erotickými momenty, které se objevovaly i ve svatebních obyčejích a měly možná původně plodnostní význam.

Je však řada masek, které představují řemeslníky či nějakou profesi. Jsou to jednak muži, kteří oblékají stejnokroj zdravotní sestry, doktora (Staré Město, Buchlovice) nebo řádové sestry (Jankovice, Spytihněv), ženy zase znázorňují řezníky (Medlovice), dráteníky, ševce či kominíky se svými pracovními nástroji – štětkou a žebřem (Boršice, Sady, Traplice). S některými profesemi jsou spojeny i celé dramatické výstupy. Např. své doktorské poslání masky aplikují na okolostojících divácích – ošetřují, poslouchají fonendoskopem, měří teplotu apod. (Polešovice, Staré Město, Traplice). Profesní masky v lidových obyčejích, které napodobovaly pracovní činnost, měly nejspíš smysl prosperitní, popřípadě plodnostní a ochranný.

Obřadní prvky a symboly účastníků obchůzky

Kroje a krojové součástky oblékají především účastníci masopustní obchůzky z obcí, kde působí folklorní soubor či folklorní skupina. Obřadním prvkem v jiných obřadech bylo vázání nebo připínání stuhy – *šerpy* přes rameno chlapce (svatba, pohřeb apod.). Na Uherskobrodsku byla původně jediným obřadním znakem tanečnicků *podšable* červená tkanice přehozená přes rameno a sepnutá kolem pravého boku (Strání). V jiných obcích to byl červený šátek vypůjčený od galánky, druhý šátek byl uvazován přes levý loket (Záhorovice). V Nezdenicích si také chlapci půjčovali červené šátky, opásali se jimi zepředu a ze zadu.⁷ Zvykem vázat turecký šátek okolo pasu nebo přes rameno dodnes mají tanečníci v Bystřici pod Lopeníkem a v Korytné. Za podobný znak snad můžeme považovat vázání tureckého šátku přes ramena či pasu tanečnicků na Uherskohradištsku. Zejména díky vlivu folklorních souborů z nedalekého Uherskobrodsku, především z obce Bystřice pod Lopeníkem, někteří tanečníci obřadně uvazují okolo pasu nebo přes rameno do cípu složený turecký šátek (Boršice, Buchlovice, Sady, Vážany).

Důležitým obřadním atributem v masopustní obchůzce je právo. Z hlediska obecně rozšířené tradice byla původně nositelem zvyku svobodná mužská mládež. Iniciátorem masopustní obchůzky byla obvykle *stárkovská* organizace až do období po první světové válce. Dnes se tento prvek stárkovství objevuje na Uherskohradištsku jen ojediněle. Účast stárků v masopustní obchůzce oblečených v slavnostním kroji nošeném o hodech s malým právem v ruce – šavlí známe jen z Kostelan nad Moravou. Toto je jediná obec, kde dva hodovní stárci mají svoji funkci i o masopustu. Chodí v čele masopustního průvodu, mají oblečený slavnostní kroj – soukenné kalhoty, dudovou košili, kordulu a čizmy. Důležitým znakem kostelanských stárků jsou bílé beranice. Ty se v žádné jiné obci na Uherskohradištsku

Tanečníci s uvázanými tureckými šátky přes ramena. Boršice 2014.

Tanečníci s uvázanými tureckými šátky v pase. Buchlovice 2015.

sku neobjevují. Hlavním atributem je malé hodové právo a šavle s napíchnutou slaninou, u druhého stárka šavle se slaninou. Podobnou funkci na Uherskohradištsku má vždy i jeden z mužů, který obléká buď halenu, nebo kožich a nese v ruce šavli se slaninou. Je nepsanou vůdčí postavou, stejně jako některý muž ve stejnokroji hasičů se šavlí ověšenou slaninou.

Jev je rozšířený i na širším území Moravy (Haná), není ojedinělý ani na Uherskobrodsku. V Záhorovicích chodili stárci na začátku průvodu a nosili *ostatkové* právo, obyčejně

opentlenou vysoustruženou ruku. Dnes s ní chodí pořadatelé obchůzky – hasiči v uniformách. V Nezdenicích chodili čtyři tanečníci oblečení v kroji a v ruku měli šavli, pátý zúčastněný nesl právo na způsob žezla, omtané pentlemi a šátky.

Obřadní figuríny v krojových součástkách

O fašanku na Uherskohradištsku se dochovaly také antropomorfní figuríny – *baba v koši*, *páté kolo u voza a nadítý*. Figuríny můžeme považovat za starší typ masopustních masek. Jejich vzhled se během doby změnil. Původně byly postavy zřejmě objemné, vycpané senem. Smysl těchto figurín neznáme, lze předpokládat, že jejich původní vzhled – objemnost znamenala zajištění prosperity či plodnosti. Jejich posláním bylo zajistit hojnost a bohatství v začínajícím hospodářském roku. Předpokládaná původní funkce se zcela vytratila. Masky získaly jen funkci novou, zábavnou.

Ke starým typům masky patří maska *baba v koši*. Masku nosí obyčejně přestrojený muž, který má obuté čizmy, černé nohavice, košili, beranici nebo klobouk. Maska působí, jako by bába nesla muže v koši či v nůši. Maska měla obvykle žertovný charakter, ale mohla obsahovat i blahonosné prvky. Oblečená je obvykle *po sedlcky* – fěrtůšek, šorec, jupku a kašmírový šátek (Boršice, Břestek, Huštěnovice, Ostrožská Nová Ves, Nedachlebice, Staré Město,

Hodový stárek v čele masopustního průvodu v bílé beranici se šavlí. Kostelany nad Moravou 2018.

Ke starým typům masky patří *baba v koši*. Kněžpole 2012.

I v současnosti chodí stále tradiční maska *baba v koši*. Jankovice 2018.

K tradičním masopustním maskám patřilo páté kolo u voza. Nedachlebice 1982.

Figurína babka s dědkem na kole za vozem. Nedachlebice 1982.

Páté kolo s figurínami muže a ženy. Hluk 2011.

Kněžpole), nepravidelně se objevuje v průvodu i v dalších v obcích (Jankovice, Jalubí, Medlovice, Mistřice, Nedachlebice, Ostrožská Lhota, Topolná, Sady, Stříbrnice, Vážany). V Buchlovicích chodí o masopustu díky dětskému souboru.

K tradičním masopustním maskám, stejně jako ke svatebním, patřilo *páté kolo u voza* nebo na Hornácku zvaný *fašankový kolotoč* (Nová Lhota).⁸ Na kole, které bylo smykem taženo za vozem, byly připevněny figuríny *babky s dědkem*. Figuríny stály proti sobě a otáčely se zároveň s pátým kolem v šikmé poloze. Každoročně se tato maska objevuje v masopustním průvodě v Hluku. Žena má oblečenou bílou jupku, třásňový šátek, šorec, fialový brokátový fěrtůšek a boty, muž má třaslavice a košili, na hlavě beranici a vysoké boty. V Nedachlebicích *páté kolo u vozu* bylo naposledy v masopustním průvodu asi před pěti lety. Figurína ženy měla jupku, brokátový fěrtůšek, šátek a boty, muž byl oblečený do hasičské uniformy. Po zpřísnění dopravních vyhlá-

šek se zde od toho zvyku vozit páté kolo upustilo. V Podolí mají figuríny oblečený městský oděv. V některých obcích se objevuje páté kolo nepravidelně (Bílovice, Ostrožská Nová Ves). Obřadnost se zcela vytratila, stejně jako u masky *nadítěho* – objemného muže, oblečeného v třaslavicích, košili, klobouku a čizmách, vezeného na trakaři a vycpaného senem nebo slámou. Postava vycpaného může mít starší domácí původ; postava mohla parodovat jednu z lidských vlastností – tloušťku, ale také mohla být zřejmě součástí blahonosných obyčejů.⁹

Organizátoři masopustní obchůzky a hudební doprovod

V obcích masopustní obchůzku původně organizovali chlapci nebo místní chasa a v některých obcích jsou dodnes hlavními pořadateli – v Bílovicích, Břestku, Březolupech, Boršicích, Mařaticích, Medlovicích, Mistřicích, Modré, Ořechově a Zlámanci. V druhé polovině 20. století si udrželi prioritu v pořádání slavnosti masopustu hasiči (Buchlovice, Huštěnovice, Jankovice, Jalubí, Košíky, Ostrožská Nová Ves, Nedachlebice, Sušice, Topolná). Od šedesátých let 20. století se snaží pořádat masopustní obchůzky různé místní společenské a kulturní složky – spolky, soubory a pěvecké sbory; mnohdy se na akci podílí i více složek – v Březolupech soubor Botík, v Boršicích soubor Pentla, v Buchlovicích Studio M, F studio, Děcka z Buchlovic, v Jarošově Jarošovský občanský spolek a místní chasa. V Kudlovicích a v Míkovicích se na uspořádání masopustní obchůzky zaměřují hasiči, hodová chasa, taneční soubor Míkovjan, ochotnický divadelní spolek, mužský a ženský sbor, v Ostrožské Lhotě Slovácký krúžek Háječek, v Nedakonících ženský pěvecký sbor a dětský soubor Nedakoňská děcka; v Ostrožské Nové Vsi hodová chasa nebo FS Novovésčan, v Podolí SPOD Slunéčko z. s., v Polešovicích Úřad městyse Polešovice, FS Polešovjáneka a hodová chasa, ve

Vážanech členové souboru Chlapi, ve Starém Městě FS Dolina, ve Spytihněvi chasa a místní pěvecký sbor, ve Věskách Spolek Věsky, v Osvětimatech soubor Klimentek.

V mnoha obcích při občůzce hraje harmonikář – Bílovice, Břestek, Březolupy, Jarošov, Košíky, Mařatice, Medlovice, Nedachlebice, Spytihněv, Stříbrnice, Sušice. Obvykle s dalšími hudebními nástroji tvoří různá seskupení – basa s kytarou, housle, buben, trubka, ozembuch (Huštěnovice, Kněžpole, Medlovice, Podolí, Vážany, Zlámanec). Dechová hudba nebo štrajk hraje v obcích Modrá, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Ostrožská Lhota, Topolná, Věsky.

Tam, kde pracuje soubor a má cimbálovou muziku, pak chodí jen část muziky, tedy hu-decká muzika s dalšími doprovodnými nástroji – harmonikou, někdy s ozembuchem apod. Tito muzikanti oblékají na základní kroj ještě buď lajbl, halenu, sako, kabát, ale i kožich. Hu-decká muzika hraje v obcích Bílovice, Boršice, Březolupy, Buchlovice, Kostelany nad Mo-ravou, Kudlovice, Mařatice, Míkovice, Ostrožská Nová Ves, Osvětmany, Polešovice, Sady, Spytihněv. V Ořechově chodí muzikanti v ženském kroji – sukni, kacabajce, vlňáku a šátku. Zcela nejnověji je zavedená reprodukováná hudba vezená na káře, která doprovází maso-pustní průvod (Jankovice, Jalubí).

Závěr

Původním posláním masopustních občůzek, které se konaly v přelomovém období před nadcházejícím jarem a počátkem jarních prací, bylo získat prosperitu v hospodářském i rodinném životě. Vyjadřovací prostředky a znaky obřadní občůzky – oblečení, mluvené slovo, zpěv, hudba, tanec – byly v synkretickém souladu a přispívaly k obřadnosti jevu v ob-dobí druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Přispívali k tomu i nositelé občůzky – mužská chasa, ale i zúčastněná vesnická komunita.

V současnosti masopustní občůzka navazuje na lokální obyčejovou tradici, kde iniciáto-rem je některá kulturní instituce, obvykle folklorní soubor nebo pro tradici zapálení jedinci. Vytratila se kolektivní závaznost, stejně jako její původní podstata. Stala se zvykem, na je-jímž průběhu se podílí jen část vesnické komunity. Udržel se sice občůzkový charakter – zachovala se formální podoba, ale změnilo se její poslání, které je v současnosti společenská reprezentace a zábava.

Základním změnám se přizpůsobila celá řada prvků. K mužské chase, která byla původ-ním a hlavním pořadatelem občůzky, se připojila řada dalších složek v obci či městě, ženatí muži, ženy a děti. Kroje dostaly v masopustních občůzkách podobu masky nebo získávaly funkci kostýmu, i když mnohdy v originální podobě. Kroji zůstala jen znakovost místa – tedy obce či oblasti, určuje pohlaví, stáří či stav nositele. Nejsilnější zůstává praktická funkce kroje, neboť právě v zimě kryje a zahřívá tělo.

Dosud nejzachovalejšími jsou obřadní krojové prvky účastníků občůzky – stárků, kte-ří byli členy stárkovské organizace, prvními pořadateli masopustní občůzky. Stárkovské atributy nošené v masopustní občůzce jsou důležitým prvkem uchovávaní starých tradic. Opodstatnění oblékat se do kroje můžeme vidět jen v případě chlapců a mužů občůzejících obec či město s masopustním atributem právem či šavlí anebo tanečníky s tancem *podšable*. Původní obřadní funkce tance, která měla ovlivnit novou vegetaci nebo manželský život, zcela vymizela a získala jen zábavní ráz.

Stejně tak důležité je zařazování obřadních figurín do masopustních průvodů na Uher-skohradištsku, které jsou oblečené v původních krojových součástkách. Jejich prosperitní, blahonosný či plodnostní motiv je zcela setřen.

Zábavní stránka masopustních občůzek je v současnosti jeho hlavním posláním, tomu tedy odpovídá oblékání ostatních účastníků průvodu. Muži využívají selské obleky, haleny,

kožichy, ostatní účastníci obchůzky, kteří se oblékají do podoby antropomorfních masek, nosí krojové součástky mnohdy jako dekorativní doplňky. Tím, že průvody maškar zobrazují nejrůznější témata, která často řeší problém, který je společensky či politicky aktuální, ubývá pak využití krojů a krojových součástek. Mnohdy se vůbec kroje a krojové součástky v masopustní obchůzce neobjevují. Pokud se s nimi setkáme, pak v obcích se silnou folklorní tradicí, ale i tak jsou oblékány s nově přijatou funkcí převleku – masky.

Masopustní obyčeje si i tak stále uchovávají společenský význam v jednotě s kroji, písněmi, hudbou i tanci. Masopustní obchůzky se v roce 2018 konaly v obcích: Bílovice-Včelary, Boršice, Břestek, Březolupy, Buchlovice, Huštěnovice, Jankovice, Jalubí, Jarošov, Kostelany nad Moravou, Košíky, Kněžpole, Kudlovice, Kunovice, Mařatice, Medlovice, Místřice, Míkovice, Modrá, Nedachlebice, Nedakonice, Ořechov, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Osvětimany, Podolí, Polešovice, Popovice, Spytihněv, Sady, Staré Město, Strážbrnice, Sušice, Topolná, Traplice, Tupesy, Vážany, Věsky, Zlámanec. Nekonají se v Tučapech, ve Velehradě, Salaši, v Babicích zanikly, ve Zlechově se konají sporadicky, Částkov a Svárov konání masopustu v letošním roce neuvedly.

Poznámky:

- 1 F r o l e c, Václav. Masopustní obchůzka v nejzápadnější části československých Karpat (Ve světle teorie společenské komunikace). In: Frolec, Václav a Tomeš, Josef. *Masopustní tradice*. Brno: Blok, 1979, s. 52–61. Lidová kultura a současnost; Sv. 5.
- 2 T o m e š, Josef. České a slovenské masopustní obyčeje a jejich mezinárodní obměny In: Frolec, Václav a Tomeš, Josef. *Masopustní tradice*. Brno: Blok, 1979, s. 37–51. Lidová kultura a současnost; Sv. 5.
- 3 P o p e l k a, Pavel. Ekologie straňanského masopustního tance Pod šable In: Frolec, Václav a Tomeš, Josef. *Masopustní tradice*. Brno: Blok, 1979, s. 168. Lidová kultura a současnost; Sv. 5.
- 4 P o s p í š i l, František. Mečový (zbrojný tanec) na slovenské půdě. *Národopisný věstník československý* 6, 1911, s. 34.
- 5 T o m e š, Josef. Funkce tanců v lidových obyčejích. *Národopisné aktuality* 11, 1974, s. 254.
- 6 Týž. Masky v lidových obyčejích na Hornácku. *Slovácko* 1, 1959, č. 4, s. 15–16.
- 7 P o s p í š i l, František. c. d., s. 34–35.
- 8 T o m e š, Josef. Masky v lidových obyčejích na Hornácku. *Slovácko* 1, 1959, č. 4, s. 17.
- 9 T o m e š, Josef. České a slovenské masopustní obyčeje a jejich mezinárodní obměny In: Frolec, Václav a Tomeš, Josef. *Masopustní tradice*. Brno: Blok, 1979, s. 43–44. Lidová kultura a současnost; Sv. 5.

Foto:

Ludmila Tarcalová

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n. 1946), etnografka, dlouholetá bývalá pracovnice Slovákého muzea v Uherském Hradišti. V jejím odborném zájmu je obřadní lidová kultura, lidový oděv a strava, především však jevy spojené s výročněobyčejovým a rodinným cyklem.

The Use of Costume Parts in Current Shrovetide Rounds in the Region of Uherské Hradiště

Abstract

The original goal of the Shrovetide rounds which took place at the time of the beginning of spring season as well as the beginning of spring work was to gain prosperity in economic as well as in family life. The means of expression and signs of the ritual round – clothes, speech, singing, music, dancing – were in syncretic congruence and contributed to ceremoniousness of the phenomenon in the second half of 19th century and the first half of 20th century. There was also a considerable contribution of those engaged in the round – male village youth, but also other members of village community.

At present the Shrovetide round represents a continuation of the local custom tradition usually initiated by some cultural institution, usually a folklore ensemble or some individuals keen on tradition. A collective obligation is gone as well as its original substance. It has become a custom in which only a part of village community is engaged. It has retained its character of a round – its formal procedure but its message has changed as it is mainly a social representation and entertainment.

The changes mentioned above have led to a lot of changes in its aspects. Male village youth which was traditionally the main organizer of the round was joined by many other people in a village or a town, such as married men, women and children. Shrovetide costumes were replaced by masks or they got a function of a fancy dress even though mostly in its original character. The costume has retained only its local shape -that is the shape characteristic for a certain region, sex, age and marital status of the person wearing it. The practical function of a costume seems to be the strongest one as it covers and heats a body in the winter time.

The ceremonial parts of costumes of the participants of rounds seem to be the most preserved features so far – they are mainly belonging to leaders of village youth who were members of the leaders of village youth organization and the first organizers of the Shrovetide rounds. Shrovetide leaders' attributes play a very important role in preservation of old traditions. Wearing costumes was justified only in case of boys and men rounding a village or a town with village attributes – Shrovetide right or a sabre - or in case of participants dancing a traditional dance “*under the sabres*”. The original ceremonial function of the dance which was supposed to influence a new vegetation or married life totally disappeared and gained only an entertaining character.

In the region of Uherské Hradiště participation of ceremonial figures wearing original Shrovetide costumes is also very important though their prosperity, well-being and fertility aspects have totally disappeared.

The main goal of Shrovetide rounds is the entertaining one and it corresponds with the outfits of the round participants. Men wear farmer's clothes, blouses, fur coats, other participants wear anthropomorphic masks and some parts of traditional costumes mainly only as decorative accessories. Traditional costumes and their parts are worn less and less often because the rounds are connected with the problems which are topical in the given society. Oftentimes the costumes or their parts never appear in Shrovetide rounds. If they do, then only in the villages with strong folklore tradition but even then, they are worn with a newly adopted function of a disguise or a mask.

Key words: costumes, parts of costumes, farmer's clothes, blouse, fur coat, ceremonial figures

Die Verwendung von Trachten und Trachtenteilen bei den heutigen Karnevalsanzügen in der Umgebung von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Die ursprüngliche Aufgabe der Karnevalsanzüge, die in der Umbruchzeit vor dem kommenden Frühling und dem Beginn der Frühjahrsarbeiten abgehalten wurden, war es, für das Gedeihen im Wirtschafts- und Familienleben zu sorgen. Die Ausdrucksmittel und -merkmale des rituellen Umzugs – Bekleidung, gesprochenes Wort, Gesang, Musik, Tanz – standen im synkretistischen Einklang und

trugen in der zweiten Hälfte des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts zum zeremoniellen Charakter dieser Erscheinung bei. Dazu steuerten auch die Träger des Umzugs bei – die männliche Dorfjugend, aber ebenso die beteiligte Dorfgemeinschaft.

Heute knüpft der Faschingsumzug an das lokale Brauchtum an, wobei der Initiator eine kulturelle Institution ist, gewöhnlich die örtliche Folkloregruppe oder traditionsbegeisterte Einzelpersonen. Verloren gegangen ist die kollektive Verbindlichkeit, ebenso wie das ursprüngliche Wesen des Umzugs. Er wurde zu einem Brauch, an dem nur ein Teil der Dorfgemeinschaft beteiligt ist. Zwar blieb der Charakter eines Umgangs von Haus zu Haus erhalten – also die formale Gestalt, doch änderten sich seine Aufgaben, die in unseren Tagen gesellschaftliche Repräsentation und Vergnügen sind.

Diesen Hauptänderungen passten sich zahlreiche Elemente an. Der männlichen Dorfjugend, die der ursprüngliche und hauptsächliche Veranstalter des Umzugs war, schlossen sich eine Reihe weiterer Gruppen im Dorf oder in der Stadt an – die verheirateten Männer, die Frauen und Kinder. Die Trachten erlangten in den Karnevalsumzügen die Form von Masken oder erhielten die Funktion von Kostümen, wenn auch oftmals in ihrer originalen Gestalt. Der Tracht verblieb nur ihr Verweis auf den Ort, also die Gemeinde oder das Gebiet, sie bestimmt Geschlecht, Alter oder Familienstand des Trägers. Am stärksten bleibt die praktische Funktion der Tracht, denn gerade im Winter schützt und wärmt sie den Körper.

Bis heute am besten erhalten sind die rituellen Trachtelemente der wichtigsten Karnevalsteilnehmer – der Altburschen – die die ersten Veranstalter des Karnevalsumzugs waren. Die beim Umzug getragenen Altburschenattribute sind ein wichtiges Element zur Bewahrung der alten Traditionen. Begründet ist das Anziehen der Tracht nur bei den Burschen und Männern, die im Dorf oder in der Stadt mit dem Karnevalsattribut – dem sog. Kirmesrecht oder dem Säbel – von Haus zu Haus ziehen, oder bei den Tänzern des Säbeltanzes *podšable*. Die ursprüngliche rituelle Funktion dieses Tanzes, nämlich die neue Vegetation oder das eheliche Leben zu beeinflussen, ist gänzlich verschwunden und nahm reinen Unterhaltungscharakter an.

Ebenso wichtig ist die Einordnung der rituellen, mit ursprünglichen Trachtenteilen bekleideten Figuren in die Karnevalsumzüge in der Umgebung von Uherské Hradiště. Ihr Motiv – Gedeihen und Fruchtbarkeit zu fördern – ist völlig verschwunden.

Der Vergnügungscharakter der Karnevalsumzüge ist heute ihre Hauptaufgabe, dem entspricht also die Bekleidung der sonstigen Umzugsteilnehmer. Die Männer tragen bäuerliche Kleidungsstücke, Kittel, Pelzmäntel, andere Teilnehmer, die sich als anthropomorphe Masken verkleiden, tragen oft Trachtenteile als dekoratives Beiwerk. Dadurch, dass die Maskenumzüge die verschiedensten Themen darstellen, die häufig ein gesellschaftlich oder politisch aktuelles Problem gestalten, geht die Verwendung von Trachten und Trachtenteilen zurück. Häufig zeigen sich im Umzug überhaupt keine Trachten oder Trachtenteile. Wenn wir auf sie treffen, dann in Ortschaften mit starker Folkloretradition, aber auch dann werden sie in der neu angenommenen Funktion als Verkleidung – als Maske – getragen.

Stichwörter: Trachten, Trachtenteile, bäuerliche Bekleidung, Kittel, Pelzmantel, rituelle Figuren

PŘÍSPĚVEK K TECHNOLOGII VÝROBY VÍNA V 17. A 18. STOLETÍ NA MORAVĚ

Miroslav Havlík, Lužice

Dílo Jana Amose Komenského nám nezanechalo jen odkaz filozofický, literární a pedagogický. Jeho Orbis pictus či po mnohá desetiletí nepřekonaná mapa Moravy v sobě ukrývají i důležité informace k historii vinařství na Moravě. Úhel pohledu na vývoj vinohradnictví u nás se postupně proměňuje. V této souvislosti je možné nalézt na první pohled nečekané souvislosti a doklady technologických proměn především při výrobě vína, které předznamenaly rozvoj vinohradnictví a vinařství v našich krajích v 2. polovině 17. a především v 18. století.

Současnost jihomoravského vinařství je nejčastěji historicky spojována s obdobím středověkého a především raně novověkého vinařství do začátku třicetileté války. Doklady o vinařské konjunktúře této doby nacházíme na každém kroku historického bádání. Jsou to především prameny právní povahy v podobě rozsáhlých horenských práv, povinností a ochrany dělníků na vinicích – kopáčů i hotařů, povinnosti i práva majitelů vinic a další vinohradnické nařízení, jejichž rozšíření a rozvoj je v tomto období v největším rozkvětu. S tím úzce souvisí také velké množství vinohradnických motivů na obecních pečetích, kterými se mnohé jihomoravské obce pyšní často již z předbělohorského období. Nejčastěji v podobě symbolu hroznu či vinařského nože se sekuris, které charakterizovaly obec jako místo, kde se víno „od nepaměti pěstuje“ nebo obyvatele, kteří se pěstováním révy vinné ať již jako sami hospodáři, nebo jako najatí dělníci na cizích vinicích po generace zabývali.¹

V místech, kde se vinné révě dařilo již od středověku, nacházíme přirozeně další hmotné doklady v podobě historických vinných sklepů, nejčastěji v městském prostředí. Je možné nalézt také tematicky vinohradnický či vinařsky zaměřenou drobnou uměleckou výzdobu církevních či světských objektů se správním charakterem.

Vinohradnictví a vinařství se tedy stalo nejen významným hospodářským, ale i kulturním fenoménem tohoto kraje. Příhodné podmínky k pěstování révy vinné na zvlněných osluněných svazích totiž dávní zakladatelé moravských viničních hor našli na mnoha místech jižní Moravy. Toto rozšíření vinohradnické kultury nám nejlépe uceleně charakterizuje mapa Jana Amose Komenského, jejíž nejstarší podobu známe již z roku 1624. Skutečnost, že révě vinné věnoval Komenský ve svých 32 letech ve svém mapování Moravy takovou nevšední pozornost, lze právem považovat za ojedinělou. Bezesporu si však uvědomoval význam pěstování vinné révy. Jeho otec Martin byl nejen součástí Jednoty bratrské, ale i členem cechu nákladnického, což znamenalo osobu, která nesla náklad na určité podnikání, z něhož měla zisk. Nejpravděpodobněji se jednalo o správu hor viničních. Již z dřívější doby je navíc pramenně doloženo, že rodina Komenských vlastnila hned dva vinohrady v Blatnici, z nichž jeden prokazatelně přešel přímo do majetku Jana Amose Komenského a jeho držení si zachoval i v období své emigrace, ačkoliv jiných hmotných statků se před svým odchodem do zahraničí vzdal. Jeho vnímání významu pěstování révy vinné a obchodu s vínem tedy nebylo jen v rovině běžného pozorovatele, který procházel Moravou a důkladně ji mapoval.

Proto se tedy objevuje na jeho mapě Moravy poprvé symbol vinné révy, který se tak stává prakticky novou topografickou značkou pro rozšíření této kulturní plodiny dodnes. Je nesporné, že Komenský shromažďoval přesné geografické informace několik let. Cílem jeho

mapování však nebylo jen opravit nepřesnosti a omyly nejstarší, mnohem jednodušší Fabriciovy mapy Moravy z roku 1569 a doplnit je o své vlastní poznatky. Kromě schematického reliéfu, který je nesrovnatelně přesnější oproti svému předchůdci, zachycení vodstva a sídel, je mapa Komenského obohacena také o výběr léčivých pramenů a lázní, skláren, železno-rudných, zlatých i stříbrných dolů. Rozšíření vinohradů je však v mapě věnována největší pozornost. Symboly vinné révy tedy můžeme sledovat samozřejmě od okolí Znojma směrem na Mikulov a Valtice, dále na Břeclavsko a Hodonínsko až do Komenského rodného kraje v okolí Uherského Brodu. Výskyt viničních hor je zachycen i severovýchodně do vinohradnických oblastí okolo Brna i v jeho severních částech. Nejsevernější lokalitou jsou pak vinohrady na jihovýchodních svazích Velkého Kosíře na Prostějovsku u Kostelce na Hané v panství Plumlov. Péče, se kterou Komenský shromažďoval potřebné informace pro svou mapu Moravy, snad lze vyloučit také předpokladem, že jeho záměrem bylo své geografické bádání připojit k jinému svému velkému dílu, k historii Moravy *De Antiquitatibus Moraviae*, jehož rukopis se nám však bohužel nezachoval.²

Kdyby zůstal Jan Amos Komenský jen u svého podrobného geografického počínu, který nebyl překonán po několik dalších desetiletí, nebylo by tomu málo. Z jeho odkazu nám však pro studium vinohradnické kultury na jižní Moravě na počátku 17. století vystupuje ještě jeden drobný, nicméně neméně důležitý pramen. Ve svém díle *Orbis sensualium pictus* mimo jiné seznamuje své čtenáře také s vinobráním. V jeho prostém popisu je však zachyceno mnohem více:

„Vino roste ve vinici /1/, kdežto vinné kmeni rozrastají a s lýkami³ na stromy /2/ aneb na kolíky /3/ aneb na latky /4/ přivazované bývají.

Kdy již čas přijde sbírání vína (hrozny), obřezují hrozno a snášejí putnami /5/ i vlisují do vinné kádi /6/ tisknou (stláčí) nohami /7/ aneb vybíjejí dřevěným tlukem (stupou) /8/ a vytlačují sok přeselem /9/, který se jmenuje mušt /11/ do džběra (kádičky) /10/ vtékající, do vinný bečky /12/ vltí, zašpuntovány /15/ a do pivnic na podvaly (gantnary) /14/ složen, v víno se obrací.

Z bečky točeno bývá hevírem /13/ anebo trubkou /16/, v kteréž jest kohútek (čepík), kdy bývá otevřeno (odšpuntováno).“⁴

Ve sledovaném období nám totiž Komenský velmi zasvěceně dokládá nejen nejběžnější způsob pěstování vinné révy tzv. nízké vedení na hlavu s řezem na čípky. Tento způsob pěstování révy byl užívaný až do první poloviny 20. století. Umožňoval velmi intenzivní využití obdělávané vinice. Vzdálenost mezi jednotlivými keři byla minimální – přibližně 40 cm od sebe v řádcích neboli *greftech* či rázech asi 1–1,2 m od sebe vzdálených,⁵ aby umožňovala ruční obdělávání maximálně s využitím jednoduchého koňského nebo dobytčího potahu. V místech s velkým sklonem svahu nebo v těžko přístupném terénu pak bylo možné vinohrady obdělávat pouze ručně za pomoci motyky. V tomto případě bylo možné jakoukoliv další kultivaci půdy provádět pouze lidskou silou včetně vynášení chlěvské mrvy k prohnojení vinohradu na nosítkách.

Komenský však uvádí také možné vedení révy na dřevěných latkách. Ve schematickém zobrazení lze identifikovat vysoké vedení na pergole, jejíž konstrukce je vytvořena ze svázaných latí a drobné kulatiny. Tento způsob výsadby lze předpokládat spíše jen okrajově v bezprostřední blízkosti viniční stavby, *preshauzu*, či samotného obydlí vinaře přesně tak, jak je i naznačeno na schematické doprovodné ilustraci.

Výsadba na pergole měla tedy sloužit spíše ve funkci určitého zastínění. To podporuje také skutečnost, že pécí o „inventár“ vinohradu, tedy dřevěným kůlům, označovaným staročesky *kolím*, k jednotlivým hlavám byla v minulosti věnována nevšední pozornost nejen

ze strany hospodářů, ale i v podobě právní ochrany zachycené v mnohých horenských právech. Podpůrné kolky bylo totiž nutné na podzim vždy uklidit a opálit nad ohněm, aby je vinohradník mohl opět na jaro k jednotlivým hlavám přitlouct. Jakékoliv zcizení těchto *kolí* bylo přísně zapovězeno, jak je doloženo mimo jiné i v horenských právech Velkých Bílovic:

„O vzetí kolku také oznamujem, kdyby který pocestný člověk vzal jeden kůl v horách, na kterémž by se podpíral, ten za to nic nepropadne a kdož by vzal dva, buď on kdokoliv a s nimi popaden byl, ten propadl, totižto 5 zlatých rýnských aneb o ruku, pakli by vzal tři, ten propadl hrdlo.

O shnilé koli to oznamujem, že vincourovi dovoleno jest, aby sobě shnilé koli sbíral, pakli by on, a nebo jeho dělník, užitečné a dobré koli na kusy lámal, ten jest na milosti jeho pána, a hrdlo propadl, on i každý, kdo by to činil.

O tlučení kolu takto oznamujem, když by již koly klučeny byly, hospodářovi ku požitku a kdož by jediný kůl vzal, sobě ku požitku, a hospodářovi ke škodě, hrdlo tratí.“⁶

Tažné révy a mladé výhonky byly ke kůlům či podpůrné konstrukci přivazovány mokrou slámou či lýkem, které bylo získáváno na jaře z kůry mladých lip.⁷

Komenský uvádí i možné divoké pnutí révy nejčastěji po ovocných stromech, které se ve vinicích v minulosti hojně vyskytovaly. Snaha majitelů drobných vinic o co nejintenzivnější využití vinohradu ještě v nedávné době byla často charakterizována snahou kromě révy pěstovat ve vinici i ovocné stromy, aby užitek byl co největší. Skutečnost, že se réva následně divoce pnula i po těchto ovocných stromech lze předpokládat k nevelké hospodářské užitečnosti jak v úrodě hroznů, tak ovoce či jiných plodin – okopanin, které přičinliví vinaři do svých vinohradů mezi řádky vysazovali ještě na počátku 20. století.

Do poloviny 20. století se také především u mnoha malých vinařů nezměnila technologie sběru hroznů do puten a následné zpracování hroznů v dřevěných kádích šlapáním či „vybíjením“ pomocí tlouku či stoupu. Opět si však můžeme všimnout zajímavého detailu. K tomuto prvotnímu zpracování hroznů totiž docházelo ještě přímo na kraji vinice, v tzv. frejdu již během samotného sběru. A případné desátky či odvody z vinice se s velkou pravděpodobností odváděly právě v tomto okamžiku, nikoliv na víně hotovém. Jedině tak mohlo být zaručeno, že hospodářovi zůstane také kvalitní úroda a škodnou nezůstane ani vrchnost či církevní správa, která si historicky činila také nároky dle místního zvyku na povinný odvod z úrody.

Velkou technologickou inovací této doby, kterou bychom pravděpodobně našli do konce 17. století především u církevních a šlechtických zpracovatelů hroznů, bylo využití vinařského lisu, který Komenský označuje i na Moravě dosud známějším termínem *pres*. Ilustrace v knize představuje kládový typ presu, se kterým se mohl Komenský seznámit právě při zpracování větších výnosů na feudálních či větších měšťanských vinicích.

Mechanismus kládového presu založeného na stlačování rmutu váhou vlastního trámu podpořeného i kamenným závažím vyžadoval také větší nároky na prostor, ve kterém zařízení stálo. Vřetenové lisy, známější především ze Slovácka, byly prostorově mnohem skromnějšími, protože vlastní stlačování rmutu obstarávalo postupné dotahování dřevěného šroubu s hruškou. I když i v tomto případě bylo nutné využívat k dotahování rumpálu, pokud již nebylo možné utahovat šroub pomocí dlouhých sochorů. Václav Frolec ve své studii zabývající se vinařskými lisy na Moravě⁸ sice zmiňuje pramenné doklady využití vinařských lisů na našem území již od konce 16. století, jedná se však o informace velmi ojedinělé. Ať již přímo zmiňované technologické zařízení figuruje v zápisu pozůstalosti po zemřelém hospodáři (např. z roku 1573 po Pavlu Dolovrazovi z Bzence), na známé kresbě horenské knihy z Uherského Brodu z roku 1582 – opět se jedná o kládový lis – nebo jako nepřímý důkaz

přítomnosti tohoto vybavení v panském *preshauzu* v obcích Plumlůvky, Kobylí a Brumovicích v urbáři panství Hodonín z roku 1600.⁹

Je však možné předpokládat, že výskyt vinařských lisů byl v tomto období zatím jen sporadický a toto technologické novum muselo být velmi nákladné a dovolit si jej mohlo pravděpodobně jen velmi málo hospodářů, zpravidla z řad feudálních. Teprve na konci 17. století se zprávy o výskytu rozměrných vinohradnických lisů množí.

Cenu zařízení oprávněně určovalo nejen množství materiálu, kterého bylo na výrobu dřevěného presu potřeba, ale i výjimečná zručnost tesaře s výbornou znalostí struktury dřeva, který by dokázal vyrobit nejen vlastní konstrukci presu, ale především nejsložitější část presu – dřevěný šroub s přesným závitem i přesně doléhající protikus v hlavním trámu vinařského lisu. Výrobu dřevěných lisů popsal ve své rané studii opět Václav Frolec.¹⁰ Již samotný výběr materiálu vhodného pro výrobu byl velmi složitý. Dále další zpracování dubových kmenů, které musely nejméně tři až čtyři roky vysychat za speciálních podmínek, aby docházelo jen k pozvolnému vysychání a nedošlo k popraskání kmene. Zvláštní zručnosti musel tesař předvést při ruční výrobě závitu šroubu, který vyřezával pouze nožem upevněným na kula-tém vřetenu. V průběhu 18. a 19. století se pak mistři tesaři neváhali také vzhledem k prac-nosti a své nevšední zručnosti vedle jména či iniciálů zadavatele – hospodáře podepsat.

Je tedy přirozené, že toto zařízení, které především zvyšovalo výlisnost rmutu, ale i usnad-ňovalo práci, bylo nutné náležitě chránit. Již výše uvedené *preshauzy* byly tedy místem, kde nejdříve na panských presech, později na stále více rozšířeném zařízení mohli zpracovávat vinaři svou úrodu. Trvalo pravděpodobně i více než desítku let, než si postupně pořídilo lis více vinařů v jednotlivých lokalitách. To dokládá i přehled jejich výskytu zpracovaný Václa-vem Frolcem a Janem Petrákem.¹¹

O větší kvalitě i hodnotě samotoku, kterého bylo možné dosáhnout při šlapání hroznů, se mezi vinaři nevedly spory, nicméně lákavá možnost mnohem větší výlisnosti hroznů vedla k postupnému rozšiřování této vinařské inovace od 18. a především v 19. století.

Následné zpracování moštu je v mnohém platné dodnes. Přes transportní nádoby – džbe-ry či kádičky se mošt vлил do sudů neboli beček, kde se uskutečnilo v ideálním stálém pro- středí sklepa vlastní kvašení.

Jedním ze specifik moravského vinařství bylo pravděpodobně již v době Komenského časné stáčení moštu z kvasnic. Sám Komenský proces stáčení zmiňuje, ale také nástroje, které vinaři při práci ve sklepe tuto činnost usnadňovali. Kromě stáčení vína kohoutkem neboli čepíkem uvádí i další specifické vybavení vinařů v panonské vinohradnické oblasti, a tou je tzv. košťtř či košťtř, někde označovaný také jako *tukr* či *tufr*, který uvádí Komenský pod slovenským názvem *hever*. Tvar nástroje pravděpodobně vznikl využitím plodu tykve *Lagenarie vulgaris*, která svým dlouhým dutým tvarem zakončeným baňatou částí se po vyschnutí skvěle hodila k natahování vína ze sudu.

K zaužívané a osvědčené tradici časného stáčení moravských vín podává v historickém pramenu vysvětlení již v 18. století blíže neznámý člen jezuitského řádu, který měl na po-čátku 18. století na starost správu čejkovického panství. Z jeho zápisů se k roku 1726 mimo jiné dovídáme:

„Toho roku v Rakousích na rozličných místech zkazilo se více než 1000 věder vína. Protože tam mají zvyk víno nechati déle na kvasnicích a první rok ho nestácejí, spálilo se pro veliký žár který mělo v sobě, na uhel a nedalo se už napravit, musili ho na ulice vylévati. Že se to nestalo na Mora-vě, je příčina ta, že je tu zvykem mladá vína hned první rok stáčet, čím se jim něco tepla odejme.

V Uhrách je obecný zvyk, nechati všecka vína i několik roků na kvasnicích, jak mi Uhři sami vypravovali. Když tam takové silné a ohnivé víno se urodí, jak se tam často stává, tu dolévají

je místo vínem měsíčně vodou a pijí; i když dolévání nepotřebuje, jako v létě, kdy víno samo od sebe v sudě stoupá, musí se z bečky asi půl mázu odebrat i studničnou vodou doliti, pak není se báti spálení. Takové víno první rok nesmí býti zátkováno, musí mít stále průduch a jen kamenem neb čistou dubovou deskou se pokrývá. Naproti tomu slabá vína, uzrála-li za mokra, jsou samo sebou slabá a musí se dobře zátkovati, aby jim slabá síla ještě neunikla.¹²

Tento ojedinělý zápis dokumentuje poměrně zásadní odlišnost v technologii výroby vín na Moravě oproti rakouským a uherským oblastem pěstování révy. Je také možné předpokládat, že tato technologická odlišnost bude platná ve velké míře v průběhu 18. i 19. století. Výjimečná vypovídací hodnota pramene je bohužel dosud snížena skutečností, že tyto informace z tohoto zdroje nám jsou dosud známy zatím jen z nekritického uvedení na stránkách Selského archivu. Bližší podrobnosti k pramenu bohužel redaktor Karel Hlavinka v roce 1907 již nevedl.

Po katastrofě, která pro moravské vinařství znamenala třicetiletá válka, velké zpustnutí vinických hor, bylo 17. a 18. století dobou, která předznamenala opět rozvoj vinařství na našem území. V polovině 18. století byla většina viničních ploch na Moravě opět obnovena a jejich plocha se dále rozrůstala. Majiteli se však oproti předchozímu období stali také drobnější hospodáři jednotlivých obcí. Tento vývoj ve velkém podpořil svými patenty z roku 1784 Josef II. Nejprve zrušil všechny viniční řády a působnost místních horenských soudů na Moravě a vydal jednotný viniční řád pro Moravu. Především však povolil prodej a šenkování potravin, vína i ovocného moštu hospodářům, kteří si je sami vyrobí. Tímto prodejem především vína „pod víchou“ zásadně podpořil vznik vinohradnické kultury ve všech vinorodých zemích rakouské monarchie a s tím např. i rozvoj sklepních areálů v blízkostech viničních hor a obcí.

Práce byla podpořena Programem aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity projektem DG16P02R017 „Vinohradnictví a vinařství pro zachování a obnovu kulturní identity vinařských regionů na Moravě“.

Poznámky:

- 1 Š t a r h a, Ivan. Vinařské motivy v komunální heraldice. In: *Dějiny vinařství na Moravě: sborník příspěvků z konference, uspořádané ve dnech 16.–17. září 2004 ve Slavkově u Brna*. Brno: Moravský zemský archiv, 2005, s. 195–216.
- 2 *Mapa Moravy Jana Amose Komenského = Comenius' map of Moravia*. V Přerově: Muzeum Komenského, 2008. [19] s.
- 3 Pozn. lýkem.
- 4 K o m e n s k ý, Jan Amos. *Orbis sensualium pictus quadrilinguis*. Přetisk vydání z r. 1685. V Praze: Albatros 1989. 313 s.
- 5 F r o l e c, Václav. Vinařství na Hodonínsku. In: Kovářů, Věra, ed. *Lidová kultura východní Moravy. I*. Gottwaldov: Krajské nakladatelství v Gottwaldově, 1960. s. 64. Studie Krajského vlastivědného ústavu v Gottwaldově; č. 29.
- 6 Moravský zemský archiv Brno, Horenská kniha Velkých Bílovic, fond B1 – Gubernium, sign. W210, kart. 2176.
- 7 F o j t í k, Karel. K dějinám vinařství na Moravě. *Český lid* 43, 1956, s. 157.
- 8 F r o l e c, Václav a P e t r á k, Jan. Vinařské lisy na Moravě. *Český lid* 54, 1967, s. 31–49.
- 9 Moravský zemský archiv Brno, F5 Velkostatek Hodonín, kniha č. 1a, inv. č. 83a, *Urbář panství, 1600*.
- 10 F r o l e c, Václav. *Vinařství na Hodonínsku*. Gottwaldov: Krajské nakladatelství, [1960], s. 63–75.
- 11 F r o l e c, Václav a P e t r á k, Jan. c. d., s. 46–48.
- 12 H l a v i n k a, Karel. Moravské víno a obilí od r. 1704–1744. *Selský archiv* 7, č. 2, 1908, s. 40–41.

Contribution to Winemaking in 17th and 18th Century in Moravia

A b s t r a c t

The chapter called “vinobrání” (grape harvest) from the book *Orbis Sensualium Pictus* by John Amos Comenius dedicated to wine growing and processing of grapes is an underestimated source of our knowledge of the history of winemaking technology. Due to detailed examination and most of all to knowledge of historical connections those sixteen key words are an important historical evidence. The information is even more valuable because it represents Comenius’ personal contribution to the topic and his personal experience. His map of Moravia also shows the range of wine growing and thus represents the importance of the phenomenon for Comenius.

Technological processes pictured by Comenius have survived up to 20th century even though it is not obvious at the first sight. Since that time the field was deprived of lots of its experience, knowledge, superstitions and customs which were passed from generation to generation due to introduction of new technologies and, last but not least due to the fact that the field has become more professional. They were replaced by knowledge of modern methods in wine growing and winemaking. But the modern winemaking and wine growing culture can be enriched by coming back to tradition and knowledge of historical connections.

Key words: winemaking, wine growing 17th century, 18th century, John Amos Comenius, wine press, spread of vineyards, *Orbis Sensualium Pictus*, press house, growing the grapes, high growing of wine

Beitrag zu Verfahren der Weinherstellung im 17. und 18. Jahrhundert in Mähren

Z u s a m m e n f a s s u n g

Eine wenig gewürdigte Quelle für die Geschichte der Weinherstellung ist das dem Anbau der Weinreben und der Verarbeitung der Trauben gewidmete Kapitel „Die Weinlese“ im Buch *Orbis sensualium pictus* von Johann Amos Comenius. Bei einer detaillierten Untersuchung und vor allem dank der Kenntnis der historischen Zusammenhänge sind diese sechzehn Stichwörter ein wichtiges historisches Zeugnis. Es ist dies eine umso wertvollere Aussage, da es sich zweifellos um Comenius’ eigenen Beitrag zu diesem Thema handelt, der mit Weinbau und Kellerwirtschaft persönliche Erfahrungen besaß. Auch die Angabe der Ausdehnung des Weinrebenanbaus auf seiner Karte Mährens belegt die Bedeutung, die Comenius dem Phänomen des Weinbaus beimaß.

Die von Johann Amos Comenius genannten Verfahren, auch wenn dies nicht auf den ersten Blick ersichtlich ist, überdauerten in vielem bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts. Seit dieser Zeit verloren sich jedoch vor allem durch den Antritt neuer Technologien und nicht zuletzt aufgrund der Professionalisierung dieser Branche in vieler Hinsicht die ursprünglichen, von Generation zu Generation übergebenen Erfahrungen, Kenntnisse, Aberglauben und Bräuche. Sie wurden ersetzt durch die Kenntnis moderner Methoden in Weinbau und Kellerwirtschaft. Mit einer Rückkehr zu den Traditionen und dem sich Bekanntmachen mit den historischen Zusammenhängen kann jedoch auch die moderne Weinbaukultur in vielem bereichert werden.

Stichwörter: Weinherstellung, Weinbau, Kellerwirtschaft, 17. Jahrhundert, 18. Jahrhundert, Johann Amos Comenius, Kelter, Verbreitung der Weingärten, *Orbis sensualium pictus*, Presshaus, Kopferziehung

PhDr. Alena Plessingerová, CSc., jubiluje

V letošním roce oslavila své životní jubileum (17. 1. 1928) významná etnografka a muzejní pracovnice, dlouholetá vedoucí národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze Alena Plessingerová. Její zájem o národopis trval již od studií na reálném gymnáziu, po němž zvolila tento obor. Národopis absolvovala v letech 1947–1952 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy u prof. Karla Chotka a doc. Drahomíry Stránské. U doc. Viléma Pražáka studovala slovanskou filologii, dialektologii u prof. Václava Vážného, lidovou slovesnost u prof. Jiřího Horáka. V roce 1952 úspěšně složila rigorózní zkoušky a obhájila svou disertační práci, čímž dosáhla doktorátu z filozofie.

Ještě za studií Alena Plessingerová publikovala první vědeckou práci *Bačování na papradských Kopanicích*, tehdy velmi objevnou (Český lid 6, 1951, 118–126). Oblasti moravsko-slovenského pomezí věnovala jubilatka řadu studií a článků, stejně jako kandidátskou práci, kterou obhájila v roce 1964 (bibliografie jubilantky viz Národopisné aktuality 18, 1988, 39–43). Metody terénního výzkumu si výrazně prohloubila spoluúčastí na dlouholetém *Záchranném výzkumu a evidenci lidových staveb v pohraničních oblastech*, jenž prováděla na částečný úvazek na Památkovém úřadu v Praze, na oddělení lidové architektury pod vedením dr. Emanuela Baláše.

V době nástupu Aleny Plessingerové do Národopisného muzea byla ředitelkou dr. Helena Johnová, po které převzala v roce 1968 vedení národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea, v jehož čele stála až do roku 1986.

Její činnost jako vedoucí oddělení se vyznačovala snahou rozšířit oddělení personálně – přibyl počet odborníků, etnografů a restaurátorů. Snažila se vytvořit a realizo-

vat vědecké či odborné koncepce práce celého oddělení, správné konzervátorské ošetření sbírek a vhodné uložení, stejně jako využití pro prezentaci muzea. Muzeum jako první začalo shromažďovat a dokumentovat život a kulturu dělnictva. Za spolupráce znalce tamní problematiky PhDr. Josefa Vařečky, CSc., se zaměřila na sběr dokladů dělnického a hornického způsobu života a kultury především v Severočeském uhelném revíru a později v Praze. Výsledky výzkumů prezentovala ve výstavě *Stará dělnická Praha*; byla to první poválečná výstava o životě dělnictva.

Velkou zásluhou dr. Plessingerové je obohacení sbírkového fondu právě odborným výběrem sbírkových předmětů lidového umění, především podmaleb na skle, dřevorezby a betlémů, čímž mnohonásobně vzrostly sbírky národopisného oddělení.

Dr. Plessingerové se dařilo i ve výstavní činnosti. Zrealizovala nevídané výstavy doma i v zahraničí, jako první uspořádala výstavu betlémů s vánočními pořady zvyků a koled, které zhlédl nespočet návštěvníků. Tematické výstavy byly doplněny přednáškami a živým doprovodem pozvaných vyhlášených skupin a vesnických souborů, lidových muzikantů, pěstujících skutečně projevy kultury jejich domova.

Svou odbornou činnost popularizovala nejen prostřednictvím výstav, ale i přednášek, pořádání vědeckých konferencí, besed, spoluprací s rozhlasem, televizí, filmem a tiskem. Stala se odbornou poradkyní souborům, výtvarníkům a také členkou řady komisí, redakčních rad a poradních sborů ministerstva kultury ČSR.

Pro řadu nás, o něco mladší kolegyně a kolegy, dodnes dr. Plessingerovou spojujeme s posvátným stánkem národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze, do něhož jsme vstupovali s velkou úctou nejen k prestižní instituci, ale také k vzdělané ženě, již dodnes obdivujeme pro její vitalitu, odborný rozhled, zájem a oddanost k oboru.

Ludmila Tarcalová

Dopis Karlu Pavlišťíkovi

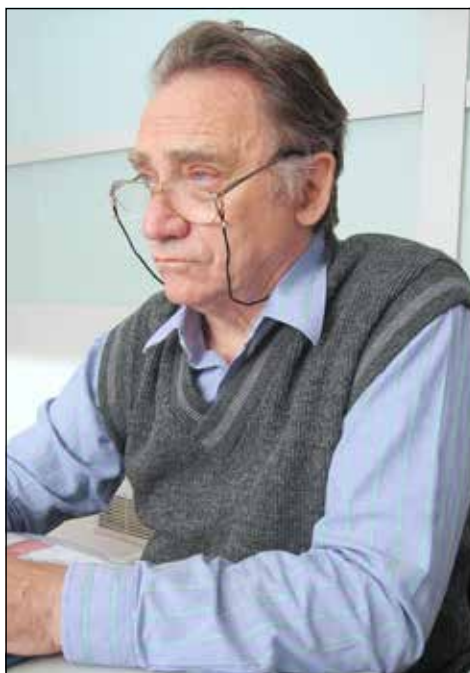
Vážený a milý pane doktore,

již delší dobu jsme se neviděli. Při našem posledním telefonátu jsem Vám slíbil, že za Vámi dojezu do Zlína. Žiji však poměrně zběsilý pracovní život a tak k tomu zatím bohužel nedošlo. Proto jsem se rozhodl Vám alespoň napsat.

Mrzí mne, že se stále potýkáte se zdravotními problémy. Chybíte mi jak na festivalové programové radě ve Strážnici, tak při cestách tamtéž. Kolik desítek let jsme spolu takto jezdili? Už ani nevím. Je to opravdu dlouho. Kolik jsme toho spolu cestou probrali? O festivalu, o Slováckém muzeu, o Národním ústavu lidové kultury, o tom, co se nám podařilo a co jsme nezvládli? Vždy jste dovedl dobře poradit. Ale i vyčíst. Nikdy jsem to však nebral ve zlém. Naopak. Choval jste se ke mně otcovsky, alespoň já jsem to tak cítil a mám Vás za to moc rád. I tu Vaši jadrnost. Upřímnou, férovou a chlapskou. Takových lidí už moc není.

I když jsme spolu nějaký čas nebyli, tak trošku Vás mám doma. V knihovně, která je stále zaplněnější a již jsem nucen ji třídit.

Ale Vaše publikace v ní mají trvalé místo. Nedávno jsem je procházel a přemýšlel o Vašem životě. Zvládl jste toho skutečně hodně. Zlého i dobrého. Počínaje obdobím po roce 1968, kdy jste nemohl dělat svoji odbornou práci, přes radostné chvíle v řadě souborů, bolestné okamžiky, kdy Vás opustili blízcí, po porevoluční období, kdy jste svobodně doháněl, co se dalo. A dohnal. Proto máte čestné místo v mojí knihovničce. Po stránce odborné i lidské. Ta se odráží i v mém fotoalbu. Snímků s Vámi sice nemám mnoho, ale o to více si jich cením. Jsou především ze strážnického festivalu či různých sympozií a vernisáží. Na všechny rád vzpomínám.

Chybíte nám také ve Slováckém muzeu. Především v redakční radě časopisu Slováčko. Udělali jsme moc dobře, že jsme nepodlehli módním vlnám, podbízivě nezměnili jeho grafiku i obsahovou strukturu. V tomto případě se náš konzervativnější přístup osvědčil a na časopis máme velmi dobré ohlasy. I díky Vám.

Vážený pane doktore, posílám Vám srdečný pozdrav. Ode mne i všech hradištských

muzejníků. Často na Vás myslíme a vzpomínáme.

S hlubokou úctou

Ivo Frolec

Tento dopis PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., již neobdržel. Navždy nás opustil 7. prosince 2018 ve věku 87 let.

Ivo Frolec

Vzpomínka na Jana Poláčka

V letošním roce uplynulo již půl století od úmrtí sběratele a vydavatele lidových písní Jana Poláčka (1896–1968). Jeho rodina se v roce 1897 přestěhovala z Jaroměřic nad Rokytnou, kde se narodil, do Strážnice. Zde prožil mládí a v letech 1907–1915 studoval na místním gymnáziu. Po maturitě odešel do Vídně na Vysokou školu zemědělskou – lesní, avšak po prvním semestru v době probíhající první světové války nastoupil vojenskou službu. V letech 1920–1924 studoval práva na Univerzitě Karlově, poté působil u okresního soudu ve Strážnici (1924–1925) a krajského soudu v Uherském Hradišti (1925–1926). Od roku 1926 pracoval u zemského soudu v Brně a v letech 1927–1928 byl vicesekretářem zemského výboru a komisařem politické správy. V roce 1929 odešel do Prostějova, kde pracoval jako konceptní úředník a jako ředitel městských úřadů až do roku 1950, kdy odešel do důchodu.

Klíčovým okamžikem pro jeho nasměrování k hudebnímu folkloru a pozdější sběratelské činnosti představovalo právě strážnické období. Tehdy získal osobní zkušenost s hudebními projevy při četných zvykoslovných příležitostech, zastihl ještě hru hudců strážnické Ráčkovy kapely a v roce 1912 patřil k zakladatelům cimbálové muziky studentů strážnického gymnázia, ve které působil nejdříve jako basista, později jako cimbalista (samouk). Na tento nástroj

hrál také v dalších souborech. Za dob studií navštěvoval slovácký krúžek v Praze a po přestěhování do Brna stál u vzniku i zdejšího slováckého krúžku. Sběru lidových písní se začal věnovat od dvacátých let, nejprve mezi členy brněnského slováckého krúžku pocházející z jihomoravského venkova, postupně tuto činnost rozšířil terénními sběry v jednotlivých subregionech Slovácka, ve kterých měl „své zpěváky“, o nichž se zmínil ve svém zápisníku. Toto sběratelské úsilí bylo korunováno vydáním sedmi dílů zpěvníku *Slovácké písničky* (v letech 1936–1960, některé díly byly vydány i vícekrát), které si získaly zásluhou přehledného způsobu notace širokou oblibu mezi hudebníky a zpěváky folklorního hnutí a které se staly pro řadu folklorních souborů jedním z důležitých zdrojů písňového repertoáru. V letech 2008–2009 pak byly všechny díly v podstatě již nedostupné sbírky vydány v reprintu. Po přestěhování do Prostějova zaměřil svou pozornost na lidové písně z oblasti Hané, především pak regionu Prostějovska a Kojetínska. Výsledkem této činnosti byly dva díly sbírky *Lidové písně z Hané I, II.* (1966, 1975, oba díly již vyšly jako reprint v roce 2011), k nimž v roce 2010 přibyl třetí díl dosud nevydaných hanáckých písní z Poláckových sběrů. Výčet jeho aktivit by nebyl kompletní, pokud bychom nezmiňovali jeho činnost kulturní a osvětovou. Byl poradcem souborů Haná, Vlastimil a především Mánes (zde zároveň vedoucím pěvecké složky a cimbalistou), kromě jiného působil v prostějovském orchestrálním sdružení a dalších hudebních seskupeních. Jako upravovatel zpracovával lidové písně pro nejrůznější obsazení, řada z nich vyšla tiskem. O lidové písně taktéž přednášel a napsal několik článků, z nichž některé vyšly v regionálním tisku, část naopak zůstala v rukopise. V závěru svého života se věnoval zápisu kramářských písní, ke kterým shromažďoval i tištěné předlohy.

Jeho písňové sběry jsou uloženy v Etnologickém ústavu AV ČR v Brně včetně části písemné pozůstalosti, další písemné materiály jsou pak uchovány v archivu Národního

ústavu lidové kultury ve Strážnici. Právě z tohoto zdroje (nazván *Ze zápisníku sběratele lidových písní*, signatura 11243/83) můžeme čerpat informace o konkrétních zpěvácích a lokalitách, ve kterých Poláček písně zapisoval včetně příběhů souvisejících s nimi a zachycení vzpomínek na muzikanty ve Strážnici z doby jeho dětství. „*Již jako docela malý chlapec (asi 9 letý) stýkal jsem se s místními rolníky, nositeli a uchovateli lidové kultury a moji vnímavé povaze se zalíbilo vše, čím selský lid žil, hlavně však jeho písně a lidová hudba a umíňoval jsem si, až dospěji, budu zapisovat tyto písně. Přišel jsem k tomu názoru, když jsem se s rodiči v r. 1905 zúčastnil svatby rolnické dcery Maryši Mrlákové v Rybářské ulici. Zde hudci statečně vyhrávali a pamatuji si dodnes, jak jsem se divil, že se všichni svatebčané i s hudci vešli do jizby, sice zbytečného nábytku dočasně zbavené, avšak přes to jen plochy sotva 4×5 m² i s pecí měřící. Tehdy kromě basisty „strýčka“ Vajčnera seděli ostatní muzikanti na peci, diváci na lavicích [...] a mezi námi několik párů střídavě mladých a starých svatebčanů tančilo překrásný, pravý strážnický „Danaj“...“ Následující Poláčkovy vzpomínky se týkaly založení studentské cimbálové muziky na strážnickém gymnáziu v roce 1912. Podnětem k tomu byl „...sjezd studující mládeže slovenské z Moravy i z Uher. Referáty o lidové písni a hudbě (Hynek Bím, Úlehla, K. Klusák) nás nadchli k obnovení starodávné lid. muziky strážnické Ráčkovy.“ O jednotlivých muzikantech Ráčkovy kapely se rozepisuje v závěrečné části zápisníku. Další část z jeho pozůstalosti představuje strojopis, pojednání *O lidové hudbě ve Strážnici* (signatura 11204/1983), v němž podal nástin vývoje lidové hudby včetně nástrojových sestav, které se v tom kterém období ve Strážnici vyskytovaly, charakteristik jednotlivých muzikantů, stylu hry a funkce hudebních nástrojů ve sdružené hře.*

Sběratelské dílo Jana Poláčka přispělo především k lepšímu povědomí a popularitě lidových písní z uvedených oblastí jak v prostředí folklorních souborů, tak mezi ši-

rokými vrstvami obyvatel zajímající se o hudební folklor.

Petr Číhal

Kristýna Petříčková. Tradiční lidový oděv v Blatničce a Blatnici pod Sv. Antonínkem na Uherskoostrožsku. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2018. 329 s.

K novým knihám zabývajícím se tradičním lidovým oděvem přibyla okázalá publikace Kristýny Petříčkové, která vyšla za institucionální účelové podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na specifický vysokoškolský výzkum na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně v roce 2018. Výchozím materiálem pro studium lidového oděvu se stal nejen terénní výzkum, ale i archivní a literární prameny, bohaté ikonografické a fotografické doklady, stejně jako muzejní sbírky.

Popisy kroje a jednotlivých krojových součástí tvoří základ uvedené práce. Krojová dokumentace je po odborné stránce bezchybná, stejně jako datace jednotlivých krojových součástí a jejich postupný vývoj. Právě z určených krojových součástí mužského, ženského a dětského kroje vychází autorka v pojednáních o druzích a variantách tradičního oděvu ve sledované oblasti. Neopomíná popis pracovního, všedního, polosvátečního, svátečního, slavnostního a obřadního oděvu oblékaného při různých příležitostech. U ženského lidového oděvu si všímá i úpravy hlavy a jeho složitých úvazů. Velmi pozoruhodná je část, jež pojednává o rozlišovacích znacích v tradičním oděvu, především jejich funkcí a také vlivu manufakturní a průmyslové výroby na tradiční oděv. Tuto kapitolu je možné pokládat za velmi přínosnou, neboť v rámci lidového oděvu se takovému pojetí nikdo nevěnoval. Velkou část tvoří fotodokumentace rekonstruovaného ženského a mužského oděvu a jejich proměny během první poloviny 20. století. Na rekonstrukci krojů a krojových součástí z přelomu 19. a 20. století z Blatničky pod

Svatým Antonínkem se podílela sama autorka, jež prováděla na základě sbírkového fondu respektovaných muzeí v Uherském Hradišti a v Brně.

V kapitole o výšivce si všímá obou druhů výšivek vyskytující se v této oblasti – jak podle počítané niti – *výšivka na výřez*, tak výšivky *geometrické*. Důkladně popisuje jednotlivé výšivkové stehy i s předkreslenými předlohami k šití. Velmi zdařilé je pojednání o výřezové technice, popisy metodického postupu ke zhotovení stehu *struhadélkového* výřezu s uvedenými nákresey. Konkretizuje jednotlivé motivy výšivek i s uvedením pomístních názvů.

Všímá si i technologických postupů škrobení kroje, skládání šorce a fěrtochu a zmiňuje i výrobce krojů v Blatničce a Blatnici pod Svatým Antonínkem.

Jednotlivé kapitoly provází bohatá fotografická i kresebná dokumentace, jež dokladuje druhy a varianty oblečení v jednotlivých obdobích. Nově jsou pořízené fotografie na více než sto stranách, jak rekonstruovaný kraj nevěsty a ženicha z konce 19. století, tak všechny varianty krojů dětí, mužů a žen

nošených v současnosti při různých příležitostech.

Kniha Kristýny Petříčkové je po grafické stránce velmi dobře řešená, vnitřně obsahově vhodně utříděná, s dobře vymyšleným a poutavým přebalem. Prostřednictvím fotografií dochovaných krojů či textilních fragmentů z obcí Blatnička a Blatnice pod Svatým Antonínkem se stala kniha skutečným dokladem o podobě kroje nejen současného, ale zároveň dává nahlédnout do jeho starších vývojových fází. Práce, která klade důraz na zachování tradičního krojového odívání, může sloužit jako návod pro zhotovení vybraného typu kroje či výšivky v oblasti Uherskoostrozska.

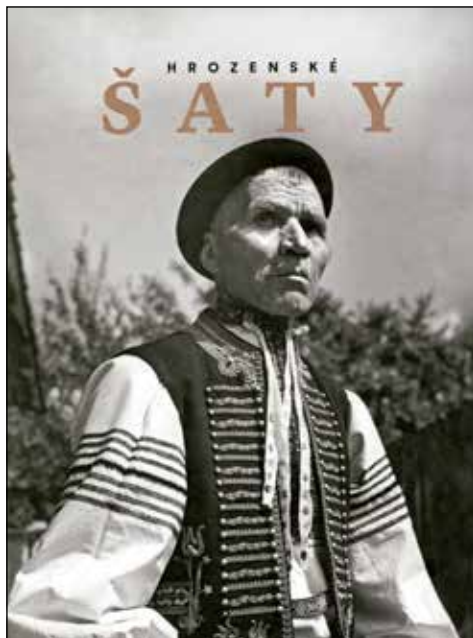
Ludmila Tarcalová

Eliška Křížková ml., Eliška Křížková st., Marcela Trtková, Michal Stránský. Hrozenské šaty. Ve Starém Hrozenkově: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, o.p.s., 2018. 159 s. Vzorník výšivek z Moravských Kopanic, 48 s.

Kroj oblékaný v okolí Starého Hrozenkova specifický pro několik málo obcí moravsko-slovenského pomezí a nazývaný již od konce 19. století jako kopaničářský, je etnografy považován za jeden z nejstarobylejších regionálních typů lidového oděvu. Tvoří samostatný krojový okresek ohraničený obcemi Starý Hrozenkov, Vyškovec, Vápenice a Žitková. K oblasti moravských Kopanic je někdy také přiřazována obec Lopeník, respektive kopaničářské usedlosti v okolí Lopeníka. Krojově však spadá Lopeník k okrsku lidového oděvu oblékaného v Březové. V mnoha ohledech vykazuje kopaničářský či nářečně *kopaničský* kraj příbuzné znaky s lidovým oděvem sousedních obcí západního Slovenska. Vzhledem ke zde probíhající hlavní cestě Hrozenkovským průsmykem do Trenčína byly kontakty se slovenským prostředím v minulosti stejně intenzivní, či přesněji

stejně sporadické jako směrem opačným – do Uherského Brodu.

Kopaničářský kroj, označovaný v jeho přirozeném prostředí podle hlavního střediska oblasti Starého Hrozenkova – *hrozenké šaty*, byl odborníky na lidový oděv popisován především v kontextu dalších regionálních krojů ze Slovácka, avšak samostatná monografie, kterou si specifický oděv bezesporu zasloužil, doposud chyběla.

Autorský kolektiv, přestože neobsahuje studovaného etnografa, se svého záměru zhostil velmi zodpovědně a jeho členové pracovali v nejlepší slova smyslu jako poučení laikové. Jasným záměrem publikace bylo poukázat na výjimečnost a specifika lidového oděvu moravských Kopanic v historickém kontextu, s výrazným zaměřením na výzdobné detaily a postupy při hotovení krojových součástek.

Publikace je členěná do logických částí uvozených strofou lidové písně z regionu v kopaničářském dialektu. V úvodní kapitole autoři geograficky vymezují prostor moravských Kopanic se snahou o zkratkovité popsání dějin oblasti zejména ve vzta-

hu k faktorům, které mohly mít vliv na formování lokální podoby lidové kultury a tím i zdejšího kroje. Ne se všemi tvrzeními zde je možné beze zbytku souhlasit. Zejména problematika *valašské* kolonizace a etnické skladby obyvatelstva, které se na jejím základě usazovalo na východní Moravě a ve Slezsku, nelze paušalizovat na tvrzení, že kraj moravských Kopanic osídlili na konci 16. století Rumuni, Poláci a Slováci (s. 15). Doloženo je naopak usídlení dvanácti ruských rodin na počátku 17. století. Tato kapitola s nesmírně složitou problematikou by si zasloužila pohled zkušeného etnografa či historika. Především lze však publikaci vytknout absenci poznámkového aparátu, který nesupluje ani naprosto nedostatečný seznam literatury v závěru publikace.

Část věnovanou historickému vývoji lidového oděvu na moravských Kopanicích začínají autoři jedním z nejstarších popisů kopaničářského kroje z roku 1833, následují písemné prameny k podobě kroje z let 1885 a 1923 od Františka Bartoše a Josefa Klvani. Vývoj lidového oděvu postihli autoři dobře včetně uvedení konkrétních příkladů ze sbírek regionálních muzeí, především Muzea Bojkovska v Bojkovicích nebo Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. O to více je škoda, že při odkazu na konkrétní krojovou součástku neuvedli inventární číslo či alespoň dataci (např. s. 22, 26, 27 atd.). Cenné jsou však informace o nositelích lidového oděvu v době, kdy z běžného nošení mizel, stejně jako o osvětové činnosti učitelky Anny Petřivalské, která se svou prací zasloužila o předání znalosti rukodělných postupů při tvorbě výšivky na kopaničářském kroji. To by nebylo možné bez hluboké znalosti místních poměrů a realit.

Následuje velká kapitola věnovaná kopaničářské výšivce. V tomto ohledu je struktura knihy neobvyklá, protože tradiční schéma postupuje od celkových popisů oděvu přes pojednání jednotlivých součástek a jejich vývoje k výzdobným prvkům včetně výšivky. Autoři se rozhodli pro obrácený postup, který zdůvodňují v předmluvě: „*Při popisu*

lidového oděvu totiž postupujeme od detailu k celku, stejně tak, jak postupovaly vyšivačky při vyšívání a šití lidového oděvu, místními v minulosti nazývaného hrozenské šaty. Vyšivačky se nejprve musely naučit jednotlivé dílčí prvky, potom se mohly pustit do složitějších výšivek a teprve nakonec si troufaly na kompletaci celého oděvu.“ (S. 8.) S tím je možné souhlasit jen do té míry, že tvůrkyně tak postupovaly, když se seznamovaly se stehy a rozvržením výšivky. Naopak každá vyšivačka pracující na výzdobě konkrétní krojové součástky již musela dobře znát její stříhovou konstrukci, aby provedla výšivku ve správném rozměru i podobě. Výšivky byly na oděvu funkční a množství dochovaných muzejních exponátů dokládá, že důležitá byla konstrukce součástky, kde výšivka ve své nejstarší vrstvě plnila především funkci praktickou – zpevnění nejvíce namáhaných částí.

V kapitole o výšivce autoři poukazují na zákonitost ve výskytu jednotlivých typů výšivky na ženském i mužském oděvu (i z tohoto praktického hlediska by bylo lepší, aby kapitole předcházela popis jednotlivých součástek). Autoři popisují výšivku z hlediska jejího výskytu na oděvu, barevnosti a jejího vývoje, vzorů a jejich názvosloví a dotýkají se také magického významu vzorů, kde se opírají o práce Antonína Václavíka. Velmi cenný a bez praktické znalosti nepostihnutelný je popis jednotlivých částí a stehů kopaničářské výšivky a její přesné zařazení do systému oděvních součástek. V kapitole nechybí množství kvalitních fotografií s detaily výšivky na původních krojových součástkách i rozpracované stehy s jejich detailním popisem a místním pojmenováním. Autoři se nevyhnuli ani tématu využití kopaničářské výšivky podle počítané niti na církevních textiliích, bytovém textilu a upomínkových předmětech či hračkách (s. 60–61). Je správné, že autoři tento stav popsali a zdrželi se citově zabarveného, ať kladného, či záporného hodnocení.

Velká, dále členěná kapitola je věnována ženskému oděvu a jednotlivým krojovým součástkám od *rubáče* až po šátku. Zde se

naplno projevuje hluboká znalost místního nářečí, názvosloví a především praktického přístupu k šití krojových součástek, takže text s obrazovým doprovodem může být návodem na správné oblečení a nošení kroje i s detailním popisem součástek a jejich výzdoby včetně specifických místních názvů. Texty doplňují jak archivní, tak barevné snímky a množství fotografií pořizovaných přímo pro tuto publikaci. Cenný je popis zaniklých a rekonstruovaných krojových součástek včetně přístupu autorů k rekonstrukci. Mimo jiné je zde nafočen i postup úvazu tureckého šátku včetně úpravy vlasů s *kontulou* (s. 109). Autoři si také správně všimli specifických výrobních postupů některých krojových součástek, např. pletení na rámu v případě vlněných červených pásů – *saků* nebo pletení rukavic na formách, které jsou dochovány téměř výhradně na moravských Kopanicích a v horských oblastech Karpat i Beskyd.

Podobný přístup s akcentem na detaily a místní pojmenování krojových součástek i jejich výzdoby se projevuje také v kapitole věnované mužskému kroji. Zde je detailně popsána košile včetně názvů jednotlivých výšivek a stehů užitých na součástce. Podobně detailně jsou popsány další součástky mužského kroje – *lajbrík* (vesta), nohavice, plátěné *traslavice*, pokrývky hlavy, svrchní součástky (halena, kožich) a obutí.

Samostatně je pojednáno o svatebním oděvu a jeho specifických obřadních součástkách u nevěsty a ženicha. Přesnější by bylo nazvat kapitolu jako obřadní oděv, protože úvodnice, na Kopanicích zvaná *prosceradlo*, byla, jak zde autoři správně uvedli, používána také při křtu a úvodu. Celá kapitola je opět bohatě doprovázena archivními snímky i fotografiemi krojových součástek.

Na závěr je zařazena krátká kapitolka věnovaná dětskému oděvu, a přestože se od věku pěti let prakticky krojové součástky nelišily od kroje rodičů, mohly se zde některé skutečnosti rozebrat detailněji.

Závěr publikace je věnován údržbě kroje v současnosti. Ten je spíše než popisem

tradiční úpravy a péče o kroj velmi stručným návodem, jak vyprat plátěné krojové součástky a za mokra navrapit *leknici*.

K reprezentativně provedené publikaci je samostatně přiložen sešit tvořící druhou část knihy se vzorníkem výšivek, který připravila jedna z členek autorského kolektivu Marcela Trtková. Vzorník je současně praktickým návodem pro vyšivačky včetně vloženého barevného vzorníku bavlnek. Na čtyřiceti osmi stranách jsou v křížkové struktuře rozkresleny motivy a vzory, které autorka sesbírala, a podařilo se jí identifikovat jejich názvy. Pro správné použití na krojové součástce je třeba orientovat se v názvosloví a typech oděvních součástí podle prvního dílu publikace. Vzory jsou kromě názvu doplněny i informací o barevnosti či technologickém postupu. Vzorníky byly zhotoveny ručně pastelkami na křížkovém papíře, přičemž nelze neobdivovat pečlivost, úhlednost a především obrovskou práci, kterou muselo shromáždění a utřídění zde publikovaných vzorů autorce dát.

Celkově i přes některé výše popsané nedostatky jsou oba díly publikace Hrozenkové šaty hodnotnou, pečlivě a detailně zpracovanou publikací o lidovém oděvu uzavřené oblasti moravských Kopic. Množství informací, které autoři do publikace zařadili, dávají tušit jejich původ v terénním výzkumu předávaném ústním podáním a získaném vlastní zkušeností. V tomto ohledu je publikace cenným svědectvím. Citlivá a příjemná grafika a velké množství archivních fotografií i nových barevných snímků ji činí atraktivní především pro laickou veřejnost a zájemce o lidový oděv. Je důstojnou poctou specifickému lidovému oděvu moravsko-slovenského pomezí a pro odborníky i přes absenci poznámkového aparátu a poměrně úzký seznam literatury vynikajícím zdrojem poučených informací využitelným při dalším studiu a odborném zpracování tématu lidového oděvu moravských Kopic.

Marta Kondrová

Výstava Lidové stavby (ne)známé

Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji se nazýval výzkumný projekt, na němž v letech 2007 až 2010 pracovali interní i externí pracovníci Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Získaný materiál z jednotlivých obcí čtyř okresů byl shrnutý do pěti publikací – *Lidové stavby známé neznámé Zlínský kraj* – Uherskohradištsko, Zlínsko, Vsetínsko, Kroměřížsko a Uherskohradištsko II. Na základě těchto poznatků uspořádalo Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti stejnojmennou výstavu, jejímž autorem se stal nejmladší z etnografů národopisného oddělení, Mgr. Jan Káčer.

Úvod výstavy patřil charakteristice lidové architektury ve všech čtyřech zkoumaných okresech. Pro texty využil autor obvod sálu, vnitřní prostor vyplnil zajímavými ukázkami stavebních prvků a způsobu práce související s lidovým stavitelstvím.

Dřevo, kámen, nepálená či pálená cihla se stala základním stavebním materiálem nejen pro výstavbu domů, ale i hospodářských budov. A právě konstrukce stěn domů a jeho materiál je zde názorně představen. Hlína patřila k nejstarším stavebním materiálům, proto je zde ukázán způsob jejího zpracování i s následnými zednickými pracemi a všemi souvisejícími potřebami k práci – formy na cihly, lžice, vodováha, hladidlo, úhelník, olovnice apod. Zajímavé je pojednání, které se dotýká výtvarného řešení omítek, nejen venkovních, ale i vnitřních, oličování domů a podrovnávky, ornamentální plastické výzdoby domů, jež prezentuje model velkého žudra z Mařatic.

Autor odborně popisuje konstrukci krovu a tvar střechy a jejich krytiny – došek, šindel, břidlice, pálenou krytinu, kterou také vystavil v šikminách v podobě střechy. Právě kladení došků je jeden z nejzajímavějších prvků dnes již málo známých způsobů krytí střech. Výrobu šindelů dokumentuje stolice na jeho výrobu. Otopné systémy zmiňuje autor vývojově, od přímého či nepřímého

vytápění od středověku až do 19. století. Komíny, které odváděly dým z objektů, měly na lidových stavbách několik typických tvarů komínových vršků. Ve výstavě ukazuje čtyři typy komínů, které patří k nejčastějším na lidových staveních.

Pro tesařské práce se nejvíce používají jehličnaté dřeviny, jedle, smrk, borovice, modřín, z listnatých dřevin dub a olše, které se opracovávají jako kulatina, dříví hraněné a řezivo. Způsob opracování kulatiny spolu s potřebnými předměty tesařů prezentuje v další části sálu. Odborně rozebírá tesařské řemeslo a pojednání doplňuje velkoplošnými fotografiemi.

Z hospodářských staveb popisuje dispozice objektů a materiál k stavění stodol, komor, chlívů, seníků, suširen na ovoce, kůlen, sklepů, včelínů i s jejich využitím. Vinohradnické stavby – vinohradnická buda a vinný sklep jsou osobitým druhem lidového stavitelství, které popisuje v textu, stejně jako technické stavby – vodní a větrné mlýny (typ sloupkový a mladší holandský) a pily, valchy, olejny, pazdery (ke zpracování lnu), kovárny, studny (vahadlové, rumpálové) a mosty.

Autor zmiňuje i drobné sakrální stavby – poklony (zde je nazývá nevhodně obrázky), kříže, smírčí kříže, boží muka, zvoničky a kapličky. Dost velký prostor nechal autor pro workshopy dětí základních a středních škol.

Výstava svými odbornými texty a názorně prezentovaným vystaveným materiálem se mohla stát naučnými skripty pro začínající etnografy, stejně jako po laiky zabývající se lidovým stavitelstvím. Makety, které jsou podstatou výstavy, vytvořili pracovníci konzervační dílny, což svědčí o jejich zručnosti a stojí za obdiv. Etnografické oddělení Slovákého muzea se po léta ve své výstavní činnosti zaměřovalo na jiná témata lidové kultury, proto výstava o lidovém stavitelství se stala výstavou neobvyklou, objevnou a zdařilou.

Ludmila Tarcalová

ARCHEOLOGIE

SÍDLIŠTĚ LENGYELSKÉ KULTURY V POLOZE OSTROŽSKÁ NOVÁ VES – KORUNY

Jaroslav Bartík, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

V souvislosti s rekonstrukcí silnice II/495 spojující Uherský Ostroh a Hluk proběhl v roce 2016 v prostoru rekonstruované vozovky (k. ú. Ostrožská Nová Ves) záchranný archeologický výzkum, při kterém byla odkryta část dosud neznámého sídlištního areálu lengyelské kultury. Předkládaná stať prezentuje prozkoumané terénní situace a získané archeologické nálezy, jejichž analýza přispěla k prohloubení našeho poznání o struktuře a intenzitě mladoneolitického osídlení ve středním Pomoraví.

1. Úvod

V roce 2016 pokračovala již svojí třetí etapou rekonstrukce silnice II/495 spojující města Uherský Ostroh a Hluk. V souvislosti s kompletním strhnutím původního tělesa vozovky a hloubením odtokových rýh podél nové komunikace došlo k narušení skupiny zahloubených objektů náležících dosud neznámému sídlištnímu areálu z mladší doby kamenné. Záchranný archeologický výzkum navázal na předchozí výzkumné kampaně z let 2014–2015 realizované na katastru Uherského Ostrohu a Ostrožské Lhoty (Chráspek – Bartík 2016, 70; Menoušková 2017; Chráspek – Bartík 2017, 165–166). Nově objevená lokalita se nachází již na katastru obce Ostrožská Nová Ves. Přestože se výzkumem podařilo prozkoumat jen část mladoneolitického sídliště, získané poznatky si zaslouží řádné vyhodnocení, a to jak z pohledu nálezových situací a získaného archeologického materiálu, tak i z hlediska chronologie a sídelní strategie. Předložená studie tyto informace komplexně shrnuje a přispívá tak novými daty našemu poznání o struktuře a intenzitě mladoneolitického osídlení ve středním Pomoraví.

2. Poloha a přírodní zázemí lokality

Předmětný sídlištní areál byl objeven v trase silnice II/495, jež protíná polní trať Koruny, přibližně 4,5 km JVV od centra Ostrožské Nové Vsi a cca 800 m SVV od odbočky na Ostrožskou Lhotu (obr. 1). Poloha se rozprostírá na rozlehlém návrší ostrožnovitě vybíhajícím k jihu, s vrcholovou kótou 274,3 m n. m. Střed archeologicky zkoumané plochy lze vztáhnout ke koordinátám 48, 985386° N; 17, 481712° E. (WGS 84). Nadmořská výška terénu zde osciluje mezi 267–271 m n. m. Plocha návrší přechází ze všech světových stran v pozvolné svahy. Na SZ vyúsťuje v polní trať „Daleké“, na JZ až JV pak výrazněji klesá do inundace potoka

Obr. 1. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Lokalizace zkoumané plochy.

Okluky, který protéká 800 m jižně od plochy výzkumu. Zjištěné zahloubené objekty se nacházely na mírném svahu JZ od výše zmíněné kóty. Lokální převýšení terénu oproti vodnímu toku dosahuje takřka 60 m. Z geomorfologického hlediska spadá lokalita do oblasti Vlčnovské pahorkatiny, pro niž je charakteristický erozně-denudační reliéf velmi širokých plochých hřbetů, jež jsou od sebe odděleny krátkými údolními levostranných přítoků řeky Olšavy. Jedním z nich je i již zmíněný potok Okluky, který v pravěku zřejmě představoval jeden z hlavních zdrojů vody tamních populací. Ve vrcholových částech této jednotky jsou zachovány rozsáhlé pozůstatky terciérních zarovnaných povrchů, jež místy doplňují návěje spraší a sprašových hlín, na nichž se vyvinuly černozemě (Demek – Mackovčín eds. 2006). Geologické podloží samotné lokality je tvořeno zpevněnými sedimenty ve facii pískovců až jílovců, které jsou v místě výzkumu překryty plastickým jílem světle hnědožluté barvy. Půdní pokryv zde tvoří modální hnědozem. Do uvedeného jílu byly zapuštěny také báze všech zdokumentovaných objektů. Tato preference podloží je zajímavá zejména s ohledem na blízký výskyt spraší s černozemí, které jsou podle geologického mapování doloženy ve spodních partiích svahu takřka v celém rozsahu popisovaného návrší. Samotná strategičnost polohy tak byla pro tehdejší lidi zřejmě důležitější než charakter podloží a kvalita půdy.

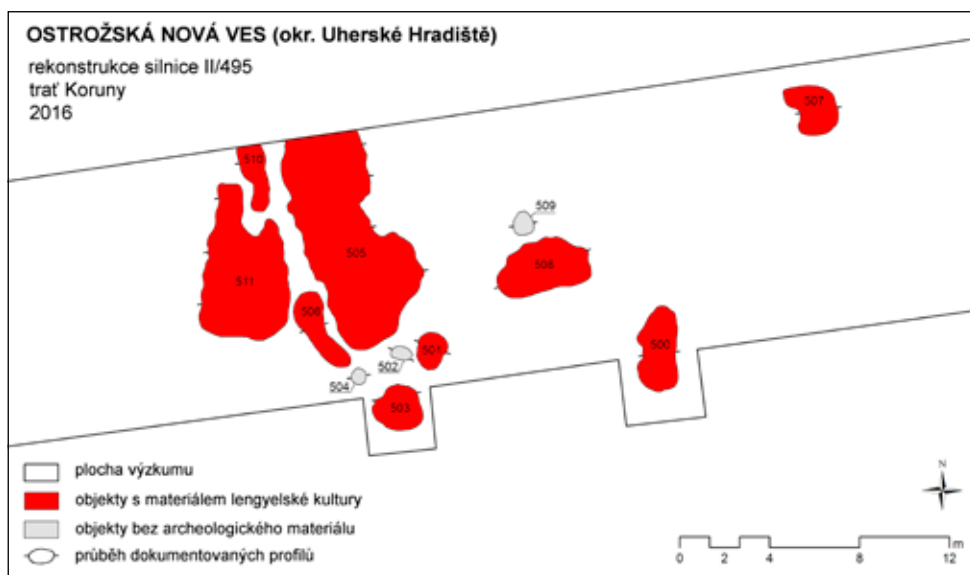
3. Nálezová situace

K objevu lokality došlo až v roce 2016 díky mechanizované skrývce starého tělesa rekonstruované silnice, kdy byl proveden výrazný zářez do původního terénu. Jak ukázala zdokumentovaná stratigrafická situace, sídliště nebylo dříve známo, jelikož je zakonzervováno pod vrstvou nadložních sedimentů. Celkovou stratigrafii lze popsat následovně: svrchní část profilu byla tvořena 30–32 cm mocnou vrstvou ornice a podorničí (kontexty 100 a 101), pod níž spočíval jílovitý svahový sediment světle šedohnědé barvy (kontext 102), jehož mocnost se směrem po svahu postupně zvyšovala (19–28 cm). Ve spodní části stratigrafie spočíval tmavě černohnědý půdní horizont (kontext 103), interpretovatelný na základě ojedinělých shluků uhlíků a drobných zrnek mazanice jako kulturní vrstva (k definici viz Ernée 2008). Mocnost této vrstvy se pak pohybovala od 16 do 25 cm. Vzhledem k tomu, že stavební firma provedla mechanizovanou skrývku v nepřítomnosti archeologů, nebyla kulturní vrstva plošně prozkoumána. Celková mocnost nadložních sedimentů činí 74–78 cm, což jsou hodnoty výrazně přesahující hloubku recentní orby. Tento fakt lze tak zároveň chápat jako vysvětlení, proč nebyla lokalita identifikována už při předstihových povrchových sběrech v okolí zkoumané plochy. Absence jakýchkoli archeologických nálezů na současném povrchu tudíž potvrzuje, že nedochází k narušování lokality zemědělskými aktivitami v důsledku výskytu vrstvy svahových sedimentů. Zkoumaná plocha byla skryta ve dvou etapách. První při obnově tělesa vozovky, druhý, užší pás zkoumané plochy byl skryt v souvislosti s budováním drenážního koryta podél silnice. Některé z objektů tak byly zkoumány postupně v závislosti na postupu stavebních prací.

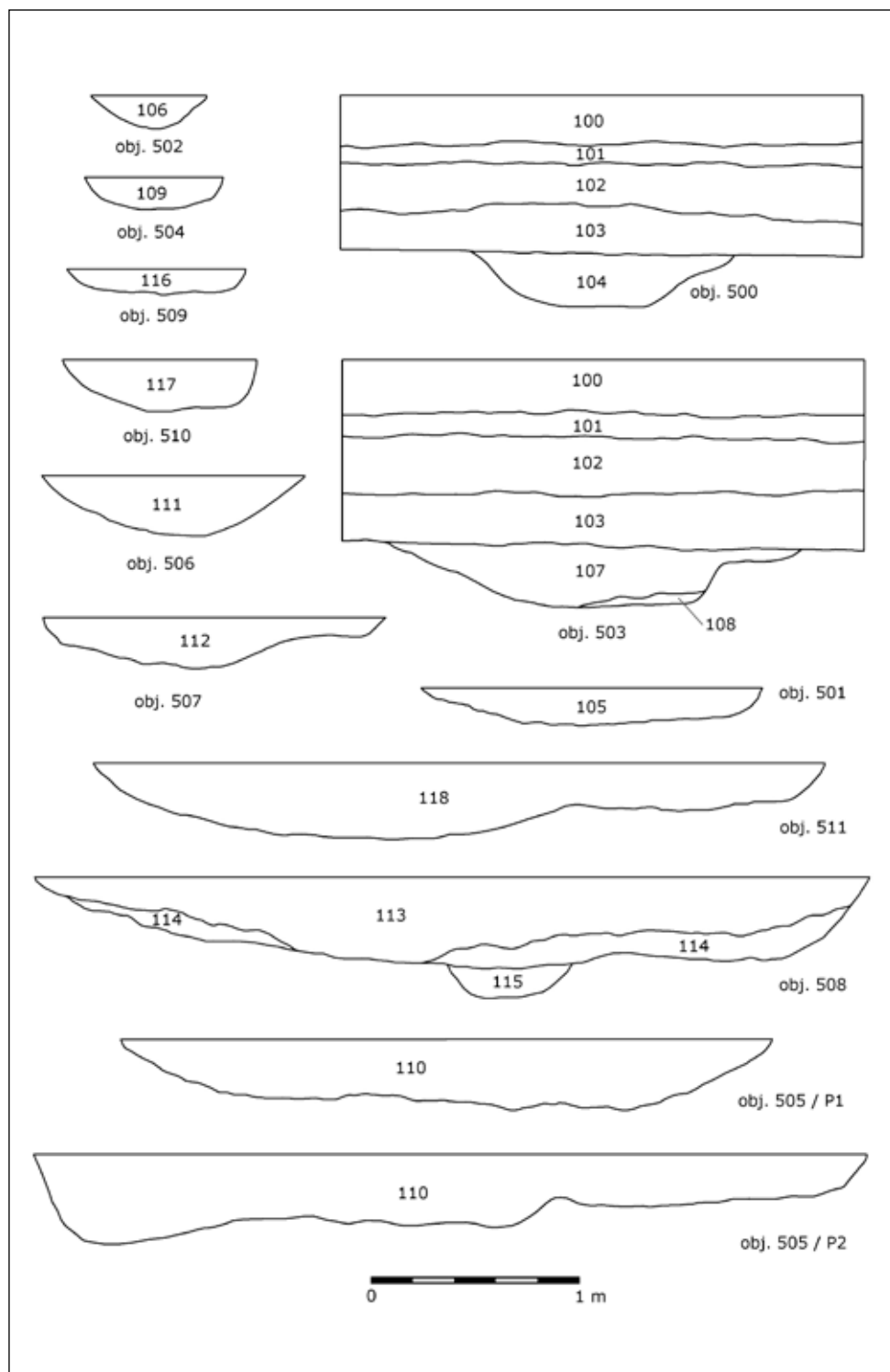
Při začištění plochy po skrývkách se postupně vyrýsovalo 12 zahloubených archeologických objektů. U žádného z nich pak nebyla prokázána jejich vzájemná superpozice (obr. 2). Nešetrné provedení skrývky pásovým buldozerem zapříčinilo poškození svrchních částí výplní některých objektů. Týká se to zejména objektu 507 situovaného ve východní a nejvýše položené části zkoumané plochy, ze kterého zůstala zachována pouze jeho báze. Pozitivní archeologické situace byly zaznamenány na ploše o rozměrech 40×15 m. Zatímco na SV a JZ okraji zkoumané plochy bylo pozorováno vyznívání kulturní vrstvy i objektů, v užší ose plochy orientované SZ-JV sídliště dále pokračovalo na obě strany, jak dokládají také některé objekty, jež pokračovaly dále mimo zkoumanou plochu. V jižní části nově

budované vozovky se podařilo výzkumnou plochu rozšířit o dva výklenky, což umožnilo prozkoumat objekty 500 a 503 v celém svém rozsahu.

Z hlediska tvarové a funkční klasifikace objektů zde byly determinovány tři typy zahloubených struktur. První skupinu reprezentují běžné sídlištní jámy kruhového, oválného a více či méně nepravidelného tvaru s blíže neurčitelnou funkcí. K nim můžeme zařadit objekty 500, 501, 503, 507, 508 a 511. Za bližší popis stojí zejména objekt 508, který se svým charakterem a výplní odlišuje od ostatních. Jednalo se o nepravidelně oválnou jámu orientovanou v ose SVV-JZZ, o rozměrech 424×225 cm a maximální hloubce 35 cm. Dno objektu bylo v centrální části rovné a směrem k okrajům se mísovitě zvedalo. V centrální části byla identifikována rozměrnější sloupová jáma o průměru 56 cm a hloubce 15 cm. Ve výplni objektu se podařilo makroskopicky determinovat tři uloženiny (obr. 3, 9). Na bázi spočívala 5–15 cm mocná vrstva světle hnědého jemně proplaveného písčitého sedimentu (kontext 114), která překrývala výplň sloupové jámy tvořenou světle hnědošedou jílovitou uloženinou (kontext 115). Svrchní a zároveň nejmocnější část zásypu byla vyplněna tmavě hnědou jílovitou vrstvou s ojedinělými artefakty (kontext 113). Funkční interpretace objektu je problematická. Zda můžeme tuto strukturu ztotožnit s tzv. polozemnicemi, které se sporadicky na sídlištech lengyelské kultury objevují, je otázkou. Na rozdíl od známých exemplářů z Těšetic-Kyjovic, Mstěnic, Rajhradu, Mokré či Brna-Bohunic (cf. Podborský 1984; 2009–2010; Nekuda 2000; Staňa 1977; Kos 1999; Přichystal 2013) má objekt z Ostrožské Nové Vsi mnohem nepravidelnější tvar a také zkosení stěn je mnohem pozvolnější. Předpokládat zde však můžeme doklad jisté vnitřní konstrukce, která měla objekt zastřešovat, i když na rozdíl od některých výše zmíněných polozemnic nemáme dochovány pozůstatky kulových jamek po obvodu či v rozích. Uvažovat tak můžeme spíše o centrálním sloupu, který nesl konstrukci zastřešení, jež se opíralo přímo o povrch tehdejšího terénu. Podobné struktury se podařilo prozkoumat například na polské neolitické lokalitě Targowisko, kde byl učiněn i pokus o rekonstrukci reálné podoby zastřešení (obr. 9; Polczyński – Michalak 2016, 375, Fig. 7). Na tamním sídlišti kultury s lineární keramikou se tyto objekty vyskytovaly v bezprostřední blízkosti dlouhých domů.

Obr. 2. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Plán zkoumané plochy s pozicí jednotlivých objektů.

Obr. 3. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Profily zkoumaných objektů.

Obr. 4. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Pohled na lokalitu v průběhu záchranného archeologického výzkumu v roce 2016.

Obr. 5. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Pohled na z poloviny odkrytý objekt 508 s centrální sloupovou jámou.

Určité analogie pravidelně oválných či zaobleně obdélných objektů s výraznou centrální sloupovou jámou však ze středoevropských neolitických sídlišť přesto máme. Patří k nim například objekt z bavorské lokality Osterhofen-Schmiedorf náležící středoneolitické skupině Oberlauterbach (Riedhammer – Schmotz – Wandling 1999) či jáma ze sídliště kultury s LnK v Kosoři (okr. Praha – západ; Lička – Tempír 2000, obr. 1: 1). Podobné zahloubené

objekty, avšak se složitější vnitřní konstrukcí, respektive s větším množstvím kúlových jamek, známe i z některých dalších sídlišť nositelů kultury s LnK, a to jak z německého (Wüstehube 1993), tak i českého (Praha-Křeslice, Beneš et al. 2004; Mšeno, Lička – Tempír 2000, 37–38) a moravského (Bořitov, Býkovice ad., Čižmář 1998, 1999; Malenovice u Zlína, Fojtík – Popelka 2017, 180–182) prostředí.

Ať už byla vnitřní konstrukce těchto zahloubených objektů jakákoli, po interpretační stránce je jim nejčastěji přiřazována zejména skladovací, případně výrobní funkce. V poslední době se problematice těchto objektů ve vztahu k lengyelskému kulturnímu komplexu věnovali Juraj Pavúk a Vladimír Podborský, kteří rovněž oba zpochybňují jejich obytnou funkci (Pavúk 2012, 262–265; Podborský 2009–2010, 31–32).

Druhá skupina objektů je zastoupena protáhlými žlabovitými strukturami (objekty 505, 506, 510). Všechny tři se nacházely těsně vedle sebe na západním okraji zkoumané plochy. Zatímco objekty 506 a 510 lze popsat jako úzké žlábků s pravidelně mísovitým profilem a zaoblenými konci, objekt 505 dosahoval výrazněji větších rozměrů a měl ploché a jen místy mírně členité dno. Oba drobnější žlábků byly situovány nedaleko od západního okraje objektu 505 a kopírovaly také jeho osu (SSZ-JJV). Zda se jedná o chronologicky současnou a funkčně vzájemně propojenou strukturu, je pochopitelně otázkou do diskuze. Napovídat by tomu snad mohla takřka identická výplň všech tří objektů, tvořená světle šedohnědou jílovitou uloženinou (kontexty 110, 111, 117). Naopak minimální množství získaného archeologického materiálu neumožňuje blíže se vyjádřit k horizontální stratigrafii. Objekty 505 a 510 nebyly prozkoumány celé, jelikož jejich průběh pokračoval mimo plochu stavby, což pochopitelně také limituje náš pohled na celkovou planigrafii. Podobné žlabovité struktury známe z řady neolitických i eneolitických sídlišť napříč celou Evropou a výklad jejich funkce bývá různý, mnohdy závislý na konkrétních nálezových okolnostech. Uvažuje se o funkci vymezení prostoru, skladovací či výrobní funkci, setkat se můžeme ale i s jejich interpretací jako rituálních objektů nebo v případě kolmých stěn o jámách na máčení lnu. V případě objektů ze zájmové lokality nedovolují nálezové okolnosti se k účelu těchto struktur blíže vyjádřit.

Poslední determinovanou skupinou zahloubených objektů jsou sloupové jámy. Na ploše výzkumu byly rozpoznány, vyjma již zmíněné konstrukční jámy v objektu 508, další tři. Jedná se o objekty 502, 504 a 509. Ve všech případech jde o nepravidelně kruhové jámy s mísovitým profilem. Snad jen u objektu 502 lze uvažovat o původně zahroceném tvaru, a tedy o jámě kúlové. Sloupové jámy jsou s ohledem ke svému průměru relativně mělké (do 20 cm), tyto hodnoty mohou být ovšem zkresleny nešetrně provedenou mechanizovanou skrývkou. Z prostorového rozmístění jam v ploše vyplývá, že nevytvářely žádnou společnou strukturu. Na rozdíl od ostatních dvou skupin objektů neobsahovaly tyto jámy datovatelný archeologický materiál. Vzhledem k tomu, že na lokalitě nebyly zjištěny doklady jiného osídlení, mohou zřejmě náležet i ony k mlado-neolitickému sídlištnímu areálu. Přestože se na neolitických sídlištech setkáváme i se sloupovými jámami velkých rozměrů, nemůže být vyloučena možnost, že v případě některých popisovaných zahloubení se jedná spíše o indiferentní sídlištní objekty než o báze sloupových/kúlových jam.

Přehled zahloubených objektů:

Objekt 500 – typ: sídlištní jáma blíže neznámé funkce; tvar v nárysu: nepravidelně oválný; profil: pravidelný mísovitý; orientace: S-J; délka: 363 cm; šířka 174 cm; maximální hloubka 30 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 104 – tmavě sytě hnědá jílovitá uloženina, na bázi s ojedinělými drobnými zrnky mazanice.

Objekt 501 – typ: sídlištní jáma blíže neznámé funkce; tvar v nárysu: nepravidelně oválný; profil: pravidelný mísovitý; orientace: S-J; délka: 162 cm; šířka 133 cm; maximální hloubka 18 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 105 – tmavě šedohnědá kompaktní, jílovitá uloženína.

Objekt 502 – typ: sloupová či sídlištní jáma; tvar v nárysu: nepravidelně oválný; profil: mísovitý až hrotitý; orientace: SZ-JV; délka: 86 cm; šířka 57 cm; maximální hloubka 15 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 106 – světle šedohnědá jílovitá uloženína.

Objekt 503 – typ: sídlištní jáma blíže neznámé funkce; tvar v nárysu: nepravidelně kruhový; profil: nepravidelně mísovitý; orientace: V-Z; délka: 210 cm; šířka 199 cm; maximální hloubka 29 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 107 – tmavě hnědá jílovitá uloženína, 108 – tmavě šedočerná uloženína s ojedinělými drobnými uhlíky.

Objekt 504 – typ: sloupová či sídlištní jáma; tvar v nárysu: kruhový; profil: mísovitý; orientace: neurčena; průměr: 67 cm; maximální hloubka 15 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 109 – světle šedohnědá jílovitá uloženína.

Objekt 505 – typ: žlabovitý objekt (neprozkoumán celý, v severní části zasahoval mimo zkoumanou plochu); tvar v nárysu: nepravidelně oválný; profil: nepravidelně mísovitý; orientace: SSZ-JJV; délka k okraji zkoumané plochy: 962 cm; šířka 302–455 cm; maximální hloubka 41 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 110 – světle šedohnědá jílovitá uloženína s ojedinělými drobnými zrnky mazanice a uhlíky.

Objekt 506 – typ: žlabovitý objekt; tvar v nárysu: nepravidelně oválný; profil: mísovitý; orientace: SZ-JV; délka: 376 cm; šířka 135 cm; maximální hloubka 30 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 111 – světle šedohnědá jílovitá uloženína s ojedinělými drobnými zrnky mazanice a uhlíky.

Objekt 507 – typ: sídlištní jáma blíže neznámé funkce; tvar v nárysu: nepravidelně oválný s výběžkem k SZ (zůstala zachována pouze báze, svrchní část byla odtěžena těžkou technikou při skrývce); profil: nepravidelně mísovitý; orientace: S-J (SZ-JV); délka: 271 cm; šířka 187 cm; maximální hloubka 22 cm (původně o 10–15 cm více); kontexty determinované ve výplni objektu: 112 – tmavě hnědá jílovitá uloženína.

Objekt 508 – typ: sídlištní/skladovací jáma s doklady nadzemní konstrukce/zastřešení (polozemnice); tvar v nárysu: nepravidelně oválný; profil: mísovitý, v centrální části s plochým dnem; orientace: SVV-JZZ; vnitřní konstrukce: kúlová jáma o průměru 56 cm a hloubce 15 cm; délka: 424 cm; šířka 225 cm; maximální hloubka 35 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 113 – tmavě hnědá jílovitá uloženína, 114 – světle hnědý jemně proplavený písčité sediment, 115 – světle hnědošedá jílovitá uloženína (výplň sloupové jámy).

Objekt 509 – typ: kúlová/sloupová jáma, eventuálně báze menšího sídlištního objektu; tvar v nárysu: nepravidelně kruhový; profil: mísovitý; orientace: neurčena; průměr: 88 cm; maximální hloubka 11 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 116 – světle šedohnědá jílovitá uloženína.

Objekt 510 – typ: žlabovitý objekt (objekt nebyl prozkoumán celý, jelikož pokračoval dále na sever mimo zkoumanou plochu); tvar v nárysu: nepravidelně oválný; profil: mísovitý; orientace: SZ-JV; délka zkoumané části: 294 cm; šířka 69–122 cm; maximální hloubka 27 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 117 – světle šedohnědá jílovitá uloženína s ojedinělými drobnými zrnky mazanice a uhlíky.

Objekt 511 – typ: sídlištní jáma blíže neznámé funkce; tvar v nárysu: zaobleně obdélný s dvěma výběžky v severní části; profil: mísovitý, ve výběžcích s plochým dnem; orientace: S-J; délka: 703 cm; šířka 393 cm; maximální hloubka 32 cm; kontexty determinované ve výplni objektu: 104 – tmavě hnědá jílovitá uloženína.

4. Archeologické nálezy

Při záchranném archeologickém výzkumu bylo na předmětné lokalitě prozkoumáno 12 objektů, z nichž některé lze bezpochyby zařadit k prostorově rozměrnějším, přesto byla získána relativně nepočtená kolekce archeologického materiálu čítající jen 116 artefaktů (tab. 1). Soubor zahrnuje zlomky keramických nádob, štípanou, broušenou a ostatní kamennou industrii. Mezi nálezy byly započítány také neopracované kameny a úlomky hornin, u nichž je předpokládáno, že jde o manuporty, které se dostaly na lokalitu činností člověka. V rámci výplní jednotlivých objektů byl evidován také výskyt drobných zrněk do oranžova vypálené mazanice, které se ovšem při vyzvedávání rozpadaly, a proto jim není níže věnována pozornost. Stejně tak se nedochoval osteologický materiál, jehož výskyt bychom však mohli v sídlištním prostředí předpokládat. Archeologický materiál poskytl 9 z 12 objektů (tab. 1). Nejvíce nálezů obsahovaly objekty 500 a 503 nacházející se v jižní části zkoumané plochy (obr. 2). Naopak výše popsané žlabovité objekty jich poskytly jen nepatrné množství. Následující řádky jsou věnovány analýze jednotlivých druhů nálezů.

OBJEKT	KERAMIKA	ŠI	BI	OKI	KAMENY	Σ
500	33	9	-	1	4	47
501	6	-	-	1	-	7
502	-	-	-	-	-	-
503	19	5	1	3	1	29
504	-	-	-	-	-	-
505	4	-	-	-	-	4
506	3	-	-	-	-	3
507	7	1	-	-	2	10
508	5	1	-	-	2	8
509	-	-	-	-	-	-
510	3	-	-	-	-	3
511	2	1	-	-	2	5
Σ	82	17	1	5	11	116

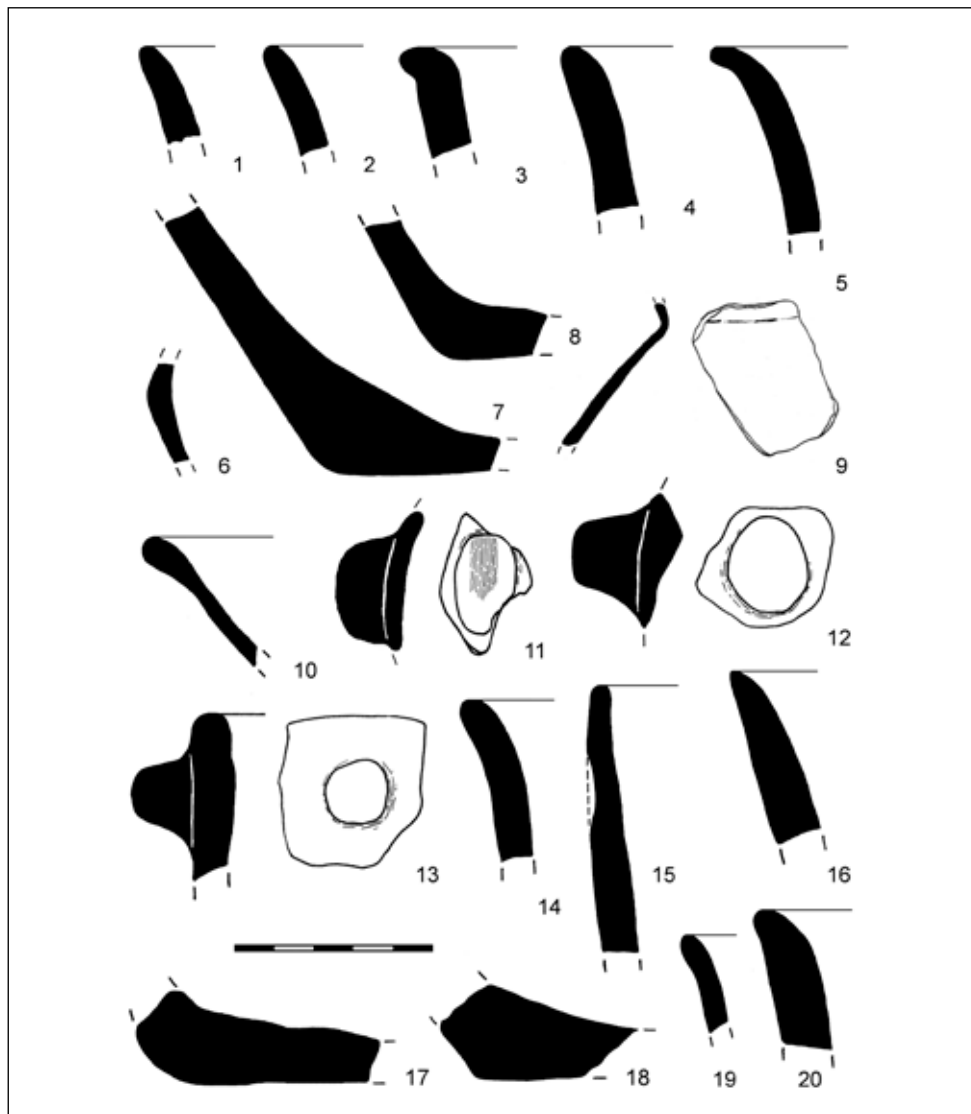
Tab. 1. Zastoupení archeologického materiálu ve výplních jednotlivých objektů.

4. 1. Keramika

Pozůstatky keramických nádob představují na předmětné lokalitě nejpočetnější složku materiální kultury. Nejvíce nálezů keramiky pochází rovněž z objektů 500 a 503 (tab. 1). Z hlediska stavu zachování a celkové vypovídací schopnosti materiálu je soubor značně fragmentární s převládající složkou zlomků z výdutí (tab. 2). Střepy lze ve všech případech zařadit do skupiny sekundárního sídlištního odpadu (cf. Neustupný 2007, 66). Nebyly nalezeny žádné větší kusy nádob, jejich torza či celé exempláře, které by odpovídaly primárnímu odpadu či nálezovému kontextu in-situ. Z pohledu fragmentarizace náleží převážná část souboru zlomkům do 10 cm². Větších střepů je jen několik, žádný z nich však nepřesáhl velikost 16 cm². Převládající keramickou hmotou je středoazurný až zrnitý materiál, z jemnozrnné až plavené keramické hmoty je zhotoveno jen několik jedinců, kteří zřejmě pocházejí ze subtilnějších pohárků či drobných misek. Jejich podíl však nepřekračuje 20 %

studované kolekce. Z pohledu úpravy povrchu nádob převládá typ jemně či hrubě modelovaný. Stopy po hlazeném povrchu byly determinovány jen ojediněle, přičemž kvalitní leštěné keramické zboží v souboru zcela absentuje. Výpal nádob byl oxidační za přístupu vzduchu, jak dokládá dominující zbarvení keramické produkce do odstínů oranžové a světle béžové barvy. Jen minoritně se objevily fragmenty vypálené do šedé až šedohnědé barvy. V keramické matrix byla pozorována přirozená jemná příměs slídy. Jako ostřivo byly používány drobné kaménky, respektive úlomky hornin a v několika případech byl doložen také drcený grafit.

Typologická determinace keramických tříd byla značně limitována silnou fragmentarizací souboru, což v mnoha případech neumožnilo bližší klasifikaci původních tvarů nádob. Stejně tak abraze povrchů keramiky vlivem depozičních procesů ovlivnila analýzu

Obr. 6. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Výběr keramického materiálu.

dekoru z hlediska dochovaní malované výzdoby. Následující řádky jsou proto věnovány už jen materiálu s určitou vypovídací hodnotou. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se podařilo ve střepovém materiálu rozpoznat zlomky náležící hrncům a ostatním hrncovitým tvarům, pohárům, pohárkům a mísám, takřka ve všech případech ovšem bez možnosti podrobnější specifikace původní profilace tvaru. Při deskripci bylo využito standardně užívaného numerického kódu moravské malované keramiky (Podborský et al. 1977).

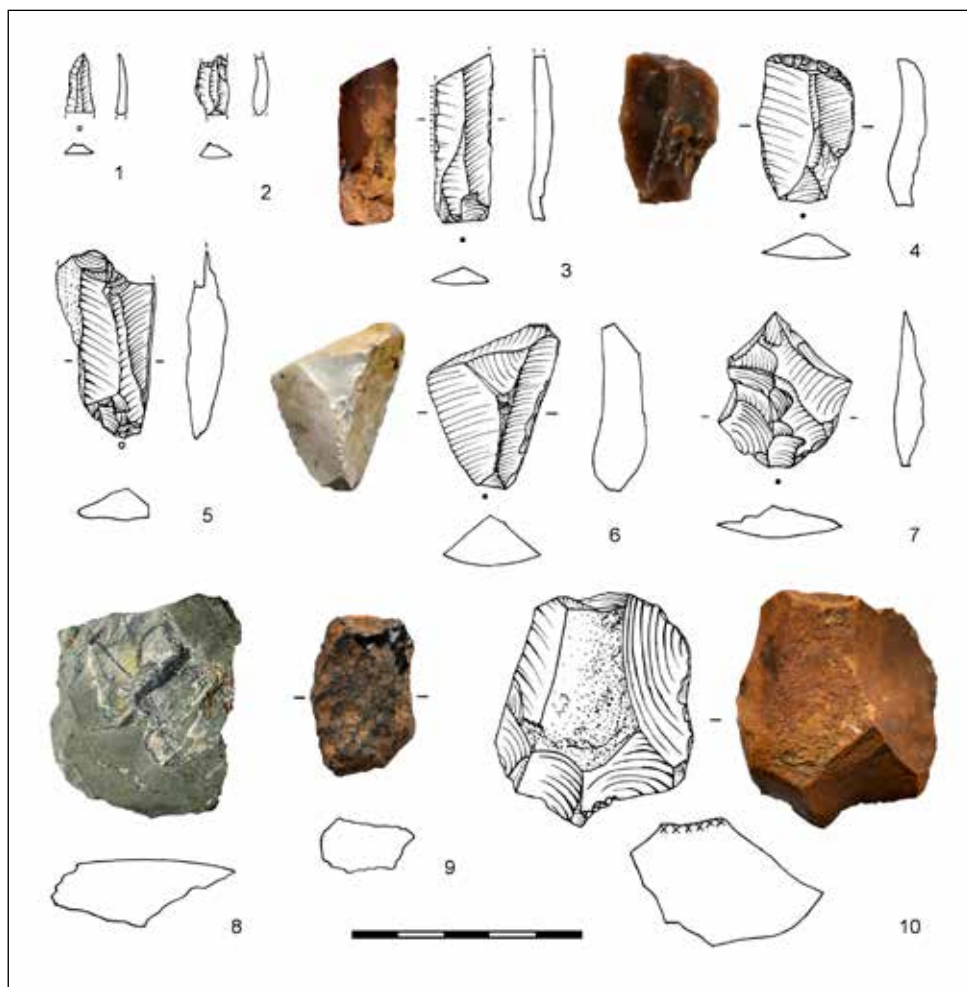
K hrncovitým nádobám náleží několik zlomků masivních den či den s dochovaným spodkem nádoby (obr. 6: 7, 8, 17, 18). Putny reprezentuje jediný drobný fragment výdutě s částečně odlomeným oblým či rohatým uchem. K subtilnějším hrncovitým tvarům patří nejspíše i některé zlomky okrajů a hrdel (obr. 6). Jeden takový je opatřen těsně pod okrajem menším polokulovitým výčnělkem (obr. 6: 13). Po typologické stránce se v analyzovaném souboru vyskytly okraje zaoblené, ve dvou případech okraj límcovitý a v jednom okraj hrotitý. U mnohých okrajů pak nebylo možné blíže určit původní keramický tvar. Jeden z okrajů s přímým nasazením hrdla nese na vnějším povrchu známku po odlomení plastického výčnělku (obr. 6: 15). V případě tenčích a výrazněji rozevřených okrajů bychom mohli uvažovat o jejich příslušnosti k pohárům. K této keramické třídě patří i několik dalších zlomků. Přitomno je několik fragmentů již zmíněných tenkostěnných výdutí z jemně plavené hmoty, včetně tří maximálních výdutí, jež jsou vždy oblé bez náznaků ostřejší profilace. Ta je však patrna na jednom střepu zachycujícím přechod plece a hrdla pohárku, kdy je oddělení obou částí zvýrazněno nepatrnou rytou linkou (obr. 6: 9). Na povrchu jedné z tenkostěnných výdutí se dochovaly nevýrazné pozůstatky červeného nátěru. Ke kategorii mís bylo možné přiřadit pouze jediný exemplář. Jedná se o fragment z horní části výdutě opatřený kyjovitým okrajem a mírně vně vyhnutými pleci, které jsou takřka neoddělené od zbytku profilu (obr. 6: 10). Z blíže neurčitelných zlomků stojí za pozornost ještě dva samostatné výčnělky. První z nich můžeme klasifikovat jako výčnělek kuželovitý (obr. 6: 12), druhý pak jako poškozený visle protáhlý, na němž se dochovalo reziduum červeně malovaného pásu (obr. 6: 11).

OBJEKT	okraj a hrdlo	výduť zdobená	výduť nezdobená	spodek a dno	dno	Σ
500	6	-	24	2	1	33
501	-	-	6	-	-	6
502	-	-	-	-	-	-
503	2	2	12	-	3	19
504	-	-	-	-	-	-
505	-	-	4	-	-	4
506	2	-	1	-	-	3
507	1	1	4	-	1	7
508	2	-	2	1	-	5
509	-	-	-	-	-	-
510	-	-	3	-	-	3
511	-	-	2	-	-	2
Σ	13	3	58	3	5	82

Tab. 2. Morfologická fragmentarizace keramického materiálu ve výplních jednotlivých objektů.

4. 2. Štípaná kamenná industrie

Soubor štípané kamenné industrie sestává z 16 artefaktů. Převážná část z nich byla nalezena až při proplavování vzorků výplní zahluobených objektů. Nejvíce artefaktů pochází z objektů 500 (9 ks) a 503 (5 ks), jejichž výplň byla takřka kompletně proplavena. Další objekty poskytly pouze ojedinělé kusy ŠI (tab. 1), jejich výplň však byla proplavena jen částečně. Pro komplexní technologickou a metrickou analýzu je studovaná kolekce příliš malá, proto se omezíme pouze na základní zařazení do operačního schématu a na surovinovou a typologickou klasifikaci.

Obr. 7. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Výběr štípané a broušené kamenné industrie.

Ze zahluobeného objektu 500 pochází 9 ks štípané industrie, jež je reprezentována zploštělým valounkem obsidiánu (obr. 7: 9), mesiální partií mikročepele (šířka 5 mm) rovněž z obsidiánu (obr. 7: 2) a 6 drobnými třískami (2 ks radiolarit?, 4 ks silicit krakovsko-čenstochovské jury), představujícími běžný výrobní odpad získávaný zejména z objektů, jejichž výplň byla proplavována na sítích či plavící lince. Zajímavý je zejména nález obsidiánu ve formě suroviny jen s několika málo zkušebními odštěpy. Valounek má v průměru 34 mm

a váží 10 g. Tento nález je důležitý zejména s ohledem na formu, v jaké byla surovina transportována z oblasti primárních či sekundárních výchozů, v případě obsidiánu pak až na vzdálenosti několika stovek kilometrů. Povrch valounku je značně skulptován, což naznačuje, že jeho zdrojová oblast se nachází na východním Slovensku v oblasti Zemplínských vrchů, konkrétně v okolí obcí Brehov a Cejkov (okres Trebišov; cca 320 km od zájmové lokality). Zdejší obsidiány mají rovněž výraznou skulptaci a jsou dobře průsvitné až průhledné (Přichystal – Škrdla 2014, 224). Tomuto typu odpovídá i mikročepel z obsidiánu nalezená v témže objektu. Další menší kolekce pochází z objektu 503. Determinovat se podařilo čepelové škrabadlo ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury (obr. 7: 4), čepel s šikmo odlomenou proximální částí, bilaterální místní retuši a částečným laterálním leskem z béžově červenohnědého radiolaritu (obr. 7: 3), proximální partie mikročepele ze světle zelenošedého radiolaritu (obr. 7: 1), drobný odštěpek obsidiánu a úštěp ze sekundární hrany jádra s místní laterální retuší ze silicitu z glacienních sedimentů (obr. 7: 6). Posledně zmíněný artefakt je silně patinovaný, proto nelze vyloučit, že by mohlo jít o starší paleolitickou intruzi. Nakonec by tomu z hlediska sídelních strategií odpovídala i samotná poloha lokality s výrazným převýšením oproti vodnímu toku a otevřeným výhledem do krajiny (cf. Škrdla 2005, 177–183). Další tři objekty (507, 508 a 511) poskytly vždy po jednom kusu štípané industrie. Z objektu 507 pochází fragment čepelovo-úštěpového jádra z tmavě hnědého rohovce (obr. 7: 10) původem pravděpodobně z oblasti flyšového pásma.¹ Z objektu 508 pak větší preparační úštěp ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury (obr. 7: 7). A posledním artefaktem z objektu 511 je plochý zlomek červenohnědého radiolaritu, na dorsální straně s valounovou kúrou a na ventrální straně s několika čepelovými negativy (obr. 7: 5). Pokud bylo možné určit charakter patky odbitých produktů, byla vždy plochá, v jednom případě pak plochá s částečnou abrazí. Po stránce distribuce štípané industrie je zřejmé, že v surovinovém spektru převládají importované suroviny (polské silicity, slovenský radiolarit) nad regionálními materiály (radiolarity, rohovce).

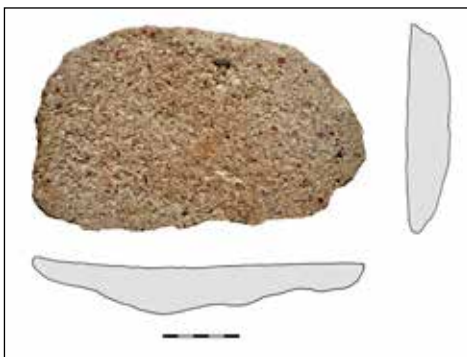
4. 3. Broušená kamenná industrie

Skupinu broušené kamenné industrie zastupuje pouze jediný nález z báze objektu 503. Jedná se o fragment z mesialní partie blíže neurčitelného typu sekerky, z níž se zachovala jen část hřbetu s vyhlazeným povrchem a několika negativy po drobnějších odštěpech (obr. 7: 8). Dochované rozměry činí 48×38×14 mm, hmotnost pak 31,1 g. Surovina artefaktu byla makroskopicky určena jako metabazit typu Želešice, což potvrzují také zvýšené hodnoty magnetické susceptibility pohybující se okolo 36×10^{-3} SI jednotek (měřeno kappametrem Geofyzika KT-10). Předmětný exemplář broušené industrie je tak jedním z mnoha dalších, který dokládá distribuční vazby středního Pomoraví na oblast Brněnska, kde se vyskytují primární zdroje i dílenské areály na zpracovávání zmíněných metabazitů (Přichystal 2009; Bartík et al. 2015).

4. 4. Ostatní makrolitická kamenná industrie

Mezi ostatní mikrolitickou kamennou industrii bylo možné zařadit pět nálezů pocházejících ovšem jen ze tří artefaktů. Všechny nálezy z této skupiny kamenných nástrojů můžeme spojit s dvoudílnými ručními mlýnky sloužícími k drcení obilovin. Ve výplni objektu 500 byl objeven fragment z okrajové partie spodního kamene ručního mlýnku – ležáku, zhotovený z hrubozrnného železitého pískovce (magnetická susceptibilita: $2,1 \times 10^{-3}$ SI jednotek, jedna z ploch vykazuje hodnoty až $6,5 \times 10^{-3}$ SI jednotek, což by mohlo ukazovat společně s tmavším povrchem na působení ohně – přepálení). Podle zakřivení pracovní plochy mohl mít ležák původně sedlovitý průřez. Znamky ohlazení dalších

přiléhajících ploch naznačují, že po deformaci ležáku byla uvedená okrajová partie sekundárně využívána také jako horní mlecí kámen – běhoun (dochované rozměry: 74×129×57 mm, hmotnost: 827 g). Další, tentokrát kompletně zachovaný, sedlovitě prohnutý ležák byl nalezen na bázi objektu 501 (obr. 8). V nárysu má protáhle oválný tvar, příčný průřez je takřka plankonvexní (dochované rozměry: 208×126×26 mm, hmotnost: 1048 g). Surovinou pro jeho zhotovení se stal béžově šedý slepenec s různě velkými krystaly bílé, šedé a vínově zbarveného křemene (MS: $0,236 \times 10^{-3}$ SI jednotek). Posledním artefaktem z této kategorie nálezů je opět poškozená okrajová partie ručního mlýnku z objektu 503. Na exemplář se podařilo přiložit další dva úštěpy, které z něj byly odlomeny. Fragment je příliš malý pro přesnou typologickou klasifikaci, zakřivení okrajové partie a průřez však naznačují, že mohlo jít pravděpodobně o deskovitý ležák zaobleně obdélného tvaru (dochované rozměry: 58×145×56 mm, hmotnost: 332 g). Surovina byla makroskopicky determinována jako jemnozrný železitý pískovec s nízkou magnetickou susceptibilitou oscilující od $0,278 - 0,326 \times 10^{-3}$ SI jednotek. Z hlediska provenience jsou všechny výše uvedené suroviny ostatní makrolitické kamenné industrie lokálního původu.

Obr. 8. Ostrožská Nová Ves – Koruny. Spodní kámen z dvoudílného ručního mlýnku nalezený na bázi objektu 501.

4. 5. Manuporty

Z výplní prozkoumaných objektů byly odebírány veškeré litické nálezy, včetně kamenů a různě velkých úlomků hornin, které nejeví známky opracování či užívání. Vzhledem k charakteru geologického podloží, které je na lokalitě tvořeno plastickým jílem světle hnědožluté barvy, jsou tyto kameny ve výplních zahluobených objektů považovány za manuporty ovlivněné lidskou činností. Celkem bylo získáno 11 kusů o hmotnosti 1,4 kg z 5 objektů (tab. 1). Ve všech případech se pak jedná o horniny z bezprostředního okolí lokality (převážně pískovce různé zrnitosti). U některých drobnějších zlomků nelze vyloučit, že mohou být nerozpoznanými produkty výroby či destrukce pískovcových ručních mlýnků. V žádném z objektů pak manuporty nevytvářely souvislou vrstvu či nápadnější kumulaci.

5. Areál v kontextu okolního neolitického osídlení

K určení postavení nově zkoumaného sídlištního areálu v rámci lengyelského osídlení středního Pomoraví je důležitá zejména jeho chronologie. Kolekce získaného keramického materiálu je silně fragmentarizovaná a obsahuje relativně malý počet chronologicky signifikantních znaků. Přesto můžeme na základě některých indicí (charakter okrajů, profilace výdutí, plastická výzdoba, pozůstatky malby) zařadit soubor alespoň rámcově do rozmezí sklonku staršího stupně MMK a samotného počátku stupně mladšího. Prvky charakteristické pro mladší a pozdní lengyelskou keramickou produkci v souboru absentují (cf. Podborský 1970; Koštuřík 1973; Kovárník 2005). Zajímavý je také výskyt několika kusů obsidiánu v surovinovém spektru štípané industrie, jehož distribuce na Moravu dosáhla vrcholu ve starším stupni MMK, přičemž na lokalitách fáze Ib je na JZ Moravě postupně nahrazována křišťálem (Oliva 1990; Kuča – Kazdová – Přichystal 2005; Kuča 2008).

Ve středním Pomoraví se mohla jeho distribuce udržet i o něco déle (cf. Kuča – Škrdla – Vokáč 2009; Kuča et al. 2010, 74), tento předpoklad je však problematický, jelikož lokality s nejvyšším zastoupením obsidiánu (Bilovice, Popovice) byly pravděpodobně osídleny již ve starším stupni kultury s MMK (viz níže).

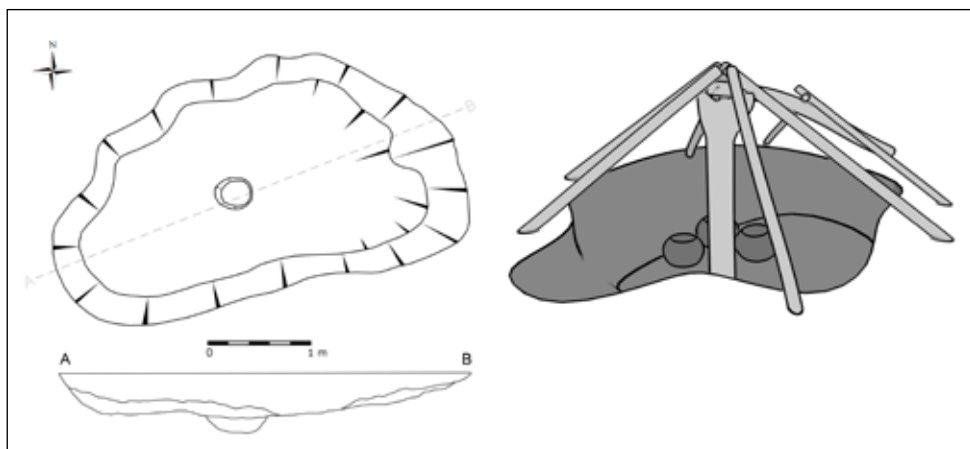
Malá početnost nálezů v některých objektech znemožnila bližší sledování horizontální stratigrafie, a proto je výše nastíněná datace použita pro celou prozkoumanou část sídliště. Vícefázové osídlení lokality ovšem nemůže být vyloučeno. Podobnou situaci známe například z další lokality umístěné na rozlehlém návrší situovaném dále od vodního toku, v Popovicích – Miloníně. Zde je předpokládáno osídlení ve starším a následně i mladším (fáze IIb) stupni kultury s moravskou malovanou keramikou (Kuča – Škrdla – Vokáč 2009).

Pokud se podíváme na strukturu neolitického osídlení v okolí zkoumané lokality, uvidíme, že celá centrální část povodí potoka Okluky byla hustě osídlena, a to už i nositeli kultury s lineární keramikou (Košťuřík 1982; Vaškových – Pavelčík 2000; Menoušková – Vaškových 2003, 2011; Vaškových 2006). Rozsáhlý sídlištní areál mladšího stupně kultury s LnK byl částečně prozkoumán o rok dříve v souvislosti s předcházející etapou rekonstrukce téže silnice II/495 na rozhraní katastrů Ostrožské Nové Vsi a Ostrožské Lhoty (cf. Chrástek – Bartík 2016, 170). Z chronologického hlediska však stojí za pozornost především sídliště kultury s MMK objevené na druhé straně vodoteče v poloze Ostrožská Lhota – Chylické, která je vzdálena jen 1,3 km JV od zájmové lokality. Analýzou povrchové i menší stratifikované kolekce zde bylo prokázáno osídlení ze staršího stupně MMK, fáze Ib (nálezy keramiky s rýsovanou a malovanou výzdobou), přičemž některé znaky (přítomnost zaostřených okrajů, ostřejší profilace některých keramických tvarů či aplikace specifické vhloubené výzdoby) naznačují přežívání zdejšího osídlení i do mladšího stupně MMK (Válek et al. 2012, 180). Oba sídlištní areály tak mohly být po určitou dobu současné a vzhledem k vzájemné blízkosti i vizuálnímu kontaktu se otevírá mnoho otázek týkajících se jejich hypotetického vztahu, délky trvání osídlení či funkce, respektive charakteru lidských aktivit na dvou odlišných typech poloh. K zodpovězení těchto otázek bychom však potřebovali znát celkový obraz obou areálů a jejich vnitřní chronologii, což by umožnil jedině další archeologický výzkum. Z pohledu dokladů osídlení kultury s MMK na katastru Ostrožské Nové Vsi je třeba uvést ještě nepočetné nálezy pocházející z polohy Padělků, nacházející se na severním okraji intravilánu s vazbou na potok Petříkovec (Horsák 1940, 93; Vaškových – Menoušková 2005, 123–124).

Dokladů osídlení středního Pomoraví ve starším stupni MMK známe prozatím poměrně málo. Spolehlivě jsou do tohoto období datovány, vyjma výše zmíněné Ostrožské Lhoty a Popovic, pouze soubory z Tasova a Uherského Hradiště-Mařatic (Červinka 1902, 61; Kazdová et al. 1994, 149; Vaškových 2006, 70, 154–155). Na okraji sledovaného území by k nim patřily ještě lokality Archlebov, Bohuslavice, Nechvalín-Bukovany a Ostrovánky (Kazdová et al. 1994, 149; Šmarda 2007; Šmarda et al. 2009; Vaškových 2006, 81, 124), jež se však nachází už na úpatí Ždánického lesa. Z prozatím jen částečně publikovaných lokalit by sem mohla patřit také kolekce keramiky z Bilovic – „Padělků u boru“ (Bartík – Šebela – Přichystal 2017; Bartík 2018), která obsahuje, stejně jako známý soubor z Těšova kladený do přelomu staršího a mladšího stupně MMK (Pavelčík 1970–1971; Vaškových – Pavelčík 2000, 170; Vaškových 2006, 76), ojedinělé nálezy keramiky s vypíchaným dekorem. Naopak k mladšímu vývojovému stupni MMK náleží zbývající dominantní část z takřka padesátky prozatím známých lokalit (cf. Vaškových 2006, 82).

6. Závěr

V souvislosti s třetí etapou rekonstrukce silnice II/495 byla v trati Koruny na katastru Ostrožské Nové Vsi prozkoumána část doposud neznámého sídlištního areálu lengyelské kultury. Zdokumentováno zde bylo 12 zahloubených objektů rozličných tvarů a funkcí. Identifikovány byly sloupové jámy, žlabovité objekty a sídlištní jámy bez bližší typologické klasifikace. Jako specifický byl vyčleněn ještě objekt 508, který by mohl na základě svého tvaru, plochého dna a pozůstatku vnitřní konstrukce představovat relikv polozemnicovité struktury, jejíž zastřešení nesl jeden centrální sloup (obr. 9). Vyjma objektů byla na lokalitě doložena také přítomnost horizontu kulturní vrstvy, která však nebyla v důsledku necitlivé strojové skrývky zkoumána. Lokalita je zakonzervována pod tělesem vozovky a v okrajových částech také pod vrstvou svahových sedimentů o mocnosti až 28 cm.

Obr. 9. Půdorysný plán objektu 508 a hypotetická rekonstrukce dřevěné nadzemní konstrukce tvořící jeho zastřešení (upraveno podle: Połczyński – Michalak 2016, 375, Fig. 7).

Z výplní zahloubených objektů se podařilo získat soubor 116 kusů archeologického materiálu sestávajícího z fragmentů keramických nádob a jednotlivých kategorií kamenné industrie (tab. 1). Analýza keramického materiálu umožňuje pouze rámcové datování lokality do rozmezí sklonku staršího stupně MMK a počátku stupně mladšího. Z hlediska neolitického osídlení je lokalita zřejmě monokulturní. V tomto ohledu musíme ovšem vycházet pouze z prozkoumané plochy, která však nepostihla celý sídlištní areál. Jeden ze štípaných artefaktů je patinovaný, což by mohlo na lokalitě predikovat také aktivity z období mladého paleolitu. Zbývající část kolekce ŠI je zhotovena převážně z importovaných surovin. Doložena byla přítomnost silicitu krakovsko-čenstochovské jury a obsidiánu. Suroviny z regionálních zdrojů naopak reprezentují radiolarity a rohovce z flyšového pásma. Pro výrobu dvoudílných ručních mlýnků z kategorie ostatní makrolitické kamenné industrie byly využívány lokální suroviny v podobě pískovců a slepenců.

Důležitým poznatkem k pochopení sídelní strategie mladoneolitických lokalit ve středním Pomoraví je samotná poloha lokality. V tomto případě se neváže, jak bychom mohli očekávat, na sprašový svah v inundaci vodního toku, ale naopak na prostor rozlehlého návrší s dobrým výhledem do krajiny a relativně znatelným převýšením oproti okolnímu terénu. Podobně situovaných lokalit se podařilo v rámci zájmového regionu identifikovat již několik (např. Popovice – Milonín; Březolupy – Čertoryje, Uherský Brod – Odjatá,

Za Hájom či Uherské Hradiště-Jarošov I). Strategičnost těchto poloh bývá některými badateli dávana do souvislosti s loveckými strategiemi a všeobecně se zvýšeným podílem lovu, jež prozrazují některé kolekce osteologického materiálu z mladoneolitických a časně eneolitických lokalit (cf. Pavúk 1990; Rulf 1991; Dreslerová 2006; Trampota et al. 2012). Využívání těchto poloh však může odrážet také ochlazení klimatu a zvýšení srážkových úhrnů, které se projevuje v paleoklimatických záznamech z této doby (Mayewski et al. 2004).²

Analýza dostupných dat z nově objevené lokality v poloze Ostrožská Nová Ves – Koruny přinesla další důležité poznatky o vývoji mladoneolického osídlení ve středním Pomoraví z pohledu relativní chronologie a sídelní strategie. Celkový rozsah areálu a jeho charakter z hlediska funkčního využití jednotlivých zahloubených struktur zůstává otázkou, kterou může blíže osvětlit pouze další archeologický výzkum.

Poznámky:

- 1 Za determinaci surovin děkuji prof. RNDr. Antonínu Přichystalovi, DSc.
- 2 S horšími klimatickými podmínkami pak mohl souviset zvýšený význam lovu a využívání pro zemědělství i méně výhodných poloh.

Literatura:

- B a r t í k, Jaroslav, 2018. Neolitický model keramického trůnu z Bílovic u Uherského Hradiště. *Slovácko* 59, 133–145.
- B a r t í k, Jaroslav, K r m í č e k, Lukáš, R y c h t a ř í k o v á, Tereza a Š k r d l a, Petr, 2015. Primárně zpracovatelská dílna na amfibolitové metabazity u Želešic. *Přehled výzkumů* 56-1, 31–57.
- B a r t í k, Jaroslav, Š e b e l a, Lubomír a P ř i c h y s t a l, Antonín, 2017. Pozdně eneolitické silicitové dýky z Mistřic. *Slovácko* 58, 119–130.
- B e n e š, Jaromír, K y p t a, Jan, L u k e š o v á, Alena a V e š š í n o v á, Kamila, 2004. Sídliště z doby počátků kultury s lineární keramikou v Praze-Křeslicích. In: Lutovský, Michal, ed. *Otázky neolitu a eneolitu 2003: sborník z 22. pracovního zasedání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu: Český Brod – Kounice 23. a 26. září 2003*. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 29–40.
- Č e r v í n k a, Inocenc Ladislav. *Vlastivěda moravská. I, Země a lid. Svazek II, Morava za pravěku*. V Brně: Musejní spolek. 368 s.
- Č i ž m á ř, Zdeněk, 1998. Osídlení Lysické sníženiny kulturou s lineární keramikou. In: Prostředník, Jan a Vikolek, Vít, eds. *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí*. Turnov: OMČR, Hradec Králové: MVČ, 23–46.
- Č i ž m á ř, Zdeněk, 1999. Několik poznámek k existenci polozemnic v kultuře s lineární keramikou. *Pravěk. Nová řada* 8, 103–113.
- D e m e k, Jaromír a M a c k o v ě i n, Peter, eds. 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.
- D r e s l e r o v á, Gábina, 2006. Vyhodnocení zvířecích kostí z neolitického sídliště Těšetice-Kyjovice (okr. Znojmo, Česká republika), *Archeologické rozhledy* 58/1, 3–32.
- E r n é e, Michal, 2008. *Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen = Urgeschichtliche Kulturschicht als archäologische Quelle*. Praha: Archeologický ústav Akademie věd České republiky. 162 s. Památky archeologické. Supplementum; 20.
- F o j t í k, Adam a P o p e l k a, Miroslav, 2017. Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 58-1, 180–182.
- H o r s á k, Antoš, 1940. Výkopy v Kunovicích, Derfli, Míkovicích, Ostrožské Nové Vsi a Hradčovicích. In: *Sborník velehradský: nová řada* 11, 86–94.

- Chrástek, Tomáš a Bartík, Jaroslav, 2016. Ostrožská Lhota (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 57-1, 170.
- Chrástek, Tomáš a Bartík, Jaroslav, 2017. Ostrožská Nová Ves (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 58-1, 165–166.
- Kazdová, Eliška, Košťurčík, Pavel a Rakovský, Ivo, 1994. Der gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalter Keramik. In: Košťurčík, Pavel, ed. *International Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988*, Brno – Łódź: Masarykova univerzita v Brně pro Filozofickou fakultu. 262 s.
- Kos, Petr, 1999. Mokrý – Horákov (k. ú. Mokrý, okr. Brno – venkov). *Přehled výzkumů* 40, 193–195.
- Košťurčík, Pavel, 1973. Die Lengyel-Kultur in Mähren: die jüngere mährische bemalte Keramik. *Studie archeologického ústavu ČSAV Brno* 6(1). Praha: Academia. 77 s.
- Košťurčík, Pavel, 1982. Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Hluku-Dolního Němčí. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E27, 65–73.
- Kovárník, Jaromír, 2005. Mladší moravská malovaná keramika z Hnanic u Znojma. In: Cheben, Ivan a Kuzma, Ivan eds. *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2004: zborník referátov z 23. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu Čiech, Moravy a Slovenska: Skalica 21. – 24. 9. 2004*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 161–183. *Archeologica Slovaca Monographiae. Communicationes*; t. 8.
- Kuča, Martin, 2008. Exploitation of raw materials suitable for chipped stone industry manufacture in the Moravian Painted Ware Culture in the Brno region. *Přehled výzkumů* 49, 93–107.
- Kuča, Martin, Kazdová, Eliška a Píchl, Antonín, 2005. Sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou v Brně-Žebětíně. Poznámky k fázi Ib kultury s MMK v brněnské kotlině. *Pravěk. Nová řada* 13, 37–89.
- Kuča, Martin, Kazdová, Eliška, Hladilová, Šárka, Nývltová Fišáková, Miriam a Prokeš, Lubomír, 2010. *Těšetice-Kyjovice. 7. Osídlení kultury s moravskou malovanou keramikou mezi příkopem a vnější palisádou rondelu*. Brno: Masarykova univerzita. 266 s.
- Kuča, Martin, Škrdl, Petr a Vokáč, Milan, 2009. Analýza povrchové kolekce z výšinné neolitické lokality v Popovicích-Miloníně. *Slovácko* 51, 139–150.
- Lička, Milan a Tempíř, Zdeněk, 2000. Příspěvek k neolitickému osídlení Kosoře, okr. Praha – západ. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M4, 31–39.
- Mayewski, Paul A., Rohling, Elco E., Stager, J. Curt, Karlén, Wibjörn, Masch, Kirk A., Meeker, L. David, Meyerson, Eric A., Gasse, Françoise, van Krevelend, Shirley, Holmgren, Karin, Lehtorpi, Julia, Rosqvist, Gunhild, Rask, Frank, Stahwassser, Michael, Schneider, Ralph R. a Steig, Eric J., 2004. Holocene climate variability. *Quaternary Research* 62, 243–255.
- Menoušková, Dana, 2017. K novověkým objektům z archeologického výzkumu na trase silnice Uherský Ostroh – Ostrožská Lhota. *Slovácko* 58, 175–182.
- Menoušková, Dana a Vašková, Miroslav, 2003. Archeologické doklady osídlení katastru Ostrožské Lhoty. *Slovácko* 45, 157–171.
- Menoušková, Dana a Vašková, Miroslav, 2011. Archeologické doklady osídlení katastru Ostrožské Lhoty. In: *Ostrožská Lhota: minulost a současnost*. Ostrožská Lhota: Obec Ostrožská Lhota, 13–28.
- Nekuda, Vladimír, 2000. *Mstěnice: zaniklá středověká ves u Hrotovic. 3. Raně středověké sídliště*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. 388 s. Prameny k dějinám a kultuře Moravy; č. 7.
- Neustupný, Evžen, 2007. *Metoda archeologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 206 s.
- Oliiva, Martin, 1990. Štípaná industrie kultury s moravskou malovanou keramikou v jihozápadní části Moravy. *Časopis Moravského muzea* 75, 17–37.
- Pavelčík, Jiří, 1970–1971. Sídlní objekty z Těšova. In: *Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV* 4, 21–33.
- Pavúk, Juraj, 1990. Adaptácia neolitického osídlenia na prírodné prostredie. *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied*, 1. časť, 63–70.

- Pa v ú k, Juraj, 2012. Kolové stavby lengyelskej kultúry. Pôdorysy, interiér a ich funkcia. *Slovenská archeológia* 60-2, 251–284.
- P o d b o r s k ý, Vladimír, 1970. Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou. *Slovenská archeológia* 18-2, 235–310.
- P o d b o r s k ý, Vladimír, 1984. Domy lidu s moravskou malovanou keramikou. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E29, 27–66.
- P o d b o r s k ý, Vladimír, 2009–2010. Fenomén neolitického domu. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M14–15, 17–45.
- P o d b o r s k ý, Vladimír, K a z d o v á, Eliška, K o š t u ř í k, Pavel a W e b e r, Zdeněk, 1977. *Numerický kód moravské malované keramiky. Problémy deskripce v archeologii*. Brno.
- P o l c z y ň s k í, Łukasz a M i c h a l a k, Katarzyna, 2016. The Role of Sunken-Floored Buildings in LBK Farmstead. *Open Archaeology* 2016:2, 368–380.
- P ř i c h y s t a l, Antonín, 2009. *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*. Brno: Masarykova univerzita. 331 s.
- P ř i c h y s t a l, Antonín a Š k r d l a, Petr, 2014. Kde ležel hlavní zdroj obsidiánu v pravěku střední Evropy? *Slovenská archeológia* 62-2, 215–226.
- P ř i c h y s t a l, Michal, 2013. Brno (k. ú. Bohunice, okr. Brno – město). *Přehled výzkumů* 54-1, 137.
- S t a ň a, Čeněk, 1977. Chata s moravskou malovanou keramikou v Rajhradě (okr. Brno – venkov). *Přehled výzkumů* 1975, 12–13.
- R i e d h a m m e r, Karin, S c h m o t z, Karl a W a n d l i n g, Walter, 1999. Zwei ungewöhnliche Siedlungsbefunde des mittleren Neolithikums im östlichen Niederbayern. In: Schmotz, Karl ed. *Vorträge des Niederbayerischen Archäologentages*. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf, 15–53.
- R u l f, Jan, 1991. Neolithic Agriculture of Central Europe – Rewiew of the Problems, *Památky archeologické* 82/2, 376–384.
- Š k r d l a, Petr, 2005. *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology in Brno. 229 s. Dolnověstonické studie; sv. 13.
- Š m a r d a, Jiří, 2007. *Nové lokality s moravskou malovanou keramikou na jižním okraji Chřibů*. Rukopis bakalářské diplomové práce uložený na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.
- Š m a r d a, Jiří, H l o ŝ e k, Martin, K u č a, Martin a V o k á č, Milan, 2009. Sídliště s moravskou malovanou keramikou v Koryčanech (okr. Kroměříž). *Slovácko* 50, 141–158.
- T r a m p o t a, František, J a r o š o v á Ivana, N ý v l t o v á F i š á k o v á, Miriam a P ř i c h y s t a l, Antonín, 2012. Lengyelská kultura ve Střelické kotlině. *Slovenská archeológia* 51-1, 89–168.
- V á l e k, David, K u č a, Martin, N ý v l t o v á F i š á k o v á, Miriam a V a š k o v ý c h, Miroslav, 2012. Lengyelské sídliště staršího stupně z Ostrožské Lhoty. *Slovácko* 53, 169–194.
- V a š k o v ý c h, Miroslav, 2006. *Vývoj osídlení středního a severní části dolního Pomoraví v neolitu a na počátku eneolitu*. Rukopis disertační práce uložený na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
- V a š k o v ý c h, Miroslav a M e n o u š k o v á, Dana, 2005. Doklady archeologického osídlení středního Pomoraví. Soupis nalezišť z katastrů obcí Babice, Huštěnovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Spytihněv, Topolná, Uherský Ostroh, Věsky. *Slovácko* 46, 109–141.
- V a š k o v ý c h, Miroslav a P a v e l č í k, Jiří, 2000. Poznámky k vývoji neolitu a eneolitu na jihovýchodní Moravě. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M4, 167–177.
- W ü s t e h u b e, Volker, 1993. Frühneolithische Grubenhäuser? – Neue Überlegungen zu einem alten Problem. *Germania* 71/2, 521–531.

Mgr. Jaroslav B a r t í k (n. 1990), archeolog Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu a záchranným výzkumům na Uherskohradištsku. Doktorand na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

The Lengyel Culture Settlement in Ostrožská Nová Ves – Koruny

Abstract

During the third phase of the reconstruction of road II/495 in Ostrožská Nová Ves, there was archaeological research of unknown settlement area of Lengyel culture. Twelve sunken features of various shapes and functions were documented here. Pole holes, gutter features and settlement holes without a specific typological classification were identified. There was one more specific number 508 which could, according to its shape, flat bottom and remnants of inner construction represent a partly subterranean structure the roof of which was supported by a wooden post (Fig. 9). Apart from the features there was also documented a presence of the horizon of culture layer which was not explored due to insensitive removal of overburden. The locality is conserved under the body of the road and on its sides also under the layer of slope sediments which are up to 28 cm thick.

A collection of 115 pieces of archaeological material consisting of pottery fragments and individual categories of stone industry (Tab. 1) was uncovered in sunken features. The analysis of ceramic material allows only undetailed dating of the locality into the older stage of MPWC and the beginning of the younger one. From the point of Neolithic settlement view, the locality is monocultural. One of the chipped artefacts has a patina on its surface which could predict some activities from the period of Upper Palaeolithic. The remaining part of the collection is made prevalently of imported raw materials. The presence of Jurassic Krakow-Czenstochowa silicite and obsidian was documented. Raw materials from regional sources are represented by radiolarites and cherts from flysch layer. Local raw materials, mainly sandstones, and pudding-stones, were also used for the production of two-part hand mills from the category of other macrolihtic stone industry.

From the point of view of settlement strategy, the locality spreads on a large hillock with a good view of the landscape and with a relatively visible vertical distance in comparison with the surrounding terrain. Several similarly situated localities were identified in the region (e.g. Popovice-Milonín, Březolupy – Čertoryje, Uherský Brod – Odjatá, Za Hájom or Uherské Hradiště – Jarošov I).

The analysis of available data from the newly discovered locality in Ostrožská Nová Ves – Koruny revealed more interesting facts about the development of Late Neolithic settlement in the middle part of the river Morava from the relative chronology and settlement strategy point of view. The total area and its character from the terms of functional use of respective sunken features remain a question which can only be answered by some future archaeological research.

Key words: Moravia, Neolithic, Lengyel culture, settlement

Siedlung der Lengyel-Kultur in der Lage Ostrožská Nová Ves – Koruny

Zusammenfassung

In Zusammenhang mit der dritten Etappe der Modernisierung der Landstraße II/495 wurde in der Flur „Koruny“ in der Gemarkung von Ostrožská Nová Ves ein Teil eines bislang unbekanntes Siedlungsgeländes der Lengyel-Kultur untersucht. Dokumentiert wurden hier 12 in den Boden eingelassene Bauten verschiedener Formen und Funktionen. Identifiziert wurden Pfostenlöcher, trogförmige Objekte und Siedlungsgruben ohne nähere typologische Klassifizierung. Als spezifisch wurde noch das Objekt 508 bewertet, dass aufgrund seiner Form, des flachen Bodens und eines Überrests der Innenkonstruktion das Relikt eines Grubenhauses darstellen könnte, dessen Überdachung von einem Mittelpfosten getragen wurde (Abb. 9). Außer diesen Bauten wurde am Fundort auch die Anwesenheit des Horizonts einer Kulturschicht nachgewiesen, die jedoch infolge des unvorsichtigen maschinellen Abtragens des Erdreichs nicht untersucht wurde. Der Fundort ist

unter dem Fahrbahnkörper und in den Randbereichen auch unter einer Schicht Hangsedimente von bis zu 28 cm Stärke konserviert.

Aus der Füllung der eingetieften Objekte gelang es, insgesamt 115 Funde archäologischen Materials zu gewinnen, bestehend aus Fragmenten von Keramikgefäßen und einzelnen Steinindustrie-Kategorien (Tab. 1). Die Analyse des keramischen Materials ermöglicht lediglich eine ungefähre Datierung des Fundorts in die Zeit zwischen dem Ende der älteren Stufe der Mährisch Bemaltkeramischen Kultur (MBK) und dem Anfang der jüngeren Stufe. Hinsichtlich der jungsteinzeitlichen Besiedlung ist die Standort monokulturell. Einer der gespaltenen Artefakte ist patiniert, was auch Aktivitäten aus der Zeit des Jungpaläolithikums präzisieren könnte. Der restliche Teil der Kollektion an Spaltindustrie ist überwiegend aus importierten Rohstoffen gefertigt. Nachgewiesen wurden Pläner aus der Krakau-Tschenstochauer Jura sowie Obsidian. Die Rohstoffe aus regionalen Quellen dagegen werden von Radiolariten und Chert (Hornstein) aus der Flyschzone repräsentiert. Zur Herstellung von zweiteiligen Mahlsteinen aus der Kategorie der sonstigen makrolithischen Steinindustrie wurden lokale Rohstoffe in Form von Sandsteinen und Konglomerat genutzt.

Hinsichtlich der Siedlungsstrategie erstreckt sich der Fundort auf einem ausgedehnten Hügel mit gutem Ausblick in die Landschaft und merklichem Anstieg gegenüber dem umliegenden Gelände. Ähnlich gelegene Standorte gelang es im Rahmen der hiesigen Region bereits mehrere zu identifizieren (z. B. Popovice – Milonín; Březolupy – Čertoryje, Uherský Brod – Odjatá, Za Hájom oder Uherské Hradiště – Jarošov I).

Eine Analyse der vorhandenen Daten aus dem neu entdeckten Fundort in der Lage Ostrožská Nová Ves – Koruny brachte weitere wichtige Erkenntnisse über die Entwicklung der jungneolithischen Besiedlung im mittleren Marchtal aus der Sicht ihrer relativen Chronologie und Besiedlungsstrategie. Die Gesamtausdehnung des Areals und dessen Charakter hinsichtlich der funktionellen Nutzung der einzelnen eingetieften Strukturen bleibt eine Frage, die in Zukunft nur durch weitere Grabungen näher beleuchtet werden kann.

Stichwörter: Mähren, Jungsteinzeit, Lengyel-Kultur, Siedlungsgelände

NEJSTARŠÍ NÁLEZ MEČE NA POHŘEBIŠTI VE STARÉM MĚSTĚ – NA VALÁCH. VÝSLEDKY REVIZNÍHO PRŮZKUMU

Jiří Košta, Národní muzeum, Praha

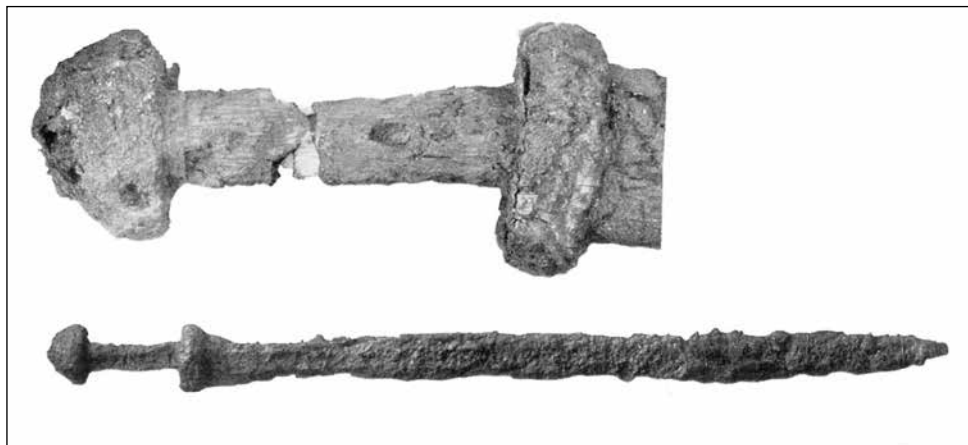
Jiří Hošek, Archeologický ústav Akademie věd ČR, Praha, v.v.i.

Studie shrnuje výsledky revizního průzkumu raně středověkého meče z hrobu č. 119/AZ z pohřebiště ve Starém Městě, v poloze Na Valách, který byl proveden v roce 2016 jako součást systematického zpracování středověkých mečů z území České republiky. Průzkum napravil dluh v dosavadní dokumentaci této mimořádně významné zbraně, která patří mezi typologicky nejstarší meče velkomoravského období. Autoři v rámci studie rovněž shrnují poznatky o okolnostech objevu meče a věnují se jeho zasazení do kontextu vývoje soudobých evropských mečů.

Výzkumy ve Starém Městě – Na Valách a objev hrobu 119/AZ

Raně středověké pohřebiště v poloze Na Valách ve Starém Městě je nejrozsáhlejší známou nekropolí velkomoravského období. Bylo součástí staroměstsko-uherskohradištské sídelní aglomerace, kterou považujeme, vedle mikulčického sídelního areálu, za jedno ze dvou hlavních mocenských center mojmírovské Moravy. Pohřebiště bylo užíváno od počátku 9. do průběhu (první poloviny) 10. století a archeologické výzkumy, prováděné s přestávkami od roku 1924, na něm postupně odkryly více než 1900 pohřbů. Původní počet pohřbených byl však jistě výrazně vyšší. Stovky hrobů byly pravděpodobně zničeny v dávnější minulosti při stavbě mlýnského náhonu, který protal severní část nekropole, i při dalších stavebních aktivitách v obci. K početnému a každoročnímu ničení hrobů docházelo od roku 1897 po otevření Klečkovy pískovny, která postupně zasáhla od jihozápadu až do centrální části hřbitova, do blízkosti později objevených základů kostela velkomoravského stáří (souhrnně např. Niederle – Zelnitius 1929; Hrubý 1955; 1965).

Změna nastala až ve dvacátých letech 20. století, když ve Starém Městě začal působit uherskohradištský rodák, učitel Antonín Zelnitius (1876–1957). Již krátce po návratu do rodného kraje se na začátku roku 1922 Zelnitius od svých žáků dozvěděl o ničení hrobů v pískovně, nepodařilo se mu však prosadit změnu přístupu k těžbě. Po poradě s významnou osobností tehdejší české archeologie, lékárníkem Janem Hellichem, založil na konci téhož roku za účelem záchrany archeologických památek Musejní spolek Starý Velehrad – Staré Město. Umožnění provádění omezených archeologických dohledů v Klečkově pískovně však inicioval až objev zlaté čtyřbubínkové náušnice v srpnu roku 1924. Od října roku 1924 do konce roku 1927 tak mohl Antonín Zelnitius zaznamenat existenci čtyř desítek hrobů, což byla však stále jen menší část pohřbů zasažených těžbou. Intenzivní záchranné práce byly v poloze Na Valách zahájeny až na předjaří roku 1928, především díky podpoře univerzitního profesora Lubora Niederla, čelního představitele raně středověké archeologie, jehož přičiněním spolek získal subvenci od Státního archeologického ústavu. Díky tomu bylo již během jarních měsíců zajištěno a zdokumentováno několik desítek hrobů, když dne 25. dubna 1928 dělníci pracující v písečnicku narušili okraj hrobové jámy pohřbu 119/AZ a v destrukci z její výplně objevili meč (obr. 1). Odkrytí zbytku bohatého hrobu následovalo hned dalšího dne (Niederle – Zelnitius 1929, 1–5, 14; Hrubý 1955, 40–43).

Obr. 1. Fotografie celého meče a jilce meče z hrobu 119/AZ ve stavu před rokem 1955 (dle: Hrubý 1955).

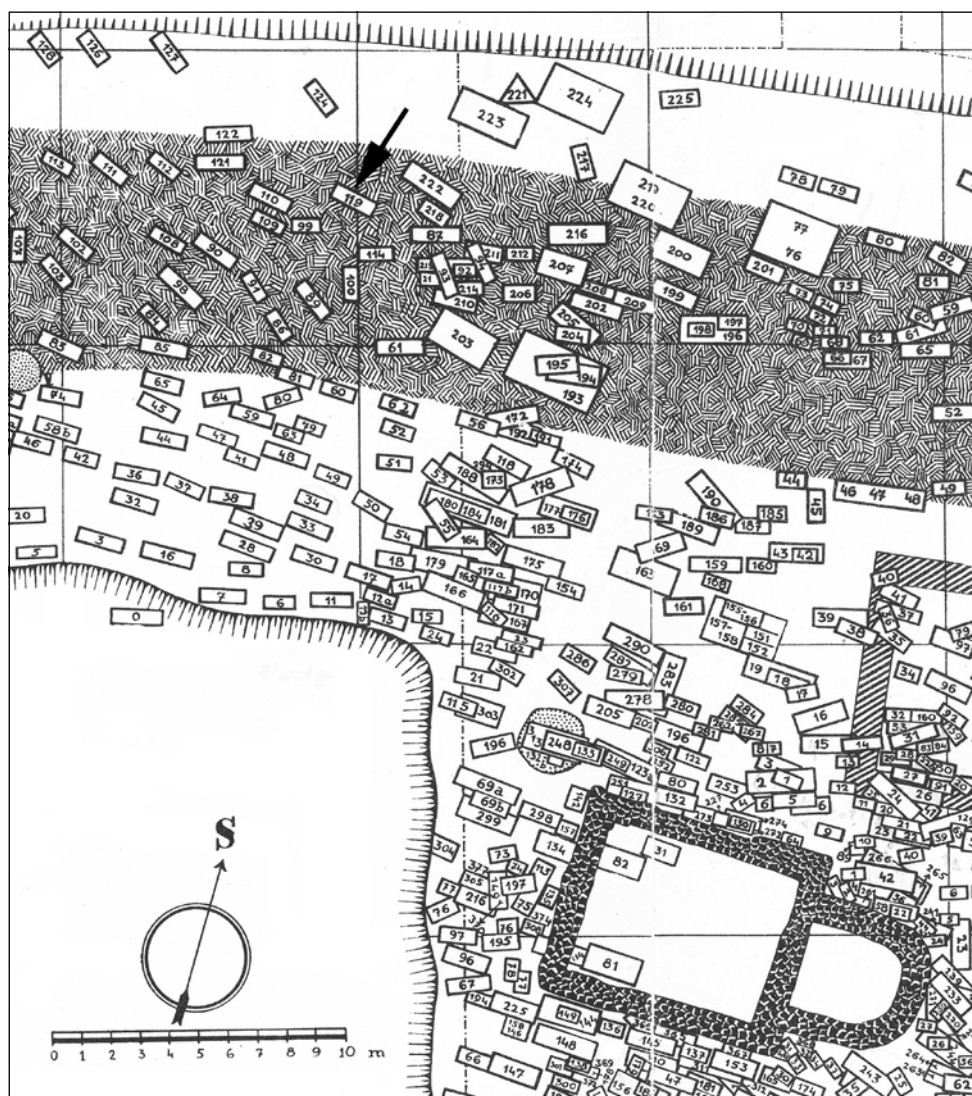
Objev hrobu s mečem a několika pohřbů s honosnými šperky inicioval další zvýšení odborného zájmu o nekropoli, takže již v červenci navštívil pohřebiště komisař Státního archeologického ústavu Jaroslav Böhms a ve spolupráci s americkými archeology, nymburským rodákem Vladimírem Jaroslavem Fewkesem a Robertem Williamem Ehrichem, zde provedl krátký archeologický výzkum (Niederle – Zelnitius 1929, 15–18; Hrubý 1955, 42, 382–384). Již následujícího roku publikoval Lubor Niederle s Antonínem Zelnitiem studii shrnující dosavadní objevy na pohřebišti, jejichž součástí je i zveřejnění základních údajů hrobu 119/AZ a fotodokumentace vybraných nálezů (Niederle – Zelnitius 1929). Intenzivní výzkumy vedené Antonínem Zelnitiem pokračovaly až do doby vytěžení Klečkovy pískovny v roce 1932, ale i posléze Zelnitius evidoval nálezy pohřbů z periferních částí pohřebiště. Novou zásadní etapu poznání pohřebiště Na Valách zahájil Vilém Hrubý roku 1948 systematickým výzkumem v areálu Schildrovy zahrady ležící východně od Klečkova písečnicku (Hrubý 1955). Během výzkumu, který probíhal do roku 1951, bylo odkryto bezmála tisíc pohřbů a, kromě základů kostela a dalších mimořádných objevů, byly nalezeny čtyři další hroby s meči (277/49, 190/50, 116/51 a 223/51). Při archeologických výzkumech prováděných v letech 1957 až 1959 v souvislosti s výstavbou Památníku Velké Moravy (Hochmanová-Vávrová 1962) ani později v okolní městské zástavbě již nebyly meče nalezeny. Jedinou další dlouhou sečnou zbraň ze staroměstsko-uherskohradištské aglomerace představuje dlouhý sax, nalezený spolu s krátkým saxem v hrobě 119/60 na pohřebišti u kostela v Uherském Hradišti-Sadech (Galuška 1996, 104, obr. 64, 92). Soubor pěti mečů z pohřebiště Na Valách má však mimořádný význam nejen v lokálním měřítku, ale i v rámci celé velkomoravské kultury.

Nálezové okolnosti

Stručný popis nálezových okolností publikoval krátce po objevu Antonín Zelnitius (Niederle – Zelnitius 1929, 14, obr. 8). Kresebná ani fotografická dokumentace hrobu 119/AZ z doby odkryvu, pokud vůbec byla zhotovena, nebyla nikdy publikována. Existuje alespoň schematický situační plán pohřebiště, který publikoval Antonín Zelnitius po ukončení první etapy výzkumu pohřebiště související s těžbou v Klečkově pískovně (Zelnitius 1937) a který později využíval i Vilém Hrubý (obr. 2). Skicu hrobu s rekonstruovanou polohou meče zveřejnil roku 1950 Vilém Hrubý (1950, 312), jehož popis nálezových okolností, pub-

likovaný nejpodrobněji v rozsáhlé monografii, věnující se výzkumu pohřebiště Na Valách (Hrubý 1955, 381, obr. 30:1-2, tab. 33:1-10), se v několika detailech liší od původních závěrů Antonína Zelnitě. Není zcela zřejmé, jestli tyto rozdíly vyplývají ze znalosti nepublikované dokumentace, z osobních konzultací s Antonínem Zelnitěm (které bezpochyby ještě v době přípravy uvedených studií probíhaly), nebo zda jsou výsledkem volnější reinterpretace nálezové situace. Uvádíme proto vždy oba pohledy.

Hrobová jáma pohřbu 119/AZ, orientovaná Z-V, byla narušena těžbou písku z jižní strany. Její rozměry nebylo možné rekonstruovat, Zelnitus však zaznamenává hloubku uložení ostatků 390 cm pod povrchem. Přibližně polovinu tohoto rozměru zabíralo těleso

Obr. 2. Plán části pohřebiště ve Starém Městě – Na Valách s vyznačením polohy hrobu 119/AZ ve vztahu k základům kostela a tělesu valu. Na severním okraji výřezu plánu navazuje mlýnský náhon vedený v linii bývalého příkopu fortifikace, v jihozápadní části plánu je patrná plocha zničená těžbou písku před začátkem výzkumů Antonína Zelnitě (dle: Hrubý 1955, upraveno).

valu vedoucího podél jižní strany mlýnského náhonu, který pohřebiště v těchto místech překrýval – Vilém Hrubý později rekonstruoval výšku valu nad hrobem na 190 cm. Vzhledem k tomu, že v průběhu odkryvu nebyla rozlišena výplň hrobové jámy, není dnes možné spolehlivě říci, zda byla jáma založena hned pod spodní úroveň valu, anebo zda mezi její svrchní hranou a základnou valu ležely ještě nějaké vrstvy. V nedalekém východním sousedství hrobu odkryl Vilém Hrubý v průběhu systematického výzkumu pohřebiště opakovaně podobné situace, které jednoznačně interpretoval tak, že se „při výzkumu po odstranění valu objevila [...] stará humusovitá vrstva, která byla místy přerušena hrobovými jámami“ (Hrubý 1955, 47, obr. 1). Spodní část těchto hlubokých hrobů zasahovala výrazně do šterkového podloží, které Antonín Zelnitius zmiňuje i v případě hrobu 119/AZ.

Ostatky dospělého jedince z hrobu 119/AZ byly špatně zachované. Po pravé straně lebky bylo nalezeno kopí s dlouhým hrotem (d. 45 cm), další kopí (d. 26 cm) leželo podél levé strany lebky. Při pravé ruce byla nalezena bojová sekera, moravská bradatice s ostny. Na nohou měl nebožtík jezdecké boty s železnými ostruhami opatřenými garniturami řemení. Druhý pár ostruh byl nalezen u kovaného vědérka, které podle Viléma Hrubého leželo poblíž levého chodidla (z kontextu záznamu Antonína Zelnitia nicméně vyplývá lokalizace spíše při levé ruce). V hrobě byl nalezen rovněž dlouhý nůž (24,5 cm), který měl dle Zelnitia ležet u pravé ruky, zatímco Hrubý jej kladl k ruce levé. Další nůž o délce 16 cm měl dle Zelnitia ležet naopak u levé ruky, kdežto podle Hrubého byl nalezen spolu s ocílkou na hrudi nebožtíka. Místo nálezu velkého křesadla, tedy ocílkou (snad i s váčkem s křesacími kameny, které byly v hrobě rovněž nalezeny), udává Zelnitius na rozdíl od Hrubého u pravé ruky. Konečně byl v hrobě ještě nalezen (podle Zelnitia rovněž při pravé ruce) fragment železného plechu s hřebem, který Zelnitius považoval za pozůstatek kování štítu, mohlo se však jednat i o torzo jiného předmětu. Fragment nebyl bohužel v žádné z publikací hrobu dokumentován. Polohu samotného meče v hrobě rekonstruoval Vilém Hrubý (1950, 312) později na základě rekonstrukce směru, ze kterého byl hrob při těžbě písku narušen, k pravé noze nebožtíka.¹

Vertikálně stratigrafický vztah hrobu 119/AZ s jiným pohřbem nebyl dokumentován. Datování tělesa dřevohlinité hradby poměrně jednoduché skořepinové konstrukce bez čelní kamenné plenty, které jej překrývalo, nebylo dodnes spolehlivě objasněno. Opevnění bylo nejspíše vybudováno v průběhu raného středověku, není však jasné, zda se tak stalo ještě během mladší fáze pohřbívání, nebo až po jeho skončení.² Absence dokladu přítomnosti malt v hrobě je bezpředmětná jak s ohledem na způsob odkryvu, tak i na značnou vzdálenost od kostela, jehož severozápadní nároží se od hrobu nacházelo při-

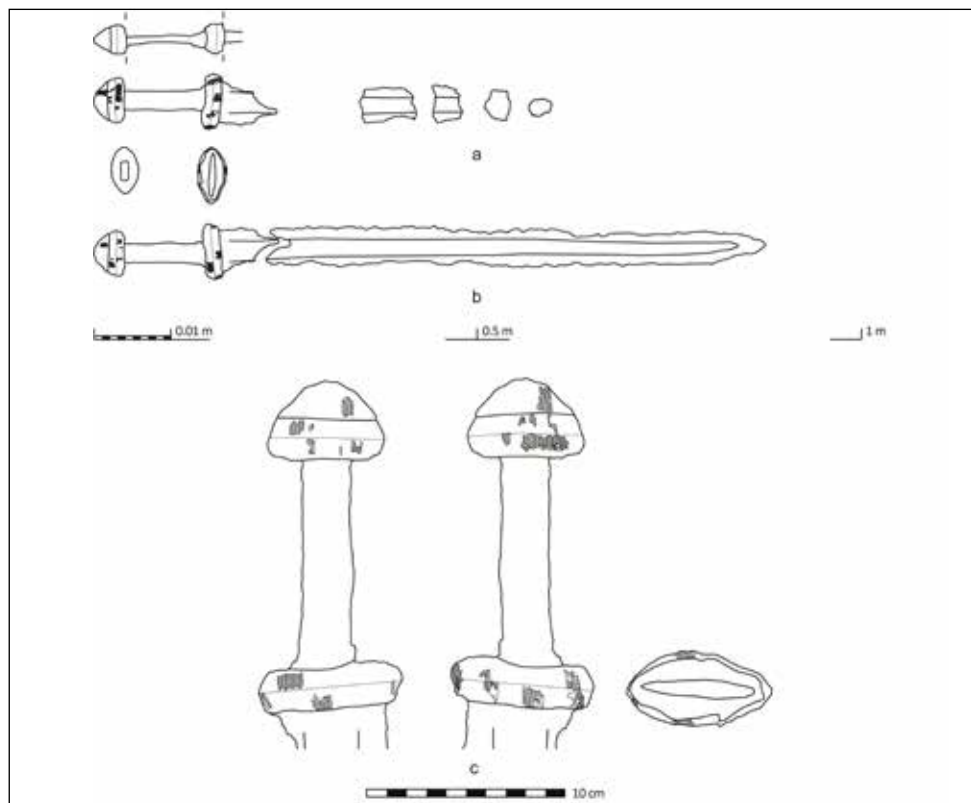

Obr. 3. Fotodokumentace současněho stavu meče z hrobu 119/AZ (bez oddělených fragmentů záštity). Foto J. Košta.

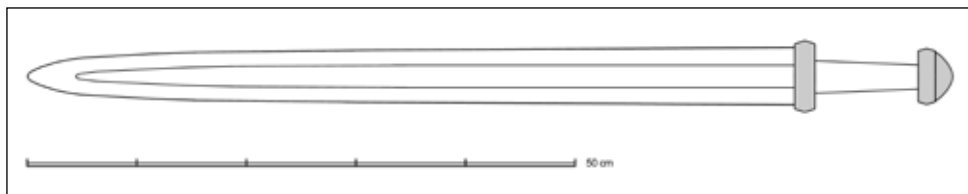
blíže 21 m jihovýchodním směrem. Vazbu ke kostelní stavbě, a vlastně ani k okolním hrobům, tak nelze jednoznačně stanovit.

Popis meče

Meč z hrobu 119/AZ, jehož celková délka dosahovala v době nálezů 860 mm, byl značně poškozen korozí a bohužel se dodnes nezachoval v kompletním stavu (obr. 3–6). Konzervované a restaurované torzo, které je dnes uloženo ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti pod inventárním číslem SM339, se skládá z jílice s malou částí čepele o celkové délce 233,5 mm a ze čtyř dalších drobných nespojitých fragmentů čepele, jejichž původní umístění nelze spolehlivě rekonstruovat. Chybějící čepel byla nahrazena přibližnou sádrovou kopií. Rukojeť meče byla, jak je patrné na rentgenovém snímku, před konzervací na dvou místech přelomená (obr. 7). Zlom blíže k záštitě byl spojen pomocí kovových svorek, zatímco v místě zlomu bližšího hlavici byl materiál částečně doplněn, takže dnes rukojeť přibližně o 10 mm přesahuje svou původní délku. Povrch všech zachovaných částí je značně degradován, což je dobře patrné na fragmentech výzdoby, která původně nejspíše zdobila hlavici i záštitu celoplošně, i na téměř nezřetelném žlábků v ose čepele. Oblasti zasažené hlubokou korozí mohly při konzervaci do jisté míry změnit původní tvar. Hmotnost zachovaných fragmentů činí 664 g, což je vzhledem k jejich velikosti a míře poškození

Obr. 4. Kresebná dokumentace současného stavu meče z hrobu 119/AZ: a) zachované fragmenty; b) meč s doplněnou sádrovou kopií čepele uloženou ve sbírkách Slováckého muzea; c) jílice se zachovanými fragmenty vertikální tausie. Kresba N. Košťová.

Obr. 5. Rekonstrukce původního vzhledu meče z hrobu 119/AZ. Autor J. Hošek.

Obr. 6. Rekonstrukce původního vzhledu jílice meče z hrobu 119/AZ. Autor J. Hošek.

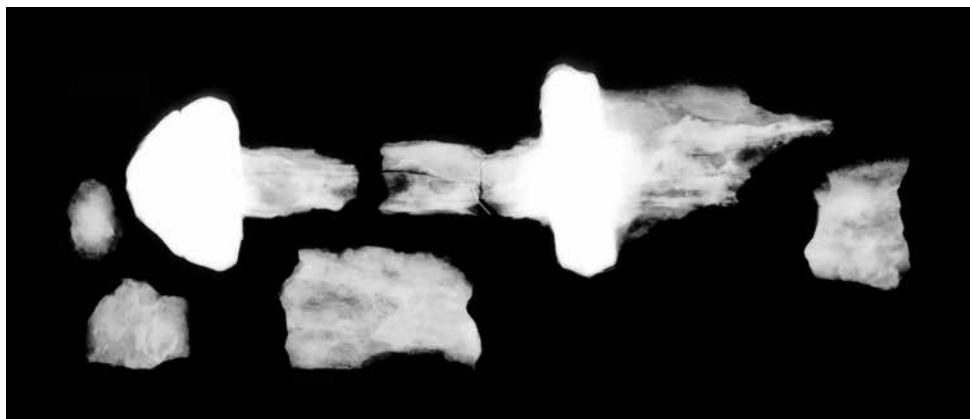
poměrně vysoké číslo, které naznačuje relativně robustní konstrukci jílice zbraně. Nedochované části meče je možné alespoň v omezeném rozsahu vyhodnotit na základě publikovaných fotografií, pořízených po nálezů před konzervací meče (obr. 1). Ty, kromě základních parametrů čepele s jasně patrnými pozůstatky pochvy, dokumentují i přítomnost organických obkladů trnu rukojeti a dalších organických látek, které ulpěly na povrchu hlavice i záštity.

Relativně nízká (39,2 mm) a krátká (57 mm), ale značně široká (33,6 mm) hlavice meče má v půdorysu čokovitý tvar. Rentgenový snímek (obr. 8) ukazuje zřetelnou linii oddělující 19,5 mm vysokou podstavu od koruny a jednoznačně tak prokazuje dvojdílnou konstrukci hlavice. Podstava s masivní základnou je uprostřed své výšky po celém obvodu střežovitě hraněná. Drobná koruna, přibližně stejně vysoká, ale výrazně užší a kratší než podstava, má v nárysu i bokorysu tvar trojúhelníka s vyklenutými odvěsnami. Konstrukce hlavice, dobře patrná na rentgenovém snímku, představuje zvláštní, typologicky archaicnou variantu Geibigova konstrukčního typu II. Ten jednak ukazuje, že koruna byla k podstavě připevněna pomocí dvou vertikálně orientovaných nýtů, jejichž vrcholy se nacházejí v těsné blízkosti konců koruny. V podstavě byly tyto nýty zapuštěny do otvorů větších průměrů, v prostoru koruny byly naopak zasazeny do těsně přiléhajících otvorů či jamek, které byly ukončeny ještě v hmotě koruny; nýty tak nenarušily zdobený povrch hlavice. Z rentgenových snímků dále vyplývá, že koruna není dutá, jak je u uvedeného konstrukčního typu obvyklé, ale že byla zhotovena z masivního kusu železa. Trn rukojeti byl ukončen ve vrcholu podstavy – pokud by zasahoval do koruny, mohli bychom totiž jeho průběh na rentgenovém snímku pozorovat ve spáře mezi podstavou a korunou.

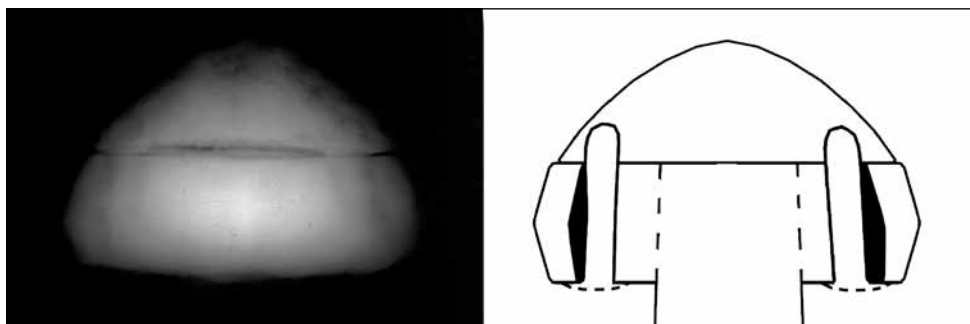
Rukojeť je po rekonstrukci dlouhá 108 mm, původně snad měřila kolem 90 mm. Trn rukojeti se nevýrazně rozšiřuje z 22,3 mm pod hlavici na 24,8 mm nad záštitou. Na fotografii pořízené před konzervací meče je patrné, že železný trn původně pokrývaly dřevěné obklady, na jejichž povrchu se místy zachovaly další organické materiály (obr. 1).

Záštitka meče je při výšce 20,5 mm velmi krátká (69 mm) a široká (35 mm). Svým tvarem připomíná podstavu hlavice – také je rozdělena hranou, která ji obepíná uprostřed výšky a v půdorysu je rovněž čokovitá. Způsob nasazení záštity na trn není z rentgenových snímků patrný.

Hlavice i záštitka meče byly zdobeny tenkými mosaznými drátky,³ tašovanými do železného povrchu svisle v těsné blízkosti vedle sebe. Na podstavě hlavice a na záštitě dosahovala hustota přibližně 16 drátků a na koruně 13 drátků na centimetr. Přestože se drátky zachovaly na méně než jedné čtvrtině povrchu, je podle jejich distribuce na jílici pravděpodobné, že původně pokrývaly celou hlavici i záštitu (vyjma spodní a svrchní strany záštity

Obr. 7. Rentgenový snímek všech zachovaných fragmentů meče dokumentující stav zachování čepele a restaurátorské zásahy na rukojeti. Foto I. Nacherová.

Obr. 8. Rentgenový snímek dokumentující konstrukci hlavice meče a kresebná rekonstrukce řezu hlavice. Autorka I. Nacherová a J. Hošek.

a báze hlavice), takže jejich povrch před korozní degradací železného podkladu působil jako jednolitá zlatavá plocha.

Z čepele se zachovala pouze část pod záštitou v délce 73 mm a čtyři nevelké nespojitě fragmenty. Všechny části čepele jsou natolik poškozené korozi, že není téměř patrný ani průběh žlábků. Většinu parametrů čepele proto můžeme rekonstruovat pouze na základě starých fotografií. Dvojsečná čepel byla velmi krátká a nepříliš široká (celková délka 707 mm, šířka pod záštitou 53,5 mm). Její ostří byla, především v horní třetině délky, značně olámaná korozi. Žlábek, jehož šířka v oblasti pod záštitou odhadujeme přibližně na 20 mm, byl patrný až téměř k hrotu. Původní průběh ostří je obtížně rekonstruovatelný, pravděpodobně však směřoval téměř paralelně až do středně dlouhé a ostře zakončené hrotové partie. Rentgenové snímky neukazují žádné stopy damaskování ani jiné výzdoby, výzdoba aplikovaná na povrch čepele však mohla být zcela zničena korozi. Z důvodu absence kovového jádra jsme rezignovali na provedení metalografické analýzy.

Typologické a chronologické vyhodnocení

Nejcitlivějším typologicko-chronologickým identifikátorem raně středověkých mečů je morfologie jílce. Dvojdielná hlavice a malá délka záštity jednoznačně svědčí o tom, že studovaný exemplář patří mezi meče starší karolinské konstrukce, která přímo vychází

z konstrukce mečů merovejského období a vyskytuje se od poloviny 8. století, její užívání však různou intenzitou v jednotlivých částech Evropy přetrvává až do 11. století (souhrnně k tématu viz Košta – Hošek 2014, 25–29). Jak si však dále přiblížíme, vykazuje meč řadu znaků, které jej umožňují zařadit do rané vývojové fáze starokarolinských mečů. Jílce je možné označit, na základě trojúhelného tvaru hlavice v nárysu i bokorysu i charakteristické tausie ze svisle orientovaných drátků, Petersenovým typem H (Petersen 1919, 89–105), v řadě charakteristik však výrazně inklinuje ke staršímu (a především kratší dobu užívanému) Petersenovu typu B (Petersen 1919, 61–63).⁴ Mezi takové archaické znaky patří zejména výrazné hranění uprostřed výšky podstavy i záštity, velmi malá délka záštity, která sotva přesahovala maximální šíři čepele, a konvexní tvar odvěšen koruny v nárysu. Výskyt prvních dvou jmenovaných znaků je charakteristický pro širší skupinu kontinentálních mečů, nacházejících se na pohřebištích na periferii Franské říše v průběhu druhé poloviny 8. a na počátku 9. století, a to nejen pro ty s trojúhelnými korunami, ale i pro meče Petersenova zvláštního typu 2 (Petersen 1919, 85–86) či typu Mannheim (Jankuhn 1939). Je však třeba mít na zřeteli, že horní hranice datování je dána koncem pohřbívání se zbraněmi na franském území, nevyznačuje nám tedy konec výskytu studovaných typů mečů v hmotné kultuře. Pro začátek vývoje karolinských mečů je charakteristické značné mísení typologických znaků forem mečů, které se jednoznačně vyprofilovaly až v pozdější době; nejasnosti v typologickém zařazení studovaného exempláře by nás proto neměly zarazit (souhrnně Košta – Hošek 2014, 29–40, 241–246).

Dalším výrazným znakem meče z hrobu 119/AZ je konstrukce hlavice, která slučuje znaky Geibigových konstrukčních typů I a II (Geibig 1991, 90–100) – koruna je, tak jako u typu II, připevněna k podstavě pomocí dvou nýtů, podobně jako u typu I je však zhotovena z masivního kusu železa (tj. není dutá). Oba zmíněné typy konstrukce hlavic mají své předobrazy v mečích merovejského období (Menghin 1983, 15–17, 62), typ I se však mezi dochovanými nejstaršími karolinskými meči vyskytuje mnohem četněji, zatímco klasické formy konstrukčního typu II jsou prokazatelně doloženy až od poslední čtvrtiny 8. století (např. Geibig 1991). Někdy v závěru 8. a na počátku 9. století dochází k velkému kvantitativnímu nárůstu této konstrukce. Meče konstrukčního typu I se posléze vyskytují v menšině, ještě dlouho však nebudou vytlačeny z živé kultury, jak poukazují skandinávské nálezy mečů Petersenových typů A a B, které se do nálezových kontextů dostávaly v průběhu celé starší fáze vikinského období (cca pokročilé 8. až pokročilé 9. století; viz Androščuk 2007; 2013, 39–40). S výrazným přesahem do 9. století byly ukládány i některé velkomoravské nálezy s konstrukcí typu I (například meč z hrobu 715 z Mikulčic či meč z hrobu 65 z Pohanska u Břeclavi; viz Hošek – Košta – Žákovský 2018), ještě později potom jeho pozdní deriváty, užívané například na dvojdiálních hlavicích mečů typu Y. Hlavici meče z hrobu 119/AZ bychom tedy mohli považovat buď za doklad synkreze uvedených typů, nebo za preformu či jednu z raných variant typu II.

Jílce Geibigova konstrukčního typu II s trojúhelnými korunami se od počátku svého vývoje sice objevují i v nezdobených variantách,⁵ nejcharakterističtější však pro ně jsou exempláře opatřené tausovanou výzdobou, skládající se ze svisle orientovaných a těsně vedle sebe kladených pásků z barevného či drahého kovu – takovou, která byla rozlišena i na meči z hrobu 119/AZ. Podobná výzdoba se sice vyskytuje i na některých dalších typech karolinských mečů (např. na Petersenovu typu K, speciálním typu 2 atd.), zvláště typická je ale pro meče Petersenova typu H. Jak Jan Petersen (1919), tak Fedir Androščuk (2013; 2014) identifikovali mezi stovkami skandinávských nálezů tohoto typu jen ojedinělé nezdobené exempláře. Meče Petersenova typu H jsou masově zastoupeny ve Skandinávii, poměrně početné však jsou i v dalších částech Evropy, od britských ostrovů po Kyjevskou Rus a od

Norska až po Dalmácii. Jan Petersen (1919, 89–105) předpokládal, že se do norských hrobových celků dostávaly mezi první polovinou 9. a průběhem (především první polovinou) 10. století. Autor typologie však mohl v době jejího vzniku pracovat jen s velmi malým počtem jednoznačných uzavřených nálezových celků. Mladší fázi výskytu mečů typu H dnes ukotvují především nálezy z hrobových celků s mincemi ze švédských lokalit Birka a Vendel z doby od přelomu 9. a 10. století až do čtyřicátých let 10. století (souhrnně Androščuk 2013, 138–143), na základě společného výskytu s některými typy spon uvažují někteří badatelé o ukládání mečů typu H ve Skandinávii ještě v průběhu druhé poloviny 10. století (Jansson 2005, 72; Jansson – Potupchik – Androschuk 2010). Jestliže švédské nálezy mají zásadní přínos pro datování závěru výskytu mečů typu H, nemůžeme je využít ke stanovení jejich nástupu, jak se o to pokusil Fedir Androschuk (2013, 158–160), když uvažoval o užívání mečů typu H (až na výjimky) až v průběhu 10. století. Ve starším vikinském období (tzv. rané periodě Birky) nebylo totiž ve zvyku dávat ve středním a jižním Švédsku zbraně do hrobů – mezi malým množstvím mečů z dobře datovatelných hrobových celků z 9. století jsou přitom meče typu H zastoupeny. Naopak na Gotlandu, kde se v 9. století zbraně do hrobů běžně vkládaly, jsou meče typu H datovatelné do 9. století zastoupeny početně (např. Thunmark-Nylén 1991; 1995). Zásadní prostředek pro datování počátku výskytu mečů typu H, a to ve své typické formě s tausovanou výzdobou, představuje meč nalezený v západním pohřbu dvojhrobu 217 z pohřebiště v Schortens ve Frisku (nejlepší dokumentace meče viz Westphal 2002, 89–91); součástí výbavy hrobu byly totiž denáry Karla Velikého ražené v letech 771 až 793/4, které datují hrobový celek *post quem* (k datování Rötting 1985; Geibig 1991; Kleemann 2002).

Počátek výroby mečů typu H lze tedy hledat v Karolinské říši, odtud vzchází i typická výzdoba vertikální páskovou tausíí, která se vyskytuje i na karolinských mečích jiných typů (Arbman 1937, 222; Stein 1967, 80). Z Franské říše se jako přímé importy meče typu H rozšířily východním směrem a nacházíme je tak z chorvatských hrobů z doby mezi závěrem 8. a polovinou 9. století (Vinski 1983; Belošević 2007) a samozřejmě i z velkomoravských pohřebišť, jako i v případě studovaného meče ze staroměstského hrobu 119/AZ. Mimořádně početný výskyt mečů typu H ve Skandinávii (ve Švédsku tvoří meče typu H 52 % typologicky zařaditelných mečů), doprovázený například v Norsku aplikací hlavic typu H na jednosečné čepele místní proveniencí, lze považovat za známku toho, že se zde meče typu H na základě karolinských předloh vyráběly a že zde užívání výrazně přesáhlo období, kdy byly produkovány v kontinentální Evropě (Strömberg 1961, 137; Geibig 1991, 165; Androščuk 2013; 2014). Přestože byl design jílců mečů typu H značně konzervativní, mohly by o návazné výrobě ve vikinském prostředí svědčit některé znaky, které na mečích uvedeného typu z kontinentální Evropy prozatím neznáme; patří mezi ně například upevnění koruny přiletováním ke skobě, jejíž oba konce jsou zapuštěny do podstavy hlavice (Thålin-Bergman – Arrhenius 2005, 38, tab. 5). Jestliže konec užívání mečů typu H ve Skandinávii spadá do doby po polovině 10. století, v kontinentální Evropě k němu došlo ještě v průběhu 9. století. Podobný vývoj zaznamenáváme ve střední Evropě a v Chorvatsku i u výzdoby jílců plošnou vertikální páskovou tausíí – zatímco ve druhé polovině 8. a v první polovině 9. století jde o dominantní typ výzdoby, v 10. století se s ním již prakticky nesetkáváme. Nepřímým dokladem ústupu užívání mečů typu H i mečů zdobených horizontální páskovou tausíí z kontinentální Evropy je jejich absence na českých kostrových pohřebištích, kde se pohřbívalo s bohatým inventářem přibližně od průběhu druhé poloviny 9. století do druhé třetiny 10. století (Košta – Hošek – Žákovský 2018).

Čepel meče z hrobu 119/AZ se z větší části nedochovala a i v době objevu meče byl její tvar značně narušen korozií. Posouzení, které jsme mohli provést především na základě

staré fotodokumentace meče, má proto jen orientační význam. Parametry čepele odpovídají nejlépe extrémně krátké variantě Geibigova typu 2a, se kterou snad korespondovala i délka a tvar žlábků (velmi dlouhý v poměru k délce čepele a málo se zužující); některými znaky se čepel blíží rovněž typu 3a (Geibig 1991, 83–90). Tvarový vývoj čepelí nebyl v raném středověku zdaleka tak dynamický jako vývoj jílců, oba typy jsou proto poměrně široce datovány do průběhu druhé poloviny 8. až první poloviny 10. století, přičemž typ 2 zahrnuje archaičtější znaky, úzeji svázané s čepelemi merovejského období, a také se starokarolinskými konstrukcemi jílců. Na základě analýzy poměru délky a šířky čepelí raně středověkých mečů z České republiky náleží čepel do skupiny {b}, která zahrnuje úzké (méně než 55 mm) a krátké až středně dlouhé (700 mm – 810 mm) čepele s typickým délko-šířkovým poměrem mezi 13,9 a 16,2 (Košta – Hošek 2014, 253–261). Do uvedené skupiny patří široká skupina starších i mladších karolinských mečů (Petersenovy typy H, K, X, Y).

Shrme-li výše uvedené poznatky, můžeme konstatovat, že se na meči uloženém do hrobu 119/AZ projevuje řada znaků, které jej umožňují datovat do starší fáze vývoje mečů Petersenova typu H, spojené s meči Petersenova typu B a dalšími meči časně karolinského období a v náleзовých kontextech svázané s okrajovými oblastmi Franské říše a s Dalmácií. V absolutních datech můžeme počátek intervalu výroby meče klást do poslední třetiny 8. století. Možnosti pro ukotvení závěru tohoto intervalu jsou omezené, není však pravděpodobné, že by výrazněji přesáhl polovinu 9. století. Mimořádně důležité je, že vůbec nejbližší analogií k meči z hrobu 119/AZ je výše zmíněný meč ze Schortens, který byl nalezen v hrobě spolu s denáry Karla Velikého z poslední třetiny 8. století – odpovídá mu nejen gracilními rozměry koruny, ale velmi pravděpodobně i konstrukcí hlavice (viz rentgenový snímek ve Westphal 2002, Abb. 1.2.43c), jediným podstatným rozdílem tak je perlovcový drátek, který byl u fríského exempláře vsazen do spáry mezi hlavici a korunu.

Studovaný meč není na východní periferii franského vlivu osamoceným nálezem, doprovázejí ho zde další meče starší vývojové fáze typu H. Přímo na pohřebišti ve Starém Městě – Na Valách, v blízkosti hrobu 119/AZ, byl odkryt hrob 223/51 s mečem, který představuje rovněž archaickou formu meče s trojúhelnou korunou, ať už jde o u ta-sovaných mečů neobvyklou konstrukci hlavice odpovídající Geibigovu typu I, nebo o užití celodamaskového jádra čepele, doposud jediného prokázaného mezi raně středověkými meči z České republiky (Hošek – Košta – Žákovský 2018; Hošek – Košta – Galuška, 2019). Archaické znaky, blízké se meči z hrobu 223/51, nacházíme rovněž na meči z mohylového pohřebiště u slovenské obce Skalica (Budinský-Krička 1959) a podobá se mu i meč z chorvatské Medvedičky, nalezený v hrobě spolu s nákončím zdobeným raně karolinským zvěrným stylem (Vinski 1978, 166, tab. 10:1-2, 11, 16:1, 17:1-3; Vinski 1983, 498–499, Abb. 2). Připomeňme ještě meč typu H z hrobu 265 nacházejícím se v interiéru starší fáze II. kostela v Mikulčicích, zdobený vertikální tausíí z mosazných a stříbrných drátků, vytvářejících šachovnicový ornament a opatřený mosazným berličkovým křížkem na čepeli, jehož uložení můžeme celkem spolehlivě klást do doby počátku pohřbívání v uvedeném areálu, tedy přibližně do druhé čtvrtiny 9. století (Košta – Hošek 2014, 70–81, 261–270).

Uložení pohřbu 119/AZ je v české archeologii tradičně kladeno do staršího velkomoravského horizontu, mnohdy dokonce na samotný začátek kostrového pohřbívání na Moravě. Podle absolutně chronologických schémat uplatňovaných jednotlivými badateli se tak datování hrobu pohybuje v rozmezí pokročilého 8. a první poloviny 9. století (např. Hrubý 1955; Chorvátová 2004; Klanica 2006, 31–39; Galuška 2013). Na první pohled bychom proto mohli studii jednoduše uzavřít shodou mezi časovým určením meče a hrobového celku, situace však ve skutečnosti není tak jednoznačná. Nálezová situace, jak jsme výše

podrobněji rozebrali, nedovoluje prozatím přesnější datování než obecně do doby trvání pohřebiště v poloze „Na Valách“, tedy do doby předcházející počátku užívání typického mladohradištního šperku na jihovýchodní Moravě. Podrobnější poznatky by mohly vzejít z revizní analýzy hrobové výbavy, jejíž publikovaná dokumentace neumožňuje precizní vyhodnocení. Jediným „tvrdým“ údajem pro zpřesnění datace hrobového celku tak alespoň prozatím zůstává datování studovaného meče. Jenže to samo o sobě nestačí – luxusní a nákladný import se do hrobového kontextu mohl dostat se značným odstupem od doby výroby. Možnosti užšího datování hrobu kromě něj naznačují pouze nepřímé indicie, především prostorová souvislost s několika dalšími hroby s inventářem staršího velkomoravského horizontu včetně mužských hrobů 223/51 s již zmiňovaným mečem typu H a ostruhami typu Biskupija-Crkvina a 224/51 s ostruhami stejného typu.⁶ Bez revize dalších dochovaných součástí výbavy hrobu 119/AZ a bez nové systematické analýzy a vyhodnocení pohřebiště „Na Valách“ však pravděpodobně k přesnějším závěrům nedospějeme.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národního muzea (DKRVO 2018/19, 00023272).

Poznámky:

- 1 Polohu předmětů v rámci hrobové jámy důsledně popisujeme z pozice pochovaného.
- 2 Vilém Hrubý (1965, 229–233) v souhrnné monografii k raně středověkému osídlení Starého Města přehodnotil svůj původní názor o raně novověkém datování výstavby valu (Hrubý 1955). Na základě stratigrafického vztahu k velkomoravskému pohřebišti a snad i k pohřbům, které obsahovaly zbytky malt z doby výstavby, přestavby či, jak se domníval, zániku kostelní svatyně, vyslovil Vilém Hrubý názor, že byla hradba postavena až po ukončení pohřbívání, spíše ještě před koncem 10. století. Ve výplni valu však identifikoval doslovně „pouze nálezy z velkomoravských hrobů“ (Hrubý 1965, 232), snad těch, které původně ležely v prostoru příkopu při severní straně hradby, ale nenalezl zde žádné artefakty z povelkomoravského či mladohradištního období. K dataci výstavby opevnění do průběhu velkomoravského období (a tedy k možnosti relativně chronologického ukotvení pohřbů ležících pod valem) se přiklonila Hana Chorvátová (2004). Svou konstrukci náleзовé situace však vytvořila pouze na základě revize publikovaných informací. Luděk Galuška, přiklánějící se k dataci na přelom 10. a 11. století, jejím názoru oponoval s tím, že „hroby nacházející se v místech pod valem [...] pocházejí z průběhu celého 9. až začátku 10. století“ (myšleno pravděpodobně tak, že val překrýval rovněž pohřby datovatelné prokazatelně do mladšího velkomoravského horizontu; Galuška 2013, 198). To však samo o sobě nevylučuje možnost, že k zásadní úpravě areálu mohlo dojít ještě před koncem velkomoravského období. Vybudování nového opevnění v mladohradištním období schází odpovídající doklady pohřbívání či sídlištních aktivit, které by podle našeho očekávání měly superponovat velkomoravské pohřebiště. Archaická konstrukce hradby i absence povelkomoravských nálezů v jejím tělese zpochybňuje úvahy o vzniku opevnění v souvislosti se založením trhové vsi Velehrad na počátku 13. století (Procházka 2009, 223). Přesnějším vyhodnocení terénní situace ve sledovaném prostoru zabraňuje skutečnost, že z půdorysné skici není zřejmé, které pohřby překrývá vlastní těleso fortifikace a které byly převrstveny až druhotně jeho destrukcí (Hrubý 1955, plán 3), chybí rovněž bližší popis obsahu destrukčních vrstev, které by mohly objasnit dobu zániku opevnění. Jakékoliv úvahy o datování opevnění bez konkrétního ověření v nepublikované terénní dokumentaci či, pokud je to možné, přímo v terénu, však musejí vždy zůstat pouze v rovině hypotéz.
- 3 Složení tause z barevného kovu: 89,7 % Cu; 7,9 % Zn; 1,3 % Pb; 1,0 % As; 0,2 % Sn.

- 4 Rovněž v Geibigově typologii slučuje tvar komponent jílce znaky kombinačního typu 1 (především tvar hlavice v nárysu) a 5 (ostatní parametry hlavice, včetně vertikální tause). Celý zápis Geibigova typu jílce má formát 1(5)-3-2-4 (Geibig 1991).
- 5 V Německu byly označeny jako typ Dunum (Menghin 1980).
- 6 K definici staršího velkomoravského horizontu a datování ostruh typu Biskupina-Crkvina včetně odkazů na další literaturu viz Košta – Lutovský – Fikrlé 2014, 78–87, Košta – Hošek 2014, 261–270.

Literatura:

- A n d r o š č u k, Fedir, 2007. The rural Vikings and the Viking Helgö. In: Fransson, Ulf, Svedin, Marie, Bergerbrant, Sophie a Androščuk, Fedir, eds. *Cultural interaction between East and West. Archaeology, artefacts and human contacts in Northern Europe*. Stockholm: Stockholm University, 153–163. Stockholm studies in archaeology, 44.
- A n d r o š č u k, Fedir, 2013. *Meči Vikingov*. Kyiv.
- A n d r o š č u k, Fedir, 2014. *Viking Swords: Swords and Social Aspects of Weaponry in Viking Age societies*. Stockholm: Statens historiska museum. 701 s. Swedish history museum. Studies; 23.
- A r b m a n, Holger, 1937. *Schweden und das Karolingische Reich: Studien zu den Handelsverbindungen des 9. Jahrhunderts*. Stockholm: Bökforlags Aktiebolaget Thule. 271 s.
- B e l o š e v i ć, Janko, 2007. Osvrt na karolinške mačeve tipa H šireg područja Dalmatinske Hrvatske – Rückschau auf karolingische Schwerter des Typus H aus dem Großraum des Dalmatischen Kroatiens. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24, 405–418.
- B u d i n s k ý-K r i č k a, Vojtech, 1959. *Slovanské mohyly v Skalici = Slawische Hügelgräber in Skalica*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 212 s. Archaeologica slovaca. Fontes; sv. II.
- G a l u š k a, Luděk, 1996. *Uherské Hradiště-Sady: křesťanské centrum Říše velkomoravské*. Brno: Moravské zemské muzeum. 183 s.
- G a l u š k a, Luděk, 2013. *Hledání původu: od avarských bronzů ke zlatu Velké Moravy = Search for the origin: from Avar bronze items to Great Moravian gold*. Brno: Moravské zemské muzeum. 279 s.
- G e i b i g, Alfred, 1991. *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter: eine Analyse des Fundmaterials vom ausgehenden 8. bis zum 12. Jahrhundert aus Sammlungen der Bundesrepublik Deutschland*. Neumünster: K. Wachholtz. 375 s. Offa-Bücher. Neue Folge, Bd. 71.
- H o c h m a n o v á-V á r r o v á, Věra, 1962. Velkomoravské pohřebiště ve Starém Městě „Na valách“: Výzkum v letech 1957–1959. *Časopis Moravského muzea* 47, 201–256.
- H o š e k, Jiří, K o š t a, Jiří a Ž á k o v s k ý, Petr, 2018. *Ninth to mid-sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context; Part I. – The finds*. Praha.
- H o š e k, Jiří, K o š t a, Jiří a G a l u š k a, Luděk, 2019. Re-assessment of metallographic examinations of two early medieval swords from Staré Město (Uherské Hradiště district), Czech Republic. *UISPP Journal* 2(1), 46–56.
- H r u b ý, Vilém, 1950. Meče v staroslovanských hrobech na Moravě. *Časopis Moravského muzea* 35, 308–318.
- H r u b ý, Vilém, 1955. *Staré Město: velkomoravské pohřebiště „Na valách“*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 539 s. Monumenta archaeologica; T. 3.
- H r u b ý, Vilém, 1965. *Staré Město – Velkomoravský Velehrad*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 467 s. Monumenta archaeologica; Tomus 14.
- C h o r v á t o v á, Hana, 2004. K relativnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách. *Acta historica Neosolensia* 7, 199–236.
- J a n k u h n, Herbert, 1939. Eine Schwertform aus karolingischer Zeit. *Offa* 4, 155–168.
- J a n s s o n, Ingmar, 2005. Situationen i Norden och Östeuropa för 1000 år sedan – en arkeologs synpunkter på frågan om östkristna inflyttanden under missionstiden. In: Janson, Henrik, ed. *Från Bysans till Norden: östliga kyrkoinfluser under vikingatid och tidig medeltid*. Skellefteå: Artos&Norma Bokförlag AB, 37–95.

- J a n s s o n, Ingmar, P o t u p c h i k, Mihail a A n d r o s h c h u k, Fedir, 2010. Skandinavská fibula iz Vinnickoj oblasti. In: Peskova, A., Šeglova, O. a Musin, A., eds. *Slavjano-russkoje juvelirnoje delo i jeho istoki*. Sankt-Peterburg, 205–208.
- K l a n i c a, Zdeněk, 2006. *Nechvalín, Prušánky: čtyři slovanská pohřebiště. Díl I*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno. 290 s. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno; 28.
- K l e m a n n, Jörg, 2002. *Sachsen und Friesen im 8. und 9. Jahrhundert: eine archäologische-historische Analyse der Grabfunde*. Oldenburg: Isensee Verlag. 443 s. Veröffentlichungen der urgeschichtlichen Sammlungen des Landesmuseums zu Hannover; Bd. 50.
- K o š t a, Jiří a H o š e k, Jiří, 2014. *Early Medieval Swords from Mikulčice*. Brno: Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the Czech Republic Brno, v.v.i. 334 s. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno, 42. Studien zum Burgwall von Mikulčice; Band X.
- K o š t a, Jiří, L u t o v s k ý, Michal a F i k r l e, Marek, 2014. *Raně středověký knížecí hrob z Kolína = Early medieval princely burial from Kolín*. Praha: Národní muzeum. 203 s. Fontes Archaeologici Pragenses, vol. 41.
- M e n g h i n, Wilfried, 1980. Neue Inschriftenschwerter aus Süddeutschland und die Chronologie karolingischer Spathen auf dem Kontinent. In: Spindler, Konrad, ed. *Vorzeit zwischen Main und Donau: Neue archäologische Forschungen und Funde aus Franken und Altbayer*. Erlangen: Universitätsbund Erlangen-Nürnberg, 227–272. Erlanger Forschungen. Reihe A; Band 26/1980.
- M e n g h i n, Wilfried, 1983. *Das Schwert im Frühen Mittelalter: chronologisch-typologische Untersuchungen zu Langschwertern aus germanischen Gräbern des 5. bis 7. Jahrhunderts n. Chr.* Stuttgart: K. Theiss. 367 s. Wissenschaftliche Beibände zum Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums, Bd. 1.
- N i e d e r l e, Lubor a Z e l n i t i u s, Antonín, 1929. Slovanské pohřebiště v Starém Městě u Uh. Hradiště. *Zprávy Státního ústavu archeologického* 1, 1–35.
- P e t e r s e n, Jan, 1919. *De Norske Vikingesverd: En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Kristiania: J. Dybwad. 228 s.
- P r o c h á z k a, Rudolf, 2009. *Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno. 383 s. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno; 38.
- R ö t t i n g, Hartmut, 1985. Zwei Bestattungen aus Schortens. In: Meckseper, von Cord, Hrsg., *Stadt im Wandel: Kunst und Kultur des Bürgertums in Norddeutschland 1150–1650; Landesausstellung Niedersachsen 1985. Ausstellungskatalog; Bd. 1*. Stuttgart – Bad Cannstatt, 35–36.
- S t e i n, Frauke, 1967. *Adelsgräber des achten Jahrhunderts in Deutschland. Tafeln*. Berlin: de Gruyter. 125 s. Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit. Serie A; Band 9.
- S t r ö m b e r g, Märta, 1961. *Untersuchungen zur jüngeren Eisenzeit in Schonen: Völkerwanderungszeit – Wikingerzeit*. Bonn am Rhein: Habelt. 2 sv. Acta archaeologica Lundensia. Series in 4°; N° 4.
- T h å l i n B e r g m a n, Lena a A r r h e n i u s, Birgit, 2005. *Excavations at Helgö XV: Weapon investigations: Helgö and the Swedish hinterland*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 131 s.
- T h u n m a r k - N y l é n, Lena, 1991. Gotlands vikingatid och dess kammar. *Gotländskt arkiv* 63, 109–128.
- T h u n m a r k - N y l é n, Lena, 1995. Vendeltid eller vikingatid? Om datering av gotländska fornfynd kring år 800. *Tor* 27, 551–623.
- V i n s k i, Zdenko, 1978. Novi ranokarolinški nalazi u Jugoslaviji. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu – 3. Serija* 10/11, 143–208.
- V i n s k i, Zdenko, 1983. Zu karolingischen Schwertfunden aus Jugoslawien. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 30, 465–501.
- W e s t p h a l, Herbert, 2002. *Franken oder Sachsen? Untersuchungen an frühmittelalterlichen Waffen*. Oldenburg: Isensee. 310 s. Studien zur Sachsenforschung; Bd. 14.
- Z e l n i t i u s, Antonín, 1937. Výzkum Starého Města: příspěvek k luštění otázky velkomoravského Velehradu. In: *Sborník Velehradský – Nová řada* 8, 14–33.

Mgr. Jiří K o š t a (n. 1980), archeolog a kurátor raně středověké části archeologické podsbírky Národního muzea. Ve svém odborném zájmu se věnuje studiu raně středověkých elit a hmotné kultury raného středověku, a to především militariím a šperku.

Ing. Jiří H o š e k, Ph.D. (n. 1972), vědecký pracovník Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Praze. Ve svém odborném zájmu se věnuje studiu kovářských tradic a jejich projevům ve hmotné kultuře, a to za pomoci metalografických analýz železných výkovků.

The Oldest Find of a Sword on the Burial Ground in Staré Město – Na Valách. The results of a Revision Research

A b s t r a c t

The sword, nowadays deposited in the Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště under the inventory number SM 339, was discovered in 1928 in the grave 119/AZ on a vast medieval burial ground in Staré Město – Na Valách – the district of Uherské Hradiště. The study summarizes the results of revision research which was carried out in 2016. The authors of the study also summarize their knowledge of circumstances of discovery of the sword and deal with its placement into the context of development of current European swords.

The weapon belongs to the beginning of development of carolingian swords with triangle crown. It represents an archaic form of Petersen type H with the features inclining towards the type B. In Geibig typology it can be classified as a combination type 1(5) (1(5)-3-2-4). It was possible to classify its blade as an extremely short variety of a sword of the Geibig type 2. Relatively close analogies could be found in the environs of Staré Město, in Croatia and on the territory of the Kingdom of the Franks. In the grave 217 on a Friesland burial ground in Schortens. King Charles the Great denarius coins found within the years 771 – 793/4 were found together with the sword of almost identical hilt were found. We suppose that the sword from the grave 119/AZ was made sometime around the last third of 8th century and the first half of 9th century. The published data on the circumstances of the find do not allow precise dating of its burial than the whole period of the Great Moravian Empire (circa 8th century to the second third of 9th century). Based on indirect circumstantial evidence, the burial in older Great Moravian horizon seems to be a bit more probable (c. during the first two thirds of 9th century) even though the variant of the longer presence of the sword in a live culture cannot be excluded.

Key words: sword, Early Middle Age, Czech Republic, Moravian principality, Great Moravian culture

Der älteste Schwertfund im Gräberfeld in Staré Město – Na Valách. Ergebnisse einer Neuuntersuchung

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Schwert, heute im Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště unter der Inventarnummer SM339 aufbewahrt, wurde 1928 im Grab 119/AZ in einem umfangreichen frühmittelalterlichen Gräberfeld in Staré Město in der Gemarkung Na Valách (Landkreis Uherské Hradiště, Mähren) entdeckt. Die Studie fasst die Ergebnisse einer Neuuntersuchung zusammen, die 2016 vorgenommen wurde. Die Verfasser rekapitulieren in der Studie ebenfalls die Erkenntnisse über die Umstände der Entdeckung des Schwertes und widmen sich seiner Einordnung in den Entwicklungskontext der zeitgenössischen europäischen Schwerter.

Die Waffe gehört in den Anfang der Entwicklung der karolingischen Schwerter mit dreieckiger Krone. Sie stellt eine archaische Form des Petersen Typs H mit Merkmalen dar, die zum Typ B

inklinieren. In Geibigs Typologie kann es mit dem Kombinationstyp 1(5) (1(5)-3-2-4) bezeichnet werden. Die Schwertklinge konnte in etwa der extrem kurzen Variante des Geibig Typs 2 zugeordnet werden. Relativ nahestehende Analogien können direkt im altmährischen Raum, in Kroatien sowie auf dem Gebiet des Frankenreichs gefunden werden. Im Grab 217 im friesischen Gräberfeld Schortens wurden gemeinsam mit einem Schwert mit fast identischem Griff Denare Karls des Großen gefunden, die in den Jahren 771 bis 793/4 geprägt wurden. Als Herstellungsdatum des Schwerts aus dem Grab 119/AZ nehmen wir die Zeit vom letzten Drittel des 8. bis zur ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts an. Die veröffentlichten Angaben zu den Fundumständen ermöglichen keine nähere Datierung der Beigabe des Schwerts zum Grab als die gesamte Periode des Mährerreichs (annähernd 9. Jahrhundert bis 2. Drittel des 10. Jahrhunderts). Etwas wahrscheinlicher erscheint aufgrund indirekter Indizien die Variante einer Beigabe im älteren Horizont des Mährerreichs (wohl während der ersten beiden Drittel des 9. Jahrhunderts), trotzdem können wir auch die Möglichkeit eines längeren Überdauerns des Schwerts in der lebenden Kultur nicht ausschließen.

Stichwörter: Schwert, frühes Mittelalter, Tschechien, Fürstentum Mähren, Kultur des Mährerreichs, Großmährisches Reich

K PRŮBĚHU A ROZSAHU DESTRUKCE KAMENNÉHO OBJEKTU Z UHERSKÉHO HRADIŠTĚ, PROTZKAROVY ULICE

*Dana Menoušková, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti
Petr Dresler, Ondřej Pelikán, Ústav archeologie a muzeologie,
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

V roce 2006 byla při archeologickém výzkumu v Uherském Hradišti, Protzkarově ulici objevena destrukce kamenného objektu patrně středohradištního stáří. Záchraný charakter výzkumu však neumožňoval zkoumat blíže její rozsah. Na podzim 2017 byl proto provedený geofyzikální průzkum lokality se záměrem upřesnit rozsah a průběh destrukce kamenného objektu. Četné inženýrské sítě a členitý povrch však zkomplikovaly i geofyzikální průzkum.

Úvod

K objevu destrukce kamenného objektu tvořeného volně loženým, popř. nasypáním kamenem v Uherském Hradišti, Protzkarově ulici došlo v letních měsících roku 2006 v souvislosti s rekonstrukcí „páteřní“ kanalizační stoky „V“. Již od dubna téhož roku byla průběžně monitorována situace při výkopových pracích, které postupně protínaly Mariánské náměstí, Zelný trh a ulici Protzkarovu až k jejímu vyústění do Masarykova náměstí (obr. 1), přičemž

Obr. 1. Trasa výkopu vyznačená do katastrální mapy Uherského Hradiště včetně místa nálezu kamenné destrukce. Grafická úprava D. Menoušková.

Obr. 2. Pohled shora do zapaženého výkopu před odčerpáním kanalizačních splašků. Patrný severovýchodní profil s podložní jílovitou vrstvou (1), na ní nasedající humusovou černozemní vrstvou (2) a destrukcí kamenného objektu (3). Foto D. Menoušková.

části již došlo k výměně kanalizace, která byla zasypaná a zprovozněna pro potřeby města. Také vstup do výkopu byl možný až po zapažení a obvykle po odčerpání splaškové kanalizační vody, která zachované profily podmácela a zaplavovala dno výkopu. Úroveň hladiny splaškové kanalizace dosahovala obvykle 20–40 cm, což znepříjemňovalo i pouhý pohyb ve výkopu. Plošný výzkum na lokalitě nebyl možný. Metoda výzkumu s ohledem na charakter výkopu byla „tradiční“, odrážející tehdejší možnosti a omezení.

Nálezová situace

Výkop kopíroval trasu původní kanalizace, vybudované patrně již v rozmezí let 1913–1914, oproti ní byl však širší (přibližně 2 m 25 cm), což umožňovalo sledovat (alespoň zčásti) neporušená souvrství obou stran výkopu.

Destrukci kamenného objektu (vrstva 3) se v ulici Protzakrově podařilo zachytit na GPS souřadnicích 49°04'106" N a 17°28'210" E, a to v délce maximálně 8 m 30 cm (obr. 3–5), v hloubce přibližně 3 m od současného povrchu. Protínala ulici mírně šikmo. Zaznamenaná byla na obou profilech, tedy v rozsahu šíře výkopu (2 m 25 cm). Na JZ profilu (dnes obchodní dům) byla zachycena v maximální délce, na protější straně (nyní městský úřad) se destrukční vrstvu kamenného objektu podařilo zachytit pouze v délce 4 m. Vrstvu tvořily volně ložené (původně sypané?) kameny s převahou pískovce, bez známek spojování maltou. Maximální mocnost vrstvy činila 1 m 30 cm, přičemž směrem k JV (Masarykovo náměstí) se její mocnost zvyšovala (z původních 30 cm až na maximálně zachycenou hodnotu 1 m 30 cm). Vrstva směrem k jihovýchodu stoupala. Byly v ní intaktně zjištěny nečetné střepty velkomoravského stáří (obr. 6).

V horní části na vrstvu s destrukcí kamenného objektu nasedala humózní vrstva (4), kterou provázely dřevěné prvky (kůly), které se pro špatný stav zachování a nedostatečný počet zachovaných letokruhů nepodařilo dendrochronologicky datovat. Nebyl zde objeven ani žádný jiný datující materiál. Vztah této vrstvy ke kamenné destrukci tedy není uspokojivě objasněný.

Směrem dolů nasedala destrukce kamenného objektu (3) na humózní, střepty datovanou středohradištní vrstvu (vrstva 2) o mocnosti 20–30 cm. Tu kromě drobných střeptů vel-

se podařilo dokumentovat nálezy a situace především novověkého a středověkého stáří, včetně horizontu z druhé poloviny 13. století (souvisejícího se zakládáním středověkého města a projevujícího se výraznou humusovou vrstvou provázenou dřevitým odpadem; Menoušková 2006; 2008).

Záchranný výzkum výkopu kanalizační stoky probíhal za archeologicky ne právě příznivých podmínek (obr. 2). Rekonstrukce procházela exponovanou částí města, a to ve značné hloubce (3–4 m), která si nutně vyžadovala zapažování profilu stabilním pažením. Přístup k profilům výkopu tak byl velmi obtížný. Dokumentovat celý profil výkopu bylo možné jen v některých úsecích. K výkopu kanalizace docházelo po částech. Nový úsek byl otevřen, když v předcházející

Obr. 3. Severovýchodní profil výkopu s destrukcí (3) patrnou pod pažením. Zcela na okraji snímku vrstvy 1 a 2. Foto D. Menoušková.

Obr. 4. Severovýchodní profil výkopu s destrukcí, detail, pohled k východu. Foto D. Menoušková.

Obr. 5. Jihozápadní profil výkopu s destrukční vrstvou (3) a vrstvami 1–2. Foto D. Menoušková.

komoravského stáří provázely také nálezy zvířecích kostí. Středohradištní vrstva (2) nasedala přímo na kompaktní (zčásti zavodněné) jílovité podloží (1, silt). To bylo vytvořeno v období, jež předcházelo antropogennímu dění na zkoumané ploše. Jílovitá podložní vrstva (1) neměla zcela rovný charakter a humusová středohradištní vrstva (2) i destrukce (3) kopírovaly její průběh. Směrem k JV se zvedaly (obr. 7–8).

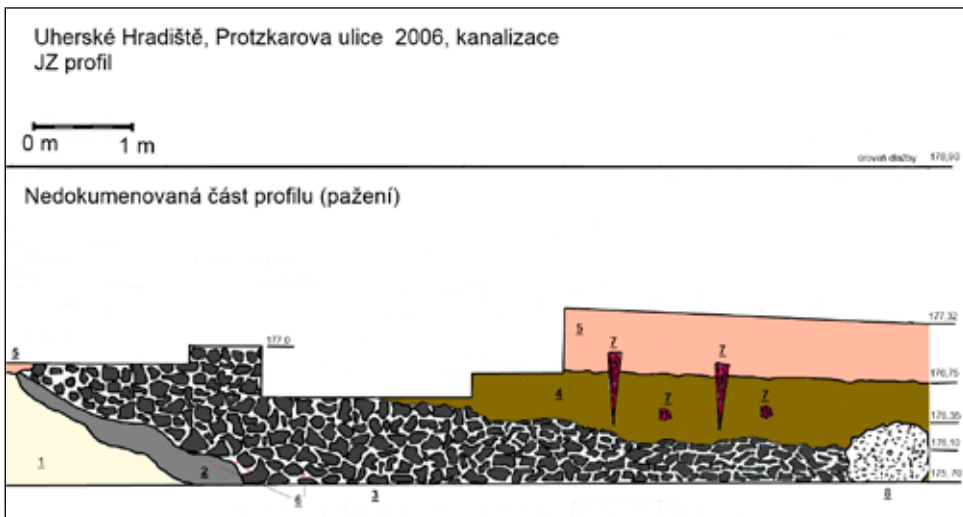

Obr. 6. Nezdobené střepy středohradištního stáří získané z destrukce kamenného objektu. Střep vpravo je druhotně povrchově poškozený. Foto D. Menoušková.

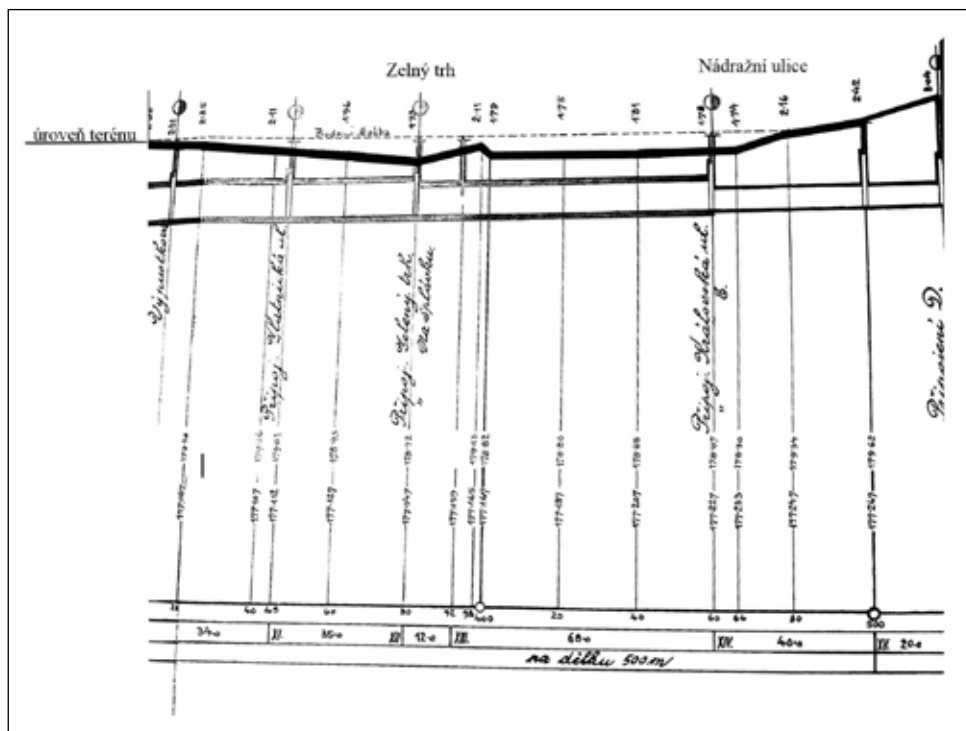
Interpretace

Objev destrukce kamenného objektu tvořeného volně loženým, popř. naspaným kamenem (převážně pískovcem), a datovaného dle nečetných, přesto intaktně zachycených střepů do středohradištního období byl nečekaný. Bližší zkoumání nálezové situace však bylo značně ztížené terénními podmínkami, nutností pažení profilů, kanalizačními splašky zaplavujícími výkop, ale i rychlostí, s níž stavební práce probíhaly. S ohledem na hygienické a komunikační podmínky ve městě nebylo možné výkopové práce zastavit, popřípadě výkop rozšířit a zkoumat průběh destrukce.

K datování nálezové situace přispěly nálezy nečetných keramických střepů zachycené při začišťování destrukce. S ohledem na lokaci nálezu se nejvíce jako možná ani jiná interpretační hypotéza. Objekt z nasucho kladených kamenů, jehož destrukce byla zachycena, nemá

Obr. 7. Nálezová situace jihozápadního profilu v místě destrukce kamenného objektu (s vyznačenými nadmořskými výškami): 1 jílovité podloží (silt), 2 středohradištní (velkomoravská) vrstva, 3 destrukce kamenného objektu, 4 humózní bahnitá vrstva, 5 hlinito-písčité vrstva, 6 (X) nález keramického střeptu nebo kosti, 7 dřevěné kúly a prvky, 8 recentní novověký zásah (beton). D. Menoušková.

Obr. 8. Terénní deprese odpovídající toku a vlivu vodoteče patrná na plánu profilu Zelného trhu a ulice Protzkarovy (zachyceno až po vyústění do Nádražní, dříve Královské ulice) ještě před vyrovnáním a vybudováním původní kanalizace. Plán z let 1911–1913. Podnikový archiv Slovákých vodáren a kanalizací, upraveno.

Obr. 9. Poloha destrukce kamenného objektu (1) a tok vodoteče Rechly (2) vynesené do veduty Uherského Hradiště z roku 1670. Sbírká Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Foto P. Titz, upraveno.

v urbanistickém řešení centra středověkého města žádné opodstatnění, navíc bychom se o něm s velkou pravděpodobností dozvěděli z písemných relací (srovnej např. Fišer 1921; Procházka – Sulítková 1984) či pozdějších vedut města. Vzhledem k tomu, že za současného stavu poznání se jeví jako pravděpodobné, že po zániku středohradištního osídlení nebyl prostor tzv. ostrova sv. Jiří (dnešního centra Uherského Hradiště) trvaleji osídlen až do poloviny 13. století, kdy došlo k lokaci středověkého města, se datování destrukce do raného středověku jeví jako nanejvýše pravděpodobné. Ze dvou horizontů středohradištního stáří, které jsou dosavadním archeologickým bádáním doložené v prostoru nynějšího historického jádra Uherského Hradiště, je možné zachycenou situaci s ohledem na její stratigrafickou pozici zařadit do mladšího (velkomoravského) horizontu.

Vrstva s destrukcí kamenného objektu nasedala na středohradištní sídlištní horizont (vrstvu 2, také náležející do mladšího, velkomoravského horizontu). Shora byla patrně alespoň zčásti odebrána (hypoteticky v době založení města, jako zdroj stavebního materiálu?) a porušena pozdějšími zásahy. Znovu je nutno podotknout, že se jedná o aktivitu v rušné části města s hustou zástavbou a s četnými recentními zásahy např. inženýrských sítí.

Přírodní podmínky zjištěné situace můžeme interpretovat jako břeh, hranu jednoho z ostrovů (severozápadní břeh jihovýchodněji položeného ostrova). Břeh vznikl činností meandrujícího ramene řeky Moravy od středověku známého jako mlýnský náhon Rechla, které rozdělvalo prostor dnešního historického jádra města na dva ostrovy (srovnej obr. 9) (Mítáček – Procházka 2007, 71). Rozsáhlá deprese byla postupně zasypávána sídlištním odpadem (k tomu více např. Procházka 1995–1996). Na přelomu 13./14. století již stojatou vodu vystřídala pevná půda a mocná hnojová souvrství, rozrušovaná pohyby vody ve zúženém

rameni. Došlo k založení dřevěného pažení vodoteče, tehdy již mlýnského náhonu. Prudký svah nad pažením byl zpevněn deskami. Erozivní činnost vody nutila k opravám výdřev.

Zvedající se břeh ostrova je dobře patrný na terénních snímcích profilů, kde jej můžeme charakterizovat jako rostlou jílovitou, místy zavodněnou vrstvu 1, silt (srovnej obr. 7–8). Stratigrafická pozorování v tomto úseku ulice Protzkarovy potvrzují, že terén se směrem od Zelného trhu, tedy od inundační polohy směrem k dnešnímu Masarykovu náměstí, zvedal a že prostoru se vyhnuly jak středověké, tak středohradištní sídlištní objekty.

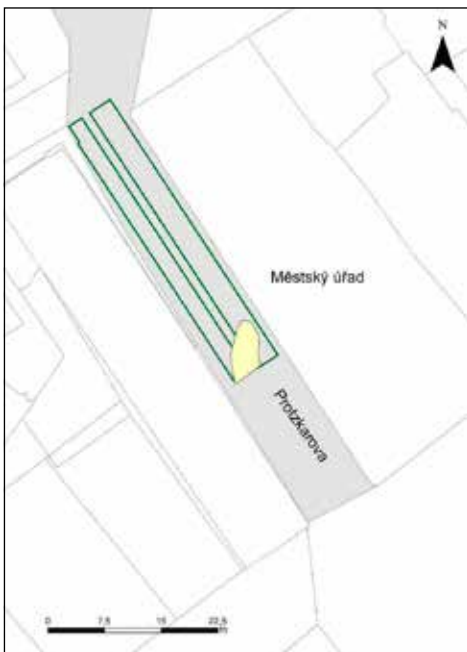
Středohradištní aktivity můžeme sledovat až přibližně od poloviny délky dnešní ulice Protzkarovy, kde na původním rostlém podloží došlo k vytvoření nepřilíš mocné velkomoravské vrstvy (2), která směrem do nitra ostrova stoupala. Tato plocha byla přitom výrazně ovlivněna lokálními výkyvy vodoteče a patrně i příležitostným zaplavením (doložené z písemných zpráv až od středověku, archeologicky však již dříve; Mítáček – Procházka 2007, 70). S tímto břehem, hranou ostrova funkčně souvisel i kamenný objekt,¹ jehož destrukci výzkum zachytil.

Pokračování a případný průběh destrukce pod stávající hustou městskou zástavbou ovšem záchranný archeologický výzkum z roku 2006 zjistit nemohl. Proto došlo na podzim roku 2017 k povrchovému geofyzikálnímu zaměření situace s cílem přispět k zodpovězení otázky průběhu, resp. rozsahu destrukce (obr. 10). Přislíbem celého měření se jevil být vzrůstající technologický potenciál této nedestruktivní metody.

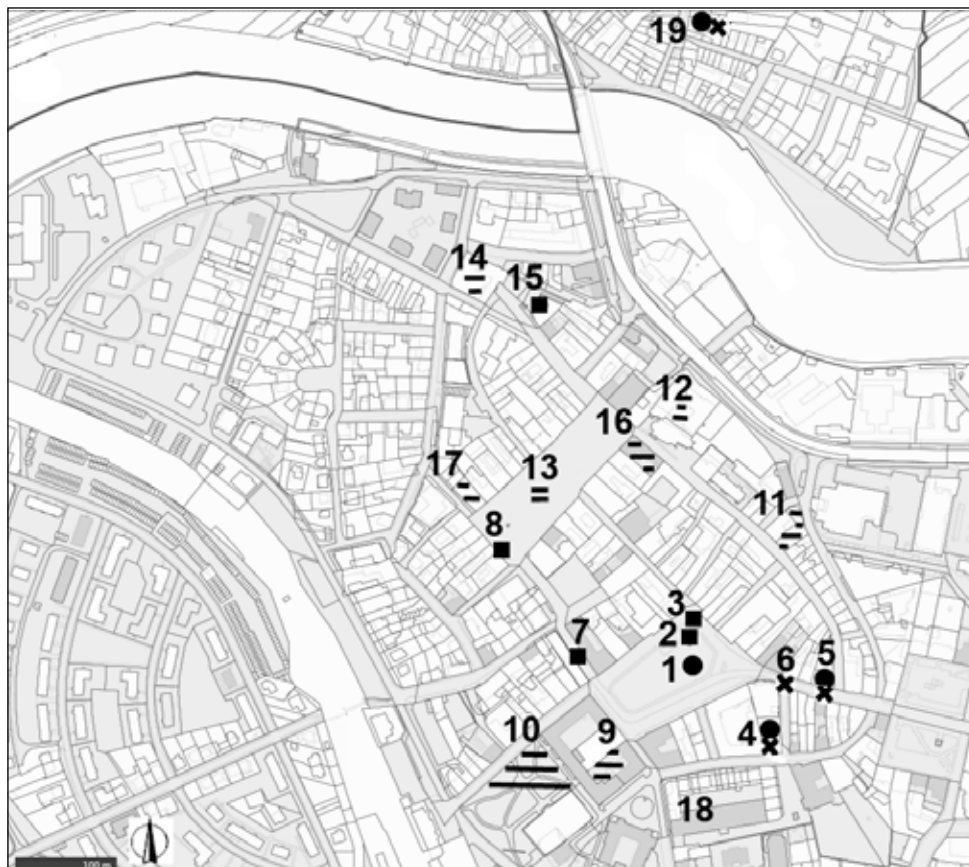
Situace na měřeném úseku byla limitována plošně, kdy část plochy ulice nebylo možné pro okrasné velké květináče změřit. Terénní situace je navíc poznamenána výkopovými pracemi a inženýrskými sítěmi, které tříští radarový signál a znemožňují identifikovat anomálie ve větších hloubkách. Tak bylo možné dobře interpretovat anomálie pouze do hloubky 1,6 m, výjimečně do 1,8 m. Ve větších hloubkách byl signál natolik roztráštěn, že plošná identifikace a interpretace anomálií nebyla možná. K měření byly použity dvě antény o frekvenci 250 a 500 MHz.

Georadarovým průzkumem se podařilo zachytit řadu inženýrských sítí staršího data a v místě, kde byla výzkumem zachycena destrukce a na sucho kladená zeď, anomálie, které existenci minimálně kamenné destrukce, vrstvy, potvrzují. Situace je ovšem natolik narušena mladšími zásahy, že je identifikace možná pouze na radarových profilech.

Jejich analýzou se domníváme, že vrstva (vyznačena na půdorysném plánu žlutě) neprochází celou Protzkarovou ulicí (vyznačena šedě). Začíná nejdříve až na dva metry od severovýchodní strany Protzkarovy ulice a pokračuje ve směru na jih, tedy víceméně šikmo k dokumentovanému profilu i směru georadarového měření. Na posledním profilu, nejbliže

Obr. 10. Kamenná destrukce zaměřená geofyzikálním průzkumem podle Petra Dreslera a Ondřeje Pelikána. Destrukce je vynesena jako světlý oblouk do šedého pozadí ulice. Zelené linie vymezují plochu proměřenou profily georadarového průzkumu.

Obr. 11. Nálezové situace raně středověkého stáří vynesené do katastrální mapy Uherského Hradiště: 1. hypotetická kaple sv. Jiří (Masarykovo náměstí) na základě geofyzikálního průzkumu, 2.–3. pozůstatky zdiva v prostoru kolem kašny na Masarykově náměstí, 4.–5. pozůstatky zdiva a kostrových hrobů (Hradební SPT Telecom a Havlíčkova), 6. kostrový hrob v ulici Růžové, 7. destrukce kamenného objektu v ulici Protzkarově, 8. srubové stavby na nároží Mariánského náměstí, 9.–10. sídlištní vrstvy v místě nádvoří dnešní Reduty a v přilehlém parku, 11. sídlištní vrstvy na nároží ulic Hradební a Krátké, 12. sídlištní vrstvy v prostoru rajského dvora františkánského kláštera, 13. souvrství na místě kašny (Mariánské náměstí), 14. sídlištní vrstvy na nádvoří Galerie Slováckého muzea, 15. sídlištní vrstvy a základy stavby v Otakarově ulici, 16. sídlištní vrstvy na místě základní umělecké školy, nároží Františkánské ulice a Mariánského náměstí, 17. sídlištní vrstvy na Mariánském náměstí, 18. hypotetická dřevěná palisáda (přístupová cesta?) v Hradební ulici, 19. pozůstatky zdiva kostela a kostrové hroby v části Rybárny, Luční ulice.

● pozůstatky zdiva sakrálních (?) staveb, ■ pozůstatky zdiva bez bližšího určení; x hrob, hroby; ≡ sídlištní vrstva. Grafická úprava D. Menoušková.

obchodnímu domu, již chybí. Na profilech georadarového průzkumu se nachází v hloubce od 1,2 do 1,8 m. Rozdíl v hloubce dokumentované a měřené georadarem je zřejmě způsoben limity georadarové metody v komplikované situaci. Do budoucna doporučujeme další měření v prostoru vnitrobloků, které by mohlo ověřit, zda předpokládaná linie pokračuje dále. V úvahu připadá čp. 36 na Masarykově náměstí nebo čp. 28 v ulici Nádražní. Vzhledem ke komplikovanému sídlištnímu vývoji města a častým přestavbám nemusí být ovšem ani v těchto místech situace dobře čitelná na rozdíl od méně zasažených ploch náměstí.

Shrnutí

Funkci kamenného objektu patrně středohradištního stáří (náležejícího velkomoravskému horizontu osídlení), jehož destrukce byla v roce 2006 objevena, se prozatím nepodařilo uspokojivě objasnit. Lze se k ní vyjádřit jen v rovině hypotézy jako o objektu, který souvisel s tokem zde jsoucí vodoteče (kamenný sypaný základ nějaké lehčí stavby?). S ohledem na nutnost přesnějšího vymezení průběhu a rozsahu destrukce se proto jevílo jako vhodné využít v této exponované části města technologických možností nedestruktivního geofyzikálního zaměření, které mělo zpřesnit dosavadní informace a napomoci tak k interpretaci objektu. Složitá terénní situace a množství inženýrských sítí a novodobých výkopů se nicméně negativně projevíly i na výsledcích naměřeným pozemním radarem. Ten existenci vrstvy s kamennou destrukcí potvrdil, k její další interpretaci se ovšem mohl vyjádřit jen v omezeném rozsahu. V posledních desetiletích přitom přibývají doklady raně středověkých sídelních aktivit pod hustou městskou zástavbou současného Uherského Hradiště (obr. 11). Za zmínku stojí nálezy jak reliktní středohradištní zdiva, tak kostrové hroby z tohoto období (souhrnně Menoušková 2013; Dresler – Vágner 2013). Zmínit je ovšem třeba i další nálezné situace, objekty a nálezy svědčící o výrazných raně středověkých sídelních aktivitách v prostoru dnešního Uherského Hradiště. V souvislosti s destrukcí v ulici Protzkarově je třeba připomenout již nález z roku 1983, kdy byly na nároží nynějšího Mariánského náměstí směrem k ulici Protzkarově (tehdy náměstí Rudé armády a Bezručovy ulice) doloženy základy zdiva srubové stavby, jejíž kameny byly spojovány vápennou maltou. Stavba byla datována do druhé poloviny 9. století. Formou koncentrace vápenných malt a keramiky se na témže místě podařilo zachytit i pozůstatky další velkomoravské kamenné architektury a objektů (Snášil – Novotný 1985, 73). Také z prostoru nádvoří jižního traktu bývalého jezuitské koleje (Reduta) (Beroušek – Kováčik 1998, 63–76) a z parku u budovy jezuitského kláštera jsou známy středohradištní objekty, vrstvy a nálezy (Snášil – Procházka 1981b, 18; Procházka – Snášil 1983, 63). Raně středověké vrstvy a nálezy naznačující, že se jedná o periferii velkomoravského osídlení, byly v roce 1993 dokumentovány na nároží ulic Hradební a Krátká (Čižmář – Geislerová – Unger 2000, 234–237). Intenzivní středohradištní osídlení bylo zachyceno na místě rajského dvora františkánského kláštera (Snášil 1991 – 1992, 117–129). Z prostoru kašny na Mariánském náměstí víme o středohradištních souvrstvích, která však byla odbagrována ještě před započítím výzkumu (Pavelčík 1996). Budeme-li pokračovat dále na sever, musíme zmínit vrstvy a nálezy z prostoru nádvoří Galerie Slováckého muzea (Snášil – Procházka 1981a, 53–54, Snášil – Procházka 1981b, 18) a především předstihový výzkum v místě demolovaných domů přiléhajících k městskému opevnění v ulici Otakarově. Zde byl Robertem Snášilem, Rudolfem Procházkou, Jirím Novotným a Drahomírou Frolíkovou-Kaliszovou zjištěn předvelkomoravský i rozsáhlý velkomoravský horizont osídlení. Zde zachycená dřevěná destrukce je posledně zmiňovanou autorkou interpretována jako pozůstatky kůlů, které mohly nést most či lávku a naznačovaly by tak přístupovou cestu na lokalitu (Frolíková-Kaliszová 2001, 115–121; 1990, 115–125; Kaliszová 1990, 62–63; 1991, 50–51; Procházka – Snášil 1983, 62–64; Snášil – Novotný 1985, 71; Snášil – Procházka 1981a, 53–54; 1981b, 18, 28–29; 1982, 52–55; 1984, 63). Táž interpretuje základy nevelké kamenné stavby z raného středověku jako možné základy strážní věže související s přechodem přes řeku.

Nejnovějším příspěvkem je výzkum ve sklepních prostorách základní umělecké školy² na nároží ulice Františkánské a Mariánského náměstí (čp. 125), který se mimo jiné vyjádřil i k topografické situaci v této části města v 8.–9. století. Z výzkumu nadzemního domu raně středověkého stáří bylo získáno také dobové falzum arabského dirhamu z let 775–785.

Ten, stejně jako další předměty, indikuje přítomnost vyšších sociálních vrstev na lokalitě. Do takové vrstvy směřovaly ostatně i předměty nalezené nedaleko na Mariánském náměstí čp. 69. Výzkum z let 1980–1986 zachytil na lokalitě jak předvelkomoravský, tak velkomoravský horizont reprezentovaný četnými nálezy (včetně např. keramiky antických tvarů). K předvelkomoravskému horizontu se hlásí především tři jednoduché lité bronzové ostruhy s háčky, z nichž jedna je neopracovaným výlitkem. Neméně významný je nález pozlaceného litého prolamovaného nákončí a bronzového kování opasku (Snášil – Novotný 1985, 71–72; Snášil – Procházka 1980–1986).

Poněkud nejasná a moderními datovacími prostředky neověřená zůstává situace v místech bývalého pivovaru (ulice Hradební), kde již na přelomu let 1979 a 1980 byla Robertem Snášilem identifikována konstrukce palisád a komor z dubových pilotů, jejichž stáří bylo pomocí dat C¹⁴ určeno na 650±130 (Snášil 1981, 490–491; 1986, 35; Snášil – Procházka 1981a, 53–54; 1981b, 18, 26–28; 1982, 53).

Naše znalosti o raně středověké sídelní struktuře v prostoru dnešního historického jádra Uherského Hradiště mají tedy stále neúplný charakter a jen s různou mírou úspěchu se daří dílčí závěry sumarizovat (srovnej např. Galuška 2014; Škrdla – Vaškových – Galuška 2007). Jedná se přitom o významné středohradištní centrum, jež se řadí mezi přední sídelní aglomerace 8. a 9. století s řadou dokladů raně středověkých kamenných architektur (destrukce zdíva, nálezy malty, částečně zachované nadzemní zdivo velkomoravské stavby v ulici Hradební, viz obr. 11:4). A je tedy nanejvýš žádoucí tyto kusé informace doplňovat a zpřesňovat, a to i za pomoci moderních nedestruktivních metod archeologie.

Poznámky:

- 1 K interpretaci objektu je možné se vyjádřit jen v rovině hypotéz. Šlo o objekt, který patrně funkčně souvisel se zde jsoucí vodotečí. Plně se přitom ztotožňujeme s názorem, že primárním materiálem pro technické úpravy, včetně úpravy koryt vodotečí, bylo až do raného novověku dřevo. Kámen byl i s ohledem na nížinnou polohu nynějšího Uherského Hradiště materiál mnohem méně frekventovaný. Hypoteticky tak můžeme uvažovat o nějakém kamenném náspu, který v exponovaném místě břeh zpevnil a rozšířil, či o základu nějaké lehčí stavby opět související se zde jsoucí vodotečí, resp. s jejím přechodem. Rovněž v rovině hypotéz je možné se vyjádřit k destrukci objektu. K té mohlo dojít samovolně v době, kdy již objekt nebyl využíván a udržován, nebo záměrně např. při zakládání města, kdy se kamenný objekt mohl stát cenným zdrojem materiálu. Prozatím ale nic nenasvědčuje faktu, že destrukce není v původní poloze, tuto interpretaci podporuje stratigrafická situace.
- 2 Informace z jednání odborné komise, která se na výzkumu vedeném Mgr. Jaroslavem Bártíkem ze Slovákého muzea v Uherském Hradišti konala 23. listopadu 2017. Názevová zpráva nebyla v době odevzdání tohoto textu ještě zpracovaná.

Prameny:

- D r e s l e r, Petr a P e l i k á n, Ondřej, 2018. Uherské Hradiště – Protzkarova ulice. Geofyzikální průzkum – Georadar. Závěrečná zpráva 2017. *Archiv archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti*.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2006. Rekonstrukce kmenové stoky. Promont. I. část. *Názevová zpráva 767/06. Archiv archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti*.
- P a v e l č í k, Jiří, 1996. Uherské Hradiště – Mariánské náměstí, kašna. *Názevová zpráva 409/96. Archiv archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti*.

- P r o c h á z k a, Rudolf, 1995–1996. Uherské Hradiště – Zelný trh. *Nálezová zpráva 637/99. Archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.*
- S n á š i l, Robert a P r o c h á z k a, Rudolf, 1980–1986. Náměstí Rudé armády. *Nálezová zpráva 253/95. Archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.*

Literatura:

- B e r o u š e k, Jiří a K o v á č i k, Peter, 1998. Příspěvek k historické topografii Uherského Hradiště. In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*, M3, 63–76.
- Č i ž m á ř, Miloš, G e i s l e r o v á, Kateřina a U n g e r, Jiří, eds. 2000. *Výzkumy 1993–1998 = Ausgrabungen 1993–1998*. Brno: Ústav archeologické památkové péče. 263 s.
- D r e s l e r, Petr a V á g n e r, Michal, 2013. Geofyzikální průzkum Masarykova náměstí a lokalizace kostela sv. Jiří. *Slovácko* 54, 2012, 155–164.
- F i š e r, Bohumil, 1921. *Uherské Hradiště. I, Topografie*. V Uherském Hradišti: Karel Novotný. 229 s.
- F r o l í k o v á - K a l i s z o v á, Drahomíra, 1990. Výsledky archeologického výzkumu v Uherském Hradišti v letech 1987–1988. *Slovácko* 31, 1989, 115–125.
- F r o l í k o v á - K a l i s z o v á, Drahomíra, 2001. Výzkum na Otakarově ulici v Uherském Hradišti – některé otázky vývoje velkomoravského hradiska. In: Kouřil, Pavel, Měřinský, Zdeněk a Galuška, Luděk, eds. *Velká Morava mezi východem a západem = Großmähren zwischen West und Ost: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference: Uherské Hradiště, Staré Město 28. 9. – 1. 10. 1999*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 115–121. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno; 17.
- G a l u š k a, Luděk, 2014. Staré Město – Uherské Hradiště. In: Kouřil, Pavel, ed. *Velká Morava a počátky křesťanství*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR Brno, v.v.i. ve spolupráci s Moravským zemským muzeem, 178–183.
- K a l i s z o v á, Drahomíra, 1990. 8. sezóna výzkumu na Otakarově ulici v Uherském Hradišti (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1987*, 62–63.
- K a l i s z o v á, Drahomíra, 1991. 9. sezóna výzkumu na Otakarově ulici v Uherském Hradišti (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1988*, 50–51.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2008. Několik poznámek k topografii Uherského Hradiště. Rechla v 9.–13. století z pohledu archeologického výzkumu v roce 2006–2007. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 229–236.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2013. Kostel a kaple sv. Jiří v Uherském Hradišti. *Slovácko* 54, 2012, 141–154.
- M i t á č e k, Jiří a P r o c h á z k a, Rudolf, 2007. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 61–78.
- P r o c h á z k a, Rudolf a S n á š i l, Robert, 1983. Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1981 (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1981*, 62–64.
- P r o c h á z k a, Rudolf a S u l i t k o v á, Ludmila, 1984. *Uherské Hradiště ve 13.–15. století: sociálně ekonomická struktura, topografie*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum. 82 s. Kultura a tradice; sv. 18.
- S n á š i l, Robert, 1981. Osídlení území města v pravěku a časně době dějinné: nové archeologické výzkumy. In: Čoupek, Jiří a kol. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 39–79, 488–498.
- S n á š i l, Robert, 1986. Výsledky archeologických výzkumů Slováckého muzea za období 1981–1985. *Slovácko* 28, 33–46.
- S n á š i l, Robert, 1991–1992. Zpráva o archeologických výzkumech a přírůstcích Slováckého muzea v roce 1991. *Slovácko* 33–34, 117–129.
- S n á š i l, Robert a N o v o t n ý, Jiří, 1985. Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1983 (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1983*, 71–74.
- S n á š i l, Robert a P r o c h á z k a, Rudolf, 1981a. Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1979 (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů 1979*, 53–54.
- S n á š i l, Robert a P r o c h á z k a, Rudolf, 1981b. Příspěvek k poznání velkomoravského střediska severní části dolnomoravského úvalu. *Slovácko* 23, 9–58.

- Š n á š i l, Robert a P r o c h á z k a, Rudolf, 1982. Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1980 (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 1980, 52–55.
- Š n á š i l, Robert a P r o c h á z k a, Rudolf, 1984. Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1982 (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 1982, 63–65.
- Š k r d l a, Petr, V a š k o v ý c h, Miroslav a G a l u š k a, Luděk, 2007. Na dávné jantarové stezce. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 31–58.

Elektronické zdroje:

- <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&-MarQParam0=657565&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>, [online]. [cit. dne 2. 7. 2018].
- <https://gis.mesto-uh.cz/mapa/katastralni-mapa/?c=-537607.3%3A-1180859.35&z=5&l-b=osmll&ly=hr%2Cpa%2Cbumm%2Cpamm&lbo=1&lyo=,> [online]. [cit. dne 30. 10. 2018].

Mgr. Dana M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje především na období středověku a na záchrannou archeologickou činnost v Uherském Hradišti a okolí.

Mgr. Petr D r e s l e r, Ph.D. (n. 1978), archeolog Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ve svém odborném zájmu se soustřeďuje na období raného středověku a nedestruktivní prospekci.

Ing. et Bc. Ondřej P e l i k á n, (n. 1992), zabývá se archeologií vrcholného středověku, především feudálními sídly. Zaměřuje se také na využití geofyzikálních nedestruktivních metod v archeologii, při kterých využívá georadar.

To the extent of destruction of the Stone Object in Protzkarova Street in Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The destruction of the stone object (stone cave-in) in Protzkarova street in Uherské Hradiště was discovered in the summer of 2006 during a reconstruction of a sewer (picture 1). The destruction was 8.5 meters long and 3 meters deep under current surface (pictures 2-5,7). The destruction cut the street obliquely. The discovery was dated to early medieval times due to several finds of ceramic shards discovered during clearing of the cave-in as well as due to stratigraphic situation. The destruction layer was on the dated settlement horizon under which there was a compact (partially watered) clay subsoil. This was created in the period preceding the anthropogenic events in the researched area. The clay subsoil did not have a totally flat character and both the humus layer and destruction copied its course. The destruction was partially thinned on its top by some later interventions probably during the period of building of medieval town. Of the two horizons of early medieval times which have been proved by the archaeological research in the area of the current historical centre of Uherské Hradiště, this one may be dated to the younger horizon (Great Moravian), due to its stratigraphic position. The situation may be interpreted as a bank. It was produced by the activities of a stream (meandering shoulder of the Morava River which has since medieval times known as a mill raceway Rechla) which divided the area of present-day historical centre into two islands (picture 9). A vast depression was gradually covered up by the settlement debris. It has not been possible to fully reveal the function of the stone destruction object from early medieval times which was discovered in 2006. It can only be dealt with from a hypothetical point of view as with an object which was functionally related to

the above-mentioned stream (basement of some lighter building, stone earthwork strengthening and widening north-western bank of south-eastern island in the exposed area?). Considering the necessity of more accurate description of the process of and extent of the destruction it seemed to be appropriate to use technological possibilities of a non-destructive geophysical measuring in the exposed part of the town which was supposed to specify current information and help to explain the object. Nevertheless, a difficult terrain situation and many underground services had a negative effect upon the results measured by a surface radar. The radar has confirmed the existence of the layer with stone destruction, but its further explanation was only very limited (picture 10). There has been more and more evidence of early medieval settlement activities in recent decades under the dense house-building present day Uherské Hradiště (picture 11). Our knowledge about the early medieval settlement structure is rather incomplete and all the particular results can only be summarized with a limited level of success (see e.g. Galuška 2014; Škrdla – Vaškových – Galuška 2007). In the case of historical centre of Uherské Hradiště we are dealing with an important early medieval centre which ranks among the foremost settlement agglomerations from 8th and 9th century with a lot of evidence medieval stone architecture (preserved in a form of destructions, finds of mortar, but also as partially preserved torso of elevated building from the period of Great Moravia. It is therefore highly necessary to fill in the fragmental information and make it more accurate by means of non-destructive archaeological methods.

Key words: Uherské Hradiště, early Middle Ages, destruction, stone object, geophysical research

Zu Verlauf und Umfang der Zerstörungsreste eines steinernen Objekts aus Uherské Hradiště, Protzkarova-Straße

Zusammenfassung

Zur Entdeckung der Überreste eines steinernen Objekts (einer Natursteinlage) in Uherské Hradiště, Protzkarova-Straße kam es in den Sommermonaten des Jahres 2006 in Zusammenhang mit der Modernisierung eines Kanalisationskanals (Abb. 1). Die Zerstörungsreste wurden in einer Länge von 8 m 30 cm in einer Tiefe von annähernd 3 m von der heutigen Oberfläche erfasst (Abb. 2–5, 7). Sie durchschnitten die Straße leicht schräg. Zur Datierung des Befunds in das Frühmittelalter trugen Funde einiger weniger beim Freilegen der Überreste (Abb. 6) erfasster Keramikscherben, aber auch die stratigraphische Situation bei. Die Fundschicht lag auf Scherben, die als Siedlungshorizont der mittleren Wallburgzeit datiert wurden und unter denen ein kompakter (teilweise Wasser führender) Lehmuntergrund erkennbar war. Dieser bildete sich in der Periode vor dem anthropogenen Geschehen auf der untersuchten Fläche heraus. Die Tonschicht des Untergrunds besaß keinen völlig ebenen Charakter und die Humusschicht sowie die Objektüberreste kopierten ihren Verlauf. Von oben waren die Überreste teilweise entnommen worden und durch spätere Eingriffe gestört, offenbar in der Aufbauzeit der mittelalterlichen Stadt. Von den beiden Horizonten der mittleren Wallburgzeit, die durch die bisherigen archäologischen Grabungen im Bereich des jetzigen historischen Kerns von Uherské Hradiště belegt sind, kann die erfasste Situation aufgrund ihrer stratigraphischen Lage in den jüngeren Horizont (Mährerreich) eingeordnet werden. Die durch die Grabung erfasste Situation können wir als Ufer interpretieren. Dieses entstand durch die Tätigkeit eines Wasserlaufs (des mäandrierenden Arms der March, der seit dem Mittelalter als Mühlengraben Rechla bekannt ist), der den Bereich des heutigen Stadtkerns in zwei Inseln aufteilte (Abb. 9). Die umfangreiche Senke wurde schrittweise mit Siedlungsabfall zugeschüttet. Die Funktion der 2006 entdeckten Zerstörungsreste eines steinernen Objekts mittelalterlichen Alters gelang es bisher nicht zufriedenstellend zu klären. Man kann sich zu ihm nur auf der Ebene einer Hypothese als zu einem Objekt äußern, das funktionell mit dem hier bestehenden Wasserlauf zusammenhing (Fundament eines leichten Bauwerks? Steindamm zur Befestigung und Erweiterung des Nordwestufers der südwestlichen Insel in einem exponierten Bereich?). Aufgrund der Notwendigkeit, Verlauf und Umfang dieser Zerstörungsreste zu bestimmen, erschien es daher angebracht, in diesem exponierten Teil der Stadt die technologischen Möglichkeiten einer geophysikalischen Erkundung zu nutzen, die die bisherigen Informationen präzisieren und

bei der Interpretation des Objekts behilflich sein sollte. Die komplizierte Geländesituation und die zahlreichen Leitungsnetze sowie die modernen Ausschachtungen schlugen sich dennoch auch bei den mit dem Bodenradar gemessenen Ergebnissen negativ nieder. Der Bodenradar bestätigte das Bestehen einer Schicht mit steinernen Zerstörungsresten, zu deren weiterer Interpretation er sich jedoch nur im begrenzten Umfang äußern konnte (Abb. 10). In den letzten Jahrzehnten nehmen dabei Belege von frühmittelalterlichen Siedlungsaktivitäten unter der dichten Stadtbebauung des heutigen Uherské Hradiště zu (Abb. 11). Unsere Kenntnisse über die Siedlungsstruktur im frühen Mittelalter haben jedoch immer noch einen unvollständigen Charakter und nur mit unterschiedlichem Erfolg gelingt es, diese Teilschlüsse zusammenzufassen (siehe z. B. Galuška 2014; Škrdla – Vaškových – Galuška 2007). Im Fall des historischen Kerns von Uherské Hradiště handelt es sich dabei um ein wichtiges Zentrum der mittleren Wallburgzeit, das zu den führenden Siedlungsagglomerationen aus dem 8. und 9. Jahrhundert zählt, mit zahlreichen Belegen frühmittelalterlicher Steinbauten (dokumentiert in Form von Zerstörungsresten, Mörtelfunden, aber auch des teilweise erhaltenen Torsos eines oberirdischen Bauwerks aus der Zeit des Mährischen Reichs). Es ist daher aufs höchste wünschenswert, diese lückenhaften Informationen zu vervollständigen und präzisieren, und zwar auch mit Hilfe moderner zerstörungsfreier Methoden der Archäologie.

Stichwörter: Uherské Hradiště, Frühmittelalter, Überreste, steinernes Objekt, geophysikalische Erkundung

PEVNOST UHERSKÉ HRADIŠTĚ – BAROKNÍ OPEVNĚNÍ MĚSTA VE SVĚTLE DOSAVADNÍCH ARCHEOLOGICKÝCH PRAMENŮ

Jaroslav Bartík, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*
Tomáš Chrástek, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

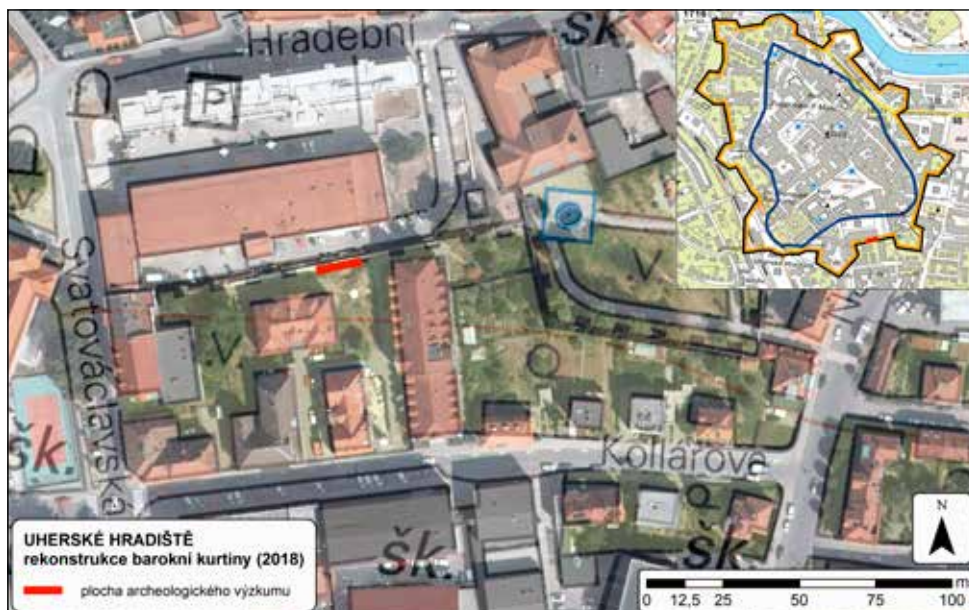
V roce 2018 proběhl dosud největší objev barokního opevnění Uherského Hradiště, a to v prostoru kurtiny mezi ulicemi Hradební a Kollárova. Výzkumem se podařilo ověřit stavební podobu celé konstrukce včetně podzemních dřevěných částí. Studie přináší výsledky zmiňovaného archeologického výzkumu včetně jejich komparace se všemi dosavadními objevy jednotlivých partií fortifikace. Ve spojení s dochovanými plány pevnosti a vedutami města je představen aktualizovaný model vývoje barokního opevnění.

1. ÚVOD

O výstavbě barokního opevnění Uherského Hradiště bylo rozhodnuto v roce 1655, kdy císař Ferdinand III. prohlásil město za jednu z moravských zemských pevností a vyhradil finanční prostředky na jeho výstavbu. Koncepte podoby opevnění vycházely z italských vzorů, přičemž pro hradištskou pevnost byl navržen plán sestávající z deseti bastionů propojených kurtinami (Rašticová – Čoupek 2007, 107). Část jedné ze zmíněných kurtin se pak stala předmětem předstihového archeologického výzkumu v roce 2018, jenž přinesl zásadní poznatky týkající se zejména charakteru konstrukce a jejího stáří. Objasněna byla jak celková stratigrafie uloženin v okolí hradby, tak i její stavební podoba v nadzemní kamenné i podzemní dřevěné části. Jednalo se o vůbec první archeologický výzkum, při kterém bylo možné prozkoumat kvádrové zdívo a zároveň odhalit i pod zemí spočívající dřevěné konstrukce, které celou hradbu ukotvují formou pilotáže v nestabilním a trvale podmáčeném terénu. Nově získané informace posunuly naše dosavadní znalosti o jedné z nejvýznamnějších památek na území města Uherské Hradiště a zároveň vyvolaly potřebu celkové sumarizace dosavadních archeologických dat. Předkládaná studie proto rovněž přináší vyhodnocení všech dalších doposud realizovaných archeologických výzkumů, při nichž bylo barokní opevnění města zkoumáno. Díky komparaci uvedených dat s dochovanými plány pevnosti a vedutami města je zde představen také aktualizovaný model jeho prostorového a architektonického vývoje.

2. VÝZKUM KURTINY MEZI ULICEMI HRADEBNÍ A KOLLÁROVA

V souvislosti s rekonstrukcí barokního kamenného opevnění města Uherské Hradiště proběhl v roce 2018 na dochovaném úseku mezi ulicemi Hradební a Kollárova předstihový archeologický výzkum. Ten vyvolala mimo samotné rekonstrukce hradby také úprava terénu v jejím jižním sousedství, jejímž cílem bylo zpřístupnit veřejnosti doposud pod zemí ukrytou část kamenného opevnění a vybudovat u něj menší posezení a přístupové cesty ve formě dvouramenného schodiště na východní straně a rampy pro osoby se sníženou pohyblivostí na straně západní. Archeologický výzkum se zaměřil na tři hlavní dokumentační

Obr. 1. Lokalizace archeologického výzkumu zkoumajícího barokní opevnění mezi ulicemi Hradební a Kollárova v roce 2018. Grafika J. Bartík.

okruhy. Prvním z nich byla dokumentace stavební podoby kamenné části hradby, která byla v průběhu výzkumu očištěna a v horních partiích postupně rekonstruována (nové spárování, doplnění chybějících částí zdiva). Další dva okruhy souvisely s mechanizovanou skrývkou zeminy v okolí hradby a její následnou ruční exkavací v nižších partiích výkopu, přičemž cílem byla komplexní dokumentace stratigrafické situace a dochovaných dřevěných konstrukčních prvků nacházejících se pod kamennou barokní hradbou.

Obr. 2. Pohled na plochu výzkumu v průběhu exkavace. Foto J. Bartík.

2.1. Poloha lokality

Z hlediska lokalizace v rámci půdorysu celého opevnění se jednalo o cca 100 m dlouhý úsek mezi současnými ulicemi Hradební a Kollárova, který spojoval bastion sv. Josefa s dodnes z větší části zpřístupněným bastionem sv. Františka. K odkrytí spodní části zdiva došlo v souvislosti s terénními úpravami přibližně ve střední části uvedené kurtiny odpovídající prostoru mezi domy čp. 405 a 1243 (obr. 1). V tomto prostoru byla odbagrována zemina přiléhající k hradbě v pásu dlouhém cca 30 m. Samotný archeologický výzkum byl situován s ohledem na projekt stavby (vysvahovaný terén pro plošinu, který neodhalil zdivo kompletně v celé délce výkopu) pouze do východní části výkopu, kde byla položena podél paty hradby 15 m dlouhá sonda o šířce 1,8 m (obr. 2). Střed sondy můžeme vztáhnout k zeměpisným koordinátám 49,067076° N; 17,461917° E (WGS 84).

Obr. 3. Pohled na zrekonstruovaný úsek hradby a odkryté dřevěné konstrukce. Foto J. Bartík. Číslování kůlů odpovídá číslům dendrochronologických vzorků v tabulce 1.

2.2. Metodika výzkumu

Jak bylo již výše zmíněno, při archeologickém výzkumu byla zdokumentována stratigrafická situace vrstev uložených podél hradby v době po zániku její funkce a také stavební a metrické parametry kamenného zdiva. Největší pozornost však byla věnována exkavaci sondy podél paty hradby. Jejím cílem bylo ověření existence základové spáry a podoby dřevěných konstrukcí, které podle plánové dokumentace (obr. 22) měly tvořit podstatnou základovou část hradby. Při výzkumu byly všechny odkryté situace fotograficky zdokumentovány a zaneseny do kresebného plánu. V poslední fázi výzkumu byla zapojena také technika v podobě ponorných čerpadel, jelikož v hlubších částech výkopu začala výzkum komplikovat stoupající hladina spodní vody. Pozornost byla věnována také mechanicky odstraněným sedimentům, a to za účelem chronologického ověření stáří jednotlivých zásypových vrstev. Na závěr výzkumu se z několika součástí dřevěných konstrukčních prvků podařilo odebrat vzorky na dendrochronologické datování, které umožnilo přesněji specifikovat počátek výstavby této části opevnění.

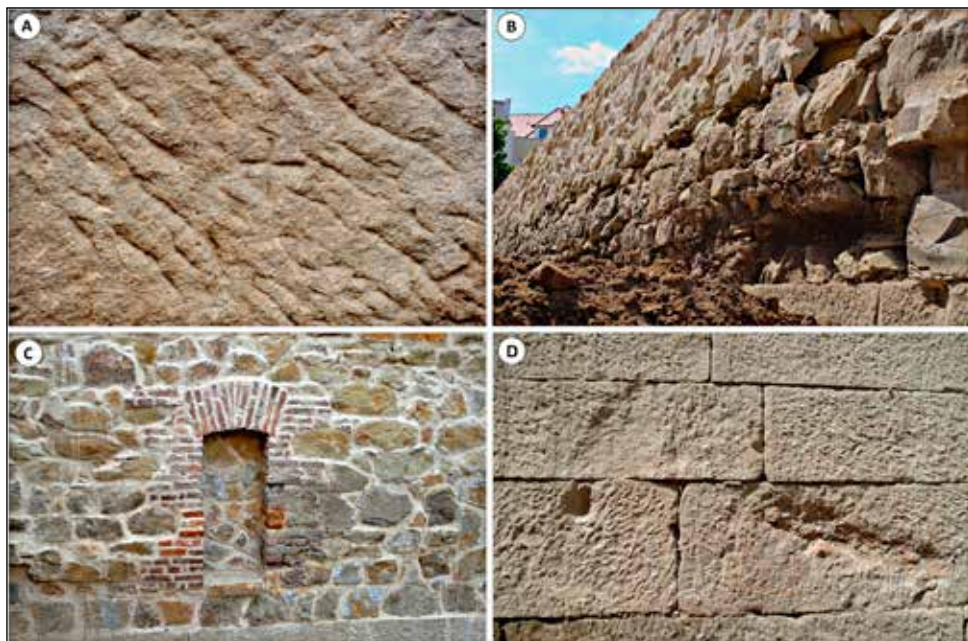

Obr. 4. Detailní pohled na kvádrové zdivo ve spodní části hradby. Foto J. Bartík.

2.3. Výsledky výzkumu

2.3.1. Nadzemní kamenné zdivo

Před započítáním celkové revitalizace zmiňovaného úseku hradby došlo k odbourání necitlivě nazděných recentních částí. Jednalo se zejména o cihlovou zeď ze sedmdesátých a osmdesátých let minulého století, která oddělovala prostor okolo bytových domů od zásobovacího dvora za Klubem kultury. Samotné zdivo barokní hradby se skládá ze dvou konstrukčně odlišných částí. Spodní část je tvořena čtyřmi pásy kvádrového zdiva (obr. 3, 4). Tato informace pak zcela koreluje s výjevy na barokních vedutách města, kde je zachycena i podoba hradebních zdí (obr. 20). Kvádry doléhají těsně k sobě a vždy jsou uloženy tak, aby byla dodržena vazba zdiva. Míra překryvu se pak pohybuje od jedné třetiny do jedné poloviny délky kamenného článku. Konstrukci tedy můžeme klasifikovat jako kvádrové řádkové zdivo.

Obr. 5. A – detail značky v kvádrovém zdivu ve tvaru křížku; B – pohled na původní poškozené zdivo před přespárováním; C – pohled na zazděnou cihlovou branku; D – zdokumentovaná poškození v kvádrovém zdivu. Foto J. Bartík.

Podle stavebního průřezu byly kvádry zděny maltovým pojivem. Spáry mezi kvádry jsou jen minimální, na mnoha místech až takřka nulové. Jen ojediněle se vyskytly větší spáry, jejich šířka však nikdy nepřesáhla 1,5 cm. Rozměry jednotlivých kvádrů se liší. Ty nejdelší jsou umístěny ve spodní, respektive ve směru od paty zdi, v první linii. Nejdelší z obnažených kvádrů dosahoval délky 218 cm. Ten nejkratší, položený v místě, kde bylo nutné dodržení překryvu s další řadou kvádrů, měřil jen 95 cm. Výzkumem se podařilo prokázat také odlišnou výšku kvádrů v jednotlivých liniích. Zatímco ve spodních dvou liniích se pohybovala okolo 60 cm, v případě dvou horních linií dosahovala maximální výška jen 45 cm. Šířku kvádrů se podařilo zjistit díky jednomu z exemplářů, který musel být nově nahrazen z důvodu recentního poškození hradby vedením inženýrské sítě. Šířka kvádrů v horní řadě (čtvrté) dosahuje 44 cm. Domníváme se pak, že směrem k patě zdi se šířka kvádrů zvětšuje. Na čelní straně čtvrté řady kvádrů se podařilo objevit také drobnou (5×5 cm) značku ve tvaru kříže (obr. 5: A). Tato značka se opakuje celkem čtyřikrát za sebou a vždy je umístěna ve středu kvádrů ve výšce 185 cm od paty zdiva. Z hlediska interpretace by se mohlo jednat o stavební značky související pravděpodobně s nivelací. Na čelní straně kvádrů je patrný nevýrazný obvodový lem o šířce 2,5–4 cm. Zbytek plochy je pak upraven jemným rýhováním, respektive technikou „rustika s tení“ (cf. Šefců 2013, 17).

Po surovinové stránce je kvádrové zdivo zhotoveno z jemnozrnného pískovce, který má po navětrání světle žlutošedou barvu. Magnetická susceptibilita použitého pískovce se pohybuje mezi $0,75 - 0,661 \times 10^{-3}$ SI jednotek, což odpovídá nízkým hodnotám zjištěným u obdobných hornin z flyšového pásma známých z širšího okolí města, stejně jako hodnotám naměřeným u vzorků pocházejících z výzkumu středověké hradby na ulici Dlouhá v roce 2015 (Bartík *et al.* 2016, 82–83). Jako nejpravděpodobnější zdroj kamene použitého na výstavbu barokní fortifikace se jeví oblast nedalekých Chřibů, odkud byl získáván kámen a další pří-

rodní zdroje (dřevo a vápno – k tomu Čoupková 2001, 122) už na výstavbu a rekonstrukci středověkých hradeb. Díky vzniklým majetkovým sporům víme, že přinejmenším k části těžby docházelo na pozemcích velehradského kláštera, jelikož v roce 1355 bylo město nuceno odkoupit od kláštera jeden lán pozemků a v nedalekých Mařaticích si otevřít vlastní kamenolom (Fišer 1921, 76; Rašticová – Čoupek 2007, 103; Bartík *et al.* 2016, 83, 110). Domníváme se však, že lom v Mařaticích, dnes lokalizován pravděpodobně do prostoru ulice Ve Skale, by na tak rozsáhlou stavbu, jakým bylo barokní opevnění, kapacitně nestačil. V této souvislosti stojí za zmínku archivní pramen, z něhož se dozvídáme, že císař Leopold I. povoluje městu 15. března 1694 koupit statku Cetechovice za 26 500 zlatých, aby mělo vlastní zdroje vápna a dřeva, které nutně potřebuje na opravy městských hradeb, kostelů, radnice a kašen (Vitásek 1879, 54–55). V cetechovických lomech situovaných na SZ okraji Chřibů se však kromě vápence a mramoru intenzivně těžil také pískovec. Je tedy možné, že část kamene potřebného na výstavbu pevnosti pocházela právě z nich. Problematická zůstává pozdní fáze výstavby hradeb, jelikož statek v Cetechovicích drželo město jen do roku 1722. Poté mohl být kámen získáván buďto z dalších menších kamenolomů rozmístěných v rámci velkostatku města (sem patřily vesnice: Jarošov, Kněžpole, Mařatice, Místřice, Javorovec, Podolí, Popovice, Staré Město a Včelary – k vývoji velkostatku města viz Čoupkovi 2007, 133–138), nebo zakázkově z Chřibů, kde je dodnes patrné v terénu velké množství novověkých lomů v prostoru buchlovského panství, v té době držené rody Petřvaldů a Berchtoldů. Pokud jde o městský velkostatek, tak v úvahu připadají zejména Popovice. Ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti se totiž dochoval spis „Nemovitý majetek města na venkově z let 1724–1787“ (AM UH II, inv. č. 251, kart. 249), kde je mj. uveden také kamenolom právě v Popovicích. Správnou variantu by bylo možné stanovit snad jedině na základě podrobné analýzy finančních účtů uložených ve vídeňském archivu, jelikož hlavním investorem pevnosti bylo především Markrabství moravské, nikoli samotné město.

Svrchní část hradby, nasedající na kvádrové zdivo, je vyzděna z lomového kamene (technika *opus incertum*) opět pojeného maltou. Díky několika poškozením víme, že z hlediska konstrukce jde o skořepinové zdivo, kdy byly vyzděny nejprve lícové stěny a prostředek hradby byl už jen nahrubo zaházen kamenivem a prolit maltou. Celková výška hradby po rekonstrukci dosahuje 480 cm. Výška kvádrového zdiva kolísá od 200 do 203 cm, zbývající část tvoří již zmíněná zeď z lomového kamene. Tato svrchní partie hradby byla před rekonstrukcí na mnoha místech poškozena (obr. 5: B). V průběhu procesu revitalizace došlo k odstranění nežádoucích nečistot a rostlinných náletů ze zdiva. To bylo následně v poškozených místech dozděno lomovým kamenem identické barvy i struktury (zdroj kamene – lom Bzová) a přespárováno. Horní hrana zdiva je zakončena rovnými plochými kameny. Vzhledem k poškození hradební zdi v průběhu 19. a 20. století nelze vyloučit, že její původní výška byla vyšší než ta, která zůstala zachována, a v průběhu rekonstrukce sjednocena pro celý průběh kurtiny. Na vnitřní straně hradby (od Klubu kultury) vystupuje zdivo pouze 120 cm nad povrch. Terén je v těchto místech navíc navýšen o 160 cm široký mantinel s betonovým obezděním. V rámci něj provedla stavba nejméně dvě sondy, které dokládají, že zhruba po metru se šířka zdiva začíná výrazněji zvětšovat. Hloubka sond však nedosáhla paty zdiva, což neumožnilo odhadnutí jeho šířky v základu. Přesný šířkový údaj známe pouze pro horní líc hradby, kde se pohybuje okolo 50 cm. Zdivo se pak z vnější strany směrem k základové spáře rozšiřuje pod úhlem cca 10°. Ve výšce zhruba 20–30 cm nad nejvýše položenou řadou kvádrového zdiva se dochovaly pozůstatky tzv. oblounové římsy. Ta je patrná zejména v západní části zkoumaného úseku hradby (obr. 3, 4), v té východní je po rekonstrukci a nahrazení některých vypadaných kamenů vidět jen v náznacích. Tato římsa představuje jeden z charakteristických prvků barokní architektury (Šefců 2013, 137–143). Její účel

byl dekorativní a spočíval zejména v oddělování jednotlivých stavebních prvků. Setkat se můžeme s celokamennými varietami nebo jako v případě hradištské pevnosti s alternativou, kdy byla vytvořena římsa z lomového kamene vyčnívajícího ze zbytku zdiva, jež mohla být posléze dotvarována maltou do požadovaného oblého tvaru.

Přibližně ve středu zkoumaného úseku hradby se dochovala menší z cihel vyzděná branka (obr. 5: C). O jejím stáří nelze spolehlivě rozhodnout. Je možné, že vzhledem k použití cihel byla do hradeb vybudována až sekundárně, v poslední etapě jejich výstavby, tedy někdy v první třetině 18. století. V této době byla totiž část pevnostních prvků v severní a východní části města vyztužena armováním z pálených cihel (Rašticová – Čoupek 2007, 109). Se zánikem funkce hradeb pak došlo pravděpodobně někdy na přelomu 18. a 19. století k jejímu zazdění. Branka byla při rekonstrukci ponechána ve zdivu a byl opraven její původní tvar. Jednalo se o úzký obdélníkový průchod s mírně obloukovitou klenbou o rozměrech 140 cm na výšku a 60 cm na šířku. Obnoven byl rovněž její vylomený pískovcový práh.

V neposlední řadě je nutné se zmínit také o zdokumentovaných poškozeních a dokladech reparací na zkoumaném úseku barokního opevnění. Zejména v horní části hradby z lomového kamene bylo při rekonstrukci zdiva odkryto několik poškození, která byla reparována cihlami. Tyto doklady oprav zdiva, pocházející zřejmě z druhé poloviny 18. století, byly při rekonstrukci z důvodu autenticity jeho vývoje zachovány. Jak bylo již výše zmíněno, nahrazen byl také jeden z pískovcových kvádrů, který byl poškozen při necitlivém budování recentního kolektoru inženýrských sítí proraženého skrze celé těleso hradby. Další dvě poškození kvádřového zdiva byla identifikována v rámci jeho druhé řady, a to v prostoru pod výše popsanou brankou. Každé z nich je umístěno na jednom z kvádrů, které spolu sousedí (obr. 5: D). V prvním případě se jedná o menší kruhovou prohlubeň mísovitého profilu (průměr = 18 cm, maximální hloubka = 7 cm). Druhé poškození se nachází přibližně ve stejné výšce a charakterizovat jej lze jako protáhlý zploštělý ovál o rozměrech 95×27 cm a max. hloubce 6 cm. Interpretace těchto dvou poškození je nejednoznačná. Kruhová prohlubeň působí dojmem otisku dělové koule. Pokud by tomu tak opravdu bylo, toto poškození by mohlo odpovídat projektilu vypálenému z těžkého dvanáctiliberního děla, která používala koule vážící mezi 5,5–6,0 kg. Tato děla sice byla ve výzbroji pruské armády, jež ohrožovala pevnost v roce 1742, ta však nakonec vstoupila do města bez předcházejícího vojenského konfliktu (Rašticová – Čoupek 2007, 112–113). Hledat můžeme ovšem i další vysvětlení. Nelze vyloučit, že obě poškození jsou stejně stará a mohla souviset s určitým druhem konstrukce nacházejícím se pod popisovanou brankou ve zdivu.

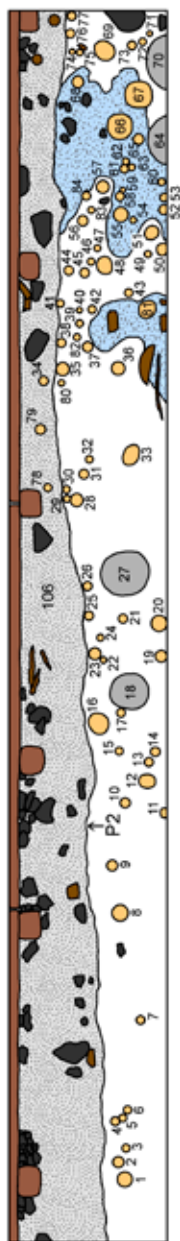
2.3.2. Podzemní dřevěné konstrukce

Kromě dokumentace kamenných partii barokní hradby byla při archeologickém výzkumu věnována pozornost také odkryvu jejich podzemních dřevěných částí. Podél její paty byla položena již avizovaná sonda o rozměrech 15×1,8 m. Z hlediska prostorové situace se výzkum nacházel přibližně v polovině délky kurtiny spojující bastiony sv. Josefa a sv. Františka (obr. 1). Nedaleko od popisovaného úseku opevnění probíhal vodní příkop, tvořený jedním z koryt řeky Moravy, které lemovalo bastionové opevnění z JV strany (obr. 18). Blízkost vodního toku

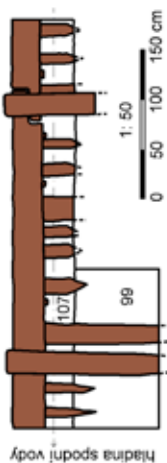
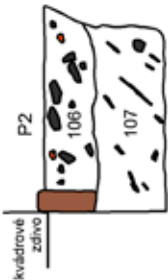
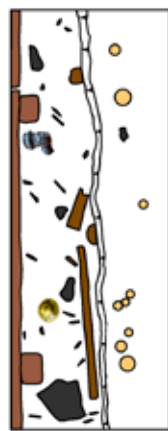
Obr. 6. Pohled na základový výkop pro založení hradby před jeho exkavací. Foto J. Bartík.

Uherské Hradiště, ul. Kollárova, 2018
barokní opevnění

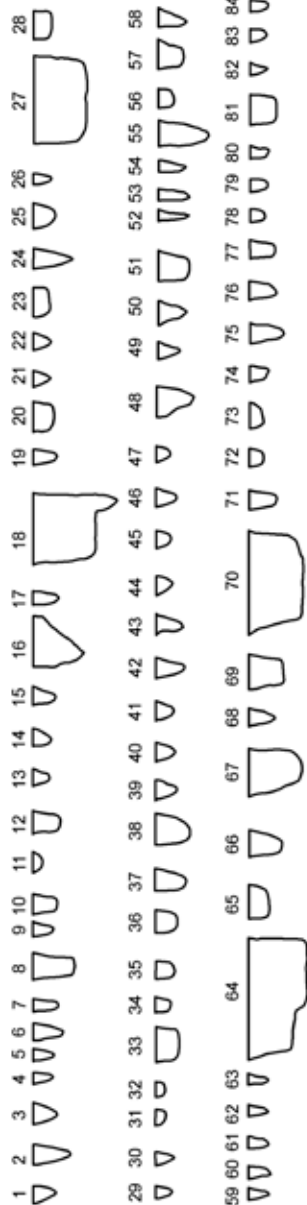

Legenda

- písčité báze vodního příkopu
- dřevěná konstrukce hradby
- místo nálezu knoflíku
- základová spára
- dřevěné artefakty a konstrukční prvky
- kámen
- prostupující bočky jilu
- sloupové jámy
- kůlové jámy
- místo nálezu fajfky
- fragmenty číhel

0 50 100 150 cm
1:50

P2 + KJ 1:20

Obr. 7. Planigrafie výzkumu, kresebná rekonstrukce podoby dřevěných konstrukcí a profily do podloží zahloubených struktur (základového výkopu a kůlových i sloupových jam). Grafika J. Bartík.

Obr. 8. Foto zachycující nálezy zlomků dřev spočívajících v poloze in-situ na bázi zkoumané plochy. Foto J. Bartík.

Obr. 9. Detail spojení dvou masivních dřevěných fošen zapřených velkým dubovým kulem. Foto J. Bartík.

do kategorie kůlových jamek, které byly, jak dokládají jejich mísovité až hrotité profily, do podloží raženy. Jejich šířka se pohybuje v rozmezí 5–24 cm s průměrnou hodnotou 9 cm. S těmito hodnotami souvisí také rozptýlená hloubka kůlových jam, která se pohybovala od 4–26 cm s průměrem 10,5 cm. Hloubkovou hodnotu však musíme brát s rezervou, jelikož velká část zdokumentovaných profilů ukazuje, že dochovány mohly zůstat pouze spodní partie kůlových jam. Zbývající čtyři zahluobené objekty lze klasifikovat jako jámy sloupové, které nebyly raženy, ale spíše kopány a následně osazeny dřevěným prvkem. Jedná se o rozměrnější jámy o průměru 42–58 cm s mírně zkosenými stěnami, plochým dnem a dochovanou hloubkou pod úroveň podloží 25–40 cm. Po interpretační stránce můžeme vyslovit několik teorií o jejich účelu. Jak můžeme vidět na pořizovaném plánu (obr. 7), několik kůlových jam je zahlubeno do výplně základového výkopu, z čehož vyplývá, že vznikly až v době, kdy byl již zasypaný. Řada kůlových jam také lemuje hranu základového výkopu. Můžeme se domnívat, že uvedené jamky mohly vzniknout v době výstavby hradby a být součástí např. bednění, vzpěr, lešení či jiných dočasných dřevěných konstrukcí. Otevřenou otázkou zůstává interpretace rozměrnějších sloupových jam. Nelze vyloučit, že se může jednat o pozůstatky provizorního opevnění města z doby počátku budování hradištské pevnosti, kdy byl prostor mezi bastiony namísto kurtin propojen pouze dřevěnou palisádou (obr. 18). Jejich počet je ovšem nízký a rozmístění spíše nepravidelné (obr. 7).

Nejzajímavější výsledky exkavace přineslo obnažení dřevěných konstrukčních prvků hradby. Z provedené sondáže je zřejmé, že patu kvádřového zdiva (s několikacentimetrovým

se projevila také v sedimentárním záznamu uloženin podél hradby. Pod navážkovými vrstvami souvisejícími se zánikem funkce pevnosti spočívaly 30 cm mocné vrstvy písčito-jílovitých sedimentů. Po jejich odstranění se v ploše sondy vyrýsoval základový výkop kamenné hradby (obr. 6) dosahující šířky 55–121 cm a nejsvrchnější část dřevěných konstrukčních prvků tvořených masivními fošnami podél první řady kvádřového zdiva, které byly zapřeny v pravidelných rozestupech velkými dubovými kůly. Na povrchu výplně základové spáry se podařilo identifikovat větší množství kamenů, jež se koncentrovaly zejména v okolí zmíněných kůlů (obr. 7). Dále zde bylo objeveno několik zlomků blíže nespecifikovaných dřev, dřevěných artefaktů a větví (obr. 8).

Na jih od okraje základového výkopu bylo v ploše sondy determinováno celkem 84 kůlových a sloupových jam zahluobených do světle hnědého rezavého podložního písku (obr. 6, 7). Ve východní části sondy prostupovaly písek dvě zřetelné čočky tvořené světle modrošedým plastickým jílem. V tomto prostoru se rovněž nejmarkantněji koncentrují kůlové jamky (obr. 7). Typologicky spadá převážná část z nich (80 z 84)

přesahem) lemují horizontálně kladené masivní fošny o délce 5 m, šířce 30 cm a mocnosti 10 cm. V rámci zkoumané sondy se podařilo obnažit tři tyto fošny, které byly k sobě svázané výřezem ve tvaru písmene „L“. Přibližně v místě uvedených spojů a pak zhruba ve středu každé z fošen zapíraly celou konstrukci velké dubové kůly přibližně čtverhranného průřezu (obr. 9), kterých bylo identifikováno celkem šest (obr. 3 s číslováním). Jejich maximální délku se při výzkumu nepodařilo zjistit z důvodu zaplavování výkopu rychle stoupající spodní vodou. V sondě u prvního z kůl hloubené již pod vodou se podařilo dosáhnout hloubky 170 cm, kůl však pokračoval dále hlouběji do podložního písku a nejevil známky uvolnění. Jeho celková délka tak zřejmě přesahuje hodnotu 2,5 m. Spodní části dřevěné konstrukce hradby byly ze statických a technických důvodů (odčerpávání vody) zkoumány pouze v 5 m dlouhém úseku na západní straně sondy. V tomto úseku došlo ke kompletní exkavaci základového výkopu a odkryvu dřevěných konstrukčních prvků nacházejících se pod tělesem kamenné hradby. Ze zdokumentovaného profilu je zřejmé, že jeho maximální hloubka se pohybovala mezi 55–58 cm (obr. 7). Stěny výkopu byly převážně nepravidelné a pod mírným sklonem směrem ke dnu. Samotné dno bylo rovné bez známek výraznějších depresí. Ve výplni základové spáry byly rozpoznány dvě uložení. Báze byla vyplněna světle modrošedým plastickým jílem (kontext 107), obsahujícím ojedinělé menší kameny a větší množství drobných úlomků dřeva, které pravděpodobně představují odpad z výroby dřevěných konstrukčních prvků hradby. Ve svrchní části výplně (0–28 cm) naopak spočívala vrstva světle šedohnědého plastického jílu (kontext 106) s obsahem velkého množství kamenů střední a menší velikosti a sporadickými drobnými zlomky cihel. Pro zkoumaný pětimetrový úsek byla změřena kubatura obsahu kamenů v základové spáře, jež činila 0,21 m³. Po exkavaci výplně základového výkopu byly na jeho dně objeveny kromě většího množství drobných zlomků dřevěného odpadu (obr. 7) také fragmenty dvou prken (obr. 10, 15: 6), která zřejmě rovněž souvisela s dřevěnými konstrukcemi, existujícími zde v době výstavby hradby. S nimi pravděpodobně souvisejí i dva, do půloblouku otesané kůly (obr. 15: 3, 4), které byly zaraženy do podloží u stěny základového výkopu ve vzdálenosti 165 cm od sebe (obr. 7, 10).

V nejzápadnější části sondy došlo k jejímu prohloubení na maximální možnou hloubku, kterou dovolilo odčerpávání spodní vody za účelem kompletního obnažení dřevěné konstrukce. Díky tomu se podařilo spolehlivě prokázat, že již několikrát zmíněné fošny podél paty zdiva leží na dřevěných pilotech rozmístěných 110–125 cm od sebe (celkem odkryty 3). Částečně obnažena byla také řada nahusto kladených (15–30 cm) kratších kůlů čtvercového i kruhového průřezu se zahrocenými špicemi, které byly zapuštěny do podloží (obr. 7, 11)

Obr. 10. Pohled na bázi základového výkopu hradby v průběhu exkavace. Foto J. Bartík.

Obr. 11. Foto zachycující v detailu podobu dřevěných konstrukcí, nacházejících se pod kvádrovým zdivem. Foto J. Bartík.

a na nichž byl založen první pás kvádrového zdiva. Není pochyb, že se jedná o podpůrnou pilotáž ukotvující kvádrové zdivo v nestabilním jílovitém podloží. To, jak ukázala stratigrafie v západní části sondy, navíc po 75 cm od svrchní hrany obvodové fošny přechází v ještě méně stabilní jemný písek světle modrošedé barvy. Délka těchto kratších pilotů se pohybovala okolo 70–80 cm. Na několika místech se podařilo nalézt drobné latky, jež byly vloženy pod spodní hranu obvodové fošny (obr. 7). Jejich význam souvisí zřejmě se stavbou těchto konstrukcí, kdy bylo těchto latěk využíváno k udržení fošny v nivelační rovině. Jedna z vyzvednutých dosahovala rozměrů 38×2×1,5 cm (obr. 15: 5).

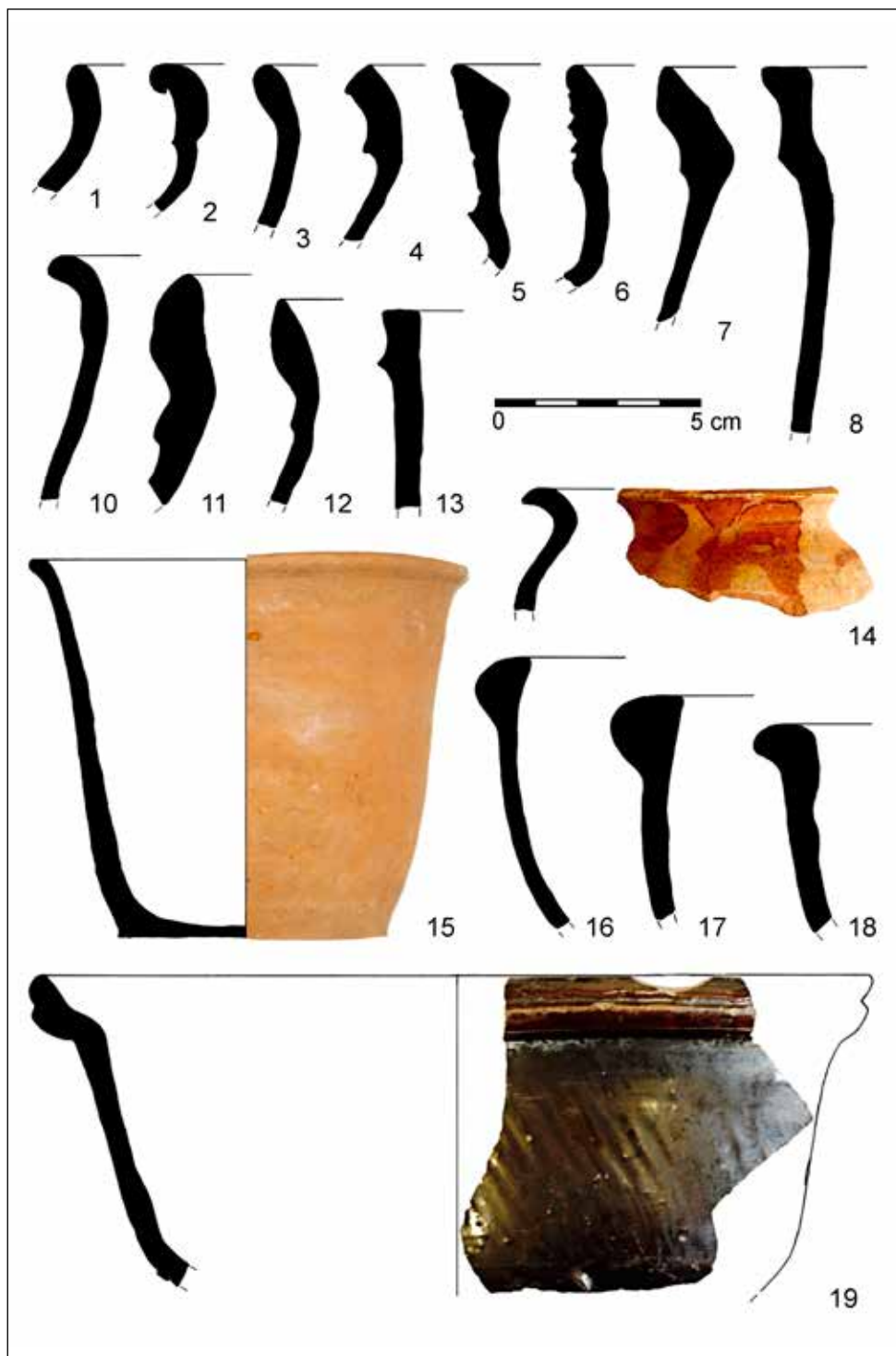
V neposlední řadě zmiňme také zachování dřevěných konstrukčních prvků. Vzhledem k jejich uložení ve stabilně vlhkých či vodou obohacených sedimentech se nacházejí v perfektním stavu bez známek výraznější degradace ovlivněné délkou uložení v daném prostředí, a proto mohou i nadále plnit svůj funkční význam v ukotvení kamenného zdiva v nestabilním prostředí. Veškeré prvky dřevěné konstrukce zůstaly po archeologickém výzkumu zachovány, došlo pouze k odebrání dendrochronologických vzorků z nejsvrchnějších partií kůlů, které celou konstrukci jistily proti pohybu zdiva směrem k vodnímu příkopu.

2.3.3. Stratigrafická situace

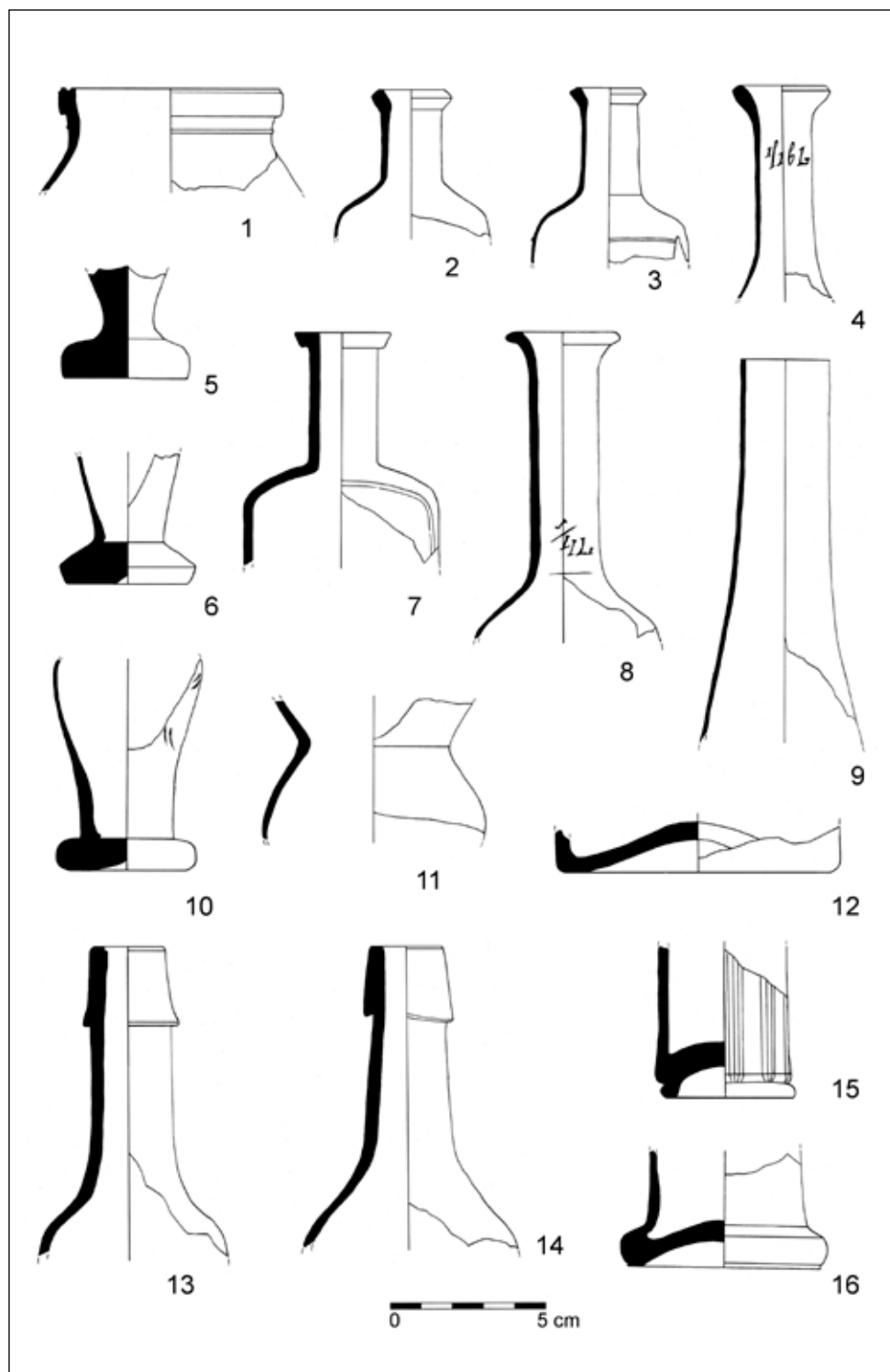
Při archeologickém výzkumu podél hradby se podařilo zdokumentovat 2,7 m mocnou stratigrafii zásypových vrstev tvořenou celkem šesti od sebe makroskopicky odlišitelnými kontexty (obr. 12). Nejsvrchnější vrstva (kontext 100) reprezentovaná aktuální úrovní terénu je tvořena 20–30 cm mocnou, tmavě hnědou hlínou s travním drnem, jež zde byla deponována dle mincovních nálezů někdy v polovině minulého století. Pod ní spočívají další tři navázkové vrstvy (kontexty 101–103). Svrchní, tvořený světle šedo hnědou ulehlou hlínou o mocnosti cca 25 cm, obsahoval stavební odpad a recentní materiál z počátku 20. století. Pod ním se nacházela asi jen 10 cm mocná vrstva světle žlutohnědého plastického jílu bez nálezů. Poslední ze tří zmiňovaných navázkových vrstev lze charakterizovat jako šedočernou hlínu silně obohacenou stavební sutí, popelem či kumulacemi uhlíků a dalším odpadem. Vrstvu lze datovat na základě nálezů fragmentů keramických a skleněných nádob do závěru 18. a průběhu 19. století. Pod uvedenými horizonty se nacházela 160–170 cm mocná vrstva kompaktního světle okrově šedého jílu (kontext 104) obsahujícího pouze ojedinělé nálezy kamenů a zlomků keramiky. Po interpretační stránce může být vrstva klasifikována jako jednorázové navýšení terénu, při kterém byl zasypán prostor podél hradby. Tato vrstva pak vznikla zřejmě někdy na přelomu 18. a 19. století v souvislosti se zánikem funkce města coby pevnosti. Dle písemných pramenů došlo k zániku funkce barokního opevnění na jaře roku 1782, a to z rozhodnutí císaře Josefa II. (Rašticová – Čoupek 2007, 114).

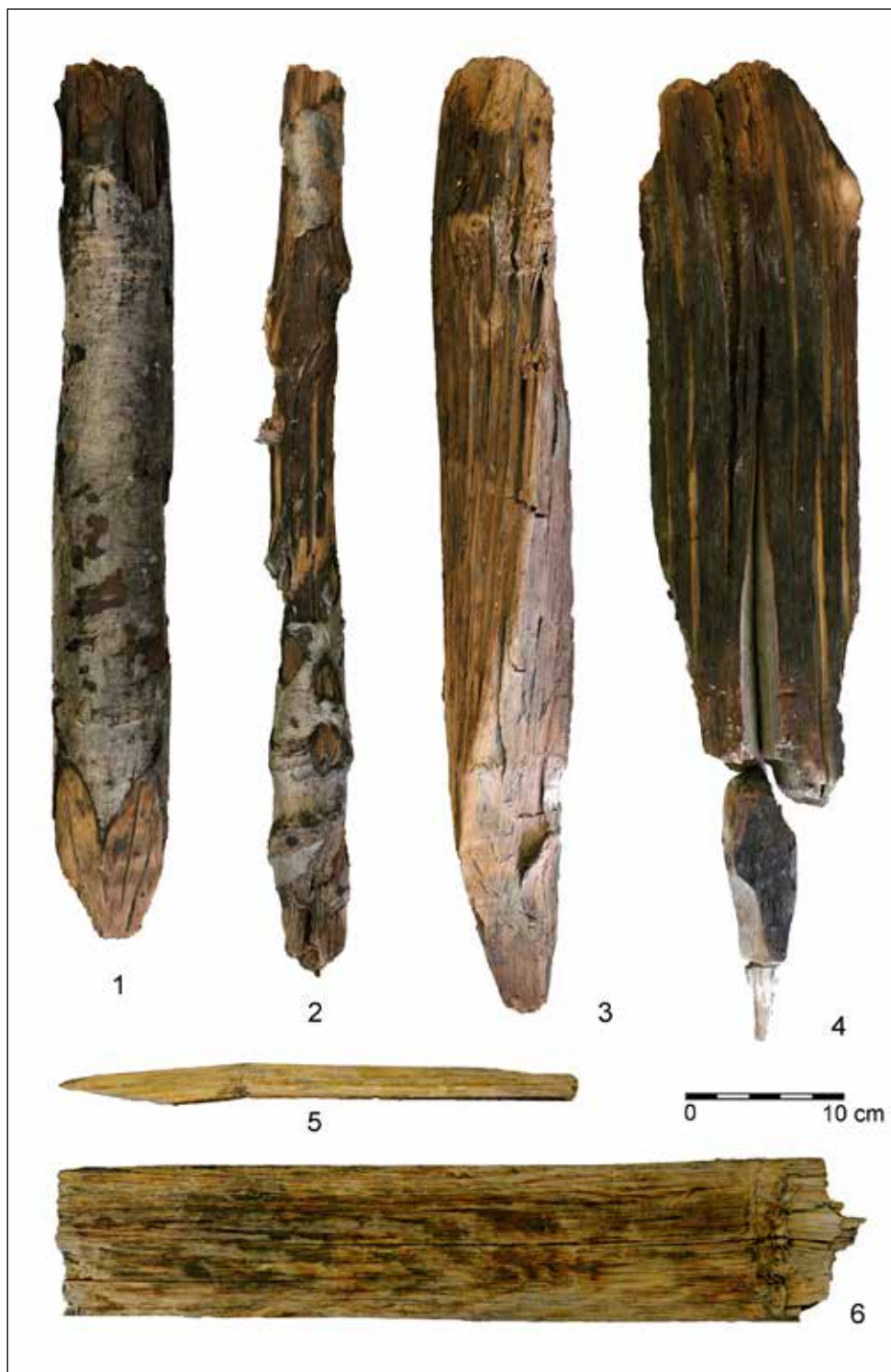
Obr. 12. Stratigrafie zásypových vrstev v těsném sousedství hradby. Foto J. Bartík.

Obr. 13. Výběr fragmentů novověké keramiky z navážkových vrstev (1-14, 16-19: kontext 103; 15: kontext 104. Grafika K. Augustinová, J. Bartík.

Obr. 14. Výběr zlomků skleněných nádob a artefaktů z navážkových vrstev. Kresba J. Bartík.

Obr. 15. Vybrané nálezy dřevěných konstrukčních prvků ze základového výkopu. Foto J. Bartík.

Další uložení v rámci stratigrafie již souvisejí s dobou výstavby a fungování opevnění. Jedná se zejména o kontext 105, jenž představuje náplavové sedimenty tvořené světle zeleně až modrošedým písčítým jílem o mocnosti 25–30 cm. Na bázi výkopu přecházel terén do podloží (kontext 99) rozdělitelného na dvě facie – světle okrově žlutého písku místy střídajícího se s modrošedým plastickým jílem, který směrem do hloubky postupně převládá. Do popisované stratigrafie lokality musíme zahrnout již výše popsané uložení z výplně základového výkopu (kontexty 106 a 107) a výplně kůlových i sloupových jam (jednotný kontext 108 – rezavě hnědá písčítá uložení). Nejnižší zachycenou vrstvou je již zmiňovaný podloží, světle modrošedý jemný písek, který se začal objevovat přibližně 70 cm od horní hrany fošny, jež lemuje první linii kvádového zdiva. Popsaná stratigrafie pak koresponduje s výsledky předstihové sondy, která byla v roce 2016 položena na východ od popisovaného výzkumu. Jedinou odlišností je mocnost navážkových vrstev, která směrem k západu narůstá, jak dokládá celková hloubka této stratigrafie, jež lehce přesahovala hodnotu 3 m (Chrástek 2017).

2.4. Movité archeologické nálezy

Na archeologické nálezy byly bohaté především navážkové horizonty ve svrchní části stratigrafie. Z nich pocházejí nálezy fragmentů keramických (obr. 13) a skleněných (obr. 14) nádob, zvířecích kostí a kovových artefaktů. Specifickou skupinu nálezů představuje několik pozůstatků dýmek. V místě výzkumu bylo objeveno také velké množství rozbitých pivních lahví, jež souvisejí s dobou fungování městského pivovaru, který vznikl na Hradební ulici mezi lety 1879–1887. Všechny uvedené předměty lze datovat do závěru 18. až první poloviny 20. století, kdy zde narůstal terén po zániku fungování barokního opevnění.

Obr. 16. Nálezy ze základového výkopu pro hradbu. 1 – keramická fajfka ve tvaru hlavy Turka; 2 – polovina pozlaceného knoflíku. Foto J. Bartík.

Z výzkumu základového výkopu hradby pocházejí vyjma dřevěných konstrukčních prvků (obr. 15) a artefaktů pouze dva nálezy. Jedná se o polovinu menšího pozlaceného knoflíku (obr. 16: 2) a kompletně zachovanou keramickou dýmku ve tvaru lidské hlavy s realisticky vyobrazeným lidským obličejem (obr. 16: 1a-b). Povrch dýmky je opatřen tmavě hnědou glazurou a na jednom z boků je vyražena značka výrobce. Analogický exemplář, který je interpretován jako „hlava Turka“, pochází například z Brna – Rooseveltovy ulice. Zde byla na-

lezena ve výplni městského příkopu, vznikající v souvislosti s budováním bastionové fortifikace ve 2. polovině 17. století, tvarově velmi blízká fajfka se světle zelenou glazurou a rovněž s výrobní značkou na jednom z boků (archiv Archaia Brno z.ú.). Uvedené výrobní značky obou dýmek se ovšem odlišují. Z hlediska přesnější lokalizace byly oba artefakty (knoflík i fajfka) objeveny na bázi základového výkopu (obr. 7), kde byly patrně ztraceny v průběhu výstavby hradby v závěru 17. století (viz níže).

2.5. Dendrochronologické datování

Pro účely dendrochronologického datování bylo z odkrytých dřevěných konstrukcí odebráno pět vzorků (číslování viz obr. 3). Jako nejvhodnější pro odběr se jevily masivní čtverhranné kůly, které zapíraly obvodové dřevěné bednění z fošen (obr. 7, 10). Relativně velký průměr těchto konstrukcí (25–35 cm) dovozoval předpokládat dostatečné množství zachovaných letokruhů potřebných pro datování. To potvrdily také výsledky dendrochronologické analýzy (Rybníček – Kolář 2019), kterou se podařilo datovat všech pět vzorků, spadajících do relativně úzkého chronologického horizontu (tab. 1). Korelací průměrné letokruhové křivky se standardní chronologií bylo získáno datum 1695. Z hlediska druhu dřeviny byly všechny vzorky determinovány jako dub (*Quercus*). Výsledky dendrochronologického datování jasně dokládají, že k výstavbě převládající části spojovací kurtiny mezi bastiony sv. Josefa a sv. Františka došlo v závěru 17. století, což koresponduje s našimi představami o vývoji barokního opevnění, které se pro tuto stavební fázi opírají zejména o plány pevnosti z let 1676 a 1716 (obr. 18, 19).

Datování dendrochronologických vzorků					
číslo vzorku	laboratorní kód	dřevina	délka letokruhů	konec	skácení stromu
I	M2370	dub (<i>Quercus</i>)	75+2ks	1695	1697-1712
II	M2371	dub (<i>Quercus</i>)	78+9ks	1682	1691-1707
III	M2372	dub (<i>Quercus</i>)	70+2ks	1689	1692-1712
IV	M2373	dub (<i>Quercus</i>)	89+1ks	1695	1696-1705
V	M2374	dub (<i>Quercus</i>)	71+11ks	1685	1696-1711

Korelace průměrné letokruhové křivky se standardní chronologií					
standardní chronologie	T.test 1 (podle Baillie & Pilcher)	T.test 2 (podle Hollsteina)	souběžnost křivek v procentech	překrytí křivek v rocích	datování
Morges 2016	12,1	12,9	67,6	91	1695

Tab. 1. Výsledky dendrochronologického datování dřevěných konstrukčních prvků zkoumaných v roce 2018 mezi ulicemi Hradební a Kollárova.

3. DOSAVADNÍ VÝZKUMY BAROKNÍHO OPEVNĚNÍ

Do současné doby bylo barokní opevnění Uherského Hradiště zkoumáno doposud jen ve třech úsecích (obr. 20: D). Největší počet drobných odkryvů je spjat s bastionem sv. Josefa na křižovatce ulic Svatováclavská a Kollárova (obr. 20: D-1). Druhý zkoumaný úsek lze lokalizovat do prostoru kurtiny mezi bastiony Bonomo a sv. Karla na dnešní Velehradské třídě (obr. 20: D-2). Poslední výzkum, který odkryl i podzemní dřevěné konstrukce barokní

hradby, proběhl v roce 2018 v prostoru kurtiny mezi bastiony sv. Josefa a sv. Františka v rozmezí dnešních ulic Hradební a Kollárova (obr. 20: D-3). Níže příložený výčet stručně shrnuje výsledky jednotlivých archeologických výzkumů, při kterých došlo v různé míře k zachycení vnějšího opevnění.

3.1. ulice Svatováclavská a Kollárova, bastion sv. Josefa

3.1.1. ul. Svatováclavská (9. května), 1981

Na jaře roku 1981 byla zahájena rozsáhlá rekonstrukce vodovodní sítě v centru města. Vyjma jiných středohradištních, středověkých i novověkých situací byla výkopy porušena také barokní hradba. Na nároží ulic Svatováclavská (dříve 9. května) a Kollárova bylo na obou profilech protnuto kamenné zdivo. Jeho povrch se nacházel 60 cm pod terénem. V horní části činila šířka zdiva 65–85 cm, směrem dolů se rozšiřovala na šířku 160 cm v hloubce 65–95 cm až na šířku 230 cm. Zeď byla vystavěna z pískovcového lomového kamene, který byl promísen zlomky cihel. Linie zdiva probíhala zhruba ve směru SV–JZ (Snášil 1981; Procházka – Snášil 1983, 63).

3.1.2. ul. Kollárova, 2000

V souvislosti s rekonstrukcí objektu Komerční banky probíhaly také výkopy pro nové rozvody inženýrských sítí. V severní části dvora, v těsném sousedství se silnicí v ulici Kollárovou, bylo výkopem pro kanalizaci zachyceno mohutné kamenné zdivo. Zeď byla zachycena v délce 2 m a šířce 50 cm a procházela výkopem v ose SZ–JV. Svrchní část zdiva vystupovala již v hloubce 30–55 cm pod současným povrchem, její hloubka pak dosahovala dna výkopu a pokračovala hlouběji. Zeď tvořily kompaktní na maltu kladené kameny místy promíšené s cihlami. Obvyklá šíře kamenů ve zdivu se pohybovala okolo 30 cm, čelní lícová strana byla vyzděna kameny masivnějšími (Menoušková 2000; 2005, 472).

3.1.3. ul. Kollárova, 2001

V roce 2001 probíhala v ulici Kollárova výstavba plynové přípojky. Výkop probíhal od budovy Českých drah, ulicí Kollárovou až ke křižovatce s ulicí Svatováclavskou. Uvedený zásah do terénu šikmo protnul, v severní polovině ulice Kollárova, kamennou zeď. Zachycená situace byla v souladu se zdivem zdokumentovaným v roce 2000 (Menoušková 2001; 2006, 84).

3.1.4. ul. Svatováclavská, 2007

V roce 2007 probíhala v ulici Svatováclavská oprava kanalizační stoky. Dle původního předpokladu se podařilo zachytit na křižovatce s ulicí Kollárovou zdivo barokního bastionu sv. Josefa. Zachycená situace opět odpovídala jak zjištěním z roku 1981, tak situacím z let 2000 a 2001 (Menoušková 2009, 184).

Obr. 17. Pohledy do sondy s kamennou zdí (A) a cihlovým armováním (B) odrytou na Velehradské třídě v roce 2012. Foto T. Chrástek.

3.1.5. ul. Kollárova, 2009

Při opravách bytového domu čp. 403 na nároží ulice Kollárova a Svatováclavská byla v jihozápadní části suterénu budovy odhalena svrchní část kamenného zdiva, náležícího k bastionu sv. Josefa. Zdivo bylo zachyceno v místech, kde došlo v podlaze k hloubení rýh. Šířka zachyceného zdiva dosahovala mocnosti 30–50 cm (Menoušková 2010, 162), což odpovídá i rozměrům zjištěným při výzkumu nedaleké kurtiny, zkoumané v roce 2018.

3.1.6. ul. Kollárova, 2016

V souvislosti s opravou oplocení objektu základní školy UNESCO došlo v ulici Kollárova k odbourání stávající zídky a vyhloubení základové rýhy pro zídku novou. Výkop šikmo protnul svrchní část kamenné zdi výše zmíněného bastionu, tvořenou lomovými kameny (Chrástek – Bartík – Novotný 2017, 187).

3.2. Velehradská třída, kurtina mezi bastiony sv. Karla a Bonomo

3.2.1. Velehradská třída, 2012

V roce 2012 probíhaly zemní práce při stavbě Charitního centra sv. Ludmily, které souvisely s výstavbou přístavby ve dvorní části stávajícího objektu. Po odbourání zídky uzavírající dvorek objektu směrem k řece Moravě a vyhloubení základového výkopu došlo k narušení zdiva barokního opevnění. Kamenná zeď byla vyzděna masivními a částečně opracovanými pískovcovými bloky s vnější cihlovou plentou, která svou šířkou a směrem přesně kopírovala linii výkopu základové spáry. Šířka kamenné konstrukce byla 80 cm, vnější čelo tvořila cihlová plenta o šířce 35 cm (obr. 17). Nadmořská výška zachycené vrchní části byla 178,7 m n. m. Z vnější strany byla podél cihlové plenty snížena úroveň terénu na niveletu 178 m n. m., z vnitřní strany potom na niveletu 176,8 m n. m., u dna výkopu byla zachycena černá písčité vrstva záplavového charakteru. Výkop svojí hloubkou nedosáhl samotného základu hradby. Celkovou hloubku zdiva se tedy nepodařilo ověřit (Vaškových – Chrástek 2012). Jedná se prozatím o jediný archeologicky zkoumaný úsek, kde byla potvrzena existence čelní cihlové plenty, jež je vizualizována na některých pozdějších plánech pevnosti.

4. VÝVOJ OPEVNĚNÍ UHERSKÉHO HRADIŠTĚ

Opevnění města Uherské Hradiště procházelo v minulých staletích složitým vývojem. Z typologicko-chronologického hlediska lze vyčlenit tři typy fortifikačních struktur chránících město. Nejstarší, související s obdobím po založení města, je dřevěná palisáda (Mitáček – Procházka 2007, 71). Tato provizorní forma opevnění ovšem nemohla dlouhodobě splňovat požadavky města na jeho ochranu. V první polovině 14. století proto přistoupilo město k vybudování kamenné hradby (k problematice středověké fortifikace viz Bartík *et al.* 2016). Samotná stavba, ale i následná údržba tohoto opevnění si vyžádala nemalé finanční náklady. Vlivem přírodních činitelů (zejména periodických povodní), válečných událostí i požárů hradba, i přes více či méně pravidelné opravy, chátrala. Její špatný stav k roku 1644 popisuje zpráva pevnostního architekta Giovanna Pieroniho: „*Zdivo hradeb i věží je málo pevné s velkými trhlinami, je nakloněné, podkopané a proděravělé a ve třech částech jsou hradby zřícené s dlouhými průlomy, měřícími 10, 18 a 24 stop.*“ (Richter 1931). Ve čtyřicátých letech 17. století proto město započalo s opravou staré hradební zdi, jejíž rekonstrukce trvala až do roku 1653 (Rašticová – Čoupek 2007, 107; Kuča 2008, 819). V roce 1655, tedy již po konci třicetileté války, byla zahájena také výstavba nové a modernější bastionové fortifikace, sledující v přibližně stejné vzdálenosti oválný tvar původního vrcholně středověkého opevnění

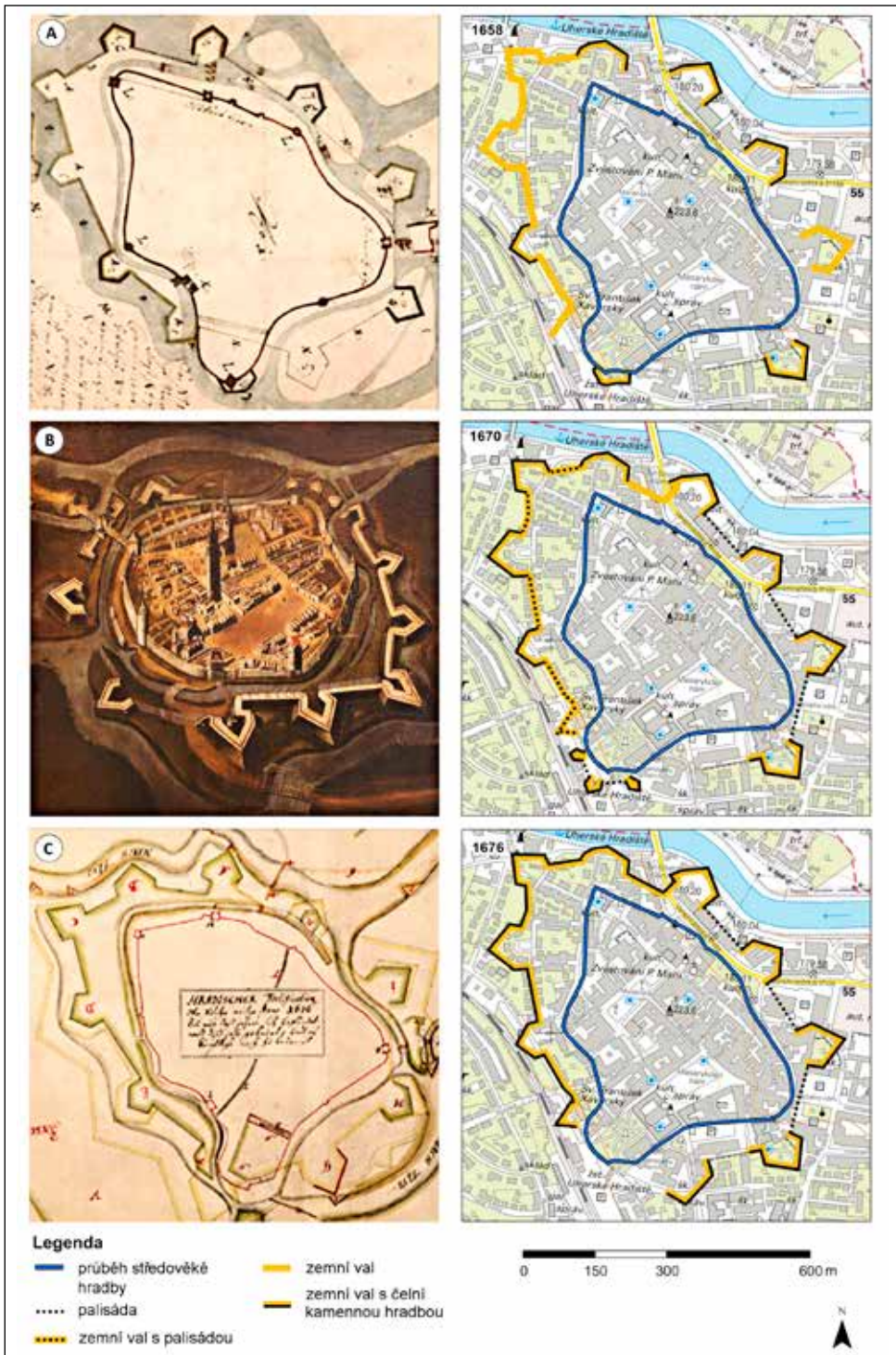
(Júzovi 1958, 25). Tento typ fortifikace měl pak lépe odolávat útokům stále se zdokonalující dělostřelecké techniky.

velitelé pevnosti		
datace	jméno	poznámka
1645	Diego Sebastian de Massonis	Neosvědčil se, za švédského nebezpečí převzal velení Gerhard Günther. Zde můžeme vidět rozpor v uváděné dataci, jelikož k útoku Švédů došlo roku 1643.
1655-1662	Alexandr Jindřich vévoda Holštýnský	
1668	Attilio Offredi	
1679	Ignác svobodný pán Stomm	
?	Jan z Buttlerů	
1685	Gouder de Beauregard	
1699-1723	Jiří Adam svobodný pán z Řičan	
1717-1723	F. M. L. hrabě ze Schaumburku	Rozporuplný údaj – v tomto období je uváděn Jiří Adam z Řičan.
1729	? de Barth	
1743	Josef ze Stubenberka	
?	pán Hager a generál z Breünerů	
1777	Ferdinand Zinn z Zinnenberka	
1782	generálmajor z rodu Zechwitzů	

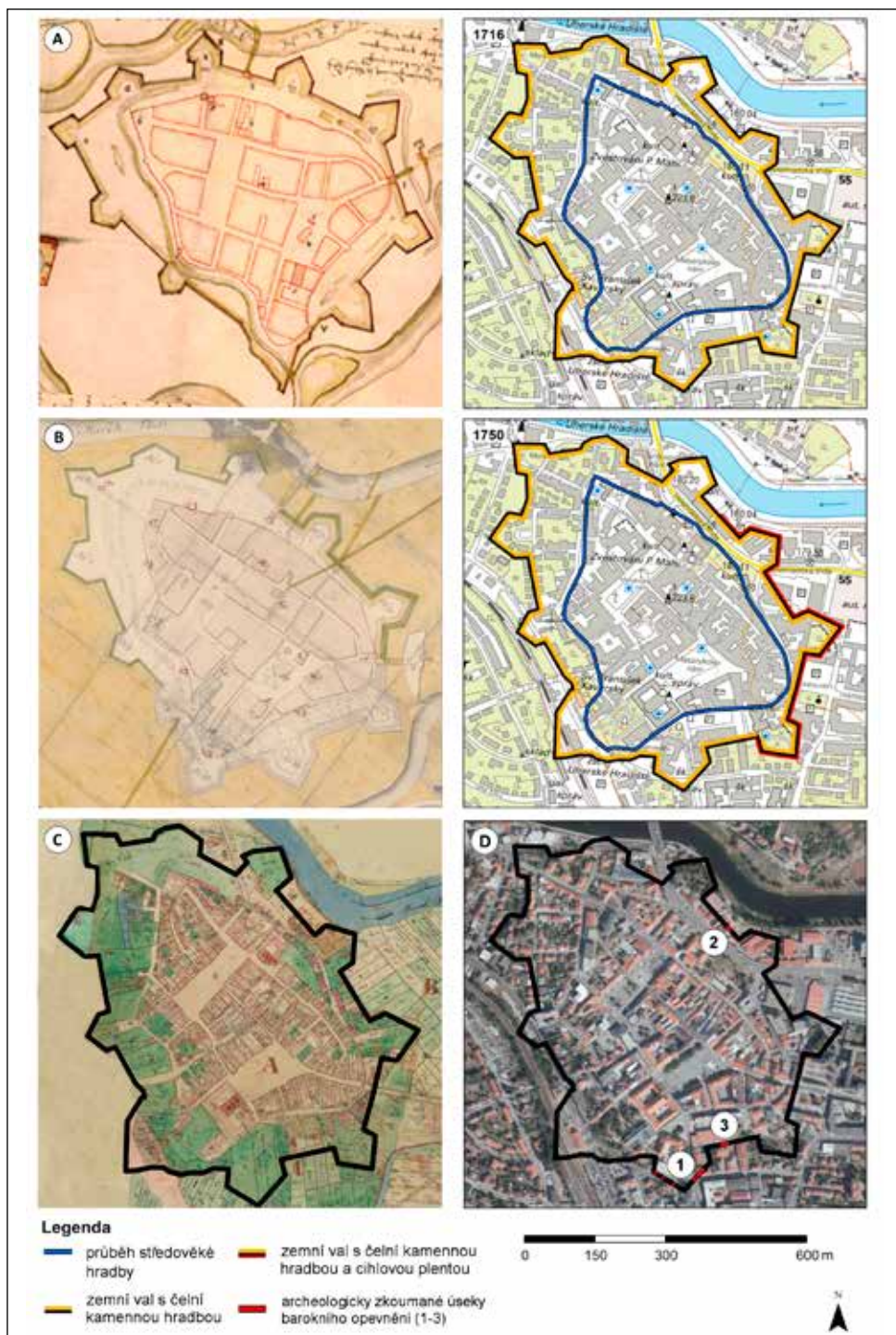
válečné konflikty	
datace	ohrožující strana
1643	třicetiletá válka - průnik švédské jezdecké jednotky do města
1663	odvrácen nájezd tureckých a tatarských oddílů
1703-1708	odvráceny útoky Rákocziho povstalců z Uher
1742	války o rakouské dědictví - obsazení města pruským vojskem krále Fridricha II.

Tab. 2. Přehled velitelů (podle: Fišer 1921) a válečných konfliktů, jímž město čelilo v době fungování pevnosti.

Stavební vývoj barokního opevnění lze nejlépe rekonstruovat především na základě dochovaných plánů pevnosti (obr. 18, 19) a dobových vyobrazení města (obr. 20). Analýzou těchto pramenů se v minulosti zabývala již celá řada badatelů (Vitásek 1879; Fišer 1921; Júzovi 1958; Gardavský 1978; Zemek 1981; Kupka *et al.* 2001; Rašticová – Čoupek 2007; Kuča 2008 ad.). Naším cílem bylo zakomponovat do stávajícího modelu vývoje opevnění výsledky dosavadních archeologických výzkumů a podstoupit celou problematiku podrobné kritice pramenů, jež by vedla k aktualizaci dosavadního a často spíše jen slepě přejímaného modelu.

Obr. 18. Model vývoje barokního opevnění Uherského Hradiště od jeho počátků do roku 1676 (A–C). Grafika T. Chrástek, J. Bartík.

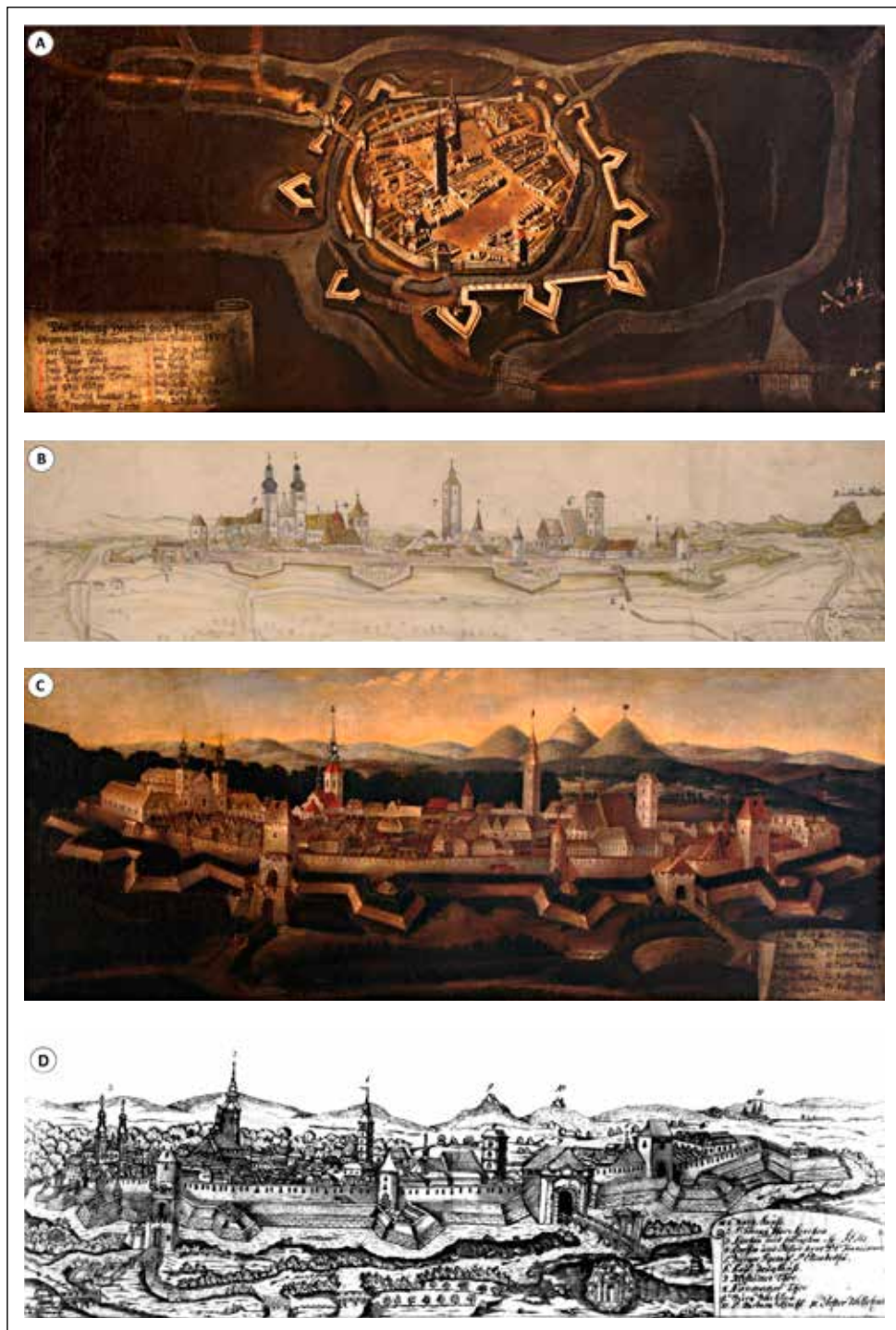

Obr. 19. Model vývoje barokního opevnění Uherského Hradiště od roku 1716 až do doby jeho postupného zániku v průběhu 19. století (A–C). Poloha doposud realizovaných archeologických výzkumů barokního opevnění (D). Grafika T. Chrástek, J. Bartík.

Prvním dostupným pramenem, dokumentujícím postup stavebních prací, je plán pevnosti z roku 1658 (obr. 18: A) od městského velitele italského původu Diega de Massonis. Ten je zpravidla komentován formulacemi uvádějícími, že nové opevnění počítá se vznikem 10 bastionů, předstunutých před středověkou hradbu, která měla nadále plnit funkci vnitřní fortifikace. K roku, kdy měl plán vzniknout, je pak uváděno šest dokončených bastionů s rovnými boky bez orillonů v prostoru mezi Staroměstskou branou na severu a městským mlýnem na jihu. Toto stále opakované konstatování je však poměrně problematické, jelikož z plánu vyplývající postup prací byl poněkud komplikovanější. Předně lze z odlišně zakreslených úseků blíže specifikovat aktuální podobu jejich provedení. Kompletně dokončené bastiony s kamennou zdí a zemním valem jsou na plánu naznačeny jen tři. Další čtyři bastiony jsou vizualizovány v podobě zemního valu a u dalších dvou je zachycena výstavba kamenné hradby. Co se týče propojení jednotlivých bastionů, tak k roku 1658 existoval zemní val pouze na J–JZ straně. Ve zbývajících úsecích jsou plánované kurtiny jen tečkovane naznačeny, stejně jako bastion sv. Josefa, který v té době ještě neexistoval. Nemůžeme však vyloučit, že v některých úsecích už stála alespoň provizorní palisáda, kterou lze pozorovat na veduté města z roku 1670 (obr. 20: A). Zajímavé rovněž je, že všechny předešlé práce zcela ignorují provizorní fortifikaci, navazující na středověkou hradbu v jižní části města za jezuitskou kolejí, jejíž tvar následně ovlivnil i konečný tvar celého opevnění. Na uvedeném plánu můžeme vidět také původně plánované propojení k jihu orientovaných bastionů kurtinou, která by přetrhla starou hradební zeď a oddělila tak prostor za jezuitskou kolejí od zbytku města. Jak ovšem víme z dochovaných dokumentů a dalšího vývoje pevnosti, tak ke vzniku této kurtiny nakonec nikdy nedošlo. Posledním vznikajícím fortifikačním prvkem, který je na plánu viditelný, je malá pevnůstka situovaná na východní straně města v předpolí Kunovské brány (obr. 18: A), která je některými badateli zmiňována až s odkazem na mladší ikonografické prameny (např. Jůzovi 1958, 25).

Dalším významným pramenem pro poznání stavebního vývoje hradištské pevnosti je o dvanáct let mladší veduta města datovaná k roku 1670 (obr. 20: A). V té době mělo stát již celkem devět bastionů. Fortifikace viditelná v jižním cípu města za jezuitskou kolejí zůstala opět bez povšimnutí či jakýchkoli komentářů. Na pojednáváné veduté je znázorněna formou tří drobných bastionů propojených palisádou. Na veřejnosti přístupném modelu města, nacházejícím se v rohu Masarykova náměstí, jež vychází právě z uvedené veduty, je tento prostor stylizovaně naznačen jako tři úseky jednoho rozestavěného bastionu. Zůstává tedy otázkou, jaká z variant je blíže realitě. V konečném důsledku byl však skutečný tvar později vzniklého, velkého a značně nepravidelného bastionu za jezuitskou kolejí poněkud odlišný. Oproti plánu z roku 1658 můžeme pozorovat také dokončení některých dalších fortifikačních prvků. U bastionů na západní straně města byla dostavěna kamenná zeď, přičemž takřka všechny spojovací úseky v západní polovině pevnosti už byly v provedení zemního valu opatřené palisádou. Dokončené bastiony ve východní části pevnosti byly však stále propojeny pouze provizorní dřevěnou palisádou (obr. 18: B).

Z důvodu nedostatku finančních prostředků pokračovala výstavba barokního opevnění opět mezi lety 1676–1702, a to pod vedením dalšího stavitele italského původu Santina Castiloleho (Jůzovi 1958, 26; Rašticová – Čoupek 2007, 107; Kupka *et al.* 2001, 257). Tuto stavební fázi nejlépe dokumentuje plán Theofila Henela z roku 1676 (obr. 18: C). Z interpretačního hlediska se řadí plán k jednomu z nejsložitějších, a to především kvůli nejasné reálné podobě fortifikace posledního desátého bastionu za jezuitskou kolejí. Na plánu je sice znázorněn jeho plánovaný průběh, včetně propojení s bastionem sv. Josefa, jež mělo opět částečně zasahovat do původního středověkého opevnění. Jak však víme z dalších, mladších plánů, k realizaci tohoto projektu nedošlo (zřejmě kvůli nevyřešeným

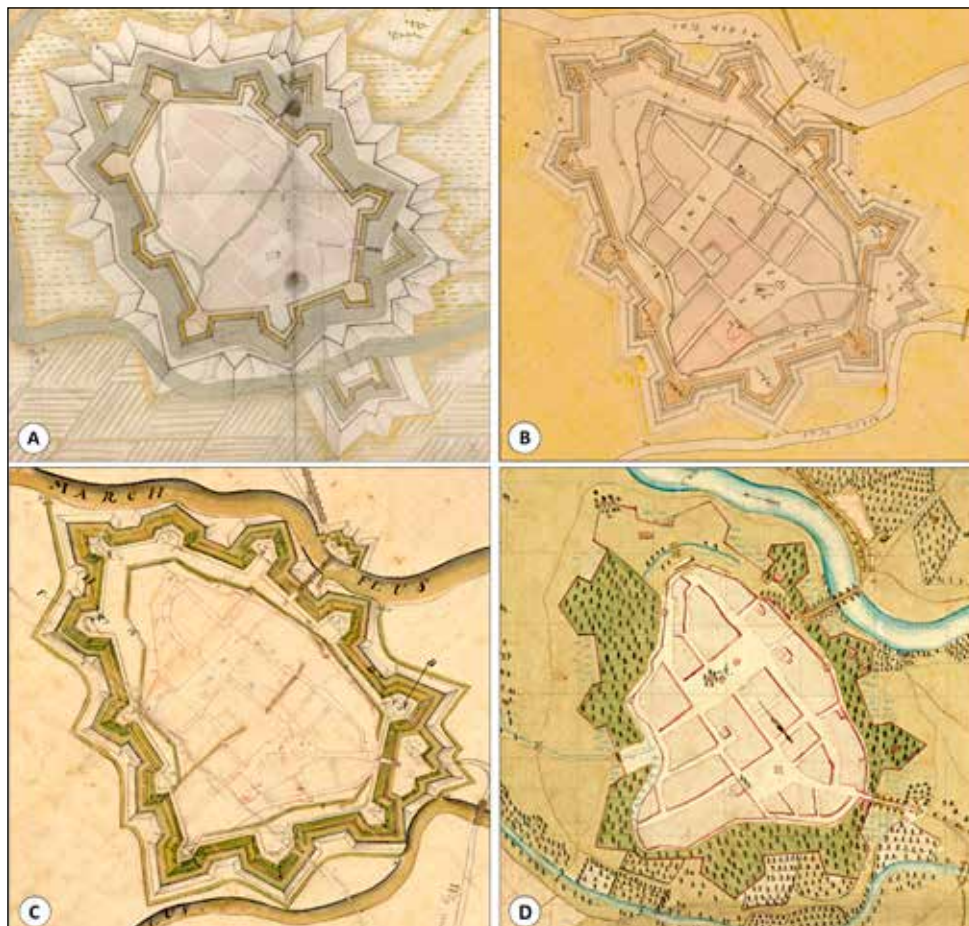

Obr. 20. Veduty a kresby města Uherské Hradiště. A – 1670, neznámý autor (sbírky SM UH); B – 1716 (výřez z plánu pevnosti, ič. H 1428); C – dvacátá léta 18. století, neznámý autor (sbírky SM UH); D – 1723–1728, ocelorytina zvaná Římařova (sbírky SM UH).

majetkovým vztahům) a bastion nakonec dostal podobu, kterou můžeme spatřit až na plánu pevnosti z roku 1716 (obr. 19: A). Z Henelova plánu, který je však spíše stavebním projektem, můžeme dále vyčíst zamýšlené zvětšení vybraných bastionů a doplnění některých z nich tzv. uchy. K těmto navrhovaným úpravám však v plném rozsahu zřejmě rovněž nedošlo. Přesto můžeme na plánu pozorovat změny oproti stavu opevnění zachyceném na veduté z roku 1670. Předně byla zahájena výstavba bastionu sv. Josefa, jehož východní polovina je už na plánu vyznačena jako dokončená. Plnohodnotnému propojení kamennými kurtinami, které nahradily provizorní zemní val s palisádou, se snad dostalo také bastionům v SZ a Z části města. V souvislosti s problematikou stavební podoby spojovacích kurtin je poněkud diskutabilní tvrzení některých autorů, že ještě v této době byly bastiony spojeny pouze zemním valem a ještě ke všemu s předsunutou palisádou (cf. Kupka *et al.* 2001, 257; Rašticová – Čoupek 2007, 107). Z plánu vročeného do roku 1676 vyplývá i zamýšlená výstavba nového mostu před Staroměstskou bránou, k jejíž realizaci na základě pozdějších pramenů opravdu došlo.

Další plán, který ovšem ke stavebnímu vývoji opevnění města přispívá jen omezenou měrou, je dílem Karla Iachera z Lindenheimu. Opět se totiž jedná především o projekt na další inovace a rozšíření opevnění, i když někteří autoři jej naopak označují jako plán reálné podoby pevnosti (cf. Jůzovi 1958, 26; Kuča 2008, 820). Z plánu (obr. 21: A) se dozvídáme zejména to, že v roce 1702 byl již dostaven bastion sv. Josefa a dokončeno bylo také jeho propojení kamennou kurtinou s bastionem sv. Františka, což potvrzují i výsledky archeologického výzkumu z roku 2018, opírající se převážně o dendrochronologické datování odkrytých dřevěných konstrukcí (tab. 1). Problematický zůstává nadále průběh bastionu za jezuitskou kolejí, kde je stále naznačeno pojetí značné části původní středověké hradby a jezuitských zahrad do půdorysu barokního opevnění. Problematikou jednání mezi stavitelem pevnosti a rektorem jezuitské koleje se ve své stati podrobněji zabývají manželé Jůzovi (1958, 26). Je vysoce pravděpodobné, že majetkové spory opět zapříčinily posun průběhu fortifikace mimo areál jezuitské koleje a tak k výstavbě vizualizovaného pravidelného bastionu znovu nedošlo. Plán z roku 1702 dále přináší návrhy, týkající se zejména úprav vodního opevnění, které i přes schválení císařem Leopoldem I. nebyly z důvodu vysoké finanční náročnosti realizovány (k tomu podrobněji viz Jůzovi 1958, 27; Kupka *et al.* 2001, 257; Kuča 2008, 820).

Následující, pro poznání vývoje hradištské pevnosti významný plán pochází z roku 1716. Tento plán předně dokumentuje zachování původní podoby opevnění z konce 17. století a potvrzuje, že k mnoha zamýšleným inovacím a také k přestavbě vodního opevnění skutečně nedošlo. Plán poprvé zobrazuje také skutečnou podobu nepravidelného bastionu za jezuitskou kolejí, který se jí nakonec vyhnul a respektoval průběh původní středověké hradby. Oproti dvěma plánovaným menším bastionům zde vznikl nakonec jeden velký (obr. 19: A). Jedná se zároveň o první plán, který vizualizuje kompletně propojenou fortifikaci v jejím reálném průběhu. Pro bližší ilustraci je plán doplněn ještě kolorovanou kresbou města zachycující pohled od severu (obr. 20: B). S uvedeným pramenem je spojována již dogmatická fráze, že v této době došlo ke zpevnění vnějšího valu deset sáhů vysokou a jednu stopu širokou zdí, a to v prostoru mezi Staroměstskou bránou a bastionem za jezuitskou kolejí (Jůzovi 1958, 27; Kupka *et al.* 2001, 257; Kuča 2008, 820). Nikdo už se však dále nezabýval reálností těchto stavebních úprav. Pokud bychom převedli uvedené míry do dnešních metrických jednotek, musela být zmiňovaná hradba necelých 19 m vysoká (vídeňský sáh = 1, 896 m) a jen 30 cm široká, což jsou hodnoty, které jsou značně diskutabilní a stojí přinejmenším za zamýšlením. Z dosavadních archeologických výzkumů vyplývá, že reálná výška barokních hradeb byla mnohem nižší (výška kurtin se pohybovala okolo 5 m). Žádný z nich však prozatím neodkryl zdivo v inkriminované západní polovině pevnosti. Rozdíly ve výšce

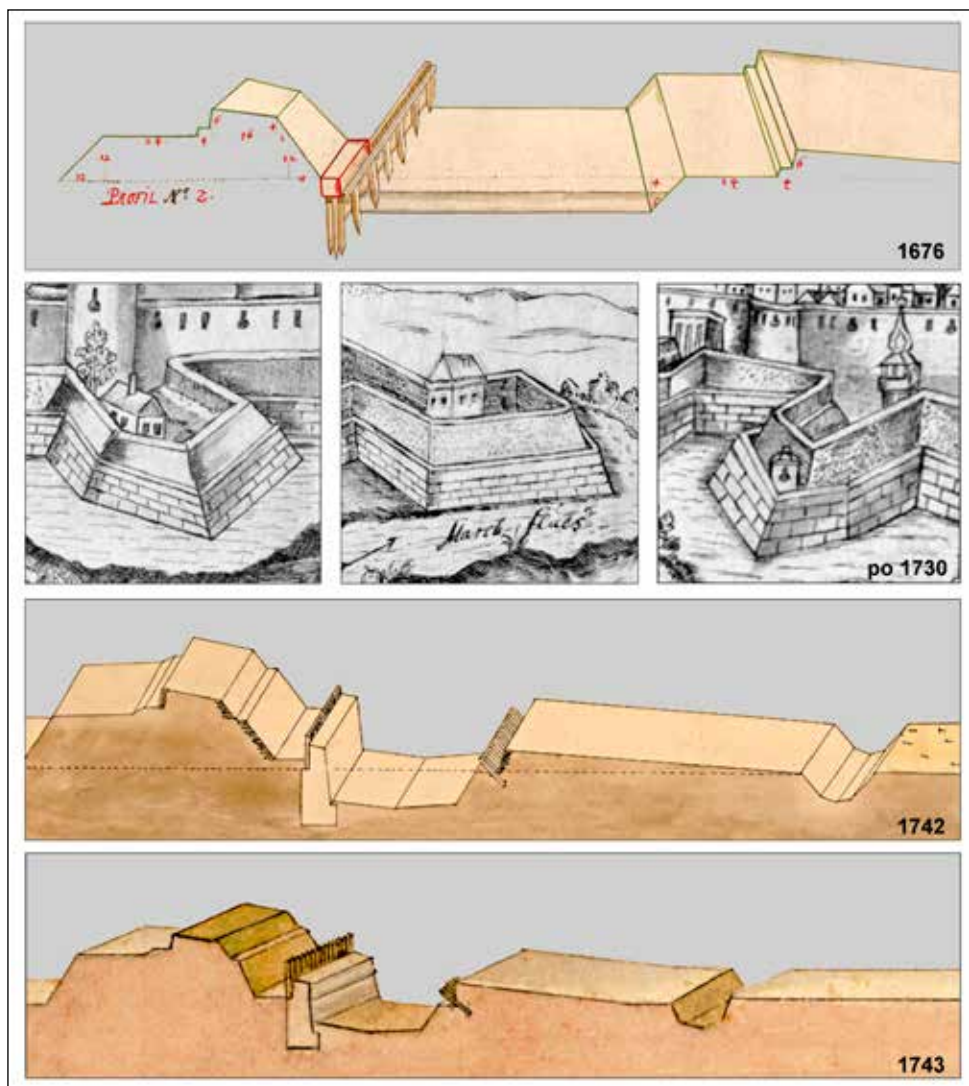
Obr. 21. Plány uherskohradištské pevnosti z let: A – 1702 (ič. H 1420); B – 1742 (ič. H 792); C – 1743 (H 1419); D – přelom 18.–19. století (SOKA UH).

zdíva pak nejsou patrné ani na vedutách města, pocházejících z dvacátých až třicátých let 18. století (obr. 20: C, D; obr. 22).

V dostupné literatuře se dozvídáme, že další stavební práce na barokním opevnění pokračovaly mezi lety 1716–1737 (Kupka *et al.* 2001, 257; Rašticová – Čoupek 2007, 109; Kuča 2008, 820), což je údaj doložený mimo jiné stavebními účty, dnes uloženými ve vojenském archivu ve Vídni (k nim podrobněji viz Jůzovi 1958, 27–28). V uvedené době mělo být pracováno na cihlovém armování dosavadních pevnostních prvků. Z hlediska kritiky pramenů je ovšem podstatná především zmínka o lokalizaci těchto stavebních úprav pouze do východní poloviny pevnosti. Zdroj této informace byl získán patrně interpretací plánu z roku 1716, na kterém je zřejmě jen ve formě stavebního záměru toto cihlové armování načrtnuto červenou linkou táhnoucí se od Staroměstské brány až do poloviny bastionu za jezuitskou kolejí. Nikdo se však už nepokusil validovat skutečný rozsah těchto fortifikačních úprav. Z nám neznámých důvodů došlo nakonec k cihlovému obložení kamenných hradeb jen v úseku východně od Staroměstské brány až po bastion sv. Františka. Správnost předloženého tvrzení potvrzují rovněž výsledky dvou archeologických výzkumů. První z nich odkryl na Velehradské třídě část kurtiny východně od Staroměstské brány, která byla sku-

tečně obložena cihlovou plentou (obr. 17). Druhý výzkum zdokumentoval podobu hradby v roce 2018, a to v místech spojovací kurtiny mezi bastiony sv. Josefa a sv. Františka, kde cihlové armování doloženo nebylo, což nekoresponduje s návrhy z let 1716 a 1743. Bastion sv. Františka však touto stavební úpravou ještě prošel, jak dokládají nejen jeho, do dnešní doby viditelné zbytky v zahradách rodinných domů, ale také fotografie pořízená Josefem Klvaňou na konci 19. století z prostoru dnešního Palackého náměstí (fotografie je uložena ve fotoarchivu Slováckého muzea v Uherském Hradišti). K dokončení cihlového armování kamenného zdiva v jižní části pevnosti pak zřejmě nedošlo v důsledku jeho plánovaných půdorysných úprav, které jsou dobře patrné na jednom z posledních plánů pevnosti z poloviny 18. století (obr. 19: B), který kromě různých tvarových úprav (např. bastionu sv. Josefa) navrhuje rozdělení velkého nepravidelného bastionu za jezuitskou kolejí na dva menší, čímž by se hradištská pevnost rozrostla na jedenáct bastionů. Identickou přestavbu navrhují i dva o něco starší projekty viditelné na plánech z let 1742 a 1743 (obr. 21: B, C). Kromě navýšení počtu bastionů navrhují oba plány i výstavbu dvou předsunutých pevnůstek před městskými branami, a to ve tvaru dvojitých klešovitých hradeb. Je ovšem všeobecně uznávaným faktem (na základě mladších mapových děl), že k realizaci těchto projektů nedošlo. Jak dokládají takřka všechny výše analyzované plány pevnosti, po celou dobu vývoje vnějšího opevnění existovala menší fortifikace před Kunovskou bránou, nikoli však tak propracovaná jako na projektech ze čtyřicátých let 18. století. Na plánu z roku 1742 (obr. 21: B) od vojenského inženýra F. X. de Bonoma lze poprvé spatřit také pojmenování jednotlivých bastionů, jež nesly jména velitelů pevnosti, panovníků a světců (Bonomo, Stubenberg, Wallis, Marie Terezie, sv. František, sv. Karel, sv. Jiří / Alžběta, sv. Šebestián a Roch, sv. Antonín a sv. Josef).

Oba plány ze čtyřicátých let také po delší časové prodlevě obsahují řezy jednotlivými partiemi opevnění. Zaměříme se proto nyní i na jejich analýzu a komparaci s výsledky dosavadních archeologických odkryvů. První konkrétnější profil, vizualizující stavební konstrukci hradby, obsahuje plán z roku 1676, který jako jediný znázorňuje podobu dřevěných stavebních prvků, nacházejících se pod samotnou hradbou. Výsledky archeologického výzkumu mezi ulicemi Hradební a Kollárova v roce 2018, který jako první tyto konstrukce odkryl, potvrzují, že zdokumentované dřevěné prvky se shodují s daným plánem (obr. 7; obr. 22). Popsat je tedy můžeme následujícím způsobem: spodní řada kvádrového zdiva byla ukotvena v podloží linií za sebou kladených velkých kůlů v rozmezí cca jednoho metru od sebe. Prostor mezi nimi byl pak vyplněn dalšími třemi až čtyřmi kratšími kůly menšího průměru. Aby bylo zamezeno posunu zdiva v horizontální ose, lemovalo patu pískovcových kvádrů obložení z masivních dubových fošen, které byly zapřeny o další linii masivních dubových pilotů čtverhranného průřezu, umístěných vždy na spojích jednotlivých fošen a přibližně v jejich středu (obr. 7, 9, 10). Skutečnému stavu pak zřejmě odpovídá i vyobrazená výška zemního valu, který měl hradbu z vnitřní strany podepírat. Odlišnou situaci můžeme naopak pozorovat na plánech z let 1742 a 1743 (obr. 21: B, C), kde jsou v rámci plánovaných úprav zobrazeny profily bastionů, u kterých mělo dojít k významnému navýšení tělesa zemního valu zpevněného obezdívkou a doplnění svrchní partie původní kamenné hradby o linii palisády. Jak už bylo výše uvedeno, k těmto úpravám nedošlo, a tak opevnění mělo nakonec podobu kamenné zdi složené ze čtyř řad kvádrového zdiva doplněného v horní části zdi z lomového kamene. Tato zeď pak byla po roce 1716 opatřena v některých částech pevnosti cihlovou plentou. Výška zemních valů zůstala pravděpodobně nezměněna ve své původní podobě, jak byla naprojektována na plánu z roku 1676. Že tomu tak skutečně bylo, můžeme usuzovat i z veduty města datované po roce 1730, kde lze hned v několika pohledech za barokní opevnění spatřit podobu zemního valu, který hradbu výškově zdaleka nepřevyšuje (obr. 22). Poslední problematickou otázkou zůstává míra jednoty uvedeného typu fortifikace na průběhu opevnění. Zatímco nově

Obr. 22. Řezy jednotlivými partiemi pevnostních prvků a vyobrazení reálné podoby barokní fortifikace v chronologickém sledu, tak jak je prezentují dobové veduty a plány. Grafika J. Bartík.

prezentovaný model předpokládá, že pevnost disponovala kamennou zdí od doby kompletního propojení obranných prvků, které je poprvé viditelné na plánu z roku 1716 (obr. 19: A), někteří badatelé se domnívají, že v určitých úsecích zůstalo opevnění po celou dobu pouze v zemním provedení (Kupka *et al.* 2001, 257; Rašticová – Čoupek 2007, 107). V tomto ohledu je poněkud problematický SZ úsek fortifikace, konkrétně v oblasti bastionu sv. Antonína, kde plány ze čtyřicátých let 18. století počítají pouze s navýšením zemního valu bez čelní kamenné zdi, který měl být doplněn soustavou jedné kolmé a dvou šikmo orientovaných palisád. Avizovaný model vývoje opevnění zde však s ohledem na vedutu města z roku 1670, u které ovšem není možné odhadnout míru její spolehlivosti, předpokládal i výskyt kamenné hrady (obr. 18: B). Reálnou podobu opevnění by však v tomto případě umožnil zjistit až řádný archeologický výzkum, který bohužel v této části města ještě doposud nikdy neproběhl.

Význam Uherského Hradiště jako pevnosti v průběhu druhé poloviny 18. století postupně upadal, svůj díl na tom mělo slábnoucí vojenské nebezpečí ze strany Uher a také špatný technický stav opevnění. K roku 1782 byla proto pevnost císařem Josefem II. zrušena. Hradby byly postupně rozebírány na stavební materiál. Nejprve přišla na řadu vrcholně středověká hradba (kámen posloužil jako dále využitelný stavební materiál) a následně, v souvislosti se stavebním rozvojem města za hradbami kolem poloviny 19. století, také vnější barokní fortifikace (Kuča 2008, 821). Ta ještě částečně existovala v roce 1827, jak můžeme vidět i na mapě stabilního katastru, na základě něhož lze velmi dobře rekonstruovat skutečný průběh opevnění před jeho úplným zánikem. Identickou situaci zobrazuje také indikační skica (obr. 19: C) a plány II. vojenského mapování. Část původního půdorysu jde vidět ještě i na III. vojenském mapování. Významným poznatkem, týkajícím se plánů města po zániku pevnosti, je podoba průběhu fortifikace v její jižní části za jezuitskou kolejí, z níž vyplývá, že opravdu nikdy nedošlo k plánované přestavbě a rozdělení na dva menší a pravidelnější bastiony, jak je v některých publikacích předpokládáno.

Co se týče identifikace fortifikačních prvků v terénu, tak do současnosti zůstalo částečně zachováno těleso bastionu Bonomo za budovou sokolovny nedaleko od Staroměstské brány. Část půdorysu bastionu sv. Františka se zachovala v zahradě bývalé Měšťanské besedy a dnes se v něm nachází jeden z městských parků. Částečně viditelná je také kurtina mezi uvedeným bastionem sv. Františka a bastionem sv. Josefa, která prošla v roce 2018 rozsáhlou rekonstrukcí, a přibližně v jejím středu došlo k úpravám terénu, které umožnily zpřístupnit veřejnosti i spodní kvádrové zdivo. Původní půdorysné rozmístění bastionů je dodnes viditelné ještě na dalších dvou místech. Severovýchodní část bastionu sv. Šebestiána a Rocha se skrývá v malém parku na dnešním Moravním náměstí. Stejně tak nedaleký bastion sv. Antonína je stále v současnosti viditelný v dispozici do podkovovitého tvaru uspořádané zástavby, nacházející se dnes v ulici Na Baště. Několik dalších dochovaných úseků opevnění, které byly zpravidla zasypány v důsledku navyšování terénu, se podařilo odkrýt záchrannými archeologickými výzkumy vyvolanými stavební činností ve stále se rozvíjející městské zástavbě (viz kap. 3). Pro komplexnost tématu připojujeme k textu ještě tabulku (tab. 2), jež sumarizuje z literatury přehled všech dosud zjištěných velitelů pevnosti a také válečných konfliktů, kterým bylo město vystaveno v době jejího fungování.

5. ZÁVĚR

Nastíněný aktualizovaný model vývoje uherskohradištské pevnosti je jen dalším pokusem o prohloubení našich znalostí, v budoucnu však bude nutné dále validovat platnost některých tvrzení a snažit se křížově testovat struktury vyplývající z analýzy ikonografických, historických a snad i dalších nově nabytých archeologických pramenů. Potenciál studia barokního opevnění Uherského Hradiště nebyl zdaleka vyčerpán, stále se nabízí celá řada výzkumných otázek, které by fortifikaci analyzovaly z hlediska dalších sociálních, historických a ekologických struktur. Nabízí se rovněž prohloubení komparace s dalšími barokními pevnostmi na území Čech a Moravy, budovanými v době vlády habsburské monarchie. V úvahu by připadalo například Brno, Olomouc či Jihlava (cf. Kupka *et al.* 2001). K dalšímu studiu vývoje vnějšího opevnění významně napomohl předstihový archeologický výzkum vyvolaný rekonstrukcí hradební zdi mezi ulicemi Hradební a Kollárova v roce 2018. Objasněna zde byla jak celková stratigrafie v okolí hradby, tak i její stavební podoba v nadzemní kamenné i podzemní dřevěné části. Jednalo se o vůbec první archeologický výzkum, při kterém bylo možné prozkoumat kvádrové zdivo a zároveň odkrýt i pod zemí spočívající dřevěné konstrukce, které celou hradbu ukotvují formou pilotáže v nestabilním a trvale podmáčeném terénu. Za jeden z nejdůležitějších poznatků lze pak považovat výsledky dendrochronologického datování, které umožnily datovat výstavbu zkoumané kurtiny do závěru 17. století.

Poděkování:

Na tomto místě bychom rádi poděkovali městu Uherské Hradiště za umožnění předstihového archeologického výzkumu v roce 2018 a dále pak PhDr. Blance Rašticové a manželům PhDr. Jaromíře a PhDr. Jiřímu Čoupkovým za cenné rady a připomínky k vývoji barokního opevnění.

Prameny:

- Gardavský, Zdeněk, 1978. Uherské Hradiště. Předpokládaný vývoj území a opevnění historického jádra. Brno. *Rukopis zprávy stavebně-historického průzkumu, archiv archeologického oddělení Slovákého muzea.*
- Chrástek, Tomáš, 2017. Uherské Hradiště – ul. Kollárova. Zjišťovací sondáž. *Nálezová zpráva č. 840/18 uložená v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.*
- Menošková, Dana, 2000. Uherské Hradiště – Komerční banka. *Nálezová zpráva 699/00, archiv archeologického oddělení Slovákého muzea.*
- Menošková, Dana, 2001. Uherské Hradiště – Kollárova. *Nálezová zpráva 742/02, archiv archeologického oddělení Slovákého muzea.*
- Rybniček, Michal a Kolář, Tomáš, 2019. Uherské Hradiště – Kollárova ulice. *Závěrečná zpráva o dendrochronologické analýze, archiv archeologického oddělení Slovákého muzea.*
- Snášil, Robert, 1981. Uherské Hradiště 1981 – vodovodní výkopy. *Nálezová zpráva 218/95, archiv archeologického oddělení Slovákého muzea.*
- Vaškovič, Miroslav a Chrástek, Tomáš, 2012. Uherské Hradiště – Charitní centrum Sv. Ludmily; Velehradská třída čp. 246. *Investorská zpráva ARCH26/2012, archiv archeologického oddělení Slovákého muzea.*

Literatura:

- Bartík, Jaroslav, Chrástek, Tomáš, Běhouňková, Lenka, Rašticová, Blanka, Nohálová, Hana, Novotný, Jiří a Vavrčík, Hanuš, 2016. Středověké opevnění Uherského Hradiště ve světle archeologického výzkumu v ulici Dlouhá. *Slovácko 57*, 2015, 79–118.
- Čoupková, Magdalena, 2001. *Nejstarší uherskohradištská městská kniha Liber negotiorum civitatis Hradišch.* Uherské Hradiště: Slováké muzeum.
- Čoupková, Jaromíra a Čoupek, Jiří, 2007. Trh prodejních věcí budiž v téměř městě novém. In: Čoupek, Jiří, et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě.* Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 121–140.
- Fišer, Bohumil, 1921. *Uherské Hradiště. I, Topografie.* V Uherském Hradišti: Karel Novotný.
- Chrástek, Tomáš, Bartík, Jaroslav a Novotný, Jiří, 2017. Záchrané archeologické výzkumy Slovákého muzea v roce 2016. *Slovácko 58*, 2016, 187–190.
- Júzovi, Alena a Vilém, 1958. *Uherské Hradiště: monografie o stavebním a uměleckém vývoji města.* Gottwaldov: Krajské museum v Gottwaldově.
- Kuča, Karel, 2008. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VII. díl, Str-U.* Praha: Libri.
- Kupka, Vladimír a kol., 2001. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Praha: Libri.
- Mitáček, Jiří a Procházka, Rudolf, 2007. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě.* Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 61–78.
- Menošková, Dana, 2005. Archäologische Fundstätten und Funde im nördlichen Teil des Untermarchtals III (Katastralgebiete Uherské Hradiště, Sady). In: Poláček, Lumír, ed. *Studien zum Burgwall von Mikulčice. Band 6.* Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, 459–538.
- Menošková, Dana, 2006. Archeologické doklady osídlení katastru Uherské Hradiště. *Slovácko 47*, 2005, 67–131.

- M e n o u š k o v á, Dana, 2009. Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti a Uherském Ostrohu v letech 2005–2008. *Slovácko* 50, 2008, 175–193.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2010. Nové poznatky k průběhu středověkého a raně novověkého opevnění Uherského Hradiště. *Slovácko* 51, 2009, 151–165.
- P r o c h á z k a, Rudolf a S n á š i l, Robert, 1983. Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1981. *Přehled výzkumů* 1981, 62–64.
- R a š t i c o v á, Blanka a Č o u p e k, Jiří, 2007. Pevnost Uherské Hradiště. In: Čoupek, Jiří, et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 101–118.
- R i c h t e r, Václav, 1931. Zpráva G. Pieroniho o opevnění Uh. Hradiště. *Památky archeologické* 37, 21–22.
- Š e f c ů, Ondřej, 2013. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada.
- V i t á s e k, Jan Erazim, 1879. *Dějiny a místopis král. města Uh. Hradiště*. V Uh. Hradišti: J. E. Vitásek.
- Z e m e k, Metoděj, 1981. V období utužení feudalizmu a vítězství protireformace a rozkladu feudalizmu v letech 1620–1848. In: Čoupek, Jiří a kol. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 193–310.

Mgr. Jaroslav B a r t í k (n. 1990), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu a záchranným výzkumům na Uherskohradištsku. Je doktorandem na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Mgr. Tomáš C h r á s t e k (n. 1987), vedoucí oddělení archeologie a historie Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje aplikaci geografických informačních systémů v archeologii a problematice raně středověkého osídlení v oblasti středního Pomoraví.

Fortress Uherské Hradiště – Baroque Fortification of the Town in the Light of Existing Archaeological Sources

Abstract

In connection with the reconstruction of the baroque stone fortification of the town of Uherské Hradiště there was an archaeological research carried out in advance within the stretch between Hradební and Kollárova streets. Apart from the reconstruction itself the research was also initiated by terrain touch in its southern neighbourhood the goal of which was to make the part of stone fortification which was so far hidden underground accessible to public as well as to build a little rest area together with access path in the shape of two-branch staircase on its eastern side and a ramp for handicapper persons on its western side. The archaeological research was focused on three main fields. The first one was to document the shape of the stone part of the rampart which was cleaned during the research and gradually reconstructed in its upper parts (new grouting, replenishment of missing parts of the wall). The two remaining activities were mechanized uncovering of the soil in the surroundings of the rampart followed by hand made excavation of the lower parts of excavation with the aim of complete documenting of stratigraphic situation and preserved wooden construction parts found under the baroque stone rampart. It was the very first archaeological research which enabled to explore stone walls and, at the same time to uncover the underground wooden construction anchoring the whole rampart in the unstable and waterlogged terrain. The study publishes a complete list of all archaeological researches aimed at uncovering of to partial uncovering of elevated parts of the rampart. Newly gained information had a considerable impact upon the existing knowledge about one of the most important sights in the area of Uherské Hradiště.

Key words: Moravia, baroque, bastion fortress, ramparts, wooden construction

Die Festung Uherské Hradiště – barocke Wehranlage im Licht der bisherigen archäologischen Quellen

Zusammenfassung

In Zusammenhang mit der Restaurierung der barocken Stadtmauern von Uherské Hradiště erfolgte im Jahr 2018 am erhaltenen Abschnitt zwischen den Straßen Hradební und Kollárova eine Rettungsgrabung. Diese wurde außer durch die Restaurierung der Stadtmauer auch durch eine Geländeanpassung in ihrer südlichen Nachbarschaft hervorgerufen, deren Ziel es war, der Öffentlichkeit den bislang unter der Erde verborgenen Teil der Wehrmauer zugänglich zu machen und an ihm einen kleinen Sitzplatz und Zugangswege in Form einer zweiläufigen Treppe an der Ostseite sowie einer Rampe für Behinderte an der Westseite zu errichten. Die Grabung konzentrierte sich auf drei hauptsächliche Dokumentationsbereiche. Der erste war die Dokumentation der Bauform des gemauerten Teils der Wehranlage, der während der Rettungsgrabung gesäubert und in den oberen Partien schrittweise restauriert wurde (neues Fugenwerk, Ergänzung der fehlenden Mauerteile). Die anderen beiden Bereiche hingen mit der mechanisierten Abtragung des Erdreichs in der Umgebung der Stadtmauer und mit dessen anschließendem händischen Ausheben in den tiefer gelegenen Partien der Ausschachtung zusammen, wobei das Ziel eine komplexe Dokumentierung der stratigraphischen Situation und der erhalten gebliebenen Holzelemente unter der barocken Befestigungsanlage aus Naturstein waren. Es handelte sich um die überhaupt erste archäologische Grabung, bei der Quadermauerwerk untersucht und zugleich auch unter der Erde ruhende Holzkonstruktionen freigelegt werden konnten, die die gesamte Wehrmauer in Form von eingerammten Stützpfehlern im instabilen und dauerhaft durchnässten Baugrund verankern. In der Studie wird ebenso eine komplette Übersicht der vorgenommenen Grabungen veröffentlicht, bei denen oberirdische Teile der Befestigungsanlage teilweise freigelegt wurden. Die neu erlangten Informationen brachten unsere bisherigen Kenntnisse über eines der bedeutsamsten Baudenkmäler auf dem Gebiet der Stadt Uherské Hradiště auf einen höheren Stand.

Stichwörter: Mähren, Barock, Bastionsfestung, Stadtmauern, Holzkonstruktionen

DOKLADY NOVOVĚKÉHO OSÍDLENÍ PARCELY V MALENOVICÍCH U ZLÍNA

Adam Fojtík, Miroslav Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v.v.i.
Samuel Španihel, Muzeum regionu Valašsko

Příspěvek je zaměřen na zpracování a vyhodnocení relikvů novověkých památek na stavbu zdevastované parcely. Záchranným archeologickým výzkumem bylo zčásti prozkoumáno několik zahloubených objektů pravěkého a novověkého stáří. Hlavním cílem příspěvku je prezentace novověkého keramického souboru, který lze na základě výrazných dekoracních prvků datovat do závěru 17. nebo na začátek století následujícího.

1. Úvod

V září 2017 proběhl záchranný archeologický výzkum v intravilánu Malenovic u Zlína. Vlastní stavba nebyla řádně hlášena, z tohoto důvodu došlo ke zničení většiny plochy před zahájením záchranného archeologického výzkumu, který prováděli zaměstnanci Ústavu archeologické památkové péče Brno, detašované pracoviště Hulín. Archeologické objekty se podařilo zachytit již pouze na západním profilu odtěžené stavební jámy, v jihozápadním a v severozápadním okraji stavby, kde nedošlo k tak výraznému odtěžení terénu. Ojedinelý objekt byl zachycen také v jihovýchodní okrajové části. Zjištěné archeologické situace lze rozdělit do tří hlavních období, kdy nejstarší byl reprezentován čtyřmi sídlištními jámami kultury s lineární keramikou a další čtyřmi novověkými objekty. Jako nejmladší bylo možné označit zděný suterén, který představoval stavební vývoj parcely ve 20. století (obr. 2).

2. Poloha

Stavba byla provedena na parcelách č. 1968, st. 57/1, st. 2105, 127/2, st. 2106, 127/1, st. 2141 v historickém centru Malenovic u Zlína. Tento prostor lze lokalizovat na ZM ČR 1:10 000, list 25-31-24, v ploše vymezené body 446/127-449/120-453/125-452/127-450/126-449/12/ mm od Z/J s. č. (obr. 1). Z hlediska terénní konfigurace se pozemek nachází v nadmořské výšce okolo 205 m. Jeho vzdálenost od místní vodoteče potoka Baláš, na jehož levobřežní terase se nachází, se pohybuje kolem 170 m.

3. Metoda výzkumu

Jelikož byla převážná část plochy zničená výkopy pro stavební jámu, bylo možné

Obr. 1. Vyznačení místa stavby na ZM ČR 1:10 000. M. Popelka.

prozkoumat pouze situace zachycené na okrajích pozemku v severovýchodní a jižní části stavby. Objekty zachycené na západním profilu výkopu nebylo možné z bezpečnostního hlediska blíže prozkoumat či dokumentovat, a proto byla pouze konstatována jejich přítomnost. Vzhledem k výraznému časovému omezení záchranného archeologického výzkumu a nevhodným klimatickým podmínkám bylo u většiny situací přistoupeno pouze k jejich sondáži, díky které je bylo možné datovat a interpretovat. Tato metoda byla zvolena také z toho důvodu, že tyto situace již dále nebyly ohroženy dalšími zemními pracemi. Jednotlivé archeologické situace byly v průběhu výzkumu geodeticky zaměřeny. Na základě získaných hodnot byl následně vytvořen celkový plán výzkumu (obr. 2).

4. Popis archeologických situací novověkého stáří

V průběhu záchranného archeologického výzkumu bylo prozkoumáno celkem devět archeologických objektů, z nichž čtyři byly novověkého stáří (K500, K506, K507, K509), nepočítáme-li suterén z 20. století (K509).

Objekt K500 měl nepravidelně liniový půdorys s neckovitým profilem v příčném řezu. V podélném směru se od okraje plynule zahluboval. Maximální šířka prozkoumané části objektu dosahovala 140 cm a hloubky 52 cm. Objekt byl prozkoumán pouze v délce 156 cm od jeho okraje, přičemž evidentně pokračoval dále pod těleso stávající komunikace ulice J. Staší. Výplň objektu byla tvořena převážně středně hnědou, středně ulehlou zeminou výrazně promísenou uhlíky, většími zlomky rozpadající se mazanice a nahodilými keramickými zlomky. V severní části profilu byla u dna situována sprašová lavice, zatímco v jižní části se v povrchové části objektu projevil světlejší zásyp (obr. 4, obr. 5). Interpretace lze uvažovat o vstupu do suterénu či o loch.

Objekt K506 s nepravidelně oválným půdorysem byl prozkoumán formou sondáže v jihovýchodní části objektu, v jejíž jižní části byla zachycena kúlová jamka. Další sonda byla položena v severní části objektu, pomocí níž byl ujasněn jeho vztah k objektu K507, který byl porušen. Maximální zjištěná délka objektu dosahovala 500 cm, zatímco šířka se pohybovala kolem 260 cm. Maximální dosažená hloubka objektu byla 150 cm, přičemž nebylo zachy-

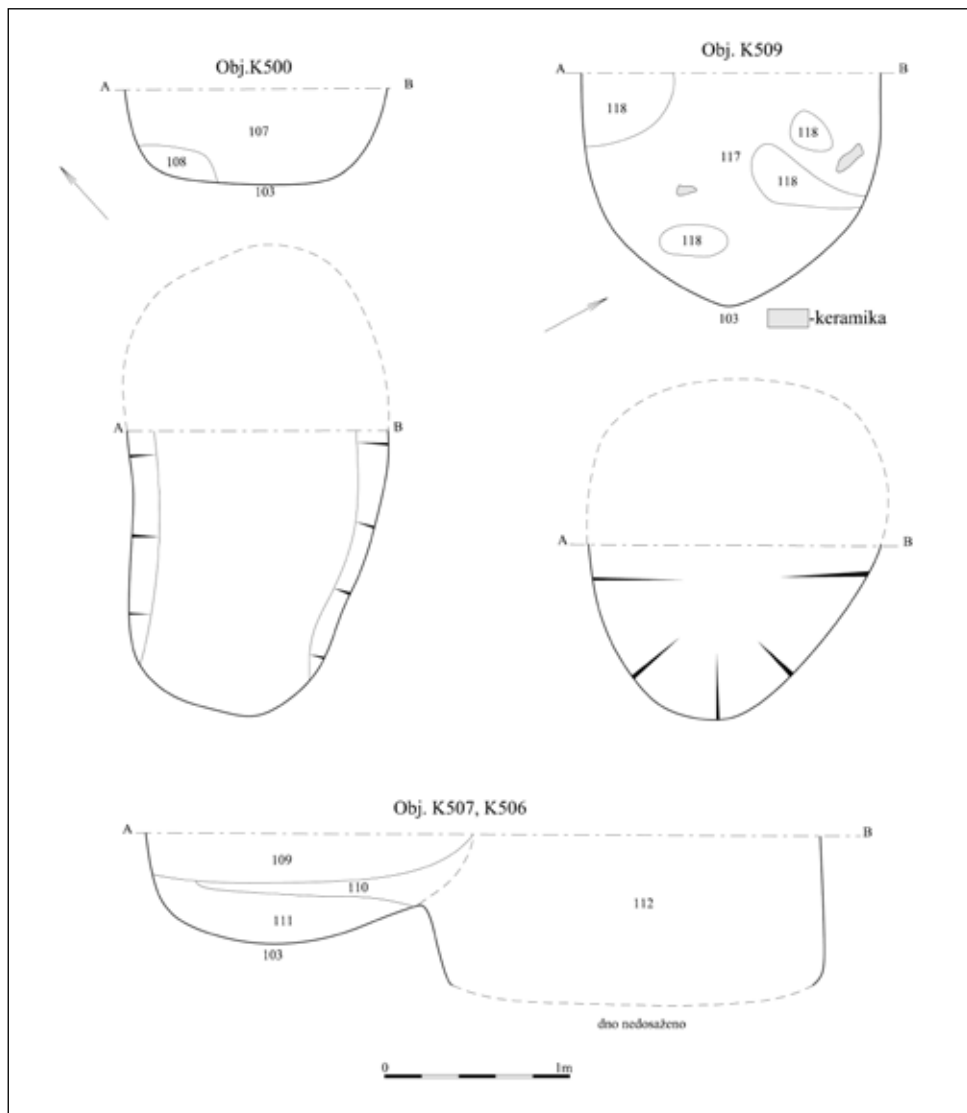
Obr. 2. Celkový plán výzkumu. A. Fojtík.

Obr. 3. Výřez z indikační skici stabilního katastru. Zdroj: <https://www.mza.cz/indikacniskici/#>

ceno podloží. Hlavní část objektu byla vyplněna šedožlutou, kyprou zeminou s ojedinělými zlomky keramiky (kont. 112). Ta byla překryta žlutohnědou, středně ulehlou zeminou bez nálezů (kont. 116), na níž se nacházela šedohnědá, žlutě mramorovaná kyprá zemina, která byla výrazně promísena uhlíky (kont. 113). Tato uloženina obsahovala nahodile zvířecí kosti, zlomky keramiky, kameny a vaječné skořápky (obr. 4; obr. 6). Kulová jamka, která byla zachycena v jižní části sondy, byla vyplněna šedožlutou, kyprou zeminou bez nálezů (kont. 115). Nad ní byla zachycena uhlíková vrstva (kont. 114).

Objekt K507 byl zachycen liniovou sondou vedenou přes severní část objektu K506, který porušoval. Sondou zjištěné rozměry objektu dosahovaly 172 cm v délce, 120 cm v šířce a 58 cm v hloubce. Spodní část objektu byla vyplněna šedou, středně ulehlou zeminou s ojedinělými uhlíky (kont. 111). Tato uloženina byla překryta tenkou vrstvou šedožluté, kypré

Obr. 4. Kresebná dokumentace novověkých objektů. Kresba R. Přehnalová.

zeminy (kont. 110), která ji oddělovala od šedohnědé, kypré zeminy nahodile promísené kameny a keramickými zlomky. Tento objekt bylo možné označit jen obecně jako sídlištní jámu (obr. 4).

Objekt K509 měl téměř kruhový půdorys, jehož průměr dosahoval 160 cm. Stěny objektu byly téměř kolmé, přičemž ve spodní části plynule přecházely v zahrocené dno (obr. 4, obr. 7). Výplň objektu byla tvořena šedou, lehce ulehlou zeminou s obsahem početných kamenů, nahodilých zlomků keramiky, zvířecích kostí (kont. 117). V rámci této uloženiny se objevily mimo drobné čočky také větší sprašové lavice (kont. 118). Z interpretačního hlediska lze uvažovat o možnosti, že se jednalo o obilní jámu, která se po ztrátě původní funkce začala využívat jako jáma odpadní.

Obr. 5. Fotografická dokumentace objektu K509. Foto M. Popelka.

Obr. 6. Fotografická dokumentace objektu K506. Foto M. Popelka.

Obr. 7. Fotografická dokumentace objektu K509. Foto M. Popelka.

5. Popis archeologických artefaktů

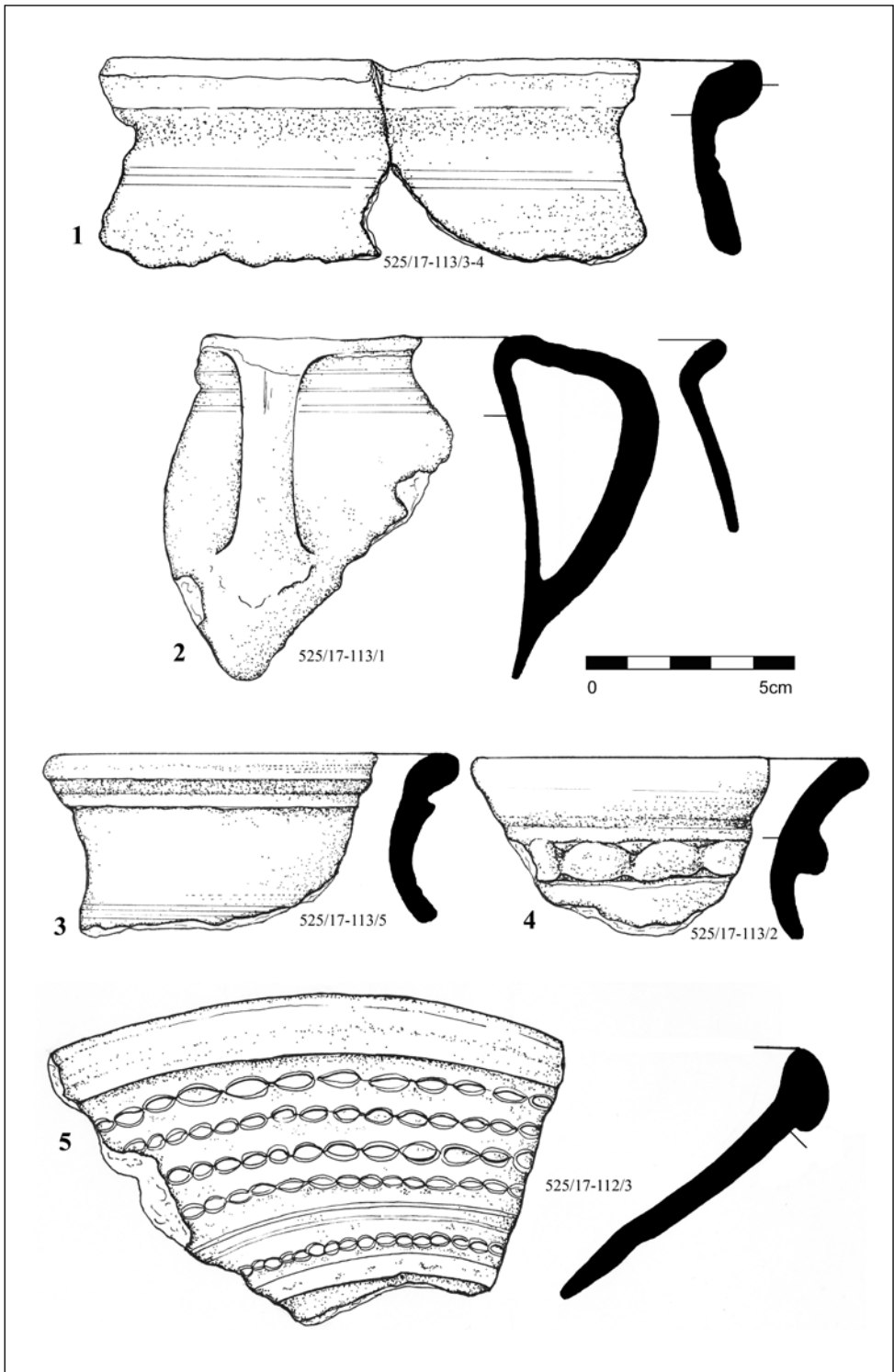
5.1. Keramika

5.1.1. Celkový počet

Keramický soubor čítá celkem 95 zlomků, které tvoří asi 48 jedinců, z nichž 9 obsahovalo alespoň zčásti zachované dno, 10 okraj a v počtu 29 jsou v souboru přítomni jedinci, kteří jsou zachováni pouze ve zlomcích výdutí. Nejpočetnější soubor byl získán z objektu K509, v jehož výplni bylo nalezeno 48 střepů, které ale tvořily pouze 8 jedinců. Naopak nejmenší množství keramiky pochází z objektu K507. Jelikož popisované situace byly zkoumány formou sond, není možné aplikovat na keramický soubor propočty zakládající se na jeho počtu a hmotnosti.

5.1.2. Keramické skupiny

Vlastní keramický soubor je možné rozdělit do několika skupin, které byly vyčleněny na základě zrnitosti keramické hmoty, barvy, tloušťky stěn a úpravy povrchu. První (1) je tvořena keramikou vypálenou do odstínů béžové barvy. Těsto této skupiny je jemné, většinou

Tab. 1. Výběr materiálu – K506, kont. 113 (1–4); K506, kont. 112 (4). Kresba R. Přehnalová.

bez příměsí viditelných částí. Dle tloušťek stěn těl nádob lze sledovat dvě podskupiny (1a), kdy první můžeme označit jako keramiku tenkostěnnou se silou stěny kolem 2 mm. Další podskupina (1b) je tvořena tvary, jejichž tloušťka stěny se pohybuje kolem 4–6 mm. Povrch střepů je hladký, což je dáno jemností těsta a patrně i výrobou. Na povrchu této skupiny je často v různém rozsahu aplikována olovená transparentní glazura. Druhá skupina (2) je tvořena jedinci, jejich povrch má odstíny šedé (tmavé, světlé, černé), přičemž na lomu je barva hlavně světle šedá. Na povrchu této keramiky není aplikovaná glazura. Také tuto keramiku je možné dále třídit do několika podskupin. První (2a) představují tenkostěnné tvary (do 3 mm) s jemným těstem a leštěným povrchem, jehož barva se může na vnější a vnitřní straně lišit. Další (2b) se od předešlé liší hlavně v tloušťce stěny, která přesahuje 3 mm, přičemž také barva je na vnější a vnitřní straně stejná. Další skupina (3) se od předešlé liší v těstě, které je zrnité, přičemž v něm obsažené částice dosahují max. 2 mm. Povrch nádob je proveden jemně, ovšem skrze složení keramické hmoty jej můžeme označit jako krupičkovitý, což je záležitostí výpalu. Tato skupina obsahuje dvě základní podskupiny, kdy první (3a) je tvořena zlomky šedé barvy, zatímco druhá (3b) má povrch tmavý (tmavě šedý až černý) s aplikací vleštovaných motivů. Poslední dvě skupiny jsou z celého souboru zastoupeny jen ojedinělými jedinci. První (4) reprezentuje tenkostěnná drobná nádobka z jemného keramického těsta, na jejímž povrchu jsou vidět stopy po zkorodované glazuře. Od první keramické skupiny se liší svým výpalem, který je tzv. sendvičový, kdy vnější strany jsou světlé (béžové) a středová část je černá. Patrně se jedná o keramiku první skupiny, jejíž výpal nebyl proveden správně a jedná se tedy spíše o technologickou chybu než o samostatnou skupinu. Poslední skupinu (5) tvoří (světle) šedý střep s krupičkovitým povrchem, na jehož lomu se projevil sendvičový výpal. Oproti ostatní keramice souboru má jeho těsto výraznější podíl jemnozrnné minerální složky. Na vnějším povrchu jsou zachovány dva širší žlábký (5 mm), zatímco na vnitřní straně se projevuje souvislé jemné žlábkování, dokládající techniku výroby. Dle jeho charakteru se jedná o vrcholně (pozdně) středověkou příměs ve výplních novověkých objektů.

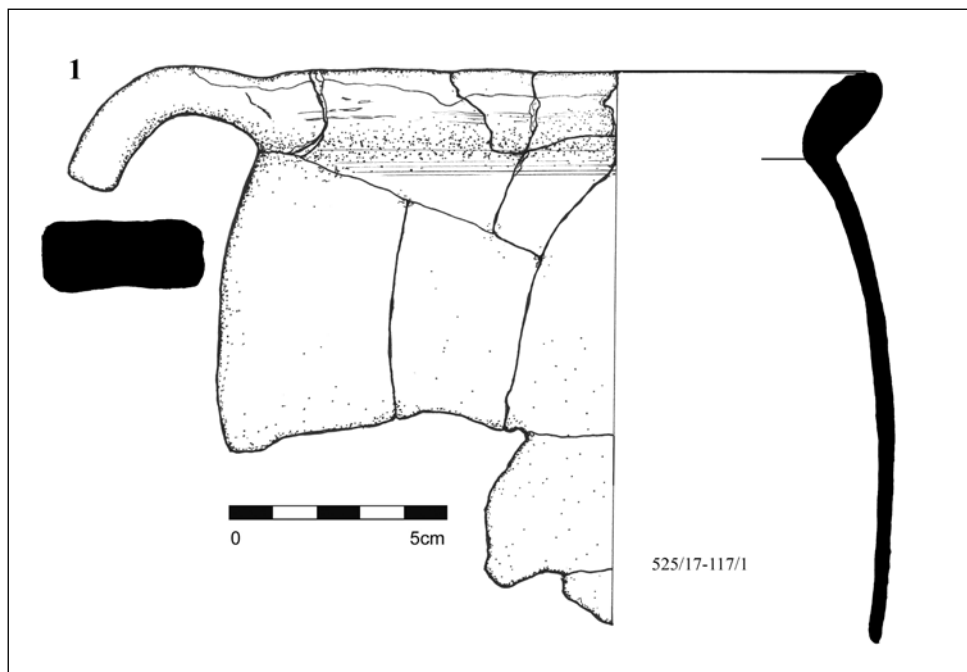
5.1.3. Vyhodnocení

Nepočetný keramický soubor vykazuje vysokou fragmentarizaci a až na výjimky nenabízí celé, nebo alespoň z větší části rekonstruovatelné tvary. Jde tedy o odpad převážně sekundárního až terciálního stupně, který se na místo svého uložení dostal až překonáním vícero transformací.

Nálezový soubor můžeme chronologicky rozdělit na dvě skupiny. Starší, vrcholně až pozdně středověký soubor reprezentuje jenom několik redukčně vypalovaných fragmentů vyšších hrncovitých nádob a hlubokých mís. Zbytek tvoří novověká keramika různého typu a stáří.

Redukční výpal ve středověku je vlastní velké části východní Moravy, jak nám dokládají nálezy z Uherského Brodu, Vizovic nebo z hradů Obrňany, Starý Světlov a Klenov (Bartík – Běhounková – Novotný – Nohálová 2015, 141; Wilkus 2017, 48; Kohoutek 1995, 68, obr. 67:1; 69, obr. 68:1–4; 91, obr. 93). Momentálně nezodpověditelnou otázkou je, jaký podíl na celkové produkci zabírala redukčně pálená keramika v Malenovicích. Nejvýraznějším střepem je výduť, pravděpodobně ze džbánu (tab. 3:5), zdobená opakovaným rádečkem v podobě spojených obrácených V. Analogie nacházíme například ve zmiňovaných Vizovicích (Wilkus 2017, 92, obr. 27:9; 93, obr. 28:8), kde je redukčně vypalovaná keramika spojovaná s cisterciáckým klášterem, který zaniká v roce 1484 (Čižmář 1933, 13–15). Dalším zajímavým fragmentem této skupiny je okraj hluboké mísy (tab. 3:4), často nesprávně označované jen jako pernice (Blažková 2013, 192). Funkční využití těchto mís je sporné, kromě kuchyň-

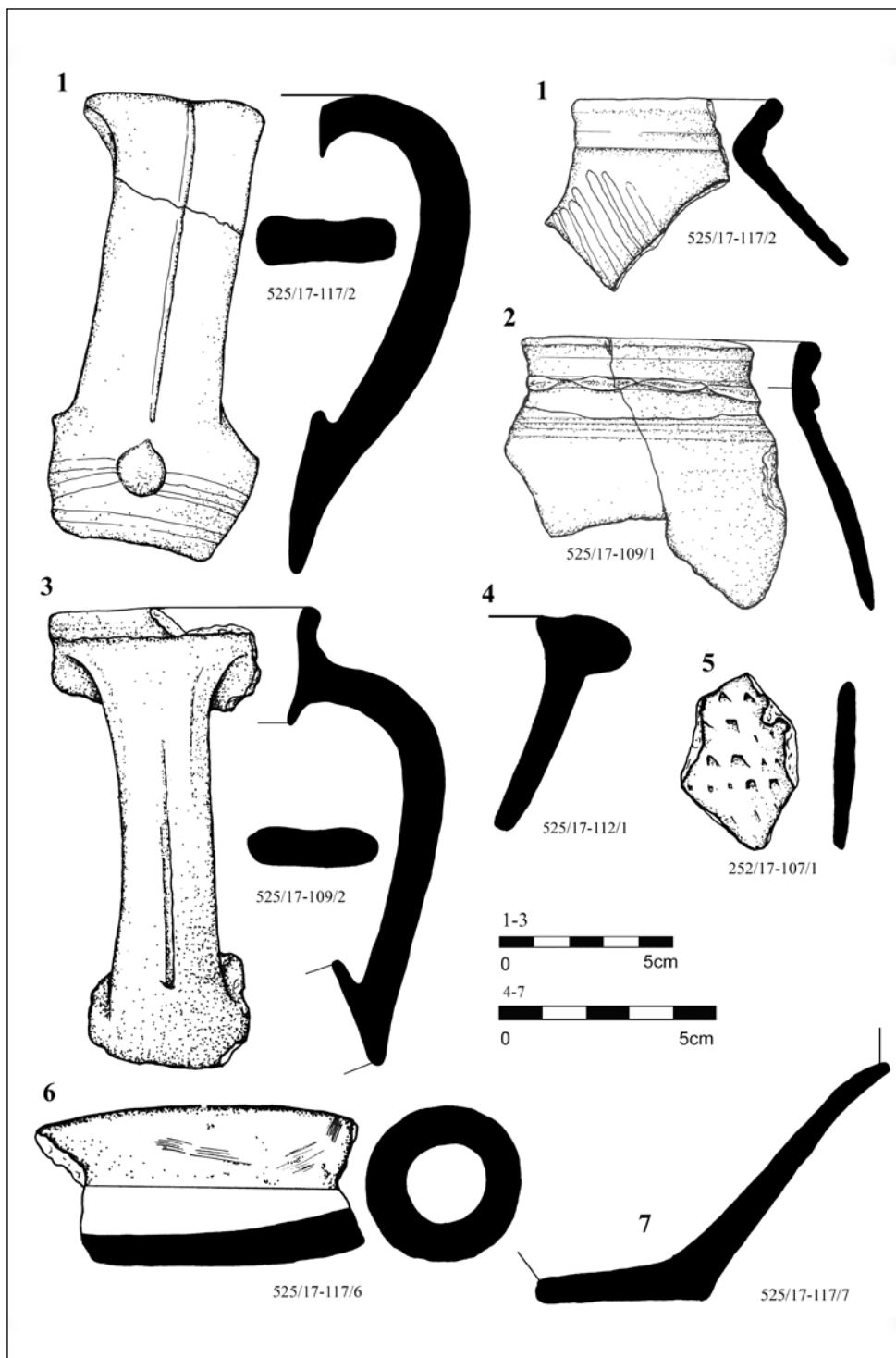
ského využití, kde sloužily pravděpodobně jako zadělávací mísy, mohly mít svoje uplatnění i jako stolní nebo skladovací nádoby. Okraj je běžný tvar doložený i na výše zmíněných lokalitách.

Tab. 2. Výběr materiálu – K509, kont. 117. Kresba R. Přehnalová.

V novověké části nálezového souboru je zastoupen hrnec, hrnek, džbán, talířovitá mísa, zvoncovitá poklička a trojnožka.

Fragmenty hrnců (tab. 1: 1, 3, 4; tab. 2:1) a hrnku (tab. 1: 2) mají jednoduché vykloněné ovalené okraje, v jednom případě mírně prožlabené. Hrnce mají nejčastěji oboustranně glazovaný okraj bezbarvou transparentní olovenou glazurou, vzácněji je poléván i vnitřek transparentní olovenou glazurou a okraj je natřen kvalitnější zelenou glazurou stejného typu. Jejich vnější povrch nese výrazné začouzení, dokládající jejich užití jako varných nádob. Naproti tomu hrnek, jako primárně picí nádoba, je očazen jenom nepatrně a zevnitř i skrze okraj je glazován olovenou transparentní glazurou. Glazura je na okraji oboustranně podložena bílou hlinkou. Hrnce jsou zdobeny nejčastěji dvojicí soustředěných vývalků, hrnek trojicí rýh. Aplikace plastické lišty pod hrdlem dvou hrncovitých nádob (tab. 1:4; 3:2) jistě nemá v tomto případě zpevňující funkci, ale jde o reziduum ligatury, tedy o ochrannou funkci závazu s uzly, který měl ochraňovat svým uzavřením jakýkoli proces probíhající uvnitř obkroužení. Nejčastěji jsou takhle zdobeny nádoby určené k zpracování mléka či k pití, často v průběhu iniciačních obřadů (Štajnochr 1998, 37). Zmiňované překrytí vnitřního glazovaného okraje ještě jednou vrstvou se objevuje od první třetiny 17. století a Gabriela Blažková jej považuje za výzdobný prvek (Blažková 2013, 191). Může se však jednat o čistě funkční prvek – vnitřní strana bývala glazována horší transparentní glazurou, která byla někdy tak řídká, že jenom těžko dokázala plnit svoji funkci (Španihel 2016, 154), a proto okraj, který je chemicky namáhán stykem se rty a slinami, býval pokryt kvalitnější glazurou zejména z hygienických důvodů. Tato forma glazury je implementovaná i na zrestaurovaném torzu hrnce (tab. 2:1), které nám umožňuje

Tab. 3. Výběr materiálu – K500, kont. 107 (5); K506, kont. 112 (4); K507, kont. 109 (2, 3); K509, kont. 117 (1, 6, 7). Kresba R. Přehnalová.

odhadnout tvar původní nádoby. Průměr okraje je 15 cm, průměr nejširší části 17 cm, výška přibližně 20 cm, soudkovitý tvar, oválený okraj, prodloužené páskové ucho a výzdoba zjednodušená na svazek vývalků řadí existenci této nádoby nejdříve do průběhu 17. století, přičemž daný tvar existuje až do zániku tohoto typu keramiky (Blažková 2013, 191; Pajer 1983, 45).

Zakuřovaný a leštěný okrajový fragment z vyšší hrncovité nádoby a fragment ucha dokládají raně novověkou výrobu zakuřované keramiky na slovensko-moravském pomezí (Hoššo 2004, 573). Okraj sám však typologicky odkazuje na střední a horní Pováží, kde je tento typ velice rozšířený, směrem na jih jeho početnost klesá a na jižní Moravě a jihozápadním Slovensku se prakticky nevyskytuje (Španihel 2016, 15).

Co se týče výzdoby fragmentů plytkých talířovitých tvarů, výzdoba rádelkem s řetízky (tab. 1:5) a zejména sduženým rydlem – hřebeny na engobovaném nástřepí (tab. 4, tab. 3:7) patří mezi poměrně mladé dekorační prvky, které se v regionu východní Moravy objevují až v průběhu 17. století, respektive v případě hřebenů až na začátku následujícího století (Pajer 1983, 68). Identické sgrafito převedené v bílé hlince nacházíme v již několikrát zmiňovaných Vizovicích (Wilkus 2017, 101, obr. 39, 40).

Držadlo může patřit trojnožce nebo také pekáči (tab. 3:6), vzhledem na dochované torzo to není možné určit. Jistotou je, že šlo o uzavřený, tedy raně novověký tvar rukověti (Hoššo 2004, 570).

Tři fragmenty pochází z výdutě a hrdla pravděpodobně džbanu – jde totiž o kvalitně glazované střepy, vnitřek nádoby je opatřen bezbarvou transparentní olověnou glazurou a na povrchu je zelená glazura stejného typu, podložena bílou hlinkou.

Jeden střep představuje okraj zvoncovité pokličky, jedná se o jednoduchý zatáhnutý tvar, profil nádoby je neprofilovaný. Technologicky jde o redukčně vypalovanou nádobu.

5.2. Ostatní materiál

Doprovodný materiál byl zachován pouze v nepočteném souboru, který neumožňoval podrobnější vyhodnocení. Ojedinele byly přítomny zlomky cihel a mazanice, dokládající přítomnost stavebních prvků na zkoumané parcele. Početněji byl zastoupen osteologický materiál, který pochází hlavně z výplně objektu K509. Soubor kostí tohoto objektu obsahoval mimo ostatky hospodářských zvířat (prase, ovce/koza) také zbytky psů a koček (osteologický soubor byl jen rámcově určen pracovníky ÚAPP).

6. Závěr

Hlavním cílem předkládaného příspěvku byla prezentace novověké keramiky, která byla získána v průběhu záchranného archeologického výzkumu ve Zlíně-Malenovicích. Ten se omezil pouze na okrajové části pozemku, protože zbylá část (95 %) byla zničena výkopem stavební jámy před oznámením o zahájení stavební činnosti. Získaný soubor archeologického

Tab. 4. Výběr materiálu – K509, kont. 117. Foto A. Fojtík.

materiálu lze z důvodu prozkoumání pouze části archeologických situací chápat pouze jako vzorek. Zvolená metoda výzkumu vzorkování situací byla zvolena z důvodu omezené časové dotace. Na druhou stranu se v okrajových částech stavby, kde ještě byly archeologické situace zachovány, již úroveň terénu neměla dále snižovat, díky čemuž by již nemělo docházet k dalšímu výraznějšímu narušování situací.

Na základě několika výrazných dekoračních znaků, jako jsou například motivy řetízků a násobných sdružených girland v sgrafitové výzdobě na podkrajích plytkých nádob, můžeme keramický soubor datovat do úplného závěru 17. století nebo na začátek následujícího. Sada obsahuje i několik vrcholně, respektive pozdně středověkých fragmentů, ale výrazně převažují nálezy z novověku, a to zejména jeho mladší fáze.

Z objektu K509 byl získán také soubor zvířecích kostí, který obsahoval vyjma hospodářských zvířat také kosti psů a koček.

Soustava objektů patrně představuje suterén, loch a další součásti nadzemní stavby. Pravděpodobně jde o relikv z děného domu (nebo jeho předchůdce), který je na indikační skice z roku 1829 (<https://www.mza.cz/indikacniskici/index.php>) a patřil Jozefu Železníkovi, který zde byl baráčníkem neboli domkářem.¹ I když je datování keramického souboru starší, můžeme předpokládat, že sociální status obyvatel se do doby Josefa Železníka velmi nezměnil. O průměrné životné úrovni jeho předchůdců svědčí i absence luxusnějších keramických jedinců.²

Poznámky:

- 1 Domkář, německy Häusler ad., (srovnej i chalupník) je označení pro vlastníka menšího stavení (domku či baráku). Patřil k nejmenším majitelům nemovitosti na vesnici, neměl pole, pouze zahradu kolem domku (maximálně do 0,4 ha). Mohl se živit buďto námezdní zemědělskou prací, nebo provozováním řemesla (Otto 1890, 273).
- 2 V nedávné minulosti bylo na území Malenovic uskutečněno několik archeologických výzkumů, které poskytly relativně početný soubor novověkého materiálu. Ten je v současnosti zpracováván pro další příspěvek. Tyto rámcové práce jsou vytvářeny v rámci náplně činnosti „Pracovní skupiny pro karpatsko-beskydskou oblast“, která si klade za cíl vytvoření bohaté pramenné základny, díky níž bude možné lépe porozumět vývoji východní Moravy.

Prameny:

P o p e l k a, Miroslav, 2017. Zlín-Malenovice 2017. Ul. J. Staši, Třída Svobody. Bytový dům Malenovice. *Nálezová zpráva č. j. 605/17, uložená v archivu ÚAPP Brno, v.v.i.*

Literatura:

- B a r t í k, Jaroslav, B ě h o u n k o v á, Lenka, N o v o t n ý, Jiří a N o h á l o v á, Hana, 2015. Záchraný archeologický výzkum na Hradním náměstí v Uherském Brodě. *Slovácko* 57, 133–149.
- B e l i c h, Mário a Č u r n ý, Marián, 2010. Nálezy včasnónovoveké keramiky z Tvrdomestic a otázka tzv. čierneho tvrdomestického riadu. In: Chovanec, Ján, ed. *Keramika 1000–1700: zborník z odborného seminára*. Trebišov, v tisku.
- B l a ž k o v á, Gabriela, 2013. Vývoj raně novověké kuchyňské a stolní keramiky v Čechách na základě souborů z Pražského hradu. *Památky archeologické* 104, 183–230.
- Č i ž m á ř, Josef, 1933. *Dějiny a paměti města Vizovic*. Brno: Josef Čížmář, 13–15.
- D e m e k, Jaromír a M a c k o v č i n, Peter, eds. 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR, 491.

- H o š š o, Jozef, 2004. Hranica medzi stredovekom a novovekom vo svetle archeologických nálezov keramiky. *Archeologia historica* 29, 569–580.
- K o h o u t e k, Jiří, 1995. *Hrady jihovýchodní Moravy*. Zlín: Archa, 68–69, 91.
- O t t o, Jan, ed. 1890. *Ottův slovník naučný*. 3. díl., B-Bianchi. Praha: Nakladatelství J. Otto S, 273.
- P a j e r, Jiří, 1983. *Počátky novověké keramiky ve Strážnici*. Strážnice: Ústav lidového umění, 45.
- Š p a n i h e l, Samuel, 2016. Nálezy keramiky z pevnosti v Ciernom-Valoch. In: *Zborník Slovenského národného múzea* 110, *Archeológia* 26, 51–161.
- Š t a j n o c h r, Vítězslav, 1998. Dva etnoikonografické exkurzy do novověké keramiky a keramiky v archeologii. *Archeologické rozhledy* 50, č. 1, 35–42.
- W i l k u s, Mikuláš, 2017. *Soubor keramického materiálu během rekonstrukce drenáže jižního křídla vizovického zámku*. Nepublikovaná bakalářská práce uložena na Slezské Univerzitě v Opavě.

Elektronické zdroje:

<https://www.mza.cz/indikacniskici/index.php>

Mgr. Bc. Adam F o j t í k (n. 1986), pracovník Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i. Ve svém oboru se zabývá především regionální archeologií východní Moravy, starší dobou bronzovou, vrcholným středověkem, využitím GIS v archeologii a archeobotanikou.

Mgr. Miroslav P o p e l k a (n. 1985), od roku 2014 pracuje jako vedoucí detašovaného pracoviště Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i. pro východní Moravu. Hlavní oblastí zájmu je především období mladší doby železné, ale také dosud stále kontroverzní téma využití detektorů kovů v archeologické praxi a mimo ni.

Mgr. Samuel Š p a n i h e l (n. 1987), pracovník Muzea regionu Valašsko, p.o. Specializuje se na raný novověk, zejména na keramickou produkci. Je doktorandem na Ústavu archeologie a muzeologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

Proofs of Modern Times Settlement of the Plot in Malenovice near Zlín

Abstract

In autumn 2017, a rescue archaeological research was carried out within the built-up area of historical part of Malenovice near Zlín. Even though most of the area of the plots was irrecoverably destroyed by building activities, several archaeological objects from both ancient times (culture of linear ceramics) and from modern times (late 17th century and 20th century) were unearthed. Due to limited time most of the finds were not properly examined even though their remaining parts were not damaged by building activities.

The article focuses on description of ceramic material from modern times objects K500, K506, K507, K509. The materials in questions are relicts from basements, storage hole or unspecified settlement object. Mostly ceramic material was unearthed from the filling of the basements and some fragments of bricks and mortar. There were also many osteological fragments from the filling of the object K509.

The ceramic collection can be divided into two main time periods: older, late Middle Age fragments were found in the intrusion of the filling of modern times objects. Younger ceramic fragments can be dated to the late 17th century due to their ornamental parts.

Key words: East Moravia, modern times, ceramic, modern times built-up area

Belege neuzeitlicher Besiedlung einer Parzelle in Malenovice (Zlín)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Herbst 2017 erfolgte eine Rettungsgrabung im Ortsgebiet des historischen Teils von Malenovice, einem Stadtteil von Zlín. Obwohl der Großteil der Fläche der betroffenen Parzellen bereits unwiederbringlich durch Bauarbeiten zerstört war, gelang es, einige archäologische Objekte urzeitlichen Alters (Linearbandkeramische Kultur) sowie neuzeitlichen Alters (Ende des 17. Jahrhunderts, 20. Jahrhundert) zu erfassen. Aufgrund der beschränkten zur Verfügung stehenden Zeit konnte die Mehrheit der Grabungsobjekte nicht in ihrer Vollständigkeit untersucht werden, wobei ihre verbliebenen Teile durch die Bautätigkeit nicht mehr erheblich beschädigt wurden.

Gegenstand des Beitrags ist die Auswertung der Keramikfunde aus den neuzeitlichen Objekten K500, K506, K507, K509. In der Interpretation handelt es sich um Relikte von Untergeschossen, eine Vorratsgrube und ein nicht näher bestimmtes Siedlungsobjekt. Aus ihren Füllungen wurde überwiegend keramisches Material gewonnen, wobei auch vereinzelt Bruchstücke von Ziegeln und Lehmputz gewonnen wurden. Relativ zahlreich vertreten war auch Knochenmaterial aus der Füllung von Objekt K509.

Die Keramikfunde können in zwei hauptsächliche Epochen gegliedert werden, wobei die älteren Fragmente aus dem Hoch- bzw. Spätmittelalter eine Intrusion in der Füllung der neuzeitlichen Objekte bilden. Die jüngere die Füllung der Objekte datierende Keramik kann aufgrund ihrer Schmuckelemente mit Ende des 17. Jahrhunderts datiert werden.

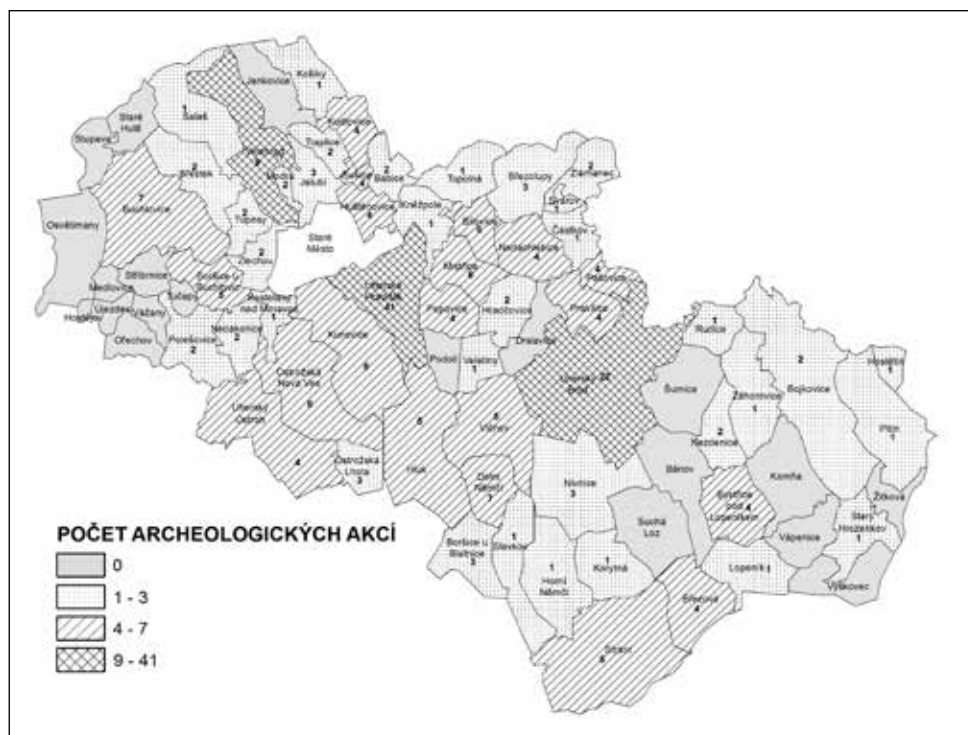
Stichwörter: Ostmähren, Neuzeit, Keramik, neuzeitliche Bebauung

Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2018

Archeologické oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti je pověřeno Akademií věd ČR prováděním archeologických výzkumů a ochranou archeologických památek na okrese Uherské Hradiště. Pod územní působnost Slováckého muzea tedy spadá celkem 77 obcí v okrese Uherské Hradiště (vyjma katastru Starého Města u Uherského Hradiště). V roce 2018 realizovalo Slovácké muzeum na základě ohlášení stavební činnosti na území s archeologickými nálezy celkem 226 archeologických akcí. Podle typu stavebníka lze archeologické akce rozdělit na dva základní typy, a to akce, kdy stavebníkem je právnická osoba nebo fyzická osoba podnikající a akce, kdy stavebníkem je fyzická osoba. Tzv. neinvestičních

akcí, kdy stavebníkem byla fyzická osoba, realizovalo Slovácké muzeum celkem 25, investičních akcí, jejichž stavebníkem byla právnická osoba, bylo realizováno v roce 2018 celkem 201. Již tradičně bylo největší množství akcí realizováno na území města Uherského Hradiště (celkem 41 akcí¹) a města Uherský Brod (celkem 22 akcí²). Průměrně vychází na jednu obec 2,9 realizované akce, ve 20 obcích (tj. 26 %) nebyla realizována archeologická akce žádná.

Ve srovnání s rokem 2017 dochází k meziročnímu nárůstu celkového počtu akcí o 24 %, pokud bychom počítali pouze akce investičního charakteru, je zde patrný meziroční nárůst o 22 %. Tento trend převyšuje celostátní statistiku vývoje stavební produkce v roce 2018, která vykázala nárůst o 8,4 %. Z pohledu archeologické památkové péče vyznívá tento údaj stejně jako v loňském

Obř. 1. Přehled obcí okresu Uherské Hradiště s počtem archeologických akcí.

roce příznivě, neboť je dán zvyšujícím se poměrem ohlášených stavebních akcí na území s archeologickými památkami vůči realizovaným stavebním akcím. I přes příznivý stabilní nárůst počtu realizovaných akcí má současná situace k ideálnímu poměru 1:1 stále daleko.

Z pohledu realizačního lze potom archeologické akce rozdělit na ty, jež proběhly formou archeologického dohledu (negativní) a při nichž bylo zjištěno porušení archeologických situací a bylo nutné přistoupit k vlastnímu záchrannému archeologickému výzkumu (akce pozitivní). Pozitivních akcí proběhlo v roce 2018 celkem sedm.

Březolupy „zámek Březolupy“

V souvislosti s terénními úpravami a předlážděním nádvoří zámku v Březolupech proběhl v roce 2018 sondážní archeologický výzkum. Cílem výzkumu bylo zdokumentovat stratigrafii nadložních vrstev a ověřit hloubku základových konstrukcí nejstarší části zámku. Důležitým poznatkem, který výzkum přinesl, bylo odkrytí základového kamenného zdiva původní věžovité stavby, která byla součástí renesanční tvrze ještě před výstavbou barokního zámku. Toto zdivo se podařilo odkryt v severním profilu sondy v prostoru nádvoří. Podle totožného charakteru zdiva a blízké hodnoty nivelace založení k němu náleží i další relikt zdi zdokumentované ve sklepních prostorách. Lze předpokládat, že toto zdivo mohlo představovat prozatím nejstarší stavební fázi objektu s obdélným půdorysem a rozměry 10×6,8 m. Existence tvrze je uváděna v písemných pramenech od druhé poloviny 14. století.

Vyjma situací souvisejících se stavbou a fungováním areálu panského sídla byla zachycena taktéž vrstva obsahující nálezy z období kultury s lineární keramikou.

Dolní Němčí „Dřínek“

V roce 2018 proběhly v souvislosti s výsadbami zeleně a především s terénními úpravami v místě nově budovaných mokřadů na katastru obce Dolní Němčí archeo-

logické dohledy a následně také záchranný výzkum. Největší pozornost byla věnována západnímu okraji polní tratě „Dřínek“, kde vznikly dva nové mokřady ohrazené na SV valem zeminy. V návaznosti na probíhající práce byla prováděna prospekce skrývaných vrstev pomocí detektoru kovů.

Z distribuce archeologických nálezů (datovaných převážně do doby římské) a ze zjištěné absence zahloubených objektů na zkoumané ploše lze vyslovit následující závěry. Plocha v těsném okolí, přiléhajícím k toku vodoteče, byla zřejmě člověkem navštěvována, ale nevyužíval ji k aktivitám spojených se stavební činností. Sídlištní areál v trati Dřínek se nacházel o několik desítek metrů výše, zřejmě až za vrstevnicí 240 m n. m. To ostatně potvrzují také výsledky starších archeologických výzkumů. Výzkumem v roce 2018 bylo zjištěno, že zkoumaná oblast leží již v inundaci vodního toku, kde se v podloží nacházejí, pro osídlení nepříliš vhodné, nivní jílovité uloženiny. Podmáčení této oblasti vedlo mimo jiné i k vybudování samotných mokřadů. Vlivem splachů a svahové eroze se však do zájmového prostoru dostává archeologický materiál z výše položených míst ve svahu. To nám jasně dokládá kumulace nalezených artefaktů podél SV okraje zkoumané plochy, jež odpovídá zároveň místu, kde svah přechází v rovinu.

Dolní Němčí „Průhon“

Záchranným výzkumem realizovaným v souvislosti s rekonstrukcí polní cesty C15 se podařilo prozkoumat dvě výrazné archeologické struktury. Tou mladší jsou relikty dvou úvozových cest, které se výše po svahu dále rozvětvovaly a vedly z Dolního Němčí směrem k vrchu Kobyly hlava a dále na Blatničku a Blatnici pod Sv. Antonínkem. Nejstarší nálezy ze zkoumaných úvozových cest pocházejí z období pozdního středověku a raného novověku (16. století). Nejmladší nálezy naopak datují definitivní zánik jejich fungování a posun cesty do současného koridoru někdy na počátku 19. století.

Druhou výraznou strukturu představuje sídliště nositelů kultury s lineární kerami-

Obr. 2. Pohled na část plochy výzkumu se suterény středověkých domů v Uherském Brodě.

kou z počátku mladší doby kamenné. Na zkoumané ploše se podařilo zdokumentovat dva zahlobené sídlištní objekty a jednu kůlovou jámu z tohoto období. Jeden objekt pak obsahoval smíšený keramický materiál LnK a platěnické kultury. Analýza keramického materiálu pak prozrazuje, že lokalita byla osídlena jak ve starším, tak i v mladším stupni kultury s LnK.

Uherské Hradiště „ulice Kollárova“

V souvislosti s rekonstrukcí barokního kamenného opevnění města Uherské Hradiště proběhl na dochovaném úseku mezi ulicemi Kollárova a Hradební předstihový archeologický výzkum. Prozkoumán byl 15 m dlouhý úsek základového výkopu kurtiny mezi bastiony sv. Františka a sv. Josefa. Z odebraných vzorků dubových pilotů, které ukotvovaly hradbu v nestabilním jílovitém podloží, se podařilo získat pět dendrochronologických dat, která datují výstavbu inkriminovaného úseku hradištské pevnosti do poslední dekadý 17. století.

Uherský Brod „ulice Hradištská“

Při záchranném archeologickém výzkumu v ulici Hradištská čp. 9 v Uherském Brodě se podařilo v letech 2017–2018 odhalit unikátní archeologickou situaci, dokumentující

stavební vývoj vrcholně středověké parcely. Její jedinečnost tkví především v tom, že vyjma objektu 505 a zdemolovaného sklepa v JV části plochy se dochoval středověký terén bez rozsáhlejších poškození z období novověku či moderní doby.

Celkem bylo zdokumentováno sedm zahlobených objektů, z nichž v pěti případech se prokazatelně jednalo o suterény nadzemních staveb. Tyto domy byly převážně dřevohliněného charakteru, jak však dokládají nálezy fragmentů malty, omítek a kamenů ve výplních objektů, mohly mít některé z nich zděné podezdívky či jiné konstrukční prvky již z kamenného zdiva. Z předběžné analýzy horizontální stratigrafie vyplývá, že zástavba se v průběhu času posunovala směrem od středu parcely k uliční čáře. V našem případě tedy od S-J a četné superpozice ukazují, že docházelo také k posunu v ose V-Z, kdy objekty situované více na západ jsou mladší. Je možné, že z pohledu tehdejší středověké parcelace byly částečně prozkoumány přední partie dvou parcel, nikoli jen jedné.

Důležitými poznatky pro poznání středověkého vývoje Uherského Brodu je zjištění, že dva z objektů prokazatelně zanikly v důsledku požáru. Do budoucna bude nutné provést podrobnou analýzu získaného archeologického materiálu a pokusit se tyto

dva zánikové horizonty blíže chronologicky ukotvit a propojit s dostupnými písemnými prameny, respektive historickými daty.

Velehrad „ulice Buchlovská“

V souvislosti s odkanalizováním lokality Buchlovská, při níž byla realizována rekonstrukce kanalizačních stok v ulicích Buchlovská a Na Hrádku v obci Velehrad, proběhl v roce 2018 archeologický dohled a následný záchranný archeologický výzkum. Rekonstruovaný úsek kanalizace se nacházel západně od areálu kláštera na „ostrově“, který dříve ohraničoval mlýnský náhon (z jihozápadní strany) a tok potoka Salaška (ze severozápadní strany). Samotné výkopy probíhaly v linii stávající kanalizační stoky, ovšem uložení nového potrubí bylo o 50 cm níže než stávající rekonstruované potrubí. Díky tomuto prohloubení došlo na úrovni domu čp. 29 k porušení cihlové klenby kanalizační stoky orientované v azimutu 86°. Klenba byla vyzděna v tříčtvrteční vazbě, její dno v půl vazbě kolmé na osu kanalizace. Těleso kanalizace bylo zahlabeno do tmavě zelenošedých vrstev písčitého jílu, které lze na základě nálezů keramiky datovat do období vrcholného středověku. Samotná kanalizace byla vybudována pravděpodobně v době barokní přestavby blízkého kláštera v období konce 17. až první poloviny 18. století.

Zlechov „ulice Buchlovská“

V letních měsících roku 2018 proběhl menší záchranný archeologický výzkum

v obci Zlechov u Uherského Hradiště. Výzkum navázal na zde probíhající archeologické dohledy, které byly v pravidelných intervalech realizovány v souvislosti s prováděním zemních prací při obnově elektrického vedení. Převážná většina výkopů byla archeologicky negativní. V jednom z výkopů, jenž byl vysunut více směrem do tělesa vozovky, však byly narušeny vrstvy s archeologickými nálezy.

V rámci tohoto liniového výkopu širokého jen cca 60 cm se podařilo zdokumentovat 2 m dlouhý úsek, který obsahoval stratigrafickou situaci vývoje zdejší pozemní komunikace. Za úplně nejstarší dochovanou úroveň povrchu cesty lze považovat konstrukci, která byla tvořena patrně řadou vedle sebe ležících dřevěných trámů. Po typologicko-funkční stránce by se mohlo jednat o pozůstatky haťové cesty, jejíž vznik lze klást snad již do pozdní fáze vrcholného středověku či raného novověku.

*Tomáš Chrástek, Jaroslav Bartík,
Jiří Novotný*

Poznámky:

- 1 k.ú. Uherské Hradiště 17 akcí, k.ú. Jarošov 8 akcí, k.ú. Mařatice 8 akcí, k.ú. Míkovice 3 akce, k.ú. Sady 4 akce, k.ú. Věsky 1 akce.
- 2 k.ú. Uherský Brod 16 akcí, k.ú. Maršov 2 akce, k.ú. Těšov 1 akce, k.ú. Újezdec u Luhačovic 3 akce.

Obr. 3. Pohled na odkrytý úsek barokní kanalizace v obci Velehrad.

HISTORIE

HOSPODAŘENÍ S OBECNÍM MAJETKEM NA PANSTVÍ BUCHLOV PŘED ROKEM 1850

Lukáš Čoupek, Státní okresní archiv Uherské Hradiště

Na Moravě v první polovině 19. století funkci obecního představeného zastával volený úředník – pudmistr. Hospodaření s obecním jměním představovalo jeho hlavní činnost. V případě buchlovského panství nám dochované obecní účty umožňují podrobně tuto agendu popsat.

Z toho, co víme o pracovní náplni obecní samosprávy a v první řadě jejího představeného – pudmistra, mimo jakoukoli pochybnost vyplývá, že hospodaření s obecním majetkem a finanční záležitosti obce vůbec byly nejdůležitější z jeho pravomocí.¹ Nešlo však v žádném případě o vnitřní záležitost obce. V první řadě to byl vrchní úřad panství, jenž pečlivým zrakem střežil obecní rozpočty před excesy, které by směřovaly proti klidné atmosféře v obci i ohrožovaly ekonomický potenciál poddaných. V první polovině 19. století se o tuto oblast začíná zajímat také byrokratický aparát státu. Prostřednictvím krajských úřadů zásoboval vrchnostenské úředníky normami pro hospodaření s obecním jměním a prováděl následnou kontrolu jejich plnění prostřednictvím revizí předkládaných sumářů z jednotlivých panství.

V písemnostech správy buchlovského panství se nalézá poměrně dochovaný soubor obecních účtů a dalších souvisejících dokumentů z tohoto období, především z posledních dvou desetiletí před zavedením obecního zřízení, jenž nám umožňuje nahlédnout do ekonomik jednotlivých obcí. Na následujících řádcích se pokusíme o analýzu tohoto cenného pramene.² Nejprve se podívejme, jak tyto písemnosti vznikaly. Všechny obce byly povinny s koncem roku (kalendářního či vojenského) pořídít soupis všech příjmů a vydání obecního rozpočtu za uplynulý rok.³ Ačkoli praktické provedení tohoto úkolu leželo na bedrech obecního písaře, zodpovědnou osobou byl pudmistr, což potvrzoval svým podpisem. Obecní účet byl po svém zhotovení veřejně předčítán v obecním shromáždění, jež s ním muselo vyslovit souhlas, vyjádřený podpisy vybraných sousedů a přitisknutím obecní pečeti. Takto uzavřený účet byl předložen k revizi vrchnostenské kanceláři. Zde byl také vypracován sumární přehled za celé panství a výtah z účtů městeček Buchlovice a Žeravice, jejichž účty podléhaly podrobnějšímu státnímu doзору. Vše se pak posílalo krajskému úřadu, údaje z krajů se dále shromažďovaly v zemské účtárně.

Obecní účty byly zpracovávány za období jednoho roku a obsahovaly ve dvou zvláštních oddílech soupis veškerých peněžních příjmů a výdajů, jež za tento časový úsek pudmistr získal do (resp. vynaložil z) obecní pokladny.⁴ Podívejme se nyní nejprve na to, z jakých zdrojů plynuly **příjmy** do rozpočtu poddanských městeček a vsí. V podstatě lze říci, že obec mohla využít dvou zdrojů finančních prostředků: výnosů z obecního majetku a v případě, že to nestačilo, směla provádět mezi svými obyvateli peněžní sbírku, tzv. *skládku* (v němčině *Kollekten*). Některé obce byly schopny pokrýt celý rozpočet pouze z výnosů svého majetku (Buchlovice, Moravany, v některých letech Břestek), většinou se obě možnosti kombinovaly, vesnice pozdějšího založení, které neměly žádné zemědělské pozemky (Salaš, Staré Hutě, Stupava), musely veškerá vydání hradit z výnosů skládek. Jaký **obecní majetek** městečka a vesnice buchlovského panství obvykle vlastnily? Zdrojem příjmů byly především nemovitosti, v první řadě obecní dům. Jeho primárním účelem bylo samozřejmě poskytovat přístřeší obecní kanceláři a obecnímu shromáždění, s ohledem na možnosti a potřeby obce se mohly přidávat i další způsoby využití, např. pro školu, obecní sýpku či sklad hasičského

náradí.⁵ Administrativa venkovských obcí však nebyla natolik rozsáhlá, aby ji pudmistr či obecní písař nemohl vykonávat doma, a obecní shromáždění se scházela jen občas. To umožňovalo pronajmout místnost či místnosti v obecním domě k nájemnímu bydlení a získat tak prostředky, které mohly být zpětně investovány do nutné údržby budovy. Svůj obecní dům pronajímal Břestek, Buchlovice a Osvětimany.⁶ Podobným způsobem šlo využít také pastoušku, jež stála téměř v každé obci.⁷ Většinou však sloužila k ubytování obecního pastýře. Obvykle k ní přiléhala chlév pro obecního býka, popř. kance. V Břestku, Stříbrnicích a Žeravicích pronajímala obec také svou kovářnu.⁸

Největší příjmy do obecního rozpočtu ale přinášelo vlastnictví zemědělské půdy, ať již šlo o pole, louky, zahrady, vinohrady či pastviny. Zisk z těchto nemovitostí mohl mít různé podoby. Buďto je mohla obec přímo pronajmout (obvykle formou dražby), nebo prodávala jen jejich produkty – obilí, trávu, seno, slámu, ovoce a dřevo ze stromů rostoucích na těchto pozemcích. Medlovická a především moravanská obec zase získávala nemalou částku z těžby kamene na obecních pozemcích. Podobně Buchlovice, Osvětimany a Žeravice využily toho, že se na jejich poli nacházela hlína vhodná pro výrobu keramiky, kterou mohly prodávat hrnčířům. Některé obce (Břestek, Medlovice, Osvětimany, Stříbrnice) také vybíraly poplatky od hoferů za pasení krav, ovcí či koz na obecních pastvinách.⁹ Výjimečně docházelo i k odprodejům obecních nemovitostí, vesměs šlo o prodej malých částí pozemků pro stavbu silnice či pro postavení stodoly nebo hoferské chaloupky.

Přehled obecního majetku městeček a vesnic buchlovského panství

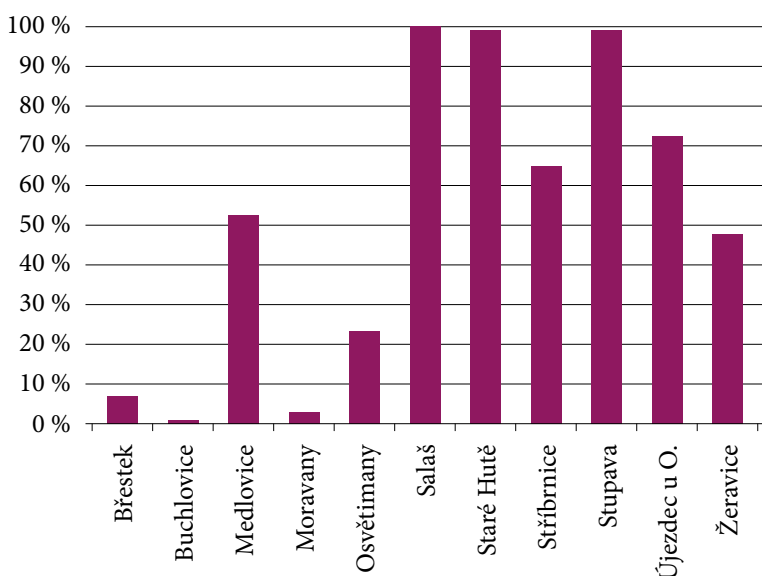
	obecní dům	pastouška	kovářna	pole	louky a pastviny	vinohrady	býk	kočár	jiné
Břestek	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	3 zahrady, kanec
Buchlovice	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✗	sklep, oficírský kvartýr
Medlovice	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓*	
Moravany	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	sýpka
Osvětimany	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✗	2 zahrady
Salaš	✓	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✓	škola
Staré Hutě	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓	
Stříbrnice	✗	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✓	
Stupava	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
Újezdec u O.	✓	✗	✗	✓	✓	✗	✓	✓*	
Žeravice	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✗	stodola, oficírský kvartýr

* společný Medlovic a Újezdce u Osvětiman

Kromě zemědělské půdy a obytných budov vlastnily obce také další drobné nemovitosti, jako byly studny, zvonice, mosty, kříže a sochy svatých. O těchto nemovitostech není třeba zde podrobněji hovořit, neboť nebyly zdrojem žádného zisku. Z podobných důvodů

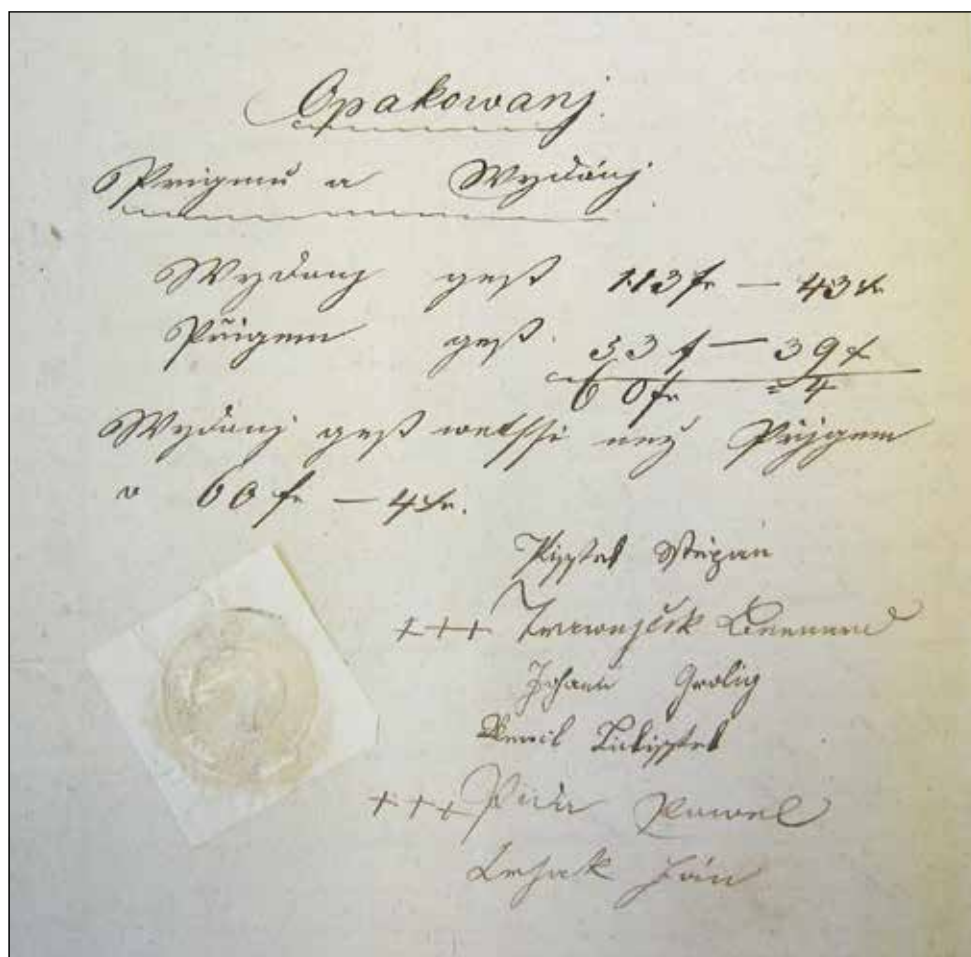
pouze zmíníme movitý majetek. Krom hasičského náčiní to byly především obecní kočáry, jež sloužily k dovážení kněží k výuce katechismu a sloužení mši, v případě děkana ke konání vizitace, resp. panských či státních úředníků k nejrůznějším oficiálním jednáním. Tuto službu vykonávaly obce dle zaběhaného obyčeje. S ohledem na účel jeho pořízení je celkem pochopitelné, že kočár nevlastnily Buchlovice, neboť všechny úřady se nacházely v obci. Kočár však není zmiňován ani v účtech jiných obcí. Blízko u sebe ležící vsi Medlovice a Újezdec ušetřily náklady na koupi a provoz pořízením společného povozu. Většina obcí si také pořídila svého obecního býka. Zde je ovšem třeba podotknout, že v tomto případě se jednalo o investici, jež mohla být vcelku produktivní. Bylo sice potřeba jistých nákladů na sůl, píci a stelivo (pokud je obec neměla z vlastních pozemků), pořizovací náklady pokryl (či spíše překročil) výnos z jeho pozdějšího prodeje. Býk pak kromě samotného užítku plemenného samce mohl do obecní pokladny přinést další zisky ve formě výnosu z prodeje hnoje a poplatků za připouštění, které byly účtovány jak přespolním zájemcům, tak také místním neosedlým obyvatelům.¹⁰

Průměrný podíl obecních skládek na celkových ročních příjmech obcí panství Buchlov

Některé obce měly tak solidní příjmy, že nejen pokrývaly nutné výdaje, ale dokonce vytvářely přebytek. Ten pak bylo možno použít jako úvěrový kapitál tak, aby zůstal k dispozici pro případné nenadálé výlohy, zároveň však neležel bez užítku. Úrok plynoucí z půjček, poskytnutých z obecních peněz, byl dalším způsobem, jak přivést do rozpočtu potřebné finance. Výnosy z úroků nalezneme v účtech břesteckých a buchlovických.¹¹ Většina obcí měla ale spíše opačný problém – jak udržet svůj rozpočet v kladných číslech. Obvykle se to neobešlo bez pravidelné nebo mimořádné dávky od obyvatel na obecní potřeby, tzv. **obecní skládky**. To ovšem znamenalo další zatížení daňových poplatníků, a proto se stát snažil vypisování skládek omezit na nutné minimum. Svědčí o tom množství nařízení krajského úřadu, jimiž se jako červená nit táhne neustále se opakující upomínání vrchnostenských úřadů, aby dbaly na to, že skládky smí obce vybírat pouze s jejich povolením, na výslovně určený účel a pouze tehdy, pokud by jinak zůstal v rozpočtu deficit. Protože tedy skládky měly pouze dorovnat

záporný zůstatek rozpočtu, nebyla stanovena žádná fixní částka, jako tomu bylo u daní, ale jejich výše kolísala podle aktuálních výdajů. U bohatších obcí mohla pouze na konci roku dorovnat, co pochybělo, popř. se mohlo vybírat na konkrétní účely. U obcí, kde tvořily podstatnou část (Újezdec, Medlovice, Stříbrnice), nebo dokonce celý rozpočet (Salaš, Staré Hutě a Stupava), se prováděly v pravidelných intervalech několikrát do roka. Na Salaši se vybíralo se železnou pravidelností čtyřikrát ročně, v Medlovicích dle potřeby jedenkrát až čtyřikrát ročně, v Újezdci se skládka konala také nejčastěji čtyřikrát, roku 1840 ale dokonce šestkrát. Suma vybíraná od jednotlivých obyvatel byla strukturována podle jejich majetnosti. Stejně jako ostatní práva a povinnosti byla vázaná na vlastnictví gruntu nebo domu, poplatníkem byl tedy vlastník – hospodář a výše poplatku se lišila podle kategorie nemovitosti. Tak např. roku 1806 přispívalo na Břestku do obecní kasy 6 půllánků po 40 krejcarech, 9 čtvrtlánků po 20 krejcarech, 18 podsedníků po 10 krejcarech a 50 hoferů po 3 krejcarech.¹² Jak vidíme, platili čtvrtlánici polovinu, podsedníci čtvrtinu a hofeři (neboli domkáři) jednu třináctinu příspěvku půllánika. V Osvětimanech byla situace obdobná. V menších obcích samozřejmě převažovaly menší grunty, proto se jako kategorie ustálili jen osedlí a domkáři, popř. jako další skupina, zasluhující zvláštní ochrany, ještě vdovy (v Medlovicích a Újezdci). Systém

Závěr obecního účtu Stříbrnic za roku 1840. Moravský zemský archiv v Brně.

kategorizace poplatníků však byl uplatněn i v obcích, kde žili pouze domkáři. Na Salaši se dělili do tří velikostních skupin, na Starých Hutích do dvou. Ve druhé jmenované se ovšem počínaje rokem 1836 od tohoto rozdělení upustilo a nadále platili všichni domkáři stejně. Určení klíče pro vybírání obecních skládek bylo nepochybně vnitřní záležitostí obce a jako takové se místo od místa lišilo. Vrchnost se, bezesporu proto, že jí to ukládala nařízení krajského úřadu, spíše starala o to, na co jsou vybrané peníze vynaloženy. Kromě revize samotných obecních účtů tak činila i prostřednictvím schvalování předkládaných žádostí o povolení výběru obecních skládek.¹³

Jestliže v příjmové části obecních účtů se mohlo vyskytovat množství různých položek, ještě daleko pestřejší byla skladba **výdajů**. Některé z nich byly specifické jen pro určité obce, jiné zase (buť v různé výši) nalezneme u všech. Strukturu obecních výdajů ovlivňovalo množství faktorů, zejména velikost a skladba obecního majetku. Ten samozřejmě přinášel kýžený zisk, do jeho údržby se ale nutně muselo také investovat. Zatímco zemědělská půda velké náklady nevyžadovala, pouze se z ní musela odvádět gruntovní daň, u dominikální půdy případně plat vrchnosti, obecní budovy bylo třeba neustále opravovat.¹⁴ Peníze získané pronájmem těchto budov zčásti odcházely z obecní kasy ve formě různých oprav, úprav, přestaveb a dostaveb.¹⁵ Kromě nich ovšem obec pečovala o další nemovitosti, které ani žádný zisk nevytvářely. V první řadě šlo o školy, dále kaple, zvonice, obecní studně, mosty a především silnice. Také výdaje na nákup a údržbu movitého majetku nebyly s výjimkou obecního býka návratnou investicí.

Obce měly také povinnost udržovat silnice. Původně se tak dělo prostřednictvím neoblíbených robotních povinností, od roku 1835 převedených na snesitelnější peněžní plat, odváděný vrchnosti na vydržování **cestářů** (neboli *pohrabáčů*). Ti obstarávali běžnou údržbu, větší úpravy a stavby musela zaplatit obec zvlášť.¹⁶ Placení „na cestáře“ nebylo samozřejmě jediným poplatkem, jež musely všechny obce panství odvádět na vrchnostenskou kancelář. Od roku 1840 také musely přispívat na **šupaře** (neboli *postrkáře*). Z dalších můžeme jmenovat poplatek za revizi obecních účtů, příspěvek na kurendární posly, na tisk cirkulářů, na invalidy, na špitály a další sociální ústavy.¹⁷ Vydávání obecních peněz na sociální služby však nebylo dáno pouze rozkazem nadřízených instancí. Obce samy od sebe pravidelně přispívaly na almužny, především ve prospěch jiných obcí z Čech, Moravy a Uher, které vyhořely či je postihla povodeň. Samozřejmostí byly i výdaje na vlastní chudé nebo na cizí nemajetné osoby, které v obci zemřely. Jim se z obecních peněz zaplatila alespoň rakev na důstojný pohřeb.

Do téže kategorie sociálních záležitostí obce by bylo možno zařadit i náklady spojené s náboženskými potřebami obyvatel. Obce obvykle nechávaly za sebe sloužit mše a podílely se také na údržbě kostelů, kaplí a křížů, ať už jim patřily, nebo ne.¹⁸ Zdánlivým paradoxem je, že větší výdaje měly obce, kde kostel nebyl. Ty musely totiž nejen zajistit dovážení kněze k občasným bohoslužbám v místní kapli a k výuce katechismu, ale také nést svůj díl hmotné zodpovědnosti za provoz farního svatostánku. Medlovice, Stupava a Újezdec tak vedle příspěvku na údržbu musely platit na hlásné při osvětimanském kostele, Moravany zas na hlásné v Kostelci. Břestek, Stříbrnice a Staré Hutě platily tentýž poplatek do Buchlovic, navíc ještě další částku za natahování měchů u varhan. Žeravice si své hlásné, jakož i kostelníky platily samy. Více méně stejná byla situace u škol. Obce přispívaly na vydržování učitele i údržbu, nákup vybavení a provoz školy, ať již vlastní, nebo ve vesnici, ke které byly „příškoleny“.¹⁹

Platy obecních zaměstnanců na panství Buchlov

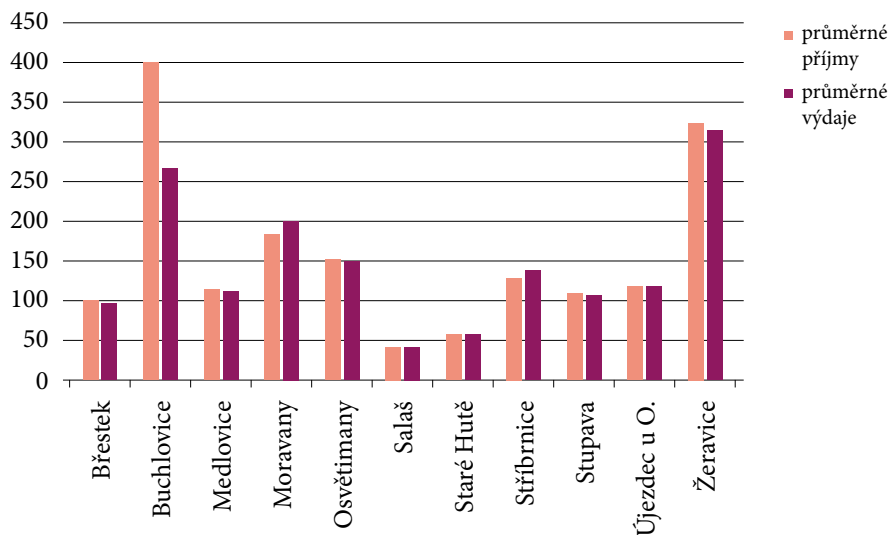
obec	pudmistr	písař	konšelé (jejich počet)	jiní
Břestek	10 zl	10 zl		
Buchlovice	25 zl	25 zl		natahovač hodin 4 zl
Medlovice	12 zl 30 kr	6 zl	3 zl (3)	
Moravany	10 zl	6 zl	6 zl (4)	
Osvětimany	10 zl	20 zl	2 zl	
Salaš	5 zl	6 zl		zvonař 3 zl 30 kr
Staré Hutě	7 zl 30 kr	8 zl		
Stříbrnice	5 zl	5 zl		hlásný 30 zl
Stupava	12 zl 30 kr	16 zl		
Újezdec u O.	9 zl	9zl		hlásný 4 zl
Žeravice	20 zl	26 zl 40 kr 1 d		hlásný 14 zl, kostelníci 4 zl, natahovač hodin 13 zl

Další výdaje byly spojeny s chodem vlastní administrativy obecní samosprávy. Náklady na kancelářské potřeby (papír, svíčky, pečtní vosk, úřední formuláře apod.) nepředstavovaly velkou částku. Mnohem výraznější sumu tvořilo služné obecních představených. Všechny obce vyplácely svým pudmistrům a písařům roční odměnu za výkon jejich služby. V Medlovicích, Moravanech a Osvětimanech dostávali odměnu i konšelé, osvětimanští navíc byli i osvobozeni od placení obecních skládek. Výše odměny se lišila dle velikosti obce. Nelze si však nepovšimnout poměru mezi platem pudmistra a písaře. Pouze v Medlovicích a Moravanech měl písař menší plat než pudmistr, v ostatních obcích dostával stejně vysoké služné, nebo dokonce vyšší částku. Jak je to možné? S největší pravděpodobností to souvisí se skutečností, že písař byl na své funkci více existenčně závislý než pudmistr, jenž alespoň ve větších obcích patřil obvykle k movitějším sedlákům, a zdrojem živobytí mu bylo zemědělské hospodářství. Kromě obecní správy platily některé z městeček a vesnic i další „zaměstnanec“. Pomineme-li menší příspěvky drobným služebníků (hotařům, pastýřům, hlásným), tzv. *závdanky*, které byly zanedbatelnou položkou, nemůžeme se nezmínit o těch, kteří dostávali regulérní plat ve výši několika zlatých ročně. Jsou uvedeni v posledním sloupci tabulky. U hlásných zde uvádíme pouze jejich platy z rozpočtu domovské obce. Nebereme tedy v úvahu platy od přifařených obcí na hlásné u kostelů v Buchlovicích a Osvětimanech. V souvislosti se službami, jejichž využívání obec hradila ze svých peněz, můžeme zmínit i tak trochu kuriózní výdaje, zachycené v účtech za rok 1845. Jedná se o částky vynaložené v souvislosti s povinným výcvikem porodních bab v Olomouci, a to z Osvětiman, Stříbrnic, Újezdce a Stupavy (zdejší porodní bába vykonávala svou živnost i ve Starých Hutích).

Výdaji na pomezí povinnosti a obyčejně byly náklady na „*formanky*“ (nebo také *foršpanské fůry*) a výlohy „*na rekruty*“. S výjimkou Buchlovic, které získaly na tom, že byly jak centrem farnosti, tak i sídlem ústřední správy panství, vynakládaly všechny obce nemalé náklady na zajištění dopravy vrchnostenských i jiných úředníků (např. krajského fyzika při epidemiích),

vojáků, rekrutů, lékařů a kněží do obce a zpět. Obyvatelům (nejčastěji obecním představeným), kteří naopak docházeli na panskou kancelář v úředních záležitostech, vyplácela obec cestovní náhrady. Čím byla obec vzdálenější, tím více se takové výdaje v obecních účtech objevují, nejvíce jich tedy nijak překvapivě najdeme v Moravanech. V souvislosti se spolupůsobením obecní samosprávy při odvozech hradily obce ze svých peněz celou řadu vydání. Jednak to byly režijní náklady (otop, světlo, jídlo a pití) při zasedání konskripčních komisí, dále pak odvoz rekrutů do Buchlovic, finanční příspěvek (jakési kapesné) na cestu na vojnu a dle zvyklostí také alkohol ke konzumaci.²⁰

Průměrná výše rozpočtu jednotlivých obcí panství Buchlov v letech 1831–1848

Tolik alespoň ve stručnosti k jednotlivým položkám výdajových kapitol obecních rozpočtů. Jako poslední zbývá zodpovědět ještě otázku vyrovnanosti obou stran mince – příjmů a výdajů obcí panství Buchlov. K tomu nejlépe poslouží výše uvedený graf. Doplňme jen, že vrchnost a především stát se snažily dbát o vyrovnanost obecního rozpočtu. A můžeme usuzovat, že alespoň na buchlovském panství se to dařilo i v praxi. V některých obcích sice pouze za cenu zatížení poddaných výběrem obecních skládek, přesto většinou rozpočet skončil když ne přebytkem, tedy alespoň nulou nebo jen mírným schodkem. Horší situace nastala v časech válečných, jak ukazují dochované účty městečka Žeravic z období vrcholících napoleonských válek. Rozpočet se pod zátěží vojenských povinností (příprave, ubytování vojáků) dostával do hlubokého deficitu. Rekordní je v tomto směru rok 1813, kdy náklady na proviantní fůry dosáhly závratné sumy 4400 zl 11 kr, zatímco kompenzace z eráru činila pouhých 382 zl 32 kr. Zbytek musel uhradit pudmistr z obecního rozpočtu.²¹

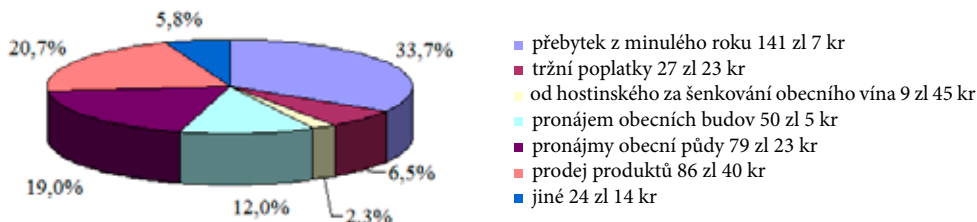
Pro ještě lepší představu o struktuře obecních rozpočtů se nyní podíváme přímo na obecní hospodaření městečka Buchlovic. Jako nejvýznamnější sídlo a centrum panství se pro modelový příklad hodí nejlépe.

I. Příjmy:

Přebytek z minulého roku – pokud skončil rozpočet předchozího roku v kladných číslech, stal se zbytek základem pro rozpočet roku následujícího. V Buchlovicích dosahoval

přebytek i několika set zlatých,²² což svědčí o velmi dobré ekonomické situaci městečka, neboť podobná situace nebyla rozhodně u ostatních obcí pravidlem. Pouze rozpočet za rok 1832 skončil mírným schodkem (33 zl 45 kr). Deficit tehdy pokryl ze své kapsy pudmistr a následujícího roku mu byla dlužná částka vrácena z nových příjmů.²³

Struktura průměrných příjmů městečka Buchlovic v letech 1831–1848

Tržní poplatky – podle privilegia Františka II., kterým byly Buchlovice povýšeny na městečko, měla obec právo pořádat čtyři výroční trhy (a stejný počet trhů dobytčích).²⁴ Od prodávajících na těchto trzích se vybíral poplatek (*Standgeld*), popř. se k tomu mohly pro zvýšení zisku ještě pronajímat stánky. Vlastní výběr těchto poplatků byl propachtován, dohled na řádné vybírání a odvádění do obecní kasy měli na starost obecní hospodáři. Do rozpočtu díky tomu plynul pravidelný roční příjem v přibližné výši od 20 do 40 zl.²⁵

Za šenkování obecního vína – Buchlovičtí měli právo šenkovat do Velikonoc své víno ve vrchnostenském hostinci. Z vyšenkovaného vína pak odváděl hostinský do obecní kasy plat, jehož výše byla odstupňována od množství vína, výnos tedy v různých letech dosti kolísal (od cca 3 až do 25 zl), nejspíše podle úrody.

Pronájmy obecních budov – tak jako v jiných obcích i Buchlovic pronajímaly k ubytování prostory ve velkém a malém obecním domě a někdy také v obecní pastoušce. Tento příjem byl poněkud stabilnější, a dokonce měl přes drobné výkyvy vytrvale vzestupný charakter od 16 zl 30 kr v roce 1831 až po 82 zl v roce 1848.

Pronájmy obecní půdy – do této kategorie plynul pronájem z obecních polí Nivy a Nadzahrádky, obecního humna a plat z vinohradů v Ovčí hoře.²⁶ Roční zisk činil obvykle něco mezi 80 a 90 zl.

Prodej produktů – obec získávala do svého rozpočtu peníze za prodej různých zemědělských plodin a dalších komodit, které buď přímo vyrostly na jejich pozemcích, nebo jich nabyla jiným způsobem. Do první skupiny především patřil zisk z prodeje trávy z obecní louky, dále planých hrušek, suchých stromů na pastvisku, ovoce při silnici a také hnoje z obecního humna. S výjimkou trávy se jednalo spíše o menší nepravidelné částky.²⁷ Naopak důležitým finančním zdrojem byl pravidelný prodej obecního obilí – žita a ovsu. Obec s ním hospodařila kapitálovým způsobem, půjčovala je sedlákům na úrok jako zbožový úvěr. Dlužník tedy nesplácel dluh penězi, ale vrátil zapůjčené obilí a také úrok v naturální podobě. Úrok a v případě potřeby krytí vyšších výdajů i část kapitálu obec prodala a získanou částku přijal pudmistr do obecní kasy. Také v případě obecního vína, jehož odprodej každoročně mezi příjmy figuroval, by bylo značně zjednodušující mluvit o výnosu obecní půdy, ačkoli svým způsobem tomu tak bylo. Obec totiž měla právo vybírat desátkový plat z vinohradů v Ovčí hoře, většina tohoto příjmu plynula v naturální podobě – ve formě desátkového vína. Z něj musela stanovený díl ve výši jednoho vědra odvést buchlovickému faráři, zbytek pak prodala nebo ponechala na další roky.²⁸ Celkový výnos takových příjmů se rok od roku výrazně lišil, z části sice také podle úrodnosti roku, mnohem více ale záleželo na potřebě přísunu

hotových peněz do obecního rozpočtu. Pokud nebylo velkých výdajů, mohlo být desátkové víno a obecní obilí uchováno „na horší časy“. Tak tomu mohlo být např. roku 1847, kdy obec za své zemědělské plodiny utržila pouhých 10 zl a 20 kr, přesto její rozpočet skončil přebytkem 129 zl 19 kr 3 d. Naopak roku 1834 by jistě rozpočet neskončil přebytkem 183 zl 59 kr 1 d, nebýt rekordního příjmu z prodeje obecních produktů 336 zl 59 kr.

Ostatní příjmy – poslední část příjmové složky tvořila směs nejrůznějších drobných příjmů, jež nelze zařadit do předchozích kategorií, obvykle se také objevovaly pouze nepravidelně v některých letech. Patří sem např. zisk z prodeje obecního býka, hrncířské hlíny, cihel, kamene a úroky ze zapůjčených obecních peněz. V některých letech takové příjmy nebyly vůbec žádné, nejčastěji se jednalo o nízké částky okolo 10 zl.

II. Výdaje:

Vrácení dluhu za loňský rok – ačkoli takový výdaj byl za osmnáct sledovaných let v Buchlovicích zachycen pouze jednou, a to roku 1833 (33 zl 45 kr), neponecháme jej bez povšimnutí, neboť v jiných obcích se jednalo o běžný jev a lze tedy předpokládat, že i v Buchlovicích mohla mimo sledované období občas nastat situace, že nutné výdaje překročily ke konci roku výši hotovosti v obecní kase a pudmistr chtěl odvrátit z toho plynoucí potíže (např. exekuci při neodvedení daní, poplatků za cestáře apod.), musel uhradit výdaje ze svého. Na počátku následujícího roku mu byly z nových příjmů peníze vráceny.

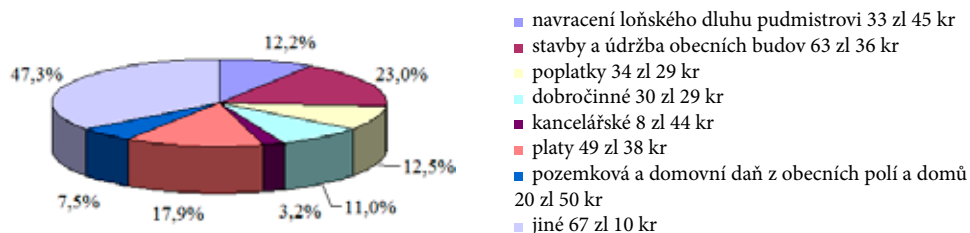
Stavby a údržba obecních budov – různé stavební práce na veřejných budovách každoročně spolykaly desítky zlatých. Porovnáme-li je ovšem s příjmy nájemného, dokázaly si v Buchlovicích na sebe tyto nemovitosti nejen vydělat, ale dokonce přinést zisk přesahující rámec pouhého krytí nákladů. A to obec přispívala na údržbu staveb, jež nebyly ani jejím majetkem, ani nepřinášely žádný zisk. Šlo v první řadě o školu a hřbitov.²⁹ Ani drobné rekonstrukce, tím méně větší investiční akce neprobíhaly každý rok, v účtech najdeme roky s takřka nulovými výdaji na obecní stavby, jindy zase mohly zatížit rozpočet částkou, jež (ve dvou případech) překročila hranici dvou set zlatých.

Poplatky – do druhé výdajové skupiny patří různé drobné poplatky, jejichž příjemcem byl vrchní úřad, jenž za ně poskytoval určitý servis. Pravidelně platila obec za doručování úředních oběžníků, za revizi účtu, na cestáře, za svázání matriky pozemkové daně, za vyhotovení opisu starého urbáře. Rozpětí vynaložených částek se pohybuje od 10 do 60 zl.

Dobročinné účely – do této kategorie patřily jednak příspěvky na různé sociální ústavy na Moravě i v dalších zemích monarchie, odváděné povinně prostřednictvím vrchnostenské kanceláře.³⁰ Malé částky (obvykle 30 kr) vydával pudmistr na almužny, většinou pro vyhořelé a vytopené obce v Uhrách. Charitativní činnost směřovaná přímo do Buchlovic měla obvykle formu řešení konkrétní situace, obvykle nemoci či úmrtí nemajetného obyvatele, popř. i cizí osoby, jež se v obci nacházela a byla takto postižena.³¹ Mezi obecní dobročinnost jsme vřadili také každoroční náklady za sloužení dvou mší za úrodu a boží požehnání pro obec (2 zl 30 kr), případně náklady na další náboženské obřady. Mezi nimi najdeme i výdaje na víno pro korouhevnický při procesí, kostelníky apod. Celkové náklady na sociální a náboženské potřeby se nejčastěji pohybovaly okolo 20–30 zl, ve druhé polovině čtyřicátých let 19. století vzrostly až ke 40, resp. 60 zl.

Kancelářské výdaje – tak jako u jiných kategorií i zde zůstávala většina nákladů v jednotlivých letech stejná (kalendář, papír obyčejný a kolkovaný, inkoust, svíčky, pečetní vosk), určité výkyvy ve vydané sumě lze připsat mimořádným výdajům (za kontribuční knížku, posílům s úřední korespondencí atd.).³² Proto i v tak bohaté obci, jakou městečko Buchlovice bylo, nedosáhly náklady na vedení kanceláře obvykle ani 10 zl.

Struktura průměrných výdajů městečka Buchlovic v letech 1831–1848

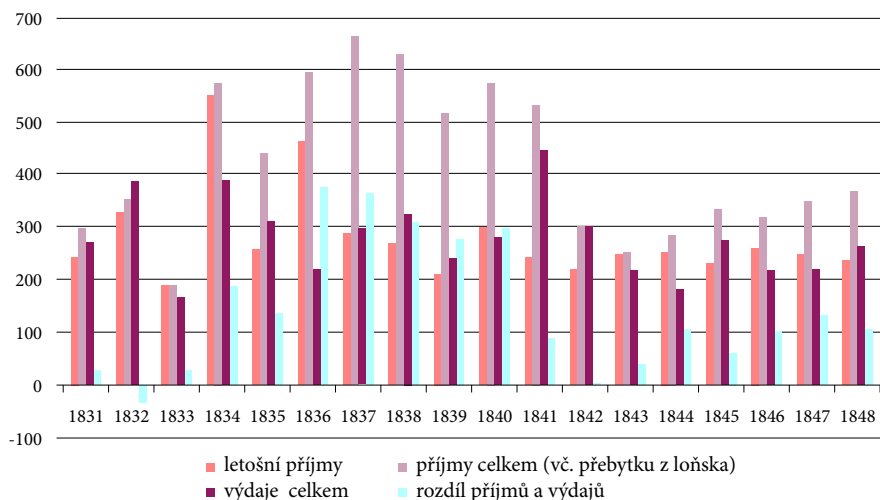

Platy – odměny pudmistra, obecního písaře a *závdanky* pastýře (vždy 6 kr ročně) a hotaře (v téže výši). Zatímco *závdanky* hotaři a pastýři ve všech ročních účtech nenalezáme, služné pudmistra a písaře bylo vypláceno každoročně. Pouze v roce 1836 jim byla částka snížena, neboť svou funkci vykonávali pouze deset měsíců.

Pozemková a domovní daň – v obecních účtech se převážně objevuje jako celková suma 20 zl 12 kr 2 d, odváděná jednak na „daň z numera“ (domovní daň), jednak na daň ze zemědělské půdy. Navýšení o 12 kr v roce 1831 představoval výdej na exekuci, způsobenou patrně pozdním odvedením příslušného obnosu.

Ostatní výdaje – stejně jako příjmová část, tak i výdajová kapitola obecního účtu Buchlovic obsahovala množství drobných položek, jež nepatří do žádné z předchozích skupin. Mezi ně byly v první řadě zahrnuty náklady na pořízení a údržbu movitého majetku, jako bylo hasičské náčiní (žebříky, vědra, stříkače, háky), portrét císaře, různé vybavení školy, obecní býk, obecní hodiny atd. Dále pak údržba drobných nemovitostí, které nepatřily ani k budovám, ani k zemědělským pozemkům – obecní studna, silnice a mosty (mimo poplatek za cestáře). Podstatnou částí byly náklady spojené s provozem obecního vězení (chléb pro vězně, nové zámky), s odvody, školskou komisí, biskupskou vizitací a s hygienickými opatřeními v souvislosti s epidemiemi cholery a chorob dobytka. Vzhledem k příležitostnému charakteru velké části z nich kolísala suma takových výdajů od desíti až takřka ke třem stům zlatých.

Bilance hospodaření městečka Buchlovic v jednotlivých letech

V souhrnu se příjmy městečka Buchlovic pohybovaly nejčastěji někde mezi 250 až 300 zlatými. Rozdíly mezi výdaji za jednotlivá léta byly výraznější a pro zachování vyrovnaného rozpočtu musely být jejich skokové nárůsty v důsledku mimořádných vydání pokryty z rozpočtových rezerv, jimiž obec disponovala. Jednalo se buď o peníze (hotově v pokladně či vypůjčené na úrok), nebo obilí a víno. Možnost disponovat takovými rezervními zdroji odlišovala Buchlovice od většiny ostatních obcí buchlovského panství, které větší část nebo i všechny výdaje musely pokrývat z peněz vybraných mezi svými obyvateli. Buchlovice naopak mohly získaný přebytek investovat do úvěrového podnikání, a tak přivádět do rozpočtu další zisky. Na druhou stranu žádná z ostatních obcí buchlovského velkostatku nevykazovala ve sledovaném období větší než pouze provozní schodek rozpočtu. Nebylo to však ani tak zásluhou ekonomického umu jejich pudmistrů, jako spíše důsledným státním dozorem na hospodaření obecní samosprávy, uplatňovaným prostřednictvím vrchního úřadu. Jeho zájem na dobrém hospodaření poddaných nepochybně souzněl se zájmy státu.

Poznámky:

- 1 Podrobněji o fungování obecní samosprávy na buchlovském panství, její struktuře a rozdělení pravomocí viz Č o u p e k, Lukáš. K vývoji obecní samosprávy na panství Buchlov před rokem 1850. *Slovácko* 58, 2016, s. 193–205.
- 2 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZAB), fond F 45 – Velkostatek Buchlov (dále jen F 45), i. č. 413, kart. 10–12.
- 3 MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11. Nařízením z 30. prosince 1835 stanovil krajský úřad v Uherském Hradišti, že obecní účty mají být uzavírány za vojenský rok (končil 31. října), nikoli za kalendářní (tehdy nazývaný sluneční). Toto nařízení však v praxi nebylo zcela dodržováno. Ještě ve čtyřicátých letech se občas (a v prvních pěti letech od vydání nařízení běžně) setkáváme s účty uzavřenými k 31. prosinci.
- 4 Městečka Žeravice a Buchlovice měly ve svých účtech ještě jednu kapitolu navíc, věnovanou příjmům a výdajům obecního obilí, Buchlovice také oddíl věnovaný příjmům a výdajům vína.
- 5 Z popisu žeravického obecního domu víme, že se zde nacházela i školní třída, byt učitele a obecní sýpka. Mezi výdaji obce Salaš za rok 1843 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12) jsou i náklady na výstavbu „šopy na žebře a háky“ a podobné informace lze najít i jinde, stejně jako výdaje za nákup hasičských pomůcek a jejich seznamy v obecních inventářích.
- 6 Inventáře obecního majetku z počátku čtyřicátých let 19. století (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9).
- 7 Výjimkou jsou pouze Staré Hutě, Stupava a Újezdec, v posledně jmenované obci našel pastýř ubytování místo pastoušky v obecním domě.
- 8 V Žeravicích byly obecní kovárny dokonce dvě – stará a nová.
- 9 Spoluvlastnictví obecních pozemků bylo vázáno na gruntovní držbu, proto krom hoferů ve Stríbrnicích za pastvu ovcí na obecním patil také Žid Mojžíš Fuks, vlastník zdejší palírny.
- 10 MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12. V účtu obce Moravan za rok 1848 nalezneme položku: „z hoferských krav na býka“. Žeravického býka využívali také obyvatelé nedalekých Těmic z velehradského panství a další.
- 11 Obec Břestek vykazovala v účtech ze čtyřicátých let 19. století investiční kapitál 566 zlatých vídeňské měny a z něj plynoucí úroky. Rozumné investování přebytků v obecních rozpočtech prikazovaly i orgány státního dohledu, např. v nařízení z 29. dubna 1835 krajský úřad v Uherském Hradišti – MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11.
- 12 Tehdejší základní měnovou jednotkou byl jeden zlatý (dále jen zl), který se skládal ze 60 krejcarů (dále jen kr) a 240 denárů (dále jen d). Denáry byly ovšem pouze početní jednotka, mince se razily jako 1/2, 1/4 a 1/3 krejcaru. Dále se ovšem rozlišovalo mezi konvenční mincí (ve stříbře) a papírovými penězi (tzv. vídeňská měna), mezi nimiž byl převodní poměr 1:2,5 (čtyřem zlatým

- konvenční mince odpovídalo 10 zlatých vídeňské měny). Pokud není uvedeno jinak, jsou zde uváděny částky ve vídeňské měně.
- 13 MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10 a 11.
 - 14 Jak z pozemků, tak z budov bylo také třeba platit gruntovní, resp. domovní daň, a pokud se jednalo o dominantní nemovitost, pak ještě navíc plat vrchnosti. Takto Medlovičtí užívali panské pastvisko „*gegen Zins und extra Robot*“ (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9, inventář obecního jmění z 8. června 1842). Stejně tak odváděli vrchnosti plat ze školy a z obecního pole Salaštití, z pastviska a obecního domu Újezdečtí.
 - 15 Nejčastějšími nepravidelnými položkami byly výdaje na výmalbu, nová kamna, střešní krytinu a okna. Každoročně se opakovaly výdaje na čištění komínů.
 - 16 Od roku 1835 se v účtech všech obcí objevují výdaje na cestáře, přesto však obec i nadále platila nákup kamene a práci dělníků při akcích nad rámec běžné údržby. Část peněz k pokrytí těchto výdajů získávaly některé obce od přesporních vlastníků půdy. V břestecském účtu za rok 1839 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11) je např. poznamenáno: „*na pohrabače neb cestáře od tupeských obyvatelů a majetníků gruntů břestecských dostalo se 11 zlatých*“ a podobně hovoří i účty z dalších obcí – Medlovice, Osvětimany, Újezdec, Žeravice. V Medlovicích zase přispíval Žid, jenž si zde zakoupil palírnu, stejně tak ve Stříbrnicích (jménem Mojžíš Fuchs) a v Újezdci („*od Izáka Švarca, co nedělal na silnici, 5 zlatých*“ – MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12, účet za rok 1843).
 - 17 Poplatek na špitály vycházel z nařízení krajského úřadu a obce buchlovského panství přispívaly na ústavy v Uherském Hradišti nebo Brně. V případě Brna víme, že se jednalo o špitál sester sv. Alžběty (v mnoha z obecních účtů je zaznamenán příspěvek „*na alžbětinky*“).
 - 18 Farní kostely v Osvětimanech a Buchlovicích i filiální v Žeravicích samozřejmě náležely k patronátnímu majetku Berchtoldů, nikoli však drobné sakrální stavby. Příkladem může být kaple ve Stříbrnicích, jejíž údržba byla zcela v režii obce, jak svědčí každoroční výdaje zapsané v obecních účtech.
 - 19 Učitel dostával od obce jednak tzv. koledu, nepřímo byl také vydržován tak, že mu byla vyplácena odměna za výkon funkce obecního písaře. V Žeravicích mu poskytovala obec služební byt v obecním domě a pobíral deputát z obecního obilí. V Osvětimanech dostal do užívání dvě parcely obecních zahrad (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9, inventář obecního majetku z 8. června 1843).
 - 20 Výše takto vydaných peněz mohla při revizi vzbuzovat podezření. V případě, že by oprávněnost nákladů byla zpochybněna, hrozilo pudmistrovi, že je bude muset uhradit ze svého. Pro ilustraci lze uvést poznámku u obecního účtu obce Stříbrnic z roku 1833 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10): „*Dle v předším roku 1833 publicirovaného císařského královského cirkuláře jest přísně zakázáno žádné svévolné outraty, mezi které se taky útraty na regruty čítají, dělati, přece ale v účtě roku 1833 se vynacházejí 4 fl 25 kr, které by purmistr docela sám dosadit měl.*“
 - 21 MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10.
 - 22 V takovém případě se v hotovosti ponechala jen malá část a zbytek se použil jako kreditní kapitál.
 - 23 Tato praxe byla v ostatních obcích zcela běžným jevem. Převážně však šlo o menší částky, pouhé drobné disproporce mezi výší skládky nastavenou podle aktuální potřeby a reálnou výší výdajů v okamžiku uzavření účtů. Navrácení pudmistrovovy pohledávky pak obvykle figuruje mezi výdajovými položkami na počátku dalšího roku. Jednalo se tedy pouze o jakýsi „překlenovací úvěr“. Obce si také mohly brát i řádný úvěr z jiných zdrojů, např. ze sirotčí kasy. Těto možnosti využívaly i Buchlovice, jak svědčí výdaj na „*interes do sirotčí kase*“ v účtu z roku 1832 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10).
 - 24 Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Archiv městečka Buchlovice, i. č. 1, privilegium z 5. května 1805.
 - 25 Roku 1823 byl tržní tarif v Buchlovicích 30 kr za dřevěný krámek a 3 kr od ostatních prodejců. Od roku 1844 vstoupil v platnost nový tržní tarif, jenž diferencoval ceny podle druhu prodáváného zboží (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9, tržní tarify z 13. září 1823 a 12. září 1844).
 - 26 Desátkový plat plynul pouze od tří vinohradníků a činil ročně celkem 1 zl a 36 kr. Jednalo se nejspíše o peněžní náhradu za odvod desátkového vína.
 - 27 Např. v roce 1836 činil příjem z odprodané trávy 20 zl, roku 1840 27 zl 15 kr.

- 28 Zisk prodeje desátkového vína patřil mezi podstatnější příjmy, ovšem vykazoval značnou kolísavost. Roku 1848 např. činil pouhé 3 zl, extrémem opačného charakteru byl rok 1834, kdy odprodej vína přinesl 258 zl 52 kr a 2 d. Obec vlastnila také svůj sklep a mohla víno v případě, že nepotřebovala peníze, uskladnit na pozdější dobu. Kolísal ovšem nejen prodej této komodity, ale i samotný roční příjem desátkového vína, nejčastěji mezi 1–6 vědry, roku 1842 však to bylo 11 věder a v letech 1834 a 1835 dokonce 22 věder, 10 mázů a 2 žejdlíky, resp. 20 věder 39 mázů. Svědčí to o tom, že desátek nebyl fixní, ale závisel na roční úrodě. Stejně jako u obilí také příjmy a výdaje vína se zapisovaly do zvláštního oddílu obecních účtů, umístěného za „obilním počtem“.
- 29 Do nákladů na údržbu patřila i pravidelná každoroční odměna hradištskému komináři za čištění kominů, jejíž výše se během osmnácti let ze 2 zl vyšplhala až na 6 zl.
- 30 Tyto položky se v nejrůznějších obměnách vyskytovaly každý rok, např. „na císařské špitály“ (1831), „na cholera“, „na chudobné špitále“ (1832), „na brněnský chudobinec“ (1833), „do vídeňského findlhausu“ (1846) atd.
- 31 Tak v účtu za rok 1837 najdeme plat „hapatykáři za medicíny pro nemocné chudé“, roku 1846 platila obec „za umrlčí truhlu pro zemřelého Rusa“ apod.
- 32 MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11, obecní účet Buchlovic za rok 1835: „za obecní kalendář 25 kr, za svíčky 28 kr, za papír k celoročním potřebám 3 zl 36 kr, za ingúst 1 zl, za štemplovaný papír 3 zl 45 kr [...]“ Listy o prohlídce mrtvého kupoval pudmistr vždy na několik let do zásoby a dával je k dispozici ranhojiči, který prováděl ohledání. V obecním účtu za rok 1842 je zaznamenáno i pořízení nové obecní truhly: „kolářovi za děláni truhly na obecní spise 2 zl 30 kr“ a „zámečníkovi od kutí tej samej truhle 1 zl 15 kr“.

Mgr. Lukáš Č o u p e k, Ph.D. (n. 1978), je ředitelem Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Věnuje se regionální historii a dějinám správy, zejména v období 18. a 19. století.

Management of Communal Property at Buchlovic Domain before 1850

A b s t r a c t

Communal property management represented the main activity of the head of municipality who, before 1850, was called burgomaster. In the case of Buchlovic domain well preserved municipal daybooks allow to describe the agenda in detail. Municipal daybooks were closed yearly, and they contained the list of all financial costs and revenues. The municipality could make use of two sources of revenue: yield of municipal property and in case this was not enough, it could organize some fund-raising among its citizens. Some municipalities were able to cover all the costs from the revenue of communal property, but mostly the two methods were combined. Villages with no immovable property had to cover all the costs by fund-raising. Most common immovable property were buildings (municipal house, shepards house, smithy, school, chapel) as well as farmland (fields, meadows, gardens, vineyards, pastures). Apart from these, villages also owned some other small immovable property, such as wells, bell towers, bridges, crosses and statues of the saints, but these were not profitable in any way as well as some moveable property (firemen's tools, village bull or boar).

The structure of expenditures was much more varied. Above all they were expenditures concerning the maintenance of communal property. While the farmland did not require large investments (only some tax had to be paid as well as authorities' pays), communal buildings and small immovable properties had to be maintained and repaired permanently, as well as the roads in the village. Since 1835 the roads were maintained by roadmen hired by authorities, but each village had to make financial contribution to pay them. It was also obligatory for villages to local hospitals and other social institutions. Villages also supported the poor as well as villages damaged by natural disasters by little sums of money. Villages with no church had to pay for transportation of priests for occasional masses

in local chapels and teaching of catechism and they also had to pay for the maintenance of the parish church and for its guardians (village criers). The same situation applied to schools.

Office stationery costs (paper, candles, sealing wax, office forms, etc.) did not represent a large sum of money, much more money was spent on rewards to burgomasters, counsellors and copyists for their services as well as on transport costs for clerks. Citizens who visited the offices for the official matters were paid their transport costs as well. Last, but not least some money had to be paid by villages for the activities connected with military districts. There were overheads (heating, light and drinks) and money paid to conscripts for transport and alcohol.

Both authorities and the state tried to balance the communal budgets and they were successful at east at Buchlovce domain. In some villages, more taxes had to be imposed upon the serfs, nevertheless the budget was usually closed if not with some profit then with zero or a little deficit.

Key words: municipality, communal property, 19th century, Moravia

Bewirtschaftung des Gemeindevermögens auf der Herrschaft Buchlov vor 1850

Zusammenfassung

Die Bewirtschaftung des Gemeindevermögens stellte die Haupttätigkeit des Vorstehers der Gemeindegeldverwaltung dar, also bis 1850 des sog. Bauermeisters. Im Fall der Herrschaft Buchlov (deutsch: Buchlau) ermöglichen die erhalten gebliebenen Gemeindegeldrechnungen, diese Agenda detailliert zu beschreiben. Die Gemeindegeldrechnungen wurden für den Zeitraum eines Jahres bearbeitet und sie enthielten eine Liste sämtlicher Geldeinnahmen und -ausgaben. Die Gemeinde konnte zwei Quellen ihrer Finanzeinnahmen nutzen: Erträge aus dem Gemeindevermögen, und falls dies nicht genügte, half sie sich mit einer Geldsammlung unter ihren Einwohnern aus. Einige Gemeinden waren in der Lage, ihren gesamten Haushalt nur mit den Erträgen aus ihrem Eigentum zu decken, zumeist wurden jedoch beide Möglichkeiten kombiniert. Dörfer, die keinerlei Liegenschaften besaßen, mussten sämtliche Ausgaben aus den Erträgen solcher Sammlungen bestreiten. Zu den Gemeindegeldrechnungen gehörten sowohl Bauten (Gemeindehaus, Hirtenhaus, Schmiede, Schule, Kapelle) als auch landwirtschaftlicher Boden (Felder, Wiesen, Gärten, Weinberge, Weiden). Außerdem besaßen die Gemeinden auch weitere kleine Liegenschaften, wie Brunnen, Glockentürme, Brücken, Kreuze und Heiligenstandbilder, diese erbrachten jedoch keinen Gewinn, ähnlich wie bewegliches Vermögen (Löschgerät, Kutschen, Gemeindebulle oder -eber).

Weitaus vielfältiger war die Struktur der Ausgaben. In erster Linie handelte es sich um Kosten für die Erhaltung des Gemeindevermögens. Während der landwirtschaftliche Boden keine hohen Aufwendungen erforderte, es musste nur die Grundsteuer beziehungsweise eine Zahlung an die Obrigkeit für ihn abgeführt werden, mussten die Gemeindegebäude und die kleinen Liegenschaften ständig instand gesetzt werden, ebenso wie die Straßen in der Gemeinde. Ab 1835 übernahmen die Instandhaltung der Straßen von der Obrigkeit eingestellte Chausseewärter, zu deren Lohn jedoch jede Gemeinde ihren Anteil beitragen musste. Die Gemeinden hatten auch zu den Landesspitälern und weiteren sozialen Einrichtungen finanziell beizutragen. Aus eigenen Stücken spendeten sie außerdem geringe Beträge als Hilfe für die dortigen Armen sowie für von Naturkatastrophen betroffene Ortschaften. Dörfer, in denen es keine Kirche gab, mussten auf eigene Kosten für die Anfahrten des Priesters zu Gottesdiensten in die Ortskapelle und zum Katechismusunterricht sorgen, ebenso hatten sie zur Instandhaltung der Kirche und zum Unterhalt der Wächter in jener Gemeinde beizutragen, zu deren Schulbezirk sie gehörten. Ähnlich war die Situation bei den Schulen.

Die Kosten für Bürobedarf (Papier, Kerzen, Siegelwachs, amtliche Formulare u.ä.) stellten keine großen Beträge dar, wesentlich mehr kosteten den Gemeindehaushalt die Entgelte, die den Bauermeistern, Ratsmitgliedern und Schreibern für ihre Dienste gezahlt wurden, nicht unbedeutende Beträge kosteten auch die Fahrten der Obrigkeitsbeamten und anderer Beamter in den Ort und zurück, für die die Gemeinde zu sorgen hatte. Einwohnern, die in amtlichen Angelegenheiten zur herrschaftlichen Kanzlei gingen, wurden dagegen die Reisekosten erstattet. Nicht zu vergessen

sind schließlich die Auslagen, die die Gemeinden in Zusammenhang mit ihrer Mitwirkung bei der Rekrutenaushebung zu zahlen hatten. Einerseits waren dies Gemeinkosten (Heizung, Beleuchtung, Essen und Trinken), nach einem alten Brauch dann auch Wegegeld an die Rekruten selbst für ihre Reise zu ihrer Einheit und für Alkohol zur Konsumation.

Die Obrigkeit und vor allem der Staat bemühten sich, auf ausgeglichene Gemeindehaushalte zu achten und zumindest in der Herrschaft Buchlov gelang dies auch. In einigen Gemeinden zwar nur zum Preis einer Belastung der Untertanen mit der Erhebung weiterer Gebühren, trotzdem endete der Haushalt wenn nicht mit einem Überschuss, so doch wenigsten mit einer Null oder einem nur mäßigen Defizit.

Stichwörter: Gemeindegeldverwaltung, Gemeindevermögen, 19. Jahrhundert, Mähren

URÁŽKY CÍSAŘE A PREZIDENTA NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ VE SPISECH KRAJSKÉHO SOUDU UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Adam Strašák, *Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

Studie zkoumá proměny vnímání postavy hlavy státu jejich kritiky z politického okresu Uherské Hradiště v letech 1890–1935. Činí tak na příkladu posledního císaře Františka Josefa I. a prvního prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka. Na proměnách vnímání ukazuje také širší proměny mentalit.

Studie se zaměřuje na téma srovnání urážek císaře Františka Josefa I. a prezidenta T. G. Masaryka. Časově je zaměřena na léta 1890–1935, kdy spodní hranice je dána počátkem období politické radikalizace v Rakousko-Uhersku a horní abdikací prezidenta Masaryka. Prostorově je práce omezena na oblast politického okresu Uherské Hradiště v rozsahu z roku 1900, k pozdějším proměnám rozsahu okresu nebylo nepřihlíženo. Jako prameny posloužily soudní spisy krajského trestního soudu Uherské Hradiště z let 1890–1935. Předkládaná studie postupuje jednoduchou komparativní metodou. Níže položené otázky se nejprve pokusíme zodpovědět pro období monarchie, poté pro období republiky a nakonec obě éry srovnáme, čímž vyplynou na povrch proměny mentalit v přelomovém období, od něhož nás dnes dělí propast sta let.

Článek Jiřího Raka *Staříčský mocnár a tatíček Masaryk* ze sborníku *19. století v nás*¹ upozorňuje na výrazné podobnosti mezi kultem Františka Josefa I. a prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Z toho plynul závěr, že i urážky obou státníků by měly být stejné, neboť kult šíří mezi „lidem“ představu o vládci, a to, že se panovník této představě vymyká, bývá důvodem k urážce. Vnímali tedy obyvatelé Uherskohradištska za první republiky Masaryka stejně, jako za monarchie vnímali císaře pána? Pokusím se na tuto otázku odpovědět. Mou motivací je především přesvědčení, že Rak ve svém článku příliš zdůrazňuje kontinuitu a nevnímá si diskontinuitu. Ve své práci jsem se tak pokusil nastínit plastičtější obraz minulosti.

Konkrétně jsem si položil otázky: Co můžeme na základě zkoumaných pramenů soudit o kontinuitě a diskontinuitě v oblasti politizace mentality zkoumaného vzorku osob? Jaké ideologie měly vliv na urážky císaře a prezidenta? Jak se projevuje ve způsobech urážky císaře a prezidenta dobový morální kodex a jeho proměny? Ve třetí otázce vycházím z předpokladu, že urážka je snahou zaútočit na „tvář“ uražené osoby, z toho důvodu jsem zkoumal kult císaře Františka Josefa I. a to, jak byl jeho kult negován při urážkách jeho samého. Stejně jsem se zaměřil na otázku, jak se negace kultu prezidenta Masaryka projevila na urážkách jeho osoby.

Prvním zkoumaným obdobím je pozdní monarchie, které označujeme milníky 1890 a 1916. První datum jsme si zvolili jako bod, ve kterém začíná politická radikalizace obyvatel Rakousko-Uherska, která vedla k jeho rozpadu.² Druhé datum jsme si zvolili kvůli úmrtí Františka Josefa I., k němuž tehdy došlo. Šlo o období plné vyhocených nacionálních a rasových nepokojů, jako byla hilsneriáda nebo Badeniho krize, kdy na snahu rakouského premiéra o plnou emancipaci češtiny jako úředního jazyka reagovali rakouští Němci vlnou nepokojů.³ Nacionální antagonismy se během let stále více stupňovaly a v konečném důsledku vedly k rozpadu monarchie na konci první světové války. Šlo také o dobu vyhocených sociálních rozporů, jež se projevily růstem významu sociální

demokracie a anarchistů⁴ či vzniku sociálně reformních stran, např. národně sociální nebo radikálně pokrokové.⁵

Tak jako každý zločin, i urážka císaře měla svůj právní rámec. Tím byl ve zkoumaném období paragraf 63 trestního zákona z roku 1852. Ten stanovil: „*Kdo poruší úctu k císaři, necht se tak stane osobní urážkou, pronesenou veřejně nebo před více lidmi, haněním, rouháním nebo posmíváním, dopouští se zločinu uražení Veličenstva a budiž potrestán těžkým žalářem od jednoho až do pěti let.*“⁶ Tento paragraf vypadá z dnešního pohledu drakonicky, ale ve skutečnosti byly na přelomu 19. a 20. století vynášeny za urážku císaře rozsudky v rozmezí jednoho až pěti let jen naprosto výjimečně a pouze na spodní hranici. U většiny pachatelů byl trest snížen pod nejnižší sazbu díky paragrafům 54 a 55 trestního zákona, které umožňovaly u méně závažných činů takové snížení s ohledem na nevinnou rodinu nebo větší množství polehčujících okolností. Tresty se tak pohybovaly v rozmezí týdnů až měsíců.

Než se ovšem pustíme do samotného rozboru mentality osob, které císaře urazily, musíme si nejprve uvědomit, o jakou společenskou vrstvu se jedná. V naprosté většině jde o osoby chudé, pocházející z nejnižších společenských vrstev, převážně jde o nádeníky, řemeslnické pomocníky nebo chudé řemeslníky, případně také žebráky a prostitutky.⁷ Tato studie tedy může posloužit jako vhled do mentality právě těchto nejnižších vrstev dobové společnosti.

Dochované spisy Krajského soudu v Uherském Hradišti obsahují 62 kauz z let 1890–1916 se vztahem k vymezenému regionu. Jen devět výroků však bylo proneseno z pozic některé tehdy moderní politické ideologie. Tehdy populární anarchismus se projevuje zejména u Jana Králíka, který roku 1900 v reakci na vraždu italského krále prohlásil: „*Dříve nebude lepší pořádek, dokud nebudou všichni mocnáři zabití, tito se alespoň před smrtí bojí a budou lepší zákony dávat.*“⁸ Těmito slovy jasně vyjádřil své sympatie k dobovým anarchistickým skupinám, jež atentáty považovaly za nejlepší způsob nastolení spravedlivé společnosti.⁹ Mnohem běžnější bylo, že císaře uráželi antiklerikálové, nacionalisté či republikáni. Nacionalismus se často spojoval s protirakouskými postoji, jak můžeme vidět u Jana Macháně, jenž roku 1893 ukázal v jednom hostinci na českého lva se slovy: „*V toho věřme!*“ a dodal: „*Po císaři je mi hovno.*“¹⁰ Vzhledem k obecně rozšířenému nacionalismu v tehdejší české společnosti je však obtížné říci, ke kterému politickému táboru Macháň patřil. Vzhledem k loajalitě českých konzervativců k císaři je však pravděpodobné, že Macháň sympatizoval s radikálními mladočechy.

Nyní se již dostáváme k útokům antiklerikálů na císaře. O Františku Winterovi, který císaře urazil roku 1903, lze tvrdit, že jeho antiklerikalismus vychází z liberálních pozic, jelikož o císaři a papeži prohlásil: „*Potvory, dají mezi sebe kříž a klamou lid.*“¹¹ Jeho výrok útočí zejména na spojení katolického náboženství s politikou, jak to bylo pro dobový liberalismus obvyklé, zároveň však z výroku nelze vyčíst, že by jeho autor byl ateistou, jako tomu bývalo o dobových anarchistů.¹² V soudních spisech se objevuje dokonce jedna urážka, vedená z republikánských pozic. Jistý František Pochylý totiž roku 1892 prohlásil, že Rakousko nepotřebuje císaře a jednou bude republikou stejně jako Francie.¹³ Pozoruhodné na tomto výroku je jeho protimonarchistický význam, který ale není spojen s nepřítelstvím k Rakousku, autor urážky tedy evidentně nezotožňoval monarchii a Rakousko. Obecně tedy lze učinit závěr, že v kruzích nejnižších společenských vrstev politického okresu Uherské Hradiště na přelomu 19. a 20. století nebylo povědomí o moderních ideologiích příliš rozvinuto, až na několik málo případů.

Druhá otázka směřovala k tomu, jak se na urážkách císaře projevoval dobový morální kodex. Neustále opakovaným důvodem k uražení císařského majestátu bývaly údajné milostné aféry Františka Josefa. Případů takové kritiky jsme ve zkoumaném období našli pět, např. Adolf Wlczek v prosinci roku 1894 prohlásil: „*Císař pán drží s druhýma, viděl jsem ho se*

*vodit s holkou.*¹⁴ V soudních spisech je uváděno jako místo práce a pobytu Wlczka Vídeň, je tedy možné, že císaře viděl osobně na procházce s jeho přítelkyní Catharinou Schrattovou. Ke zprávám Wlczkovi podobných osob o císaři se ovšem připojovaly i dobové stereotypy a docházelo ke spojování nepřátel. Nejčastější bylo spojování císaře s nenáviděnými židy, např. v případě Josefa Šudricha z roku 1899, který prohlásil: „*Císař pán je kurvář, že zkurvil Rothschildovu dceru.*“¹⁵ Ještě jasněji je antisemitismus obsažen v urážce císaře Marií Tihlaříkovou z roku 1905, která o něm prohlásila, že držel se židovkou.¹⁶ Ukazuje se, že lidová tvořivost přetvářela zvěsti o císaři, jež přinášeli lidé pracující ve Vídni, a utvářela kolem něj nové legendy. Je také zřejmé, že v myslích našich předků žila představa o spojení císaře s židovskými elitami, které byly personifikovány v osobě finančníka Rothschilda.

Třetí otázkou pak je, jak se negace císařova kultu projevuje na urážkách. Touto problematikou se zabýváme hlavně proto, abychom odhalili, co z císařského kultu bylo chápáno jako problematické a co ne. Pro lepší pochopení krátce shrneme základní rysy kultu Františka Josefa I. Ten byl založen zejména na úřednickém étosu, důrazu na jeho pracovitost, nošení uniformy a kladení důrazu na obraz císaře jako vojáka a otce svých národů.¹⁷ V tomto kontextu se ukazuje, že části poddaných císaře vadila císařova vojenská prezentace, která mohla působit směšně, když uvážíme císařovy neúspěchy na bojovém poli a následnou neochotu vést války. Nejlépe rozhořčení nad císařovou neochotou vést války vyjádřil Matěj Blažek roku 1896, když prohlásil: „*Náš císař je cikán, že nevede žádnou válku, že to mělo již vícekrát k tomu přijít a že nevedl přece žádnou válku.*“¹⁸ Proč dlouhý mír celé řadě osob vadil, pak podle našeho názoru nejlépe ukazuje případ Jakuba Macha z roku 1894, který prohlásil, že „*...císař pán nepřísahal na zmenšení zemí, nýbrž na rozšiřování a co to jest jiného než krádež, loupež a vražda.*“¹⁹ Z toho vyplývá, že určitá část dobové společnosti očekávala od císařovy vlády vojenskou slávu, kterou vítězství přináší, a když se těmto lidem sláva nedostala, mstili se císaři urážlivými výroky.

Zpochybňována byla i císařova stylizace do role dobrého otce, např. jistý Karlík prohlásil: „*My daně platíme jenom pro ně, aby mohli jezdit po světě a kurvit se.*“²⁰ „Kurevník“ prostě není dobrým manželem a otcem, a není-li císař dobrým otcem své rodiny, je velmi pochybné i to, zda je dobrým otcem svých poddaných. Proto byly útoky tohoto typu pro císaře tak nebezpečné. Ještě závažnější tedy bylo, když Vincenc Polanský obvinil císaře z vraždy vlastního syna, arcivévody Rudolfa.²¹ Polanský tento výrok patrně prohlásil, jelikož se doslechl o vypjatých vztazích císaře se synem²² a mohl kvůli nim císaře činit odpovědným z následníkovy sebevraždy, což bylo závažnou ránou pro představu panovníka jako otce národů. Důležité také je, že obviněním císaře z nemanželských poměrů staví císaře z morálního hlediska na nižší úroveň než urážejícího, který touto urážkou dává najevo svou morální nadřazenost. A to je něco, co císař u svých poddaných nemohl tolerovat.

Druhým obdobím, na něž se zaměříme, je první republika, konkrétně léta 1923 až 1935. První datum jsme si zvolili jako termín odsouhlasení zákona na ochranu republiky československým parlamentem. Učinili jsme tak, jelikož tento zákon ustanovil mimo jiné i trestnost urážky prezidenta. Druhé datum je pak rokem abdikace prezidenta Masaryka. První republika byla obdobím, do něž se přenesla většina problémů starého Rakousko-Uherska, ať už jde o národnostní rozpory, jež Československo před druhou světovou válkou rozložily, nebo problémy sociální, které vedly roku 1921 ke vzniku Komunistické strany Československa. Celou situaci nakonec vyhrotila světová hospodářská krize.²³

Jak bylo uvedeno již výše, právním rámcem trestání urážek prezidenta byl zákon na ochranu republiky. Ten byl poměrně rozsáhlý a jeho hlavním cílem byla ochrana Československa před snahami o jeho rozbití. Urážce prezidenta je zde věnován paragraf jedenáct, který konstatuje: „*Kdo před dvěma nebo více lidmi prezidentu republiky [...] na cti ublíží*

vyhrůžkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctívajícím projevem nebo ho uvede ve veřejný posměch, kdo pronese o něm obvinění, věda, že tím vážně ohrozí jeho čest, trestá se za přešůpek vězením od osmi dnů do šesti měsíců.²⁴ Je vidno, že českoslovenští zákonodárci byli přesvědčeni, že jde o málo závažný čin, a tedy i tresty jsou oproti době monarchie podstatně nižší. O postupné dekriminalizaci ostatně svědčí i časté zastavování soudního řízení proti osobám, jež prezidenta urazily.

Ze sociologického hlediska dochází za první republiky k proměně pachatelů. Ti sice stále převážně patří k nejchudším vrstvám, ale s postupující industrializací regionu mizí povolání nádeníka a stále více se objevují dělníci nebo nižší úředníci. Do urážek prezidenta se též více zapojily bohatší vrstvy, konkrétně sedláci.²⁵ U těch to lze vysvětlit jejich konzervativním smýšlením, spojeným s monarchismem a katolickou církví, což je obracelo proti Masarykovi.

Za první republiky se urážky hlavy státu ve zkoumaném regionu silně zpolitizovaly, neboť z pozic politických ideologií prezidenta Masaryka urazilo osm ze 17 urážejících. Tito lidé příslušeli v zásadě ke třem skupinám: 1. komunisté, 2. příznivci krajní pravice a 3. konzervativci – klerikalikálové. Např. komunista Rudolf Benedík roku 1928 obvinil Masaryka z podpory kapitalistů, přestože dříve podporoval dělníky.²⁶ Toto prohlášení svědčí o postupující bolševizaci komunistické strany koncem dvacátých let, kdy byla často zdůrazňována zrada dělnické třídy každým, kdo se odmítal podřídit rozkazům SSSR, a takovým člověkem byl i Masaryk, jenž přes svůj zájem o sociální reformy naprosto jasně odmítal komunismus v té podobě, jak byl realizován v SSSR.²⁷

Chceme-li se zabývat urážkami ze strany krajní pravice, je nutné říci, koho sem řadíme. Za krajní pravici označujeme především fašistické organizace jako Národní obec fašistickou či Vlajku, ale též některé fašismu blízké pravicové síly, např. Národní sjednocení. Mezi fašisty a Národním sjednocením však byly ve stylu kritiky zásadní rozdíly. Jediný případ urážky prezidenta z fašistických pozic je z konce roku 1933, kdy podnapilá služebná Julie Staňková vykřikovala, že „sere na republiku i Masaryka,“ vychvalovala Maďarsko a provolávala „Ať žije Hitler“, který by měl přijít se svými údernými oddíly a udělat pořádek.²⁸ Vyjádřila tak obdiv k autoritářským režimům Německa a Maďarska, které měly podle jejích představ nastolit pořádek a nahradit Masarykův režim, fašisty považovaný za slabý. Tím nastolením pořádku patrně Staňková myslela tvrdé zakročení proti komunistům a Židům, tak jak si to fašisté přáli.²⁹ Rétorika Národního sjednocení rozhodně nebyla vůči Masarykovi tak vyhrocená. Kauza, v níž byl obviněn příznivec strany Jan Pavlát, však ukazuje její vnitřní rozpory. Tento příběh zahájila poznámka jednoho příslušníka Národního sjednocení pronesená během sporu s národními socialisty, že jejich strana má k prezidentovi kladný vztah, na což národní socialisté reagovali citací posměšné básničky na Masaryka v tisku Národního sjednocení „*Oral jsem oral, zvorál jsem víc než milo, kolečko mi v hlavě přiskočilo*“. Tuto citaci Pavlát doplnil slovy „*To je pravda, však také přiskočilo!*“ Tato poznámka byla samozřejmě nepřipustná, neboť prezidenta, jenž měl zosobňovat moudrost, označovala za osobu duševně chorou.³⁰

Kauzy konzervativního charakteru jsou typické svými útoky na republiku, např. když roku 1927 Vincenc Váňa prohlásil, že na republiku sere,³¹ nebo když o rok dříve Jan Morgenstern prohlásil, že by za Československou republiku ani stéblo slámy křížem nepoložil.³² Útoky na Masaryka byly dále pronášeny také klerikály či chcete-li zastánci katolického charakteru státu, např. roku 1925 František Juřík prohlásil o 28. říjnu „*Jaký je to svátek? Panny Marie se zrušují a dělají se jakési jiné svátky, v říť at mně políbí i Masaryk!*“ Juříkovi bylo tedy evidentně teskně po „starých časech“ spojení trůnu a oltáře.³³ Ve zkoumaném vzorku se tedy ukazuje, že asi polovina útoků na prezidenta byla vedena člověkem z pozic politických ideologií a politizace zkoumané části obyvatelstva regionu tedy byla značná.

Druhou otázkou pak bylo, jak se morální kodex doby projevil na zkoumaných činech. Stejně jako v případě Františka Josefa I. i Tomáš G. Masaryk byl často urážen pro svou údajnou nemorálnost, vždyt tento typ „zlehčování“ se objevuje v devíti ze 17 případů. Prezident byl ovšem za nemorálního považován ze zcela jiných důvodů než císař. Zatímco starý mocnár byl obviňován z nevěry, Masarykovi se kladlo za vinu, že údajně kradе. Např. Ladislav Samohýl roku 1927 prohlásil: „*Kde nabral Masaryk ty miliony, co má, dal Benešovi 2 miliony, odkud je vzal, přišel s roztrhanou prdelí a vyšmatlanýma kampflejcama do republiky, za naše peníze se reprezentuje, z našich poplatků má miliony, my platíme a oni berou.*“³⁴ Samohýl zde shrnuje názory lidí, kteří věřili, že prezident zbohatl kradením, do jedné věty. Za prvé si všímá Masarykova pozoruhodného vzestupu z prostého člověka na hlavu státu, což nepovažuje za něco, čeho lze dosáhnout poctivě. Masarykovo bohatství a sociální postavení si tak dokázal vysvětlit jediné částkami získávanými z daní, což bylo mnohými lidmi považováno, pokud ne přímo za krádež, tak alespoň za nepřilíš poctivý způsob získávání peněz, jak to vyjádřili i Cyril Varmuža slovy „*Náš prezident a pak ministr Bechyně a ministr Beneš si nakradl každý po půl miliardy, takže se jim dobře žije*“³⁵ nebo Jan Morgenstern slovy „*Masaryk a legionáři si už naplnili kapsu a nyní mají dost.*“³⁶ Část dobové společnosti tedy očividně nevěřila v možnost dosáhnout společenského vzestupu poctivě, jak ostatně ukazuje i Martin Boďa roku 1934 ve výroku „*Masaryka dobře znám, prezident je vykurvený, pochází z Kopčan a teď je prezidentem*“³⁷ či František Pecník, který tvrdil, že Masaryk, stejně jako Tomáš Baťa, měl nasráno v kalhotách a udělal z mnoha lidí žebráky.³⁸ Dnes si lidí jako Masaryk či Baťa většinou vážíme, neboť se dokázali z chudých poměrů vypracovat na významné osobnosti, ale zkoumaný vzorek spíše ukazuje, že mnozí lidé považovali jejich úspěch za něco, čeho dosáhli na úkor druhých lidí, jak lze vidět zejména na kauze Františka Pecníka, jenž jejich úspěch spojoval s ožebračováním lidí.

Naposledy se budeme zabývat případy, kdy byl prezident Masaryk urážen zpochybňováním kultu své osoby, stejně jako útoky, které paradoxně vycházely z důvěry urážejících, že Masaryk je skutečně takový, jak jej kult prezentuje. Závěrem se zaměříme na případy zesměšňování prezidenta. Nejprve se zaměříme na negaci jeho prezentace jako úspěšného válečníka a osvoboditele.³⁹ Mezi takovými případy vyčnívá Jan Morgenstern, prohlásiv, že se Masaryka při návštěvě legii v Rusku otázel, z jakého důvodu v Dobruždi padlo velké množství Čechů, což doplnil poznámkou, že prezident byl před ním „*maličký*“⁴⁰. Tím Morgenstern naznačil, že se Masaryk touto jeho otázkou cítil zahanben, jelikož na velkých ztrátách Čechů v Dobruždi měl podíl, což bylo pro představu Masaryka jako úspěšného vojevůdce fatální.⁴⁰ Neúctu k Masarykovu osvoboditelskému kultu projevovali i další jeho kritici, např. František Pecník roku 1933 řekl „*Masaryk a Tomáš Baťa jsou lumpi, nechť napraví, co pokazili.*“⁴¹ U Pecníka lze předpokládat, že si přál návrat časů císaře pána, neboť životním dílem Masaryka byla Československá republika. Spojení urážky Masaryka a Bati je, bereme-li v úvahu, že Pecník byl nezaměstnaným obuvníkem, třeba považovat za výraz odporu k novému režimu jako celku.⁴¹ Je totiž pravděpodobné, že byl Pecník dříve samostatným obuvnickým mistrem, který za první republiky zkrachoval, jelikož nebyl schopen čelit konkurenčním tlakům Baťova koncernu a jeho nenávisť se pak obrátila proti nové době. Tento případ je příkladem toho, jak radikálně zapůsobila na část místní společnosti industrializace regionu zásluhou Tomáše Bati.⁴² Ukazuje se, že mnozí obyvatelé regionu přijali industrializaci negativně a symbolem temné stránky Baťova úspěchu se stali zkrachovalí obuvníci. Stejně tak se i na případě Františka Juřika (prohlášení o 28. říjnu z roku 1925 viz výše) ukazuje, že Masarykův kult prezidenta osvoboditele nebyl vždycky kladně přijat, jelikož i samotné nové časy, které republika přinesla, byly řadou lidí považovány za horší než staré časy monarchie, neboť se jim zamlouvalo tehdejší spojení státu s katolictvím.⁴³ Konzervativní část místních lidí tedy

Masaryka neměla v oblibě kvůli podpoře, kterou poskytoval silám usilujícím o oslabení vlivu katolické církve.

Jako poslední přichází na řadu kauzy, kdy se pachatel prezidentu vysmíval. František Winter roku 1931 udělal vtip na prezidenta během vtipkování v hostinci. Jeden host se tehdy svých spolustolovníků ptal, jestli mají lůj nebo sádlo, což zakončil vysvětlením: kdo má sádlo je prase a kdo lůj je vůl. Na to Winter zareagoval otázkou, co má pan prezident, čímž vyvolal značnou nevoli.⁴⁴ Tento případ nám ukazuje schémata, v nichž dobová společnost uvažovala. Na jednu stranu bylo přípustné spolustolovníkům v hospodě říci, že jsou prasata nebo volové, ale říci něco takového o nejvyšších státních autoritách, jako byl prezident, bylo za hranou, jelikož jej stavělo na úroveň běžných vesničanů. Dobová společnost se tedy bála snižování vážnosti prezidenta, neboť stále žila v představě hierarchického uspořádání společnosti.

Na závěr srovnáme obě období a vyvodíme z toho důsledky pro zkoumání kontinuity a diskontinuity mentalit. V první řadě si ovšem musíme uvědomit prostorovou a sociální omezenost závěrů. Ty se vztahují pouze na malou část naší vlasti, konkrétně politický okres Uherské Hradiště. Je tak zcela klidně možné, že výsledky v jiných regionech by byly jiné. Je třeba si také uvědomit sociální omezenost, která je dána sociální skladbou pachatelů. Konkrétně jde o omezení na nižší společenské vrstvy jako nádeníky, žebráky, tovaryše či později dělníky. Co můžeme na základě zkoumaných pramenů soudit o kontinuitě a diskontinuitě v oblasti politizace zkoumaného vzorku osob? Především pozorujeme, jak se útoky za první republiky silně zpolitizovaly v porovnání s dobou monarchie. Tuto diskontinuitu si vysvětlujeme pozdním zavedením volebního práva pro nejchudší vrstvy, které tak dlouho unikaly zájmu politických stran. Za první republiky se strany začaly zaměřovat i na tyto vrstvy, když pochopily jejich voličský potenciál.

Jaké ideologie měly vliv na urážky císaře a prezidenta? Kontinuitu myšlení lze vidět v antiklerikálních a republikánských urážkách císaře, jelikož antiklerikalismus a republikánství se za republiky staly mainstreamovými idejemi. Prvorepubliková propaganda tedy mohla navazovat na starší kořeny. Ale postoje netvořily jádro kritiky císaře, objevovaly se sporadicky, a tedy nelze usuzovat, že všichni či většina obyvatel regionu byla na konci monarchie oddána republice. Příznivců republiky bylo podle mého výzkumu za pozdní monarchie ve zkoumaném regionu a společenských vrstvách pomálu. To nás pochopitelně může přivést k otázce, zda byli občané regionu příznivci monarchie. To by mohlo podpořit, kdyby byl prezident Masaryk velmi často urážen z monarchistických pozic. Takové výroky skutečně pozorujeme. Ovšem jde o výjimečná vyjádření a monarchismus tedy sice do první republiky přežil, ale nic nenasvědčuje tomu, že by byl zvláště silný. Z řídkých protestů proti formě vlády tedy plyne, že nejnižší společenské vrstvy v regionu neměly o formu vlády velký zájem. Abychom ale na naši otázku odpověděli úplně, musíme si také všimnout jisté diskontinuity diskursu. Za první republiky totiž z urážek zmizel anarchismus a naopak se objevil fašismus a komunismus. Vývoj radikalismu v regionu tedy sledoval stejné trendy vývoje jako ve zbytku českých zemí.

Přežil morální kodex pozdní monarchie do první republiky, a nakolik se proměnil? Morální kodex obou zkoumaných období spojuje nabývání cti na základě morální bezúhonnosti. Člověk jednoduše získával svou morální počestností na cti, a tedy i společenském postavení. Jistou diskontinuitu však můžeme vidět v tom, že byly přesunuty akcenty z oblasti sexuální na majetkovou. Zatímco císař byl urážen pro své údajné nevěry, prezidenta Masaryka kritici vinili ze zbohatnutí kradením. Za touto změnou vidíme dvě příčiny, jednak došlo ke zmírnění sexuální prudérnosti společnosti, takže sex již nebyl strašlivým tabu, ale také nesmíme podceňovat nezvyk společnosti na to, že jim vládne někdo, kdo byl kdysi jedním

z nich. To bylo jistě pro mnohé z urážejících naprostým šokem, neboť byli zvyklí celý život žít pod dědičným vladařem. Takovou situaci si museli lidé vysvětlit a mnozí si ji vysvětlili tak, že Masaryk zbohatl na úkor druhých lidí, které vlastně okradl. To chápeme jako reakci obyvatel první republiky na neobvyklou situaci, jež zpřevracela dosud zavedené pořádky.

Jak se projevuje kontinuita a diskontinuita diskursu na případech, kdy je na hlavu státu útočeno negací jejího kultu? Silná kontinuita mentalit se zde projevuje zejména kultem válečníka a dobrého otce, který přetrval z monarchie do republiky a přenesl se na prezidenta.⁴⁵ Je sice pravda, že Masaryk nebyl příliš často kritizován jako neúspěšný vojevůdce, ale to byl patrně důsledek „jeho“ úspěšných tažení s legionáři. Také to, že byl Masaryk kritizován pro svůj prostý původ, a to, že navzdory tomu dosáhl významného společenského postavení, je důkazem kontinuity diskursu, jelikož se tím ukazuje, že pro zkoumaný vzorek společnosti bylo nepředstavitelné, že by něčeho takového bylo možno dosáhnout poctivě. Zde jde opět o důsledek nezvyku obyvatel regionu na závatný společenský vzestup, který kolem sebe za monarchie tak často nepozorovali. Závěrem tedy můžeme konstatovat, že otázka změn mentalit a vnímání hlavy státu je složitá a tato práce se pokusila spíše ukázat, v čem se mentalita změnila a v čem nikoli, než že by předkládala v jedné větě prostou odpověď. Mentalita se totiž změnila, ale zdaleka ne ve všem.

Poznámky:

- 1 R a k, Jiří. Staříčský mocnář a tatíček Masaryk. In: Řepa, Milan, ed. *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 267–272.
- 2 W a n d y c z, Piotr S. *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Academia, 1998, s. 148–152.
- 3 K ř e n, Jan. *Konfliktní společenství*. Praha: Karolinum, 2013, s. 216–222.
- 4 M a r e k, Pavel. Vývoj českého anarchismu. In: Marek, Pavel a kol. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Rosice u Brna: Gloria, 2000, s. 107–109.
- 5 K u č e r a, Martin. Česká strana radikálně pokroková na konci 19. století a jednání s realisty na podzim 1899. In: *Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha: Historický ústav 13, 1993, s. 7–9.
- 6 Alex Historische Rechts- und Gesetzestexte Online. Dostupné z: <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1852&page=595&size=45>>. [online]. c 2011, [cit. dne 3. 6. 2017]. Originální německé znění: „*Wer die Ehrfurcht gegen den Kaiser verletzt, es geschehe dies durch persönliche Beleidigung, durch öffentlich oder vor mehreren Leuten vorgebrachte Schmähungen, Lästereien oder Verspottungen, durch Druckwerke, Mittheilung oder Verbreitung von bildlichen Darstellungen oder Schriften, macht sich des Verbrechens der Majestätsbeleidigung schuldig, und ist mit schwerem Kerker vor einem bis zu fünf Jahren bestrafen.*“
- 7 S t r a š á k, Adam. *Přečin urážky císaře a rouhání v soudních okresech Napajedla a Uherské Hradiště v letech 1898–1914*. Bakalářská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 2014, s. 22–24.
- 8 Moravský zemský archiv (dále MZA), C48 II fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 346, číslo žaloby Vr 823/00, folio 1 a 10.
- 9 M a r e k, Pavel. c. d., s. 107–109.
- 10 MZA, C48 I fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 927, číslo spisu C 1894/47, folio 6–7.
- 11 MZA, C48 II fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 348, číslo žaloby Vr 348/04, obž. 378, folio 1.
- 12 M a l í ř, Jiří. Sekularizace a politika v „dlouhém 19. století.“ In: Fasora, Lukáš, Hanuš, Jiří a Malíř, Jiří, eds. *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 11–14.
- 13 MZA, C48 I fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 926, číslo spisu C 1892/454, folio 4–5.
- 14 Tamtéž, karton 936, číslo spisu C 1895/287, folio 3–6.

- 15 MZA, C48 II fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 343, číslo žaloby Vr 690/99, folio 1-2.
- 16 Tamtéž, karton 349, číslo žaloby Vr 172/05, obž. 190, folio 1, 4 a 7.
- 17 S u š o v á, Veronika. František Josef v nás? Vnímání autority jako středoevropský kulturní vzorec. In: Řepa, Milan, ed. *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 281. R a k, Jiří. Český obraz „staříkého mocnáře“. In: Hojda, Zdeněk, Ottlová, Marta a Prah, Roman, eds. *Vetché stáří, nebo zralý věk moudrosti?: sborník příspěvků z 28. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 28. února – 1. března 2008*. Praha: Academia, 2009, s. 230.
- 18 MZA, C48 I fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 942, číslo spisu C 1896/425, folio 5-6.
- 19 Tamtéž, karton 931, číslo spisu C 1894/371, folio 6-7.
- 20 MZA, C48 II fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 350, číslo žaloby Vr 611/05, obž. 460, folio 1-2.
- 21 Tamtéž, karton 347, číslo žaloby Vr 444/01, folio 1 a 5.
- 22 U r b a n, Otto. *František Josef I*. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 188–190.
- 23 O l i v o v á, Věra. *Československé dějiny. I, 1914-1939*. Praha: Karolinum, 1991, s. 186–189.
- 24 L e p š í k, Josef, ed. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, s. 59.
- 25 MZA, C48 III fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 1184, číslo žaloby Tk XI 1775/25, obž. 940, folio 45-47. a Tamtéž, karton 1557, číslo žaloby Tk VIII 1098/34, folio 2122. Tamtéž, karton 1433, číslo žaloby Tk VIII 312/31, obž. 194, folio 51-52. a Tamtéž, karton 1300, číslo žaloby Tk VIII 1008/28, obž. 613, folio 14-15 a další uvedené v: S t r á š á k, Adam. *Urážka císaře a prezidenta – kontinuita a diskontinuita kulturních stereotypů*. Magisterská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 2017, s. 80–81.
- 26 MZA, C48 III fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 1300, číslo žaloby Tk VIII 1008/28, obž. 613, folio 14-15.
- 27 R u p n í k, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátku do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002, s. 73–75.
- 28 MZA, C48 III fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 1532, číslo žaloby Tk VII 1716/33, folio 2.
- 29 P a v l í č e k, Jaromír. Český fašismus. In: Malíř, Jiří a Marek, Pavel, eds. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004. 1. díl, období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 641–642.
- 30 MZA, C48 III fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 1630, číslo žaloby Tk VII 1327, folio 26.
- 31 Tamtéž, karton 1272, číslo žaloby Tk X 2159/27, obž. 37/28, folio 29-31.
- 32 Tamtéž, karton 1202, číslo žaloby Tk VIII 1811/26, obž. 1017, folio 3-5.
- 33 Tamtéž, karton 1184, číslo žaloby Tk XII 1619/25, obž. 936, folio 4-5.
- 34 Tamtéž, karton 1269, číslo žaloby Tk X 1061/27, folio 3.
- 35 Tamtéž, karton 1651, číslo žaloby Tk XI 1504, folio 3-4.
- 36 Tamtéž, karton 1202, číslo žaloby Tk VIII 1811/26, obž. 1017, folio 3-5.
- 37 Tamtéž, karton 1582, číslo žaloby Tk VIII 1846, folio 164.
- 38 Tamtéž, karton 1523, číslo žaloby Tk VII 831/33, folio 1-3.
- 39 Š e d i v ý, Ivan. T. G. Masaryk: zrozen k mýtu. „Chudý chlapec, který se proslavil.“ *Dějiny a současnost* 29, 2007, 1, s. 14–16.
- 40 MZA, C48 III fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 1202, číslo žaloby Tk VIII 1811/26, obž. 1017, folio 3-5.
- 41 Tamtéž, karton 1523, číslo žaloby Tk VII 831/33, folio 1-3.
- 42 P o k l u d a, Zdeněk. Historický vývoj. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Zlínsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995, s. 188. J a n o š í k, Rostislav. Baťův Zlín – centrum obuvnické výroby v ČSR. In: Janošík, Rostislav, Kohoutek, Jiří a Klásek, Ivo. *Zlín v proměnách času*. Zlín: Ateliér Regulus, 2001, s. 57.
- 43 MZA, C48 III fond Krajský soud Uherské Hradiště, karton 1184, číslo žaloby Tk XII 1619/25, obž. 936, folio 4-5.

Mgr. Adam S t r a š á k (n. 1991), absolvent Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje na vývoj české mentality na přelomu 19. a 20. století.

Insults of the Emperor and the President on the Turn of 19th and 20th Century in the Files of the Regional Court of Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The study deals with the elements of mentality which survived from the time of late Habsburg monarchy to the times of the early republic. The mentalities are examined on the examples of the statements of persons who in the incriminated period made an insulting statement concerning both the emperor and later on, the president. The important fact is that the persons in question usually represented the lowest social classes, such as labourers, beggars and workers. As for the area the study focuses on the area of the district of Uherské Hradiště in its range of 1990, as for the time the period between 1890–1935 is covered. The study tries to answer three types of questions: the range of policization of the insults of the head of state, the manifestations of moral codex of the period in the insults and negation of the cult of the head of state. In the first of the above-mentioned questions the study leads to a conclusion that in the period of the late monarchy the insults were not policized to only a very little extent. On the other hand, the criticism of the head of state was strongly policized in the period of the first republic. This is, according to the author, closely related to the introduction of general voting right. As for the insults concerning political ideologies, they copied general tendencies of the time, e.g. in the period of the late monarchy among those who used insults were mostly anarchists and anti-clericals, in the period of the first republic mainly communists and fascists. Moral codex of the turn of 19th and 20th century was manifested mainly by allusions to an alleged emperor's love affair, which was probably based on publicly known relationship of the emperor with an actress Catharine Schratt. Emotionally intensive insults of the emperor were also based on a current hysterical approach to sex. This was eased during the time of the first republic because the main part of the insults of president Masaryk was based on accusation of stealth. Judging from the statements addressed to Masaryk we can assume that this was a reaction of a part of current society to an unprecedented fact that the head of the state was a blue-blooded, ordinary person. The unusual phenomenon was interpreted by many people as a result of a dishonest gaining of money, e.g. by stealing. As for the negation of the cult of the head of state there was a strong continuity of mentalities. The requirement that the head of state should be a successful warmonger can be tracked in both regimes and in Masaryk's case it is not the object of an insult only because of the fact, that Masaryk was, as opposed to Franz Josef, very successful war leader of Czechoslovak legions.

Key words: honesty, insult, emperor, president, morals, ideology, mentality

Beleidigungen des Kaisers und des Präsidenten zur Wende des 19. und 20. Jahrhunderts in den Akten des Bezirksgerichts Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Studie behandelt, welche Elemente der Mentalität aus der Zeit der späten Habsburgermonarchie bis in die erste Republik überlebten. Die Mentalitäten werden am Beispiel der Äußerungen von Personen untersucht, die in den inkriminierten Zeiten Beleidigungen des Kaisers und später des Präsidenten äußerten. Wichtig in diesem Kontext ist, dass diese Personen zumeist den untersten gesellschaftlichen

Schichten angehörten, wie Tagelöhner, Bettler und Arbeiter. Räumlich bezieht sich die Arbeit auf den politischen Bezirk Uherské Hradiště in seiner Ausdehnung aus dem Jahr 1900, zeitlich auf die Jahre 1890 bis 1935. Es werden drei Fragenkreise behandelt: zum ersten die Politisierung der Beleidigungen des Staatsoberhauptes, zweitens Bekundungen des zeitgenössischen Moralkodexes in den Beleidigungen und drittens die Negierung des Kults des Staatsoberhauptes durch die Täter. Im Bereich Politisierung gelangt die Studie zu der Feststellung, dass in der späten Monarchie die Beleidigungen nur sehr wenig politisch waren, während es dagegen in der ersten Republik zu einer starken Politisierung der Kritik am Staatsoberhaupt kam. Dies hängt dem Verfasser zufolge mit der Einführung des allgemeinen Stimmrechts ab. Was die in den Beleidigungen vertretenen politischen Richtungen betrifft, so kopierten diese die allgemeinen Tendenzen der Zeit, z. B. erscheinen während der späten Monarchie unter den Beleidigern Anarchisten und Antiklerikalen, während es in der ersten Republik Kommunisten und Faschisten waren. Der Moralkodex der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts äußerte sich vor allem in den Bezügen auf ein angebliches Liebesverhältnis des Kaisers, was seine Grundlage offenbar in der öffentlich bekannten Beziehung Franz Josefs I. mit der Schauspielerin Catharine Schratt hatte. Ihren Anteil an den emotional gespannten Majestätsbeleidigungen hatte allerdings auch die zeitgenössische Hysterisierung des Sexes. Sie milderte sich sichtlich in der ersten Republik, denn zum Hauptthema der Beleidigungen des Präsidenten Masaryk aus moralischen Gründen wurden Beschuldigungen des Diebstahls. Nach den Äußerungen an die Adresse des Präsidenten zu urteilen, kann angenommen werden, dass es sich um die Reaktion eines Teils der damaligen Gesellschaft auf die präzedenzlose Tatsache handelte, dass ein nichtadliger, normaler Mensch Staatsoberhaupt geworden war. Diese ungewöhnliche Erscheinung erklärten sich offenbar viele Bürger mit dem unehrlichen Erwerb von Geld, zum Beispiel durch Diebstahl. Im Bereich Negierung des Kults des Staatsoberhauptes zeigt sich eine starke Kontinuität der Mentalitäten, denn die Forderung, dass das Staatsoberhaupt ein erfolgreicher Krieger sein solle, erscheint in beiden Regimes und ist bei Masaryk nur deshalb kein Gegenstand einer Beleidigung, weil Masaryk im Unterschied zu Franz Josef ein erfolgreicher Kriegsführer der tschechoslowakischen Legionen war.

Stichwörter: Ehre, Beleidigung, Kaiser, Präsident, Moral, Ideologie, Mentalität

KAREL STLOUKAL A PROMĚNY MÍSTNÍCH A POMÍSTNÍCH NÁZVŮ JIHOVÝCHODNÍ MORAVY VE TŘICÁTÝCH AŽ PADESÁTÝCH LETECH 20. STOLETÍ (historicko-toponomastický exkurz)

Lukáš F. Peluněk, Ústav evropské etnologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Příspěvek se blíže zaměřuje na názory a odborné aktivity zlínského rodáka a historika Karla Stloukala v otázce přejmenování místních a pomístních názvů na jihovýchodní Moravě, k němuž docházelo především ve třicátých až padesátých letech 20. století. Poodhaluje proto, jaká stanoviska zastával a jakou formou se k jednotlivým případům Stloukal vyjadřoval – hlavními předměty zájmu tedy jsou Otrokovice – Baťov, Zlín a jeho pomístní názvy, Zlín – Gottwaldov a v závěru pak Uherské Hradiště a Uherský Ostroh. Text se snaží poukázat na skutečnost, že problematika místních a pomístních názvů byla nikoliv bezvýznamnou částí Stloukalova badatelského díla věnovaného regionálním dějinám jihovýchodní Moravy.

1. Úvod

Zlínský rodák, profesor Univerzity Karlovy Karel Stloukal (1887–1957) náležel v první polovině 20. století k předním československým historikům. Jeho jméno se pojí především s problematikou dějin raného novověku a 19. století, ale také s regionálně historickým výzkumem moravsko-slovenského pomezí. Výsledkem jeho několik desetiletí trvajících zájmu o minulost rodného města se staly především *Dějiny města Zlína*, které nakonec zůstaly v rukopise.¹ K témuž tématu ovšem průběžně publikoval řadu odborných i populárněji laděných statí na stránkách odborného i denního tisku. Vzhledem k jeho úzké spolupráci se Zlínskou městskou samosprávou od počátku let třicátých lze hovořit o Stloukalovi coby oficiálním historikovi města Zlína, který se kromě badatelských aktivit realizoval jakožto odborný konzultant, garant v oblasti městského archivnictví a muzejnictví, ale i jako významný vlivový prostředník – dnešním jazykem lobbista – mezi baťovským Zlínem a hlavním městem Prahou.

O Karlu Stloukalovi vzniklo zejména v posledním desetiletí několik biografických textů, které sledují osobnost z různých úhlů pohledu. Doposud nejrozsáhlejším pokusem o zpracování Stloukalova životopisu je monografie Bohumila Jirouška z roku 2014,² který sice zmiňuje historikovy významné vazby na město Zlín, otázku jeho regionálně historických výzkumů ovšem ponechává poněkud stranou. Stloukal byl jakožto historik regionálních dějin připomenut nejdříve v několika jubilejních textech svých současníků,³ teprve s odstupem několika desítek let pak v jednoznačně objektivnějších článcích Zdeňka Pokludy,⁴ Davida Valůška⁵ a autora těchto řádků.

Zastavme se nyní krátce u relevantních pramenů k této studii – jedná se především o prameny archivní, zčásti tištěné (Stloukalovy publikované texty). Hlavním archivním pramenem je Stloukalova osobní korespondence, jež se nachází především v historikově osobní pozůstalosti v Archivu Národního muzea v Praze, její fragmenty pak i ve fondu Archiv města Zlín ve Státním okresním archivu Zlín v Klečůvce, kde je uložena také řada dokumentů k pomístním názvům Zlína a jeho místních částí. K problematice přejmenování Otrokovice na Baťov bylo dohledáno množství archivního materiálu rovněž ve zlínském archivu,

především ve fondech Obecní úřad Otrokovice a Městský národní výbor Otrokovice; poválečné snahy o přejmenování dvou slováckých měst – Uherského Hradiště a Uherského Ostrohu – bylo možné doplnit na základě několika archiválií ze Státního okresního archivu Uherské Hradiště.⁶ Podnětným pramenem k tématu mohou být i historikovy paměti, které sice nebyly zcela dokončeny, ale obsahují zajímavou první kapitolu o starém Zlíně Stloukalova dětství, barvitým stylem osvětlující místopis předbaťovského města.⁷

Zatímco problematiku pomístních jmen Zlína, změny názvu města na Gottwaldov i přejmenování dvou zmíněných slováckých měst jsou reflektovány na následujících řádcích poprvé v ucelené formě, dobové pozadí úředního přejmenování Otrokovic na Baťov jsem již dříve stručně nastínil v nedávno vydané kolektivní monografii *Od Karlova mostu ke Gottwaldovu*,⁸ jež představuje přejmenovávání místních názvů po významných osobnostech. Předkládaný článek je tedy geograficky zaměřen pouze na menší teritorium jihovýchodní Moravy, přesněji na Zlínsko a Uherskohradištsko. Na druhou stranu se ovšem věnuje nejen osobním jménům v názvech měst a míst, ale i jiným variantám přejmenování, jejichž návrhy se objevovaly především v důsledku dobových politických změn kolem poloviny 20. století.

V našem příspěvku se pokusíme naznačit, jaké stanovisko v jednotlivých případech přejmenování Stloukal zastával, kým byl osloven ke konzultaci či z jaké pozice se k návrhům vyjadřoval. Předem je nutné připomenout, že se Stloukalova pozice – ať už odborná, či společenská – v průběhu třicátých až padesátých let minulého století výrazně proměňovala v závislosti na politických proměnách střední Evropy. Zatímco do začátku druhé světové války působil Stloukal jakožto respektovaný historik, archivář Národního muzea a docent, posléze mimořádný profesor Univerzity Karlovy v Praze, léta protektorátní prožil v Jindřichově Hradci „na dovolené s čekatelným“ a byl finančně odkázán na subvence zlínské městské samosprávy. Po květnu 1945 se opět vrátil na akademickou půdu již jako řádný univerzitní profesor, avšak nedlouho po Únoru 1948 – po necelých třech letech okleštěné svobody v Československu – se stal opět nepohodlným. V roce 1950 byl zbaven přednáškové činnosti, nemohl se účastnit zahraničních odborných konferencí, v dubnu 1951 byl definitivně penzionován. Krátce po svých sedmdesátinách, dne 19. listopadu 1957 zemřel.

Tento příspěvek má dva základní cíle – de facto se jedná o samostatnou kapitolu (exkurz) ze života a díla historika Karla Stloukala, zároveň má přispět k osvětlení třicátých až padesátých let minulého století, kdy na relativně malém území jihovýchodní Moravy docházelo k velkému množství přejmenování místních a pomístních názvů, respektive zde rezonovaly snahy o realizaci těchto změn. Text by měl zároveň podhalit, nakolik se Stloukalovy návrhy a názory – mnohdy překvapující či udivující – lišily od postojů některých jiných historiků té doby.

2. Přejmenování Otrokovic na Baťov a zpět

Otázka přejmenování Otrokovic na Baťov je poměrně zajímavou kapitolou z nedávné minulosti města, ležícího necelých 10 kilometrů západně od Zlína.⁹ Tato obec – město až od roku 1964 – usilovala již od počátku třicátých let minulého století o změnu názvu na „Baťov“, snahy o úřední přejmenování ovšem byly završeny teprve roku 1939 v předvečer druhé světové války. Na ukázce složitého procesu změny názvu Otrokovic jsou výrazně patrné úzké vazby mezi firmou Baťa a politikou na regionální úrovni. Na základě prostudovaných archivních pramenů je patrné, že Stloukalova role byla v procesu přejmenování Otrokovic na Baťov doslova klíčová a tedy mnohem důležitější, než by napovídala starší historiografická produkce k tématu. V odborných studiích a diplomových pracích věnovaných Otrokovici ve třicátých a čtyřicátých letech minulého století byla do dnešních dnů akcentována

především stavebně-historická problematika, respektive otázky kulturní, vzdělanostní či sociální emancipace obce.¹⁰ Zvolme pro naše pojednání poněkud odlišný náhled, v němž se prolínají ambice regionální politiky na Zlínsku (Zlína a Otrokovice), vize společnosti Baťa a širší souvislosti dané doby.

Zlín nebyl jediným městem, které v první polovině 20. století úspěšně prošlo vývojovou etapou Baťova společensko-ekonomického systému – dalším takovým se o něco později staly právě Otrokovice, které v dnešní době náleží k významným průmyslovým, vzdělávacím i dopravním uzlům údolí řeky Moravy. Toto postavení nebylo vždy zcela samozřejmé – ještě na počátku 20. století se jednalo o středně velkou vesnici, z etnografického hlediska ležící na samém východním cípu Hané.¹¹ Významnější úloha této vsi tehdy spočívala v místní vlakové zastávce, vybudované roku 1882, která byla o sedmnáct let později, v souvislosti s otevřením místní dráhy Otrokovice–Zlín–Vizovice, rozšířena do podoby nádraží.¹² Zdůrazněme, že Otrokovice byly po dlouhá staletí vsí a na vyšší statut (městečko) nikdy nedosáhly.¹³ Až v letech třicátých – v období svého rozsáhlého hospodářského rozvoje – usilovala obec o získání statutu města. V roce 1960 byly Otrokovice spojeny se sousední vsí Kvítkovicemi a o čtyři léta později se již oficiálně staly městem.¹⁴

Nahlédněme však zpět, do let postupné proměny vesnice Otrokovice v regionálně významné sídlo městského typu. Na přelomu dvacátých a třicátých let, v době hospodářského a kulturního vzestupu baťovského Zlína, inicioval Tomáš Baťa rozšíření továrního zázemí své společnosti mimo katastrální území města. Příčinou těchto záměrů byla především skutečnost, že Zlínem protékající řeka Dřevnice přestávala být již dlouhou dobu dostatečnou zásobárnou vody k provozu továrny, v níž plně závislími na vodním rezervoáru byly zejména koželužny.¹⁵ V dané souvislosti ovšem nelze opomenout ani zastavění plochy původního firemního letiště, které se nacházelo v blízkosti zlínské nemocnice.¹⁶ Aby mohl nový prostor poskytnout zázemí zároveň pro koželužny i letiště, musel splňovat tři základní kritéria – snadnou dopravní dostupnost ze Zlína, bezproblémový přístup k vodním zdrojům a rovný povrch. Vedení společnosti tehdy nemuselo hledat příliš daleko – jednoznačně nejvhodnější prostor k rozšíření výrobních aktivit se naskýtal v blízkosti obce Otrokovice, ležící při soutoku Dřevnice a Moravy. Již na sklonku roku 1928 začala firma Baťa jednat o získání pozemků v katastru Otrokovice – jednalo se o rozlehlé území severně od zástavby Otrokovice směrem k Tlumačovu, jež bylo z velké části bažinaté (místní trati Menšov a Bahňák). Brzy došlo k jejich odkoupení a v srpnu následujícího roku bylo na Bahňáku do provozu uvedeno firemní letiště.¹⁷

Získání otrokovických pozemků a zřízení tamního letiště byly teprve symbolickým předstupněm k velké přeměně místní části Bahňáku a budování Baťova. Vzápětí se rozvinula myšlenka vytvoření moderního „zahradního města“, organicky propojeného s komplexem nově zbudovaných továrních objektů. Optimistické počátky budování nového továrního komplexu sice narušila velká povodeň v říjnu 1930, avšak případná rizika byla za pomoci nových a důmyslných technologií brzy zažehnána. Na rozlehlých pozemcích otrokovického Bahňáku do roku 1937 vyrostla nová obytná a tovární čtvrť, pro kterou se postupně ujímalo pojmenování Baťov. V oficiální rovině ovšem stále platilo pojmenování: Otrokovice, místní část Bahňák.¹⁸

Na tomto místě je vhodné připomenout také příslovečné „baťovské“ tempo, s jakým se Otrokovice i místní část Bahňák od přelomu dvacátých a třicátých let minulých let v krátké době rozrůstaly. Stavba a postupné rozšiřování Baťových závodů na katastru obce Otrokovice byly významným aspektem v proměně původně zemědělské vesnice v sídlo městského typu. Zatímco stavebně rostla především místní část Bahňák, těžit z této situace dokázalo i obyvatelstvo původní vesnické zástavby Otrokovice, především v ohledu kulturním a sociálním (patrný je zde především dynamický rozvoj školství).

Krátce po tragické smrti Tomáše Bati v červenci 1932 vzešly z místní samosprávy oficiální návrhy na přejmenování obce Otrokovice na „Baťov“. Abychom plně porozuměli, proč právě vedení této obce zatoužilo ve třicátých letech minulého století po přejmenování podle zlínského obuvníka, naznačme alespoň v hrubých obrysech základní spojitosti mezi Tomášem Baťou a Otrokovickými, mnoholeté snahy této obce o přiblížení k ekonomicky prosperujícímu Zlínu i o udělení statutu města. Byl to právě Baťa, který se rozhodl k rozšíření působnosti společnosti do nedalekých Otrokovic. V neposlední řadě je nutné připomenout, že zde nalezl svou smrt, což mělo pro smýšlení lidí samo o sobě jistou symboliku.

V archívních pramenech nalézáme i další formu sblížení mezi Otrokovickými a Zlínem. Na počátku třicátých let spadaly Otrokovice stále ještě k soudnímu okresu Napajedla, ale příslušnost k soudnímu okresu Zlín mohla být pro obec jednoznačnou výhodou. V roce 1932 proto obec požádala o změnu příslušné úřady, žádost však nebyla vyřízena kladně,¹⁹ ke zlínskému soudnímu okresu byla obec přiřazena teprve v lednu 1935.²⁰

Mezi lety 1923 až 1939 byl starostou Otrokovic Josef Krčma, který měl bezpochyby lví podíl na změně názvu obce.²¹ Na základě archívních pramenů můžeme říci, že se v průběhu těchto jednání ocital tak trochu mezi mlýnskými kameny, jelikož se snažil o povznesení Otrokovic a současně o udržení dobrých vztahů s vedením města Zlína i firmou Baťa, z nichž pro obec plynuly nejrůznější výhody, především hospodářské a kulturní. Na následujících řádcích se zmíníme také o tom, s jakými problémy se Josef Krčma musel potýkat, aby dokázal uspokojit přání všech zainteresovaných stran.

Proces přejmenování Otrokovic nebyl snadný, trval relativně dlouho a žádosti v této věci bylo v průběhu třicátých let několik – poprvé v létě 1933, podruhé roku 1936, dvakrát v roce následujícím.

Předehru k užití spolupráci mezi samosprávami Otrokovic, Zlína a vedením firmy Baťa lze rozpoznat na jaře 1933 – **5. června** byli čestnými občany obce jmenováni přední činitelé společnosti Dominik Čipera a Jan A. Baťa, mimo jiné „za zásluhy o vybudování měšťanské školy, za vynikající průmyslovou činnost v naší obci a za povznesení duševního i hmotného rozvoje našich spoluobčanů“.²² V zápise ze schůze obecní rady z **9. června** se pak poprvé objevuje výzva k přejmenování obce Otrokovice.²³ Nadpis záznamu tohoto jednání – „Vyřízení dopisů (Změna názvu obce) ze závodů Baťových“ – již napovídá, že původní iniciativa nepocházela přímo z Otrokovic, nýbrž od vedení firmy Baťa. Představitelé obce nad touto myšlenkou začali uvažovat teprve poté, kdy byli zlínskou stranou osloveni.

Na následnou schůzi obecní rady **11. června** zavítali zástupci města Zlína a firmy Baťa, kteří představili výhody přejmenování obce na „Baťov“.²⁴ Ředitel osobního oddělení firmy Baťa Vincenc Jaroněk tehdy zmínil „nekalé“ praktiky zahraničních rivalů, kteří záměrně do cizích jazyků přejmenovávali Otrokovice doslovně, tedy jako „osadu otroků“, a dále měl být Bahňák „*bahnitou krajinou, kde tito otroci musejí pracovat, a les Trestný* [správně Trestné, ležící na druhém břehu Moravy – pozn. autora] *prý místem, kde odpykávají své tresty*“.²⁵ S odstupem času bychom tento argument mohli nahlížet s rozpaky, nicméně lze mu porozumět s ohledem na tehdejší ostré zahraniční útoky proti firmě Baťa. Obecní rada se tehdy jednomyslně shodla na změně názvu obce na „Baťov“. Zúčastněným bylo nepochybně zřejmé, že s firmou Baťa budou spojeny vyhlídky na nikoli bezvýznamné investice a budoucí prosperitu obce. K podání žádosti o změnu názvu vyzvala také schůze obecního zastupitelstva **15. června**.²⁶ Prakticky vzápětí začali starosta Krčma a náměstek zlínského starosty Zavrtálek ve věci jednat. Žádost o přejmenování obce byla **1. července** 1933 odevzdána na prezidium zemského úřadu v Brně.²⁷

Žádost Otrokovických byla na vyšších místech projednána během září 1933 a obci bylo ještě v témže měsíci zasláno vyrozumění.²⁸ Odpověď úřadů nebyla jednoznačně zamítavá,

pouze požadovala dílčí změny návrhu. Žádost připomínkovalo především ministerstvo železnic, které připomnělo, že návrh nevyhovuje z hlediska dopravního – nový název obce by mohl vést k záměnám s obcí Baťovo na Podkarpatské Rusi.²⁹ Ministerstvo vnitra dále vzneslo dotaz ohledně případného rozlišovacího přídomku, pakliže bude žádosti vyhověno. Zajímavá byla reakce zastupitelstva, které zasedalo 26. září a trvalo i nadále na svém usnesení z 15. června 1933, tedy o změnu názvu obce na „Baťov“ bez doplňujícího přídomku. Zastupitelé argumentovali, že pokud by měl název obce přívlastek, památka Tomáše Bati by byla znehodnocena.³⁰ Poněkud odlišného názoru však bylo vedení města Zlína – jeho zástupce Zavrtálek navštívil zasedání obecního zastupitelstva Otrokovic druhého dne 27. září a prohlásil, že námítky úřadů jsou srozumitelné a nový název by mohl znít „Baťov u Zlína“. Zde však zlínský návrh narazil na nesouhlas otrokovických zastupitelů. Ti Zavrtálkův koncept nepřijali, usnesli se naopak na vypracování „memoranda“ adresovaného ministerstvům železnic a vnitra, aby obec získala nový název bez přívlastku.³¹

Městská rada ve Zlíně dále jednala ve větší míře samostatně. Zásadní překážku spatřovala v existenci podkarpatského Baťova. Prostřednictvím vedoucího tamní prodejny firmy Baťa proto zkontaktovala místní obecní zastupitelstvo, jemuž 16. dubna 1935 zaslala dotaz, zda by obec byla ochotna změnit svůj aktuální název. V žádosti se zlínská městská rada zaručovala proplacením veškerých finančních nákladů, které by s přejmenováním podkarpatské vesnice vznikly. Místní zastupitelstvo tuto otázku projednalo již 30. dubna a za podmínky finanční kompenzace ze Zlína ke změně názvu svolilo. Dodejme, že tamní zastupitelé požadovali na dobové poměry nemalou částku 100 000 Kč, z dostupných pramenů je ovšem zřejmé, že s touto sumou zlínská představitelé skutečně kalkulovali.³²

Současně probíhala čilá korespondence mezi zlínskou městskou radou na straně jedné a Václavem Mikynou a Karlem Stloukalem v Praze na straně druhé. Oba pražští spolupracovníci firmy Baťa byli v květnu 1934 dotázáni, zda by mohli v dané věci intervenovat na vyšších místech. Stloukal nejdříve navštívil svého kolegu-archiváře Jaroslava Prokeše, který byl v té době ředitelem archivu ministerstva vnitra. Prokeš posléze konzultací s ministerským radou Studentem zjistil, že rozhodující slovo v přejmenování Otrokovic na Baťov bude mít podle zákona Místopisná komise České akademie věd a umění (dále jen ČAVU), jejíž nejbližší zasedání bylo plánováno na podzim 1934. Zde již oba zmínění historikové Stloukal s Prokešem asi tušili, že stanovisko Místopisné komise bude spíše zamítavé, neboť se v případě Otrokovic jednalo o jeden z nejstarších sídelních názvů na Moravě.³³ Pražský advokát Mikyna si proto zjistil personální složení komise, aby u jednotlivých členů osobně intervenoval krátce před podzimní schůzí. Tento krok však vzbudil nemalé kontroverze a rozladění prakticky všech členů Místopisné komise – Stloukal o vzniklé situaci neprodleně informoval do Zlína: „*Velmi důvěrně Vám sděluji, že v komisi bylo velmi rozhořčeně poukazováno na to, že se se strany firmy Baťa vyvíjí nátlak na členy komise, který byl označen jako nemorální a v odůvodnění stojí, že co bylo možno za časů feudalismu a roboty, není přípustno v době demokratické republiky a že metody, které jsou úspěšny v záležitostech obchodních, nemohou rozhodovati v otázkách vědeckých a veřejných.*“³⁴ Onoho dne 9. listopadu 1934 na jednání komise byla tedy žádost jednomyslně odmítnuta, zřejmě pod vlivem zmíněných „nátlaků na členy“ prostřednictvím pražského advokáta Mikyny, případně snad jiných osob.

Karel Stloukal, na základě několika konzultací s úředníky ministerstva vnitra, navrhoval již na podzim 1934 zlínskému náměstkovi Zavrtálkovi, že by bylo schůdnější vytvořit novou katastrální obec Baťov, která by byla od Otrokovic osamostatněna – tento návrh rezonuje i v několika dalších Stloukalových listech do Zlína.³⁵ Podobné návrhy však narážely na neměnné stanovisko vedení Otrokovic – změnit název obce jako celku. Výmluvně to dokládá záznam z jednání zástupců města Zlína se starostou Krčmou z února 1935, který prohlásil,

že je ochoten v obecním zastupitelstvu prosadit „každou možnou věc, ale s tímto bych si nesměl ani troufat přijít“. Zastupitelstvo by podle něj bylo jednohlasně proti, a pokud by byl přece jen nějakým způsobem donucen s tímto návrhem předstoupit, před hlasováním by dokonce rezignoval na starostenskou funkci.³⁶

Byl to právě starosta Krčma, který mezi zářím 1933 a listopadem 1936 na půdě Otrokovic vyvíjel aktivitu a nepolevoval ve svých snahách o konsenzus všech stran. Na konci roku 1934 rozeslal třem československým obcím pojmenovaných podle významných osobností dotaz, za jakých podmínek jim byla změna názvu povolena.³⁷ Jednalo se o nově založené vesnice Hodžov a Šrobárová na Slovensku a také Holečkov v jižních Čechách. Je však zřejmé, že k pojmenování těchto obcí došlo na základě dobové politické atmosféry, kdy byli vyzvedáváni především soudobí demokratičtí politikové či literáti. Krčmova iniciativa ostatně neměla znatelného významu.

Zatímco mezi Zlínem a Prahou probíhala mezi lety 1933 až 1936 čilá korespondence, Otrokovice žily i nadále svým životem, místní část Bahňák stavebně rostla a nabývala stále větších rozměrů. Názory na formu nového názvu celé obce se také postupem času tříbily, současně očividně vzrůstaly ambice obce mířící ke statutu města. Na schůzi obecní rady 10. listopadu 1936 předložil starosta Krčma společně se svým náměstkem Maňasem návrh přejmenování obce na „Baťov na Moravě“. Návrh byl jednohlasně přijat s dodatkem, aby byla k návrhu připojena žádost o povýšení obce na město.³⁸ Na schůzi také zaznělo, že už mnohým obcím v Československu byla povolena změna názvu i po stále žijících osobnostech (Šrobárová, Slávikovo) – proč by tedy nemohla být obec pojmenována po již nežijící osobnosti? Radní zároveň plánovali, aby 12. července 1937 – u příležitosti 5. výročí smrti Tomáše Bati – již zněl název obce „Baťov na Moravě“.³⁹ V pořadí již druhá žádost o změnu názvu byla podána v lednu 1937 prostřednictvím okresního úřadu ve Zlíně.

Odpověď úřadů dorazila v srpnu 1937.⁴⁰ Ministerstvo vnitra žádosti opět nevyhovělo, úřední název „Baťov“ však bylo ochotno stanovit, a to „pouze pro část obce, která vznikla na Bahňáku“, tedy pro novou baťovskou zástavbu. Takové řešení bylo v dané chvíli pro tamější radní zcela neakceptovatelné, podobně jako již dříve zmiňovaný návrh o rozdělení katastru Otrokovic na dva. Proto ještě v srpnu 1937 adresovala obecní rada třetí žádost přímo ministerstvu vnitra.⁴¹

Aniž by představitelé Otrokovic obdrželi odpověď na svou dubnovou žádost, rozhodli se nevyčkávat pasivně na další odmítnutí. V prosinci 1937 zaslali v pořadí již čtvrtou žádost o změnu názvu na „Baťov na Moravě“, která byla doplněna o obširnější zdůvodnění.⁴² Toto urychlené jednání bychom snad mohli vysvětlit tím, že se v té době stále pravidelněji ozývaly hlasy vyzývající k prostému rozdělení Otrokovic a Bahňáku na dvě samostatné katastrální obce.⁴³ Několikaleté snahy Otrokovických by tak vzaly zaslavé a přísliby ekonomických výhod pro obec by se v mžiku rozplynuly.

Žádost obce Otrokovic z prosince 1937 musela čekat další půldruhý rok, než byla v Praze vyslyšena. V té době se zároveň diametrálně proměnila politická atmosféra. Podněty k řešení situace opět vyšly ze Zlína – náměstek starosty Zavrtálek adresoval 17. října 1938 dopis novému ministru vnitra Otakaru Fischerovi s dotazem, zda by se mohl s otázkou přejmenování Otrokovic osobně seznámit. Z korespondence mezi Prahou a Zlínem je patrné, že na přelomu let 1938–1939 se projednávání návrhu na úrovni ministerstva skutečně zrychlilo. Dělo se tak již ve funkčním období Beranovy vlády (od 1. prosince 1938), v níž post ministra veřejných prací zastával Dominik Čipera, dlouholetý starosta města Zlína a generální ředitel firmy Baťa. Je nasnadě se domnívat, že Čipera mohl ze své nové pozice ve věci intervenovat. K završení dlouholetého usilování o přejmenování došlo až za protektorátní Eliášovy vlády v červenci 1939, kdy se novým ministrem vnitra stal

Josef Ježek – oficiální přejmenování obce na Bařov bylo potvrzeno vřnosem ministerstva vnitra z 27. řervence 1939.⁴⁴

V prřbřhu druhé svřtovř vřlky si Otrokovice – nyní jřř pod nřzvem Bařov – udržovaly svřř ekonomickř i kulturnř vřznam. Po vřlce vřřak, ař to nikdo neřekal, dořlo k opřetovněmu přejmenovřnř obce – jednalo se o nřvrat k nřzvu Otrokovice a tato zmřna probřhla poněkud svřrřznřm zpřsobem. Vřnosem ministerstva vnitra z 18. kvřtna 1945 byly obnoveny vřřechny řeskř nřzvy obci řSR, jeř byly platnř před 1. řřjnem 1938.⁴⁵ V Bařovř se ale střle nic nemřnilo, mřstnř nřrodnř vřbor nebyl o ministerskřm vřnosu informovřn. V řřednřch dokumentech – korespondenci, zřznamech o zasedřnř MNV a takř v obecnř kronice – bylo nadřle pouřřivřno nřzvu „Bařov“. Teprve na zřkladř udřlostř z března 1946, kdy byly na mřstnřm nřdrařř přepsřny nřpisy na „Otrokovice“, urřoval MNV ministerstvo vnitra a ministerstvo dopravy a techniky, aby byla sjednřna nřprava. Obř oslovenř ministerstva ovřšem struřnř odpovřdřla, že oficiřlnř zmřna nřzvu obce jřř probřhla na zřkladř opatřenř z kvřtna 1945. De facto se tedy přvodnř nřzev obci navřtřl ař v dubnu 1946, kdy MNV zmřnu oficiřlnř reflektoval. V Otrokovicřch jeřř v polovinř kvřtna 1946 probřhřl dotaznřkovř prřzkum nřlad obyvatelstva, zda si přeje přvodnř ři novřjř nřzev obce. Na jeho zřkladř se MNV rozhodl, že obec zřstane na přvodnřm pojmenovřnř a nřzev „Bařov“ ponese jřř jen novř bařovskř zřstavba ze třicřtřch let.⁴⁶

Vřše jsme představili relativně dlouhou cestu Otrokovic k přejmenovřnř na Bařov (1933–39) a nepoměrně rychlřjř nřvrat k přvodnřmu nřzvu (1945–46). Je zřjrnř, že dřvody k obřma aktřm přejmenovřnř byly rozdřlnř. Ve třicřtřch letech to byly pohnutky spřře symbolickř (pieta vřři Tomřři Bařovi) a ekonomickř, neboř ze zmřny nřzvu Otrokovicřm plynulo pevnř sepřtř s firmou Bařa a zřruka dynamickřho rozvoje a prosperity. V povřleřnřch letech dořlo v řeskoslovensku k plošnřmu přejmenovřvřnř mřst, jejichř nřzev byl zmřnřn po 1. řřjnu 1938, tedy „v dobř nesvobody“. Dřvod k nřvratu obce k přvodnřmu jměnu byl tedy čistř formřlnřho rřazu. Lze konstatovat, že k přejmenovřnř obce roku 1939 dořlo vlastnř „v nevhodnř dobř“ a roku 1945 pak hrřlo vřznamnou roli, že ve Zlřnř i Otrokovicřch rostl vliv KSČ a postupnř se zostřovala protibařovskř propaganda třto strany.⁴⁷

Z nařeho pojednřnř je třř patrnř, že zřmřry a samotnř podstata řinnosti firmy Bařa a mřstskř rady ve Zlřnř v mnohřch aspektech prakticky splyvaly v jedno. To je zřjrnř napřřklad z řčasti zřstupcř obou subjektř na pořateřnřch jednřnřch s představiteli obce Otrokovice, přřpadnř na finanřnř řčasti př řvahřch o přejmenovřnř podkarpatskř vesnice Bařovo.

Z jednřnř Mřstopisnř komise byl rovnřř patrnř drobnř generařnř rozkol uvnitř tehdeřř historickř obce – zatřmco starřj generace reprezentovřna Josefem Vřtřzslavem řimřkem (1870–1941) byla př jednřnř Mřstopisnř komise řAVU jednoznařnř proti zmřnř nřzvu,⁴⁸ mladřj generace – Karel Stloukal a jeho generařnř vrstevnřk Jaroslav Prokeř – proti přejmenovřnř nemřli vřraznřch nřmitek, a dokonce se svřm podřlem o nř zasazovali. V kontextu doby vřřak lze přřřitat volnřjřsmř smřřlenř obou mladřřch historikř, kteřř se s teoriř řechoslovakismu, ale i jinřmi novřmi podnřty doby ztotořřovali třsnřjř neř jejich univerzitnř uřitelř.

3. Mřstnř trati, řtvrtř a ulice mřsta Zlřna (a přřpojenřch obci)

V řvodu studie jsme zmřnili jeden zřjrnřvř pramen, kterř lze vyuřit k problematice mřstnřch a pomřstnřch nřzvu Zlřna a blřzkřho okolř – prvnr kapitolu Stloukalovřch pamřtř vřnovanou starřmu předbařovskřmu Zlřnu.⁴⁹ Z jejřho textu je patrnř, že Stloukal i po letech uvařoval nad mřstopisem svřho rodnřho mřsta v historickřch souvislostech a snařil se je propojit se svřmi vlastnřmi vzpomřnkami na dřtstvř. Nepochybnř si uvřdomoval, že

se stavebním rozvojem města, jeho rozšiřováním a modernizací se ve velmi krátké době, během prvních desetiletí 20. století, pomalu vytrácel „genius loci“ starého Zlína, zanikající především ve stínu batovské výstavby. Co nezmizelo pod dlažbami moderních domů, to pak podleho velkému požáru Zlína v roce 1921 – starobylé renesanční budovy na náměstí včetně radnice. S tímto vědomím se proto Stloukal rozhodl zachytit přibližný místopis zanikajícího města, který si ponechává svou výpovědní hodnotu i pro současnost. V citovaném textu se Stloukal „prochází v duchu starým Zlínem“, jeho ulicemi, ale také místními tratěmi. Ke každé ulici i místní trati pak doplňuje historický kontext, zamýšlí se zde i nad proměnami místních názvů. Na tomto faktografickém základě pak byl Stloukal schopen vypracovat pro zlínskou městskou samosprávu několik seznamů místních tratí s podrobným odborným komentářem, různé elaboráty, doporučení a vyjádření.

Když ve třicátých letech došlo k přeměrování katastru města Zlína a v této souvislosti rovněž k revizi ulic a místních tratí, náměstek starosty Zavrtálek k těmto aktivitám přizval jakožto konzultanta bez zaváhání Karla Stloukala. Seznam místních tratí Zlína a přilehlých obcí sice již o půlstoletí dříve otiskl František Bartoš ve svém národopisném díle *Lid a národ* (1883),⁵⁰ jedná se však spíše o jen přibližný a nikoliv kompletní přehled. Stloukal, připraven svými poznámkami k místopisu starého Zlína a neocenitelnou možností autopsie, proto vypracoval podrobný seznam místních tratí v několika různých verzích.⁵¹ V seznamu z dubna 1940 přímo vysvětluje původ některých méně jasných názvů – Na Valech, Na Stráži, U Válku, Šraňky, Rummy, Zarámí, Santražiny, Katovec či Oltěře. Zatímco k většině jmenovaných nalezl etymologii přímo v písemných pramenech, pro pomístní jméno „U Kláštera“ nenalezl žádnou zmínku, neboť žádný zlínský klášter prameny nedokládají.

Poznámky o místních názvech města Zlína Stloukal využil i po druhé světové válce. Např. když byla v roce 1947 vybudována nová obytná čtvrť mezi tehdejší třídou Maršála Stalina (třída Tomáše Bati) a starou Příluckou ulicí (Přílucká-Štefánikova), obdržel od Národního výboru velkého Zlína dotaz, zda mají pro novou čtvrť a jednotlivé ulice užít starého názvu místní trati Obeciny, či lidově Obeciny.⁵² Stloukal na dotaz odpověděl ve smyslu, že spisovný název pomístní trati byl ve skutečnosti odlišný (Občiny) a „název Obeciny jest nářečový, Obeciny lidově zlínský“. Doporučuje buďto užití spisovaného názvu, či jeho nářečního ekvivalentu Obeciny. Tvar „Obeciny“ je podle něj dvojnásobný.⁵³ Zlínská samospráva nakonec vzala na vědomí Stloukalovo doporučení nářečního tvaru a jednotlivé ulice nové čtvrti pojmenovala Obeciny s doplňující římskou číslicí.

Že se Stloukal zajímal také o jednotlivé obce připojené ke Zlínu, je zřejmé z korespondence mezi ním a Národním výborem velkého Zlína z listopadu 1946. Národní výbor se ho tehdy dotazoval, zda ve svých připravovaných Dějinách města Zlína bude reflektovat i ostatní připojené obce ke Zlínu – Příluky, Mladcovou, Kudlov, Prštné a Louky, což Stloukal potvrdil.⁵⁴

Zajímavé by bylo rovněž zjistit názor Karla Stloukala na místní jméno Mladcová, dříve psané Mlatcova. V korespondenci s Městskou radou ve Zlíně z listopadu 1934 se náměstek Zavrtálek dotazuje, zda se Stloukal jakožto historik kloní k nově užívanému oficiálnímu názvu obce „Mladcová“, či ke staršímu „Mlatcova“. Z citovaného dopisu vyplývá, že starosta obce Mladcové společně s jistým MUDr. Vladimírem Fajkusem⁵⁵ vyvíjel snahu o navrácení původního „starobylého“ tvaru „Mlatcova“ a že zmíněný Fajkus se Stloukalem o této věci údajně hovořil. Stloukalova odpověď ovšem bohužel chybí – nenachází se ani v osobní pozůstalosti, ani ve fondu Archiv města Zlína. Naskytá se ovšem domněnka, že se Stloukal snad přiklonil k této nesprávné variantě místního jména. Jediná správná varianta totiž zní „Mladcová“, vzniklá spojením osobního jména Mladec (mladъ-) připojením přivlastňovací přípony -ova → Mladcova, tedy Mladcova ves/lhota/osada.⁵⁶

4. Zlín a Gottwaldov – dva názvy jednoho města

Ve starší regionální historiografii jihovýchodní Moravy, živené významnou měrou i lidovou interpretací historických událostí a místními pověstmi, se etymologie oikonyma Zlín vysvětlovala dokonce několika různými verzemi.⁵⁷ Podle některých byl tento název odvozen od zlých událostí, jež město v dávné minulosti postihly; podle jiných mělo být město pojmenováno podle zde převažujícího jílovitého podloží (slín → Zlín); stejně nepravděpodobně vyznívala pověst, že se původní osada na místě pozdějšího města nazývala Zlaté jablko (Zlaté japko).⁵⁸ Tyto archaické interpretace byly v průběhu 20. století spolehlivě vyvráceny za využití moderních historických a filologických metod. V současnosti proto panuje jednoznačná shoda historiků na tom, že název „Zlín“ byl odvozen od mužského osobního jména Zla (Zьl-a), spojením kmene Zla s přivlastňovací příponou -ín → Zlín. Analogie nejbližší Zlínu lze hledat v názvech Hulína (Hula + -ín → Hulín) a Kojetína (Kojeta + -ín → Kojetín).⁵⁹

K původu toponyma Zlín se Karel Stloukal vyjádřil několikrát. Téma obšírněji představil v rukopise svých *Dějin města Zlína*, stručněji pak v drobné publikaci *550 let města Zlína* vydané v roce 1947 a ve článku otištěném téhož roku v *Časopise Matice moravské* pod názvem *Dva problémy z městských dějin moravských*.⁶⁰ V těchto textech je pro Stloukala samotné pojmenování města důkazem, že vzniklo teprve v polovině 13. století jakožto nově založené kolonizační městečko (oppidum).⁶¹ Dodejme, že zmíněnou Stloukalovu studii podrobil o deset let později dílčí kritice Ladislav Hosák v *Časopise Společnosti přátel starožitností*, když se zamýšlel nad středověkou kolonizací oblasti Podřevnicka.⁶² Podle Hosáka konstatoval Stloukal správně, že byl Vilém z Hustopečí majitelem území při středním toku Dřevnice, jednoznačně však odmítl datování vzniku Zlína mezi léta 1257 až 1261. Odkazuje zde přitom především na čelední jména osad při střední Dřevnici, která musela být osídlena výrazně dříve; poosobní koncovka v názvu města zároveň podle Hosáka nevylučuje, že Zlín existoval již před polovinou 13. století.⁶³ Pro tuto skutečnost svědčí i poměrně vhodné místo k osídlení. Hosák ovšem nepopírá, že za Viléma z Hustopečí probíhal v oblasti kolonizační proces a že se v téže době Zlín stal městečkem (oppidum). Stloukal se vůči této kritice ohradil korespondenční cestou v září 1957 slovy, aby Hosák své kritické poznámky „*také poněkud obšírněji zdůvodnil a pak teprve zveřejnil*“.⁶⁴ Odpovědi se Stloukal ovšem již nedočkal, o pouhé dva měsíce později zemřel...

Karel Stloukal se s problematikou etymologie názvu Zlína potýkal po několik desetiletí především v rámci příprav *Dějin města Zlína*. Zajímavým se proto může jevit Stloukalův osobní i profesní přístup k otázce úředního přejmenování města Zlína na Gottwaldov k 1. lednu 1949.⁶⁵ Změnu názvu původně historického, posléze baťovského města chápal tehdy relativně objektivně jako přirozený jev historického vývoje a rovněž jakožto významný doklad změny politického systému státu z demokratického na totalitní. Ve svých textech z přelomu čtyřicátých a padesátých let k novému názvu svého rodného města tedy přistupuje neutrálně, pohledem nezávislého pozorovatele a komentátora.⁶⁶

Historikovy názory na tuto problematiku našly jednou také využití v praxi. Když v dubnu 1949 Stloukal posuzoval rukopis Eduarda Maloty „*Topografie Gottwaldova*“ pro Národní výbor města Gottwaldova, byl se zasláným elaborátem hrubě nespokojen a v odpovědi zaslal několik kritických poznámek k textu. Ve svém posudku mimo jiné uvedl, že „*autor by měl vyhledat spíše usnesení MNV o změně názvu Zlín na Gottwaldov, zjistit odkud vyšel podnět a vyložit celé jednání o tom s úřady s konkrétními daty. To by mělo dokumentární cenu pro budoucnost, ale to vše tam chybí*“.⁶⁷ Malotovu kompilaci nevalné hodnoty však ve svém dopise odsuzuje především kvůli těžkým faktografickým nepřesnostem, např. když Malota odvozuje v kontextu starších pověstí název města Zlína od „*Slín*“.⁶⁸ V souvislosti s předchozí částí

studie o Otrokovicích dodejme, že v témže dopise Stloukal poukazuje rovněž na Malotovu zvrácenou etymologickou domněnku, že „*pojmenování Otrokovic se odvozuje do chlapeckého ústavu*“.⁶⁹

Stloukalovy reflexe baťovského a gottwaldovského Zlína by byly poněkud neúplné, pokud bychom neodcitovali alespoň jeden záznam z historikova pera srovnávající baťovský pracovní systém se systémem panujícím v Československu po únoru 1948: „*Zní to jako ironický paradox, ale je to krutá pravda: předobrazem dnešního systému práce v ČSR byl – Tomáš Baťa. Případá mi, že celý tento vykořisťovatelský systém vybičování výkonnosti, údernictví atd. až po ty ‚mladé muže‘ Baťovy je přenášen ze Zlína do celého státu – ovšem podle vzoru SSSR.*“⁷⁰ Snad také kvůli srovnání těchto dvou systémů se Stloukal nad přejmenováním Zlína na Gottwaldov ani příliš nepozastavoval... Dodejme zároveň, že citovanou výrazně skeptickou Stloukalovu poznámku Bohumil Jiroušek připisuje momentálnímu skeptickému rozpoložení pisatele na počátku let padesátých, kdy procházel zásadní existenční (a de facto i existenciální) krizí.⁷¹

5. Uherské Hradiště a Uherský Ostroh

V samém závěru své profesní dráhy, na přelomu let čtyřicátých a padesátých, Stloukal k problematice úředního přejmenování místních názvů jihovýchodní Moravy promluvil ještě jednou, naposledy. V prosinci 1949 byl oficiálně osloven Václavem Letošníkem (1891–1955),⁷² vedoucím pracovníkem Archivu Ministerstva vnitra, aby se znalecky vyjádřil k záměrům přejmenování slováckých měst Uherského Hradiště na „Hradiště“ či „Slovácké Hradiště“ a Uherského Ostrohu na „Ostroh“.⁷³

Snahy o vypuštění přívlastků „Uherský“ a „Uherské“ u těchto dvou slováckých měst byly relativně staršího data, avšak teprve po skončení druhé světové války nabyly většího významu především kvůli dobovým souvislostem – protiněmeckým a protimaďarským náladám obyvatelstva, ale především díky tehdejší vládní politice plošného přejmenování měst a obcí s historicky kontroverzním pojmenováním, jejíž kořeny lze vysledovat již v Košickém vládním programu z dubna 1944.⁷⁴

Na moravsko-slovenském pomezí se vyskytují celkem tři oikonyma s přívlastkem „Uherský“ a „Uherské“ – Uherské Hradiště, Uherský Ostroh a Uherský Brod. Problematika názvu těchto tří sídel městského typu má však poněkud odlišné historické souvislosti. Zatímco v případě Hradiště a Ostrohu se začalo užívat doplňujícího přívlastku teprve v novověku,⁷⁵ v případě Uherského Brodu je obecně uznáváno, že jeho plný název byl ustálen již od 13. století.⁷⁶ Z tohoto důvodu v Uherském Brodě po roce 1945 žádné výraznější snahy o úpravu názvu neproběhly,⁷⁷ zatímco v Uherském Ostrohu a Uherském Hradišti toto téma v téže době široce rezonovalo. Obě města tehdy procházela územními a správními proměnami, krátce po roce 1945 k nim byly připojeny okolní menší obce a tím došlo ke vzniku větších územních celků. Dne 18. listopadu 1947 se Zemský národní výbor usnesl na sloučení Uherského Ostrohu, Ostrožského Předměstí a Kvačic v jednu obec, což bylo realizováno v roce následujícím.⁷⁸ K 1. lednu 1948 vzniklo rovněž „velké“ Uherské Hradiště, jehož součástí se tak staly okolní obce Mařatice, Sady (Derfle) a Staré Město, k 24. říjnu 1949 se pak k městu připojily také Jarošov a Kunovice.⁷⁹ Krátce po konstituování širšího hradištského městského celku se národní výbory na městské, okresní i zemské úrovni shodly na přejmenování města na „Hradiště“. V letech 1948 a 1949 se otázkou přejmenování Uherského Hradiště začalo vážně zabývat již ministerstvo vnitra. Archivní rada Letošník, který se na problematiku místního názvosloví dlouhodobě zaměřoval, proto jen krátce poté oslovil předního znalce regionu Karla Stloukala, který stál o více než deset let dříve u přejmenování Otrokovic na Baťov.

Představme si, jaký postoj k úpravě obou názvů Stloukal zaujal. V případě prvého historik v zásadě souhlasil s předloženými argumenty, že název Uherské Hradiště je ahistorický a že se v minulosti používalo pouze názvu „Hradiště“, nejen v oficiálním, ale i nářečním podání. Zároveň ovšem považoval za nedostatečné odpoutat název města od adjektiva „Uherské“, tedy že je nutné k názvu doplnit rozlišovací přídomek. V následujících odstavcích dopisu pak Stloukalovi poněkud „ujela pouta představivosti“. Jakožto nejhodnější totiž navrhoval název „Hradiště Velehrad“, neboť konstatoval, že je na místě současného Uherského Hradiště. „Pokud jde o tento přídomek, doporučoval by se nejlépe název „Hradiště Velehrad“, pro který mluví důvod obnovení starého názvu místa z doby velkomoravské, neboť posledními archeologickými výzkumy bylo nesporně prokázáno, že starý velkomoravský Velehrad stával na místech dnešního města Hradiště. Proti takovému obnovení starého názvu Velehrad mluví pouze okolnost, že název Velehrad již nese nedaleká obec Velehrad. Možné záměně obou míst by se však snadno dalo čeliti tím, že by dnešnímu Velehradu byl dán přídomek „Klášter Velehrad“ nebo „Svatý Velehrad“ [...].“⁸⁰ Připouští zároveň druhou variantu názvu „Přemyslovo Hradiště“ připomínající zakladatele města, krále Přemysla Otakara II. Možnost „Slovácké Hradiště“ se mu naopak jevila jako nejméně vhodná. Je poněkud zvláštní, že na počátku padesátých let, v době tuhého stalinismu, Stloukal navrhoval právě tyto názvy, které byly v přímém rozporu s tehdejší politickou situací. Zároveň však je možné, že byt byl osloven jakožto odborník, tak své návrhy myslel ironicky – jeho deníky z této doby jsou totiž ironickými poznámkami o aktuálních událostech takřka přeplněny.⁸¹

Střízlivější názor však Stloukal vyjádřil v případě možného přejmenování Uherského Ostrohu – zde navrhoval variantu „Moravský Ostroh“,⁸² což mohlo být v tehdejší politické ovzduší teoreticky akceptovatelné. V případě Uherského Ostrohu pak Stloukal osvětlil, že by volil přídomek „Moravský“.

Zda měla Stloukalova odpověď nějaký ohlas v Praze, bohužel nevíme. Žádná další korespondence mezi historikem a ministerstvem vnitra již zřejmě neproběhla a ani žádný ze Stloukalových návrhů později nikdy v oficiální rovině nezazněl. Obě slovácká města, jejichž název měl být po druhé světové válce změněn, se v konečném důsledku vrátila k původním jménům, byť každá trochu jinou cestou. V případě Uherského Hradiště se zjednodušený název „Hradiště“ nakonec vůbec neujal a ani nebyl úředně potvrzen – snad i z tohoto důvodu se o snahách o přejmenování města z rozsáhlé monografie z roku 1981 nedozvídáme prakticky nic.⁸³ V Uherském Ostrohu nakonec k úřední změně názvu došlo, ale jen na poměrně krátké období osmnácti let. Přejmenování města na „Ostroh“ bylo realizováno 8. srpna 1950 vyhláškou ministerstva vnitra po dohodě s místním národním výborem,⁸⁴ během následujících let ovšem docházelo k vážným problémům v poštovním i úředním styku – zjednodušený název Ostroh se zkrátka velmi často zaměňoval s jinými názvy obcí, např. i s názvem Ostrov.⁸⁵ Místní národní výbor v Ostrohu se tak nakonec rozhodl k návratu k původnímu názvu, a sice k 23. dubnu 1968, kdy se město stalo opětovně Uherským Ostrohem.⁸⁶

Zastavme se ale ještě krátce u domněnky, kterou Stloukal vyslovil v souvislosti s lokalizací původního velkomoravského Velehradu v oblasti dnešního Uherského Hradiště. Můžeme si totiž položit nikoliv bezvýznamnou otázku, z jaké dobové archeologické literatury při své argumentaci čerpal? V té době již takřka sto let probíhaly průběžné archeologické vykopávky Starého Města u Uherského Hradiště, které již tehdy předpokládaly, že na tomto místě stál dávný Velehrad. Na dlouholeté výkopové práce Antonína Zelnitva v roce 1948 navázal Vilém Hrubý, který shrnul výsledky průzkumu lokality v publikaci z roku 1964.⁸⁷ Dokonce ještě v roce 1960 přední archeolog slovanské Moravy Josef Poulík konstatoval, že otázka lokalizace velkomoravského Veligradu „nebyla dosud jednoznačně vyřešena“.⁸⁸ Naskýtá se proto alespoň částečně uspokojující vysvětlení, že Stloukal tehdy operoval již s územním rozsahem

„velkého“ Uherského Hradiště, tedy včetně připojeného Starého Města, jež bylo považováno za původní Velehrad. Diskuze o stáří osídlení Uherského Hradiště ovšem nadále zůstává otevřená i v současnosti – zatímco Vilém Hrubý se domníval, že jádro nejstaršího osídlení oblasti bylo v lokalitě Na Valách, Zdeněk Měřínský ve svých posledních pracích dokazoval, že jádro leželo spíše na ostrově sv. Jiří, tedy současného města Uherského Hradiště.⁸⁹

6. Závěr

V příspěvku jsme představili několik vybraných kapitol o místních a pomístních názvech jihovýchodní Moravy, jimiž se odborně zabýval historik Karel Stloukal v krátkém období od třicátých do padesátých let minulého století. V některých případech navrhoval úpravy názvů (ulice a místní části Zlína, Uherské Hradiště a Uherský Ostroh), jindy se osobně zasažoval o přejmenování obce (Otrokovice – Bašov), případně se k jednotlivým proměnám místního názvosloví jen vyjadřoval pasivně či jen zpovzdálí (Zlín – Gottwaldov). Základem Stloukalova zájmu o toponomastiku však byla etymologie oikonyma Zlín a sídel nejbližšího okolí, což představovalo širokou přípravu pro jeho *Dějiny města Zlína*. Ačkoliv mnohé z jeho návrhů či doporučení nebyly realizovány, lze říci, že v osobě Karla Stloukala můžeme spatřovat předního znalce toponomastiky moravsko-slovenského pomezí ve sledovaném období od třicátých do padesátých let minulého století. Přestože se k některým případům místních názvů vyjadřoval především korespondenčně a nikoliv publikačně, lze tuto problematiku označit za významnou část jeho rozsáhlého badatelského díla věnovaného regionálním dějinám Moravy.

Záměrně byly ve studii reflektovány lokality širší oblasti jihovýchodní Moravy, zahrnující nejen Slovácko, ale i přiléhající dvě národopisné oblasti – Valašsko a Hanou. Vzhledem ke skutečnosti, že Stloukal reflektoval místní a pomístní názvy takto rozlehlé části Moravy, je mimo jiné stále patrné, že termín „jihovýchodní Morava“ má své terminologické opodstatnění.

Vzhledem k tomu, že Karel Stloukal v roce 1938 doporučoval Městské radě ve Zlíně „starý název místní, vzniklý historicky nebo z lidového tvoření všude hájiti, poněvadž je v něm kus cenného dědictví kulturního“⁹⁰ vyvstávají k našemu tématu další otázky. Nalik byl sám Stloukal věrný této zásadě? V případě ulic a místních tratí města Zlína o tom nelze pochybovat, avšak proč mu nebylo „proti srsti“ opustit jeden z nejstarších názvů na Moravě (Otrokovice) a nahradit jej novotvarem (Bašov)? Zde zřejmě jasnou odpověď nenalezneme. Můžeme se pouze domnívat, že Stloukal byl v daném případě názorově pružný, případně si hodlal udržet nadstandardní vztahy se zlínskou samosprávou nebo naopak pojmenování obce Bašov pojal jako upřímný hold Tomáši Bašovi, jehož si na jednu stranu vážil a na druhou stranu si od něj vždy udržoval osobní odstup...

Poznámky:

- 1 K tomu blíže viz Peluňk, Lukáš F. *Dějiny města Zlína – historiografický odkaz Karla Stloukala*. In: Marek, Pavel a kol. *Historik a jeho dílo: kniha věnovaná 80. výročí narození prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 254–263.
- 2 Jirošek, Bohumil. *Karel Stloukal: profesor obecných dějin*. České Budějovice: nakladatelství Halama, 2014. 271 s.
- 3 Matouš, Rudolf. *Dějepisec Zlína šedesátníkem. Podřevnicko: vlastivědná kronika* 4, 1948, č. 2, s. 32; Eršil, Jaroslav. *Professor Stloukal sedmdesátníkem. Časopis Společnosti přátel starožitností* 65, 1957, s. 223; Polišenský, Josef. *Karel Stloukal 1887–1957. Československý časopis historický* 6 (56), č. 3, s. 620; Týž. *Panu profesorovi s úctou*. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*.

9. svazek, 1987. V Gottwaldově: Okresní archiv, 1985, s. 45–54; V a n ě k, Jiří. Vzpomínáme univ. prof. Karla Stloukala. *Podřevnicko* 2, 1968, č. 1, s. 36–37.
- 4 P o k l u d a, Zdeněk. Historik Zlína Karel Stloukal. *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*. 9. svazek, 1987. V Gottwaldově: Okresní archiv, 1985, s. 55–61.
- 5 V a l ů š e k, David. Karel Stloukal a archiv města Zlína. In: Čermáková, Jana, ed. et al. *Městské archivy & městští archiváři*. Brno: Statutární město Brno, 2010, s. 273–290; Týž. Zlínské návraty historika Karla Stloukala. *Magazín Zlín*, 2013, č. 5, s. 12–13.
- 6 Bohužel je nutné hned na tomto místě konstatovat, že se zde mnoho archiválií k tématu nenašlo.
- 7 S t l o u k a l, Karel. *Historie mého života: skutečnost poněkud z básněná*. Praha: Casablanca, 2012. 311 s.
- 8 P e l u n ě k, Lukáš F. „Bařov, nejmladší město moravské.“ In: Křížová, Lenka a kol. *Od Karlova mostu ke Gottwaldovu: osobní jména v názvech měst a míst*. Praha: Historický ústav, 2017, s. 93–102.
- 9 Následující text věnovaný procesu přejmenování Otrokovice na Bařov vychází obsahově z citované práce autora a je doplněn o nové poznatky získané z archivních pramenů v mezidobí.
- 10 B a r t o š, Josef a kol. *Otrokovice: dějiny a současnost: 1131–1981*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství pro Městský národní výbor v Otrokoviciích, 1981. 263 s.; E l i á š o v á, Klára. *Architektura a urbanismus Otrokovice ve 20. století*. Olomouc 2007 (nepublikovaná bakalářská práce); K ř e č e k, Vojtěch. Začátky budování Bařova a naplavování. *Acta musealia. Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně* 9, 2009, č. 1–2, s. 111–117; C e t k o v s k ý, Marek. *Stavební vývoj tovární kolonie v Otrokoviciích-Bařově v letech 1930–1948*. Opava 2011 (nepublikovaná bakalářská práce); M a r u š á k, Ivo. Otrokovice v letech 1945–1948 (demografický a politický vývoj obce od osvobození do konce roku 1948). *Východní Morava* 3, 2013, s. 91–109; P o k l u d a, Zdeněk. *Bařňák–Bařov: 1929–1939*. Otrokovice: Město Otrokovice, 2014. 85 s.
- 11 Srovnej K r a m á ř o v á, Věra. Otrokovice – město na rozhraní tří regionů. *Podřevnicko* 5, 1996, č. 4, s. 4–5.
- 12 T r a p l, Miloš. Od zrušení poddanství ke vzniku Československa. In: Bartoš, Josef a kol. c. d., s. 54–77, zde s. 69; B e d n a ř í k, Ivan et al. *90 let místní dráhy Otrokovice – Zlín – Vizovice*. [S.I.]: [s.n.], [1989], [30] s.
- 13 Srovnej S k o u p ý, Arnošt. Město. In: B a r t o š, Josef a kol. c. d., s. 224; K u č a, Karel. *Města a městečka Čech, Moravy a Slezska, 4. Díl, Ml–Pan*. Praha: Libri, 2001, s. 918; S l a d k o w s k i, Marcel. Otrokovice městečkem v raném novověku? *Východní Morava* 2, 2012, s. 141–142.
- 14 P o k l u d a, Zdeněk. Na cestě k socialismu. In: Bartoš, Josef a kol. c. d., s. 187–188; Štroblík, Vladimír. Správní vývoj obcí okresu Gottwaldov. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*. 7. svazek, 1985. V Gottwaldově: Okresní archiv, 1985, s. 136.
- 15 K tomuto pragmatickému kroku Bařa dospěl zřejmě na základě doporučení svého přítele, tehdejšího československého velvyslance v Rakousku Huga Vavrečky (1880–1952), jenž doporučoval rozšíření výroby blíže k vodnímu toku – v daném případě k řece Moravě. Srovnej V a v r y s, Hugo. *Život je spíš román: (výbor z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky)*. Třebíč: Arca JiMfa, 1997, s. 23, 25; P o k l u d a, Zdeněk. *Bařňák–Bařov*, s. 8.
- 16 K ř e č e k, Vojtěch. c. d., s. 11; P o k l u d a, Zdeněk. *Bařňák–Bařov*, s. 14.
- 17 Tamtéž.
- 18 K ř e č e k, Vojtěch. c. d., s. 12; P o k l u d a, Zdeněk. *Bařňák–Bařov*, s. 23.
- 19 Státní okresní archiv Zlín (dále SOKA Zlín), fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 4 (zápis o schůzi obecní rady z 30. 8. 1932; zápis o schůzi obecního zastupitelstva z 8. 10. 1932).
- 20 SOKA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 42 (Pamětní kniha obce Otrokovice, díl II., s. 345).
- 21 Konec Krčmova života byl tragický – jeho propojení s prvorepublikovým politickým systémem a příslušnost k agrární straně byly příčinou jeho zatčení gestapem v září 1939 a několikaletého věznění, z něhož se vrátil již s podlomeným zdravím. Srovnej B a r t o š, Josef. V letech 1918–1945. In: Bartoš, Josef a kol. c. d., s. 139.
- 22 SOKA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 5 (zápis o schůzi obecního zastupitelstva z 5. 6. 1933); inv. č. 42 (Pamětní kniha obce Otrokovice, díl II., s. 235); inv. č. 165 (zápis z června 1933).

- 23 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 5 (zápis o schůzi obecní rady z 9. 6. 1933).
- 24 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 5 (zápis o schůzi obecní rady z 11. 6. 1933).
- 25 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 5 (zápis o schůzi obecního zastupitelstva z 15. 6. 1933).
- 26 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 42 (Pamětní kniha obce Otrokovice, díl II., s. 237–242).
- 27 SOkA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 602 (pracovník Domu služeb Baťa Brno Zavrtálkovi 1. 7. 1933).
- 28 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 5 (zápisy o schůzi obecního zastupitelstva 26. 9. 1933 a 27. 9. 1933).
- 29 Baťovo (Баѳово, maď. Bányú). Zdůrazněme, že název obce nemá se jménem „Baťa“ nic společného. Až do konce existence Rakouska-Uherska byl oficiální název obce maďarský – „Bányú“ či „Batyú“, k doplnění slovensky znějícího „Baťovo“ = „Баѳово“ došlo až v prvních letech ČSR. V Chytilově místopisu je obec uváděna ještě pod původním maďarským názvem. Po druhé světové válce byla obec – již v rámci Sovětského svazu – přejmenována na „Вузлове“ (1946), nedlouho po rozpadu SSSR pak obdržela zpět název původní (1995). Srovnej Chytilův místopis republiky Československé. Praha 1922, s. 1612; <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%BE> [cit. dne 1. 10. 2018].
- 30 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 5 (zápis o schůzi obecního zastupitelstva 26. 9. 1933).
- 31 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 5 (zápis o schůzi obecního zastupitelstva 27. 9. 1933).
- 32 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, inv. č. 1487 (Zavrtálek Stloukalovi 24. 5. 1935; připojen opis protokolu z jednání obecního zastupitelstva Baťova); SOkA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 602 (materiály k přejmenování Otrokovice).
- 33 Původní název obce poprvé zmiňován roku 1141, etymologicky lze odvodit od slova „otrok“, tj. v původním významu „dítě“. H o s á k, Ladislav a Š r á m e k, Rudolf. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž*. Praha: Academia, 1980, s. 211–212.
- 34 SOkA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 602 (Stloukal Zavrtálkovi 9. 11. 1934, potvrzeno pisatelem dopisu).
- 35 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, inv. č. 1384 (dopis Stloukala 8. 6. 1935).
- 36 SOkA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 602 (záznam z jednání se starostou 26. 2. 1935).
- 37 SOkA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 602 (kopie dopisů).
- 38 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 6 (zápis o schůzi obecní rady 10. 11. 1936).
- 39 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 6 (zápis o schůzi obecní rady 19. 11. 1936).
- 40 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 6 (zápis o schůzi obecní rady 19. 8. 1937).
- 41 SOkA Zlín, fond Městský národní výbor Otrokovice, inv. č. 38 (Pamětní kniha obce Otrokovice, III. díl, s. 29).
- 42 SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 6 (zápis o schůzi obecní rady 24. 10. 1937; zápis o schůzi obecního zastupitelstva 1. 12. 1937).
- 43 Tento argument zaznívá nejen u Stloukala, ale i u advokáta Mikyny a zástupců zlínské městské rady.
- 44 Výnos ministerstva vnitřní z 27. 7. 1939 č. 8010/39; SOkA Zlín, fond Obecní úřad Otrokovice, inv. č. 7 (zápis o schůzi obecního zastupitelstva 31. 8. 1939); inv. č. 10 (zápis o schůzi obecní rady 3. 8. 1939); fond Městský národní výbor Otrokovice, inv. č. 38 (Pamětní kniha obce Otrokovice, III. díl, s. 91).
- 45 Výnos ministerstva vnitřní z 18. 5. 1945 č. B-8150-12/5-45-III 1.
- 46 SOkA Zlín, fond Městský národní výbor Otrokovice, inv. č. 1 (zápisy o schůzích NV v Otrokovicích ze 17. 4. a 12. 6. 1946); inv. č. 15 (zápis rady NV z 15. 5. 1946); inv. č. 267 (upozornění na nesprávné pojmenování železniční stanice v Baťově); inv. č. 384 (stanovení úředního názvu Otrokovice). Srovnej M a r u š á k, Ivo. c. d., s. 99.
- 47 Srovnej P o k l u d a, Zdeněk. *Šedesát let zlínských dějin*. Zlín: Esprint, 2006, s. 115–116.

- 48 Josef Vítězslav Šimák byl mezi lety 1913 až 1941 jednatelem Komise, jejíž činnost podle Ivana Lutterera a Hany Kábové mezi 1933 až 1945 stagnovala. Z případu projednávání návrhu na změnu názvu Otrokovic je však zřejmé, že se Komise v této době scházela zvláště k jednotlivým případům. Srovnej L u t t e r e r, Ivan. K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV. *Onomastický zpravodaj* 24, 1983, s. 10–21; K á b o v á, Hana. Místopisná komise České akademie věd a umění v letech 1913–1952. *Práce z dějin Akademie věd* 7, 2015, č. 1, s. 61–88, zde s. 67, 75.
- 49 Starý Zlín. In: S t l o u k a l, Karel. c. d., s. 29–73.
- 50 B a r t o š, František. *Lid a národ: sebrané rozpravy národopisné a literární Františka Bartoše*. Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1883, s. 12.
- 51 SOKA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 1487, korespondence Karla Stloukala a Městské rady Zlín.
- 52 Tamtéž.
- 53 SOKA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 1318. V dopise rovněž upřesňuje dvojznačnost tvaru Obecny: „*obecně abstraktní věci proti konkrétním, nikoli soukromé proti obecním*“.
- 54 SOKA Zlín, fond Archiv města Zlína, inv. č. 1318.
- 55 Jedná se zřejmě o synovce etnografa a dialektologa Františka Bartoše, jehož jméno zmiňuje Stloukal ve svých pamětech. Bližší životopisné údaje se ovšem nepodařilo dohledat. Srovnej S t l o u k a l, Karel. c. d., s. 45.
- 56 H o s á k, Ladislav a Š r á m e k, Rudolf. c. d., s. 81–82; Š t ý b r o v á, Miroslava. Mladcová. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Zlínsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1995, s. 516–519. Vlastivěda moravská.
- 57 Srovnej P o k l u d a, Zdeněk. Kapitoly z dějin Zlína I–VIII. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*. 9. svazek, 1987. V Gottwaldově: Okresní archiv, 1985, s. 69; Týž. *Sedm století zlínských dějin*, s. 6.
- 58 Srovnej P e k á r e k, Karel. *Starozlínské pověsti a lidové povídky*. Zlín: Bohumil Siegel, 1942, především s. 9–21 (kapitola Jag dostal Zlín méno).
- 59 S t l o u k a l, Karel. Dva problémy z městských dějin moravských. *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 331; Týž. *550 let města Zlína*. Zlín: Místní osvětová rada ve Zlíně, 1947, s. 17–18; H o s á k, Ladislav. Středověká kolonisace karpatské oblasti. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 65, 1957, č. 1, s. 6; H o s á k, Ladislav a Š r á m e k, Rudolf. c. d., s. 797; P o k l u d a, Zdeněk. Kapitoly z dějin Zlína I–VIII. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*. 9. svazek, 1987, s. 69; Týž. *Sedm století zlínských dějin*, s. 6.
- 60 S t l o u k a l, Karel. Dva problémy z městských dějin moravských. *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 324–340. Jedná se o upravený a doplněný text přednášky, kterou Stloukal proslavil 28. dubna 1947 v rámci cyklu přednášek k badatelským otázkám moravskoslezských dějin, jež v té době pořádala Historická sekce Matice moravské v Brně. Srovnej: Tamtéž, s. 324.
- 61 S t l o u k a l, Karel. *550 let města Zlína*, s. 17.
- 62 H o s á k, Ladislav. Středověká kolonisace karpatské oblasti. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 65, 1957, č. 1, s. 6.
- 63 Způsob odvození názvu Zlína je v citovaných pracích označován za archaický. Srovnej H o s á k, Ladislav. Místní a pomístní jméno na Gottwaldovsku jako historický pramen. *Zprávy Oblastního muzea v Gottwaldově* 63, č. 3–4, s. 81–83; Týž. *Z dějin Podřevnicka*. *Podřevnicko* 1967, č. 2, s. 5; H o s á k, Ladislav a Š r á m e k, Rudolf. c. d., s. 797; P o k l u d a, Zdeněk. Kapitoly z dějin Zlína I–VIII. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*. 9. svazek, 1987. V Gottwaldově: Okresní archiv, 1985, s. 66–67.
- 64 Moravský zemský archiv Brno, fond G 350 Ladislav Hosák, Stloukal Hosákovi 22. 9. 1957; Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, kart. 22, inv. č. 1166, nedatovaný koncept dopisu Ladislavu Hosákovi.
- 65 K tomu podrobněji viz H a n z a l, Jiří. Vytvoření Gottwaldova. Klement Gottwald a Gottwaldov ve světle soudobého tisku a archivních pramenů. *Vlastivědný věstník moravský* 26, 1974, č. 2, s. 134–145.
- 66 Srovnej především Stloukalovy deníky uložené v jeho pozůstalosti v Archivu Národního muzea v Praze.

- 67 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, dopis Národního výboru města Gottwaldova Stloukalovi ze 7. dubna 1949, Stloukalova odpověď z 15. dubna 1949.
- 68 Tamtéž.
- 69 Tamtéž.
- 70 Stloukalovu poznámku z kalendáře datovanou květnem 1950 připomíná rovněž Bohumil Jiroušek: Karel Stloukal, s. 213, pozn. 769.
- 71 Srovnej tamtéž.
- 72 K němu viz H o f f m a n n o v á, Jaroslava a P r a ž á k o v á, Jana. *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha: Libri, 2000, s. 378.
- 73 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, kart. 22, inv. č. 1141, Archiv ministerstva vnitra Stloukalovi 8. 12. 1949; odpověď Stloukala 4. 1. 1950. V dopise adresovaném Stloukalovi je odkazováno na studii Johanna Melicha otištěnou v roce 1940, předpokládající – údajně dle pisatele listu – že Uherské Hradiště bylo osídleno Maďary. Toto tvrzení je ovšem poněkud zjednodušující, neboť Melich pouze konstatuje, že označení „Uherský“ má souvislost především s někdejší linií hranice mezi Moravou a Uhrami, řekou Olšavou, ve středověku. Jeho irrelevantní tvrzení, že by pojmenování mohlo být uherského původu ovšem neznamená totéž, že město mělo být osídleno Maďary. Srovnej M e l i c h, Johann. Über den Namen Brünn. In: *Archivum Europae Centro-Orientalis* 6, 1940, č. 1–4, s. 185–207, především s. 191 až 193.
- 74 Podobně tomu bylo i v případě Otrokovic – Bařova, který byl nedopatřením přejmenován až „v době nesvobody“, jak československé úřady označovaly období po roce 1938.
- 75 Název „Uherský Ostroh“ byl úředně používán teprve od poloviny 19. století (1846), o něco dříve (1818) se rovněž v městských knihách užívá názvu „Uherské Hradiště“. Jak ovšem podotkl historik Rudolf Hurt ve svém článku z roku 1948, označení „Uherské Hradiště“ bylo běžné již v pramelech neúřední povahy ve druhé polovině 18. století. Srovnej H u r t, Rudolf. Ke jménu Uherské Hradiště. *Vlastivědný věstník moravský* 3, 1948, č. 3, s. 118–119.
- 76 Z e m e k, Metoděj et al. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1972, s. 40; T o m e č e k, Radek. *Uherský Brod: putování historií královského města*. Uherský Brod: Q Studio, 2002, s. 32. Srovnej H u r t, Rudolf. c. d., s. 119.
- 77 Srovnej B a r t o š, Josef, Z e m e k, Metoděj a K u k l i k a, Josef. Čtvrt století úsilí o socialistický Uherský Brod. In: Zemek, Metoděj et al. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1972, s. 275an.; T o m e č e k, Radek. c. d., s. 190an.
- 78 L u k á š, Ludvík. *Paměti města Ostrohu*. Ostroh: MNV, 1953, s. 135.
- 79 Č o u p e k, Jiří. Městský národní výbor v Uherském Hradišti, jeho vznik a vývoj. *Slovácko* 48, 2006, s. 227–245. Srovnej rozhodnutí Zemského národního výboru v Brně z 30. června 1947, čj. 11.374-III-15-47. V srpnu 1990 se ovšem Staré Město a Kunovice od Uherského Hradiště odtrhly.
- 80 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, kart. 22, inv. č. 1141, Karel Stloukal Archivu ministerstva vnitra 4. 1. 1950.
- 81 Srovnej Deníky ve Stloukalově archivní pozůstalosti.
- 82 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, kart. 22, inv. č. 1141, Karel Stloukal Archivu ministerstva vnitra 4. 1. 1950.
- 83 V e r b í k, Antonín a Z e m e k, Metoděj, eds. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 1981. 630 s. Srovnej ovšem korespondenci Městského národního výboru, která odhaluje, že návrhy k přejmenování města přicházely nikoliv od místních občanů, ale z naprosté většiny od jednotlivců z jiných československých měst a obcí.
- 84 L u k á š, Ludvík. c. d., s. 140.
- 85 Srovnej Č o u p e k, Jiří. Proměny města v letech 1850–1950. In: Rašticová, Blanka, ed. *Uherský Ostroh*. Uherský Ostroh: Město Uherský Ostroh, 2000, s. 240.
- 86 Srovnej Čoupek, Jiří. Nástin vývoje Uherského Ostrohu v 2. polovině 20. století. In: Rašticová, Blanka, ed. *Uherský Ostroh*. Uherský Ostroh: Město Uherský Ostroh, 2000, s. 247.
- 87 H r u b ý, Vilém. *Staré Město – Velehrad: ústředí z doby Velkomoravské říše*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, s. 10–11, potvrzení závěru s. 62.
- 88 P o u l í k, Josef. *Starí Moravané budují svůj stát*. Gottwaldov: Krajské nakladatelství, 1960, s. 60.

- 89 Srovnej M e ř í n s k ý, Zdeněk. *Morava na úsvitě dějin*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2011, s. 420. *Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid; sv. 4; G a l u š k a, Luděk*. K problematice předvelkomoravského opevnění Starého Města. In: Michna, Pavel, Unger, Josef a Nekuda, Rostislav, eds. *Z pravěku do středověku = Aus der Urgeschichte zum Mittelalter: sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1997, s. 73–83.
- 90 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, inv. č. 1487.
- 91 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, kart. 22, inv. č. 1141.
- 92 M e l i c h, Johann. c. d., s. 185–207.
- 93 Archiv Národního muzea Praha, fond Karel Stloukal, kart. 22, inv. č. 1141.

Textové přílohy

Příloha č. 1 (dotaz z Archivu Ministerstva vnitra)⁹¹

Archiv ministerstva vnitra
Praha III., dne 8. prosince 1949

Zn.: 171/1-18/11-1949/Arch.

Obce Uherské Hradiště a Uherský Ostroh
/: spr. o. Uherské Hradiště kraj Gottwaldovský

Slovutný pane universitní profesore!

Obec Uherské Hradiště byla sloučena s okolními obcemi a je třeba stanovití název nové obce takto vzniklé.

Místní národní výbor v Uherském Hradišti usnesl se ve své schůzi dne 1. 7. 1948 na návrhu, aby sloučením nově vzniklá obec nesla název „Hradiště“.

Okresní národní výbor v Uherském Hradišti usnesl se ve své schůzi dne 10. 8. 1948 název „Hradiště“ doporučiti.

Místopisná komise Zemské osvětové rady v Brně pokládá též za oprávněný název „Hradiště“ a to z těchto důvodů:

1/ Obnovuje se historický název města, který zněl až do šedesátých let 19. stol. jen Hradiště. Přívlastek „Uherské“ vznikl analogií podle Uherského Brodu.

2/ Přejde se nesprávným názorům, které proslovl J. Melich v časopise *Archivum Europe centro-orientalis* 1940,⁹² kde tvrdí na základě jména Uherské Hradiště, že toto město bylo založeno Maďary a jimi také osídleno.

Zemský archiv v Brně nemá námitek proti názvu „Hradiště“, avšak z důvodů rozlišovacích doporučuje rozšířiti tento název o přídomek.

Zemský národní výbor v Brně v uvážení, že v zemi České nese již 22 obcí název Hradiště a že tento název se vyskytuje ve spr.o. Český Těšín a že v daném případě jde o důležité středisko kulturní, historické, oblastní a národopisné, které nemůže býti zaměňováno svým názvem s jinou obcí, doporučuje, aby úřední název zmíněného města zněl „Slovácké“ Hradiště.

Archiv ministerstva vnitra si Vás dovoluje prosit o laskavé zaujetí stanoviska v této věci a o návrh, zejména pokud jde o přívlastek „Uherské“.

Zároveň by Vám byl archiv velmi vděčen za to, kdybyste se vyjádřil k usnesení obce Uherského Ostrohu, k níž byly připojeny sousední dvě obce, aby pro ni byl stanoven název Ostroh. Okr. národní výbor a býv. zem. nár. výbor s tím souhlasily.

Přednášeje Vám, pane profesore, tuto žádost archivu ministerstva vnitra, doufám, že laskavě prominete, když si Vás dovoluji obtěžovat. Jsem přesvědčen, že je tomu v zájmu věci velmi třeba.

Poroučím se Vám s projevem dokonalé úcty a s přáním plného zdraví a úspěchu.

Dr V. Letošník

Praha dne 4. ledna 1950

Archivu ministerstva vnitra v Praze

K značce 171/1 – 18. 11. 1949/Arch. si dovoluji odpovědět takto:

Název Uherské Hradiště je dnes nevhodný a není ani historicky podložený. V celém hradištském kraji lid nikde neužíval názvu Uherské Hradiště, nýbrž říká prostě „Hradišť“, „do Hradiště“ apod., v mužském rodě.

Prostý název Hradiště však pro úřední potřeby nestačí, jak správně podotýká Zemský archiv v Brně i Zemský národní výbor v Brně, protože by vedl k zaměňování s jinými četnými Hradišti na Moravě i v Čechách. Potřeba rozlišovacího přídomku je tedy evidentní. Pokud jde o tento přídomek, doporučoval by se nejlépe název „Hradiště Velehrad“, pro který mluví důvod obnovy starého názvu místa z doby velkomoravské, neboť posledními archeologickými výzkumy bylo nesporně prokázáno, že starý velkomoravský Velehrad stával na místech dnešního města Hradiště. Proti takovému obnovení starého názvu Velehrad mluví pouze okolnost, že název Velehrad již nese nedaleká obec Velehrad. Možné záměně obou míst by se však snadno dalo čeliti tím, že by dnešnímu Velehradu byl dán přídomek „Klášter Velehrad“ nebo „Svatý Velehrad“, kterýžto název je už ostatně používán v kruzích církevních i ve vrstvách lidových. Není to ovšem naprosto nutné, protože by zde bylo dostatečné rozlišení v samém názvu „Hradiště Velehrad“.

Jiný vhodný rozlišovací přídomek by byl také „Přemyslovo Hradiště“, který by připomínal jméno zakladatele Hradiště Přemysla Otakara II., jedna z těchto alternativ se mně zdá vhodnější než název „Slovácké Hradiště“, navrhovaný Zemským národním výborem v Brně.

Pokud jde o změnu názvu obce Uherský Ostroh, doporučoval by se i zde rozlišovací přídomek, pro který bych navrhol jako nejvhodnější „Moravský Ostroh“.

Mgr. Lukáš F. P e l u n ě k (n. 1991), v současnosti doktorand Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Zaměřuje se především na dějiny historiografie, etnologie a příbuzných vědních oborů v českých zemích, mezietnické vztahy, dále na regionální dějiny jihovýchodní Moravy, výrazný prostor věnuje studiím biografického charakteru.

Karel Stloukal And Transformation of Local and Sub-local Names of South-east Moravia in the Period of 30s to 50s of 20th Century (historical and toponymical digression)

A b s t r a c t

Study of historical and toponymical character represents a partial probe of life and work of a foremost Czechoslovak historian and professor of Charles University Karel Stloukal. Stloukal was born in Zlín and he collaborated with its local authorities from the early 30s of 20th century. He became an official historian of the city, specialized consultant and a guarantor of the filed of city archives and museums but also a very influential mediator between Baťa's Zlín and the capital city of Prague.

The study outlines the period between 30s and 50s of 20th century during which there were many suggestions and implementations of changes of local and sub-local names in the relatively small area of south-east Moravia due to changing political situation in the Middle Europe. The text reveals Stloukal's attitude to respective cases of renaming, who addressed him in case of expert consultation, what position he took when addressing the cases and, last but not least, how much and in what ways were his opinions different from those of some of Czech and Moravian historians of the time

The study gradually explains the renaming of Otokovice to Baťov and back, changes of the names of local railway tracks, neighbourhoods and streets of Zlín and villages which were attached to it, Stloukal's reflection of two historical names of his hometown – Zlín and Gottwaldov. The final passage

pays attention to the issue of renaming of Moravian Slovak towns of Uherské Hradiště and Uherský Ostroh after WW II and that is why a detailed edition of Stloukal's correspondence with the Ministry of the Interior from that time is attached to the study.

Detailed research of archive and printed sources enable us to find out that in some case of local and sub-local names Stloukal suggested some changes of names (streets, neighbourhoods of Zlín, Uherské Hradiště and Uherský Ostroh), in other times he was personally engaged in renaming of the town (Otrokovice – Bařov), or he just gave his opinion on to some renaming changes from a distance (Zlín – Gottwaldov). Nevertheless, his interest in toponymy was based on etymology of the oikonym Zlín and settlements in the closest surroundings which served also as a preparation for his voluminous but never published History of the City of Zlín. Although many of his suggestions or recommendations were not carried out it is undisputable that Karel Stloukal belonged to prominent experts in toponymy of Moravian -Slovak borderland in the described period, i.e. 30s to 50s of 20th century. Although he gave his opinion on some changes of local names by means of correspondence rather than by publishing them, the problems may be considered an important part of his vast research work dedicated to regional history of Moravia. The study purposely reflects localities of broader region of south-east Moravia including Moravian Slovakia but also two adjacent regions Valařsko and Haná.

Key words: Karel Stloukal, history of historiography, regional history, toponymy, local and sub-local names south-east Moravia, Zlín, Otrokovice, Uherské Hradiště, Uherský Ostroh

Karel Stloukal und die Veränderungen der Toponymen und Flurnamen Südostmährens in den 30iger bis 50iger Jahren des 20. Jahrhunderts (historisch-toponomastischer Exkurs)

Zusammenfassung

Die Studie mit historisch-toponomastischem Charakter stellt eine Teilsonde in das Leben und Werk des führenden tschechoslowakischen Historikers und Professors der Karlsuniversität Karel Stloukal (1887–1957) dar. Stloukal, der aus Zlín gebürtig war, mit dessen städtischer Selbstverwaltung er ab Anfang des zwanziger Jahrhunderts eine enge Zusammenarbeit pflegte, wurde offizieller Historiker der Stadt, Fachkonsultant, Garant in den Bereichen Archiv- und Musealwesen, vor allem jedoch ein bedeutender Einflussvermittler zwischen Bařas Zlín und der Hauptstadt Prag.

Die Studie skizziert näher den Zeitraum der 30iger bis 50iger Jahre, als es auf dem relativ kleinen Gebiet Südostmährens (Landkreise Zlín und Uherské Hradiště) zu einer Vielzahl von Vorschlägen und Umbenennungen von Toponymen und Flurnamen kam, insbesondere infolge der sich verändernden politischen Lage in Mitteleuropa. Der Text enthüllt deshalb zum Teil, welchen Standpunkt Stloukal in den einzelnen Umbenennungsfällen vertrat, von wem er um Fachkonsultation gebeten wurde, von welcher Position aus er sich zu den Vorschlägen äußerte und nicht zuletzt, inwieweit sich seine Vorschläge und Ansichten von den Haltungen anderer zeitgenössischer böhmischer und mährischer Historiker unterschieden.

Die Studie beleuchtet schrittweise die Umbenennung von Otrokovice in Bařov und die Rückkehr zum ursprünglichen Namen, weiter die Wandlungen in der Benennung der Flurnamen, Stadtviertel und Straßen von Zlín sowie der ihm angeschlossenen Gemeinden, ferner Stloukals Reflexion der beiden historischen Namen seiner Geburtsstadt – Zlín und Gottwaldov. Die Schlusspassage widmet sich der Umbenennung der mährisch-slowakischen Städte Uherské Hradiště und Uherské Ostroh nach dem zweiten Weltkrieg, ein Textanhang zur Studie ist daher auch eine kleine Edition von Stloukals Korrespondenz mit dem Innenministerium aus jener Zeit.

Bei einer tieferen Beschäftigung mit den archivalischen und gedruckten Quellen zum Thema stellen wir fest, dass Karel Stloukal in einigen Fällen der Toponyma und Flurnamen Namensänderungen vorschlug (Straßen und Stadtteile von Zlín, Uherské Hradiště und Uherský Ostroh), anderswo sich persönlich für die Umbenennung von Gemeinden einsetzte (Otrokovice – Bařov) beziehungsweise sich nur von fern zu einzelnen Änderungen der lokalen Namen äußerte (Zlín – Gottwaldov).

Grundlage von Stloukals Interesse an der Toponymie war jedoch die Etymologie der Ortsnamen von Zlín und der Gemeinden in dessen nächster Umgebung, was eine breite Vorbereitung für seine umfangreiche (schließlich jedoch nicht veröffentlichte) Geschichte der Stadt Zlín darstellte. Obwohl viele seiner Vorschläge oder Empfehlungen nicht verwirklicht wurden, ist es unstrittig, dass Karel Stloukal auch zu den führenden Kennern der Toponomastik des Grenzlands zwischen Mähren und Slowakei im verfolgten Zeitraum zählte, also von den dreißiger bis zu den fünfziger Jahren des vorigen Jahrhunderts. Obwohl er sich zu einigen Fällen der Umbenennung von Toponymen vor allem in seiner Korrespondenz und nicht in Veröffentlichungen äußerte, kann diese Problematik als wichtiger Teil seines der Regionalgeschichte Mährens gewidmeten Forschungswerks bezeichnet werden. Wissentlich wurden in der Studie Örtlichkeiten des breiteren Südostmährens reflektiert, das nicht nur die Mährische Slowakei umfasst, sondern auch die beiden angrenzenden ethnografischen Gebiete – die Mährische Walachei und die Hanna.

Stichwörter: Karel Stloukal, Geschichte der Geschichtsschreibung, Regionalgeschichte, Toponomastik, Toponyme und Flurnamen, Südostmähren, Zlín, Otrokovice, Uherské Hradiště, Uherský Ostroh

SPOR HOSPODÁŘE FRANTIŠKA STÁRY S OKRESNÍM NÁRODNÍM VÝBOREM V UHERSKÉM BRODĚ V ROCE 1951¹

Jiří Gregor, katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

V roce 1951 zahájila Komunistická strana Československá (dále KSČ) perzekuci „vesnických boháčů“.² Ve stejném roce byl otevřen případ krhovského statkáře Františka Stáry, který byl obviněn z ohrožení výživy obyvatelstva. Postup komunistických orgánů činných v trestním řízení a Okresního národního výboru (dále ONV) v Uherském Brodě byl nekompromisní. Stára byl s celou rodinou z Krhova vystěhován a poslán do tábora nucených prací. Jen díky vytrvalé právní obhajobě a vysokému věku byl nakonec po týdnu propuštěn a zbytek života strávil ve svém rodném domě ve Vícenicích u Náměště nad Oslavou.

František Stára byl významný rolník tehdejšího uherskobrodského okresu. Narodil se 20. února 1891 v malé obci Vícenice u Náměště nad Oslavou a po dětství stráveném v rodné obci narukoval do Vídně. Tam potkal svou nastávající choť Zdeňku Bažatovou, která pracovala jako bankovní úřednice. Po první světové válce umožnila pozemková reforma Stárovi odkoupení části velkostatku v Krhově. Nemovitost spoluvlastnil nejprve se společníky a roku 1926 se plně osamostatnil.³ Byl krhovským radním zvoleným roku 1938 za *Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu*.⁴ Podnikal převážně v oblasti pěstování travních semen, což mu přinášelo značné zisky.⁵

Ve svém okolí vešel ve známost také sporem s obnoveným Československem po konci druhé světové války roku 1945. Byl nařčen z kolaborace s nacisty.⁶ Tehdy mu hrozilo, dle dekretu prezidenta republiky č. 108/45 Sb.,⁷ vyvlastnění majetku.⁸ Figuroval na seznamu osob podléhajících konfiskaci pod č. j. 944/46.⁹ Nakonec se mu podařilo prokázat, že s Němci nekolaboval, a své jméno očistit. Po druhé světové válce byl zdaleka největším rolníkem v oblasti. Jeho majetek byl výpisem z přihlášky majetku II. evid. č. 5668 vyjádřen na 40,22 ha pole a další majetek v hodnotě 432 689 Kčs.¹⁰ Případ Stárovy rodiny spadl do první fáze kolektivizace dle sovětského vzoru. Její osud je ukázkovým příkladem zacházení se sedláky, kulaky a hospodáři nejen na jihovýchodní Moravě, ale v celém Československu po roce 1948.¹¹ Proces omezování a utlačování sedláků gradoval v roce 1951 a je i námětem pro tuto případovou studii.¹²

Není pochyb, že příslušníci KSČ chtěli Stárův majetek co nejdříve začlenit do nově vznikajícího jednotného zemědělského družstva (dále JZD). Ten svůj vstup do družstva takticky odkládal, a tak komunisté museli přistoupit k vykonstruovanému procesu. Komunisté na ONV v Uherském Brodě plnili pokyny tajného usnesení ÚV KSČ ze 4. května 1951, které posvědčovalo tvrdé zacházení se sedláky.¹³ Zažalovali Stáru, že v minulých letech nesplnil dodávky mléka, které spolu s masem a dalšími základními potravinami byly hospodářsky důležitým artiklem. Do 4. května 1951 se vyvlastnění řešilo dle § 9 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústavy 9. května.¹⁴ Dokument pojednával o problematice vyvlastnění tak, že „soukromé vlastnictví lze omezit jen zákonem“, a stanovoval, že se „náhrada dávat nemá.“¹⁵ Obvinění bylo vzneseno za ohrožení výživy lidu, sabotérskou činností vůči JZD a porušení zákona o pozemkové reformě č. 46/1948 Sb. Stára totiž, aby nemusel čelit vyvlastnění („vykoupení“) polností,¹⁶ věnoval část pozemků svému synovci Františku Babuňkovi

k osmnáctým narozeninám.¹⁷ Za vinu mu byla kladena vypočítavost a podvrtná činnost již před rokem 1951. Stára ve své obhajobě uvedl, že v době od února 1948 až do konce roku 1950 nebylo proti jeho osobě zásadních výhrad. Akci mediálně podpořilo i Rudé právo, které zaplnily články o neplnění dodávek a ostrém postupu komunistů proti vykořisťovatelům z řad sedláků včetně případu Stára.¹⁸ Sedlák či hospodář byl komunistickou propagandou vyličen jako tyran, nepřítel lidu a JZD.¹⁹ Cíleně byly kladeny nepřiměřené nároky na dodávky, čímž byli sedláci účelově likvidováni.²⁰ Jednání bylo podporováno řadou komunistických ministerstev. Prosazení co nejrychlejšího potrestání velkých sedláků (označovaných pejorativně jako vesničtí boháči) za neplnění dodávkové povinnosti z počátku roku 1951 měl na starosti člen KSČ, náměstek ministra pro věci Státní prokuratury a Státního soudu, Dr. Karel Klos.²¹ Výsledkem mělo být odstranění inkriminovaného sabotéra a celé jeho rodiny z vesnice a zabavení všech nemovitých majetků.²² Tento scénář byl aplikován i na rodinu Františka Stáry. Po poradě tajné komise ONV v Uherském Brodě ve složení František Apoštol (předseda komise), Bedřich Chramosta a Vincenc Ondrušek, za přítomnosti práva znalého úředníka Dr. Polese, byl František Stára shledán dne 12. ledna 1951 vinným ze závažných přečinů proti republice.²³ V trestním nálezu, který byl 9. března 1951 doručen do rukou Stáry právníka JUDr. Havlíka z Brna, stálo následující: „*Nálezem trestní komise ONV v Uherském Brodě [který již sám o sobě stačil ke Stárovu uvěznění, pozn. aut.] byl jste potrestán za přešůpek §87 ve spojení §12 odst. 39 trestního zákona správního č. 88/1950 Sb. trestem odnětí svobody v trvání jednoho roku, který si odpykáte v táboře nucených prací. Současně bylo prohlášeno celé Vaše jmění, vyjma Vašeho osobního majetku, jako např. bytové zařízení, ve prospěch státu.*²⁴ Rovněž byl Vám zakázán pobyt v obci Krhově a okolí v obvodě do 15 km natrvalo a nařízeno uveřejnění tohoto nálezu po právoplatnosti ve všech obcích okresu působem v místě obvyklým.“²⁵ Předseda ONV Nuzík následně signoval dokument, který obdržely všechny národní výbory v okolí Krhova, kde bylo odsouzení Stáry explicitně popsáno, aby se informace dostaly ke každému občanovi.²⁶

V obžalobě stálo, že rolník František Stára dodal pro rok 1950 místo požadovaných 4400 litrů mléka pouze 1353 litrů. Stejně obvinění bylo Stárovu sděleno 18. ledna 1951 vyjádřením ONV proti odvolání s odůvodněním, že se nepřizpůsobil jednotnému hospodářskému plánu, protože nechoval dostatečný počet dobytka. Místo předepsaných osmi dojnic disponoval pouze šesti kusy.²⁷ Připojit bezesporu musíme i skutečnost, že syn Františka Stáry Jaroslav emigroval již roku 1949. Stalo se tak pravděpodobně za přispění rodičů. Jaroslav odešel nejdříve do Vídně, kde se narodila jeho matka Zdeňka. Dle slov synovce Františka Stáry, pana Kopečného z Vladislavy, pokračovala jeho cesta přes oceán, kde „nějakou dobu těžil dřevo v Kanadě a živil sa různě, dostal sa až do Ameriky. A tam studoval, protože on měl tady z Brna rozdělanou veterinu, no a nakonec se stal profesorem a dokonce byl ještě i tady ve Vídni někdy snad v sedmdesátých letech. On studoval dopad záření atomového na potraviny a prý byl slavný.“²⁸ František Stára udržoval se svým synem „tajnou“ korespondenci, která se v českém prostředí bohužel nedochovala.²⁹

Proti žalobě se František Stára odvolal dokumentem zasláným na ONV v Uherském Brodě 6. února 1951 takto: „*Bod I. Nesprávné skutkové a právní posouzení případu, bod II. Neodůvodněná výše uloženého trestu, resp. Nepřiměřenost uložených trestů, bod III. Neúplnost řízení a nesprávné shodnocení skutečnosti. Podepsaný tyto odvolací důvody blíže rozvádí takto: [...] „mylný výpočet nedodaného mléka, které dle nálesu domněle má činiti 4400 litrů mléka, ač ve skutečnosti množství nedodaného mléka za rok 1950 obnáší nejvíce 1353 litry, resp. správně více či méně 680 litrů.“*³⁰ Výměra dodávek mléka totiž, dle Stárovu obhajoby, byla celkově pro Krhov vyměřena na 9800 litrů. Byla splněna celková dodávka 8447 litrů, chybělo tedy „pouze“ 1363 litrů (norma splněna na 86,19 % a nesplněna na 15,81 %). Stára by tak

musel sám dodat s šesti dojnici více než polovinu roční výměry dodávek mléka. Ve druhém bodě obhajoby Stára poukazuje na nepřiměřený výměr dodávky mléka špatným plánováním a za nesprávných předpokladů. Zmiňuje, že „jiným zemědělcům na rok 1950 byla předepsána dodávka mléka na jednu krávu dojnici v celkovém množství 300–600 litrů mléka ročně. Naproti podepsanému níže [...] a z předepsaného počtu osmi dojnic množství 1225 l; b/ s počtu šesti kusů, které podepsaný s největším úsilím mohl chovat, množství 1633 l.“ Stára své manko vypočítal na 680 litrů. Jako důkaz uvedl záznamy v pozemkové knize a dodávkovou a výrobní smlouvu pro rok 1950: „zjištění hospodářských poměrů na místě samém v Krhově, resp. v Bojkovicích – Dobrozdání znalce – zemědělce.“ Čtvrtý bod obhajoby se zaměřil na problematiku dojnic, kterýchžto pět se otelilo až na sklonku roku 1950. Za předpokladu, že by vše proběhlo hladce a dojnice se včas otelily a dvě z nich v roce 1949 navíc nezmetaly, dokázal by i přesto vše Stára dodávku splnit. V bodě pět se Stára hájil tím, že doposud všechny předepsané, byť také nadměru vysoké dodávky dalších komodit (sláma, travní semeno, maso atd.) doposud vždy splnil, ne-li překročil. Osm předepsaných dojnic pak nemohl, jak stojí v obhajobě, chovat kvůli nedostatečné krmné základně, kterou nedisponoval i díky výnosu ministerstva zemědělství 27. 660-II/1-1949 ze dne 17. února obci Krhov o pěstování travních semen. Stára se tohoto úkolu ochotně ujal, doplatil však na to zmenšením rozlohy orné půdy, a nemohl tak pěstovat dostatek krmných směsí.³¹

Detailní a pečlivá obhajoba pokračuje výčtem produktů, které Stára dodával přes plán 100 %, a výtkou, že ONV nepřistoupil k žádné z polehčujících okolností. Proti bodům obžaloby, že potají škodil místnímu JZD, Stára uvedl, že vznikajícímu JZD naopak několikrát pomohl. Obhajoba předložila argumenty, že navrhoval včasné vyvezení hnoje v zimních měsících a jeho zaorání pod řepu. Doporučil sklizeň lnu ještě před příchodem mrazů a jeho sušení v brankách. Poradil úpravu kotců v družstevním vepřině, aby bylo zabráněno zakrňování vepřů ležících v mokru zřízení „deštěného lešení“. Ohradil se, že jeho vztah k lidově-demokratickému zřízení nebyl nikdy nepřátelský, že při volbách 1948 byl naopak vyslán jako referent za KSČ, noc před volbami 1948 strávil s okresním tajemníkem KSČ Kratochem přípravou voleb a držel celonoční stráž v předvečer voleb nebo že byl vyslán na řadu zemědělských apelů a schůzí. Dle sdělení okresního tajemníka KSČ Bětíka se také zasloužil o úspěch ve volbách a ještě v listopadu 1950 nebylo proti jeho osobě námitek. Na závěr obhajoby Stára zmínil podlomené zdraví a řadu léčebných pobytů, kvůli kterým nemohl dodávku splnit.³² Obhajoba Františka Stáry je detailní a rozsáhlá. V jednom z dalších bodů odkazuje také na to, že odmítl vstoupit do JZD pouze proto, že: „[...] dne 24. listopadu 1950 [...] byl v Krhově zemědělský referent ONV z Uh. Brodu – s. Kryštof, referent pro JZD s. Pešát, úředník pro ONV – s. Sommer a jednalo se o naši nabídku na předání celého hospodářství do nuceného nájmu místnímu JZD. Předseda JZD v Krhově odmítl nucený nájem, načež zem. referent Kryštof navrhl, abych vstoupil do JZD.“ Stára se však pro své stáří rozhodl do JZD nevstoupit. Uvedl, že by nebyl schopen dostatečně pracovat a navíc, že mezi ním a některými členy JZD nepanovaly přátelské vztahy. Omluvil se, že by nerad působil rušivě a že bude lepší, když se členství zdrží. Poukázal i na zranění jater, které toho roku utrpěl při orbě pluhem a které si vyžádalo několik měsíců rekonvalescence.

Přes veškerou snahu nedokázal Stára obvinění čelit a byl z obce vykázán i s celou rodinou. Odebrali se zpět do Vícenic u Náměště nad Oslavou. Majetek byl Stárovi *de iure* vyvlastněn až soudním usnesením čd. 3073/63 zaneseným do pozemkové knihy takto: „na základě trestního nálezu ONV v Uherském Brodě ze dne 18. 1. 1951 Tr – 1933/50 – zás. propadl Fr. Stárovi [...] veškerý movitý majetek ve prospěch státu [...] Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost do 15 dnů ode dne doručení u podepsaného soudu. Dne 29. 11. 1963.“³³ Za zmínku stojí i potvrzení ze 7. února 1951, kterým místní národní výbor povoluje Stárově sestře Marii

Babuňkové vzít s sebou do Vladislavi deset slepic, dvě husy, housera, čtyři kachny a dva kačery.³⁴

Poté, co Stára prohrál soud o majetek, čelil v březnu 1951 dalšímu obvinění s rozsudkem jednoletého uvěznění v pracovním táboře. Obhajobu postavil spolu se svým advokátem Dr. Havlíkem na tom, že je starší šedesáti let, což jej opravňuje k obdržení milosti, nebo alespoň k odkladu nástupu trestu, jeho zmírnění či změně pracovního tábora na vězení. Uvedl řadu zdravotních problémů svých i své manželky, které doložil potřebnými lékařskými posudky, které se v jeho spisu taktéž nalézají.³⁵ Přes všechny snahy byla jeho obhajoba tvrdě zamítnuta 18. dubna na ONV v Uherském Brodě. Stejně dopadlo i následné odvolání 12. května ke Krajskému národnímu výboru (dále KNV) v Gottwaldově. Rozsudek byl jasný. František Stára musel nastoupit do tábora nucené práce (dále TNP) v Brně. Z dokumentů je patrné, že Stára se svým advokátem hráli i o čas, jelikož lékařské posudky byly vyhotoveny osobními nebo jinými lékaři Františka Stáry a nikoli, jak podotýká v zamítnutí milosti referent ONV Chramosta, lékařem úředním, jehož jediná zpráva o zdravotní způsobilosti Františka Stáry bude brána v potaz v případě pozdního nástupu trestu.³⁶

Dle úředního záznamu ze 4. června 1951 bylo telefonicky na ONV sděleno, že František Stára nastoupil 2. června k výkonu trestu v TNP v Brně na ulici Lidická. Délka trestu měla být jeden rok, což byla smrtící doba pro člověka jeho věku i tělesné konstituce.

Velitel tábora sdělil ONV v Uherském Brodě, že bude muset Stáru propustit, „*ježto má přes šedesát roků, a tudíž výkon trestu takových osob má se vykonati ve věznicích správních nebo soudních.*“ ONV se proti tomuto ohradil a uvedl, že Stára musí v TNP zůstat, jelikož jeho přečin je natolik závažný, že ani věková hranice nehraje roli v jeho přesunutí. Přímo na ministerstvu spravedlnosti pak apelovali referent ONV Apoštol a předseda Nuzík, kterýžto je podepsán i pod zamítavým vyjádřením k obhajobě Františka Stáry, která byla zaslána již 8. února na KNV v Gottwaldově. V příloženém dokumentu se Stárovo omilostnění nedoporučuje.³⁷ V oficiální zprávě veliteli TNP v Brně bylo sděleno, že hranice šedesáti let je pouze orientační a závažná záškodnická činnost odsouzeného vůči vznikajícímu JZD je dostatečným důvodem pro jeho setrvání v TNP.³⁸ Snad i díky veliteli TNP, vrchnímu strážmistroví Vašíčkovi, který dodržel tehdejší legislativu, byl František Stára propuštěn 8. června roku 1951 z důvodu vysokého věku. Dokumenty pro jeho propuštění vydal KNV v Gottwaldově. Propouštěcí potvrzení bylo doručeno OÚ ochrany práce ve Velké Bíteši 8. června téhož roku.³⁹

Proces se dostal, stejně jako obdobné případy z celého Československa, do vydání Rudého práva pod nadpisem *Komunisté v Krhově odhalili vesnického boháče*. Autorem byl jistý Jan Kopřiva, redaktor Rudého práva z Uherského Brodu. Byl dobře obeznámen s celým životem Františka Stáry, jelikož disponoval informacemi o jeho nařčení z kolaborace i o nedodržení dodávek mléka. Kopřiva také uvedl výpovědi bývalých Stárových zaměstnanců, avšak pouze těch, se kterými měl v minulosti spory. Hanlivý článek o „zločinech“ Františka Stáry začíná poznámkou o kolaboraci s nacisty. Je zajímavé sledovat vzorec tehdejších redaktorů Rudého práva, jelikož obdobný postup, kdy dopisovatel nejprve nařknuł odsouzeného z kolaborace s nacisty, lze sledovat ve většině výtisků (většinou na třetí straně). Přirozeně si autor článku neodpustil diskreditaci poválečného ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny slovy „*a pana Stáru Drtinova justice propustila.*“ Poté, co vzniklo v Krhově JZD, obvinil redaktor Kopřiva Stáru „*[...] Družstvu, když bylo ještě ve vývoji, nenápadně škodil.*“ Kopřiva explicitně označil Františka Stáru za vesnického boháče, který systematicky podkopával lidově demokratické zřízení a ochudil „*naše děti o 4.400 litrů mléka,*“ které podle výměry nedodal.⁴⁰ Přidal také obvinění z vykořisťování svých zaměstnanců, kterým měl za války i v letech 1945–1948 dávat směšnou sumu 300 korun týdně při osmnáctihodinové pracovní době. Brigádníkům

na trhání řepy, které si „nechal rozhlaseť zmobilizovat v obci Bzová“ zase měl nabídnout „žebračkovou mzdu 2,50 Kč za hodinu.“⁴¹ Článek vyjádřil radost nad zabavením majetku bývalého agrárníka Stáry i nad jeho vystěhováním z obce Krhov u Bojkovic. Pochválil bdělost místních komunistů, zastánců pracujícího lidu. Nutno dodat, že Stára ke svým dělníkům přistupoval různě a zpravidla přísně, jak svědčí několik stížností, ale i pochvalných listů adresovaných do roku 1948 převážně úřadu práce ve Zlíně. Na úřad se obrátil například dělník Josef Masařík, který vypočítal výši svých přesčasů od května do prosince roku 1947 na 843 hodin. Na Masaříkův apel nařídil úřad Stárovi dlužnou sumu vyplatit a nakonec došlo mezi Stárou a Masaříkem ke smíru, když bylo dělníkovi vyplaceno 1 500 korun.⁴² Nálepky vykořisťovatele se však v očích komunistů nezbavil, ba naopak.

Odvolení na posouzení svého případu podával Stára nejen do Uherského Brodu a na KNV Gottwaldov, ale také ke správnímu soudu v Bratislavě, o čemž svědčí řada dokumentů zaslaných mezi ONV v Uherském Brodě, KNV v Gottwaldově a správním soudem v Bratislavě, který jeho případ posuzoval do roku 1954.⁴³ Ze Stárova případu je patrné, jakým způsobem komunisté nakládali s nepohodlnými bývalými agrárníky. Je zajímavé sledovat lidskou stránku sporu, jelikož nevráživost některých soudruhů vůči rodině Stárů pramenila již z dob druhé světové války. Je otázkou, nakolik hrála roli emigrace syna Jaroslava do USA, kde dva roky bydlel v rodině šumického rodáka a bývalého prvorepublikového poslance Leopolda Slívy.⁴⁴ Příklad Stára demonstruje, jak se mohl obviněný subjekt právně bránit komunistickým soudům a jak takové případy dopadaly. Ukazuje zostření postupu proti velkým hospodářům, kterých bylo na konci roku 1951 takto postihnuto více než pět tisíc.⁴⁵ Přes značné úsilí obhajoby se Stára musel z obce Krhov vystěhovat a byly mu zabaveny všechny nemovitosti. Následně musel nastoupit do TNP a pouze jeho věk a zdravotní stav umožnily spolu s precizní a vytrvalou obhajobou, aby tam pobyl pouhý týden. K vysídlení došlo nejen z důvodu nevráživosti vůči jeho osobě, ale také aby politicky negativně nepůsobil na své spoluobčany. Příklad Stára demonstruje postup komunistické propagandy, která měla za cíl subjekt zdiskreditovat, pomluvit a nakonec verifikovat správnost jednání orgánů činných v trestním řízení komunistického režimu v Československu. František Stára zemřel 29. dubna 1963. Spolu se svou chotí Zdeňkou je pohřben ve Vícenicích u Náměště nad Oslavou.

Poznámky:

- 1 Studie vznikla v rámci grantu IGA FF UPOL Vliv pozemkových reforem mezi lety 1918 a 1948 v Československu na život a práci vybraných agrárníků na jihovýchodní Moravě, reg. číslo IGA_FF_2017_048.
- 2 Vesnický boháč – označení kulaků a sedláků v komunistických médiích pejorativního charakteru. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/uvod/citanka-kolektivizace/obrazy-propagandy/vesnicti-bohaci-sabotujici-jzd/> [online] [cit. dne 15. 11. 2017]. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/uvod/citanka-kolektivizace/obrazy-propagandy/vesnicti-bohaci-sabotujici-jzd/>
- 3 Pamětní kniha obce Krhov, s. 7–8.
- 4 *Kandidátní listiny Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu pro volby do obecních zastupitelstev v politickém okrese Uherském Brodě 1938*, s. 14. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/75413/ff_m/7186478/KL_pro_OV-UB_38.pdf#page=42&zoom=auto,-158,647 [online] [cit. dne 15. 11. 2017]. Moravský zemský archiv Brno (dále MZA Brno), Státní okresní archiv Uherské Hradiště, AO Krhov, k. 4, inv. č. 50, s. 18, 21.
- 5 P r c h l í k o v á, Anna. *Život pana Františka Stáry, spojeného s Prchlíky v Krhově*. Osobní archiv Miroslava Navrátila, nepublikováno, s. 1.

- 6 František Stára a jeho manželka uměli jako jediní v Krhově německy. Patřili k vesnické elitě, není tedy ku podivu, že Stára musel s příslušníky německých sil v Krhově a regionu jednat. Ze vzpomínek Anny Prchlíkové, které jsou přirozeně subjektivní a vůči Stárovi pozitivní, vyplývá, že řadě občanů Krhova Stára napomáhal k uchování různého majetku nebo domácích zvířat. Dále viz Prchlíková, Anna. *Život pana Františka Stáry*, s. 6.
- 7 *Dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy*. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html> [online] [cit. dne 3. 10. 2018].
- 8 Š o u š a, Jiří, jr. Vliv změn právního řádu po roce 1948 na změnu vlastnických poměrů společnosti s ručením omezeným. In: Kuklík, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 87.
- 9 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, AO Krhov, inv. č. 552, fol. 165; fol. 171.
- 10 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, inv. č. 486, karton 545, fol. 60.
- 11 O likvidaci sedláků např. B l a ž e k, Petr a kol. *Akce „K“: vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010. 635 s. O soudních procesech a obhajobě obžalovaných například Ž e l e z n ý, Jakub. Úloha novináře Oldřicha Švestky v přípravě politického procesu proti rolníku Josefu Kalvodovi v roce 1948. *Historica Olo-mucensia* 50–2016, s. 211–221.
- 12 Nejlépe o tématu pojednal J e c h, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 76.
- 13 4. května 1951 byla tajným usnesením ÚV KSČ odmítnuta dosavadní praxe izolace a zatlačování sedláků. Do té doby směl sedlák zůstat v místě bydliště a například působit jako námezdná síla v JZD. Po tomto usnesení byly podmínky zpřísněny, načež docházelo k vysídlování. Viz Jech, Karel. c. d., s. 88.
- 14 Ústava 9. května 1948. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/150-48.htm> [online] [cit. dne 3. 10. 2018].
- 15 Š o u š a, Jiří, jr. c. d., s. 87.
- 16 Tamtéž, s. 98.
- 17 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, inv. č. 486, karton 545, fol. 50.
- 18 M e z u l i a n i k, Miloslav. Nepřítel lidu. *Rudé právo* 1951, 1/17, s. 3. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1951/1/17/3.png> [online] [cit. dne 15. 11. 2017].
- 19 J e c h, Karel. c. d., s. 83.
- 20 J a b l o n i c k ý, Tomáš. Trestnoprávní aspekt problematiky změn vlastnických poměrů v Československu v letech 1954–1989. In: Kuklík, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 100.
- 21 V o r e l, Jaroslav, Š i m á n k o v á, Alena a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. 415 s. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu; č. 8.
- 22 J e c h, Karel. c. d., s. 95.
- 23 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, inv. č. 486, karton 545, fol. 62.
- 24 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, inv. č. 486, karton 545, fol. 63.
- 25 Tamtéž.
- 26 Tamtéž.
- 27 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, inv. č. 486, karton 545, fol. 72, bod obhajoby c-d.
- 28 Nepublikovaný text rozhovoru Jiřího Gregora s panem Kopečným z Vladislavi r. n. 1931, synovcem pana Stáry. Orální historie, 18. 6. 2017 Vladislav. Stejně informace se dovídáme i z nekrologu Dr. Jaroslava Stáry viz *Výtah z nekrologu, vydaného agenturou pro ochranu životního prostředí Spojených států amerických dne 28. února 1987*. Osobní archiv Miroslava Navrátila, nepublikováno, s. 1.

- 29 P r c h l í k o v á, Anna. *Život pana Františka Stáry, spojeného s Prchlíky v Krhově*. Osobní archiv Miroslava Navrátila, nepublikováno, s. 4.
- 30 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, odvolání, fol. 25–30.
- 31 Tamtéž.
- 32 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, odvolání, fol. 47.
- 33 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, JZD Krhov, k. 3, č. 47, fol. 21.
- 34 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, JZD Krhov, k. 3, č. 47, fol. 13.
- 35 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, odvolání, fol. 47.
- 36 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, fol. 110.
- 37 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, fol. 113.
- 38 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, fol. 115, 116.
- 39 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, fol. 117–118.
- 40 Ohrožení jednotného hospodářského plánu. *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon, Oddíl druhý § 134*. Dostupné z <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyf6obw#> [on-line] [cit. dne 15. 11. 2017].
- 41 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, odvolání, fol. 43.
- 42 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, fol. 160–162.
- 43 MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42, fol. 157.
- 44 N a v r á t i l, Miroslav. *Videozáznam s Jaroslavem Slívou, synem poslance Leopolda Slívy*. Nepublikováno. Použito s laskavým svolením autora.
- 45 J e c h, Karel. c. d., s. 92.

Prameny:

- MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, JZD Krhov, k. 3, č. 47.
- MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, spis F. Stára, rolník v Krhově č. 42.
- MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, AO Krhov, inv. č. 552.
- MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, AO Krhov, k. 4, inv. č. 50, s. 18, s. 21.
- MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, ONV Uherský Brod, inv. č. 486, karton 545.
- N a v r á t i l, Miroslav. *Videozáznam s Jaroslavem Slívou, synem poslance Leopolda Slívy*. Nepublikováno, osobní archiv autora.
- Nepublikovaný Rozhovor Jiřího Gregora s panem Kopečným z Vladislavi, synovcem pana Stáry r. n. 1931*. Orální historie, Vladislav, 18. 6. 2017.
- P r c h l í k o v á, Anna. *Život pana Františka Stáry, spojeného s Prchlíky v Krhově*, osobní archiv Miroslava Navrátila, nepublikováno. 10 s.

Literatura:

- B l a ž e k, Petr a kol. *Akce „K“: vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010. 635 s.
- J a b l o n i c k ý, Tomáš. Trestnoprávní aspekt problematiky změn vlastnických pomerov v Československu v letech 1954–1989. In: Kuklík, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 93–114.
- J e c h, Karel. *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. 331 s. Moderní dějiny.
- Š o u š a, Jiří, jr. Vliv změn právního řádu po roce 1948 na změnu vlastnických poměrů společností s ručením omezeným. In: Kuklík, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 83–92.
- V o r e l, Jaroslav, Š i m á n k o v á, Alena a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. 415 s. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu; č. 8.
- Ž e l e z n ý, Jakub. Úloha novináře Oldřicha Švestky v přípravě politického procesu proti rolníku Josefu Kalvodovi v roce 1948. *Historica Olomucensia* 50–2016, s. 211–221.

Elektronické zdroje:

- Dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy*. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html> [online] [cit. dne 3. 10. 2018].
- Kandidátní listiny Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu pro volby do obecních zastupitelstev v politickém okrese Uherském Brodě 1938*, s. 14. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/75413/ff_m/7186478/KL_pro_OV-UB_38.pdf#page=42&zoom=auto,-158,647 [online] [cit. dne 15. 11. 2017].
- M e z u l i a n i k, Miloslav. Nepřítel lidu. *Rudé právo*, 1951, 1/17, s. 3. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1951/1/17/3.png> [online] [cit. dne 15. 11. 2017].
- Ústava 9. května 1948*. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/150-48.htm> [online] [cit. dne 3. 10. 2018].
- Výtah z nekrologu, vydaného agenturou pro ochranu životního prostředí Spojených států amerických dne 28. února 1987*. Osobní archiv Miroslava Navrátila, nepublikováno, s. 1.
- Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon, Oddíl druhý § 134*. Dostupné z <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyf6obw#> [online] [cit. dne 15. 11. 2017].

Mgr. Jiří Gregor (n. 1990), doktorand katedry historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Ve svém odborném zájmu se zabývá hospodářskými dějinami.

The Suit of Farmer František Stára and District National Committee in Uherský Brod in 1951

Abstract

The story of the farmer František Stára (1891–1963) who used to live in the village of Krhov between the years 1925–1951 is interesting for both his life attitudes and the fact that as a farmer he faced the adversities of the period not only during the Nazi occupation but also after February 1948 when he was persecuted by the Communist Party of Czechoslovakia. In 1951 the party started a process of directed collectivization of “village rich persons” according to the pattern of Soviet collectivization. In the same case of František Stára was opened and he was accused of threatening the nurture of citizens. He was also accused of unproved collaboration with the Nazis during WW II and also of emigration of his son Jaroslav to Vienna. The methods of The District National Committee and communists were

uncompromising. Stára was very persistent and tried to defend himself lawfully. All his appeals were dismissed and eventually he was moved out of Krhov with all his family which was followed by a suit about his incarceration in the forced labour camp in Brno. Despite all his effort he was made to go to the camp. Thanks to a persistent defence and his old age he was released after one week and spent the rest of his life in his natal home in Vícenice near Náměšť and Oslavou where he died in 1963.

Key words: farmer, kulak, the Communist Party of Czechoslovakia, communism, collectivization, confiscation, Krhov, Vícenice near Náměšť nad Oslavou, agrarian, Rudé právo

Streit des Gutsbesitzers František Stára mit dem Kreisnationalausschuss Uherský Brod im Jahr 1951

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Geschichte des Gutsbesitzers František Stára (1891–1963), der in den Jahren 1925–1951 in der Ortschaft Krhov lebte, ist interessant wegen seiner allgemeinen Lebenshaltung, aber auch, weil er als Unternehmer im Agrarbereich der Missgunst der Zeit nicht nur während der nazistischen Besatzung im zweiten Weltkrieg, sondern auch nach dem Februarputsch von 1948 den Verfolgungen der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei ausgesetzt war. Nach dem Vorbild der sowjetischen Kollektivierung begann die Kommunistische Partei 1951 in der Tschechoslowakei die gelenkte Liquidierung der „Dorfreichen“. Im gleichen Jahr wurde der Fall František Stára eröffnet, der der Gefährdung der Volksernährung beschuldigt wurde. Zur Last legte man ihm auch eine nicht nachgewiesene Kollaboration mit den Deutschen während des zweiten Weltkriegs und die Auswanderung seines damals neunzehnjährigen Sohnes Jaroslav nach Wien. Das Vorgehen des Kreisnationalausschusses Uherský Brod und der Kommunisten in Krhov war kompromisslos. Stára war ausdauernd bemüht, sich juristisch zu verteidigen. All seine Berufungen wurden abgewiesen und schließlich musste er mit seiner ganzen Familie aus Krhov ausziehen. Es folgte ein Streit über seine Arrestierung im Arbeitslager Brno. Wieder verteidigte er sich mit Hilfe seines Rechtsanwalts intensiv gegen die Anklage. Trotz aller Anstrengungen musste er im Arbeitslager antreten. Nur dank der beharrlichen Verteidigung und seines hohen Alters wurde er schließlich nach einer Woche entlassen und verbrachte den Rest des Lebens in seinem Geburtshaus in Vícenice bei Náměšť nad Oslavou, wo er 1963 starb.

Stichwörter: Bauer, Kulak, Gutsbesitzer, Kommunistische Partei der Tschechoslowakei, Kommunismus, Kollektivierung, Konfiskation, Krhov, Vícenice u Náměště nad Oslavou, Agrarier, Rudé právo

Za Bedřichem Čerešňákem

Když jsem se dověděl smutnou zprávu, že 12. března letošního roku zemřel významný historik a dlouholetý člen redakce sborníku Slovácko, univerzitní profesor PhDr. Bedřich Čerešňák, CSc., připomněl jsem si názor Umberta Eca, že kvalitní vyučování není pouze předávání informací a dat, nýbrž především objasňování vztahů mezi nimi. Právě proto patřily Čerešňákovy přednášky mezi studenty Masarykovy univerzity mezi nejoblíbenější. V práci profesora Bedřicha Čerešňáka se promítala jednota vědeckého, pedagogického i regionálně zaměřeného působení.

Od počátku své dráhy vysokoškolského učitele se specializoval na nejnovější československé dějiny a jako levicový intelektuál věnoval pozornost i formování levice na rodném Slovácku. Narodil se v Lipově 7. listopadu 1931 a po maturitě na strážnickém gymnáziu byl v roce 1950 přijat na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity, která se stala jeho celoživotním pracovištěm. Po ukončení studia se stal asistentem na katedře historie, kde v roce 1966 obhájil kandidátskou práci Dělnické hnutí na jihovýchodní Moravě. Přispěl v ní k objektivnímu pohledu na nejnovější vývoj dějin této oblasti České republiky a získal titul kandidát historických věd. V roce 1968 byl na studijním pobytu v Institutu für europäische Geschichte v Mohuči a v roce 1974 se habilitoval. V roce 1980 se stal profesorem pro obor novějších a nejnovějších československých dějin a byl jmenován vedoucím též katedry historie a archivnictví, na níž v roce 1950 začal studovat.

Nejlépe se cítil mezi svými studenty, kteří dodnes vzpomínají na jeho poutavé přednášky a přátelské chování. S mnohými se pak setkával jako člen redakčních rad sborníků a časopisů, jako bylo například Slovácko, kde otiskl už v jeho úvodním roč-

níku obsáhlou studii a od jehož vzniku byl členem jeho redakční rady. Vedle své vědecké a pedagogické práce se podílel i na mnoha dalších vědeckých a organizačních aktivitách jako člen redakční rady časopisu Jižní Morava, dlouholetý tajemník Matice moravské a šéfredaktor Časopisu Matice moravské. Významným způsobem se zapsal do historie brněnské filozofické fakulty jako její prorektor (v letech 1980–1983) a jako její rektor (v letech 1983–1990). Je jenom přirozené, že za svou neobyčejnou pracovitost a vědecký přínos získal i mnohá ocenění jako například v roce 1970 krajskou *Cenu Bedřicha Václavka* a v roce 1980 státní vyznamenání *Za vynikající práci*.

Svou pedagogickou prací inspiroval mnohé studenty k hlubšímu studiu československých dějin. Pozornost věnoval zejména dějinám rodného Horňácka. Cenná je jeho úvodní studie ke kolektivní národopisné monografii *Horňácko* (Brno, 1966). Věcně i metodicky je přínosná monografie jeho rodné obce (*Lipov*, 1976, stejně jako v kolektivní práci *U nás v Lipově*, 2008). Moravská historiografie ztrácí ve všestranné pedagogické, vědecké i vědecko-organizační aktivitě univerzitního profesora Bedřicha Čerešňáka nejen metodicky a metodologicky vyžralou osobnost, ale i čestného a přátelského člověka.

Josef Jančář

Kolektiv autorů. Kunovice I. a II.

Kunovice: Město Kunovice, 2018. 2 svazky.

Město Kunovice vydalo v roce 2018 monografii o tomto historicky a kulturně významném slováckém městě. Bohatství historického i národopisného materiálu textového i obrazového si vyžádalo nakonec vydání do dvou výpravných dílů. Úvod obou dílů přináší slovo dlouholeté starostky Ivany

Majíčkové. Zárukou kvality a odbornosti je kolektiv zkušených autorů obou publikací. Tematika je pojata se snahou o zpracování vyčerpávajícím způsobem.

První díl seznamuje s geologickými a mineralogickými poměry, vodními toky, ložisky přírodních zdrojů, vodními zdroji, paleontologickými nálezy apod. (Růžena Gregorová). Velmi pečlivě a poutavě je také pojata kapitola věnovaná přírodě a krajině od geografických souvislostí přes pedologii, faunu, floru, klimatické a vodní poměry až po ochranu přírody a krajiny (Jaroslav Hrabec). Větší část prvního dílu pak zabírají kapitoly vztahující se k dějinám města od nejstarších období pravěkých dějin (Tomáš Chrástek) a archeologii Slovanů (Luděk Galuška) přes všechna století systematicky rozdělená do jednotlivých kapitol a pečlivě zpracovaná, přinášející v současnosti dostupné a známé informace (Jiří Mitáček, Petr Zemek, Zdeněk Pokluda, více kapitol zpracovali Lukáš Čoupek a také Jiří Deml). Ocenění zaslouží, že nejsou opomenuty ani dějiny současné až do roku 1989. A nechybí ani

období nynějšího demokratického vývoje po roce 1989 až do doby vydání publikace (Jiří Čoupek). Závěrečné kapitoly jsou věnovány bohatému spolkovému životu v Kunovicích a medailonkům osobností a významných rodáků města.

Díl druhý je zpracován na stejné vysoké úrovni jako díl první neméně erudovanými autory. Věnován je tematice duchovních dějin a farnosti (Vladimír Teřhal), stavebním a uměleckým památkám (Blanka Rašticová) a především pak tradiční lidové kultuře a jejím projevům. Všimá si například sídla a tradičního domu. Ač jsou Kunovice městem, lze zde obdivovat i zajímavé doklady tradičního lidového stavitelství (Ludmila Hobzová, Věra Kovářů, Jana Spathová). Jakým zaměstnáním a obživě se kunovští věnovali především, seznamuje následující kapitola. Nejsou opomenuti ani v širokém okolí obecně známí kunovští handrláci (Ludmila Hobzová). K nejobsáhlejší náleží kapitola Odivání (Romana Habartová). Tradiční oděv, kroj, patří k výrazným, důležitým, charakteristickým projevům tradiční kultury Kunovic vyznačující se osobitostí a harmonickým souladem. Zaslouhuje si proto pečlivě a vyčerpávající zpracování, jak k němu přistoupila i autorka. Všimá si kořenů tradic, zhotovování krojů, jeho ikonografických dokladů, podrobně popisuje tradiční odívání v Kunovicích mužské, ženské, dětské ve všech souvislostech, včetně odrazu v ústní lidové slovesnosti. Další obsáhlá kapitola se zabývá obyčejí a slavnostmi, jimiž město žilo a dosud v různých podobách žije (Romana Habartová). Precizně popisuje a dokládá všechny jejich podoby, ať už jde o rodinné obyčeje, zvláště podrobně seznamuje s průběhem svatby a dalších projevů s ní souvisejících, či obyčeje výroční, z nichž si dosud největší význam a věhlas podržela kunovická jízda králů, jež je spolu s ostatními jízdami králů zapsána do Reprezentačního seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO. V publikaci není opomenuto ani kunovické nářečí (Zlata Potyková, Kateřina Heřmanská), které je roze-

bráno z hlediska jazykovědného, nechybí ani ukázky mluvy či nářeční slovník. Zajímavé informace přináší i kapitola o tradici a jejím využívání, o folklorním hnutí a jeho podobě, osobnostech (Romana Habartová). Závěrem se lze dovědět, jak Kunovice zachycuje literatura, výtvarné umění, fotografie či film (Jiří Jilík).

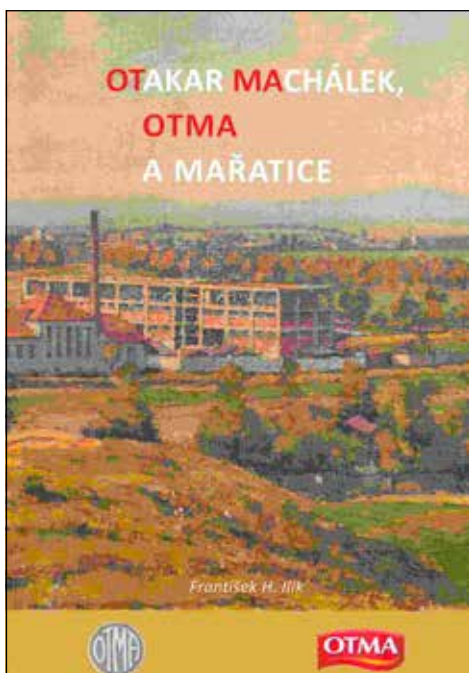
Všechny kapitoly jsou velmi precizně a vysoce odborně zpracované a přinášejí vyčerpávajícím způsobem mnoho zajímavých informací o městě z různých úhlů pohledů a různých témat. Texty doprovází bohatá kvalitní obrazová dokumentace, ať už jsou to fotografie, včetně srovnávacích dobových fotek, mapky, plány, kopie archivních dokladů, zdrojů z muzejních sbírek apod. mající značnou vypovídací hodnotu. Zvláště cenné jsou pečlivě autory vypracované seznamy a soupisy, např. seznam starostů, ředitelů škol, občanů padlých v první světové válce, seznam legionářů, nositelů rukodělných dovedností, především vztahujících se k tradičnímu oděvu, či seznamy králů, hodnostářů i jezdců jízdy králů s podrobnými osobními údaji o nich.

Publikace přináší bohatou škálu informací o městě Kunovice pro široký okruh zájemců, ale přitom si zachovává všechny atributy odborného díla – poznámkový aparát, seznamy ilustrací, fotografií, plánek, map a dalších obrazových příloh, bohatá a podrobná bibliografie zahrnující všechny tematické okruhy publikace, rejstřík autorů, jmenný a věcný rejstřík či cizojazyčné resumé. Monografii recenzovali renomovaní odborníci – Peter Futák a Josef Jančář. Dílo vzniklo pod vedením a redakčním zpracováním Jiřího Mitáček, který má za sebou již několik takto precizně a odborně pojatých monografií obcí. Řadí se mezi ně i tato reprezentativně pojatá dvoudílná publikace Kunovice, jež může být směle dávana za vzor podobně zaměřeným pracím.

Olga Floriánová

František Ilík. Otakar Machálek, OTMA a Mařatice: OTMA: 1938-2018. Uherské Hradiště: František H. Ilík, 2018. 63 s.

Za značného zájmu veřejnosti se 7. září 2018 v nádvoří domu čp. 67 v Mařaticích konal křest knihy Františka „Holmesa“ Ilíka pod názvem Otakar Machálek, OTMA a Mařatice. Místo pro uvedení nové knihy do života nebylo vybráno náhodně, neboť na tomto místě se začaly odvíjet osudy jednoho z desítek podnikatelů, zabývajících se na Uherskohradištsku potravinářskou výrobou. Dům je dnes také domovem autora, kterého zaujala pohnutá historie domu a jeho původních obyvatel a přiměla k napsání uvedené publikace.

S prvními obchodně-podnikatelskými aktivitami v rodině Otakara Machálka začal již jeho otec Jan Machálek po roce 1880 v Tučapech, když se oženil a otevřel ve vesnici obchod se smíšeným zbožím. V obchodní činnosti pokračoval i po přestěhování nejdříve do Uherského Hradiště a poté roku 1898 do Mařatic, kde si zakoupil domek čp. 67.

Po smrti Jana Machálka v roce 1903 přebrala mařatickou živnost manželka Kateřina Machálková spolu se staršími syny Františkem a Janem.

Otakar Machálek, narozený roku 1893, byl nejmladším synem. Po vyučení cestoval a pracoval na různých místech Evropy a po svém návratu nastoupil vojenskou službu jako jednorocní dobrovolník. Když pak vypukla první světová válka, bojoval na východní frontě, kde v únoru 1915 po prohrané bitvě u polské Gorlice byl zajat carskou armádou. Od 29. července 1917 se stal příslušníkem československých legií v Rusku, s nimiž jako průzkumník absolvoval celou sibiřskou anabázi až do Vladivostoku a přes japonskou Jokohamu, Tichý oceán, Kanadu a severoněmecký Cuxhaven se vrátil domů v roce 1920. Ve vlasti se však dlouho nezdržel, ale vydal se na další zkušenou po Evropě, navštívil i vzdálenou Argentinu a své putování ukončil delším pobytem v St. Louis a Chicagu v USA. Po nekonečných cestách se v polovině dvacátých let vrátil domů, oženil se a převzal po matce a bratrovi Františkovi obchod v Mařaticích. Jeho podnikatelským záměrem se stalo zpracovávání zdejších zemědělských produktů – zelí a okurek – ve velkém. Se svými zkušenostmi ze světa, pilí a energií vybudoval v roce 1929 za svým obchodem potřebný chladicí sklep a dvě výrobní haly k vlastnímu zpracovávání surovin.

Díky pracovnímu, organizačnímu a obchodnímu nasazení se objem výroby podniku neustále zvyšoval, takže výrobní prostory u domu čp. 67 brzy přestaly dostávat, zvláště když chtěl výrobní program dále rozšířit o zpracovávání ovoce na džemy a marmelády. Proto se Otakar Machálek obrátil na své švagry Jana Skalku a Karla Tešnera s nabídkou kapitálové účasti ve firmě, a tak vznikla společnost OTMA – Otakar Machálek a spol. Nová společnost následně v roce 1938 odkoupila část pozemků v trati Pastviště u řeky Moravy, kde vybudovala novou moderní továrnu. Koncem války v ní už pracovalo 120 zaměstnanců

a měla výrobní kapacitu 6 000 tun hotových výrobků ročně.

Aktivita Otakara Machálka přesahovala také do širších oblastí života zdejší obce. Byl dlouholetým členem obecního zastupitelstva, za jehož působení byla v roce 1931 postavena v Mařaticích nová moderní škola, byly opraveny a zpevněny veřejné komunikace apod. Na místě svého původního koloniálu pak postavil nový dvoupatrový dům s dvěma obchody. V době okupace materiálně podporoval odboj i příbuzné vězněných osob bez ohledu na jejich politické či náboženské smýšlení. Po válce začal podnikat kroky k rozšíření obchodní činnosti směrem na Balkán do Jugoslávie a Albánie. Machálkovo podnikání bylo ukončeno Únorem 1948, kdy byl podnik na základě zákona č. 115/48 Sb. znárodněn a začleněn do n. p. Biochema Brno. Otakar Machálek sám byl v prosinci 1949 jmenován vedoucím n. p. Fruta v Bzenci, avšak za necelý rok, 12. října 1950, zatčen a při soudním procesu v březnu 1951 jako továrník a kapitalista odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání čtyř let. Po odvolání mu byl trest změněn na 3,5 roku nepodmíněně a propadnutí poloviny majetku. Z vězení se vrátil v roce 1954 a až do své smrti v roce 1967 pracoval jako vrátný v dnešní Feroně ve Starém Městě.

Díky příslušníkům rodiny Machálkovy i vlastnímu bádání se Františku Ilíkovi podařilo shromáždit a publikovat bohatý a nesmírně cenný materiál k životním osudům zakladatele a tvůrce firmy OTMA, která je dnes součástí koncernu HAMÉ a ochranná známka OTMA jednou z hlavních značek výrobků této firmy. Kniha je obohacující především historickými fotografiemi, úředními a soudními dokumenty, hospodářskými grafy i osobními svědectvími, která autor doplnil jak o další údaje z literatury, tak o fakta z vlastního archivního výzkumu. I když kniha občas trpí neduhem amatérských autorů – neujasněností celkové koncepce a nezkušeností z publikování odborného textu – je recenzovaná publikace cenným příspěvkem jak k opomíjeným dějinám městské části

Mařatice, tak k tragicky podobným osudům Machálkových prvorepublikových konkurentů v padesátých letech minulého století, jako byli např. Rudolf Fibich ve Starém Městě, Karel Pilát v Uherském Hradišti, František Varmuža v Babicích, bratři Horsákové v Kunovicích, Jaroslav Hromčík v Nivnici a další.

Závěrečná část, pojednávající o rehabilitaci Otakara Machálka a restituci a privatizaci firmy po roce 1989, která by si zasloužila podrobnější zdokumentování, je vedle nedávno vydané publikace o firmě Linea (*Historie Nivnického dvora v dokumentech a fotografiích*, Nivnice 2017) také obohacením dosud málo zmapovaného stavu podnikání na Slovácku v období let 1945–1990 a následného privatizačního procesu.

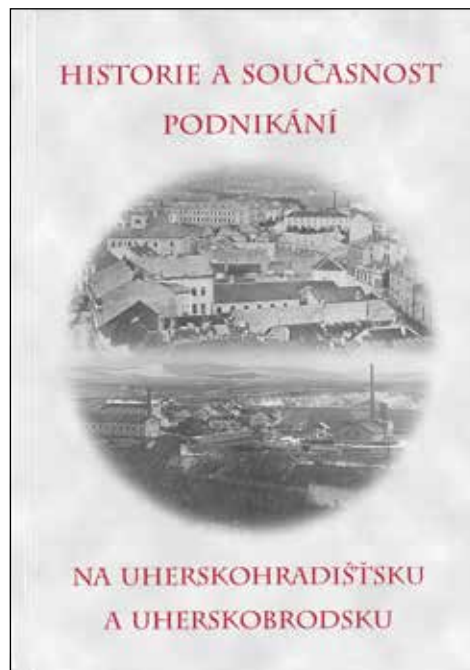
Závěrem je nutno vyzvednout, že soukromé vydání knihy Františka H. Ilíka finančně podpořily město Uherské Hradiště, firma Hamé a Hotel Grand v Uherském Hradišti.

Jiří Čoupek

Ivan Bergmann et al. Historie a současnost podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku.
Žehušice: Městské knihy s.r.o., 2017. 271 s.

Historie a současnost podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku je další publikací z rozsáhlé ediční řady *Historie a současnost podnikání v regionech ČR*, kterou vydává žehušické nakladatelství a vydavatelství Městské knihy s.r.o. Tento nakladatelský dům dosud vydal více než sedm desítek publikací zaměřených na dějiny sekundárního sektoru i současnost podnikání ve vybraných městech a regionech ČR, které mají být – řečeno slovy jeho majitele – pokračovatelem tradice vydávání „občanských a městských knih“. Odborného historika toto spojení ihned zaujme, respektive ho vede k zamyšlení, jaký typ publikace se vlastně skrývá pod tímto označením. Odpověď nalezneme v rámci stručného profilu firmy

Městské knihy s.r.o. na stranách 173 a 174. Těmito knihami jsou myšleny dějiny měst, městysů a obcí, které – jak je obecně známo – mají v tuzemské regionální dějepisné práci svou dlouholetou tradici. Na rozdíl od publikací vydávaných v rámci výše uvedené ediční řady se však dějiny jednotlivých obcí a měst věnují konkrétním lokalitám komplexněji, tj. zaměřují se také na politické, sociální a kulturní jevy, významné společenské instituce a regionální osobnosti veřejného života, a to vše v průřezu několika staletí. Vzhledem ke koncepci a obsahu publikace, jež je předmětem této recenze (platí to však i pro ostatní knihy z této ediční řady), se domnívám, že spíše navazuje na tradici prvorepublikových popularizačních národohospodářských propagací typu „Uherské Hradiště. Město a okres“ či na různé adresáře a Compassy (co se týče sebe prezentace podnikatelských subjektů) než na monografie o dějinách obcí a měst.

Záměr celé ediční řady je chvályhodný – zpřístupnit široké čtenářské obci nejen pohled na rozvoj řemesel (cechů), živností,

obchodu a průmyslových odvětví v jednotlivých regionech a městech na území dnešní ČR, ale i seznámit čtenáře s vybranými důležitými podnikatelskými subjekty, které „...jsou ve svém oboru skutečným odborníkem a dlouhodobě poskytují kvalitní služby svým zákazníkům“. Publikace *Historie a současnost podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku* (stejně jako další knihy z ediční řady) obsahuje celou řadu informací, které jsou rozptýleny v různých publikacích, časopiseckých a novinových článcích a samozřejmě v různorodých písemných a tištěných pramenech. Především laická veřejnost, pro kterou by bylo dohledávání těchto údajů komplikované, tedy ocení kumulaci bezesporu zajímavých informací do jedné knihy. Mnozí čtenáři ocení i zjednodušující formu výkladu, přehlednou strukturu jinak hutného textu a bezesporu kvalitní tiskové zpracování publikace doplněné celou řadou zajímavých obrazových příloh. Každá z nosných kapitol je pak opatřena seznamem nejdůležitější literatury a soupisem klíčových fondů, které se vztahují k dané problematice. Budeme-li tedy monografii *Historie a současnost podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku*, stejně jako další knihy z ediční řady *Historie a současnost podnikání v regionech ČR*, nahlížet čistě jako popularizační a osvětový výstup určený širokému spektru čtenářů, pak se domnívám, že svůj záměr zcela naplňuje. Kniha je užitečnou pomůckou pro seznámení se s nejdůležitějšími hospodářskými subjekty minulosti i současnosti na půdě Uherského Hradiště, Uherského Brodu, Uherského Ostrohu, Starého Města, Kunovic, ale i v celé řadě dalších měst, městysů a obcí ve sledovaném regionu.

Příkrejší však bude hodnocení, budeme-li tuto knihu (resp. celou ediční řadu) posuzovat prizmatem nároků na odbornou monografii. V případě recenzované monografie bych jakožto odborný historik ocenil preciznější seznamy literatury (některé tituly v soupisech nejsou uvedeny) a použití poznámkového aparátu, aby bylo jasné, od-

kud konkrétní údaje pocházejí. Na druhou stranu chápu, že se s ohledem na zaměření publikací s nástroji tohoto typu nepočítalo. Jasně daná koncepce všech svazků ediční řady i limity, co se týče rozsahu publikované látky, vysvětlují také omezený prostor pro některé obecně laděné hospodářské úvody v těchto knihách. Úvody jsou zbytečně stručné a informace v nich uvedené jsou často zkratkovité, nepřesné, či dokonce chybné (markantní je to třeba u publikace *Historie a současnost podnikání na Olomoucku*). Autoři recenzované publikace se sice vyloženým chybám vyhnuli, na druhou stranu s některými výroky (především ze strany 23) by se dalo minimálně polemizovat: svobodné stěhování za prací bylo umožněno již zrušením nevolnictví; úplné zrovnoprávnění židů s ostatním obyvatelstvem je spojeno spíše s rokem 1867 než 1860 apod. Co je však na škodu, některé klíčové hospodářské milníky prezentované v obecných úvodech recenzované publikace postrádají hlubší analýzu, v některých ohledech je problematický i samotný výběr hospodářských jevů a událostí: zatímco vydání nového živnostenského řádu je v knize zmíněno na několika místech, o vydání nového obchodního zákoníku z roku 1862, který byl na dlouhá desetiletí základem obchodního práva v habsburské monarchii, se nedozvíme nic. Stejně tak není podrobněji analyzován jeden z vůbec nejdůležitějších politickohospodářských aktů 19. století na území habsburské monarchie – zrušení roboty a poddanství. Zmíněná otázka dělitelnosti půdy (s. 139) pak bez vysvětlení tohoto procesu postrádá pro většinu čtenářů jakýkoliv smysl. Zcela rozumím tomu, že těžiště výkladu u recenzované monografie leží v prezentaci základních historických dat k vybraným řemeslům, průmyslovým oborům a podnikatelským subjektům ve vymezené lokalitě. Na druhou stranu jsem přesvědčen, že kapitolám sumarizujícím hospodářský vývoj mohla být věnována větší pozornost, a to tak, aby i laickým čtenářům nebyly skryty některé důležité vazby a souvislosti.

V oblasti hospodářských dějin, včetně dějin podnikání a podnikatelstva, se často v regionální historiografii setkáváme s velkými mezerami. Mnohé podniky se dosud nedočkaly odpovídajícího zpracování, což není vždy dáno jen nezájmem ze strany badatelů. Značně limitující je ve výzkumu absence dochovaných pramenů či jejich zpřístupnění. Vzhledem k širokému záběru publikací v rámci edice *Historie a současnost podnikání v regionech ČR* byli autoři jednotlivých svazků často postaveni před nelehký úkol. U tak rozsáhlého projektu, jenž má ambici věnovat pozornost sekundárnímu sektoru ve vymezeném prostoru v celé jeho šíři a navíc v delším časovém horizontu, totiž není možné podnikat rozsáhlý základní výzkum. Autoři se tedy musí z větší části spolehnout na starší a v mnoha ohledech dnes už překonané publikační výstupy, které kompilují, popř. kosmeticky upravují. Některé kapitoly v těchto monografiích (tu recenzovanou nevyjímaje) jsou pak na některých místech zatíženy nepřesnými či chybnými údaji, které není možné mnohdy verifikovat. Tato skutečnost není a priori kritikou autorských kolektivů, spíše logicky vyplývá ze stavu současného bádání a jeho odrazu v literatuře.

Kapitoly v knihách z ediční řady *Historie a současnost podnikání v regionech ČR* jsou často také kvalitativně nevyvážené, což souvisí nejen s výše řečeným, ale mnohdy i se samotnou specializací členů autorského kolektivu. *Historie a současnost podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku* působí ve své historické části relativně vyváženě, což je dáno především erudicí členů autorského kolektivu (většina z nich jsou odborníci působící v archivním prostředí). Čtenář se v historické části monografie seznámí nejdříve s historií různých řemesel na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku (konkrétně v Uherském Hradišti, Uherském Ostrohu, v Kunovicích, ve Starém Městě, v Polešovicích, v Uherském Brodě a v Bojkovicích) a poté s dějinami průmyslu v obou regionech. Na rozdíl od první části historického výkladu je druhá strukturována nikoliv po-

dle jednotlivých lokalit, ale podle konkrétních odvětví průmyslu. Matoucím dojmem působí časové vymezení „průmyslové části“, která je ukončena rokem 1950. Z jakého důvodu byl vybrán právě tento letopočet? Oklikou se vracíme k problematice relevantního obecného hospodářského úvodu. Ten je v *Historii a současnosti podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku* poněkud nepřesně směřován do „předprůmyslového období“, přestože obsahuje výklad i k druhé polovině 19. století, kde bohužel také končí (s. 23–24, 55 a 139). V publikaci tedy chybí obecné informace k hospodářské situaci v meziválečném období, za protektorátu i v těsně poválečném období, kdy probíhal proces znárodnování a socializace živností. Jediné informace obecnějšího charakteru s přesahem do 20. století jsou v knize věnovány územně správnímu vývoji, a sice na samém začátku knihy. Matoucím dojmem působí časové vymezení dějin průmyslu na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku především proto, že ve stručných textech, které jsou věnovány konkrétním podnikům, je výklad nezřídka ukončen v hloubi druhé poloviny 20. století, někdy až na počátku třetího milénia. Co se týče samotného obsahu těchto textů, patrná je jejich informativní nevyváženost, což úzce souvisí s avizovaným nedostatkem literatury a absencí základního výzkumu. Někdy prostě není co kompilovat...

Menší, ale svým rozsahem nezanedbatelnou součástí *Historie a současnosti podnikání na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku* je kapitola nazvaná „Podnikatelská současnost“. Přestože si nečiní nárok na úplnost, umožňuje čtenáři udělat si představu o některých předních podnikatelských subjektech ve sledovaných lokalitách, mezi něž jsou řazena i některá města regionu (Kunovice, Uherský Brod, Staré Město). Kritéria pro výběr jednotlivých subjektů i úskalí sebe prezentace jednotlivých firem výstižně zhodnotil v prologu knihy majitel nakladatelství a vydavatelství Městské knihy s.r.o. Mgr. Josef Ruml. Medailony firem mají

podobu „žurnalistických článků typu public relations“, do jejichž obsahu vydavatelství nijak nezasahovalo. Ostatně ne jinak tomu bylo i u národohospodářských propagací, adresářů a kompasů zmíněných v úvodu této recenze. Přestože jsou údaje v nich zveřejňované pro badatele mnohdy jediným pramenem, který máme k dispozici, je třeba k nim přistupovat obezřetně. Každá firma měla tendenci se prezentovat v tom nejlepší světlo. Publikované informace však byly nejednou od reality značně vzdálené...

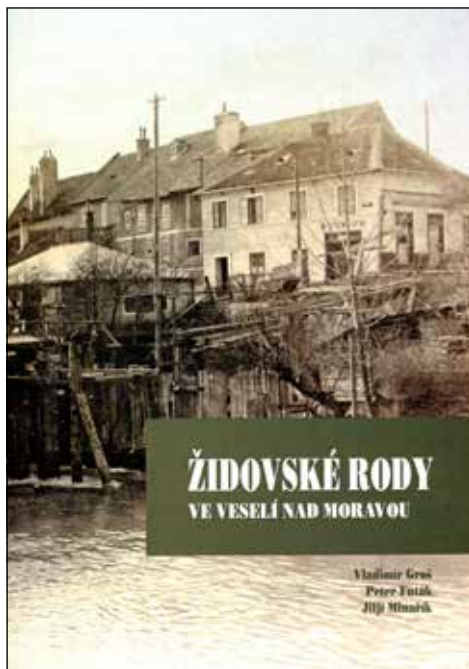
Michael Viktořík

Vladimír Groš, Peter Futák, Jiljí Minařík.
Židovské rody ve Veselí nad Moravou.

Veselí nad Moravou: vydal Vilém Reichsfeld, 2018.

Publikace věnovaná historii rodů malé, ale nikoliv bezvýznamné židovské obce v letech 1669–2015 je bezesporu pozoruhodným činem místních historiků, z nichž pouze jeden se věnuje historii profesionálně. Největší zásluhu na jejím hutném obsahu má však právě historik-amatér, vynikající znalec dějin města Veselí nad Moravou, známý výtvarný umělec Vladimír Groš (v letech 1967–2009 profesor uherskohradištské střední uměleckoprůmyslové školy). To on posbíral informace z literatury, z fondů několika archivů (především MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště a SOkA Hodonín) a také od přeživších pamětníků, kteří mu poskytli i spoustu rodinných fotografií a umožnili zkopírování obrazů významného veselského malíře Ludvíka Ehrenhafta. O vydání se zasloužil potomek jednoho z uváděných rodů, veselský radní Vilém Reichsfeld.

Knihu uvádí krátkým, obecněji zaměřeným historickým přehledem vedoucí veselského muzea Peter Futák. V dalším textu jsou uvedeni židovští obyvatelé města na základě lánových rejstříků z let 1669–1671 a 1727. Seznam familiantů z roku 1829 je doplněn přehledem o podnikání židovských rodin

ve Veselí nad Moravou od konce 18. století; k běžným živnostem patřilo řeznictví, koželužny a pálenice, Židé v nich vesměs podnikali jako pachtýři. Od této doby je možno zaznamenat také řadu židovských obchodníků, původně především s obilím, dřevem, kůžemi, později i s textilem a dalšími komoditami. Od počátku 17. století existovala ve městě synagoga, ta původní však byla zničena zřejmě během třicetileté války, novou se podařilo postavit na Rybníčku až v roce 1840 (budova je zachována, dnes v ní sídlí modlitebna Církve adventistů sedmého dne). V roce 1784 získali Židé povolení založit si na Veselském Předměstí hřbitov, pro nějž zakoupili pozemek vedle zrušeného kláštera servitů. Vzhledem k tomu, že původně bylo židovských obyvatel poměrně málo, nebylo ve městě vybudováno ghetto, ale existovala (a trvá dodnes) pouze úzká Židovská ulička se čtyřmi domy, přiléhajícími k původním městským hradbám. Na předměstí bydleli Židé rozptýleně, od poloviny 19. století tu budovali také své první průmyslové podniky.

Je třeba říci, že moderní průmysl se ve Veselí rozvinul především zásluhou židovských

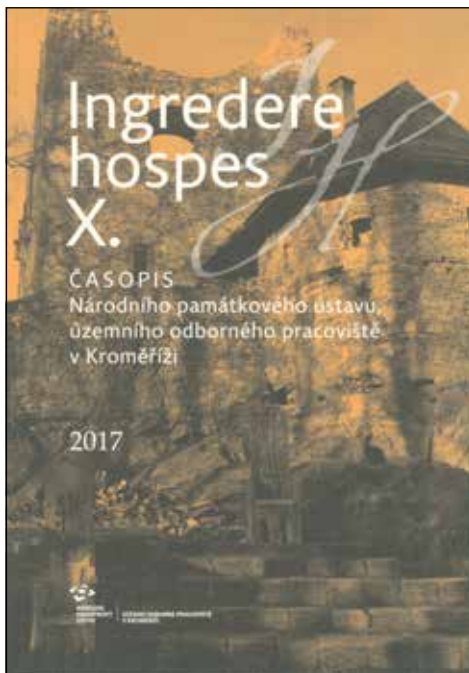
přistěhovalců. Sprízněné rodiny Beerů a Rosenblattů založily dřevařský průmysl, Kohnové a Johan Brief se inspirovali Thonetovou výrobou ohýbaných židlí. Bratři Reichsfeldové, kteří se přistěhovali z Horňácka do Veselí (příženili se do rodiny Schönových) po první světové válce, vybudovali továrnu na dětskou obuv STANDARD. Pozoruhodnou stopu zanechala ve městě také rodina Ornsteinova, jejíž příslušníci zasedali v městské radě; Josef Ornstein byl dokonce 12 let velmi oblíbeným starostou, v roce 1890 založil nadaci pro chudé bez rozdílu původu (nacisté ji zrušili v roce 1942). Jeho synovec Hugo podnikal v Brazílii, kde byl také generálním konzulem Rakouska-Uherska. Přesto, že žil celý život mimo své rodiště a zemřel v roce 1936 ve Vídni, pohřbit se nechal na veselském židovském hřbitově a také věnoval veselským chudým výnosnou nadaci. Syn obchodníka Salomona Khona Walter se stal v roce 1998 nositelem Nobelovy ceny za chemii. Rodina Ehrenhaftova dala svému městu významného akademického malíře a velmi pozoruhodného člověka Ludvíka (1872–1955), jenž v mládí ohluchl, uzavřel smíšený sňatek a nechal se pokřtít, zřejmě díky tomu jako jeden z mála veselských Židů přežil okupaci. Jeho obrazy starého Veselí a okolních luk visí na stěnách nejednoho zdejšího bytu, byl však také vynikajícím portrétistou a kreslířem, věnoval se i fotografování.

Výčet významných veselských židovských rodáků tím ovšem zdaleka není vyčerpán, v knize je spousta dalších pozoruhodných životopisů, záznamů a fotokopii dokladů souvisejících s jejich působením ve městě. Obdivuhodným doplňkem textů je nesmírně bohatá obrazová dokumentace, zahrnující jak fotografie z rodinných alb, tak i záběry dávno zmizelé podoby městských domů, uliček, symbolů a dnešní podoby velmi dobře udržovaného hřbitova. Publikaci lze proto doporučit všem zájemcům o historii židovského obyvatelstva, ale také jako inspirativní počín, který by si jistě zasloužil následování.

Nina Pavelčíková

Ingredere hospes

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, vydal v roce 2018 již 10. ročník časopisu s latinským názvem *Ingredere hospes* (Vstup, poutníku). Stejnými slovy začíná nápis umístěný v bohatě zdobené kartuši, který nechal zhotovit olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna v roce 1675 nad původním vstupem do Květné zahrady (Libosadu) v Kroměříži.

A stejně jako biskup, který zval k prohlídce zahrady, zve název k četbě studií a příspěvků v časopise, který je členěn do několika tematických kapitol. V první, nazvané „Historie“, si v 10. ročníku časopisu zájemce může přečíst příspěvek Petra Hudce, který se zabývá figurálními motivy ve velehradském lapidáriu, nebo životopis záhadného sochaře a stavitele Tomáše Šturma z Holešova, který napsal Karel Bartošek. Dalšímu staviteli, tentokrát Antonínu Fischerovi z Fryštáku a Holešova, je věnován příspěvek Jana Galety a Martina Šolce. V tomto případě se jedná o pokračování příspěvku

z přechozího 9. ročníku časopisu. Problematice úskalí autorské autenticity v barokním umění – novým poznatkům o mobiliáři děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Holešově věnovala pozornost Anna Grossová.

V druhém tematickém bloku „Průzkumy“ je zveřejněna 2. část katalogu nalezených stříbrnických puncovních značek v okresech Přerov, Uherské Hradiště a Zlín z pera Anny Grossové. Stavebnímu vývoji tzv. Tomašítkova domu v Holešově věnuje pozornost Jan Štětina a neznámé plány k přestavbě zámku v Choryni ze začátku 19. století představuje Dalibor Janiš. Restaurování a průzkum téměř neznámého obrazu Oplakávání z Vracova zachycuje ve svém příspěvku Zdeněk Vácha.

Třetí kapitola je věnována průzkumu a obnově hradu Cimburk u Koryčan a obsahuje pět příspěvků. Jan Štětina dokumentuje průběh stavebněhistorického průzkumu palácové příčky, Radim Vrla popisuje dokumentaci a vývoj nádvorních průčelí paláce. David Krámer se ve svých dvou příspěvcích zabývá problematikou záchrany a statického zajištění hradu, během něhož došlo k pokusu o rekonstrukci okenní niky, dokumentované na fotografiích z počátku 20. století, což popisují Nelly Komendová a Radim Vrla.

Kapitola „Varia“ obsahuje článek Petry Nádbělové o stavbě Žižkových kasáren v Kroměříži, aktuality z prostředí hradních zřícenin přináší Jan Štětina a Radim Vrla. Zdeněk Schenk věnuje pozornost nově vybudovanému Památníku jednoty bratrské v Přerově a Petra Zelinková seznamuje s nominacemi za Zlínský kraj na cenu NPÚ Patrimonium pro futuro 2017. Kapitulu uzavírá seznam prohlášených kulturních památek ve Zlínském kraji v letech 2006–2016.

Poslední kapitola podává zprávy o konferencích, seminářích a akcích pořádaných uzemním odborným pracovištěm v Kroměříži v roce 2017. Uzavřena je nekrologem muzeologa a archeologa Jana Mikulíka.

Nepochybuji o tom, že 10. ročník *Ingretere hospes*, podobně jako devět předchozích, si najde své čtenáře jak v odborné, tak laické veřejnosti mezi zájemci o památky a regionálně významné stavby. Přináší totiž nejnovější poznatky v oblasti uměnovědné, stejně jako zajímavé výsledky záchranných archeologických výzkumů či průzkumů na objektech s torzální architekturou.

Blanka Rašticová

DĚJINY UMĚNÍ

FUNKCIONALISTICKÉ LÁZNĚ V UHERSKÉM HRADIŠTI VE SVĚTLE STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU

Vladislava Říhová, *Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice*

Zuzana Křenková, *Ústav chemické technologie restaurování památek, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze*

Studie shrnuje výsledky stavebněhistorického průzkumu funkcionalistické architektury městských lázní v Uherském Hradišti. Budova s bazénovou halou byla vystavěna v roce 1937 podle plánů brněnského architekta Bohuslava Fuchse, sousední technické zázemí vzniklo ve stejné době na základě projektu uherskohradištského stavitele Karla Dvořáka. Areál lázní je v současnosti v dezolátním stavu a je chráněn jako nemovitá kulturní památka.

Funkcionalistická budova lázní v Uherském Hradišti byla dokončena v roce 1937. Její projekt vznikl v ateliéru brněnského architekta Bohuslava Fuchse (1895–1972). Význam objektu je odborné veřejnosti znám už delší dobu, dosud však nebyl po stavební stránce nijak blíže zkoumán. V soupisech Fuchsova díla se objevuje okrajově¹ a některé monografie jej nezmiňují vůbec.² V článcích věnovaných meziválečné architektuře Uherského Hradiště byla pouze reflektována jeho existence.³

Budova stojí na parcele st. p. 325/2. V současnosti je v dezolátním stavu a jako podklad pro její budoucí obnovu jsme v létě roku 2018 zpracovali stavebněhistorický průzkum (dále SHP), jehož zjištění shrnujeme pro tuto studii. Metodika SHP kombinuje archivní rešerše s výzkumem samotné budovy a odečtením situací in situ, na jejichž základě hypoteticky určuje stavební dějiny objektu. Využívá ustálené struktury, která se promítá i do koncepce našeho textu. Zadání SHP sice sledovalo celý lázeňský areál se všemi stojícími budovami včetně moderních přístaveb velkého bazénu a technického zázemí z šedesátých a sedmdesátých let, my se ve studii budeme soustředit pouze na nejstarší a z památkového hlediska cennou část lázní ležící v severní části parcely a obrácenou fasádou do Dvořákovy ulice. Je složena ze dvou funkčních celků – lázeňské budovy s bazénem a technického zázemí, resp. kotelny. Ačkoliv tyto objekty prošly od doby svého vzniku výraznou rekonstrukcí a posléze také demolicemi interiéru, patří mezi hodnotné doklady funkcionalistické architektury města.

Historie lokality a objektu

Zástavba na místě a v blízkém okolí městských lázní měla původně industriální náplň. Stál zde podnik založený Aloisem Schaniakem jako stavitelství,⁴ rozšířený později o parní pilu, stolárnu, kolárnu a další provozy na obrábění dřeva. Samotná pila měla vzniknout v letech 1891–1894.⁵ Majitel Josef Schaniak provoz v roce 1912 pronajal stavební společnosti Aloise Jaroše, který podnik o šest let později odkoupil a po první světové válce zde začal vyrábět nábytek a též připravovat stavební dřevo. Zároveň v areálu fungovaly očištné parní a vanové lázně, jejichž vnější podobu známe z dobové fotografie pořízené před demolicí v roce 1935.⁶

Průmyslový provoz zabíral velkou plochu bloku vymezeného na severu ulicí Dvořákovou, západně ulicí Na Morávce a východně Kollárovou třídou (dnešní tř. Maršála Malinovského). Regulaci výstavby v této části širšího centra města řešily už v polovině dvacátých let 20. století zastavovací plány Vladimíra Zákrejse. Podle nich se zde mělo

do budoucna rozvíjet především budování rodinných domů a vil.⁷ Na konci dvacátých let byla už industriální zástavba v blízkosti centra městu na obtíž. V roce 1928 vyhořela Fürstova sladovna položená severně od Dvořákovy ulice.⁸ Na jejím místě brzy vznikl palác Auto Praga projektovaný Bohuslavem Fuchsem.⁹ Funkcionalistická novostavba vytvářela protějšmu areálu Jarošovy nábytkové továrny nepřijemný kontrast, takže se začalo uvažovat o jeho demolici. Na parcelách nábytkové továrny se začala rozvíjet zástavba. Postupný rozprodej pozemků dokládá kupní smlouva na stavební parcelu 325/2, na níž stály staré parní lázně. 5. prosince 1935 je od firmy Al. Jaroš & command zakoupilo město Uherské Hradiště.¹⁰ Nákup byl motivován snahou vybudovat nový objekt se stejnou funkcí, sloužící široké veřejnosti. Město tak chtělo splnit stoupající hygienické nároky. V roce 1930 totiž počet obyvatel Uherského Hradiště přesáhl šest tisíc a v dalších letech rychle stoupal. S nárůstem obyvatelstva vzrůstaly i požadavky na kvalitu infrastruktury. V letech 1931–1932 byl do města zaveden vodovod,¹¹ jenž byl základním předpokladem úspěšného plánování moderního lázeňského provozu, který měl mít poměrně velkou spotřebu vody.

Budování lázní financovala městská spořitelna. V roce 1937 se tato instituce chystala stavět i velké říční lázně na řece Moravě. Projekt krytých městských lázní měl původně stát 500 000 Kč,¹² rozpočet se však posléze více než dvakrát zvýšil. Stavba začala nejspíše na podzim roku 1936. Dokončena byla o rok později a dobový tisk ji představoval jako „krásnou, moderně i účelně vybavenou.“¹³ Záznam městského kronikáře mluví za vše: „Městské lázně byly slavnostně otevřeny v pátek 3. září. Jsou nejmoderněji vybudovány Městskou spořitelnou nákladem 1 200 000 Kč a jsou jedny z nejkrásnějších lázní na Moravě jak zevnějškem, tak i vnitřním zařízením. Spořitelna, která lázně městu darovala, vykonala dílo, které zůstane trvalým odkazem ústavu.“¹⁴

Lázeňskou budovu navrhl Bohuslav Fuchs. Nejprve vznikla studie nazvaná *Náčrt městských lázní*, datovaná 5. 2. 1936 a provedená v měřítku 1:100. V současnosti je uložena v architektové pozůstalosti v Muzeu města Brna.¹⁵ Zde je archivován též čistopis samotného projektu ke stavebnímu povolení označený *městské lázně uherské hradiště* provedený tužkou na transparentním papíru. Sada plánů je datována v rozmezí 26. 3. – 24. 4. 1936. Dokumentace byla zhotovena v měřítku 1:50 a doplněna také technickým výkresem provedení vstupních dveří.

Další pare plánů se zachovala ve stavebním archivu městského úřadu a v archivním fondu Okresní úřad Uherské Hradiště, uloženém ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti, jenž měl v roce 1936 na základě dokumentace vydat stavební povolení. Z průvodních písemností víme, že okresní úřad obdržel 27. 4. 1936 dvě pare dokumentace ke schválení, z nichž jedno zůstalo ve fondu založeno.¹⁶

Stavební povolení budovy z 8. 5. 1936 je provázeno i základním popisem projektu: „*Město Uh. Hradiště hodná zříditi městské lázně na pozemku p. č. 325/2 a to ve vedlejší ulici Ant. Dvořáka. Stavba má býti provedena podle plánů předložených k dnešnímu jednání. Stavební čára a svah byly předepsány ve schůzi městského zastupitelstva 25. června 1934.*

Budova lázní jest navržena jako jednopatrová s mezipatrem, přízemím a suterénem. Velikost a uspořádání místností a prostor v jednotlivých patrech jest zřejmo z projektu. Zejména má býti zřízena plovárna a dva menší baseny pro teplou a studenou vodu v suterénu. V přízemí projektují se dále komory pro páru a horký vzduch a průchodné šatny, v mezipatře jsou navrženy místnosti pro manikúru, pedikúru a holiče, jakož šatny a odpočívárna. V I. patře mají býti provedeny kabiny s vanami a sprchami a sluneční lázně na verandě.

V přízemí a v I. patře jsou navrženy potřebné místnosti pro záchody, které budou zřízeny jako splachovací. Po stránce konstruktivní jest stavba řešena jako železobetonová konstrukce s teracovými podlahami ve všech místnostech. Stropy v jednotlivých etážích jsou rovněž

Uliční průčelí lázní vpravo s bazénovou částí a vlevo s průčelím kotelny, 1937. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále SM UH).

Dvorní průčelí lázeňské budovy, 1937. Fotoarchiv SM UH.

železobetonové, trámové a střecha nad nejvyšší etáží jest plochá. Obvodové zdi provedou se z dutého vyplňovacího zdiva tvaru T mezi nosnými železobetonovými pilíři, příčné stěny jsou navrženy rovněž mezi nosnými pilíři jako betonové systému Monierova. Příčné stěny kabin tvoří železnou uhelníkovou kostru s eternitovou výplní. Poznámává se, že k projektu nebyly předloženy statické výpočty nosné konstrukce.

Bazénová hala, 1937. Fotoarchiv SM UH.

Bazénová hala s balkonem s prosklenou odpočívárnou, 1937. Fotoarchiv SM UH.

Komunikační koridor se šatnami v mezipatře, 1937. Fotoarchiv SM UH.

Voda potřebná pro provoz lázní bude odebrána z městského vodovodu. Tekuté splašky budou svedeny do městské kanalisace, pro záchodové výkaly budou zřízeny podle udání zástupců města 2 žumpy v dvorní části, z nichž budou tekuté splašky odvedeny do kanalisace, tuhé pak vybírány a odváženy.

Potřebná pára pro provoz parní lázně bude získána v samostatné kotelní místnosti, umístěné po levé straně navržené stavby. Tato kotelna bude projednána později samostatně. Veškeré místnosti budou vytápěny teplým vzduchem, který bude zahříván ve zvláštním kaloriferu topeném ostrou parou. Potřebná teplá voda jak do van, sprch a pro basén bude zahřívána ve 2 zvláštních bojlerech na obsah celkem 5000 l za hodinu a to přímo ostrou parou z kotlu. Umělé osvětlení bude elektrické, větrání bude prováděno elektrickými ventilátory.¹⁷

Udělení stavebního povolení bylo podmíněno následovně: „Podlaha všech lázeňských místností budiž zřízena nepromokavá, úplně hladká a to buď betonová nebo teracová. Přístupy k vanám, basenům a veškeré chodby musí být opatřeny tepelnou izolací. Dno basenu musí být absolutně nepropustné z drsného materiálu a stěny obloženy zelenými kachlíky. Sousední zeď budoucí kotelny musí po dohotovení stavby kotelny obnášeti míň 60 cm a musí být provedena

z plného zdiva. Zdi koupelen a parní lázně a ostatních provozních místností lázní budtež opatřeny v celé výšce hladkou cementovou omítkou s bílým olejovým nátěrem nebo budtež obloženy bílými šamotovými dlaždicemi. Stropy a ostatní části zdi lázní budtež omítnuty a obíleny. Dvěře z koupelen a ostatních provozních místností jakož i vchodové dvěře nutno zříditi k otevírání na venek, náplňové a musí býti opatřeny bílým olejovým nátěrem. Vstupní dvěře do místností parní lázně a místností s horkým vzduchem musí býti zřízeny kovové v kovovém rámu a musí býti opatřeny nátěrem proti rezavění [...]“¹⁸

Lázeňská budova byla stavěna v letech 1936 a 1937 a zároveň s ní a v těsné vazbě na ni vznikala budova technického zázemí, tzv. kotelna. Její projekt vypracoval uherskohradištský stavitel Karel Dvořák, ale plánovaný rozvrh byl při realizaci upraven, zvláště v kompozici fasády. Projekt kotelny není datovaný, z kontextu je však zřejmé, že musel vzniknout v roce 1936. Zachoval se ve dvou pare – jedno je uloženo ve stavebním archivu městského úřadu, druhé, sloužící jako podklad stavebního povolení, v archivním fondu okresního úřadu.¹⁹

Po dokončení byly ještě nevyužívané budovy lázní i sousedního technického zázemí profesionálně vyfotografovány do portfolia Fuchsových prací. Dnes jsou snímky uloženy v architektonické pozůstalosti.²⁰ Zachycují uliční a dvorní fasádu, bazénovou halu, jižní galerii, západní galerii s pedikúrou, vanovou koupel, dva detaily malých bazénů pod východní galerií, prostor sprch u parní komory a ve dvou pohledech též strojové vybavení kotelny.

Některé ze zmiňovaných fotografií byly v roce 1940 publikovány jako součást článku, který o lázních vyšel v odborném časopisu *Plyn, voda a zdravotní technika*.²¹ O stavební podobě lázní informovaly čtenáře také schematické půdorysy 1. a 2. nadzemního podlaží. Podle autora Karla Werstadta byly lázně postaveny v době, kdy mělo město 6200 obyvatel, v roce 1940 již mělo mít 8200 obyvatel. Werstadt lázně popsal jako moderní dvoupatrovou budovu v přízemí s bazény – velkým pro plavání o ploše 60 m² a menšími s teplou a se studenou vodou. Byly zde dvě masážní sprchy, horkovzdušná lázeň a parní komora, u kterých byly situovány čtyři očištné sprchy a jedna nožní lázeň. V mezaninu (resp. mezipatře) bylo zabudováno 30 skříněk na oděvy a situována

Pedikérna v mezipatře, 1937. Fotoarchiv SM UH.

Vanová kóje ve sprchových a vanových lázních, 1937. Fotoarchiv SM UH.

Přízemí kotelny s rozvody, 1937. Fotoarchiv SM UH.

odpočívárna se 14 lehátky. V prvním patře návštěvník mohl využít 20 vanových kabin a 25 sprch a vybavení lázní doplňovala místnost pro holiče a pedikúru. Ta však už v této době byla pro malý zájem obyvatel využívána jako šatna při hromadném koupání vojska. K vytápění lázní sloužily dva Střebelovy kotle se samočinným roštem na topení hnědým uhlím.

Lázně se funkčně dělily do čtyř oddělení – na plovárnu (bazény), parní lázně, vany a sprchy. Po otevření byly pronajaty za roční paušál 6000 K a za cenu spotřebované vody. Provoz se ale nevyplácel, a ačkoliv se časem nájem i cena za vodu snížily, pronájem byl od 1. srpna 1939 zrušen a správu lázní dále vedla městská vodárna. Ani samotná návštěvnost nebyla příliš vysoká. Zavedené tři dny v týdnu určené pro koupání později nahradily jen dva – zpravidla pátek a sobota, kdy byly lázně otevřeny od 8 do 20 hodin. Speciální koupací hodiny byly vyhrazeny pro děti a pro ženy. Provoz vedl správce, pracovaly zde dvě uklízečky, pokladní a topič.²²

Už tři roky po dostavbě vykazoval areál různé závady. Především je zmíněno nedokonalé větrání interiéru, protože větrací komíny z parních místností byly vyvedeny jen do půdního prostoru. Tam se srážela pára, která v zimě namrzala a promáčela stropy.²³ Tato situace vedla k výstavbě kondenzační komory nad 2. nadzemním podlažím kotelnou. K té neexistuje plánová dokumentace a dočítáme se o ní jen na okraji stavebního povolení přístavby prádelny. Víme pouze, že byla zkolaudována v srpnu roku 1941.²⁴

V roce 1940 byl areál jižně od kotelnou u východní parcelní hranice doplněn přístavbou prádelny a skladišť. Ta musela dostat dodatečné stavební a užívací povolení s podmínkou, že byly okresnímu úřadu předloženy dva exempláře plánů prádelny.²⁵ Nedatovaná a nesignovaná plánová dokumentace prádelny je dnes uložena ve stavebním archivu.²⁶

V následujících dvou desetiletích byly lázně běžně užívány a nepochybně zde probíhaly různé úpravy a opravy týkající se provozního zařízení. Až v první polovině šedesátých let dospěly funkcionalistické budovy do stavu, kdy přestaly vyhovovat soudobým technickým a hygienickým předpisům. Lázně byly vyřazeny z provozu. Z dobového popisu víme, jak objekt po bližším ohledání vypadal – stará budova byla popsána jako dvoutraktová, v uličním traktu s bazénem a ve dvorním s nevhodnými šatnami a průchozími kabinami. Ve třetím podlaží byly vanové očištné lázně s nevyhovujícími skleněnými a eternitovými příčkami. Stavební stav byl havarijní – zdivo bylo narušené podmáčením, protože bazén propouštěl vodu, omítky byly popraskané a z části opadané, ocelové konstrukce okenních výplní byly korodované. Technické zařízení se dvěma kotly typu Rouška nevyhovovalo platným předpisům, stejně jako elektroinstalace, železné potrubí bylo zkorodované. Původní vzduchotechnika byla demontovaná a zdravotnické vybavení, které bylo během třiceti let vyměňováno, bylo i přesto značně opotřebované.²⁷ Vznikl tedy projekt na úpravu starých budov a přístavbu nové části lázní s plaveckým bazénem.

Stavební povolení na moderní přístavbu a úpravu původních lázní bylo vydáno 18. 2. 1967.²⁸ Po demolici starého komína, který sloužil ještě původní továrně a stál za kotelnou, začala výstavba nového bazénu. Hrubé stavební práce byly hotové v listopadu roku 1968, do zkušební provozu byla stavba dána až v dubnu 1970. Projekt modernizace se nezačoval. Tehdejší stavební práce až o dvacet let později shrnul *Soubor průzkumných prací* z roku 1988. Zmiňuje úpravu dispozice ve všech podlažích funkcionalistické budovy, adaptaci a přístavbu haly nového bazénu s úpravou vody, která byla navázána na dvorní fasádu budovy. Původní kotelnou byla demontována a objekt byl připojen na dálkový rozvod tepla v ulici A. Dvořáka. V bývalé kotelně vznikla rozvodna vody a páry s centrální přípravou teplé vody, ohřevem vody pro bazény a s centrální regulací.²⁹

Poslední doplnění areálu lázeňských budov můžeme datovat lety 1976–1977, kdy vznikla nástavba umístěná do jihozápadního kouta areálu nad sociální zařízení přístavby plavec-

kého bazénu. Dle kolaudačního protokolu zde vznikly sociální zařízení, čekárna, šatna pro personál a dvě místnosti pro pedikúru.³⁰ V roce 1990 byl objekt uzavřen a od té doby nenašel adekvátní využití.³¹ I přes havarijný stav byla stavba při průzkumu hodnot zástavby Uherského Hradiště označena jako „velmi hodnotná, kultivovaná, funkcionalistická architektura, která má znehodnocující drobné zásahy na průčelí, nevhodnou povrchovou úpravu a dveře.“³² Interiér zpracovatelé zřejmě nenavštívili, ale i tak navrhli budovu jako kandidáta na prohlášení za nemovitou kulturní památku. Návrh na prohlášení byl podán v roce 1997 a o pět let později mu ministerstvo kultury vyhovělo. V roce 2002 byla budova zařazena do Ústředního seznamu kulturních památek pod číslem 51497/7–9022.

Dnes je funkcionalistická architektura zachována ve stavu, do kterého se dostala při právě poslední (nedokončené) rekonstrukce, jež zahrnovala řadu demolic v interiéru: „Veškerá technologie byla demontována a odvezena do šrotu. Stavební suť je uložena v bazénech. Uvažováno je vyrovnaní bazénu do úrovně podlah. Obklady a omítky jsou po povodních v roce 1997 osekány a uloženy v prostorách bazénu. Na objekt byla vypracována v roce 1999 projektová dokumentace, kde z hlediska účelu se předpokládá využití objektu k obchodním a sportovním činnostem.“³³ Ačkoliv byl v roce 2002 deklarován zájem objekt dále rekonstruovat, k pracím již nedošlo. Náročnou akci stavební obnovy a nového využití snad zahájí nový investor.

Funkcionalistická stavba

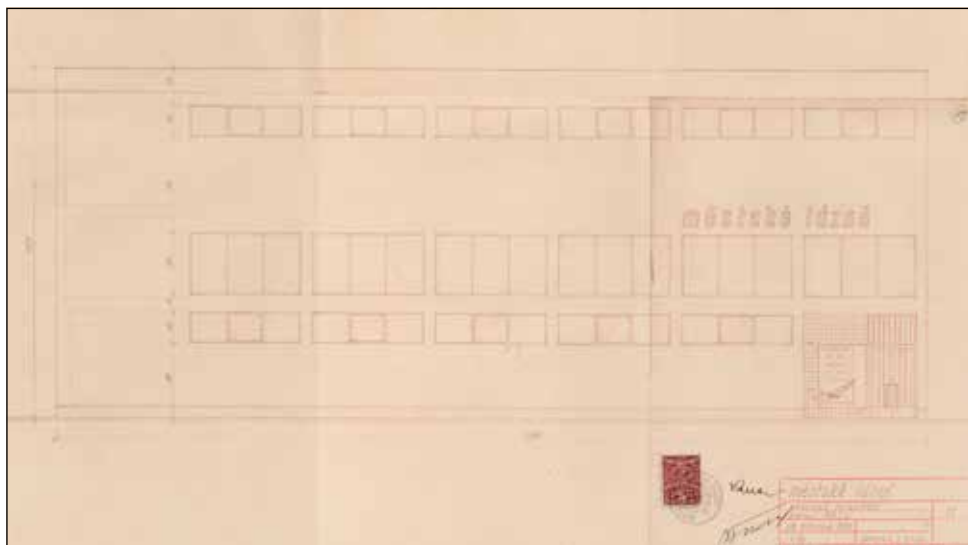
Budovu lázní navrhl Bohuslav Fuchs. Vzhledem k tomu, že architekt při specializovaných stavbách často spolupracoval s dalšími projekčními subjekty (např. u budování městských lázní v Brně-Zábřovicích s projekčním oddělením brněnských vodáren),³⁴ dá se i v případě uherskohradištských lázní předpokládat podobná součinnost. Zde byl Fuchsovým partnerem městský stavitel Karel Dvořák, který navrhl jen o několik měsíců mladší projekt kotelny. S tím, že bude východně od bazénové části stát technické zázemí, se počítalo už při vydání stavebního povolení, samotný Fuchsův plán lázní této stavbě ale nijak přizpůsoben nebyl.

Karel Dvořák vyprojektoval kotelnu včetně uličního průčelí, to bylo však při finální realizaci změněno. Součástí Dvořákova projektu je pohled na hlavní fasádu, který (např. typy použitých oken) reagoval na Fuchsův už hotový plán lázní. Během stavby se ale kompozice fasády kotelny změnila do současného stavu. Je oproti návrhu vyšší, doplněná o nástavbu atiky pročleněné třemi nautickými okénky. I z tohoto prvku můžeme usuzovat, že Bohuslav Fuchs nakonec dostal za úkol propojení obou sousedních budov scelující úpravou fasády.

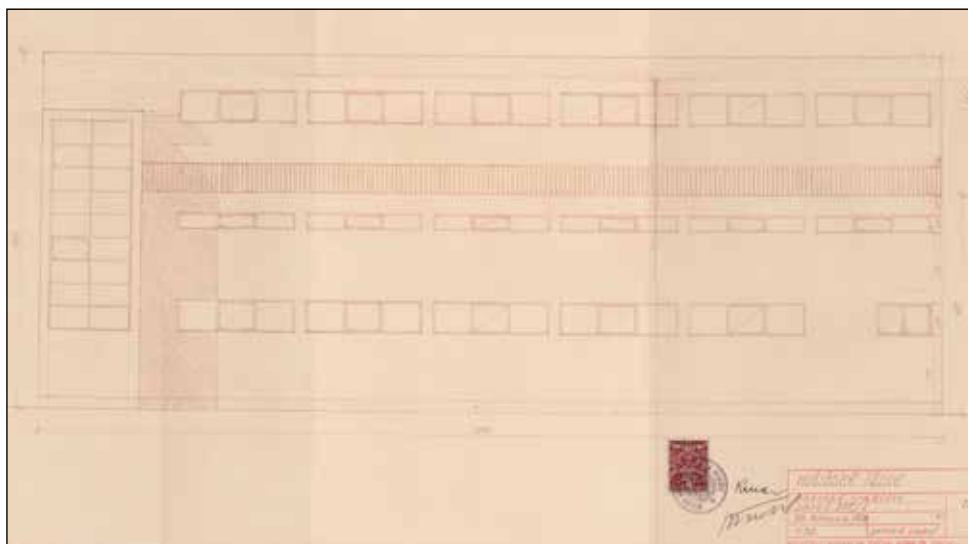
Dodnes se zachovaly minimálně tři sady plánové dokumentace Fuchsovy budovy lázní a dvě sady plánů Dvořákovy kotelny. Pro lázeňský objekt jsou důležité prováděcí plány, do kterých Fuchs už zřejmě nezasahoval a řešil je architekt dozorující celou stavbu, jímž byl nejspíše právě Karel Dvořák. V prováděcí dokumentaci najdeme tužkou vyznačené změny, které se shodují s provedeným stavem budovy.³⁵ Architekturu nijak výrazně nemodifikují, ale přidávají sem různé komunikační prostupy a mění některé rozměry. Ostatně do podoby interiéru Fuchsova projektu zasáhli také úředníci okresního úřadu Uherské Hradiště, když provedení stavby omezili oproti navrhovanému stavu. Například bazény měly být místo bílého teraca, které navrhoval architekt, vybaveny zeleným obkladem a z fotografií stavu budovy po dokončení je patrné, že zde byly obklady opravdu provedeny.

Ze změn modifikujících původní Fuchsův projekt je nutné zmínit eliminaci okna v západní ose dvorního průčelí a jeho nahrazení vstupem s předsíňkou na čtvercovém půdorysu, dále potom probourání otvoru z jižního traktu INP ve východní stěně, vedoucího do přístavby kotelny. Vznik nového malého okénka na východním okraji fasády jižního dvorního

průčelí a změnu dispozice maséren za malými bazény pod východní galerií. V mezipatře a 2NP se realizovaný stav celkem shodoval s návrhem.

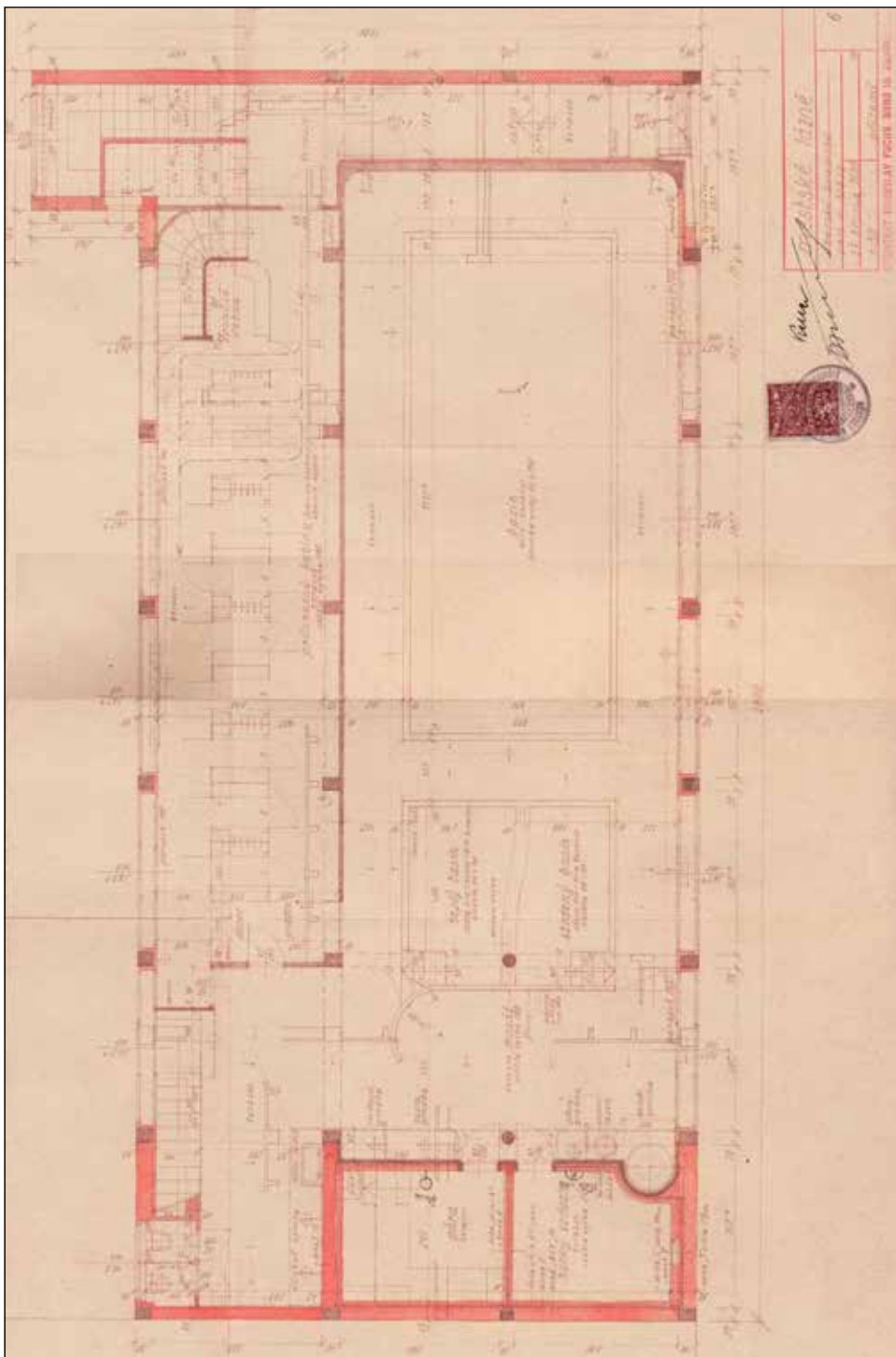

Bohuslav Fuchs, pohled na uliční průčelí lázeňské budovy – čistopis projektu pro stavební povolení, 1936. Foto Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

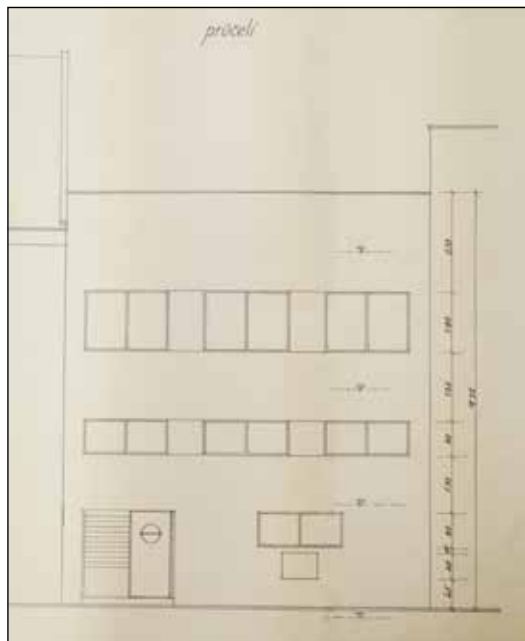

Bohuslav Fuchs, pohled na dvorní průčelí lázeňské budovy – čistopis projektu pro stavební povolení, 1936. Foto Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

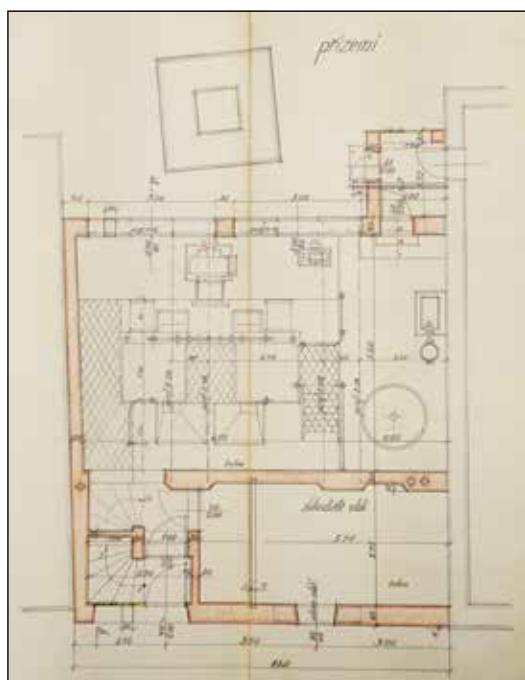
Podobně bylo postupováno i u kotelny. Její projekt také podléhal změnám provedení – plánovaná široká okna jižního (dvorního) průčelí 1NP byla zazděna, v severozápadním koutě dispozice uličního traktu mezipatra byla příčkami vymezena další místnost a jižní stěna byla ze schodiště a z prostoru dílny prolomena dvěma otvory vedoucími do horní úrovně sousední kotelny.

Bohuslav Fuchs, půdorys přízemí lázeňské budovy – čistopis projektu pro stavební povolení, 1936. Foto Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

Karel Dvořák, uliční průčelí kotelny – čistopis projektu pro stavební povolení, 1936. Foto Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

Karel Dvořák, půdorys přízemí kotelny – čistopis projektu pro stavební povolení, 1936. Foto Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

Na základě těchto drobných úprav projektů lázni a kotelny vznikla v letech 1936–1937 budova kombinující dva konstrukčně oddělené celky. Západní část zabíral železobetonový skelet lázni s bazénovou a očišťovací částí vybudovaný na obdélném půdorysu a doplněný na západě k jihu vystupujícími kubusem schodiště. Východně byla k objektu přiřazena kotelna a technické zázemí vybudované na téměř čtvercovém půdorysu z cihelného zdiva a doplněné starším samostatně stojícím komínem, který patřil původní Jarošově továrně a nová kotelna jej využívala.

Obě partie stavby byly opatřeny kompozičně svázanou uliční fasádou, základním členěním v podstatě odpovídající současnému stavu objektu. Prává část fasády lázni měla okna v subtilních kovových rámech dělená vždy do tří tabulí s výklopnými centrálními tabulkami, otvírává pomocí pákového systému. Okna obdobné konstrukce byla zasazena také v levé části fasády na budově kotelny, kde byla půlená s pravým křídlem otvíravým podél vertikální hrany a levým výklopným.

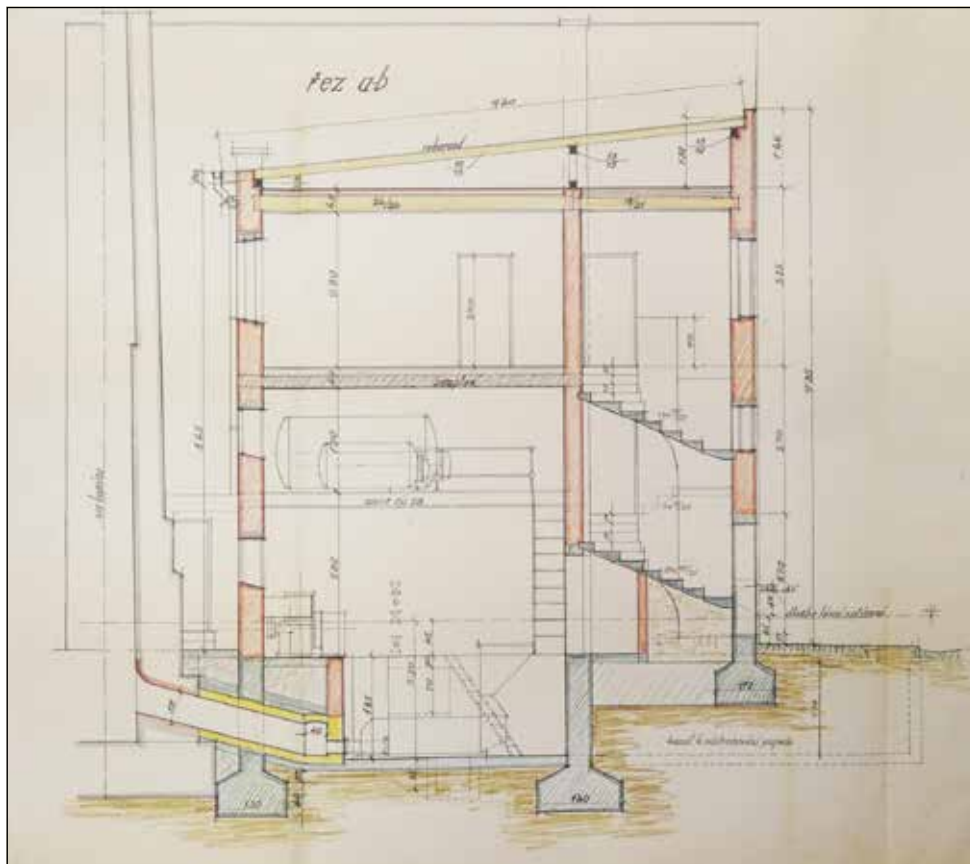
Hlavní vstup do budovy v severním uličním průčelí byl opatřen dvoukřídlou dveřní výplní, nejspíše kovovou, která byla na křídlech členěna soustavou vertikálních příčlů. Ve sbírkách Muzea města Brna je uložen detailní výkres s návrhem tohoto prvku. Dveře sousedily se zapuštěnou prosklenou vitrínou výkladce se subtilním kovovým rámem, obloženou na fasádě strukturovanými dlaždicemi tmavší barvy. Fasáda měla světlý nátěr, který kontrastoval s tmavší partií soklu z umělého kamene a tmavými nátěry okenních rámců. Nad oknem mezipatra v Z ose byl umístěn ve Fuchsově oblíbeném bezpatkovém fontu provedený nápis *lázně* zhotovený z vystupujících písmen (shodné písmo bylo využito už v projektové dokumentaci).

Jižní dvorní průčelí budovy bylo kombinací několika hmot – na západě vystupoval kubus schodiště, které bylo v jižní stěně prolomeno vysokým okenním otvorem opatřeným výplní v kovových rámech děleným jednou vertikální a osmi horizontálními příčlemi. Dvě z tabulek v západní části byly výklopné.

Lázeňská budova měla šestiosou jižní fasádu s okenními otvory převážně stejné šířky, ale různé výšky. Okenní výplně s dvojitými ocelovými rámy se středními výklopnými tabulkami měly shodnou konstrukci jako okna severního uličního průčelí. V 1. nadzemním podlaží byla tato okna soustředěna jen ve čtyřech osách středu fasády. V západní ose bylo fasádě představeno úzké zádveří zprístupňující vchodem jižní trakt 1. nadzemního podlaží lázní. Ve východní ose bylo zasazeno malé okénko.

2. nadzemní podlaží lázeňské budovy mělo směrem do mezipatra velmi nízká okna, nad mezipatrem fasáda o šíři dvorního traktu ustupovala. Byla zde situována sluneční terasa obehnaná zábradlím s vertikálními kovovými příčlemi. Nad terasou se zvedala fasáda 2. nadzemního podlaží opět se šesti okenními osami, doplněná mezi 1. a 2. osou ze západu kovovým žebříkem vystupujícím nad plochou střechu.

Na dvorní fasádu lázeňské budovy navazovala dvorní fasáda kotelny, která oproti bloku lázní ustupovala severním směrem. V koutě mezi oběma budovami byla vložena drobná předsíň s plochou střechou, obrácená na jih oknem s luxferovou výplní a na východ

Karel Dvořák, řez kotelnou – čistopis projektu pro stavební povolení, 1936. Foto Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

vstupem. Jižní fasáda kotelny byla pročleněna ve třech úrovních dvěma okenními osami. 1NP a mezipatro měly menší okna s ocelovými rámy, 2NP mělo širší okna s trojdielnými dřevěnými výplněmi. Kotelna byla zastřešena pultovou střechou svažující se do dvora.

Dispozice lázeňské budovy měla vstup i hlavní schodiště situováno v západní části. Pod schodištěm byla umístěna pokladna, kolem které se směrem k východu vstupovalo do šaten s průchodnými kabinami v jižním traktu. V severním traktu byla položena bazénová hala, která byla od jižního traktu vymezena v celém rozsahu příčkami mezi nosnými pilíři. Až v prostoru pod západní galerií příčka končila a kolem masérny a teplého bazénku bylo možné vstoupit k bazénům. Západně byl situován velký bazén vybavený trubkovým žebříkem, východně dva menší bazény na studenou a teplou vodu se zděnými schodišti.

V západní části severního traktu byly vloženy prostory sauny a parní komory, před nimiž byly situovány sprchy. V jižním traktu byla v JV a JZ koutě dispozice vložena dvě schodiště, která vedla do mezipatra.

Mezipatro tvořila jižní otevřená galerie opatřená šatními skříňkami a převlékacími kabinami. Všechny byly vymezeny lehkými konstrukcemi na kovových trubkových nohách s eternitovými stěnami. Galerie měla směrem do prostoru bazénu trubkové zábradlí s hustým sledem vertikálních příčlí. V západní a východní části bazénové haly byly vloženy dvě galerie oddělené od prostoru haly prosklenými stěnami, opatřenými zevnitř navíc trubkovým zábradlím s několika málo příčlemi. Východní galerie byla přístupná z podesty schodiště i šatny. Prostor byl rozčleněn krátkými úseky příček trubkové konstrukce se skleněnými výplněmi na tři části (manikúru, pedikúru a holičství). Západní galerie byla širší, určená pro odpočívárnu.

2. nadzemní podlaží lázeňské budovy mělo v západní části za podestou západního schodiště položenu čekárnu se vstupem do očištných lázní. Za čekárnou byla východním směrem řazena sekce provozních prostor se skladem prádla, dozorem a toaletami, na kterou navazoval sled vanových a sprchových kójí. Kóje byly vymezeny trubkovými nosnými konstrukcemi s eternitovými a matnými skleněnými výplněmi. Byly přístupné z centrální chodbičky a od severní a jižní obvodové stěny byly odděleny tzv. instalačními chodbami, kam ústil odvod vody. Vanové lázně zabíraly jižní část, sprchy a tzv. léčebné lázně (se dvěma vanami v kóji) severní část dispozice. Na východě na ně navazovalo skladiště.

V interiéru se uplatnily teracové podlahy, které byly zřejmě součástí všech prostor včetně schodiště. Sluneční terasa měla čtvercový formát dlažby. Z autentických okenních výplní se dodnes v lázeňské budově nezachovala ani jediná. Otázkou je barevnost interiéru, kterou v plánové dokumentaci ani z dobových fotografií vyčíst nedokážeme. Podle několika málo situací můžeme soudit, že ladění interiéru mohlo být poměrně pestré, a to jak v nátěrech stěn, tak trubkových konstrukcí zábradlí a madel, které měly zřejmě sytě modrou barvu (vystupuje dnes jako spodní nátěr trubek západního schodiště). Kontrastovaly s teracovými podlahami laděnými do žlutošedé, se světle zelenými obklady bazénu a smetanovými obklady parapetů. Většina autentického vybavení stavby zanikla, ale na její „pestré“ barevné kontrasty můžeme soudit z řešení dalších Fuchsových lázeňských staveb – říční koupaliště Polanka v Třebíči (1933–1934) nebo koupaliště Zelená žaba v Trenčianských Teplicích (1936–1937) využívaly akord červené, žluté a modré barvy.³⁶

Technické zázemí lázeňské budovy tvořila dvoupodlažní kotelna se sníženým přízemím pro umístění kotlů a rozvodů teplé vody, páry a vzduchotechniky. Její dispozice se v podstatě zachovala dodnes, vyjma spodní úroveň jižního dvorního průčelí, které bylo upraveno během dalších etap vývoje a dnes není v exteriéru kvůli navazující mladší přístavbě patrné. Kotelna měla v severním uličním průčelí kromě schodiště vloženu i řadu drobnějších prostor technického zázemí – v přízemí to bylo skladiště uhlí a v mezipatře dílna. Ve 2. nad-

zemním podlaží byl v uličním traktu situován byt a ve dvorním traktu dva pokoje. Tyto jediné byly opatřeny trojdílnými okny s dřevěnými rámy a mosazným kováním typu Elegant. Ostatní okenní otvory severního i jižního průčelí byly vybaveny dvojitými výplněmi v ocelových rámech. Ty jsou spolu s dřevěnými výplněmi dodnes jedinými autentickými funkcionalistickými prvky fasády městských lázní.

Současný stav průčelí

Uliční průčelí utváří dvě části respektující odlišnou funkci sousedících historických budov lázeňského provozu na západě a kotelny na východě. Východní partie je v koruně zdiva mírně nižší a lícem fasády od pravé nepatrně (jen o pár centimetrů) odstoupená směrem do hloubi parcely. Dnes obě části fasády spojuje užití hrubé strukturované cementové omítky šedé barvy.

Uliční průčelí městských lázní, 2018. Foto V. Říhová.

Scelující efekt má i společná úprava soklu v podobě mírně vystupujícího obkladu tvořeného strukturovaným umělým kamenem.

Levá část průčelí je členěná ve čtyřech úrovních. V patrech je fasáda kotelny pravidelná o třech osách, přízemí má dvě osy. V levé ose je zasazen vstup do INP technického zázemí. Druhou úroveň okenních otvorů tvoří tři okna osvětlující prostory mezipatra. Mají ležatě obdélný formát a jsou opatřena dvojitými ocelovými výplněmi s nůžkovým systémem otvírání tabulí. Okenní výplně jsou členěny vertikální příčlí vždy na dvě tabule ležatě obdélného formátu, z nichž levá je výklopná podél horní hrany. Subtilní vnější rám má plochý profil a je zasazen mělce za líc fasády. Třetí úroveň otvorů tvoří stejně široký, ale vyšší formát oken 2NP, opět vybavených stejným systémem otvírání. Nejvyšší úroveň fasády (atiku) člení tři kruhová (tzv. nautická, resp. kajutová) okna, bez okenních výplní, využitá dnes k protažení táhel statického zajištění, která svazují uliční štít s vnitřními konstrukcemi budovy.

Pravá část uličního průčelí, tedy fasáda lázeňské budovy, je šestiosá, členěná ve třech úrovních pravoúhlými okenními otvory stejné šířky, ale různé výšky. Až na jednu výjimku jsou otvory opatřeny novější zazdívkou ze skleněných tvárnic (luxferů) zasazenou asi 10 cm za líc fasády. V krajní ose přízemí na západním okraji fasády je zakomponovaná pravoúhlá vpadlá nika se vstupem s novodobými dveřmi. Střední úroveň okenních otvorů v kompozici precizně navazuje na rozmístění otvorů přízemí. Tato okna jsou stejně široká jako předchozí, ale mají dvojnásobnou výšku. Jsou opatřena luxfery a v poslední krajní ose je zasazeno nové menší okno. Horní sled šesti okenních otvorů je od středního oddělen širokým nečleněným pruhem fasády. Tato okna osvětlují 3NP. Jsou výrazně ležatě obdélná o stejné šířce jako otvory nižší úrovně fasády, opět s luxferovými zazdívkami.

Omítka zvláště v parteru opadáva a odhaluje stavební konstrukce. Vystupuje zde rastr železobetonových pilířů a výplně dutých cihel.

Jižní průčelí patří několika objektům – hlavní hmotou zde vystupuje halová přístavba nového bazénu se sociálním a technickým zázemím. Funkcionalistický rozvrh a detaily je

možné vidět jen v nejvyšší úrovni nad střechou a v krovu přístavby. V západní části vystupuje směrem k jihu hmota schodiště, které se na jih otevírá širokým otvorem, dnes ve spodní úrovni druhotně zazděným a v horní prostým výplně.

Jižní průčelí původní budovy lázní je v horní úrovni pročleněno šesti shodnými ležatě obdélnými okenními otvory, které mají vybourané výplně a jsou zajištěné bedněním. Mezi 1. a 2. okenní osou je do fasády zasazen jednoduchý kovový žebřík zpřístupňující plochou střechu tohoto traktu. Jižní část fasády technického zázemí je nižší, pod pultem střechy je prolomená dvěma ležatě obdélnými okenními otvory s trojdílnými výplněmi v původních dřevěných rámech. Zbylé části původních fasád kryje novější přístavba.

Současný stav interiéru lázeňské budovy

Třípodlažní funkcionalistickou budovu lázní tvoří podélný dvoutrakt skeletové konstrukce. Železobetonový rám o dvou polích sahá v uličním traktu do úrovně mezipatra, ve druhém podlaží pokračuje pouze jedním polem u ulice. Železobetonové pilíře jsou obezděné cihlami, výplně zdiva a příčky jsou z velké části vyzděny z dutých cihel.

Hlavní vstup je situován v západní partii uličního průčelí. Navazuje na něj chodba položená k jihu, ústící na dvouramenné schodiště u zadního průčelí budovy. Vstupní chodba i schodiště byly vybaveny teracovými podlahami, které se poničené a s rozsáhlými opravami zachovaly dodnes. Na schodišti se zachovalo původní trubkové madlo zábradlí.

Severní trakt budovy obsahuje bazénovou halu, jež je v současnosti kvůli vybourání původních dělicích příček spojena se sousedními prostory přízemí v jižním traktu. Hala tvoří architektonicky nejvýraznější prostor budovy. Zasahuje přes dvě podlaží a je zastropena železobetonovým stropem systému Hennebique podloženým segmentovými pasy kotvenými do nosných pilířů konstrukce budovy. Stejně zastropení bylo užito i ve zbylé části jižního traktu a pod galeriemi po stranách bazénové haly.

Na východě je do prostoru vyložena segmentovým pasem otevřená galerie. Na západě je shodně otevřená galerie, ale hlubší, vnesená ve středu sloupem posazeným mezi malými bazény. Partie prostoru pod západní galerií je zbavena původního rozčlenění. Zůstaly zde patrně jen stopy příček, které dříve vymezovaly saunu, páru a sprchový kout.

Jižní stěnu bazénové haly tvoří sled pilířů, mezi nimiž byly vybourány příčky, které původně vytvářely uzavřený prostor haly a oddělovaly ji od komunikačního prostoru v jižním traktu. Nad pilíři se nad jižním traktem zvedá otevřená galerie vloženého mezipatra. Jižní trakt si nezachoval mnoho z původního rozvrhu. V jeho JV koutě je stopa po vybouraném schodišti, které vedlo na galerii v mezipatře.

Hala byla vybavena třemi bazény, které jsou v současnosti zasypány stavební sutí. Jsou patrně pouze jejich vystupující parapety. Velký bazén obdélného půdorysu byl položen v západní části dispozice, směrem k východu na něj navazovaly dva vedle sebe položené malé bazény. Všechny měly obdélný půdorys a konstrukci v podobě železobetonové vany. V destrukcích jsou patrné zbytky obkladu malého bazénu se čtvercovým formátem světle zelených obkladaček.

Do mezipatra tvořeného soustavou galerií nad bazény se vstupovalo dvěma schodišti v rozích dispozice přízemí. Ta jsou dnes vybouraná a prostory zpřístupňuje druhotně probouraný vchod z podesty západního dvouramenného schodiště. Mezipatro nad jižním traktem tvoří otevřená galerie, původně s komunikační funkcí. Směrem do bazénové haly je rozdělena třemi pilíři do čtyř úseků. V každém jsou na stojkách i na překladu patrné otisky subtilních rámu původních (snad skleněných) výplní. Na nízkých parapetech opatřených poničeným obkladem ve smetanové barvě jsou zachovány fragmenty uložené hustého sledu

Vanová hala devastovaná vybouranými příčkami a bazény využité jako skladiště suti, 2018.
Foto V. Říhová.

Stropní konstrukce bazénové haly, 2018. Foto V. Říhová.

původních vertikálních příčlí trubkového zábradlí. Zdejší prostory sloužily jako šatny, po soustavě funkcionalistických kabelek zde zbyly jen zbytky stojek trubkových konstrukcí zástěn zapuštěné do teracových podlah. Prostor byl v šedesátých letech přerešen zděnými příčkami, z nichž je dnes většina vybourána. Na kratší strany bazénové haly byly do dispozice vloženy dvě menší galerie. Západní má šířku jednoho pole klenby a je opatřena zbytky stojek původního trubkového zábradlí. Východní galerie má šířku dvou polí klenby. Této prostora zábradlí zcela schází, najdeme jen zbytky jeho kotvení.

Do 2. nadzemního podlaží lázeňské budovy se vstupuje po západním schodišti. Jeho původní vysoké okno je z části skryto pod přístavbami, z části je probouráno. Nad výstupem na nejvyšší podestu schodiště je ve východní stěně vložen nízký otvor opatřený kovovou dveřní výplní, vedoucí do půdního prostoru patřícího dnes k zastřešení haly nového plaveckého bazénu. Tento půdní prostor skrývá plochu bývalé sluneční terasy funkcionalistických lázní. Na podlaze jsou patrné zbytky otisků čtvercového formátu dlaždic, kovové prvky zábradlí schází. Severní stěna prostoru tvořila dříve součást jižního vnějšího průčelí staré budovy, které se uplatňovalo nad terasou. Je opatřena relativně soudržnými vrstvami omítek a nátěrů, kde by bylo možné sledovat stratigrafii fasádních úprav původního průčelí.

Nejvyšší podlaží lázeňské budovy vytváří čekárna u podesty a jednotný prostor bývalých očištných lázní položený nad bazénovou halou. Má opět skeletovou konstrukci a žebírkový strop systému Hennebique. Podlaha prostoru je u vnějších stěn opatřena instalačním kanálem, který je uložen v konstrukci stropu bazénové haly. Mezi kanály jsou na podlaze patrné otisky vybouraných příček. Členily prostor na centrální chodbu a podél ní situované sprchové a vanové kóje. Projevují se zde i stopy vybouraných příček, které vznikly při rekonstrukci budovy v šedesátých letech 20. století a nahradily původní konstrukce dělicích stěn tvořené kovovými trubkami a vloženými azbestovými a skleněnými výplněmi.

Současný stav interiéru technického zázemí (kotelny)

Severní část zástavby technického zázemí u východní hrany parcely tvoří původní dvou-podlažní funkcionalistická kotelna s mezipatrem, která je samostatně konstrukčně řešená bez vazby na sousední lázně. Je vyzděná z klasických pálených cihel a má stropní konstrukce

Prostor bývalých vanových a sprchových lázní, 2018. Foto V. Říhová.

Schodiště, 2018. Foto V. Říhová.

z betonových prefabrikátů v modulech 6 a 3 m. Budovu zakončuje půdní prostor s pultovou, k jihu spádovanou střechou, která je v západní části zřícená.

V SV koutě dispozice probíhá všemi úrovněmi objektu vřetenové schodiště, prolomené do uličního průčelí vstupem s navazujícím oknem. Z nástupní podesty se v západní stěně vstupuje do tří drobnějších prostor u čela budovy – bývalé elektrické rozvodny a dvou skladů. Za těmito prostorami je směrem do hloubi parcely zařazen převýšený prostor bývalé kotelny, resp. rozvodny vody. Místnost má dvě úrovně podlah – v západní části vyšší, oddělenou schůdkem od sníženého zbytku dispozice, který je vybaven kovovou konstrukcí, ve středu s otvorem opatřeným trubkovým zábradlím a kovovým schodištěm vedoucím do spodní úrovně technického zázemí. Technické vybavení je dnes odstraněno, na stěnách jsou stopy po průchodech trubek, jejich kotvení, elektroinstalaci a zbytky rozvodů.

Mezipatro je včleněno mezi 1. a 2. nadzemní podlaží pouze u uličního průčelí, kde jsou situovány menší prostory. 2. nadzemní podlaží je na podestě opatřeno původním kovovým žebříkem vedoucím do podkroví. Otvorem v západní stěně se vstupuje do obdélné chodbičky, která zprostředkovává vstup do dalších prostor – směrem na jih do dvou místností s vlýskovými podlahami a směrem na západ do prostoru u čela domu se zříceným stropem.

Závěr

Brněnský architekt Bohuslav Fuchs se svým ateliérem realizoval v Uherském Hradišti hned několik staveb. Jako první navrhl, snad už v roce 1930, palác Auto Praga (čp. 487), který vznikl na zadání radního Antonína Kellera. Náročná budova, ležící jen pár kroků od pozdějších městských lázní, byla vystavěna na místě vyhořelé sladovny a utvořila část východní fronty Palackého náměstí. Už v roce 1933 budovu v exekuci zakoupila městská spořitelna a architekt Fuchs svůj nedávný projekt musel z prodejního paláce adaptovat pro kanceláře bankovního ústavu.

Spolupráce s městskou spořitelnou byla dobrým krokem do budoucna. Tento investor v letech 1936–1937 financoval i výstavbu námi sledovaných městských lázní a v roce 1939 si od architekta objednal také projekt činžovního domu, jenž zůstal nere realizován.³⁷

K dalším uherskohradištským návrhům Bohuslava Fuchse patří stavba Slováckého muzea ve Smetanových sadech budovaná souběžně s lázněmi mezi roky 1936–1937 a doplněná v roce 1940. Ve druhé polovině třicátých let pracoval Fuchsův ateliér i pro okolí zázemí města – např. na projektu dvou rodinných domů v Kunovicích (1936 a 1939)³⁸ a přímo v Uherském Hradišti projektoval dům pro Filipa Prášila z roku 1938 (tř. Maršála Malinovského čp. 460) či obytný a kancelářský dům Keramospol pro Jana Noščáka (Velehradská třída čp. 682–683), který byl stavěn v letech 1939–1941. Zároveň zasáhl Bohuslav Fuchs do struktury města i svými urbanistickými vizemi, protože vedl tým vypracovávající nový regulační plán Uherského Hradiště, dokončený v roce 1941 (jinde se uvádí rok 1944).³⁹

Z archivního průzkumu vyplynulo, že při projektování městských lázní spolupracoval Bohuslav Fuchs s místním stavitelem Karlem Dvořákem. Vznikl tak moderní lázeňský provoz, z něhož se bohužel zachovalo pouhé torzo. Dodnes však představuje hodnotnou funkcionalistickou stavbu, která je pozoruhodná jak řešením uliční fasády, tak užitými konstrukčními systémy bazénové haly. Rekonstrukce tohoto objektu je výzvou. Návrat k původnímu využití budovy již není reálným, ale investorovi a památkové péči mohou být inspirací například úpravy Fuchsovy budovy městských lázní Kopečná v Brně z roku 1928, z nichž při nedávné rekonstrukci vzniklo lékařské centrum.⁴⁰

Poznámky:

- 1 C r h o n e k, Iloš. *Architekt Bohuslav Fuchs: celoživotní dílo*. Brno: Petrov, 1995, s. 104.
- 2 K u d ě l k a, Zdeněk. *Bohuslav Fuchs*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1966. 147 s.
- 3 L o p a t o v á, Kateřina. Meziválečná architektura v Uherském Hradišti. *Umění* 44, 1996, č. 3–4, s. 348–352. L o p a t o v á, Kateřina. Architektura třicátých let v Uherském Hradišti. *Slovácko* 38, 1996, s. 263–275.
- 4 H o b z o v á, Ludmila. Z hospodářských dějin města. *Zpravodaj města Uherské Hradiště* 2015, č. 9, s. 20–21.
- 5 Městský úřad Uherské Hradiště, spisovna Oddělení územního plánování, stavebního řádu a památkové péče: S y r o v ý, Jiří a S y r o v á - A n ý ž o v á, Zuzana. *Uherské Hradiště – OP PZ – jih, sídelně-historický průzkum, katalog objektů – 1. část*, červenec 1995 (nepublikovaný strojopis).
- 6 https://zlin.idnes.cz/foto.aspx?r=zlin-zpravy&c=A150328_2151094_zlin-zpravy_ras&foto=RA-S5a3c0e_13645_bournlzn.JPG [online] [cit. 1. 10. 2018]; snímek ze sbírek Slováckého muzea.
- 7 V e r b í k, Antonín a Z e m e k, Metoděj, ed. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 1981, s. 394.
- 8 Tamtéž, s. 395–396.
- 9 Tamtéž, s. 395–396.
- 10 Moravský zemský archiv, Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále MZA, SOkA Uherské Hradiště), OÚ UH, k. 1331, č. j. 9800/1/IX – 11/1937, *Městské lázně Uherské Hradiště*. Kup proběhl na základě usnesení městského zastupitelstva ze dne 26. 9. 1935 číslo 3340 hosp.
- 11 V e r b í k, Antonín a Z e m e k, Metoděj, ed. c. d., s. 393.
- 12 Spořitelna pomáhá Uherskému Hradišti. *Lidové noviny*, 9. 6. 1936, s. 4.
- 13 S k á c e l, Miroslav. Uherské Hradiště srdečně zve na Výstavu Slovácka a představuje se v celé kráse svým hostům. *Našinec*, 27. 6. 1937, s. 9.
- 14 <http://www.mza.cz/a8web/a8Apps1/soka/sokauh/A8SL4DD2Bad3SOKAUH.htm> [online] [cit. dne 1. 10. 2018]; digitalizované archiválie SOkA Uherské Hradiště, Archiv města UH III., inv. č. 2, *Kronika města* II, f. 109.
- 15 Muzeum města Brna, sbírka architektury, inv. č. 216.238–216.245.
- 16 MZA, SOkA Uherské Hradiště, OÚ UH, k. 1331, č. j. 9800/1/IX – 11/1937, *Městské lázně Uherské Hradiště*.
- 17 Tamtéž.
- 18 Tamtéž.
- 19 Tamtéž.
- 20 Muzeum města Brna, Sběrka architektury. V rámci průzkumu jsme pracovali se stejnou sadou fotografií uloženou ve sbírkách Slováckého muzea: Slovácké muzeum Uherské Hradiště, Sběrka fotodokumentace, inv. č. 3645–3656.
- 21 W e r s t a d t, Karel. Městské lázně v Uherském Hradišti. *Plyn, voda a zdravotní technika* 20, č. 17, 15. 9. 1940, s. 250–251.
- 22 Tamtéž.
- 23 Tamtéž.
- 24 Městský úřad Uherské Hradiště, odbor stavebního úřadu a životního prostředí, spisovna („stavební archiv“), Uh. Hradiště čp. 593.
- 25 Tamtéž. Výměr z 21. 11. 1940.
- 26 Tamtéž.
- 27 Archiv majitele městských lázní, *Rekonstrukce a modernizace krytých lázní Uherské Hradiště, Soubor průzkumných prací*, VÚZ Praha, prosinec 1988, s. 3–4.
- 28 Městský úřad Uherské Hradiště, odbor stavebního úřadu a životního prostředí, spisovna („stavební archiv“), Uh. Hradiště čp. 593.
- 29 Archiv majitele městských lázní, *Rekonstrukce a modernizace krytých lázní Uherské Hradiště, Soubor průzkumných prací*, VÚZ Praha, prosinec 1988, s. 5.
- 30 Městský úřad Uherské Hradiště, odbor stavebního úřadu a životního prostředí, spisovna („stavební archiv“), Uh. Hradiště čp. 593.

- 31 Městský úřad Uherské Hradiště, spisovna Oddělení územního plánování, stavebního řádu a památkové péče, Závazné stanovisko ze dne 25. 5. 2018.
- 32 Městský úřad Uherské Hradiště, spisovna Oddělení územního plánování, stavebního řádu a památkové péče: S y r o v ý, Jiří a S y r o v á - A n ý ž o v á, Zuzana. *Uherské Hradiště – OP PZ – jih, sídelně-historický průzkum, katalog objektů – 1. část*, červenec 1995 (nepublikovaný strojopis).
- 33 Městský úřad Uherské Hradiště, Odbor stavebního úřadu a životního prostředí, spisovna („stavební archiv“), Uh. Hradiště čp. 593. Městský úřad Uherské Hradiště, Oddělení územního plánování, stavebního řádu a památkové péče, Závazné stanovisko ze dne 25. 5. 2018.
- 34 B o r s k ý, Pavel a Č e r n o u š k o v á, Dagmar. *Městské lázně v Brně – Zábřovicích, Zábřdovická 158/13, parc. č. 1142, Stavebně-historický průzkum*, září 2016 (nepublikovaný strojopis), s. 16; <https://www.starezsport.cz/files-web/Stavebnehistoricky%20pruzkum%20Zabrdovice.pdf> [online] [cit. dne 1. 10. 2018].
- 35 Tužkou upravené plány obou objektů se zachovaly v: Městský úřad Uherské Hradiště, odbor stavebního úřadu a životního prostředí, spisovna („stavební archiv“), Uh. Hradiště čp. 593.
- 36 S z a l a y, Peter a P i l n ý, Ivan. Architektonicko-reštaurátorský výskum letného kúpaliska Zelená žaba v Trenčianskych Tepliciach. *Průzkumy památek* 18, 2011, č. 2, s. 91–103.
- 37 K u d ě l k a, Zdeněk. c. d., s. 130.
- 38 Tamtéž, s. 129–130.
- 39 L o p a t o v á, Kateřina. Meziválečná architektura v Uherském Hradišti. *Umění* 44, 1996, č. 3–4, s. 348–352. L o p a t o v á, Kateřina. Architektura třicátých let v Uherském Hradišti. *Slovácko* 38, 1996, s. 263–275.
- 40 <https://www.bam.brno.cz/objekt/c362-mestske-lazne-kopecna> [online] [cit. dne 1. 10. 2018].

Mgr. Vladislava Ř í h o v á, Ph.D. (n. 1978), Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, historička umění. V současnosti se věnuje archivnímu průzkumu pro dějiny architektury a umění a topografii uměleckých děl druhé poloviny 20. století.

Mgr. Zuzana K ř e n k o v á, Ph.D. (n. 1982), Ústav chemické technologie restaurování památek VŠCHT Praha, historička umění. V současnosti se věnuje stavebněhistorickému průzkumu a topografii uměleckých děl druhé poloviny 20. století.

Functionalist Spa in Uherské Hradiště from the Point of View of Building and Historical Research

Abstract

Building and historical research of the area of town spa in Uherské Hradiště originated in 2018. One of the parts it focuses on are functionalist buildings of the spa with a swimming and heating room from 1937. The buildings were researched at the spot and analysed by means of archive exploration.

The functionalist building of the spa with swimming pools was built according to the project of an architect Bohuslav Fuchs from Brno in 1936. Next to it the building of boiler house was built according to the project of Karel Dvořák from Uherské Hradiště. Later Fuchs connected both buildings by one façade. The spa consisting of two functional parts were being built in 1937. Compared to a preserved project there were some slight changes made during the construction which are documented by projects with pencil corrections deposited in Municipal Office in Uherské Hradiště.

The finished building was photographed in to portfolio of Fuchs' works and a special article about it was published explaining the structure of the spa area: in the basement there was large swimming pool, two smaller swimming pools with hot and cold water, massage showers, sauna and steam chamber. In the mezzanine there were cloakrooms with closets, rest room, pedicurist room and a barber's shop. Above the swimming pool cleansing spas with bath tubs and showers were situated. Both the building and water were heated by two Střebel's boilers.

In the middle of the 60s of 20th century the old spa was put out of service. The project of refurbishment and construction of a new building followed, and it damaged the functionalist building. Only a part of the interior was preserved of Fuchs' building and almost the whole back yard façade was devastated. The street façade was remade as well and its original windows with lever closing were replaced with glass blocks.

In 1990 the whole precinct was closed, and an adequate use of the building has been searched for ever since. After the flood in 1997 a reconstruction was prepared, and it started by demolition works but it has not been finished. The building remained a torso which is devastated by pulling down of screens and filling up the swimming pools. Its value was substantiated by the fact that in 2002 the building was listed as an immoveable sight.

Key words: functionalism, spa, Bohuslav Fuchs, Karel Dvořák, 30s of 20th century, interwar architecture, Uherské Hradiště, immoveable cultural sight, building and historical research

Funktionalistisches Stadtbad in Uherské Hradiště im Licht seiner bauhistorischen Erforschung

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Jahr 2018 begann die bauhistorische Erforschung des Stadtbads in Uherské Hradiště. Bestandteile des Geländes sind auch die funktionalistischen Gebäude des Bads mit Schwimmbecken und Kesselhaus aus dem Jahr 1937. Diese Gebäude wurden in situ untersucht und auch mit Hilfe von Archivrecherchen analysiert.

Das funktionalistische Gebäude des Stadtbads mit mehreren Becken wurde nach Plänen des Brünner Architekten Bohuslav Fuchs aus dem Jahr 1936 errichtet. Neben ihm wuchs das Kesselhaus nach Plänen von Karel Dvořák aus Uherské Hradiště empor. Bohuslav Fuchs hat wohl danach beide Gebäude mit einer Fassade verbunden. Das aus zwei funktionellen Einheiten bestehende Bad wurde 1937 erbaut. Gegenüber den erhaltenen Planungsunterlagen erfolgten beim Bau geringfügige Änderungen, die von einem Satz Baupläne mit Bleistiftänderungen dokumentiert werden. Diese Baupläne werden im Archiv des Stadtamts Uherské Hradiště aufbewahrt.

Das fertig gestellte Bauwerk fotografierte man für das Portfolio der Arbeiten von Fuchs und es erschien hierzu auch ein Fachartikel, der die Raumaufteilung des Stadtbads erläutert: im Erdgeschoss befand sich ein großes Schwimmbecken, zwei kleinere Becken mit warmem und kaltem Wasser, Massageduschen, ein Heißluftbad sowie eine Dampfkammer. Das Zwischengeschoss barg Umkleieräume mit Spinden, Ruheraum, Pediküre und Barbierstube. Im Bereich über dem Schwimmbecken lagen Reinigungsbäder mit Wannen- und Duschkojen. Für die Beheizung und Warmwasserbereitung sorgten zwei Strebel-Kessel.

Mitte der sechziger Jahre des vorigen Jahrhunderts wurde das alte Bad außer Betrieb genommen. Es folgten eine Modernisierung und der Anbau einer neuen Halle mit großem Schwimmbecken, was das ursprüngliche funktionalistische Gebäude großenteils zerstörte. Von Fuchs' Bauwerk blieb nur die Gestaltung eines Teils der Innenräume erhalten und fast die gesamte Hoffassade wurde zerstört. Veränderungen erfuhr auch die Straßenfassade, in der man die ursprünglichen Fenster mit Hebelöffnung durch Glasziegeleinbauten ersetzte (Luxfer).

Im Jahr 1990 schloss man das Stadtbad vollständig und seitdem wird nach einer adäquaten Nutzung gesucht. Nach dem Hochwasser von 1997 bereitete man eine Modernisierung vor. Diese begann mit Abrissarbeiten, wurde jedoch nicht beendet. Das Gebäude blieb ein Torso, der durch den Abriss der Zwischenwände und das Zuschütten der Becken gelitten hat. Den Wert des Gebäudes belegt jedoch, dass es 2002 zum Kulturdenkmal erklärt wurde.

Stichwörter: Funktionalismus, Bad, Bohuslav Fuchs, Karel Dvořák, dreißiger Jahre des 20. Jahrhunderts, Zwischenkriegsarchitektur, Uherské Hradiště, Kulturdenkmal, bauhistorische Erforschung

Umění vzdělávat uměním K životnímu jubileu Hany Myslivečkové

Hana Myslivečková, v současnosti působící jako vedoucí katedry výtvarné výchovy Univerzity Palackého v Olomouci (dále UP v Olomouci), náleží k renomovaným historikům umění, specializovaným na problematiku sepulkrální skulptury doby renesance. Patří též k nemnoha teoretikům, kteří hned v počátcích své profesní dráhy směřovali svůj odborný zájem do oblasti svého celoživotního bádání.¹ V plném nasazení v oblasti mnoha profesních aktivit oslavila v roce 2018 životní jubileum.

V době studia výtvarné teorie a výchovy na Filozofické fakultě UP v Olomouci ji z řady vyučujících ovlivnilo několik osobností, a to především profesori – Zdeněk Kudělka, Ivo Hlobil, František Dvořák a další. Stejně jako ostatní studenty ji však oslovila zejména všemu otevřená, fascinující a široce erudovaná osobnost Václava Zykunda.² V době tvrdé totality přesáhl tento teoretik, malíř a fotograf svými vědomostmi mantinely provincionalismu³ a vedl výuku v duchu tolerance, mezioborových přesahů a soudobých filozofických kontextů.⁴ Předal svým posluchačům potřebu naslouchat a rozvíjet myšlení v širších souvislostech. Hana Myslivečková také pod vlivem jeho tezí projevila cit pro filiaci, přesahy a prolínání a přirozeně volila otevřený kontext svých odborných výstupů, a to v rozpětí mezi renesancí, současností a problematikou výtvarného školství.

Po ukončení studií v letech 1973–1978 pracovala Hana Myslivečková jako samostatná odborná pracovníce Okresního kulturního střediska v Olomouci v oboru estetické výchovy a amatérského výtvarnictví, kde se odborně i metodicky podílela na kulturně výchovné a vzdělávací práci s mládeží i s dospělou populací. Připravovala četné přednášky, exkurze, výtvarné kurzy a výstavy. Profesně ji tato zkušenost umožnila mnoho

osobních kontaktů se světem umění a prohloubila její orientaci v proměnách soudobé umělecké tvorby.

Ve školním roce 1977–1978 působila externě na katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UP v Olomouci. Od roku 1978 již jako odborná asistentka této katedry vyučovala teoretické i praktické výtvarné disciplíny a stala se garantkou výuky výtvarné výchovy pro posluchače oborů speciální pedagogiky. Zde rozvinula vlastní představy, především o výuce teoretických disciplín. Vycházela z potřeby pochopení základní struktury proměn uměleckého vyjadřování a jeho smyslu a řádu. Z této výchozí báze pak poukazovala na mnohotvárnost výtvarné kreativity a na její neohrazenost v rámci současného uměleckého pohybu. Formou odborných exkurzí, návštěvami výstav i ateliérů, zkoumáním památkových objektů podněcovala zájem studentů. Jak uvedla: „*Integrovanou myšlenkou současné koncepce výuky, vycházející z těch nejlepších tradic pracoviště a reagující na současné profesní požadavky, je*

*snaha o těsné propojení praktické výtvarné výuky s teoretickou a didaktickou přípravou tak, aby se absolventi studia stali citlivými a tvůrčími výtvarnými pedagogy širokého praktického a současně i teoretického záběru.*⁴⁵

V roce 1979 obhájila Hana Myslivečková na Katedře výtvarné teorie a výchovy Filozofické fakulty UP v Olomouci doktorskou disertační práci na téma *Pozdně gotické a renesanční věže olomouckého okresu 1400–1620* a získala doktorát filozofie ve vědním oboru teorie a dějiny výtvarného umění. V roce 1988 byla přijata do vědecké přípravy formou externí aspirantury v oboru teorie a dějiny výtvarného umění na Katedře věd o umění na Filozofické fakultě dříve Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Na základě obhajoby kandidátské disertační práce *Humanistický náhrobek portrétní na Moravě a jeho místo v kontextu domácí a evropské renesanční funerální plastiky* jí byla v roce 1993 na téže fakultě již Masarykovy univerzity v Brně udělena vědecká hodnost kandidátky věd o umění.

V rámci výuky dějin výtvarného umění akcentuje praktické aspekty zpřístupňování starého a moderního výtvarného umění a problematiku výchovy k ochraně národního kulturního dědictví. V tomto směru navázala spolupráci s Památkovým ústavem v Olomouci a rozvinula participaci studentů na řešení praktických úkolů výzkumného a dokumentačního charakteru vztahujících se k moravským umělecko-historickým památkám. V letech 1981 až 1990 se podílela na řešení státního výzkumného úkolu ČSAV, koordinovaného Střediskem pro výzkum umělecko-historických památek při Katedře historie Filozofické fakulty UP v Olomouci, kde se zaměřovala na otázky renesančního i současného výtvarného umění na Moravě. V rámci uvedeného výzkumného úkolu byla hlavním organizátorem celostátního semináře *Kamenické a domovní značky (merky)*, uspořádaného v roce 1989 Katedrou výtvarné výchovy Pedagogické fakulty ve spolupráci s Filozofickou fakultou UP v Olomouci, Ústavem teorie a dějin umění ČSAV v Praze

a Klubem genealogů a heraldiků v Ostravě.

V letech 1990–1993 ve funkci vedoucí Katedry výtvarné výchovy vytvořila a realizovala novou obsahovou a organizační koncepci pracoviště a významně se podílela na projektech restrukturalizace nejen stávajících forem studia výtvarné výchovy. „*Dosavadní spektrum studijních možností bylo zásadním způsobem doplněno o nový typ jednooborového magisterského studia – Učitelství výtvarné výchovy pro základní a střední školy se specializací pro ZUŠ, v jehož rámci se mohla plně rozvinout individuální výtvarná práce se studenty. Promyšlená koncepce oboru výtvarné výchovy transformovala olomouckou katedru v unikátní a exkluzivní pracoviště oceňované pro svou mimořádnou nabídku výtvarných disciplín nejen v rámci republiky, ale i v zahraničí.*“⁴⁶

V roce 1991 absolvovala Hana Myslivečková tříměsíční studijní pobyt v Centro Internazionale Studi di Architettura Andrea Palladio ve Vicenze v Itálii, 1992 kurs italštiny na Università Italiana per Stranieri v Perugii a roku 1994 měsíční studijní pobyt v Centre d' Etudes Supérieures de la Renaissance v Tours ve Francii.

Pro výzkum renesančního sepulkrálního sochařství získala v letech 1992–1993 grant Gettyho nadace (St. Monica, USA). V letech 1992 až 1999 byla řešitelkou nebo spoluřešitelkou četných grantů ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a UP v Olomouci.

V roce 1997 byla spoluřešitelkou vnitřního grantu UP, Katedry klasické filologie Filozofické fakulty UP s názvem *Antické tradice v Olomouci*. V období 2000–2004 spolupracovala na řešení výzkumného záměru Filozofické fakulty UP *Výzkum historie a kultury Moravy jako modelu pro existenci regionu*. Pro období 2006–2008 byla vedoucí projektu ESF OPRLZ *Kvalitativní inovace výtvarně-pedagogických studijních oborů*. V období 2009–2012 stála v čele projektu ESF OPRLZ *Výtvarná výchova ve světě současného umění a technologií* a v letech 2012–2015 projektu ESF OPRLZ *Vizuální komunikace, otevřený prostor k výchově a vzdělávání*.

Od roku 1992 působí Hana Myslivečková v celostátní oborové radě doktorského studia ve studijním programu *Specializace v pedagogice – studijní obor výtvarná výchova* na Karlově univerzitě v Praze, na Masarykově univerzitě v Brně a Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a od roku 2009 je předsedkyní oborové rady pro doktorský studijní program *Výtvarná výchova (Teorie výtvarné pedagogiky a výtvarné výchovy)* na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UP v Olomouci.

V devadesátých letech se věnovala především publikační činnosti zejména ve spolupráci s Ústavem dějin umění pro sborník *Epigrafica et Sepulcralia*. Souběžně se habilitovala na téma *Renesanční figurální náhrobní monumenty na Moravě, příspěvek k jejich typologickým slohovým a autorským souvislostem* na Katedře dějin umění Filozofické fakulty UP v Olomouci. Tento výzkum sepulkrální skulptury postupně přerostl v rozsáhlý publikační projekt *Mors ultima linea rerum*,⁷ který potvrdil její výraznou pozici v oblasti renesančního náhrobního sochařství.

V roce 2001 se stala opět vedoucí Katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UP v Olomouci. Za jejího působení otevřela katedra v rámci získaných grantů magisterské studium galerijní a muzejní pedagogiky, kde byla záručena dlouholetá zkušenost tohoto pracoviště s vlastním galerijním provozem.⁸ Jak připomněla Hana Myslivečková: „Je třeba zdůraznit, že právě výstavní činnost studentů katedry se od devadesátých let 20. století stala nezbytnou a integrální součástí pedagogických aktivit. Katedra ji zakomponovala do programu své umělecké výchovy a dále ji rozvíjí v širokém spektru uměleckých a kulturních počínů tak, jak je to obvyklé u univerzitních galerií doma i v zahraničí.“⁹

Hana Myslivečková publikovala několik desítek prací v odborných publikacích, časopisech, sbornících a katalozích. Realizovala, vedle odborných přednášek na konferencích a sympoziích u nás i v zahraničí,¹⁰ řadu vystoupení při vernisážích výstav; věnuje se rovněž práci recenzní a lektorování odborných publikací. K nejsilnějším devizám

její profesní činnosti, vedle její odborné výzkumné práce renomovaného znalce výtvarné problematiky renesančního sochařství, patří snaha permanentně pracovat na budování nosné koncepce ojedinelé katedry se silným personálním zastoupením a s otevřeným prostorem pro vzájemnou komunikaci.

Poznámky:

- 1 Diplomová práce na téma *Ornament na raně renesančních kamenických památkách olomoucké oblasti*, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1973.
- 2 Šířeji viz B a d a l í k o v á, Olga. Václav Zykmond: (poněkud osobní ohlednutí). In: Kavčáková, Alena a Myslivečková, Hana, eds. *Josef Vydra (1884-1959) v kontextu umělecké a výtvarné pedagogické avantgardy 20. století: historie a současnost univerzitního výtvarného vzdělávání v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 108–109.
- 3 Vydal v českém prostředí první obsáhlou a brzy zakázanou publikaci sledující vývoj umění 20. století v euroamerickém prostoru: Z y k m u n d, Václav. *Stručně dějiny moderního malířství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 343 s.
- 4 Mezi Zykmondovy žáky náležela kupříkladu také Alena Nádvořníková, Pavel Zatloukal, Pavel Tauissig, Ondřej Michálek.
- 5 M y s l i v e č k o v á, Hana. Katedra výtvarné výchovy Univerzity Palackého v Olomouci: tradice a současnost. In: Makovský, Miloš, ed. *Vybrané vidění: pozice a strategie výtvarné tvorby v procesu vzdělávání*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2018, s. 121–135.
- 6 Tamtéž.
- 7 Viz monografie oceněná cenou rektora Univerzity Palackého, M y s l i v e č k o v á, Hana. *Mors ultima linea rerum: pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 382 s.
- 8 Galerii Konvikt, Galerie Přizemí, Galerii Schody, Galerie Monitor, Galerii Plusminus a fakultativně i v přilehlých nádvořích a parkánech. Z výstav kupř. *KONCEPT A MATERIÁL (2009)*, *ATELIÉR INTERAKTIVNÍCH MÉDIÍ FUD UJEP ÚSTÍ NAD LABEM*

- (2010), *OTEVŘENÝ PROSTOR* (2011), i společné výstavy studentů a doktorandů katedry *INVENTURA* (2012) a *MEZIČAS* (2016). Poslední reprizována pod názvem *MEZIČAS ZLÍN* v Atriu knihovny Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (2017).
- 9 Myslivečková, Hana. Katedra výtvarné výchovy Univerzity Palackého v Olomouci: tradice a současnost. In: Makovský, Miloš, ed. c. d., s. 121–135.
- 10 2018 Bratislava, Univerzita Komenského, 2017 Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, 2015 Valencie, Universidad Politecnica de Valencia, Facultad de Bellas Artes de San Carlos, 2014, Maribor, Univerza Maribor, 2013 Brescia, Libera Accademia di Belle Arti di Brescia.

Olga Badalíková

Zdeněk Tománek šedesátníkem

Zdeněk Tománek je dnes vyzrálou osobností současného českého sochařství. V letošním roce oslavil významné životní jubileum, které nám dává příležitost k malé bilanci a úvahám o jeho dosavadní práci. Tománkovo pozoruhodné, vnitřně sourodé a názorově celistvé dílo zahrnuje kromě klasické sochařiny také kresbu, malbu, realizace pro architekturu a exteriér, reliéfy na zvony. Řadí se k moderním autorům, kteří se vyhýbají vzpurným gestům a rádoby experimentům, pracují klasickými prostředky a jejich díla jsou nadčasová.

V letech 1973–1977 vystudoval uherskohradištskou střední uměleckoprůmyslovou školu a dále rozvíjel svůj talent na Akademii výtvarného umění v Praze v ateliéru Stanislava Hanzíka (1978–1984), kde po skončení akademie několik let působil jako asistent. Po sametové revoluci se vrátil do Uherského Hradiště. V současnosti působí jako pedagog na uměleckoprůmyslové škole (dvacet let byl vedoucím kamenosochařského oboru).

Nosným tématem tvorby je pro Zdeňka Tománka především příroda a lidská civilizace. Existence nahrazená zastřenyými symboly, současná deformovaná společnost se

svými zlozvyky a refrény soudobého světa. Prostřednictvím svého díla hledá a ptá se po smyslu bytí. Objevují se i motivy duchovní bez zbytečné sakrálnosti, svět rozpolceností, polarit, napětí, jinotajů (občas groteskních), dramatu člověka a přírody, souvislostí se světovým uměním, jimž nechybí smysl pro humor a hravost. Dráždí a vybízí k dialogu. Nic nenapodobují, nepředstírají. Je v nich výzva k přemýšlení o tvarech, které nesou skrytá poselství o člověku. Tománek je brilantní kreslíř, výborně maluje, ale především je ryzí sochař. Základem Tománkovo plastiky je reliéf v bronz i v laminátu, „*který se – osamostatňováním a individualizací svých spečenin, zranění, jizev, výstupků, švů, bradaviček, záplat, přiboudlin, výtrysků, vlnek, bublin, vrásek, prohlubní, děr a propastí – stává sám sochou, krajinou vynesenu z hloubek na světlo boží. Živoucím vnitřkem autonomně žijícím na povrchu plastiky, jíž je podmíněn. Materializovaným a dramatizovaným otiskem duše tvaru hmoty (Vladimír Franz)*“. Slova Vladimíra Franze nepotřebují další charakteristiku. Vyjadřují vše podstatné. Doplňme snad, že dokonale využívá všechny řemeslné finesy a skrytá úskalí technologických postupů, skvěle ovládá metody a techniku odlévání bronz i na ztracený vosk, kterou důkladně poznal na mezinárodních sympoziích (v Uherském Hradišti jako člen realizačního týmu prvních sympozií v roce 1988, 1990, 1992) u nás i v zahraničí. Jeho břestecský ateliér se několikrát do roka proměňuje a stává slévárnou, kde s několika přáteli (ale i sám) odlévá a realizuje svá díla v bronz i hliník (svažuje, patinuje, brousí...). Je zřejmé, když se k přirozenému talentu přidá nekonečná píle, nápaditost, posedlost, ale i pokora a pochybnost, vzniká dílo nadčasové kvality.

Zdeněk Tománek pro svou práci používá snad všechny tradiční sochařské materiály, jako je sádra, bronz, kámen, dřevo nebo kompozitní laminát, který si umělci napříč světem osvojili ve druhé polovině 20. století. Klasický materiál se pod jeho rukama mění v nekonvenční mnohoznačný arte-

fakt, vypovídající častokrát velmi expresivně o individuálním dramatu jednotlivce i úskalích civilizované společnosti. Tománkova sochařská díla jsou monumentální. Monumentální i v malém formátu. Výpovědi i vyzněním. Vytváří plastiky, objekty, reliéfy jak komornějšího charakteru, tak rozměrné realizace pro architekturu (Praha, Mayen, Hodonín, Prostějov, Zlín, Kralupy nad Vltavou). V Uherském Hradišti máme několik Tománkových realizací. Například v roce 2000 vytvořil společně s akademickým malířem Miroslavem Malinou na nádvoří Staré radnice v Prostřední ulici kašnu jako apoteózu vody. Ve zdejší nemocnici realizoval laminový reliéf a kompozici z bronzu a žuly s názvem Andělské křídlo. Na Studentském náměstí v areálu bývalých uherskohradištských kasáren byl v roce 2008 odhalen Tománkův Památník Obrany národa, vytesaný z pískovce. Prostřednictvím nápisu o délce šestnácti metrů uctil oběti druhé světové války symbolickými pietními okruhy, které člověk musí vykonat, aby mohl nápis přečíst. Pro město Uherské Hradiště rovněž vytvořil Cenu Vladimíra Boučka, která je každoročně udělována mistrům lidové výroby. V partnerském městě Mayenu byla v roce 2016 v rozáriu na hradě Geneveva odhalena Tománkova plastika – reliéf Door Future, kterou vytvořil na sympoziu Lapidea v roce 2000 z břidlicového bloku.

Zdeněk Tománek se rovněž věnuje náhrobní plastice nebo tvorbě medailí a plaket. Kromě sochařství se zabývá i kresbou jako svébytnou výtvarnou disciplínou a malbou. Zúčastňuje se mezinárodních sochařských sympozií u nás i v zahraničí (Česko, Portugalsko, Německo, Finsko, Slovensko) a od roku 2005 také sympozií malířských (Valtice, Hodonín, Ostrava-Vítkovice).

Svou tvorbu veřejnosti představil v mnohých městech České republiky i v zahraničí jak na samostatných, tak i kolektivních výstavách (Francie, Anglie, Německo, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Finsko, Čína, Rusko, Itálie). Jeho zatím poslední samostatná vý-

stava (a zvláště autorská komentovaná prohlídka) ve zlínské galerii Václava Chada na podzim loňského roku, nazvaná Výpěstky, vzbudila mimořádný ohlas. V několika sálech zlínského zámku představil svou především současnou sochařskou tvorbu, sochy a reliéfy komorního, středního i velkého formátu. Bronz, laminát, hliník, kámen. Každý materiál vyžaduje specifický přístup. Zdeněk Tománek to ví a umí dokonale využít. Hmotu organizuje, tematizuje a strukturuje tak, aby její vnímatel nemohl přehlédnout určité momenty, o kterých se domnívá, že stojí za povšimnutí a že v jistých sestavách či konfiguracích vysloví to, co bylo a je podstatné. Vstupujeme do světa jeho příběhu, avšak interpretace je na nás. Tománek svým výchoiskem skutečnost nijak neindoktrinuje ani neznásilňuje, ačkoliv byla bezprostředním impulsem ke vzniku každého díla. Jeho sochy apelují na diváka. Vybízí ke komunikaci. Záleží jen na něm jako na „konzumentu uměleckého díla“, nakolik bude svázán s pohledem umělce, zda bude následovat jeho myšlenkové procesy, jeho strukturu hodnot, morálku, ale také vkus apod.

Díla Zdeňka Tománka kromě soukromých sběratelů po celém světě vlastní například muzea a galerie v Helsinkách, Vratislavě, Uherském Hradišti, Hodoníně a Praze.

Autobiografické údaje:

* 15. 1. 1958 Uherské Hradiště

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1973–1977, obor: reprodukční kamenosochařství a restaurátorství, Jan Habarta), Akademie výtvarných umění v Praze (1978–1984, sochařský ateliér, M. Axman, J. Hanzík), 1981 Akademie der schöne Künste v Berlíně

- Činnost: pedagogická činnost: asistent na AVU v Praze (1986–1990), SUPŠ Uh. Hradiště (od roku 1990 dosud, do roku 2010 vedoucí kamenosochařského oboru); rozpětí tvůrčího zájmu je široké, zahrnuje kromě klasické sochařiny a medailérství také kresbu, malbu, realizace pro architekturu, reliéfy na zvony; je mu vlastní monumentální projekt v tradičním materiálu (kámen, bronz, dřevo) nebo v umělých hmotách (polyestery, laminát) než malé formáty; zejména jeho novější plastiky nebo členité sochařské kompozice (v reliéfu) jsou spíše prostorově rozbíhajícími se projekty, v nichž variabilně kombinuje a spojuje vybrané plastické prvky, fragmenty a struktury, které zvlášť vytváří, se základní modelační osnovou; jsou křehké i pevné, dynamické, často v základním tvaru jednoduché se spoustou plastických detailů, s vlastní skrytou symbolikou, napětím vnitřních protikladů a kontrastů; účast v soutěžích na realizace v architektuře a veřejném prostoru (např. 2015 Brno, Památník Jana Skácela) • Člen: UVU ČR (od r. 1990), AUM ČR, Sdružení Q (od r. 1993), Skupina VM (od r. 1989).

Ceny: 1981 2. cena SONP Kladno, 1983 1. cena SVOČ, 1984 2. cena SONP Kladno, 2004 Plzeň, IV. Středoevropské bienále kresby, Short list, 2006 Peking (Čína), Nominační cena pro olympijský park v Pekingu, 2008, 2010 Plzeň, V. a VI. roč. Středoevropské bienále kresby, Short list.

Sympozia: 1988 Uh. Hradiště, I. mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1994 Uh. Hradiště, Thonet 1994, Mezinárodní sochařské sympozium tvorby z odpadového materiálu, 1995 Feital (P), Mezinárodní sochařské sympozium, 2000 Mayen (D), Symposium Lapidea, 2001 Turku (SF), New and Young International Medal art Symposium, 2002 Zlín, ZOO

Zlín, Afrika, Mezinárodní sochařské sympozium se dřevem, 2003 Králíky-Bystrzyca Klodzka, ART-EX (Długopole Zdroj), polsko-české sochařské sympozium, 2004 Plavecký Peter, Balunky 2004, Mezinárodní sochařské sympozium, 2005 Valtice, Velký formát; Hodonín, Malý formát, 2006 Lázně Smrdáky (SK), Mezinárodní sochařské sympozium, 2007 Domažlice, Tusta Ligneá, mezinárodní sochařské sympozium, 2008 Hodonín, Malý formát, 2009 Blansko, DSB EURO, sochařské sympozium umělecké litiny; Senica, I. sympozium Socha Záhorská galéria Senica 2009, 2010 Kolín, Kolínské roviny, 2012 Manoir de Langourian, Erquy – Bretagne (F), Dáma dvou tváří, mezinárodní malířské sympozium galerie La Femme, 2013 Villars sur Ollon (CH), Výtvarné sympozium (La Femme) Praha – Villars – Konstanz – Tábor, 2014 Grotte (I, Sicilie), Výtvarné sympozium na Sicilii (La Femme), 2015 Jistebník, 1. roč. Sochařské sympozium; 2015 Hodonín, Malý formát, 2017 Jistebník, 2. roč. Sochařské sympozium.

Výstavy / samostatné (výběr): 1987 Praha, Galerie v Karlově ul., 1988 Uh. Hradiště, Galerie Dílo, 1990 Uh. Hradiště, Galerie Dílo; Zlín, Galerie Dílo, 1991 Plzeň, Galerie Azyl (s M. Malinou, P. Nižňanským); Prostějov, Galerie Bašta; Praha, Galerie Citadela; Uh. Hradiště, Galerie S, 1993 Hodonín, GVU, 1994 Jihlava, OGV, Socha-kresba; Most, SGVU, 1995 Uh. Hradiště, Galerie U Sovy; Praha, Galerie U Prstenu; Valašské Meziříčí, OVM, 1996 Hodonín, GVU, 1997 Písek, Galerie Portyč; Havířov, Galerie Spirála, 1998 Prostějov, Galerie B; Ostrava, Výtvarné centrum Chagall, 1999 Plzeň, Galerie Esprit; Uh. Hradiště, Firma Opel; Břeclav, Muzeum a galerie U Templu (s J. Pospíšilem, M. Malinou), 2001 Uh. Hradiště, Dům knihy Portal, Zdeněk Tománek, kresba, plastika; Olomouc, Galerie Rubikon, 2003 Zlín, Galerie Archa; Olomouc, Galerie Primavesí, Jenom bronzy; Vsetín, Galerie města Vsetín, 2004 Domažlice, Galerie Dorka, Plastika, kresba, 2005 Uh. Hradiště, GSM, 2006 Hodonín, GVU; Uherské Hradiště, Divadelní galerie (s P. Truclou), 2007 Vizovice, Zámecká galerie; Domažlice, Galerie Dorka, 2008 Klatovy, Městská knihovna, Nika; Uherské Hradiště, Univerzita Tomáše Bati (Galerie UH2); 2009 Brno, Galerie Dolmen; Nové Město na Moravě, Nechci

v kleci; Prostějov, Galerie B (s M. Malinou); Praha, La Femme (s M. Malinou); Zámek Kámen (s M. Malinou); Kolín, Galerie V Zahradě; Brno, VŮVEL, Malá galerie, 2010 Uh. Hradiště, Jiné kafe, Podobnost čistě náhodná, 2011 Písek, Galerie Prácheňského muzea (s M. Malinou), 2014 Uh. Hradiště, Galerie U Bílého jelena, Minulé v přítomnosti (s H. Bilavčikovou a P. Truclou), 2015 Uh. Hradiště, SD; Brno, Radniční ul., 2016 Jistebník, Galerie u Fotáka, sochy a obrazy; Uherské Hradiště, Věžnice, reliéfy, 2017 Kroměříž, Galerie Orlovna, Z mojí zahrádky, 2018 Zlín, zámek, Galerie Václava Chada, Výpěstky.

Výstavy / zahraničí – samostatné: 1999 Mayen (D), hrad (s M. Malinou, J. Pospíšilem), 2007 Senica (SK), Záhorská galéria, Plastika a kresba; Nancy (F), Bibliothèque Universitaire Lettres, Autres mondes/ Jiné světy, 2017 Dráždany (D), Hauses der Kirche – Dreikönigskirche, Der Brücke/ Most-Stiftung, Skulpturen und Fotografien (s Pavlem Popelkou).

Výstavy / kolektivní (výběr po r. 2000): 2000 Brno, Muzeum města Brna, Špilberk; Uh. Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Q 2000; Plzeň, Západočeská galerie, II. středoevropské bienále kresby Plzeň 2000, 2001 Brno, Galerie U Dobrého pastýře, Skupina VM (s L. a M. Kovářkovými, M. Malinou, O. Olivou, J. Pospíšilem); Uh. Brod, Galerie Panský dům, Salon 2001; Žďár nad Sázavou, Regionální muzeum, Slavnosti jeřabin, 2002 Zlín, foyer Městského divadla, Obraz Q 2002; Olomouc, Galerie G, Krajina Q; Plzeň, ZČG, III. středoevropské bienále kresby Plzeň 2002, 2003 Kroměříž, Muzeum Kroměřížska, Malá galerie, Sochaři Zlínského kraje I; Králíky, Výstava výsledků mezinárodního řezbářského sympozia; Praha, zahrada Fürstenberského paláce-Velvyсланectví PL, ART-EX Králíky-Bystrzyca Klodzka 2003, 2004 Ostrava, GVU, Nová síň, Mail Art-630 cm², 2004 Bystřice nad Pernštejnem, KD, Venkované na městečku; Praha, Galerie Pyramida, Kvěbrání, Sdružení Q; 2005 Bechyně, Muzeum V. Preclíka, Malíři Sdružení Q; Valtice, Velký formát; Hodonín, GVU, Malý formát; Uherské Hradiště, Letní filmová škola, Socha 2005; Bzenec, zámek, Bzenecký výtvarný podzim, 2006 Uh. Hradiště, Dům knihy Portál,

Výstava pro J. J.; Týn nad Vltavou, Městská galerie Art Club, Salon Q; Praha, Mánes, Art Prag, Praha, Galerie La Femme, Domácí úkol Vyhnání z ráje; Praha, Špálova galerie, Domácí úkoly a obrazy z cest, 2007 Vsetín, Muzeum regionu Valašsko, Přátelé Miroslavu Adámkovi; Olomouc, Galerie G, Sdružení Q, 2008 Brno, Reduta, Sdružení Q, Q-revue, 2009 Blansko, Sdružení Q (Figura), Praha, La Femme, XIV. domácí úkol; Hrad Sovinec, Ohlédnutí Q; Praha Art Prague 2009; Praha, Galerie Dolmen; Praha, Wines Home, Žena v umění; Kroměříž, Galerie Orlovna, 11x3; Uh. Hradiště, GSM, Medailerská sbírka a výsledky 10. roč. Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky; Uh. Hradiště, GSM, Návraty IV; Brno, Botanická zahrada, výsledky, 2010 Tupesy, Zlechov, Odlitky pro radost, krásu, potěšení i užitek, 2012 Uherské Hradiště, GSM, Mezi Dunajem Vltavou a Vislou, 2013 Kroměříž, Galerie Orlovna, Reclusus, 2014 Náměšť na Hané, Galerie 12, Sdružení Q; Tábor, Galerie U Radnice, Výsledky výtvarného sympozia Praha – Villars – Konstanz – Tábor, Konstanz očima českých umělců; Kroměříž, Galerie Orlovna, Pocta Hrabalovi 2015 Jihlava, OGV, Soutěž tří portrétů/ Václav Havel, Antonín Holý, Václav Kaplický; Brno, Stará radnice, Urban centrum, výstava výtvarné soutěže na ztvárnění pomníku Jana Skácela; Hodonín, GVU, Sdružení Q, 2016 Kroměříž, Galerie Orlovna a Arcibiskupský zámek a zahrady, Memento Tiziani / Příběhy Proměn v díle současných umělců, 2017 Ostrava, Orchard Gallery, Ostrava Q!!! / Salon členů Sdružení Q; Praha, Galerie Ambit, FF16, Uh. Hradiště, KK, Galerie V. Hrocha, Zahrádkáři, 2018 Tupesy, ALUCAST, Odlitky pro krásu i užitek; Brno, MMB, Křížová chodba Nové radnice, Quinquaginta Sdružení Q.

Výstavy / zahraniční – kolektivní (výběr po r. 2000): 2000 Weimar (D), FIDEM, 2001 Nyíregyháza (H), Városi galéria, Bronzötő műhelyék; Turku (SF) New and Young International Medal art Symposium, 2002 Wrocław (PL), Muzeum sztuki medalierskie, Znad Dunaju, Weltawy i Wisly, 2003 Długopole Zdroj (PL), Výstava výsledků sympozia dřevorezby, 2004 Liptovský Mikuláš, Galéria Bohúňa, Z uměleckého života v Uherském Hradišti, 2005 Varšava (PL), České centrum;

Sopron (H), Galéria Körmendi, Bienále kresby Plzeň, 2006 Bergamo (I); Brusel (B), Bienále kresby Plzeň; Wrocław, Muzeum architektury, III. Miedzynarodowy konkurs rystunku, 2009 Senica, Záhorská galéria, Malý formát (2002–2008); Bydgoszcz, Galerie Miejska bw a Bydgoszcz, Umění a přitažlivost (umělci a pedagogové SUPŠ), 2011 Wrocław (PL), Budapest (H), Znad Dunaju, Weltawy i Wisly, 2013 Konstanz (CH), Výsledky výtvarného sympozia Praha – Villars – Konstanz – Tábor.

Realizace (výběr): 1990 Praha Barrandov, pís-kovcový reliéf pro Geologický průzkum, 1992 Uh. Hradiště, Pramen, dům Delta, 2000 Uh. Hradiště, kašna na nádvoří Staré radnice (s M. Malinou), 2010 Uh. Hradiště, Zelené náměstí, Památník Obrany národ, 2016 Mayen, hrad Genoveva.

Z: Národní galerie Praha, Národní muzeum Praha, Slováké muzeum Uh. Hradiště, Galerie výtvarného umění Hodonín, Museum Helsinky, Muzeum sztuki medalierskie Wrocław (PL).

Literatura (výběr): slovníky, publikace: Frolcová, M., Gabrielová, B., Pelikán, M., Vodička, R., Nechci v kleci. Galerie Dolnen, Zlín, 2008; Haimann, P., Slovník autorů a zhotovitelů mincí, medailí, plaket, vyznamenání a odznaků. Praha, 2006; Kol., Slovník českých a slovenských výtvarných umělců. 1950–2007. Díl XVIII. Tik-U, Výtvarné centrum Chagall, Ostrava, 2007, s. 67–68; Batori, I., Lapidia. Zeit und Stein. November, Mayen, 2001; Kol. Nová encyklopedie výtvarného umění. Díl II. N–Ž, Academia, Praha, s. 863, **katalogy:** Belohradská, L. a kol. The Bronze Triangle. MMM, Kremnica, Városi galéria, Nyíregyháza, GSM, Uh. Hradiště, 1995; Gabrielová B., Zdeněk Tománek. GSM, Uh. Hradiště, 2005; Gabrielová, B., Thonet 1994. Mezinárodní sochařské sympozium z odpadového materiálu, Uh. Hradiště, 1994; Gabrielová, B., Zdeněk Tománek. Plastika, kresba. GVU, Hodonín, 1993; Kol., ZOO Zlín. Lešná 20. 7. – 30. 7. 2002. Zlín, 2002; Kubát, V., Orišek, P., III. středoevropské bienále kresby Plzeň 2002. ZČG, Plzeň, 2002; Pelikán, J., Zdeněk Tománek. GVU, Hodonín, listopad 1996; Potužáková, J., Valter-Jensen, Inge, Středoevropské bienále kresby Plzeň 98'. ZČG, Plzeň, 1998;

Zapletal, J., Szewczyk, J., II. středoevropské bienále kresby Plzeň 2000. ZČG, Plzeň, 2000; Q-revue. Výstava Sdružení Q. Divadlo Reduta/ Brno/ 5. 5.–27. 6. 2008. Text: Ludvík Kundera, Sdružení Q, Brno, 2008, ISBN 978-80-87167-01-4; Výstava Sdružení Q v Galerii G 28. 11.–29. 12. 2007. Text: Marek Trizuljak, UVU Olomoucka, Olomouc, 2007; Praha – Villars – Konstanz – Tábor/ České umění v/ Tschechische Kunst in. La Femme Praha, 2013; Memento Tiziani / Příběhy Proměn v dílech současných umělců. 19. 5.–15. 9. 2016, Galerie Orlovna a Arcibiskupský zámek a zahrady. Text: Antoš, Jiří, Frolcová, Milada, Kindl, Miroslav a Malina, Miroslav. Kroměříž: Galerie Orlovna, Olomouc: Muzeum umění, Kroměříž: Arcibiskupský zámek a zahrady, 2016. [220] s.

Milada Frolcová

K životnímu jubileu Ludmily Štefánkové

V srpnu 2018 oslavila Lidka Štefánková, muzejnice každým coulem, alias „Štefi“ (jak jí mezi muzejníky, kolegy i přáteli říkáme), své kulaté narozeniny.

Když v roce 1973 přijela Štefi ze Šumperka dělat „talentovky“ na Střední umělecko-průmyslovou školu do Uherského Hradiště, netušila, že to bude pro její další život tak osudové. Dostat se v sedmdesátých letech právě na tuto školu nebylo vůbec jednoduché. Zájem vysoce převyšoval možnosti, protože škol tohoto typu bylo v tehdejší Československu jen několik a navíc Uherské Hradiště mezi nimi mělo své výjimečné postavení. Rozhodoval především talent. A ten tady bezesporu byl. Hned po skončení školy začala Štefi pracovat ve Slovákém muzeu (už při studiu zde brigádníčila), nejprve na archeologickém oddělení jako dokumentátorka, posléze jako samostatná konzervátorka (od roku 1981). Kromě výtvarného nadání má v sobě totiž ukrytý úžasný smysl a cit pro „krásnosti“, jak bychom mohli zjednodušeně nazvat sbírkové předměty a vše, co s nimi souvisí. Nutno podotknout, že v té době jí neunikl žádný archeologický

výzkum nebo stará půda, sklepy opuštěných domů nebo domů určených k demolici (ráda je prolézala, objevovala zapomenuté a zachránila mnoho krásností, které by vzaly za své). Štefi sice absolvovala několikaleté odborné nástavbové studium pro konzervátory při Národním muzeu v Praze (1988), řadu odborných konzervátorských seminářů, ale nejvíce se naučila sama. Kromě samostudia, vlastní praxe a sbírání zkušeností rovněž vyhledávala všechny možné příležitosti, jak se něčemu novému přiučit přímo u specialistů. Vzpomínám si, že například při restaurování interiéru uherskohradištského kostela, prováděném tehdy ještě pracovníky uměleckých řemesel, se přímo na lešení naučila zlatení a další odborné restaurátorské postupy.

Počátek osmdesátých let na konzervátorském oddělení Slováckého muzea byl obdobím počátků skutečné profesionální a specializované muzejní konzervátorské práce. Péče o sbírkové předměty, jejich ochrana, byla sice vždy důležitou součástí muzejní práce, ale nebyla vždy prováděna systematicky. Zejména v raném období existence muzea (za první republiky ani po druhé světové válce) nikdo nezaznamenával, co se s daným předmětem dělo, jakým způsobem byl ošetřen. Konzervování a restaurování uměleckých předmětů většinou dělali profesionální umělci, spolupracovníci muzea. U ostatního materiálu (např. textil, dřevo) byl kladen důraz hlavně na hubení škůdců (zkušenosti se získávaly postupně). Neexistovala dílna ani žádné vybavení. První konzervátorské karty byly sice zavedeny v roce 1970 Vítem Mynářem, ale teprve s nástupem specializovaných konzervátorů na počátku osmdesátých let se začala psát nová a skutečná historie konzervátorského oddělení. A Štefi se od počátku velmi aktivně podílela na tomto procesu. Tandem Ludmila Knozová (Štefi za svobodna) a Jarmila Frantová (posléze trio – přibyla Antonie Panáčková, kterou po několika letech vystřídala Stanislava Kryštofová) se stal zárukou perfektně odvedené konzervátorské a restaurátorské práce. Během několika let tak bylo vybudováno specializované

konzervátorské oddělení s kvalitním personálním obsazením a s kvalitním technickým zázemím, které pracuje pro všechna oddělení Slováckého muzea. Každý předmět, který projde jejíma rukama (nebo jejích kolegů), často jeho znovuzrození, je zaznamenáváno na konzervačních kartách, aby ti, co přijdou po nás, věděli o předmětech, které jsou svým stářím a technikou výroby často jedinečnou připomínkou dávno zaniklého způsobu života nebo krajových zvyklostí nebo uměleckého vkusu doby, co nejvíce. Abychom také mohli našim návštěvníkům jak v našich stálých expozicích, tak i v krátkodobých výstavách přiblížit historická údobí často časově velmi rozdílná a mnohým nepřilíši známá.

Mám ráda fejetony Karla Čapka, hlavně Jak se co dělá (jak se dělají noviny, film nebo divadlo), líbí se mi, jak vtipně dokázal představit všechny spolupracovníky, kteří zůstávají skryti za úspěchem výstupu, a uvědomuji si stále víc, že podobně je to i u nás v muzeu (známe výborného herce, občas si vzpomeneme na autora předlohy, režiséra

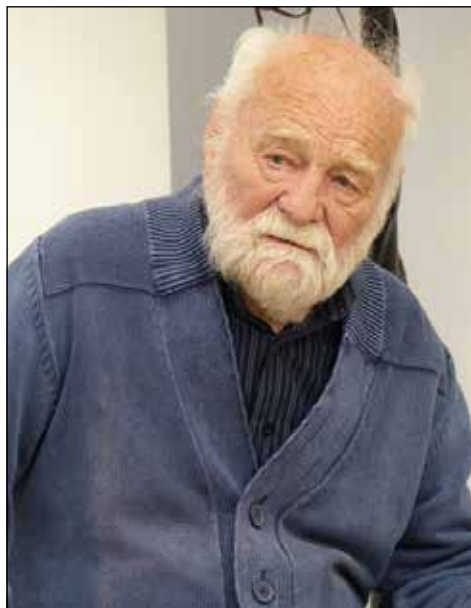
a zcela zapomeneme na všechny ostatní, kteří jsou připomenuti v závěrečných titulcích; a podobně je to i u nás – připraví se výstava některého z našich oddělení a při troše dobré vůle si možná vzpomeneme na kurátora výstavy...). Přirovnala bych tedy muzeum k podobnému organismu, kde je každá součást nezbytná, aby správně a dobře fungoval... Aby vše bylo co nejvíce pravidivé – o to se stará především naše konzervátorské oddělení a jemu „vládne“ necelých deset let Štefi. Když už je řeč o výstavách, právě některým jejím vizuálním podobám často právě Štefi pomáhala dodat ten správný „šmrnc“. Vlastně na výstavách pracovala od prvního dne, kdy přišla do muzea (nemám na mysli jen pomoc při instalaci, to asi každý starší muzejník vyhledával písmenka na psaní nápisů v dobách, kdy jsme neměli počítače, nebo natíral sokly, panely, když to bylo zapotřebí; mám však na mysli profesionální práci, kterou nezvládne jen tak někdo, například vytváření replik, malby, kašírování apod.). Připomeňme z nedávna např. archeologické výstavy představující dobu faraonů (za jednu jsme získali první ocenění při udělování Ceny Gloria musaealis v roce 2004), dobu Aztéků nebo antického umění, historické výstavy z dávné minulosti Uherského Hradiště a mnohé další, které pomáhala dokonale doplnit dobovou atmosférou.

Dnes, když zpětně krátce vzpomínám na Štefi jako kolegyni, která patří „k nejdéle sloužícím“ ve Slováckém muzeu (41 let!), a já už k nim patřím také, přiznávám, že obdivuji nejen její profesionální přístup ke každé práci, kterou dělala a udělá, ale především její člověčenství. Sílu jít dál, i když život přinese fatální ztráty, zdravotní problémy nebo jiné neduhy života. Přímost a rovnost říkat i nepříjemné věci z očí do očí a nehrát žádné zákulisní hry. Ochotu pomoci druhým, její kamarádský přístup nejen ke studentům – praktikantům, kterým předává své znalosti a zkušenosti (nezapomíná na budování nástupců), ale i k ostatní laické veřejnosti, prostě ke všem, kteří ji osloví s prosbou o pomoc. Obdivuji její usilovnost,

systematičnost, houževnatost, vážím si její zvědavosti, jejich znalostí i ušlechtilých zájmů... zejména však jejího přátelství. Přeji jí i jménem svých kolegů nejen pevné zdraví a radost z práce, kterou má ráda, ale také hodně štěstí! Vivat!

Milada Frolcová

Výběr z díla Jaroslava Blažka Ke kořenům

Jaroslav Blažek / *1927 Kostice.

Jaroslav Blažek / malíř, grafik, mistr perokresby a keramik / narozen 5. prosince 1927 v Kostici u Břeclavi. Studoval na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě (1948–1950, ateliér Jána Mudrocha) a posléze na Akademii výtvarných umění v Praze (1952–1958, ateliér Miloslava Holého a Vlastimila Rady). V roce 1957 získal za kolekci obrazů první Cenu Akademie, v roce 1993 Cenu Masarykovy akademie Praha. Žije v Praze, ale rád se vrací do rodného Podluží, které mu poskytuje stálý a nevyčerpatelný zdroj inspirace pro jeho tvorbu. Jeho obrazy jsou zastoupeny v mnoha veřejných a soukro-

mých sbírkách v České republice i v zahraničí, např. v Galerii výtvarného umění v Hodoníně, v Památníku Tereziín, v Masarykově univerzitě v Brně, v College of Arts v Sydney, v Künstlerhausu ve Stuttgartu atd. Výstava Jaroslav Blažek / Výběr z díla v Galerii Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, která se uskutečnila od 25. října 2018 do 6. ledna 2019, pootevřela dveře do umělcova ateliéru a nastínila některé aspekty jeho osobité tvorby od poloviny šedesátých let minulého století do současnosti.

Jaroslav Blažek, vynikající malíř s velkou citlivostí pro světlo a barvu, patří mezi po-

zoruhodné osobité umělce, vycházející z pozitivního kreslířského umění, jejichž tvorba má v kontextu českého umění nesmazatelné místo. Ačkoliv většinu života prožil v Praze, velká část životního díla je inspirována rodným krajem, jeho kulturním povědomím a tradicemi. Je to přirozené, protože vzpomínky na dětství a mládí jsou hluboce zakořeněny v každém z nás a bývají určující po celý život. Nosíme si je ukryté ve svém podvědomí. Aniž bychom je nějak zvlášť programově živil, formují naši osobnost. S nečekanou intenzitou se zpravidla vynořují v letech zralosti a ve stáří. Jedině umělec má však tu výsadu, že jim umí vtisknout definitivní

Autoportrét, 80. / 90. léta 20. století, kombinovaná technika, 53×53,5 cm.

Svatba, 1965, olej na plátně.

podobu a tvar, příběh nebo tón, a to dokonce i tehdy, když žije hodně vzdálen od jejich původního zdroje. Připomeňme si ze světové scény například obrazy Marca Chagalla, Chaïma Soutina, básně Adama Mickiewicze, romány Liona Feuchtwangera nebo skladby Fryderika Chopina, Ference Liszta... Jejich imaginárním návratům a vzpomínkám na vlast, strasti a slasti mládí vděčíme za nejcennější část jejich uměleckého odkazu. Podobná přirovnání bychom našli samozřejmě také v našem domácím prostředí. A nemusí se vždy jednat přímo o emigraci nebo trvalý odchod do zahraničí. Určitě nás také napadnou, když se blíže seznámíme s tvorbou pražského malíře Jaroslava Blažka. Umělec pocházejícího z „podlužácké dědiny“ Kostice na Břeclavsku, který však většinu života prožil v našem hlavním městě. Jeho tvorba nikdy nepopírala své kořeny. Je přesvědčivě zemitá. Blažek neztrácí nic ze své přirozenosti a zdravé venkovské mentality. Nosí v sobě nejen vzpomínky na mládí prožité

na moravské vesnici, rytmus a poezii lidového umění, ale i zaujetí pro světlo a slunce a živelnou radost z jasnosti barev a malbu samotnou. Asi proto byl často považován za moravského malíře. Na Moravě apriorně pak za Pražáka. A tak se na něj, bohužel, začalo zapomínat. Musíme však poznamenat, že k této situaci přispěl i on sám. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy se stáhl z veřejného uměleckého života a ocitl se v „dobrovolném exilu“. Nepřestal však malovat a moravské reminiscence zaznívají z jeho prací od sedmdesátých let minulého století ještě daleko silněji. Často jsou oproštěné od detailu, motiv nabývá formy výtvarného znaku. S určitým primitivismem mísí matissovskou barevnost s tvarovou zkratkou a světlem. Stejně tak se pro něj stává důležitým výtvarným znakem i ornament, který se objevuje nejen v obraze, ale také často je nedílnou součástí rámu. A to, prosím, už v sedmdesátých a osmdesátých letech, tedy v době, kdy téma ornamentu bývalo považováno jak umělci,

Žlutý kůň, 1995, kombinovaná technika, 88×115 cm.

tak teoretiky téměř za sprosté slovo, za něco podřadného a povrchního, pouhá dekorace, „nicotná ucpávka prázdna“. Zdobeny přece bývaly věci, které nemají vlastní hodnotu a musí se jim dodat právě zdobením. Uvědomme si, že dekorovat neznamená jen zdobit, znamená též vzdávat poctu, vyznamenávat. A možná z tohoto úhlu k ornamentu přistupuje i Jaroslav Blažek a prostřednictvím stylizovaného ornamentu do obrazu nechává vstoupit nový rytmus a řád. Ornament se stal znakovou podstatou folklorního motivu. „*Za folklorem, který začal dělat v 70. letech, je ten vynucený ráj. Nechtěl být mezi avantgardou, oficiální cestou také nechtěl jít – stal se tedy outsiderem. V jeho zdánlivě veselém umění vidíme velké utrpení. A tento otazník jeho tvorbu dělá velice zajímavou...*“ Dušan Brozman.

Tvorba Jaroslava Blažka se po více než šedesát let pohybovala v širokém názorovém rozpětí. Dílo sice nezůstalo ušetřeno dobových výtvarných ohlasů, ale zároveň nese

nepřehlédnutelné originální znaky a pečeť výtvarné kvality. Rané práce jsou spojené se studiem na akademii v padesátých letech minulého století, s novým životním způsobem v prostředí městské kultury, s hledáním autorského výrazu. Na umělce jsou v té době kladeny nové požadavky, které nemají moc společného se svobodnou tvůrčí prací. Oficiální program socialistického realismu nešlo zcela opomíjet. Ačkoliv zaznívá z některých Blažkových školních pracích, z portrétu, zachovává si perfektní technickou dokonalost provedení. Za přelomový zážitek pro Blažka a některé jeho souputníky ze studentských časů lze považovat pobyt v Moskvě a Leningradu, návštěva Ermitáže a seznámení se s moderní francouzskou avantgardní malbou (např. Henry Matisse, Fernand Léger), s pracemi Pabla Picassa. Poznán úžasný efekt nelomených barev, světlo barev a také krásu ornamentu.

Do výstavní kolekce jsme vzhledem k prostorovým možnostem galerie zařadili

Blažkovy práce, které vznikaly až od poloviny šedesátých let téměř do současnosti. Jsme si vědomi, že i mnohé starší práce jsou pozoruhodné a výtvarně zajímavé. „Zlatá šedesátá“. V té době se česká kultura osvobozuje

od dogmatických postulatů socialistického realismu, které si pletly estetiku s ideologií. Blažkova tvorba prošla v této době dynamickými proměnami. Pohybovala se na rozhraní figurativního pojetí a abstrakce. Umělec ex-

Pohled do výstavy v Galerii Slovákého muzea.

perimentoval s barvou, s novými technikami (využívá některé postupy gestické malby, metodu drippingu, kombinace olejové a lité malby, struktury). V některých obrazech se intenzivně zabýval světlem, jeho modelační funkcí, v jiných byla více patrná spontaneita nepodléhající přísné úvaze. Na jedné straně tedy úsilí o klasický řád, na druhé o maximálně volný výraz. Sblížení s abstrakcí je nejvíce patrné v obrazech a kresbách inspirovaných hudbou (neschází mu totiž hudební nadání, zpíval v té době ve sboru). Vytvořil poměrně rozsáhlý cyklus *Lyry*, oproštěný od vazeb s realitou, v nichž „...rytmickou hrou barevných linií usiloval navodit pocit analogické hudebnímu zážitku“ (Jiří Hlušička). Souběžně však zpracovával figurální téma. Jaroslav Blažek je umělec moderního citění. Je bytostný figuralista, ale je mu cizí teatrální pojetí figury. Už rané období bylo poznamenáno reminiscencemi na rodný kraj. Nyní namaloval nově *Jízdu králů*, *Slováckou svatbu*, *Stárka*, *Nevěstu*, *Hudebníky*... Nestal se však epigonem Uprkovým. Překvapivě přistoupil k malbě spíše z pozice imaginativního realismu, který je bližší těžko zařaditelnému výše zmíněnému Marcu Chagallovi. Další linii tvorby tvoří obrazy zachycující tok všedního života kolem nás, situací a vztahů lidí v přirozených kompozicích či skicovitých záznamech, kresby aktů apod. Jedná se především o expresivní obrazy z přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století se silně existencionálním podtextem, odrážející tíseň a náladu lidí po invazi vojsk Varšavské smlouvy. Je na nich příznačné, že nezobrazují konkrétní figuru, nýbrž jde o snahu vyjádřit napětí mezi skicovitě pojatými postavami.

Po roce 1968 se Jaroslav Blažek více méně stáhl z veřejného života. Odešel do jakéhosi „dobrovolného exilu“. Vzdálil se také od abstraktní i od gestické malby a vrátil se do

„krajiny dětství“. V důsledku normalizace a všeobklopujícího angažovaného umění se uchýlil do vlastního ráje, do ráje svého dětství na rodném Slovácku. A najednou, jako když proutkem mávne, začaly vznikat charakteristické barevné obrazy Jaroslava Blažka. Výtvarné zkušenosti a malířská imaginace dávných zážitků přispěly k tomu, že se postupně zbavil detailů ve prospěch zjednodušené formy. Nakonec dospěl k osobitému vyjádření znakové podstaty folklorního motivu, ke stylizaci a rytmizaci skladby, velmi často až k ornamentalizaci obrazové plochy, v níž uplatňuje hru zvýrazněných křivek, barevných pásů, zalomených linií. V obrazech tohoto období najdeme zaujetí pro světlo a živelnou radost z jasnosti barev, z malby samotné. Rád experimentuje s barevnou hmotou, kterou často nanáší v hutných strukturách a vnáší do ní tak prvek robustní stavebnosti a neiluzivní prostorovosti.

Jaroslav Blažek žije v současnosti v Praze. Hledá a neustále nachází živé inspirace v kulturním povědomí rodného kraje. V malbě, kresbách, grafikách, v textilu, keramických kachlích i v monumentálních dílech. Vždy se mohl spolehnout na realistický základ, jenž jeho talentu umožňoval odvážit se do různých tvůrčích oblastí, ať už máme na mysli fauvistickou barevnou a tvarovou nadsázku, abstrakci, nebo parafrázi lidové umělecké tvorby. Blažkova malba je krásná nikoliv jen formou a tím, jak mistrně ovládá malířské řemeslo, ale pravdivostí a naléhavostí obsahu, ztotožněním autora se vším podstatným, co se týká člověka. To vše můžeme číst z obrazů výjimečného malíře, jehož dílo je v pravém slova smyslu nadčasové a v kontextu současné figurální malby, rozplzlé v bezvýznamnosti povrchních banálních témat, i vznešené.

Milada Frolcová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2018

VÝROČNÍ ZPRÁVA

Ivo Frolec, Iveta Mátllová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

1. ÚVOD

Rok 2018 byl pro Slovácké muzeum obdobím přípravy velké investiční akce – přístavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, v níž vznikne Cyrilometodějské centrum a nové archeologické pracoviště s obrovými depozitáři a obnovy všech archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě naší organizace. Financování akce se podařilo zajistit z Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) a rozpočtu Zlínského kraje v celkovém objemu cca 125 mil. Kč. Realizace projektu bude zahájena v roce 2019.

Všechny úkoly dané ročním plánem činnosti byly splněny. Podrobnosti uvádíme v následujícím textu výroční zprávy.

1.1. Charakteristika organizace

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturněvýchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

a) *právní forma: příspěvková organizace*

b) *zřizovatel: Zlínský kraj*

c) *objekty ve správě muzea:*

- Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);

- Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Uherské Hradiště-Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Staré Město-Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).

d) *Objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:*

- Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá);
- Muzeum lidových pálenic Vlčnov (majetek obce Vlčnov, expozice majetek Zlínského kraje);
- Jezuitská kolej v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště);
- Reduta v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště).

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány, a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).

Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturněvýchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, sympozií a seminářů, kulturních a vzdělávacích pro-

gramů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce 2010–2025

a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

- vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek;
- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
- zrestaurování starých tisků a rukopisů;
- získání nových depozitářů pro archeologické sbírky formou přístavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě.

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov;
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“);
- obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou;
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice a přístavba objektu „Prezentačního centra sv. Cyrila a Metoděje“;
- revitalizace archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby;
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.

c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
- aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy a Regionem Slovácko;
- spolupráce při vytváření Mezinárodní kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje;
- zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.

d) Provázání činnosti instituce se školstvím

- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
- úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
- získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.

g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.)

- International Council of Museums;
- Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
- Asociace muzeí a galerií České republiky;
- Rada galerií České republiky;
- Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;
- Vědecká rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
- Historická společnost Starý Velehrad;
- Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
- Společnost přátel slivovice České republiky;
- Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici;
- Česká národopisná společnost;
- Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
- Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky;

2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

2.1. Akvizice

- **I. stupněm** bylo v průběhu roku evidováno celkem 2 430 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 393 ks, archeologie 1 694 ks, historie 339 ks, umění 4 ks; z toho 391 ks nákupem, 2 016 ks sběrem a 23 darem. Odborná knihovna zaevidovala celkem 343 nových přírůstků.
- **Sbírkové předměty** – celkový počet činí 371 255 ks, z toho archeologie 299 363, etnografie 40 083, historie 24 367 a umění 7 442 kusů.

2.2. Evidence

- **Evidence II. stupně** – evidováno celkem 2 448 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 393 ks, historie 339 ks, archeo-

logie 1 694 ks, umění 22. Reevidence stávajících karet II. stupně – 1 289 celkem, z toho reevidence 52 karet umělecké sbírky, 1 074 karet archeologie, 131 karet historie, 32 karet etnografie (tyto karty byly smazány z důvodu neúplných nebo duplicitních záznamů). Přepis starých karet do PC celkem 670 ks karet oddělení etnografie.

- **Odborná knihovna** zaevidovala výběrem z odborných časopisů 187 nových článků, v rámci reevidence bylo 228 záznamů přeevidováno (doplněna detailnější klíčová slova a byla sjednocena některá klíčová slova), do Souborného katalogu ČR – Portál Caslin bylo odesláno 242 záznamů (v SKČR je celkově nyní 2 863 záznamů evidovaných knihovnou SM).

2.3. Inventarizace

- **Inventarizováno** bylo celkem 25 280 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 3 529 ks, archeologie 17 136 ks, historie 3 345 ks a umění 1 270 ks. O inventarizaci byly vyhotoveny protokoly včetně všech náležitostí.

2.4. Depozitáře

- Všechny depozitáře jsou zajištěny EZS a EPS, odpovědní pracovníci pravidelně prováděli kontrolu všech depozitářů a expozic, o kontrolách byly pořizovány zápisy, průběžně vedeny knihy návštěv ve všech depozitářích. Veškerá evidence byla v závěru roku předložena ke kontrole řediteli. Stav klimatických podmínek v centrálním depozitáři je sledován pomocí elektronického systému sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních, v ostatních depozitářích byla prováděna kontrola nejméně jedenkrát měsíčně včetně příslušných záznamů. Etnografické oddělení zajistilo vysoušení objektu nového depozitáře v Topolné. Sbírkové předměty z nákupu A. Rutteové prošly

radiační sterilizací (Bioster). Z důvodu výskytu červotoče bylo v depozitáři nábytku v kasárnách provedeno plynování specializovanou firmou Asana.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- **Pohyb sbírek** – v průběhu roku bylo pro výstavní účely uzavřeno 44 smluv pro 1 493 předmětů – z toho 22 výpůjčních pro 921 ks předmětů a 22 zápůjčních pro 572 ks sbírkových předmětů.

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno a restaurováno** celkem 1 915 ks sbírkových předmětů: z toho etnografie 191 ks, archeologie 1 526 ks, umění 10 ks a historie 167 ks; z toho bylo restaurováno 54 ks. Pro jiné subjekty bylo na základě řádně uzavřených smluv zkonzervováno a restaurováno 21 ks sbírkových předmětů. Konzervátoři se dále podíleli na přípravě výstav, expozic, výukových programů pro školy a akcí pro veřejnost výrobou kopií sbírkových předmětů, kostýmů a dekorací.

2.7. Informace o zajištění přístupu a přechodu na elektronický systém

Centrální evidence sbírek muzejní povahy MK (CES on-line)

- Pravidelná hlášení změn ve Sběrce Slovákého muzea (MUH/002-05-10/179002) byla řádně odeslána v květnu a listopadu. V prosinci bylo zasláno mimořádné hlášení týkající se podsbírký historie, kdy byly přihlášeny předměty zaevidované v roce 1987. U těchto předmětů probíhalo restituční řízení, které bylo ukončeno, a předměty tak mohly být vřazeny do Centrální evidence sbírek.

3. VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

3.1. Vlastní odborné aktivity

- Odborná oddělení řešila celkem 27 výzkumných úkolů, z toho:

- **archeologie** 8 (Neolit ve středním Pomoraví; Detektorové prospekce v okrese UH; RFA a NAA analýzy metalických artefaktů; Paleolitické osídlení Moravy; Neolitická štípaná a broušená kamenná industrie na Moravě; Pravěké osídlení Kunovic; zpracování výsledků geofyzikálního měření pozemním radarem v prostoru historického centra UH; Barokní opevnění města UH). Archeologické oddělení v průběhu roku vykonalo 248 archeologických dohledů a výzkumů při stavební činnosti, z toho 5 pozitivních (Uherský Brod – Hradištská, Dolní Němčí, Zlechov, Uherské Hradiště – Kollárova, Březolupy – zámek);
- **historie** 3 (Jarošovský pivovar, Muzeum totalitních režimů, Sametová revoluce);
- **etnografie** 7 (Koncepte účinnější péče o tradiční rukodělnou výrobu Zlínského kraje; My a oni (Domáci a cizí); Tradiční rukodělná výroba – výzkum a nominace; Výzkum regionální hudební kultury města Uherské Hradiště a přilehlého okolí – výzkum K. Dýnka; Výzkum slováckých košťů slivovice – se zpracováním vítězů a svozem vzorků na IV. slovácký košť slivovice; Fotodokumentace a výzkum lidové kultury – obyčejová tradice, rukodělná výroba; Výšivka „na výřez“ z Uherskohradištska ze sbírek Slováckého muzea – výzkum a příprava vydání elektronického katalogu; Digitální mapa tradiční kultury – výzkum a zpracování tří lokalit po stránce informací o hudebním projevu, tanečním projevu a lidovém oděvu);
- **umění** 9 (Zlínská Škola umění a SUPŠ – průběžné doplňování údajů k žákům i absolventům SUPŠ; 3× výzkumy k výstavám absolventů SUPŠ – Jaroslava Kovandy, Josefa Mžyky, Vladimíra Groše; výzkum života a díla Břetislava Malého; 4× výzkumy k výstavám – Návraty; Uždilová-Kučová, Kužela – 65 umělců; podklady pro jubilejní výstavu Sdružení Q v Brně (práce Jiřího Vlacha), k výstavě 100. výročí vzniku ČR výzkum tvorby 42 autorů. Pro potřeby výstav se historicky umění

v průběhu roku seznámily s životem a dílem 145 výtvarných umělců.

3.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala při **řešení výzkumných a odborných úkolů** s celkem 29 externími badateli a institucemi, z toho **etnografie** 12 (lidový oděv – 6×, tradiční řemesla – 1×, výtvarná kultura – 3×, lidová strava – 1×, lidové stavitelství – 1×); **archeologie** 13 (město UH a ÚAM FF MU – Encyklopedie města UH, Ústav jaderné fyziky AV ČR, v.v.i. – zpracování výsledků RFA a NAA analýz Cu předmětů; ÚAM FF MU (archeogeofyzika Brno) – zpracování výsledků geofyzikálního měření pozemním radarem a geofyzikální prospekce, MZM – Pravěk umění, AC Olomouc – studium měděných artefaktů ze středního Pomoraví, ÚGV PŘF MU, ÚBZ PŘF MU výzkum paleoenvironmentu ostrova sv. Jiří, Dřevařská a lesnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně – dendrologický výzkum dřevěných konstrukcí, spolupráce s kolegy z JV Moravy a Z Slovenska v rámci fungování odborné pracovní skupiny při ČAS, Univerzita Palackého v Olomouci, M. Golec – halštatský depot z Bánova; záchranné archeologické výzkumy v Uherském Brodě – UAPP Ostrava, spolupráce s Evropskou kulturní stezkou sv. Cyrila a Metoděje na popularizaci CM odkazu); **historie** 2 (spolupráce se Spolkem českých bibliofilů na vydání rukopisu Bedřicha Beneše Buchlovana „Zajatec Armidy“ a spolupráce na přípravě vydání vzpomínek Jaroslava Němce); **umění** 2 (Muzeum města Brna – Emil Pirchan, Jiří Jilík a tvorba F. Bezděka).

3.3. Vědecké konference, semináře, sympozia – vlastní

- Slovácké muzeum připravilo, organizačně zajistilo a realizovalo zasedání Subkomise pro lidové obyčeje MKKK v Moravském zemském muzeu v Brně konané ve dnech

29. 5.–30. 5. 2018. Jednání se zúčastnilo 27 odborníků, bylo předneseno 13 referátů, z toho 4 referáty přednesli etnografové Slováckého muzea.

3.4. Vědecké konference, semináře, sympozia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem 18 vědeckých konferencí, seminářů a kolokvií, z toho etnografie 2, archeologie 12 (z toho 4 zahraniční), knihovnice 2, konzervace 2. Na konferencích přednesli celkem 10 odborných příspěvků, z toho etnografie 4, archeologie 6.

4. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

4.1. Spolupráce se školami

4.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

Odborná oddělení uspořádala celkem **98 programů** pro 2 140 účastníků, z toho 1 934 dětí a 206 dospělých:

- a) 19 programů (Rozumíme si ještě?) pro 435 osob, 413 dětí a mládeže, 22 dospělých;
- b) 79 programů pro 1 705 osob, z toho 1 521 dětí a 184 dospělých (49× Život nočních zvířat, 3× Od svitku k e-knize, 12× Už je nám 100 let, 2× Psal se rok třicátý sedmý aneb výstava Slovácka 1937, 9× Dar světla, 3× Výlety za tradicí, 1× Vonice a věnečky).

4.1.2. Pravidelné programy pro školy

- Celkem se uskutečnilo pravidelných **88 programů** pro 2 871 osob, z toho 2 632 dětí a 239 dospělých, z toho 3× v dětském centru Galerie (2× Umění jihovýchodní Moravy, Co je to krajina), 41× v expozici Slovácko (1× Konzervátoři, 10× Fašanku, fašanku už je ťa na mále aneb Masopust na Slovácku; 7× Smrt neseš ze vsi, nové léto do vsi; 2× Komu to vajíčko daruju; 3× Velikonoce v SM; 2× Tajemství hrnčířské dílny; 3× Klásek ke klásku; 3× Hody milé hody; 1× Advent na

Slovácku; 6× Ten vánoční čas; 3× Vánoce v SM), 29× v Památníku Velké Moravy (12× Mojslav; 14× Cyril a Metoděj; 3× Velká Morava láká k prostřenému stolu), 15× v Expozici věznice.

4.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborní pracovníci se v průběhu roku věnovali celkem 30 studentům: z toho poskytli opakovaně konzultace 20 studentům při zpracování středoškolských, bakalářských, magisterských a doktorských prací: archeologie 10 VŠ, historie 4 SŠ, etnografie 4 VŠ a 2 SŠ. V průběhu roku byla poskytnuta odborná praxe 10 studentům středních a vysokých škol: archeologie 2 VŠ, umění 2 VŠ, odborná knihovna 1 SŠ, oddělení dokumentace 4 SŠ hotelová.

4.2. Metodika vůči jiným subjektům

4.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem 2 jednání poradních sborů pro sbírkotvornou činnost – nákupní komise Vlastivědného muzea v Kyjově a Galerie výtvarného umění v Hodoníně.

4.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou subjektů: Klub kultury Uherské Hradiště, Knihovna Bedřicha Beneše Buchlova, Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, Česká národopisná společnost, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, Asociace muzeí a galerií České republiky, Komise pro udělení ceny Vladimíra Boučka, TV Slovácko, Rada galerií České republiky, Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán, Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd Čes-

- ké republiky, Programová rada Vlčnovské jízdy králů, Programová rada Slovákých slavností vína a otevřených památek, Region Slovácko, Centrála cestovního ruchu Východní Moravy, Městské informační centrum Uh. Hradiště, Správní rada o.p.s. Park Rochus, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Historická společnost Starý Velehrad, Umělecká rada SUPŠ UH, Vědecká rada Cyrilometodějské stezky, Slovanská unie, Sbor pro jízdu králů ve Strážnici, hodnotící komise Tradiční výrobek Slovácka, hodnotící komise Zlínského kraje pro výběr Lidová stavba Zlínského kraje, Spolek Memoria;
- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
 - kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
 - kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
 - kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
 - kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
 - kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;
 - kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
 - kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;
 - kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
 - kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
 - kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;
 - kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
 - kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
 - kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;

- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.
- V roce 2018 Slovácké muzeum zahájilo spolupráci s Ministerstvem kultury ČR na projektu „Tvorba Strategie rozvoje a podpory kreativních kulturních průmyslů“.

4.2.3. Pomoc odborných pracovníků jiným subjektům

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala metodickou pomoc celkem 232 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům. Z toho pracovníce oddělení umění určily a posoudily 70 výtvarných děl pro soukromé majitele. Knihovna poskytla metodickou podporu celkem 100 badatelům, z toho knihovnu navštívilo 86 badatelů, kteří realizovali 588 badatelských návštěv. Všem badatelům bylo poskytnuto 2481 výpůjček (1127 absenčních, 1303 prezenčních; prostřednictvím meziknihovni výpůjční služby bylo vyřízeno 51 požadavků). Prostřednictvím e-mailu byla poskytnuta 14 badatelům metodická podpora. Podpora byla poskytnuta celkem 332 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům.

4.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali v 5 komisích Asociace muzeí a galerií ČR (z toho 3 jako aktivní členové výboru komise), dále v Senátu Rady galerií, komoře odborných pracovníků RG a Zlínské regionální archeologické komisi.

4.3. Školení a kurzy

4.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Pracovníci se účastnili povinných školení BOZP, PO, žádné další vlastní školení a kurzy nebyly pořádány.

4.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Pracovníci muzea se zúčastnili celkem 8 školení, seminářů a kurzů pořádaných

jinými subjekty (školení a testy pro udělení licence pro pilotování bezpilotních letounů; seminář k problematice osvětlení expozic, kvalifikované seznámení s řešením ESSP, Workshop Relevance muzeí pro agendu KKP/O, Porada NÚLK, regionálních pracovišť na MK, prezentace a seznámení s obsluhou elektronického mikroskopu Kyence, Seminář CASLIN a seminář Evergreen).

5. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

5.1. Expozice

- Organizace spravovala celkem 12 expozic přístupných veřejnosti: Slovácko, Umění jihovýchodní Moravy (Galerie SM), Lidové bydlení (Topolná čp. 90), Lidové bydlení (Topolná čp. 93), Vesnické kovářství (Topolná čp. 90), Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Velká Morava (Uherské Hradiště-Sady), Velká Morava (Staré Město-Špitálky), Velká Morava (Modrá u Velehradu), Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově, Expozice dějin města – Uherské Hradiště – město královské v objektu bývalé jezuitské koleje, expozice Věžnice Uherské Hradiště – v prostorách uherskohradištské Reduty. V Památníku Velké Moravy byla realizována další část výměny osvětlení, v expozici Umění jihovýchodní Moravy v Galerii SM proběhla obměna části exponátů. Expozice Nositelé Ceny Vladimíra Boučka v hlavní budově byla deinstalována z důvodu nevyhovujících prostor.

5.2. Výstavy

- **Slovácké muzeum uspořádalo celkem 32 výstav**, z toho 4 převzaté a 28 vlastních. Z toho 9 vlastních výstav bylo instalováno mimo objekty Slováckého muzea.

A) Výstavy vlastní

Slovácké muzeum

1. Výstava Slovácka 1937 (16. 11. 2017 – 28. 1. 2018)

2. Nálezy ze ZUŠky (11. 1. 2018 – 21. 1. 2018)
3. Odborná škola knihvazačská v Uherském Hradišti (1. 3. 2018 – 3. 6. 2018)
4. Pivo a tabáček (26. 4. 2018 – 23. 9. 2018)
5. Bergman 100 (19. 6. 2018 – 9. 9. 2018)
6. Vánoční světlo (4. 10. 2018 – 27. 1. 2019)
7. Lidové stavby (ne)známé (8. 11. 2018 – 17. 2. 2019)

Galerie Slováckého muzea

8. Jiří Karel Heřman (1892–1969) / Ateliér plný pohody (26. 10. 2017 – 7. 1. 2018)
9. Mateusz Dworski / Oživený (ne)oživený (26. 10. 2017 – 7. 1. 2018)
10. Josef Mžyk / Ohlédnutí (8. 2. 2018 – 8. 4. 2018)
11. Jaroslav Kovanda / Obrazy a sochy (8. 2. 2018 – 8. 4. 2018)
12. Tyjátr je když... (10. 5. 2018 – 8. 7. 2018)
13. Josef Beran, Jaroslav Hrabec, Jaroslav Melichárek / Obrazy pro potěšení (10. 5. 2018 – 8. 7. 2018)
14. Friedrich Wilhelm Murnau – Soukromé fotografie (26. 7. 2018 – 9. 9. 2018)
15. František Chrástek. Fragments. In / out (26. 7. 2018 – 9. 9. 2018)
16. Jaroslav Blažek / výběr z tvorby (25. 10. 2018 – 6. 1. 2019)
17. O čem si rozprává Česko, Slovensko, Morava (25. 10. 2018 – 6. 1. 2019)

Památník Velké Moravy

18. Vampyrismus (1. 1. 2018 – 31. 12. 2018)
19. Makedonie – Putování (nejen) po stopách Sedmipočteníků (9. 10. 2017 – 1. 4. 2018)

B) Výstavy převzaté

1. Slovácké muzeum: Vládcí noci (7. 12. 2017 – 4. 3. 2018)
2. Památník Velké Moravy: Srbské kláštery UNESCO (31. 5. 2018 – 2. 9. 2018)
3. Památník Velké Moravy: Putování dějinami s Cyrilem a Metodějem (6. 9. 2018 – 30. 9. 2018)
4. Památník Velké Moravy: Putování dějinami s Cyrilem a Metodějem (22. 11. 2018 – 28. 2. 2019)

C) Výstavy vlastní mimo objekty muzea

1. Cyrilometodějský Velehrad (Památník písemnictví na Moravě, Rajhrad) (22. 3. 2017 – 15. 2. 2018)
2. Cyrilometodějský Velehrad (Zámek Chropyně) (7. 4. 2018 – 30. 9. 2018)
3. Slavnosti na Slovácku objektivem JUDr. Alexandra Tobka (Galerie na měšťance, Vlčnov) (25. 5. – 12. 8. 2018)
4. Návraty Jaroslava Kovandy / obrazy a sochy (Galerie Q, Uh. Brod) (13. 4. – 3. 5. 2018)
5. Uherské Hradiště v době první republiky (Jezuitská kolej Uh. Hradiště) (18. 6. 2018 – 31. 8. 2019)
6. Proměny Slovácka 1918-2018 (kavárna Cafe 21, Uh. Hradiště) (28. 6. – 10. 9. 2018)
7. Odlitky pro krásu i užitek / Otmar a Ondřej Olivovi, Zdeněk Tománek a Jiří Vlach (Alucast, Tupesy) (5. 9. 2018 – 9. 9. 2018)
8. Jaroslav Němec. Muž, který se neztratil (Obec Ořechov) (20. 10. 2018 – 31. 12. 2019)
9. Zima na Slovácku (Městské muzeum a galerie Břeclav) (30. 11. 2018 – 13. 1. 2019)

5.3. Přednášky pro veřejnost

- Organizace uspořádala celkem **31 odborných přednášek** pro 871 osob, z toho 432 dospělých a 439 dětí a mládež. Z toho odborní pracovníci uskutečnili celkem 23 odborných přednášek pro 631 osob, z toho 435 dětí a mládeže.
- A) Přednášek v objektech vlastní instituce bylo celkem 9 pro 295 osob, z toho 291 dospělých a 4 děti, z toho 3 externisté 3 přednášky pro 58 dospělých a 4 děti. Ve spolupráci s Muzejním spolkem, Historickou společností Starý Velehrad a Hvězdárnou ve Valašském Meziříčí bylo uspořádáno celkem 6 přednášek pro 233 dospělých.
- B) Mimo objekty vlastní instituce bylo celkem 22 přednášek pro 576 posluchačů, z toho 141 dospělých a 435 dětí a mládeže.

5.4. Odborné výklady ve výstavách a expozicích

- Ve výstavách a expozicích uspořádali

odborní pracovníci celkem **25 odborných výkladů** pro 593 posluchačů, z toho 44 děti a mládeže a 549 dospělých.

5.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- Muzeum uspořádalo celkem **49 doplnkových a kulturních akcí** pro 9 348 osob, z toho 5 478 dospělých a 3 870 dětí: (3× Velikonoce a 3× Vánoce v muzeu; 6× Vánoce v muzeu; Noc s Metodějem; Pravo-slavná liturgie; Muzejní noc; 6× Zvídálkové, vzhůru do muzea; Letní příměstský tábor mladých muzejníků; Indiánské loučení s prázdninami; Den památek, program Tradice a lidová řemesla; Pololetní dílničky; 3× Jarní prázdniny s Vládci noci; Lesu ZDAR! Rozloučení s Vládci noci; 2× Velikonoce vlastnoručně; Knihovačský workshop; S vysvědčením do muzea; 4× Kreativní workshop LFŠ; Podzimní dílničky; Vánoce vlastnoručně; 3× kurz malování majoliky; ZUŠ open: II. ročník celostátního happeningu základních uměleckých škol ve veřejném prostoru; Do muzea za Jarošovským pivem; 2× koncert; Rockové koledování; Putování dějinami s Cyrilem a Metodějem – předání ocenění; IV. slovácký košť slivovice). Ve spolupráci s partnerskými institucemi byly připraveny 4 pořady pro 1 585 osob (1× v rámci Slováckých slavností vína, 1× v rámci Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice, 2× v rámci Jízdy králů ve Vlčnově).

5.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Ve spolupráci s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti, Historickou společností Starý Velehrad a Hvězdárnou ve Valašském Meziříčí bylo realizováno **6 přednášek** pro 233 osob, z toho 3 přednášky pořádané ve spolupráci s Muzejním spolkem pro 157 osob (Habsburkové a české země v 19. a 20. století; Archeologický výzkum ve sklepních prostorách ZUŠ v Uherském Hradišti; Napoleon mezi revolucí a císařstvím), 2 přednášky pořádané ve spolupráci s Historickou

společností Starý Velehrad pro 58 osob (Nové poznatky o stavebních dějinách hradu Buchlova, Tragický příběh Veroniky Čudové z Bílovic) a 1 přednáška ve spolupráci s Hvězdárnou Valašské Meziříčí pro 18 osob (Světová astronomie v horách a pouštích Chile).

5.7. Spolupráce se zahraničím

- Slovácké muzeum spolupracovalo celkem s **11 zahraničními partnery** ze Slovenska, Maďarska a Polska, z toho s 5 institucemi (Múzeum Partizánskej brigády Jana Žižku v Bánovcích nad Bebravou, Centrem tradičnej kultúry v Myjave, Slovenské národné múzeum, Vysoká škola výtvarných umění v Bratislavě; Občanské sdružení Trienále textilu bez hranic v Bratislavě; Muzeum Bielsko-Biala, ASP Wroclaw) a 4 vědeckými pracovníky. Spolupráce s norským partnerem Hedmark County Museum nebyla v letošním roce realizována.

5.8. Spolupráce s jinými kraji

- Slovácké muzeum spolupracovalo s **32 institucemi v celkem 6 krajích** (Jihomoravský kraj: Moravské zemské muzeum Brno, Technické muzeum Brno, Muzeum Brněnska Předklášteří, Městská galerie Panský dvůr ve Veselí nad Moravou, Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočky Vlastivědné muzeum Kyjov a Městské muzeum Veselí nad Moravou, GVU Hodonín, Městské muzeum a galerie Hustopeče, Městské muzeum a galerie Břeclav, Masarykova univerzita Brno, NÚLK Strážnice; Zlínský kraj: Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm, NPÚ Kroměříž, Muzeum J. A. Komenského Uh. Brod, město UH, SOKA Uherské Hradiště, Gymnázium Uherské Hradiště, Region Slovácko, Muzeum Kroměřížska; Muzeum regionu Valašsko, Turistické centrum Velehrad, Zámek Holešov, Galerie Joži Uprky; Olomoucký kraj: AC Olomouc, Univerzita Palackého Olomouc; Moravskoslezský kraj: Národní památkový ústav UOZ Ostrava, Ga-

lerie výtvarného umění Ostrava; Praha: Národní muzeum, Národní zemědělské muzeum, Archeologický ústav, AV ČR, Praha, v.v.i., ústav jaderné fyziky; Středočeský: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy).

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s obdobně zaměřenými institucemi ve všech 14 krajích.

5.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Spolupráce se všemi krajskými kulturními organizacemi včetně průběžné konzultační činnosti byla realizována jak v rámci projektu Evidenční systém sbírkových předmětů a při pořádání výstav, tak v rámci pověřeného pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, pobočka Luhačovice, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně). V rámci přípravy Koncepce účinnější péče o tradiční rukodělnou výrobu ZK probíhala intenzivnější spolupráce s odbornými pracovníky muzea regionu Valašsko, Muzea Jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzea Kroměřížska a Krajské galerie ve Zlíně.

5.10. Návštěvnost muzea

A) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – 85 014 osob

z toho:

- návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – 74 795 osob
- z toho: návštěvnost výstav Slováckého muzea v jiných objektech – 7 934 osob
- návštěvnost kulturněvýchovných a doprovodných akcí Slováckého muzea – 10 219 osob

z toho:

- přednášky (zahrnuje i přednášky se spolky) – 871 osob
- doprovodné programy k výstavám – 5 604 osob
- doplňkové akce – 3 744 osob

B) Celková návštěvnost kulturních akcí s podílem Slováckého muzea – 1 871 osob

z toho:

- 1 pořad v rámci Slováckých slavností vína – 315 osob
- 1 pořad na Mezinárodním folklorním festivalu Strážnice 2018 – 520 osob
- 2 pořady v rámci Jízdy králů ve Vlčnově – 750 osob
- IV. slovácký košť slivovice – 286 osob

Pozn. Neuvádí se ve výkazu NIPOS.

6. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

6.1. Vlastní ediční činnost

- Vydány celkem 2 čísla Lihových novin ve spolupráci se Společností přátel slivovice a 2 publikace, z toho jedna elektronicky (časopis Slovácko 2017; Výšivka na výřez z Uherskohradištska ze sbírek Slováckého muzea – elektronický katalog). Slovácké muzeum dále spolupracovalo na vydání katalogu „Jaroslav Kovanda: obrazy a sochy“.

6.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů a odborné činnosti celkem ve **43 příspěvcích**, z toho v časopise Slovácko 9, v elektronických odborných zdrojích 15, v publikacích vydaných jinými subjekty 15 a 4 články v odborném tisku.

6.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Odborná oddělení a pracovníci public relations propagovali výstavy a doplňkové kulturní akce celkem v **1 174 příspěvcích**, z toho 379 tisk, 27 TV, 20 rozhlas a 748 internet.

6.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- Členstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení celkem s 8 periodiky, z toho se 3 internetovými portály (eBadatelna Zlínského kraje, Encyklopedie Uherského Hradiště a Digitální mapa tradiční kultury) a 5 periodiky (Národopisný věstník, Zpravodaj města UH, Acta musealia, Archeologie výzkumů na Vysočině a časopis ZVUK), celkem 18 jednání redakčních rad.

7. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

7.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- V roce 2018 nebyla organizace zapojena do strukturálních fondů. Získala však dotaci z Integrovaného regionálního operačního programu na projekt, který bude zahájen v roce 2019.

7.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- MK ČR – 3 grantové úkoly. Výukové programy „Oděv 3× jinak“ 98 tis. Kč, „Výšivka na výřez z Uherskohradištska ze sbírek Slováckého muzea – vydání elektronického katalogu“ 75 tis. Kč a „Digitální mapa tradiční lidové kultury (pokračování)“ – 80 tis. Kč. Celková výše dotace 253 000 Kč.
- Město Uherské Hradiště – dotace investiční na pořízení sbírek od lidových tvůrců oceněných „Cenou Vladimíra Boučka“ ve výši 10 000 Kč.

7.3. Přijaté dary – nefinanční

- Darem získalo muzeum celkem 23 sbírkových předmětů.

7.4. Finanční pomoc sponzorů

- V roce 2018 neměla organizace sponzorské dary.

7.5. Příprava projektů a koncepcí

- Realizace projektu „Revitalizace národních kulturních památek Velké Moravy“ s přístavbou Památníku Velké Moravy ve Starém Městě – na spolufinancování projektu schválena dotace IROP a SR ve výši 85 775 tis. Kč, (schválen investiční záměr, zpracována projektová dokumentace pro provedení stavby pro SP, zpracována architektonická studie expoziční části);
- Výstavba Muzea v přírodě Rochus (terénní výzkumy);
- Příprava expozice Muzea totalitních režimů v Uherském Hradišti.

7.6. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

- Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument – Koncepci činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce na období let 2008–2028:

7.6.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč

Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK

Partneři: -

Termín: 2008–2009

Stav: splněno

7.6.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: -

Termín: 2010–2020

Stav: probíhá

7.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Finanční zajištění: ZK, dlouhodobý finanční propad

7.6.4. Vybudování depozitáře v areálu lidových staveb Topolná

Náklady: 2 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2017

Stav: splněno

7.6.5. Dostavba dílny konzervačního oddělení

Náklady: 0,5 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2017

Stav: splněno

7.6.6. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

7.6.6.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově.

Náklady: 1,8 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava

Termín: 2008–2010

Stav: splněno

7.6.6.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel.

Náklady: 3,6 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: -

Termín: 2009–2011

Stav: splněno

7.6.6.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření k 100. výročí založení muzea).

Náklady: 20 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2010–2014
Stav: splněno

7.6.6.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: od 2009
Stav: splněno

7.6.6.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Evropského centra sv. Cyrila a Metoděje (III. etapa).

Náklady: 125 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři:
Termín: 2008–2022
Stav: I. a II. etapa dokončena, III. etapa v přípravě – podána žádost IROP, získána dotace, zahájena příprava výběrových řízení na dodavatele

7.6.6.6. Vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice.

Náklady: zatím nevyčísleny – investorem bude město Kunovice
Finanční zajištění: město Kunovice, EU
Partneři: Slováký aeroklub
Termín: 2010–2016
Stav: zpracována úvodní studie, partner zrušil smlouvu o spolupráci, muzeum převedeno na Aeroklub Kunovice, z.s., zrušena smlouva o provozování

7.6.6.7. Příprava a realizace výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech.

Náklady: 200 mil. Kč
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU
Partneři: -
Termín: 2010–2020

Stav: v plnění, zpracována základní studie, vybudována přístupová komunikace, osazení informačním systémem v roce 2014, dokončovací práce na lokalitě v roce 2017, dílčí úpravy v letech 2019–2020 z programu IROP

7.6.6.8. Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus.

Náklady: 150 mil. Kč
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU
Partneři: soukromé společnosti
Termín: 2007–2020

Stav: zhotoven ideový záměr, studie a studie proveditelnosti, probíhá intenzivní projektová příprava, zahájena výstavba, první část otevřena v roce 2016. Probíhají postupné dostavby objektů, muzeum je plně v provozu

7.6.6.9. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy.

Náklady: 1,5 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2007
Stav: splněno

7.6.6.10. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slovákého muzea a její aplikace v praxi.

Náklady: 120 tis. Kč / první rok
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: od 2008
Stav: splněno, každoročně aktualizováno

7.6.7. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

7.6.7.1. Vybudování Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit.

Náklady: 14 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: Zlínský kraj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávný kraj (Slovensko) a další zahraniční partneři, správci jednotlivých archeologických lokalit

Termín: 2010–2022

Stav: v přípravě, zhotovena studie, požádáno o dotaci, dotace IROP obdržena, realizace v letech 2019–2022

7.6.7.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.4. Zvyšování kvality koncepce prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea.

Náklady: 0,1 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2019

Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 došlo k další modernizaci prezentace, tato spuštěna v únoru 2010. Nyní již zastaralá, nový web opět nutností. Zatím nerealizováno z důvodu nedostatku finančních prostředků

7.6.8. Provázání činnosti instituce se školstvím

7.6.8.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“.

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně v rámci omezených finančních prostředků

7.6.8.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.9. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

7.6.9.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“,

„Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité

medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

Náklady: 0,5 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK, MK ČR

Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.10. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

7.6.10.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.7. Plán rozvoje organizace (kulturně výchovné činnosti)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Koncepti činnosti a rozvoje organizace a Koncepti prezentace a propagace, které jsou každoročně

aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

8. STATISTICKÉ UKAZATELE ROZVOJE ORGANIZACE PRO OBDOBÍ LET 2015–2024

8.1. Výkaz o muzeu (NIPOS)

a) Výkaz o muzeu a galerii (v souladu s NIPOS Kult (MK) 14-01 a hodnocenými indikátory Konceptce rozvoje organizací Zlínského kraje v oblasti kultury pro období let 2015 až 2024)

Poznámky:

* *Hodnoty uvádíme dle skutečnosti k 31. 12. příslušného kalendářního roku v souladu metodickými vysvětlivkami dostupnými na http://www.cz-museums.cz/web/deni_v_oboru/statistika-muzejnictvi a <http://www.nipos-mk.cz/?cat=88>.*

** *Jednotky vychází ze sledovaného ukazatele (uvádí se celá čísla).*

Údaj	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018
Objekty – pobočky, detašovaná pracoviště (NIPOS ř. č. 0103)	11	11	12	12
Sbírkové předměty (NIPOS ř. č. 0901)	365 987	366 931	368 825	371 255
Počet <u>zapsaných</u> přírůstků za sledovaný rok (NIPOS ř. č. 0905):	3 400	944	1 894	2 430
- z toho přírůstky získané koupí	359	127	135	391
- z toho přírůstky získané darem	211	17	71	23
- z toho přírůstky získané sběrem	2 830	800	1 688	2 016
Počet knihovních jednotek (NIPOS ř. č. 0603)	25330	25677	26 048	26 391
Počet stálých expozic (NIPOS ř. č. 0107)	12	12	13	12
Počet výstav (NIPOS ř. č. 0201):	21	34	28	32
- z toho v zahraničí (NIPOS ř. č. 0205):	0	1	1	0
Počet kulturně výchovných akcí pro veřejnost (NIPOS ř. č. 0231):	97	110	130	92
Celková návštěvnost expozic a výstav, kulturně výchovných akcí (NIPOS ř. 0218 + ř. 0232)	82 248	83 866	69 955	85 014

*** Ukazatele, které nejsou sledovány v rámci ročního výkazu o muzeu a galerii Kult (MK) 14-01, knihovně Kult (MK) 12-01 nebo hvězdárně Kult (MK) 16-01 jsou vykazovány z interních statistických evidencí, výročních zpráv či přehledu hospodaření.

**** Údaje nejsou uváděny kumulovaně. Každá organizace vyplňuje samostatně – za muzeum, galerii, knihovnu i hvězdárnu, i v případě, že vykonává muzejní i hvězdářskou činnost.

8.2. Souhrnná zpráva o stavu plnění/dosažení indikátorů

Činnost organizace se řídila v roce 2018 daným plánem, který byl veden a průběžně kontrolován jak v listinné, tak elektronické podobě (síťové aplikaci). Po jeho vyhodnocení lze konstatovat, že tento plán, jeho úkoly a indikátory byly splněny. Rezervy lze spatřovat u některých rozvojových aktivit, které se nedaří naplňovat díky chybějícím finančním prostředkům. Analyzovat je nutno rovněž kolísavou návštěvnost ve vztahu k výstavám a doplňkové kulturní činnosti.

9. OSTATNÍ ČINNOSTI

9.1. Řídící a kontrolní činnost

Ukázka stránky elektronického plánu a kontroly činnosti SM UH.

Řídící a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronické

síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

9.2. Provoz a údržba

9.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2018 byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (auto-provoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

Podrobné informace o jednotlivých položkách provozu a údržby viz hospodářská část rozborů činnosti.

9.2.2. Zabezpečovací systémy (EVS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

9.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy Jordán. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní

kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasičími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma Jordán. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2018 byly splněny.

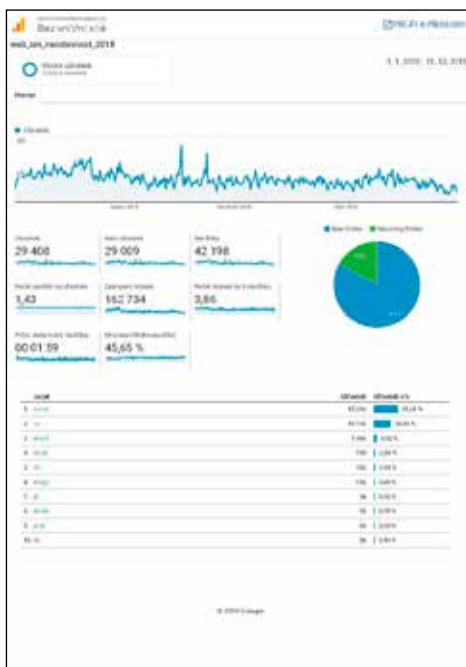
9.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

- Technik PC splnil v roce 2018 následující úkoly:
- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno optickým vláknem, galerie a pracoviště Hradební je připojeno pomocí technologie wi-fi. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elek-

tronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz. Má rovněž zastoupení na Facebook. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Webové stránky www.slovackemuzeum.cz navštívilo v roce 2018 celkem 29 408 návštěvníků. Facebooková stránka Slováckého muzea dosáhla výše 8 600 přihlášených uživatelů a Společnosti přátel slivovice ČR 4 600 uživatelů.

9.4. Pracovníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti v roce 2018

poř. č.	příjmení a jméno	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
1	Bartík Jaroslav, Mgr.	archeolog	2015
2	Berková Kateřina, Bc.	konzervátor (další mateřská dovolená od 1. 7. 2017)	2007
3	Čevelová Květoslava	uklízečka	2004
4	Číhal Petr, Mgr.	etnograf	2011
5	Dudová Magda	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	1997
6	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění	1985
7	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel	1991
8	Hodonská Marie	uklízečka	2009
9	Chrástek Tomáš, Mgr.	archeolog, vedoucí oddělení	2009
10	Chvalkovský Ladislav	fotograf	1977
11	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV	2000
12	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik archeologie	1999
13	Jordán Michal	Referent GDPR (od 1. 6. 2018)	2018
14	Káčer Jan, Mgr.	etnograf	2012
15	Kašpaříková Zdenka	pokladní (Slovácké muzeum)	2014
16	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického oddělení	1999
17	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf, vedoucí oddělení	2001
18	Kostečková Renáta	uklízečka	2010
19	Langrová Plaširybová Eva, BcA.	konzervátor (zástup za mateřskou dovolenou od 1. 8. 2017)	2017
20	Malina Lukáš, MgA.	výtvarník	2017
21	Marholtová Jolana	účetní	2005
22	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění	1976
23	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice, zástupce ředitele	1995

poř. č.	příjmení a jméno	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
24	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog	1998
25	Mour Ondřej, DiS.	konzervátor	2010
26	Musilová Jana	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	2011
27	Novotný Jiří, Mgr.	archeolog	2015
28	Olšák Ladislav	údržbář, výstavář	2011
29	Olšák Ladislav	bezpečnostní pracovník	2011
30	Pohlová Irena	pokladní (Památník Velké Moravy)	1995
31	Portl Pavel, Mgr.	historik	2005
32	Princ Pavel	public relation	2015
33	Směřičková Gabriela, Mgr.	etnograf	2013
34	Sovišová Dagmar	účetní	1994
35	Strachotová Eva	uklízečka	1996
36	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář	2004
37	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO	2004
38	Šebková Veronika	pokladní (Slovácké muzeum)	1994
39	Šlemendová Jana	uklízečka	2010
40	Štefánková Ludmila	konzervátor, vedoucí oddělení	1977
41	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele	2005
42	Tománková Petra, MgA.	programový pracovník	2017
43	Vlková Lenka, Mgr.	etnograf, programový pracovník	2015
44	Zemánková Helena	dokumentátor	1982
45	Zpěvákova Jitka	ekonom, vedoucí oddělení	1994
46	Žižlavský Martin	pokladní (Památník Velké Moravy)	2015

MISTROVSKÁ RUKODĚLNÁ VÝROBA ZLÍNSKÉHO KRAJE – TVŮRCI Z VALAŠSKA

Romana Habartová, Krajský úřad Zlínského kraje

Svou velikostí nepříliš rozsáhlý Zlínský kraj tvoří specifické území, na němž se setkávají tři tradiční významné národopisné celky: Slovácko, Valašsko a Haná. Slovácko je natolik rozmanité, že by si samostatnou pozornost zasloužily subregiony ležící na území Zlínského kraje: uherskohradištské Dolňácko, Uherskobrodsko, Bojkovicko, moravské Kopanice a přechodové území luhačovické Zálesí.

Tato skutečnost upozorňuje na velmi působivou kulturní a historickou rozmanitost a nepřeborné originální množství tradic a folklorních aktivit, respektujících prostředí horské krajiny v kontrastu s nížinami, nabízející možnosti celoročního vyžití, nebo atraktivní městská urbanistická řešení v protikladu s dochovanými archaickými doklady lidového stavitelství a architektury na vesnicích, vytvářející originální návštěvnický potenciál kraje jako celku. Jedinečná proměnlivost geografického prostředí se specifickými přírodními podmínkami formovala po staletí zdejší kulturu a charakter lidí a dodnes spoluvytváří nejen regionální, ale i lokální specifika.

Není jednoduché charakterizovat zlínský region s bohatým kulturním děním bez vnímání silné vazby místních obyvatel na domácí prostředí. Živá a rozvíjející se zvykoslovná tradice, široká síť dětských a dospělých folklorních souborů, sborů a muzik, výjimečně inspirativní osobnosti, které iniciovaly vznik řady paměťových institucí, předně muzeí, jež zprostředkovávají možnosti každodenního styku s projevy tradiční lidové kultury, slavnosti, festivaly a jarmarky, jsou toho aktuálním svědectvím. Uváděné příležitosti (a nejen ty) nabízejí bezprostřední kontakt s lidovou písní, tancem, hudbou, krojem a řemeslnou prací. Projevy tradiční lidové kultury jsou nepřeborné. Jejich neod-

myslitelnou součástí je mimořádná rukodělná schopnost zdejších lidí, kteří obohacují náš každodenní život tradičními artefakty, reprezentující oblast tradiční lidové, zlidovělé a umělecké tvorby, která je přirozenou součástí našeho regionálního i národního kulturního dědictví.

Svébytný etnografický region **Valašsko** tvoří hornatá oblast v nejvýchodnější části Moravy, sousedící na jihu se Slováckem a na západě s Hanou. Lze ho vymezit přibližně územím okresu Vsetín a severní, severovýchodní a východní částí okresu Zlín (severní Lukovsko, Vizovsko, Klobucko). Valašsko můžeme rozčlenit na tyto menší celky: **Podřevnicko, jižní Valašsko, Pobečví, Kelečsko, Rožnovsko, Vsetínsko a Horní Vsacko**. Tento kraj na sebe upozorňuje rázovitostí zdejší horské krajiny s lesními porosty či tradičními lidovými stavbami – charakteristickými roubenkami. Nedílnou součástí lidové kultury tvoří živá a stále se vyvíjející tradiční řemesla. Jejich důležitost si uvědomují především místní tvůrci, kteří se díky svým schopnostem, umu, citu a zodpovědnosti snaží zachovávat staré techniky rukodělných a řemeslných výrob pro budoucí pokolení, to dávno dobře věděli naši prozíraví předkové. Uvědomují si znovu, že jejich výrobky představují často nenápadné, ale přitom velké hodnoty, které mohou být zásadní pro podobu estetiky i vnímání kultury v naší společnosti.

Od roku 2001 je ministerstvem kultury udělován těm nejlepším tvůrcům celostátní titul Nositel tradice lidových řemesel. V roce 2011 byl podle tohoto vzoru zřízen titul krajský s názvem Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje jako nová forma veřejného uznání a podpory těm, kdo vynakládají mimořádné úsilí zajišťující uchování znalostí a dovedností, které jsou nezbytné

k provozování tradičních rukodělných technik, k prezentování i předávání dalším generacím. Od roku 2012 převzali toto ocenění z rukou hejtmana Zlínského kraje tito tvůrci z Valašska: Ivan Šulák z Velké Lhoty za zakuřovanou keramiku (2012), Ludmila Kalivodová a Stanislava Žabková z Vizovic za vizovické pečivo a Božena Vráželová z Nového Hrozenkova za štípané holubičky (všechny 2013), Josef Fryzelka z Vlachovic za bednářské výrobky (2014), Lenka Macečková z Nového Hrozenkova za síťování-necování (2015), z Velkých Karlovic Vladislava Hruběšová za šití a zdobení valašských krojů (2016) a Petr Mužik za výrobu oděvních doplňků z oblasti Valašska, jako jsou kožené krpce, opasky a perleťové spony-kotule (2017), a Jiří Hýža ze Zlína za krojovou obuv (2017). Tuto společnost mistrů z území Valašska v roce 2018 rozšířila Marie Pырchaloová, která se věnuje zuberské výšivce. Stránky časopisu Slovácko se postupně těmto osobnostem věnují.

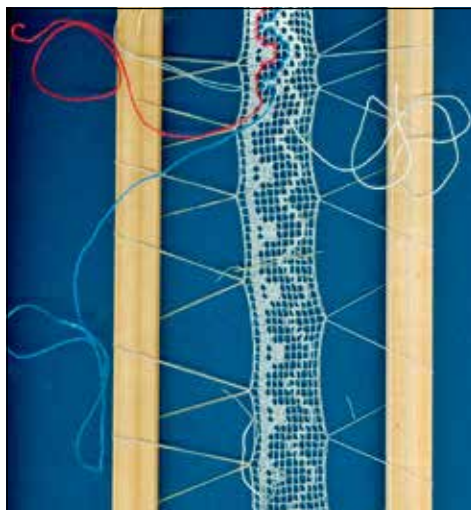
Lenka Macečková (1967) je Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje 2015.

Lenka Macečková při práci.

Pochází z Nového Hrozenkova, je dcerou Boženy Vráželové, oceněné titulem Nositel tradice lidových řemesel za dřevěné štípané holubičky. S technikou síťování se poprvé setkala v kroměřížské ZUŠ, když doprovázela svou matku při příležitosti předvánoční díl-

ny tradičních řemesel. Při pátrání ve svém okolí zjistila, že její teta Rozálie Hubníková tuto techniku dokonale ovládá a naučila se ji od své maminky. Další dovednosti získala z předloh dostupných v knižní i sešitové podobě a soustavným studiem původních čepců, krajek rukávců a příponků (zástěr).

Napnutá síťovina.

Síťovací jehlice a válce.

Tacle a límec k rukávcům, Rožnovsko.

Čepce, Rožnovsko.

Replika čepce ze sbírek Muzea luhačovického Zálesí.

Technika síťování není obecně známá, proto se stala zajímavým impulsem pro Kateřinu Zukalovou, předkladatelku návrhů na udělení certifikátu „Pravé valašské“, který Lenka Macečková v roce 2012 získala. Uvědomila si však, že Valašsko je rozsáhlá národopisná oblast a studium síťovaných součástí valašského kroje jí umožnilo především Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně a ve Valašském Meziříčí. V roce 2014 absolvovala kurz zuberské výšivky u Marie Pырchalové, která v témže roce získala titul Nositel tradice lidových řemesel v oboru zuberské výšivky. Nálezy

různých velikostí síťovacích jehel z 8. až 9. století v Mikulčicích svědčí o tom, že mohly sloužit nejen k výrobě rybářských sítí, ale i jemnějších síťovin. V 16. a 17. století byly síťované práce součástí honosnějších oděvních i bytových textilií šlechty i měšťanů. Na Valašsku se tato textilní technika používala k výrobě čepců, okrajů rukávců, roušek, obřadních plachet. Téměř všechny ženské orsácké kroje (Nový Hrozenkov) jsou zdobeny síťovanými vsadkami na fěrtůškách. Na Vysočině byly také v minulém století zhotovovány a do celé ČR rozšiřovány tašky-síťovky, které se nyní znovu objevují na trhu a stávají se novým módním

doplňkem v rámci tzv. etnostylu. Základem je zhotovení síťoviny, která se napne, a do ní se vyšijí různé vzory. Pracovním nástrojem je síťovací jehla a váleček, který určuje velikost oka. Uzlík je tvořen ustáleným přesným postupem, aby byl pevný, neklouzal po niti, a tím vytvořené oko zůstalo stejné velikosti a tvaru. Síťovina je základní, čtvercová nebo prostá, diagonální. Tvarování v síťovině se provádí buď přímo, ubíráním a přidáváním ok, nebo vytvořením sítě prosté, vyšitím, nejčastěji okraje, a odstříhnutím přebytečné síťoviny. Vzory v síťovině jsou vytvořeny vyšitím různými stehy, např. vlnkou, plným či plátňovým stehem, pavoučky, lístky a smyčkami, které jsou vedené rovně i křížem ok. V diagonální síti vzniká vzor přidáváním a spojováním několika ok najednou i jejich různým křížením. Materiálem jsou přírodní bavlněné a lněné nitě různé síly.

Intenzivní zájem Lenky Macečkové o síťování nastal v době, kdy se stala členkou občanského sdružení Hafera v Novém Hrozenkově, který vystupuje při slavnostnějších akcích v dnes již historických krojích po rodičích a prarodičích. Autorka se začala věnovat opravám i rekonstrukcím krajkových součástí, které jsou značně opotřebovány, nebo dokonce jsou pro svůj fyzický stav neupotřebitelné. Tvorba Lenky Macečkové je precizní, a tak se v rámci kurzů síťování uplatňuje jako lektorka. Své dovednosti ochotně předvádí a předává každému zájemci, mezi nimiž má dnes své žáky.

Vladislava Hrubešová (1961) je Mistrům tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2016. Narodila se v Hranicích, vystudovala Pedagogickou fakultu v Hradci Králové. Po přestěhování do Rožnova pod Radhoštěm a krátkém působení na základní škole přijala místo organizačního pracovníka výukových programů pro školy ve Valašském muzeu v přírodě. Od roku 1993 se věnuje šití valašských krojů jako OSVČ. Už v dětství patřily k jejím hlavním zájmům hra na housle, lidová hudba a ruční práce – zejména šití a vyšívání. Šít, plést a háčkovat se učila

již velice záhy od své maminky Vladislavy Langerové (1934). Nebyla profesí švadlenou, ale šít se naučila od svého otce Vladislava Valentíka (1903–1988), vyhlášeného pánského krejčího, který se vyučil v tomto řemesle u svého otce Klementa Valentíka (1872–1957). Vzorem jí byla babička Františka Langerová (1888–1973), vynikající kreslířka a vyšivačka, která mj. šila i záhorské kroje. Už jako předškolačku ji naučila prvním vyšivacím stehům. Hra v cimbálové muzice a šití se léty propojovaly a prohlubovaly, až vyústily v životní rozhodnutí věnovat se šití krojů. Od roku 1993 tuto práci vykonává autorka profesně. Informace získává v knihovnách a depozitářích muzeí. Odborná pracovnice Mgr. Marie Brandstettróvá jí poskytla studijní příležitosti, a tak si mohla postupně vytvořit stříhy desítek sesbíraných oděvních součástí regionu Valašska. Vladislava Hrubešová čerpala z mnoha jejích odborných článků a publikací o textilu, nejdůležitější pro ni byla možnost si staré látky vzít do ruky a ujasnit si, jak vypadá hedvábný brokát, listř, mlynářské plátno, doma tkané lněné plátno, vláčková krajka, doma vyráběná huňa a další. Z rozsáhlého publikačního díla PhDr. Jaroslava Štíky se paní Vladislava učí dodnes. Zejména při šití halen, huní, lněných košilí a huněných gatí porovnává konečný tvar a proporce nové oděvní součásti s fotografiemi, které Jaroslav Štika pořizoval při svých výzkumech a četných cestách po Karpatech, nemluvě pak o přehledných popisech oblékání našich předků. Vladislava Hrubešová čerpá praktické rady od vynikajících žijících pamětníků – horalů, učitelek vesnických škol, švadlen, krejčích a vyšivaček. Důležitým bylo setkání s Vlastou Křeménkovou, bývalou krojovou specialistkou souboru Javořina z Rožnova pod Radhoštěm. V současné době vyučuje (mimo další činnosti) ruční práce a textilní techniky ve sdružení Iskérka, z.s., které pomáhá lidem s duševním onemocněním. Ovládá řadu textilních technik a patří mezi špičkové krojové švadleny, i když se již šitím krojů nezabývá. Vladislava Hrubešová spolupracovala s Evou Juříčkovou,

rozenou Škarpichovou, z Velkých Karlovic, členkou pěveckého souboru Karlovjanky, která vlastnila rozsáhlou sbírku valašských krojů, staré ložní a domácí prádlo, zástěry, oblečení pro kuchařky a panské hospodyně. Vzorem v pečlivosti zpracování a inspirací vysoké profesionality v zacházení s textilním materiálem je pro Vladislavu Hruběšovou Libuše Loukotková, restaurátorka textilu Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Ta ovládá a prezentuje tradiční textilní techniky a zabývá se rekonstrukcemi historických textilních kusů.

Předvádění výroby valašského bruncleru šňůrováním v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici.

Vladislava Hruběšová šije a vyšívá (s výjimkou bílého zuberského vyšívání a síťování) všechny součásti ženského a mužského valašského kroje. Věnuje se dle požadavků také hotovení krojového oblečení pro děti. Vychází z podoby lidového oděvu nošeného na Valašsku ve druhé polovině 19. století, kdy se k šití pracovního, svátečního i obřadního kroje začalo používat také materiálů tovární výroby. Autorka vychází při výrobě nových krojů z původních stříhů, vzorů výšivek a zdobení. Používá přírodní materiály – vlnu, lněné, konopné a bavlněné plátno, kanafas, modrotisk, huňu, vlněné sukno atd. Pro výšivky a zdobení využívá výhradně bavlněné a lněné příze, pravé hedvábí, porty, šňůrky, bavlnky a mulinky. Šňůrky ke zdobení převážně mužských krojových součástí si

ručně barví, aby tak docílila požadovaných odstínů. Některé šňůrky si vyrábí kroucením nebo splétáním z příze nebo hedvábí.

Dívčí rukávce z bavlněného plátna s bavlněnou madeirovou krajkou. Velké Karlovice.

Kordulka ke svátečnímu kroji, volná výšivka bavlněnou mulinkou. Velké Karlovice.

Při vyšívání košilí a rukávů využívá výšivku podle počítané niti (např. lněné karlovské košile, starodávné vsacké rukávce, límce vsackých kasanek apod.) i výšivku volnou (např. zdobení rožnovských košilí z období po roce 1925), vyšívá lněnou a bavlněnou vyšívací přízí. V mnoha případech se jedná o kombinaci obou typů výšivek s užitím běžných vyšívacích stehů (zadní, přední, perličkový, stonkový, plný, řetízkový, perlový, křížkový, vrkůček, krokvička, křivinka atd.). Rožnovské košile zdobí bílou mešterkou a různými typy ažur podél výstřihu a spodního okraje rukávů. Při šití a zpevňování sukni v pase používá vyšívání přes vrapy, díly některých sukni a některé

rukávy a tělo košilí sešívá zdobnými spojovacími stehy. Kordulky ke svátečnímu kroji vyšívá pravým hedvábím nebo bavlněnou mulinkou plnou výšivkou (rostlinné motivy). Soukenné krojové součásti, zejména bruncluky, župice, kordulky, kabátky, zdobí krejčovskou výšivkou. Její základ tvoří krovkvička podél okrajů oděvu, zadní, přední a řetízkový steh, obnitkovací steh při zpevnování dírek. Převažuje žlutá barva vyšívací příze (bavlnka, perlovka, mulinka). Soukenné části krojů zdobí našíváním kousků vystřihávaného sukna (např. jihovalašský bruncluk), šňůrováním (ručně barvené bavlněné šňůry, kroucené šňůrky z bavlnky užívané na orsácký bruncluk a lajbík, kroucené hedvábné šňůrky a zapínání s nitěnými knoflíky na ženské černé soukenné kabátky), našíváním port (černé porty na černé ženské kabátky), nitěných krajek (jupky), kovových krajek (kordulky), stuh (kordulky, kabátky, jupky), sametek (kordulky), perliček i flitrů (např. kordulka orsáckého novohrozenkovského kroje). Nejčastěji používá aplikace na mužské gatě, bruncluky, haleny a župice. Jedná se o zdobení šňůrováním (ornamenty jsou skládány ze smyček zesponu ručně přichycených k soukennému podkladu, šňůrka lemuje okraje i knoflíkové dírky a vyznačuje také dírky falešné) a našíváním soukenných rukávových výložek a okrajů stojáčku v různých odstínech červeného sukna.

Vladislava Hrubešová využívá speciálních výrobních postupů, na které se dnes často zapomíná. Před vlastním střiháním materiálu je nutné veškeré látky propařit, případně vyprat, vysrážet a ustálit (např. již barvené mulinky z výroby) v octové vodě, aby nedošlo k následnému zapouštění barevnosti a srážení materiálu. Šití kroje předchází pečlivá domluva se zájemcem o jeho představě a účelu, ke kterému bude kroj používat, z které oblasti Valašska si kroj vybírá. Za nejdůležitější úkol považuje postupně předávat všechny své poznatky, zkušenosti a získané dovednosti krojové krejčové své dceři Evě Mužíkové (1984). Dcera žije se svým manželem Petrem Mužíkem, vý-

robce m krpčů, opasků a perleťových kotulí ve Velkých Karlovicích, je učitelkou hry na housle a cimbál v ZUŠ, vede vlastní cimbalovou muziku a dbá na správné nošení krojů mezi dětmi. Eva Mužíková již ovládá šití i vyšívání mužských košilí, ženských sukni a fěrtochů, pletení vlněných ženských kopytek a techniku šňůrování. Postupně se seznamuje s problematikou tvoření střihů, přípravou materiálů před šitím a šitím mužských soukenných krojových součástí.

Krátký mužský kabát (lajblík). Nový Hrozenkov.

Vladislava Hrubešová trvale spolupracuje s odborníky ve Valašském muzeu v přírodě a s Informačním centrem ve Velkých Karlovicích. Několikrát v průběhu roku předvádí pro veřejnost na různých muzejních akcích techniku šití a zdobení valašských krojů. Otevřeně tak předává zájemcům obecné informace o valašském kroji, jeho nošení a údržbě.

Hlavním cílem tvůrkyně je kromě snahy stále se vzdělávat a zkvalitňovat svou odbornost také neúnavně shánět kvalitní trvanlivé materiály pro potřeby své práce. Vzala si za svou povinnost dva zásadní úkoly. Vzhledem k tomu, že žije a pracuje ve Velkých Karlovicích, snaží se v místě svého působení pomáhat lidem obnovovat a uchovat karlovský kroj. Opravuje a přešívá zájemcům staré poničené krojové součásti, které lidé zachránili po předcích před zničením, došívá nové chybějící části krojů

Župica, sváteční soukenný kabát s odlévanými gombíky a pakoškami, podšitý rezným těžkým sukнем, zdobený šňůrováním. Rožnov pod Radhoštěm.

Svatební košile zdobená křížkovou výšivkou a ažurami, bavlněné plátno, mulinka. Rožnov pod Radhoštěm.

dle kvalitních předloh. Řadě mladých párů a jednotlivcům připravovala nebo zhotovovala kompletní nový svatební kroj. Zaznamenává, že obyvatelé Karlovic začínají stále v hojnějším počtu oblékat tradiční lidový oděv a pořizovat si tak vlastní kroj, který rádi využívají např. pro obecní valašský bál, často se jedná o celé dvougenerační rodiny. Šila kroje pro místní dětský valašský soubor Karlovjének ze zdejší základní školy. Snaží se veřejnost, přátele, muzikanty přesvědčovat, aby dbali při veřejném vystupování na oblékání a nošení celistvého kroje, na jeho obnovu a údržbu. Vladislava Hrubešová se pravidelně účastní předvádění výroby krojů ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, na akcích Muzea Velké Karlovice a aktivitách Informačního centra ve Velkých Karlovicích. Jednorázově či individuálně předvádí šňůrování krojů na požádání (například v rámci Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici). Předvádí a vysvětluje různé techniky šití a techniky zdobení valašského kroje. Jednou z nejvzdálenějších cest byla prezentace ve Walesu. Kroje z její dílny oblékají zejména muzikanti a členové valašských souborů, ze zahraničních pak krajané v Texasu, šila kroje pro zájemce z Norska, Brazílie, Švýcarska nebo Německa. V roce 2005 se pod odborným vedením etnografky Marie Brandstettrvé podílela na rekonstrukci kroje z Hustopečí. V letech 2011–2012 vytvořila rekonstrukci krojových součástí z Držkové. V roce 2012 vytvořila rekonstrukce krojů z Palkovic pro soubor Hurčánek. K zajímavé krojové práci patřilo šití valašského mužského a ženského kroje nadměrné velikosti na figuríny do betléma ve Vatikánu jako dar papeži Janu Pavlu II. V roce 2017 se podílela na rekonstrukci několika exponátů pro novou expozici muzea v Rožnově pod Radhoštěm s názvem *Jak jde kroj, tak se stroj*. Nejvíce si cení šití a oprav rodinných krojů pro spoluobčany z různých koutů Valaška.

Petr Mužík se stal Mistrem tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje v roce 2017. Narodil se roku 1978 ve Vsetíně. Jeho otec Josef Mužík pracoval jako strojní mechanik ve Zbrojovce Vsetín, jeho matka Anna Mužíková, sestra Boženy Vráželové, pochází ze známé řezbářské rodiny Michalčáků z Nového Hrozenkova, Vranče. Rodina otce pochází z Velkých Karlovic a v tamním údolí Bzová rodina trávil všechny svůj volný čas. Petr jako malý kluk tancoval v souborech Vsacánek a Portáš. To vše vytvořilo dobrou platformu pro jeho budoucí hluboký vztah k Valašsku, jeho tradicím a umělecké rukodělné výrobě. Vystudoval obor mechanik elektronik ve Valašském Meziříčí (1992–1996) a Konzervatoř P. J. Vejvanovského v Kroměříži, obor hoboj (1996–2002). Jako hudebník působil ve Valašském orchestru lidových nástrojů, natáčel CD s cimbálovou muzikou Soláň, vystupoval s cimbálovou muzikou Kotár a Hudeckým triem Víta Kašpaříka na řadě mezinárodních festivalů u nás i v zahraničí. Po dokončení studia konzervatoře pracoval v rámci náhradní vojenské služby v Domově důchodců Bzová. Tehdy se začal věnovat uměleckým řemeslům, nejdříve řezbářství, kde čerpal z odkazu své matky a dědečka Josefa Michalčáka (Mistra uměleckého řezbářství). Poté se začal zajímat o výrobu valašských krpců, opasků a později přidal i výrobu perleťových kotulí – spinek. Výrobu krpců se naučil sám z dochovaných dobových materiálů, navázal zde na výrobu Petra Stoklasy z Velkých Karlovic-Lopušánek. Krpce vyrábí tradičním způsobem z jednoho kusu kůže bez použití moderních nástrojů. Jako nářadí používá pouze nůž, srnčí parůžek, kleště a kladívko. K tomu se váže i výroba dalšího koženého doplňku krojů – valašského opasku. Vzhledem k tomu, že je kreativní a má bohatou představivost, nastudované vzory pro výzdobu dále sám rozvíjí, vytváří vlastní výzdobné náměty tak, aby byl každý opasek originálem. Při pátrání po starých výrobních postupech a dokumentárních materiálech z Valašska narazil na ruční

Petr Mužík při práci.

výrobu perleťových kotulí. Ta byla zdokumentována pracovníky ÚLUV v šedesátých letech 20. století v Novém Hrozenkově u zdatných řemeslníků Martina a Jakuba Tkadlečkových. Spinky známé pod názvem kotule řadíme do kategorie lidových volných oděvních spon. Od poloviny 19. století se postupně staly nezbytným doplňkem svátečních i všedních krojů obyvatel Valašska, zejména z okolí Vsetína a dále příhraničních obcí Slovenska, k nimž patří Povážská Bystrica, Horní a Dolní Mariková a Papradno. Plnily současně funkci užitkovou i dekorativní. Sloužily a dodnes je používají někteří jedinci a členové valašských souborů k sepnutí rozparku mužských krojových košilí a ženských rukávců. Perleť lákala odedávna člověka svou přirozenou krásou opalizujícího lesku. K její oblíbě přispívalo i to, že je snadno opracovatelná, ale zároveň pevná a poměrně trvanlivá. Tato vlastnost je dána jejím chemickým složením – uhličitán vápenatý (CaCO_3) s menší příměsí organických látek (končinu). Zdrojem perleti jsou lastury a ulity mořských a sladkovodních měkkýšů, vytvářejících perly. Klasickými nalezišti jsou pobřežní vody Rudého moře, Perského zálivu, Indie a přilehlých ostrovů, Indonésie, Austrálie, Polynésie a Střední Ameriky. Mezi nejznámější druhy patří Iris se zajímavým opálovým leskem, Trokas, získaný z kuželovitých ulit vytvářených plžem z rodu Trochus, či Burgas z ulit plžů rodu Turbo. Zvláště ceněná byla bílá perleť škeblí Makassar,

dosahujících průměru až 25 cm. V českých zemích se perleť začala využívat od druhé poloviny 19. století ve dvou účelových kategoriích, ve šperkařství a na výrobu knoflíků. Všeobecný rozvoj perleťářství v Evropě zapříčinil jak rozvíjející se zámořský vývoz, tak i začínající módnost a oblíbenost perleti v oboru uměleckého řemesla. Jeho počátky

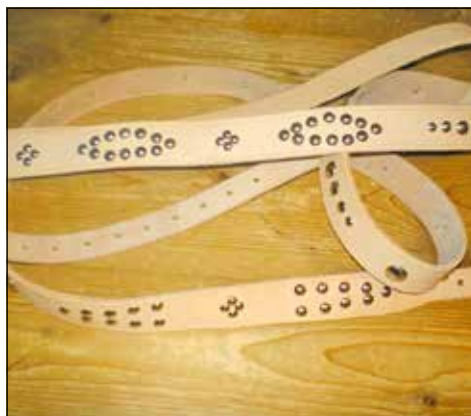
Perleťová kotula.

můžeme hledat v 18. století ve Francii, odkud se postupně šířilo do Vídně a Prahy. Jako každá novinka bylo zpracování perleti zprvu značně primitivní, změna nastala s rozvojem práce na soustruhu. Hlavními středisky výroby perleťových knoflíků se u nás staly Žirovnice, Přelouč a Kraslice. Kromě těchto oblastí se zpracování perleti rozšířilo i na Valašsko, kde se tento materiál uplatnil převážně v lidovém šperkařství. Z různých druhů perleti zhotovovali místní výrobci zejména z oblasti Horního Vsacka, zvaní náturisté perleťové spony – spinky, v současnosti známé spíše jako kotule. Pojem kotula měl však původně jiný význam. Označovaly se jím mosazné ozdoby na koňských postrojích. K záměně názvu spinka s kotulí došlo pravděpodobně na Rožnovsku. Spinky sloužily a dodnes se používají k sepnutí rozparku na nadrech mužských krojových košilí a ženských rukávců. Svou výzdobou patří k našim neoriginálnějším krojovým šperkům. Mužské kotule bývaly kruhové, a to o průměru 5 až 6 cm. Ženské spinky měly menší velikost a ojediněle mohly mít i tvar stylizovaných stromových listů. Uprostřed spinky je soustředný kruhový otvor s jedinou mosaznou otáčivou jehlicí. Rytá výzdoba na kotulce je v souladu s valašskými výšivkami mužských košilí. Jednoduchý geometrizovaný ornament je doplněn rozvilinovými rostlinnými prvky. Často se vyskytují kombinace motivů větviček, tulipánů, klasů a krokviček. Okraj bývá vybroušen do obloučků, které se střídají se zoubky. K nejzajímavějším patří kotule vyrobené z opalizující perleti lastur Makassar, které se dovážely z Austrálie. Materiál byl velmi vzácný, proto se kotule vytepávaly za studena i ze stříbrných rakouských mincí. Po roce 1918 skláři z Karoliny Hutí vyráběli spinky z modrého nebo červeného skla a zdobili je brusem. Za druhé světové války se hlavně na slovenské straně Javorníků vyráběly i spinky z hliníku, které stejně jako ty stříbrné na vzduchu černaly a nemohly tak konkurovat opalizující krásě perleti. Centrem výroby perleťových spinek na Valašsku bylo podle

zakladatele muzea ve Valašském Meziříčí výhradně Horní Vsacko. Nejvhodnějším materiálem byly lastury perlorodky, které se kupovaly u obchodníků s galantním zbožím ve větších městech, někdy se na spinky upravovaly i velké perleťové knoflíky. Z větší škeble se dalo zhotovit pět až šest spinek. Jejich počet závisel na jakosti perleti a zakřivení mušle. Nejlepší perleť byla bílá, někdy byla využívána lesklá, slabě nazlátlá surovina. Lastury výrobci nejprve máčeli ve vodě, řezali lupenkovou pilkou, ručně obrušovali na potřebný tvar a sílu. Polotovary museli vyhladit smirkovým papírem a dobrušovat pemzou. Ornament si výrobce vyznačil pomocí inkoustové tužky. Samotnou výzdobu prováděl tradiční technikou gravírování ručním trojhranným rydlem, zabroušeným „na pohanku“. Poté se kotule vařily v roztoku kyseliny solné, omývaly v mýdlové vodě a konečně leštily. Naposled se připevnila zapínací jehlice. V šedesátých letech 20. století byla výroba perleťových spinek v Novém Hrozenkově zdokumentována pracovníky ÚLUV. Dle této dokumentace se poté spinky vyráběly v Žirovnici, ale již za použití strojní techniky. Na tradiční výrobu navázal až Petr Mužík z Velkých Karlovic, který je v současné době jediným známým výrobcem-samoukem v tomto zaniklém oboru lidové tvorby.

Vedle perleťových spon se věnuje i výrobě kožených krpců, které tvořily nepostradatelnou součást oděvu převážně chudého vesnického (pasteveckého) obyvatelstva horského valašského kraje. Valašsko je jedním z regionů, kde dodnes krpce zhotovují dva výrobci. Každý z nich však používá jinou technologii. Na východní Moravě byly pro výrobu obuvi používány dva základní materiály: kůže a sukno. Teprve až později se do popředí dostala Baťova výroba jednoduché plátěné obuvi, tzv. baťovky. Typ obuvi vždy souvisel s materiálem, který byl běžně technicky i finančně dostupný. Starobylý typ obuvi vyráběný z kůže představují právě krpce, jednoduše zřasená kůže přichycená pomocí řemínků k noze. Takovou obuv nosili muži i ženy, ty však z jemnějšího mate-

riálu. Krpce (krbce, krpel, opánky) jsou archaická, jednoduchá, nízká obuv z jednoho kusu kůže, která je stažená, „nakrpatěná“, do podoby, která se přirozeně přizpůsobuje noze. Vlastní tvar získávají teprve na chodidle. Forma pro levou a pravou nohu stříhem kůže rozlišena nebyla. Důležitým faktem pro uchování archaické obuvi hornatých oblastí Moravy byl způsob života a zaměstnání Valachů a v neposlední řadě tento typ obuvi plně vyhovoval jejich nositelům. Tyto příčiny jsou jednotné pro celou karpatskou oblast, a proto byly krpce v této části Evropy tak rozšířené. Zaměstnání bylo důležitým faktorem pro rozšíření a udržení krpců. Pastevci měli ke kůži, potřebné na výrobu krpců, snadný přístup. Také terén, ve kterém se pastevci pohybovali, vyžadoval lehkou obuv, která by umožňovala jednoduchý pohyb v této neschůdné krajině.

Vybíjený řemen.

Krpce.

Základem pro výrobu krpců byla a stále je vyčíněná kůže. Dříve byla nejvíce používána kůže vepřová, v menší míře také telecí, hovězí nebo kozí či beraní. Dříve se zpracovávala kůže podomácku, protože byla spotřebním materiálem, který byl na usedlosti stále za potřeby. Až později se výroba přesunula do větších podniků. Dnes patří zpracování kůže do chemického průmyslu. Dnešní výrobci mají namáhavou práci zjednodušenou. Vyčíněnou kůži si koupí v podniku, který se výrobou kůží zabývá. V oblasti Valašska vyvíjí činnost jen jeden větší výrobce, firma Kumo s.r.o. v Jablůnce. Oproti minulosti se na výrobu krpců používá kůže hovězí, tzv. hověžina.

Petr Mužík pravidelně předvádí postup své výroby na festivalech, dobových jarmarcích a akcích pro děti základních škol, kde si mohou zájemci jeho práci vyzkoušet. Poskytuje konzultace začínajícím výrobcům. Jako součást prezentace své práce natočil několik dokumentárních pořadů a reportáží, např. pro pořad Toulavá kamera či Folklorní magazín. Celá jeho práce je zdokumentována i natočena pro archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Věnují se mu také články a kapitoly v knihách a brožurách vydaných tímto muzeem, např. Tradice a současnost rukodělné výroby v regionu Moravské Valašsko.

Jiří Hýža ze Zlína se stal Místrem tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje v roce 2017. Narodil se v roce 1979 ve Valašském Meziříčí. Vystudoval Střední odborné učiliště obuvnické ve Zlíně, obor obuvník, poté Střední průmyslovou školu kožařskou ve Zlíně, obor Výroba obuvi a galanterního zboží a tomuto oboru se věnuje po celý svůj profesní život. Zásadním způsobem ho ovlivnil jeho otec, Svatopluk Hýža (1948), rodák z Komárovic, který od roku 1991 vlastnil a provozoval firmu SH – Svatopluk Hýža, zabývající se výrobou a opravami krojové obuvi. V té době patřila jejich firma k posledním, která se zabývala výrobou kro-

Jiří Hýža v rodinné dílně v Kelči.

jové obuvi, krpců, tanečních piškotů a historických kožených doplňků. Otec Svatopluk Hýža se vyučil obuvníkem. V minulosti byl aktivním členem několika folklorních souborů, tak se postupně dostával k výrobě krojové obuvi. Impulsem se stalo jeho působení v Bartošově souboru písní a tanců ve Zlíně, ale začátky byly položeny již dříve, někdy kolem roku 1970, kdy ho oslovil nadšený folklorista Josef Jarcovják s tím, že zakládá valašský soubor Kašava, kde potřebuje nejen tanečníky a zpěváky, ale i ty, kdo by dokázali ušít pro takový folklorní soubor krojové boty, krpce, holínky. Od té doby se zájem o výrobky firmy rozšířil nejen na celé území naší země, ale i do zahraničí. Jiří Hýža se od svého otce naučil nejprve vyrábět opasky ke krojům, brašny a různé kožené součásti krojů, poté krpce a později i čizmy, střevíce, vysoké šněrovací boty, vrapené ženské čizmy a další. Jiří Hýža spolupracoval také s Janem Pivečkou, který se po návratu z emigrace do České republiky zasadil o oživení tradic valašského regionu, konkrétně ve Slavičíně a Valašských Kloboukách. Dále spolupracuje soustavně s muzei, svou práci prezentuje v rámci Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, ve Valašských Kloboukách např. při příležitosti tradičních mikulášských jarmarků, kde předvádí výrobu krpců. Několikrát o něm natáčela Česká televize a Český rozhlas pořady věnované lidovému řemeslu. V současnosti dodává obuv

folklorním souborům po celé České republice a na Slovensku a vyráběl obuv i krajanům ve Švýcarsku.

Ženské krojové střevíce. Luhačovické Zálesí.

Mužské vysoké boty.

K základnímu sortimentu, který Jiří Hýža vyrábí, patří krpce, které šije původní technologií. Pro výrobu krpce používá tříslučinnou hovězí useň, ze které se vykrojí šablony jednotlivých velikostí. K tomu se vykrojí sešívací řemínky, tzv. švihle. Před samotnou výrobou se tyto součásti musí namočit, aby useň změkla a dala se tvarovat. Po usušení si kůže podrží tento tvar. K výrobě používá ruční nářadí, jako např. šídlo, kladivo, napínací kleště. Za použití tohoto nářadí se rozmočená kůže ve špičce nakrabatí (nakrpatí), sešije se připraveným švihlem, který se proplétá šídlem vytvořenými dírkami. Potom se špička nasadí na dřevěné kopyto, kde se dotvaruje poklepáním. Následně se krpec napínacími kleštěmi natáhne do paty a do stran, přichytí se ke kopytu hřebíčky, tzv. pórky. Pak se došije špička až k nártu, kde se na bocích vytvoří další sklady kůže

a pokračuje se v šití až do paty, popř. po vnitřní straně až ke špičce, kde se švihel zakončí zapožitím. Po dokončení krpce nechá na kopytu vyschnout, tím získávají potřebnou velikost a tvar. K závěrečné fázi krpce zdobí vypalováním a vyražením vzorů.

Mužské soukenné boty – valašské papuče.

Mužské vysoké boty – čizmy. Podluží.

Ušití vysokých bot je mnohem složitější. Výrobních způsobů je více a neustále se zdokonalují. V základu se bota dělí na dvě části – svršek a spodek. Svršek sahá po kotník, v případě vysokých bot až nad koleno, spodkem se definuje vše kolem podešve. Veškerá obuv je v rodinné dílně Hýžů vy-

Ženské vysoké boty – vrapenice. Bílovice.

ráběna na kopytě. Aby se svršek dal na kopyto napnout, je třeba na spodní nášlapnou část upevnit stélku. Obvykle to bývá kousek usně, v sériové výrobě byla často používána směs papíru a drčené usně nebo plasty, na kterou se svršek přichycuje lepidlem nebo šitím. Na závěr přichází podešev a podpatek. Jednoduché svršky pro lodičky nebo holeňové boty lze ušít za tři hodiny. Výroba vysoké obuvi je pracná. Pokud jsou holeně vyztužené, zabere výroba celý den, zdobnější typy i týden. Tím končí práce svrškaře a začíná práce spodkaře, který si nejprve musí upravit kopyto podle tvaru a rozměrů nohy. Také tato práce si vyžaduje pro pár obuvi alespoň jeden den. Boty se snaží zhotovit z nejkvalitnějších materiálů, které dnes pocházejí většinou ze zahraničí, především z Německa, Itálie a Ruska. Při vlastní výrobě je bota po celou dobu natažená na kopytě, které slouží jako forma. Sundat ji mistr obuvník může, až je kus hotový. Teprve potom zjistí, zda bota na noze dobře sedí. Každá noha je jiná, i když se jedná o stejnou velikost bot, každý

kus boty v páru je originálem. Mistr musí mít přichystány kvalitní usně. Svršky obuvi zhotovují z hovězí nebo kozí, spodky (napínací stélku, podešev, podpatek) vyrábí z hovězí spodkové usně, podšívku z hovězí, teletiny či vepřovice. U šněrovacích bot je pak podšívka kombinací textilu a usně. Jiří Hýža předává své řemeslo svému synu Janovi, který studuje na Střední průmyslové škole polytechnické ve Zlíně obor Zpracování plastů, pryže a usní a zaměřuje se na výrobu obuvi. Jan se svým otcem jezdí ve volných chvílích do jeho dílny, kde se učí výrobou krpců a sleduje i výrobu ostatní krojové obuvi. Při výrobě opasek je již samostatný. Nabízí se, že po ukončení studia bude pokračovat ve stopách svého otce Jiřího a dědy Svatopluka a bude se věnovat řemeslu. Jiří Hýža prezentuje výrobu opasek, krpců a další krojové obuvi převážně na jarmarcích a folklorních akcích jak v domácím regionu, tak i v rámci celé České republiky. Je držitelem certifikátu „Pravé valašské“.

Marie Pyrchalová získala titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje v roce 2018. Narodila se v roce 1955 v Čeladné, od té doby žije v Zubří, kde navštěvovala základní školu, v letech 1971–1975 studovala na Gymnáziu v Rožnově pod Radhoštěm. V roce 1979 ukončila studium Pedagogické fakulty v Ostravě a stala se učitelkou 1. stupně ZŠ v Zubří. Zuberské výšivce se začala

Marie Pyrchalová.

věnovat v roce 1984. Vyšivala jednoduché límečky pro družstvo Lipta a její babička Ludmila Juříčková (z otcovy strany), která byla uznávanou vyšivačkou, zemřela ještě dřív, než se Marie narodila. Paní Marie, jako členka společenské komise, chodila blahopřát místním lidem k životním výročím. Na jedné takové návštěvě jí jubilantka ukázala vyšívané rukávce, které vyšivala právě její babička. V čase rodičovské dovolené začala navštěvovat kurz výšivky, který na základní škole vedla pro děti vyšivačka Anna Zwillingerová. Marie její lekce navštěvovala po celý rok a technické postupy skvěle zvládla, i když, jak přiznává, učí se a objevuje stále něco nového. Podmínkou pro dokonalou práci je pečlivost a trpělivost. Velkým impulsem pro další činnost představovalo 100. výročí Všeobecné československé výstavy v roce 1991. Tato výstava se konala sto let po Jubilejní zemské výstavě v Praze. Paní Marie se na ni přihlásila se svými výšivkami a stala se jednou z vystavovatelek. Její práce zde získaly velký obdiv. Od té doby se bílou tzv. zuberskou výšivkou zabývá téměř denně. Techniku a vzory bílé výšivky studovala rovněž ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Naprostou většinu svých prací vyšívá na batistu, kde používá různé techniky, například podbodávanou výšivku, tj. výšivka, kdy se motiv na rubu vyšije hustým vázaným křížkem, kdy na líci jsou pouze krátké stehy po obvodu motivu a plochu motivu tvoří nevyšitá textilie podložená rubovým podšitím. Taková výšivka získá na plastičnosti. Velmi efektní a pracná je tzv. podstříhávaná výšivka, kdy se celý vzor, předem předkreslený, musí nejprve celý vyšít a jednotlivé motivy pevně navzájem spojit sloupky. Teprve pak se látka vystříhne tak, aby zůstaly jen vyšité plochy spojené sloupky. Několik prací vyšivala také na tylu. Jde o specifickou práci, při které se používá jak jehla s bavlnkou, tak i háček. Marie Pырchalová vytváří vlastní vzory s bohatými, velmi jemnými kompozicemi,

přičemž stále zachovává tradiční techniky a charakteristické prvky. Vedle uplatňování tradiční výšivky hledá nové možnosti uchování a také uplatnění této techniky. V poslední době jsou to vedle tradičních bytových doplňků (prostírek, deček, kapesníčků) také nástěnné obrázky, obřadní textilie – křestní roušky, křtící košilky, oděvní součástky, nově například dámské textilní šperky. Její práce se nacházejí v depozitářích Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, ve sbírkách Muzea v Zub-

Kruhová prostírka.

Náhrdelník s náušnicemi.

ří, v Japonsku, ve Francii, ve Švýcarsku a především doma v České republice.

Mimořádně jemná bílá výšivka severního Valašska je více než sto let spojena s pojmem „zuberská“. Jejím základem byla a je především nesmírná trpělivost, vrozený cit a umění jehlou vykouzlit na plátně doslova křehkou krásu, která oslovuje soustavně mnoho generací. Nejstarší doklad existence výšivky v tomto kraji představuje pokrývka s datem 1645 ze starého krásenského kostela. Vznik a počátek jemné bílé výšivky místního typu však není dosud spolehlivě vysvětlen. Už na počátku 20. století bylo vyšívání na vyspělé úrovni, ale vždy to byla práce ruční, náročná na čas, trpělivost, přesnost, představivost, vytrvalost a zrak. Na zuberskou výšivku je nutno pohlížet s obdivem a pokorou. S ní k této práci přistupovaly i dnes již zemřelé skvělé vyšivačky, které si návrhy pro výšivku kreslily samy, motivy hledaly převážně v okolním světě, v přírodě.

Zubří si nedávno připomnělo 150. výročí narození Marie Schoberové, která nejvýrazněji ovlivnila bílou výšivku na Rožnovsku. Postarala se o její věhlas ve světě a zasloužila se o zobecnění pojmu „zuberská výšivka“. Právě Marie Schoberová, nazývaná Maryčka z Petrohradu, se nejvíc zasloužila o udržení tohoto vyšívání v regionu. V roce 1920 založila v Zubří na Petrohradě (dnes Muzeum Zubří) školu valašské výšivky, Soukromou školu jemného bílého vyšívání. V prvním ročníku tady vyšívalo 20 děvčat ve věku do 14 let, druhý kurz byl již pro 30 děvčat. Vyučování bylo zdarma. Propagovala bílou zuberskou výšivku doma i v zahraničí. V její práci pokračovala Hermína Strohschneiderová-Mikundová, která založila Školu vyšívání v Rožnově. V Zubří se vyšíváním zabývala celá řada žen, pro které bylo vyšívání příležitostí k výdělku. Vyšívali i někteří muži.

Zuberská výšivka je často zaměňována za krajku. Podstatný rozdíl je v tom, že o krajku se jedná v případě, když dílo vzniká pouze z nití (paličkovaná nebo šitá krajka). Výšivka vzniká na látce – tedy vyšíváním na tex-

Trávky.

Prostírka.

Detail výšivky.

tilii. Zuberská výšivka se vyšívá na bílé látce bílou bavlnkou. Ženy jí tradičně zdobily svůj tradiční oděv – čepce, šátky na hlavu tzv. vyvazovačky, obřadní plachty, později také límečky halenek, kapesníčky a drobný bytový textil. Na přelomu 19. a 20. století se kraj

nosil už jen na vesnicích. Zájem o vyšívání upadal a mnoho vyšivaček bylo bez práce. Částečné oživení zájmu nastalo po roce 1905 po výstavě ve Vídni, odtud pak přišlo do Zubří hodně objednávek. Obchod pak zaměstnával 30 vyšivaček po celý rok. Vyšívka našla uplatnění v dobové dámské módě. Svou roli tehdy sehrála slečna Marie Schoberová, která se zasadila o udržení tradičního typu valašského vyšívání v Zubří v nových poměrech. Dalším významným rodem byli Gregorové, kde se vyšívalo po celý rok. Amálie Gregorová zaměstnávala nejvíce vyšivaček v Zubří. Jejich vyšívky se prodávaly nejen u nás, ale i v zahraničí.

Další osobností klasického tradičního vyšívání a pokračovatelkou usilovné práce učitelky Marie Schoberové o půlstoletí později byla již zmíněná Anna Zwillingerová, která ve své době získala titul Mistr lidové umělecké výroby při ÚLUV v oboru bílá vyšívka. Jako absolventka vyšivačské školy se Marie Schoberové v osmdesátých letech 20. století nesmířila s tím, že v Zubří umění bílé vyšívky pomalu zaniká. Po řadu let proto učila žákyně Základní školy v Zubří v kroužku ručních prací zuberskému vyšívání. Její zprvu pomocnicí, později spolupracovnicí a nakonec pokračovatelkou se stala právě Marie Pырchalová.

Touto technikou se v regionu severního Valašska, v Zubří a blízkém okolí zhotovovaly především oděvní součástky, části ženského kroje (rukávce, čepce, šátky, kapesníčky, límečky) a různé kusy bytového a církevního textilu (dečky, prostírky, ubrusy, přehozy a další). Zuberská vyšívka je ojedinělá. Mezi lidmi mimo tuto oblast není příliš známá, ale je velmi obdivovaná a žádaná. Pro zuberskou vyšívku jsou typické takzvané valašské zuby a sítko. Sítko vzniká vytáhnutím několika nitěk z látky v obou směrech, pak se tato struktura obšíje a do ní se vyšijí takzvané katry. Jedná se o vyšívku zhotovenou tenkou, bílou bavlnkou na jemném bavlněném plátně – batistu, dříve na mušelínu, nataženém na dřevěném rámu. Velikost rámu je přizpůsobena velikosti dané vyšívky. Na dvě protileh-

lé strany plátna se přišije hrubší látka. Takto upravené plátno se přišije k rámu a musí se vypnout pomocí dřevěných kolíků. Konečné dotažení plátna se uskuteční pomocí hrubších nití. Plátno musí být hodně napnuté, neboť by vyšívání na něm bylo velmi obtížné. Po natažení plátna se na něj překreslí vypratebnou, většinou modrou pastelkou základní vzor, který se podhodí (obšíje) dvěma nitkami mulinky (mouline) a teprve potom je možné začít vyšívat. Jedna ruka je stále nad rámem a druhá pod rámem. Po vyšití celého vzoru se vytahuje „sítko“, to znamená, že se podle struktury látky například tři nitky batistu prostřihnou a vytáhnou a tři nitky se nechají, a to v obou směrech. Sítko se musí obšít jemnou nitkou, aby si udrželo tvar. Do hotového sítko se pak vyšívají „katry“, pro něž je tato jemná síť osnovní strukturou. Dokončená vyšívka se ještě na rámu vypere a podle okrajů opatrně vystřihne. Mistrovství zuberské vyšívky spočívá v tom, že je na malé ploše použita řada různých stehů, vyta-hovaných sítek a pavoučkových výplní, kterými se dosahuje potlačení nebo zdůraznění bělosti použité tkaniny. Vyšívka hrou světla a stínu působí mimořádně křehce.

Díky své vyšívce se dostala do Maďarska, do krajkářského města Kiskunhalas, svou práci prezentovala ve Francii v Alansonu, kde se s Irenou Španihelovou dostaly do chráněné dílny na povolení francouzského ministerstva kultury, kde se vyráběla známá alansonská krajka. Vystavovala v polském Šremu, doma v Praze, Brně a hlavně na Valašsku, v Zubří a blízkém okolí.

Autorka při své tvorbě čerpá z tradičních vzorů zuberské vyšívky, ale ráda vytváří řadu vlastních vzorů. Přitom dbá na to, aby dodržovala staré a tradiční náměty. Největším pokladem pro ni jsou staré vzorky vyšivek, často zažloutlé nebo torzální listy s neúplným nákresem, které jí lidé přinášejí po svých předcích. Zachovala se také spousta vzorků v depozitářích muzeí, kde autorka často studuje. Na doklady minulosti pak navazuje vlastními vzory a vytváří vždy nový originál s vlastním vzorem, což má pro

ni i pro objednatele mimořádnou a přídavnou hodnotu. V naprosté většině je zuberská výšivka bílá – pro zuberskou výšivku je tradiční kombinace bílá na bílé. Zuberská výšivka patří ke kulturnímu odkazu tohoto regionu, který byl dle místních obyvatel celé věky chlebem, potěšením, pýchou, ale i trápením pro ty, kteří jej vytvářeli. Mezi osobnosti, které toto umění precizně ovládají, se zařadila Marie Pyrchalová ze Zubří. Zuberskou výšivkou se zabývá přes třicet let a za svůj um v roce 2014 obdržela titul Nositel tradice lidových řemesel z rukou ministra kultury ČR.

Prameny a literatura:

- D o m l u v i l, E. Pojednání o domácích výrobcích lidu valašského. Dýmky a obušky perleti vybíjené. In: *Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí* 3, 1899, s. 62–65.
- J o h n o v á, Helena. Lidové šperky československé. *Věci a lidé* 5, 1953, s. 326.
- O r e l, Jaroslav. Perleťové spony k valašskému kroji. *Valašsko* 1966, s. 38–41.
- O r e l, Jaroslav. Památce Josefa Országa-Vranckého. *Zprávy oblastního muzea v Gottwaldově*, 1982, s. 80–85.
- O r l í č e k, Zdeněk. O perleti a perleťářství. *Umění a řemesla*, 1961, s. 153–157.
- O r s z á g - V r a n e c k ý, Joža. *Dýmkařství na východní Moravě*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1972. 49 s.
- O r s z á g - V r a n e c k ý, Joža. *Výroba perleťových spinek v Novém Hrozenkově*. Archiv Valašského muzea v přírodě, rukopis, inv. č. R 116.
- Paličkujeme, síťujeme, vyšíváme*. Kolekce ateliéru, Květen č. 57. 32 s.
- P r o š k o v á, Iva a V o z k o v á, Eva. *Sítování*. Brno: Computer Press, 2004. 96 s.
- S t a ň k o v á, Jitka a B a r a n, Ludvík. *Tradiční textilní techniky*. Praha: Grada, 2008. 180 s.
- Š a r n i c k á, Margita a kol. *Pre šikovné ruky*. Bratislava: Alfa, 1984. 180 s.
- V o n d r u š k o v á, Alena a K a p r a s o v á, Ludmila. *Šikovné ruce, aneb, Malá škola textilních technik*. Praha: Mladá fronta, 1989. 126 s.

Z a j o n c, Juraj. *Sieťovanie a výšivka na sieti*. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby v Bratislave, 2000. 27 s.

Elektronické zdroje:

- http://valassky.denik.cz/zpravy_region/marie-pyrchalova-vysivala-jsem-i-decku-na-niz-mi-prace-zabrala-240-hodin-2014070.html
- <http://www.okobeskyd.cz/?p=1903>
- https://valassky.denik.cz/zpravy_region/marie-pyrchalova-vysivala-jsem-i-decku-na-niz-mi-prace-zabrala-240-hodin-2014070.html
- <http://www.zubran.cz/2014/05/23/vysivacka-a-ucitelka-zuberskeho-bileho-vysivani-marie-pyrchalova-drzitelkou-titulu-nositel-tradice-lidovych-remesel/>
- <http://www.lidovaremesla.cz/files/nositele/2014/pyrchalova.pdf>
- <http://kultura.mesto-zubri.cz/texty.php?typ=23&detail=21>
- https://www.obrazky.cz/?q=Marie%20Pyrchalov%C3%A1&fulltext&mm=2#utm_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=Marie%20Pyrchalov%C3%A1&utm_content=obrazky
- <http://katalog.mvk.cz/authorities/276448>

MISTR TRADIČNÍ RUKODĚLNÉ VÝROBY ZLÍNSKÉHO KRAJE ZA ROK 2018

Petr Číhal, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Zlínský kraj patří mezi jeden z prvních krajů v České republice, který začal s oceňováním lidových tvůrců zachovávajících původní řemeslné postupy a technologie při práci s přírodními materiály. V roce 2011 byl Radou Zlínského kraje schválen Statut titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a pravidla pro jeho udělení. O rok později se pak na půdě Slováckého muzea uskutečnilo první slavnostní předání titulu nazvaného Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje.

Termín pro podání nominací je vždy do konce února příslušného roku. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, které plní od roku 2004 funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje, tyto nominace shromažďuje a předkládá komisi pro tradiční lidovou kulturu. Kromě etnografů Slováckého muzea nominace zpracovávají také jednotlivci, spolky, sdružení i obecní úřady,

kteří tak chtějí upozornit na výjimečnost svých občanů a ocenit jejich přínos k udržování a předávání hodnot lidové kultury.

V roce 2018 Slovácké muzeum vypracovalo a předložilo nominace tří osobností, dvě nominace předložilo Občanské sdružení „Kunovjan“ z.s., jednou nominací pak přispělo Muzeum Kroměřížska a obec Zášová. Komise pro tradiční lidovou kulturu tak mohla vybírat ze sedmi nominovaných kandidátů.

Božena Habartová z Uherského Hradiště-Sadů – v oboru textilní techniky, těžká krojová krejčovina / šití soukenných krojových součástí.

Petr a Zlatuše Hejdovi z Hluku – v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasek.

Marie Látalová z Břestu – v oboru zvyklostné pečivo – dekorativní perník zdobený bílou plevou.

Předání titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje 14. června 2018 ve velkém sále Reduty v Uherském Hradišti. Zleva Mgr. Miroslav Kašný, člen Rady Zlínského kraje pro oblast kultury, památkové péče, církvi, mládeže a sportu, Božena Habartová, Marie Pырchalová, Zlatuše a Petr Hejdovi, Ing. Jiří Sukop, náměstek hejtmána.

Marie Pyrchalová ze Zubří – v oboru textilní techniky – zuberská výšivka.

Františka Snopková z Uherského Hradiště – v oboru práce s přírodními pletivy – drobná figurální plastika z kukuřičného šustí.

Danuše Trtíková ze Zašové – v oboru textilní techniky – háčkované kytičky.

Marie Vlčková z Uherského Ostrohu – v oboru drobné zvykoslovné předměty – kraslice batikované a zelové.

Odborná komise pro tradiční lidovou kulturu vybrala tři osobnosti, které doporučila Radě Zlínského kraje k udělení ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje. Rada ZK při svém jednání dne 7. května 2018 doporučení komise schválila. Slavnostní předání se tentokrát konalo 14. června 2018 ve velkém sále Reduty v Uherském Hradišti a bylo spojeno s předáváním Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby, kterou každoročně uděluje město Uherské Hradiště. Programem provázel David Pavlíček, o hudbě a taneční doprovod se postaraly dětské folklorní soubory Hradišťánek s CM Tramín z Buchlovic, Dolinečka a Děcka z Kunovic se svými muzikami.

Tři laureáti přijali dekret a blahopřání z rukou náměstka hejtmána Ing. Jiřího Sukopa a člena Rady Zlínského kraje pro oblast kultury, památkové péče, církví, mládeže a sportu Mgr. Miroslava Kašného. Titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje v roce 2018 získali Božena Habartová, Petr a Zlatuše Hejdovi a Marie Pyrchalová. Následující medailony byly zpracovány podle nominací.

Božena Habartová

(*1964, Uherské Hradiště)

Práce s textiliemi – těžká krojová krejčovina / šití soukenných krojových součástek

Božena Habartová projevovala od dětství výtvarné vlohy a vztah k šití. Je absolventkou Středního odborného učiliště ve Vizo-

vicích (1978–1981), oboru dámská krejčovná, zaškolená na zakázkové dílně lidového družstva Slovač. Zmíněný zde obor prováděl praxi, proto se celé tři roky v rámci praktické výuky zaškolovala na zakázkové dílně. V roce 1982 nastoupila na krojové oddělení, kde se specializovala na mužské kroje: kalhoty-nohavice, vesty-korduly, kabátky-lajbly, bruncluky. Na dílně spolupracovala s Josefem Borkem, Františkem Mikulcem, Vojtěchem Kašným a mistrem Václavem Mikulkou. Podílela se na šití a výzdobě stovek mužských krojů pro soubory z regionu, velké zakázky představovalo krojové vybavení pro slovenské soubory Lúčnica a SEUK, pro hudební a taneční kolektivy z celého bývalého Československa.

Od roku 2004 pracuje Božena Habartová samostatně ve své domácí dílně v Uherském Hradišti, městské části Sady. Je specialistkou na těžkou krejčovinu, která představuje šití a zdobení těžkých materiálů, především sukna. Každodenně realizuje individuální i souborné zakázky. Přicházejí k ní zájemci o hotovení mužských nohavic a kordul ze všech obcí Uherskohradištska, Uherskobrodsko a Kopanic, především pro účely užívání kroje v rámci místních výročních zvyků a svátků. Dobře se orientuje v národopisných oblastech a dokáže identifikovat a zařadit kroje podle lokálního a regionálního vymezení. Spolupracuje s odborníky, s nimiž na základě hmotných dokladů z muzejních sbírek konzultuje podobu nově šitých krojů. V roce 2009 byla za výrobu mužských lidových krojů vyznamenána oceněním ministra kultury *Nositel tradice lidových řemesel* a v roce 2012 *Cenou Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby*, kterou uděluje město Uherské Hradiště.

Petr a Zlatuše Hejdovi

(*1970; *1972, Uherské Hradiště)

Práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasků

Petr Hejda se narodil v roce 1970 v Uherském Hradišti a žije trvale v Hluku. Už od dětství měl vztah k výtvarným a rukoděl-

ným pracím. O jeho budoucím povolání rozhodl do značné míry zdravotní stav, který mu „diktoval“ tzv. sedavé zaměstnání. První zkušenosti s touto profesí získal při studiu Středního odborného učiliště v Brně, kde se vyučil v oboru obuvník a zpočátku se specializoval na výrobu opasek a opravy konfekčních bot.

Zlatuše Hejdová (rozená Pišťková) se narodila v roce 1972 rovněž v Uherském Hradišti. Vystudovala Střední průmyslovou školu stavební ve Zlíně. S Petrem Hejdou se poznala již při studiích a v roce 1993 se za něho provdala.

Oba pracovali jako dělníci v kovovýrobě, ale práce je příliš nenaplňovala. Postupně zaznamenávali stále větší zájem o výrobu krojových opasek, kterých v té době dělali více než třicet druhů do všech koutů Slovác-ka. Zároveň se začal projevovat nedostatek krojových ševců, a proto se Hejdovi začali zabývat také šitím krojových bot. První zakázky získali prostřednictvím obecně prospěšné společnosti Lidové tradice a řemesla v Uherském Ostrohu, pro kterou od jejího vzniku zhotovovali mužské opasky. Protože byl zájem veliký, u krojové ševcoviny už zůstali.

Boty se Hejdovi snaží zhotovit z nejkvalitnějších materiálů, které dnes pocházejí většinou ze zahraničí, především z Německa, Itálie a Ruska. Petr Hejda se zabývá spodní částí bot a jeho žena zpracovává část vrchní, často vyšivanou, výsledný výrobek tedy zdobí. Kromě toho má ve své kompetenci rozkreslování střihu a tvarů jednotlivých dílů. Uplatňuje se jako modelářka, šička i vyšivačka obuvi.

V roce 2014 získali manželé Hejdovi *Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby* udělovanou městem Uherské Hradiště.

Marie Pырchalová

(*1955, Čeladná)

Práce s textilními – zuberská výšivka

Marie Pырchalová se narodila v roce 1955 v Čeladné. Od narození však žije v Zubří, kde má bílá výšivka dlouholetou tradici. S organizováním vyšivaček a využíváním vzorů bílé výšivky pro potřeby soudobého odívání začala na počátku 20. století Marie Schoberová, na kterou navázala učitelka ručních prací Anna Zwilingerová. Její žačkou, pomocnicí a následovnicí se posléze stala právě Marie Pырchalová. Zásluhou pedagogického vzdělání na Ostravské univerzitě a zaměstnání v místní základní škole měla dostatek příležitostí, aby k vyšívání přivedla mladé dívky a později i jejich maminky. Jejich počet je v současnosti velmi vysoký a patří mezi ně i několik zahraničních frekventantů pravidelně pořádaných kurzů. V rámci rodiny navazuje Marie Pырchalová na práci své babičky Ludmily Juříčkové, vyhlášené vyšivačky, která sesbírala rozsáhlý soubor vzorů zuberské výšivky. Marie Pырchalová taktéž důkladně prostudovala vzory výšivek uložených v textilní sbírce Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kde se seznámila s vyšíváním na batistu, na tylu, pobodávanou a postřihanou výšivkou, kterou s úspěchem uplatňuje ve své práci. Zuberská výšivka nacházela uplatnění především na krojových součástkách – lemech rukávců, okraji ženského čepce a především na velkém bílém šátku – vyvazovačce. Nově si pak našla své místo na límečcích halenek, kapesnících a bytovém textilu.

Marie Pырchalová své výšivky pravidelně prezentuje na krajkářských trzích, v minulosti reprezentovala na výstavách v České republice i v zahraničí (Maďarsko, Francie). Za svoji práci byla v roce 2014 oceněna titulem ministra kultury ČR *Nositel tradice lidových řemesel*.

LIDOVÁ STAVBA 2008–2018 – OCENĚNÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE

Romana Habartová, Krajský úřad Zlínského kraje

Tradiční stavitelství a architektura jsou se Zlínským krajem a s více než třemi stovkami obcí na svém území neodmyslitelně spjaty. Se současným a často devastačním trendem modernizací a „zbovování se všeho starého a již dosluhujícího“ je nutné právě tomuto viditelnému fenoménu tradice věnovat zvýšenou pozornost.

Díky dochovaným prvkům lidové architektury můžeme lépe poznávat, srovnávat a vyhodnocovat pestrost a specifika jednotlivých regionů na území Zlínského kraje: Slovácka, luhačovického Zálesí, Valaška a Hané. Relikty lidových staveb představují jedinečné pojítko mezi minulými, současnými a budoucími generacemi, často nevědomky ovlivňují naše estetické cítění a specifickým způsobem působí na spoluvytváření našeho hodnotového systému. Málokdo si však uvědomuje, že by měly nejen dnes, ale i v budoucnu tvořit neodmyslitelnou a také nenahraditelnou součást naší kulturní a ekologicky vyvážené krajiny. Proto je tak důležité všítat si a chránit dochované památky lidového stavitelství in situ, ať už jsou to solitéry, nebo se nacházejí v památkových zónách či památkových rezervacích. Významnou roli přitom sehrávají muzea v přírodě, muzea lidového stavitelství a architektury. Díky tomuto odkazu můžeme vyjádřit obdiv k dovednostem a umu našich předků, s nimiž dokázali citlivě snoubit řemeslnou zručnost, účelnost, praktičnost a smysl pro výtvarný a estetický detail. Obdiv a úcta není však tím jediným. Tradiční lidové stavitelství a v něm uložené ruko-dělné hodnoty nás mohou vést k zamyšlení a ke správnému jednání, jak se tzv. kumštem předchozích generací nechat poučit, jak ho kvalitně uchopit a zúročit pro dnešek i budoucnost.

V druhé polovině 20. století se prof. Ing. arch. Antonín Kurial pustil se svými studenty do výjimečného díla, v němž zmapoval lidovou architekturu Moravy, Slezska a části

Slovenska. Zachytil a zcela nově zpracoval *Atlas moravské lidové architektury*, v němž prezentoval zanikající stavby na vesnicích, které se začaly v návaznosti na společensko-politickou situaci, ve vazbě na vývoj zemědělství a způsob hospodaření a také ruku v ruce se zvyšujícími se nároky na bydlení zcela zásadně proměňovat. Mapoval mizející konstruktivní, typologický a výtvarný vývoj v lidové stavbě. V roce 1965 byla činnost v této oblasti uzavřena, bylo zdokumentováno přes 3400 lidových staveb. Od roku 1978 byl postupně vydáván atlas lidové architektury podle okresů pod názvem *Katalog lidové architektury*. Tento vzácný fond je ve vlastnictví Fakulty architektury VUT Brno a je spravován Národním muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. V dokumentaci byla pozornost věnována také okresům Zlínského kraje, která zahrnuje neobyčejně významný soubor zaměřených nemovitostí venkovských obcí. Data svým detailním zpracováním mají výjimečnou cenu historickou a také praktickou. Mohou sloužit jako podklady k obnově lidových kulturních památek, pro účely vzdělávání, jako vzory současné architektuře pro zachování jednoduché typologie a stavebního rázu venkovského prostředí. Jedná se o důležitý pramen pro další bádání v oblasti lidového stavitelství a tradiční architektury, je to významný studijní materiál, důležitý pro rozvoj současného stavitelství ve venkovském území a zachování architektonického rázu daných lokalit.

Tradiční lidové stavitelství a architektura patří každodenně k nejhroženějším hodnotám, které si zaslouží ochranu. Současná společnost si již uvědomila, že právě autentické přetrvávající prvky stavitelství našich předchůdců jsou posledním hmatatelným pojítkem s minulostí. Zděné

a roubené stavby, stodoly, mlýny, sušárny, kůlny, zvoničky a další drobné vesnické objekty světského i církevního charakteru se staly jakýmsi „malým pokladem“ zvláštního významu. Poznáváme díky nim zapomenuté technologie, pracovní postupy, obdivujeme smysl pro detail, učíme se dokonale využívat dostupné materiály. Při hlubším pohledu můžeme pochopit i úctu a respekt, s nimiž někdejší stavitelé vyjadřovali okolní krajině. Nesnažili se ji přetvářet a násilně měnit k obrazu svému. S rozvahou ji dotvářeli a často „pouze“ obyčejným selským rozumem využívali to, co jim sama nabízela.

Spektrum chráněných hodnot se v současnosti rozšiřuje. Můžeme chránit jednotlivé objekty, struktury měst a krajiny, stejně tak přistupujeme k nehmotným hodnotám, jako jsou místní tradice, obyčeje, zvyky, svátky a slavnosti. V případě hmotných statků se ochrana rozšiřuje směrem od chráněných jednotlivostí k ochraně celých územních celků. Každá historická stavba je určitým způsobem jedinečná a naším zájmem by mělo být uchování jejich charakteristických znaků. Málokterá stavba se však zachovala v podobě, v jaké byla kdysi postavena. Většina objektů postupně prodělala menší či větší stavební zásahy.

Tradiční lidové stavby představují často objekty (ne ale vždy), které slouží svým majitelům k trvalému nebo rekreačnímu bydlení. Jsou tak každodenně konfrontovány s nároky uživatele na praktičnost, estetiku a určitý stupeň pohodlí, odpovídající současné civilizační úrovni. Představy a potřeby uživatelů se často dostávají do protikladu s možnostmi, které dochovaná historická stavba nabízí. Z praxe víme, že je to sice problém, který je ale řešitelný. Na území Zlínského kraje lze vzpomenout celou řadu příkladů, kdy pozitivním přístupem představitelů obce a díky úsilí majitelů objektů bylo docíleno při obnově kulturního dědictví v dané lokalitě mimořádných výsledků. Obnova tradičních stavebních a architektonických hodnot ale s sebou nese také svá úskalí. Neuváženými zásahy můžeme nevratně zničit památkové

i kulturní bohatství, při nejlepším vůli můžeme z neznalosti vytvořit tzv. pseudopamátky, když se nepodaří najít rovnováhu mezi vhodnou obnovou a kýčem. Proto je tolik důležité využít znalostí odborníků, památkářů.

Tak byl např. v letech 2007 až 2012 postupně prováděn plošný výzkum v obcích okresu Uherské Hradiště, Zlín, Vsetín a Kroměříž. Tímto způsobem byly prozkoumány všechny obce Zlínského kraje, pořízena mimořádná fotodokumentace. Tým odborníků z našich paměťových institucí podchytil velké množství zajímavých tradičních staveb a objektů, které by si zasloužily nejen potřebnou odbornou dokumentaci, ale mnohé i památkovou ochranu. Ke každému hodnotnějšímu objektu vznikl podle jednotného manuálu odborný popis. Většina tradičních staveb není již užívána k trvalému bydlení. Buď slouží jako rekreační objekty, nebo jsou neobývané. Stavebnětechnický stav u velké části z nich je velmi špatný, někdy havarijní. S odstupem několika málo let řada objektů neexistuje. Vzniklá odborná databáze a fotodokumentace objektů poskytuje širokou možnost výběru staveb pro případný transfer nebo pro jejich vědeckou či odbornou kopii, např. do muzeí v přírodě. Jedná se o stavby, které jsou zánikem ohroženy nejvíce, můžeme jmenovat zemědělské usedlosti, salaše, stáje, chlévy, stodoly, sklepy, seníky, dále obytné chalupy, statky či domky, samostatné provozní a technické stavby jako např. mlýny, sušárny, kovářny a podobné objekty, ale i drobnou sakrální architekturu (kapličky, boží muka, zvonice) a také veřejné objekty, např. mosty, mostky či lávky.

Toho všeho si byl Zlínský kraj vědom a od roku 2008 začal udělovat uznání *Lidová stavba roku Zlínského kraje* za příkladnou obnovu objektů lidové architektury. Vzniku tohoto ocenění předcházela úvaha, že obnovu historického stavebního fondu na vesnicích bychom měli vnímat především jako komplexní záležitost všech dotčených subjektů. Na území Zlínského kraje je dodnes doložena při obnově kulturního dědictví

řada příkladů, kde pozitivní přístup obce s úsilím majitele nemovitosti vzájemnou součinností dospěl k příkladnému závěru – záchraně a využití objektu. Právě takové počiny se rozhodl Zlínský kraj oceňovat a podporovat. Jednotlivé návrhy posuzují členové hodnotící komise, které jmenuje Rada Zlínského kraje z řad odborné veřejnosti. Na základě doporučení komise pak rada každoročně svým usnesením rozhoduje o vítězi, který získá v daném kalendářním roce ocenění spojené s finanční odměnou. Členové hodnotící komise přímo v terénu hodnotí jednotlivé stavby z hlediska: kvality provedené obnovy (klady i nedostatky), provedených oprav, stupně dochované autenticity, všímá si vlastního využití stavby, významu objektu a jeho začlenění v sídlech z hlediska urbanistického, historického, architektonického i společenského. Stranou není ani vlastní aktivita vlastníků v oblasti péče o kulturní dědictví.

Hodnocená stavba nemusí být zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky, může mít jen regionální či lokální význam. Musí se však nacházet na území Zlínského kraje. Udělení titulu Lidová stavba roku provází finanční odměna ve výši 50 tisíc korun, které jsou určeny pro vlastníka stavby jako malá motivační pobídka nebo možnost úhrady některého z nákladů spojeného se stavebními pracemi. Přihlášeny mohou být znovu stavby, které se zúčastnily minulých ročníků a ocenění zatím nezískaly. Návrhy na uznání může podávat vlastník stavby nebo jiná fyzická či právnická osoba se souhlasem vlastníka, a to na základě pravidel zveřejněných na webu Zlínského kraje <http://www.kr-zlinsky.cz/lidova-stavba-roku-cl-317.html>. Další informace poskytují pracovníci odboru kultury a památkové péče Krajského úřadu Zlínského kraje.

Pojďme si představit, které objekty se do projektu od roku 2008 přihlásily. Zvýrazněny podtržením jsou vítězné stavby v daném roce:

2008

Vinohradnická stavba – nadzemní lisovna (búda) ve Vesnické památkové rezervaci Veletiny-Stará Hora (kulturní památka r.č. 46528/7-7115), obec Veletiny, okres Uherské Hradiště. Zdejší areál vinohradnických staveb (búd) je připomínkou místního vinařství, které zde zaniklo po epidemii révokazu na počátku 20. století. Vinice pak vystřídaly sady. Zdejší búdy patří k typu lisoven bez sklepů, rozšířených jen na Uherskobrodsku, zejména ve Vlčnově, v Havřicích a Veletinách. Na úpatí vinorodé Staré Hory se tyto hospodářské stavby rozkládaly v širokém oblouku na katastru všech tří sousedících obcí. Právě ve Veletinách se zachovala jejich typologicky nejstarší forma. Jde o samostatně stojící přízemní dvouprostorové stavby obdélného půdorysu štítem orientované ke komunikaci. Přední místnost je rozměrnější, převážně čtvercového nebo obdélného půdorysu. Sloužila jako lisovna a sklad náradí a vinařských nádob.

Vinohradnická stavba, nadzemní lisovna, búda ve Vesnické památkové rezervaci, Veletiny-Stará Hora.

Roubená zvonice v Rudimově, kulturní památka r.č. 23604/7-2063, obec Rudimov, okres Zlín. Rudimov se může pyšnit řadou památek lidové architektury: dům čp. 44 (v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky pod č. 2069) byl převezen do skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm, roubené studny u objektů čp. 23 a čp. 82 byly zničeny a musely být

v roce 1983 ze Seznamu vyňaty (původně pod č. 2067 a 2068). Dosud zde stojí dřevěná roubená zvonička z roku 1780 (v Seznamu pod č. 2063) a dřevěný, bohatě vyřezávaný kříž, práce lidového umělce datovaný ročním 1820 (v Seznamu pod č. 2064).

2009

Usedlost čp. 6 v Komni.

Usedlost čp. 6 v obci Komňa, kulturní památka r.č. 102839, obec Komňa, okres Uherské Hradiště. V roce 2006 obec vykoupila a zrekonstruovala památkově chráněný domek čp. 6 z roku 1850. Domek slouží jako ukázka bydlení zvěrokleštiče z druhé poloviny 19. století, je zde umístěna expozice rozšířeného, dnes zaniklého řemesla miškářství či zvěrokleštičství. Rozhodnutím ministerstva kultury byl v roce 2008 domek čp. 6 prohlášen za kulturní památku. Ve vstupní síni, jizbě a patrové komoře jsou původní dřevěné trámové stropy, černá kuchyně je zaklenuta cihelnou klenbou. V jizbě se nachází dřevěná podlaha. V komoře bylo zachováno skryté zaklenutí. V interiérech jsou částečně dochovány původní výplně otvorů – dřevěné kazetové dveře a zhotoveny jsou kopie původních oken. Stavební materiál je kombinovaný, smíšené zdivo, pálená cihla, vepřovice, kámen. Pozemek, na němž je předzahrádka a zahrada, tvoří důležitou součást venkovského obydlí. Obnovená usedlost se stala v pořadí třetím zachráněným objektem v obci a příkladem a impulsem pro ostatní vlastníky těchto

staveb, kteří se velmi často rozhodují, zda stavbu tohoto charakteru zachovat a využívat, anebo raději demolovat. Díky tomuto pozitivnímu počínu byl dán vlastníkům obdobných staveb příklad záchran, možného využití a uchování takovéto stavby pro budoucí generace.

Roubená chalupa čp. 74, kulturní památka r.č. 100203, Vsetín, část Rokytnice-Potůčky-Uhliska, okres Vsetín.

Usedlost čp. 137 v Nivnici, kulturní památka r.č. 10826/7-8647, obec Nivnice, okres Uherské Hradiště. V tomto objektu, který vykoupila obec od rodiny Špačkovy, se nachází expozice „Nivnická izba“, a to v bezprostřední blízkosti Nadačního domu ThDr. Josefa Kachníka s Vychovatelskou knihovnou Jana Amose Komenského.

Kaple P. Marie v Medlovicích, obec Medlovice, okres Uherské Hradiště.

Poklona sv. Jana Nepomuckého v Popovicích, kulturní památka r.č. 41911/7-3418, obec Popovice, okres Uherské Hradiště, situovaná v břehu u polní cesty do Hradčovic.

Zvonice na Lopeníku, kulturní památka r.č. 12505/7-8550, obec Lopeník, okres Uherské Hradiště.

2010

Soubor staveb usedlosti zvaný Šenk čp. 18 Orságů-Bitalovských, Karolinka.

Soubor staveb usedlosti zv. „ŠENK“ čp. 18 Orságů-Bitalovských v Karolince, kulturní památka r.č. 49758/8-3981, město Karolinka. Usedlost se skládá ze čtyř památkově chráněných staveb a přilehlých pozemků, dvou staveb novějších, které jsou v areálu kulturní památky. Všechny stavby prošly v letech 1999–2009 památkovou obnovou. Po rekonstrukci slouží obytný dům-šenk čp. 18 k trvalému bydlení, nová srubová stavba k bydlení rekreačnímu. Všechny vybudované stavby zahrnuté do kulturní památky byly postaveny „prvním“ Pavlem Orságem v roce 1747. Přes své stáří jsou stavby, které tvoří trojstranný dvůr, vzácně zachovalé. Vzhledem k stupni zachování se jedná o významný doklad původní lidové roubené architektury lokální formy valašského domu a nezastupitelným způsobem se uplatňuje v panoramatu obce. Hodnota usedlosti je zvýšena existující vzrostlou zelení a dochovanými hospodářskými budovami. Památková obnova areálu trvala deset let a zahrnovala opravu obytné části i všech hospodářských částí. Obnova byla možná jen díky osvícenosti a zcela mimořádnému vztahu vlastníků k této památce a probíhala pod dohledem orgánů státní památkové péče. Na obnovu sloužily tradiční materiály a majitelé dbali na zachování původních konstrukcí, aby došlo k záchraně co největší autentičnosti souboru staveb.

Sušárna u čp. 24 v obci Drslavice, kulturní památka r.č. 26630/7-3299, obec Drslavice, okres Uherské Hradiště. Tento starší objekt zdědil po rodičích František Šrámek z Drslavic. Sušárnu opravoval každým rokem, poslední větší rekonstrukci zvládl během pár měsíců jako důchodce, neboť měl prostor věnovat se obnově přes deset hodin denně. Objekt stále slouží k sušení ovoce.

Vinohradnická stavba ve Vesnické památkové rezervaci Veletiny-Stará Hora, kulturní památka r.č. 102793, obec Veletiny, okres Uherské Hradiště. O rekonstrukci vinohradnické budovy ve Veletinách se

zasloužil Miroslav Medek z Mařatic. Objekt dřív sloužil k výrobě a uskladnění vína a hospodářského nářadí. Obnova trvala dva roky, majitel zde zbudoval malé muzeum.

Usedlost čp. 109 v Senince, kulturní památka r.č. 44832/8-315, obec Seninka, okres Vsetín. Roubené stavení se zdobenou lomenicí z roku 1832 představuje hodnotnou lidovou roubenou architekturu, původně komorového typu s úhlovým dvorem.

2011

Vinohradnická stavba ve Vesnické památkové rezervaci Veletiny-Stará Hora.

Vinohradnická stavba ve Vesnické památkové rezervaci Veletiny-Stará Hora, kulturní památka r.č. 102793, obec Veletiny, okres Uherské Hradiště. Tato vinohradnická stavba je dalším autentickým dokladem starých stavebních postupů a technik. K výstavbě bylo použito místních materiálů, kamene, hlíny a tvrdého, ručně opracovaného dřeva, doškové krytiny. Objekt byl ve špatném technickém stavu, zdivo v zadní části bylo narušené, místy sesuté, podléhalo vlivům zemní vlhkosti, omítky degradované, strop nad komorou byl propadlý, do stavby zatékalo. Pro záchranu byla nutná bezodkladná obnova. Přes výrazně špatný technický stav bylo možné objekt obnovit v souladu s požadavky památkové péče. Nový majitel byl k těmto požadavkům vstřícný a hodlal objekt obnovovat v původní podobě včetně

doškové střechy. Provedené práce pozitivně ovlivnily stavebnětechnický stav objektu a přispěly k zachování jeho historické hodnoty. Obnova exteriéru i interiéru vinohradnické stavby a jejího okolí přispělo ke zvelebení stavby samotné a také areálu Vesnické památkové rezervace ve Veletinách v části Stará Hora.

Stavení čp. 216 a 327 v obci Strání (tzv. Štrbákovec), kulturní památky r.č. 42213/7-8032 a 16733/7-8031, okres Uherské Hradiště. Jde o bývalý rolnický dům. Objekt čp. 216 se sýpkou v podstřeší s dekorativním rámováním oken patří k hodnotným dokladům lidového stavitelství v obci a spolu se sousední nemovitostí tvoří celek. V současné době je objekt využíván především o hodech a fašanku.

2012

Fojtská usedlost – Mikuláščíkovo fojtství čp. 60, Jasenná.

Fojtská usedlost – Mikuláščíkovo fojtství čp. 60 v Jasenné, kulturní památka r.č. 46202/7-1922, obec Jasenná, okres Zlín. Jde o dědictví předků, které se díky péči rodiny Mikuláščíků dochovalo po celé generace od roku 1748 v původním stavu. Mikuláščíkovo fojtství je udržováno systematicky i v posledních letech, a to za použití původních materiálů a tradičních technologií, se zachováním veškerých původních konstrukcí a detailů. Jde o velmi významný památkový objekt lidového stavitelství v rámci celé ČR

a Zlínského kraje. Fojtská usedlost patří k nejhodnotnějším památkám tzv. karpatské architektury. Kulturní a historická hodnota je dána mimo jiné i tím, že fojtství stojí na původním místě od roku 1748 se zachováním dispozičního rozčlenění celé budovy. Od roku 2013 je fojtství národní kulturní památkou.

Rolnická usedlost (obytný dům s patrovou komorou-špýcharem) čp. 19 v Kaňovicích, kulturní památka r.č. 10602/7-8679, obec Kaňovice, okres Zlín. V obci je stále zachovávaný velký počet památkových objektů, proto se obec rozhodla zachránit odkupem další z nich – rolnickou usedlost čp. 19 se záměrem postupné záchranu objektů usedlosti pro příští generace jako ukázka stylu bydlení a vybavenosti objektů v minulých stoletích s využitím k prezentaci a výuce tradičních řemesel a pořádání naučných a kulturních akcí.

Rolnické domky čp. 260 a 261 v Rajčově v Hluku, město Hluk, okres Uherské Hradiště. Domky čp. 260 a 261 jsou rekonstruovány na místní muzeum folkloru a tradic. Nápad, jak je oživit a současně využít jejich prostory, vznikl koncem roku 2008 po společném jednání s družebním městem Nemšová, které mělo zájem o realizaci podobného projektu. V rámci Operačního programu přeshraniční spolupráce se nabídla možnost získat na realizaci obou záměrů pro obě města finanční prostředky z evropských fondů. V domku čp. 260 se celý průjezd změnil ve víceúčelový prostor k posezení, ke konání besed, kulturních, folklorních i společenských akcí. Prostor je propojen s dvorem vedlejšího památkového domku, je tu prostor věnovaný historii města Hluk, je zde funkční tradiční kuchyň a sociální zařízení pro návštěvníky památkových domků a muzea. V domku čp. 261 je umístěno hospodářské nářadí a pracovní vybavení minulosti, další místnost slouží jako expozice slováckého ornamentu a expozice krojů a výšivek. Zadní trakt je vybaven funkčním kotlem na vaření povidel.

2013

V roce 2013 nebylo uznání Lidová stavba Zlínského kraje uděleno.

2014

Venkovská usedlost čp. 37, Zlámánek.

Venkovská usedlost čp. 37 ve Zlámanci, kulturní památka r.č. 28760/7-3569, obec Zlámánek, okres Uherské Hradiště.

Usedlost stojí na návsi a je příkladem několika etap vývoje lidového domu v oblasti luhačovičského Zálesí. Základ domu pochází z konce 18. století. V pravé části byla situována světnice, uprostřed chodba se vstupem do kuchyně, odkud se obsluhovala pec, která stála z velké části v sousední světnici, vlevo byla komora. Volně stojící komory se postupem času začleňovaly do budov a už nestály samostatně před okny. Dům čp. 37 má navíc komorové polopatro nad všemi místnostmi, které sloužilo jako spíž. Nádvoří usedlosti je obklopeno novodobou stodolou, která vznikla na počátku 20. století, objektem mladších chlévků z pálených cihel, vpravo na hraně parcely stojí malý domek – výměnek s klenutým sklepem ve svahu z lomového kamene s dispozicí podobnou obytnému domu.

Sloupková stodola z obce Břestek, Uherské Hradiště-Mařatice (druhotně postaveno), okres Uherské Hradiště. Stodola pochází z druhé poloviny 18. století a věnovali ji manželé Prochovníkovi z Břestku na začátku roku 2011 jako první stavbu pro nové Muzeum v přírodě Rochus v Mařaticích. Stav-

ba byla demontována na původním místě na přelomu března a dubna 2011 a následně opětovně složení bylo realizováno od poloviny července do poloviny září 2012. V její těsné blízkosti se odehrává převážná většina veřejných akcí společnosti Park Rochus, o.p.s.

„Výminek“ u mlýna čp. 117 v Komni, obec Komňa, okres Uherské Hradiště. Stavba je dohledatelná už v písemných záznamech z roku 1845. Původně v ní bývali ubytováni mlynářští pomocníci. Dnes patří budova obci, která se před časem pustila do oprav. Došlo na výměnu poškozených částí podlahy, vyspravení původních kamen s komínem, zrekonstruování omítek, oplocení, zídky a zpevnění kamenných ploch v těsném okolí budovy. Obec Komňa už v roce 2009 získala uznání za opravu usedlosti čp. 6.

Domek čp. 256, ul. Říčanská, kulturní památka r. č. 103563, město Vizovice, okres Zlín. Majitelka dlouhodobě nežije ve Vizovicích, ale přesto svépomocně zajišťovala stálou údržbu tohoto dokladu lidového stavitelství. Zvětralá a nevhodně zapravená fasáda byla opravena včetně originálních zdobných prvků, komína, vstupních dveří a zárubní. Zatěžující betonový okapový chodník kolem domu byl odstraněn. V interiéru se dočkala rekonstrukce prkenná podlaha a domek byl následně skromně vybaven s cílem vytvořit zde muzeum vizovického pečiva.

Domek čp. 256, ul. Říčanská, Vizovice.

2015

Domek čp. 256, ul. Říčanská, kulturní památka r.č. 103563, město Vizovice, okres Zlín. Trvalé osídlení domu lze doložit již v roce 1787. Rodinou majitelky byl objekt udržován svépomocí, po prohlášení za kulturní památku pokračovala příkladná obnova v součinnosti s orgány památkové péče.

Valašská chalupa č. ev. 7 Pod Bludným, obec Kateřinice, okres Vsetín. Obec Kateřinice leží v Hostýnských vrších cca 9 km severozápadně od Vsetína v táhlém údolí potoka Kateřinky. Před rokem 1849 byly Kateřinice součástí vsetínského panství, do roku 1909 byla obec součástí okresu Valašské Meziříčí, pak okresu Vsetín. I když se v Kateřinicích nedochovalo mnoho historických památek, svou polohou a přírodními krásami láká návštěvníky. K obdivovaným objektům musíme zařadit jedinečné valašské chalupy. Usedlost či chalupa je datována do roku 1875. V roce 1970 ji od původních majitelů koupil otec současné majitelky jako rekreační objekt a od roku 1974 do současnosti postupně probíhá její rekonstrukce svépomocí. V průběhu přestavby bylo vybudováno schodiště do obytného podkrovní. Usedlost byla zakoupena pro soukromé účely majitelů, kteří byli vedeni snahou zachovat původní dispozici valašské chalupy s novými užitnými vlastnostmi pro rekreaci a odpočinek.

Usedlost čp. 115, Vlachovice.

2016

Usedlost čp. 115 ve Vlachovicích, obec Vlachovice, okres Zlín. Usedlost se nachází v těsné blízkosti centra obce. Jedná se o klasičtější jihovalašské stavení sedláka z konce 19. století, které se dochovalo v celém svém komplexu. Obec Vlachovice vykoupila a tak zachránila jednu z původních usedlostí, která slouží jako Muzeum lidové kultury a tradic Vlachovska. Cílem bylo vytvořit živé muzeum, aby nebylo jen o zajímavých předmětech, ale aby bylo místem, které lidem umožní setkávat se a rozvíjet místní tradice a zvyky. Jedná se o projekt, který vyšel přímo z iniciativy občanů a je inspirací pro celý region.

Sloupková stodola z obce Břestek, Uherské Hradiště-Mařatice (druhotně postaveno), okres Uherské Hradiště. Přemístěním z původního místa v obci Břestek se podařilo objekt zachránit před nenávratnou likvidací. Způsob obnovy vzbudil zájem široké veřejnosti a motivuje vlastníky obdobných staveb, kteří si uvědomí, že ne všechny doklady lidové architektury, které neslouží svému účelu, musí být nevratně odstraněny demolicí. Objekt slouží svému původnímu účelu, zároveň je využíván k edukaci a v neposlední řadě prezentaci různých tradičních projevů (obyčejové tradice, tradiční zemědělské práce, řemesla, lidová gastronomie apod.). Původní funkce hospodářského objektu je rozšířena směrem k prezentaci a uchování tradiční lidové kultury, což naplňuje jedno ze základních poslání muzea v přírodě. Z hlediska koncepce muzea je velkým přínosem fakt, že první objekt je přeneseným a znovupostaveným originálem, k němuž jsou postupně v rámci výstavby muzea doplňovány kopie, rekonstrukce i originály původních staveb dokládajících různorodost forem lidové architektury na Uherskohradištsku.

Trchalíkova usedlost čp. 210, kulturní památka r.č. 103488, obec Šumice, okres Zlín. Stavba se skládá z obytného domu, stodoly

a vozovny. Soubor zemědělské usedlosti je vzácným dokladem způsobu života na venkově v první polovině 20. století v regionu Uherskobrodská. Je důkazem kontinuity vývoje lidové architektury, neboť jde o typickou podobu zemědělského sídla daného regionu.

2017

Trchalíkova usedlost čp. 210, kulturní památka r.č. 103488, obec Šumice, okres Zlín. Komplex staveb tvoří obytný dům, stodola, vozovna a sušárna ovoce v humně. Soubor zemědělské usedlosti je vzácným dokladem způsobu života na venkově v první polovině 20. století v regionu Uherskobrodská. Je důkazem kontinuity vývoje lidové architektury, neboť jde o typickou podobu zemědělského sídla daného regionu. Při posuzování jednotlivých objektů byla zohledněna mimořádná kvalita provedených oprav, stupeň dochované autenticity, vlastní využití stavby i aktivita jednotlivých vlastníků v oblasti péče o kulturní dědictví.

Dům čp. 285, kulturní památka r.č. 14541/8-258, obec Karolinka-Račkov, okres Vsetín. Objekt je posazen do působivého, klidného a romantického údolí Račkov, kde pozornost poutá celý shluk roubených staveb z konce 18. a 19. století. Majitelé

přihlásili objekt čp. 285 jako prostředí relaxace pro rodinu a známé.

Usedlost čp. 19, kulturní památka r.č. 10602/7-8679, obec Kaňovice, okres Zlín. Jedná se o klasický případ štitové řazeného souboru obytného stavení, samostatné patrové komory a chlévů. Obec Kaňovice odkoupila tzv. Hrabínovu usedlost v roce 2005 v havarijním stavu s vizí, aby se zde po nezbytné komplexní stavební obnově pořádaly různé místní akce spjaté s tradicemi. Bylo zde vytvořeno muzeum, které dnes prezentuje tradiční interiéry, nástroje a zařízení. Usedlost obdržela v roce 2011 významné mezinárodní ocenění v rámci projektu Terra Inkognita, kulturního programu Evropské unie ve Francii, kde je hlavním cílem projektu uchování, propagace a rozvoj hliněné architektury v Evropě. Tento rázovitý hliněný dům, charakteristický pro Zálesí, byl podle data vytesaného na trámu v jizbě založen v roce 1788. Posledním trvale žijícím obyvatelům domu byl Alois Duda (1902–1975). Jako téměř všechny rodiny obce měl i on přezdívku „Hrabina“.

Stodola u čp. 77, obec Bystřice pod Lopeníkem, okres Uherské Hradiště. Stodola v humně usedlosti čp. 77 je přízemním

Trchalíkova usedlost čp. 210, kulturní památka. Šumice.

objektem se sedlovou střechou. Zdivo stodoly je lomové, kamenné, jednotlivé kameny jsou velmi pečlivě vrstveny do vodorovných řad. Předmětem prováděných prací na stodole bylo odstranění stávající střešní krytiny včetně laťování, odstranění dřevěných výpl-

ní a impregnace stávající dřevěné konstrukce krovu, laťování a pokrytí novou krytinou – pálenou režnou taškou. Nově byly provedeny deskové výplně otvorů, vrat a štítu. Vše bylo provedeno velmi citlivě, aby byl zachován původní ráz objektu.

Dům čp. 77 se stodolou, Bystřice pod Lopeníkem.

2018

Dům čp. 77 včetně stodoly, sloužící jako obecní muzeum, obec Bystřice pod Lopeníkem, okres Uherské Hradiště.

Jedná se o budovu původního hospodářského zděného stavení, která patří v obci mezi nejstarší budovy a která nezaznamenala během let výrazné stavební úpravy. Objekt není kulturní památkou. Zachovala si historický vzhled s ozdobnými prvky fasády typickými pro tento typ regionálních selských stavení z přelomu 18. a 19. století. Dům byl postaven do tvaru písmene L se sedlovou střechou při vjezdu do středu obce v poloze za potokem. Jde o usedlost s širokým okapovým průčelím se zdobnou úpravou fasády z první poloviny 20. století, původ stavby však sahá do první poloviny 19. století. Zástavba dvora má hákovou dispozici s hospodářskými objekty v pravém úhlu k obytné části. Na dvůr plynule navazuje zahrada – humno, na jehož konci stojí vysoce hodnotná stavba kamenné, příčně průjezdné stodoly. Objekt je nově rekonstruován a slouží jako místní muzeum. Mimořádný je postoj vlastníka k celému areálu. Pro obec zůstává celý komplex zachován a je využíván dalšími generacemi, slouží k regionálnímu využívání, s kvalitními doprovodnými kulturně vzdělávacími programy. Díky obnově zůstává areál dokladem hodnot minulosti a jako nositel tradice uchovává významné památkové hodnoty do budoucna.

Rodinný dům čp. 10, Komárno, okres Kroměříž.

Jedná se o budovu původního hospodářského zděného stavení, která patří v obci mezi nejstarší a která nezaznamenala během let výrazné stavební úpravy. Zachovala si historický vzhled se zdobnými prvky fasády typickými pro tento typ regionálních selských stavení z přelomu 18. a 19. století. Předmětem hodnocení obnovy byla výměna střechy, oprava fasády z jižní strany budovy a štítů, byla obnovena původní historická vrata s příjezdem do hospodářské části budovy a hlavní vstupní dveře. Původní okna

byla nahrazena novými. Objekt není kulturní památkou.

Suširna ovoce u domu čp. 74, Rokytnice u Vsetína, kulturní památka r.č. 102723, obec Rokytnice, okres Vsetín.

Objekt je z roku 1910 a má zachováno vnitřní zařízení. Je v daném regionu cenným dokladem tradiční venkovské hospodářské stavby přelomu 19. a 20. století. Společně v komplexu s roubenou chaloupkou, k níž náleží, dokumentuje lidové stavitelství a tradiční způsob života valašského regionu. Suširna ovoce je kulturní památkou ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, evidovanou v Ústředním seznamu kulturních památek ČR, objekt je zapsán pod rejstříkovým číslem 102723 od roku 2008.

Chalúpka Picůch čp. 278, obec Vlčnov, okres Uherské Hradiště.

Malé stavení se nachází v zastavěném území obce v ulici Pod Bočky, na parc. č. 2323 k. ú. Vlčnov. Jedná se o přízemní, nepodsklepený domek, postavený ve tvaru obdélníka, se sedlovou střechou a štítem do ulice (původně se jednalo o vinařskou būdu). Vlčnovskou chaloupkou, kterou majitelé pojmenovali „Picůch“, koupili v roce 2008 ve zdevastovaném stavu. Rozhodli se pro obnovu s cílem zachovat typický ráz vlčnovských domků z třicátých let 20. století.

Základním stavebním materiálem tradiční lidové architektury a stavitelství jsou užití tradiční materiály a soubor postupů při jejich zpracování. Člověk v minulosti dokázal přirozeně využívat ty suroviny, které mu byly nej dostupnější, pracoval s nimi účelně, rentabilně a efektivně. Lidová architektura tak přirozeně vycházela z prostředí, v němž člověk žil, a stávala se jeho nedílnou součástí. Stavebníci dobře znali vlastnosti používaných materiálů a v maximální míře tyto vlastnosti respektovali. Také v souladu s tím mohla být výsledná stavba kvalitní a mohla

dobře odolávat náročnějším podmínkám místního klimatu a zdejší krajiny. Přestože se s vývojem poznání a narůstajícími nároky stavebníků technologie i materiály mění, základní principy přetrvávají.

Kvalitní ukázky lidové architektury stále nacházíme ve vesnických památkových rezervacích (Rymice – Hejnice, Veletiny – Stará Hora, Vlčnov – Kojiny), ve vesnických památkových zónách (Kychová, Velké Karlovice – Podřaté, Zděchov). Můžeme k nim zařadit i mnohé další objekty dochované v zástavbách obcí: například fojtství v Jasenné či Velké Lhotě, roubené domy na nedašovském Závrší, domy v Ludkovicích, komory v Biskupicích, Hřivínově Újezdě, v Provodově či soubor lidových staveb v Topolné. Zapomenout nemůžeme ani na větrný mlýn ve Štípě, vodní mlýny v Horní a Dolní Lhotě či drobnou sakrální architekturu rozestou po celé oblasti Zlínského kraje.

Postupem času ale stále rychleji „odcházejí“ památky původního lidového stavitelství. Na jejich místech „rostou“ novostavby a stavební úpravy, které jsou v rozporu s charakterem zástavby sídla. Tyto zásahy a modernizační úpravy působí cizorodě a rušivě. Řada zachovaných objektů původního stavitelství se často nachází ve špatném, někdy až kritickém stavebnětechnickém stavu. Objekty jsou tak bourány a nahrazovány naprosto nevhodnou architekturou, která nedodrží původní zástavbu ani hmotovou dispozici a tvarosloví. Od základu se postupně mění po staletí prověřené stavební tradice s architektonickou sídelní strukturou. Přelomovým

se stalo 20. století, v něž došlo ve vazbě na společenskopolitické dění a změnu způsobu hospodaření k razantním a nezvratným stavebním zásahům, které se nezastavily ani v dalším tisíciletí a nadále pokračují. I zde platí, že zvýšené nároky na komfortní bydlení mají za následek, že jsou obytné domy i s hospodářským příslušenstvím stále představovány a drobnými či většími zásahy ne příliš vhodně proměňovány. Můžeme jenom doufat, aby se v dnešní moderní době pozitivní vztah k tradičním hodnotám lidového stavitelství opět stal součástí obecného povědomí obyvatel, vlastníků i tvůrců tohoto prostředí.

Odborníci se shodují na tom, že je stále více potřebné věnovat pozornost a pomoc vlastníkům, kteří mají zájem o obnovu svých nemovitostí v duchu tradice, ale často nevědí, jak se k objektu zachovat a postavit, kam se obrátit pro správnou radu, neboť zhotovitelé firmy jim nedokážou poskytnout odborné poradenství. Je nezbytné, aby se činnost odborné organizace společně s obcí s rozšířenou působností soustředila nejen na objekty kulturních památek, ale aktivně vyhledávala také objekty památkového zájmu a byla této skupině vlastníků objektů mnohem více nápomocna. Svou roli by měli sehrávat odborní pracovníci paměťových organizací, kteří mají ve své odborné gesci tradiční lidové stavitelství. Lidové stavitelství je velmi ohroženo, je proto zapotřebí zvýšené osvěty a zájmu široké veřejnosti o uchování hodnot lidového stavitelství.

ZDĚNÉ A ROUBENÉ ZVONICE NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Jan Kácer, Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti

Při studiu lidového stavitelství můžeme v terénu narazit i na velmi specifický druh staveb, které jsou často hodně opomíjeny, mimo zájem bádání a místy silně ohroženy zánikem. Jsou to především drobné sakrální památky, ale především solitérní stavby – zvonice. Těchto staveb se na Slovácku v dřívějších dobách vyskytovalo značné množství, avšak do dnešních dnů se jich nezachovalo tolik jako jiných drobných památek. Často byly bourány v důsledku rozšiřování silničních komunikací, ztrátě funkce a špatnému technickému stavu. V následujících řádcích budeme mapovat zvonice na Uherskohradištsku a v dalších letech na Uherskobrodsku, Kopanicích a luhačovickém Zálesí.

Bývalá kaple se zvonicí na návsi v Topolné, okolo roku 1930. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti (dále Fotoarchiv SM UH).

Zvonice jsou jednoduché stavební konstrukce nebo stavby nesoucí zvon, které se začaly objevovat v prostranství center návsi obcí až po roce 1751. Tehdy císařovna Marie Terezie vydala požární patent o vyhlásování poplachu udeřit při nebezpečí na zvon. Druhý požární patent byl vydán za Josefa II. v roce 1787, který dané funkce rozšířil. Mnohé zvonice se staly požárními zbrojnicemi nebo jejich součástí.

Stavební vývoj zvonice postupoval od formy nejjednodušší, jež spočívala v zavěšení zvonu na příčku zasazenou do rozsochy stromu. Někdy byl zvon umístěn v rozsoše sloupu zasazeného do země, jež byl často u spodu opatřen prahy a podepřen zpevňujícími vzpěrami. Některé zvonice se skládaly ze dvou spojených svislých nebo šikmých sloupů, mezi nimiž byl upevněn zvon nadkrytý šindelovou stříškou ve tvaru kužele nebo čtyřstranného jehlanu. Další vývoj zvonice šel k vytvoření uzavřeného trámového nebo deskového prostoru se sedlovou nebo valbovou střechou, jež chránil zvoníka před nepohodou. Jakmile při výstavbě zvonice ustoupila práce tesaře řemeslné dovednosti zedníka, byly zdi zvonice budovány z tvrdého materiálu, který způsobil celkovou přeměnu stavebního charakteru těchto staveb. Zděné zvonice začaly sloužit i náboženským úkonům a postupně se přeměňovaly v kapličky. Dřevěné zvonice byly nakonec zcela vytlačeny zděnými kapličkami, které byly vybaveny oltářem a mnohdy – zejména v malých obcích – plnily funkci kostela. Nejstarší stavební památky tohoto druhu pocházejí na Moravě z počátku 18. století.¹

Hlas zvonu měl od středověku v životě křesťanů velký význam. Zvonek byl odlit z železné litiny, ale někde též ze zvonoviny od zručného zvonáře. Byl symbolem víry (jeho prostřednictvím se lidé obraceli k nebesům, jako by chtěli upozornit na svou existenci) a podle všeobecného přesvědčení pomáhal zahnat nebezpečí (zvonilo se proti bouřkám, proti morové nákaze apod.). Zvonilo se klekání (výzva k ranní a večerní modlitbě), k polední modlitbě Anděl Páně, v pátek ve tři hodiny odpoledne, dále při úmrtí a pohřbu (hrana se zvoní v trvání asi patnácti minut ihned po oznámení úmrtí), při příchodu kněze nesoucího eucharistii

apod. Údery zvonu také ohlašovaly požár. Současně byl základním nástrojem organizace každodenního života – ráno svolával hospodáře, ohlašoval klekání, šturmovalo se jím při nebezpečí. V řadě vsí se stále ještě denně vyzvání (s výjimkou Velkého pátku), obvykle ráno v šest (v zimě v sedm) a večer v osmnáct (v zimě v devatenáct) hodin po dobu tří minut, v poledne pět a o církevních a státních svátcích deset minut. Na Bílou sobotu zní zvon ve čtrnáct hodin na památku padlých v první a druhé světové válce.² I když jsou zvony ve městech doloženy od 15. století, věže venkovských kostelů se jimi začaly ve velkém vybavovat až v době renesance.

Závěs zvonů ve zvonici v Kudlovicích, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Nejstarší dochované zvonice na našem území pocházejí z 16. století, ale s jejich existencí je možné počítat od pozdního středověku. Zvonice mají pravoúhlý, polygonální a ojediněle kruhový půdorys. Podle materiálu rozlišujeme zvonice dřevěné, polodřevěné/polozděné, hrázděné/polohrázděné a zděné s prvky historických slohů od pozdní gotiky až po historizující slohy v 19. století. Z konstrukčního hlediska vypracoval podrobnou typologii dřevěných zvoníc Ing. arch. Karel Kuča.³

Zvonice se stavěly tam, kde kostel nebyl (v takovém případě stávala zvonice na návsi). Malé zvoničky si v polovině 17. století zřizovali lidé rovněž u svých usedlostí

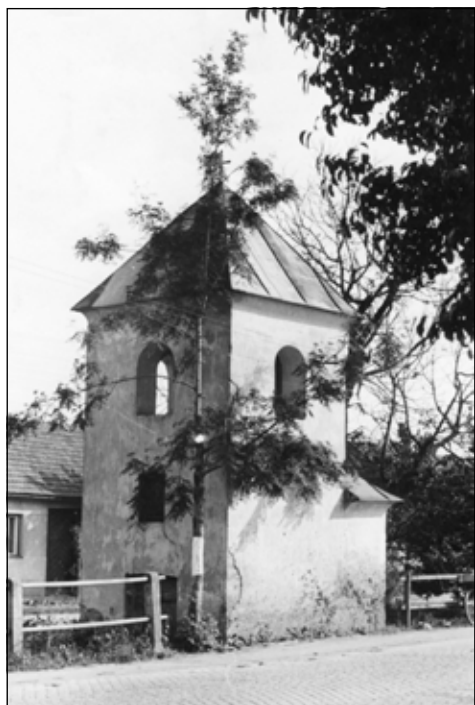
(hlavně v lokalitách, kde byly vesnice rozptýlené v údolí či na horských svazích) a sami denně zvonili (obvykle večer klekání).⁴

Zvonice jsou stavby rozmanitého stavebního, konstrukčního a architektonického charakteru. Podle stavebního materiálu obvodových stěn se rozeznávají zvonice dřevěné, zděné a smíšené čili zděné s dřevěným zvonovým patrem. V případě oblasti Uherskohradištska se vyskytují pouze zděné a dřevěné zvonice. Zděná zvonice je stavba, jejíž obvodové zdivo je vystavěno výhradně z kamene nebo cihel. Vlastní závěs zvonů nebo zvonová stolice je dřevěná. U patrových zvoníc je zvonová stolice umístěna výše, obvykle v nejvyšším zvonovém patře. Obvodové zdi, do nichž jsou zapuštěny trámy, mají zásadní význam pro přenášení váhy a pohybu zvonů. Dřevěné zvonice má vnitřní konstrukci i obvodovou část dřevěnou. Často bývají roubené a usazené na nízké kamenné podezdívce.⁵

Při terénním výzkumu zvoníc na Uherskohradištsku jsme si vymezili prostor mezi obcemi Halenkovice – Osvětimany – Hluk – Zlámanec. To zahrnuje především obce podél toku řeky Moravy, oblast Podchřibí, ale také přechodové oblasti směrem k luhačovickému Zálesí, Uherskobrodsku a Veselsku. Výzkum byl prováděn návštěvou vybrané lokality, vytvořením podrobné fotodokumentace, základním zaměřením objektů a získáním všech dostupných informací (historické mapy, historické fotografie, rozhovory s pamětníky a jiné). Postupně v předem vybraných 23 lokalitách byly dokumentovány samostatně stojící zvonice v obcích: Babice, Břestek, Halenkovice, Kudlovice, Mistřice-Javorovec, Modrá, Nedačlebice, Ostrožská Nová Ves, Ostrožská Nová Ves-Chylice, Podolí, Salaš, Staré Město, Stříbrnice, Svárov, Topolná, Traplice, Uherské Hradiště-Mařatice, Uherské Hradiště-Míkovice, Uherské Hradiště-Vésy, Uherský Ostroh-Kvačice a Uherský Ostroh-Ostrožské Předměstí.

Babice

Původní zvonice stávala uprostřed návsi v místní části Cerony v mírném svahu v těsném sousedství vedle hlavní silnice v místech, kde se dnes nachází spojovací ulička ke škole. Odhaduje se, že byla postavena ke konci druhé poloviny 18. století. Byla to samostatně stojící hranolová patrová zvonice doplněná o výklenkovou kapli. Půdorysný rozměr stavby byl okolo 300×400 cm, převládající cihlové zdivo bylo usazeno na kamenném základu a celá stavba byla omítnutá. Průčelí bylo otočeno na severovýchod, zde se také nacházel vstup do zvonice, nad kterým byla umístěna mělká obdélníková nika na plastiku světce. Zvonicové patro bylo prolomeno po jednom půlkruhově zaklenutém otevřeném okně z každé strany. Vyložená korunní římsa nesla čtyřbokou jehlanovou stanovou střechu, která byla v době dokumentace plechová a zakončena jednoramenným kovovým křížkem. Původ-

Zvonice v Babicích v letech 1950–1960. Fotoarchiv SM UH.

ní krytinou na zvonici mohla být břidlice nebo pálená taška. Zadní část stavby směrem na jihozápad byla mírně protažená tak, že půdorys tvořil obdélník. V této části se nacházela výklenková kaple s oltářem. Tato část byla krytá zvalbovanou plechovou střechou. Celá stavba byla omítnutá původně hliněnou, později cementovou omítkou, která byla olíčena a doplněna po podrobnávkou. Dochovaná fotodokumentace pochází z let 1950–1960. Zvonice byla zbořena v šedesátých letech 20. století a tím obec přišla o jedinečnou dominantu.

Břestek

Neogotická zvonice z roku 1888 tvoří výraznou pohledovou dominantu obce Břestek s původním zvonem. V centru obce v krajní části nerovnoměrné návsi je umístěn drobný objekt zvonice na čtvercovém půdorysu okolo 320×320 cm. Je vystavěn z pálených cihel a kamene pískovce. Objekt je v nároží členěn

Neogotická zvonice v Břestku, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

přízdními čtyřbokými nakoso přisazenými pilíři, které jsou výškově jednou odstupňované. Hladká fasáda je členěna přízdní průběžnou podezdívkou. Spodní polovina stavby plně vyzděná je na všech čtyřech stranách pročleněna mělkými nikami ve vrcholu ukončených konchou (specifický typ kulové klenby). Nad kordonovou římsou v úrovni zalomení přízdních pilířů stavba pokračuje otevřenou zvonící velkých oken ve vrcholu lomených oblouků, nesoucích profilovanou korunní římsu a vyzdívanou oktogonální stanovou střechu s křížem ve vrcholu. V průčelí je prolomena pravoúhlým vchodem, zakončeným lomeným hrotitým výklenkem. V nadpraží je pak vsazena nápisová mramorová deska s nápisem datace stavby L.P. / 1888. Vnitřní prostor zvonice má rozměr 156×148 cm, z přízemí vyloženého pálenými cihlami se po jednoduchém žebříku dostaneme do patra, odkud se zvoní. Jediný zvon je osazen na dvou podélných trámech, které jsou zazděny v konstrukci zvonice. Objekt je v dobrém stavu a je památkově chráněný.

Halenkovic

Drobná zděná čtyřboká stavba patrové zvonice pocházející z roku 1755 tvoří pohledovou dominantu prostoru bývalé návsi obce. V přízemí se nachází valeně klenutý prostor kaple Panny Marie. Půdorysný rozměr zvonice s nízkou vystupující podezdívkou je 372×374 cm. Zvonice je postavena z pálených cihel na kamenném základě a je omítnuta hladkou omítkou ve žluto-modročervené barvě. Hlavní vchod vedoucí do kapličky je umístěný symetricky, zaklenutý půlkruhově, se šambránou, boční vchod umožňující vstup do zvonice je umístěný asymetricky a přístupný dvěma kamennými stupínky. Jeden kamenný stupeň s datací 1726 byl přemístěn z nedaleké studny, která již zanikla. Nad hlavním vchodem se nachází majuskulní nápis: LETA PANIE: ZA PVRGMIS TRA: IANA IVRZENI: A FOGT: ROZN OWSKI 1755. Na každé straně zvonicevého patra je symetricky umístěno okno s půlkruhovým zaklenutím a šambránou.

Zděná zvonice v Halenkovicích na návsi, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Nároží jsou zvládněna lizénami, hlavní profilovaná římsa nese střechu čtyřbokého stanu s dvouramenným křížem na vrcholu. Krytinou je pálená taška bobrovka s omalovanými hřebenači na všech hranách. Prostor kaple je zaklenut valenou klenbou z pálených cihel. Na zadní straně zvonice je umístěn novodobý dřevěný kříž s plechovým korpusem Krista. Stavba je památkově chráněná.

Kudlovice

Stavba samostatně stojící patrové zvonice je situována uprostřed návsi před domem čp. 50. Pochází z první poloviny 18. století. Půdorys hranolové stavby se soklem je 358×358 cm, převládající cihlové zdivo je usazeno na kamenném základu a celá stavba je omítnutá. Průčelí je otočeno k domu čp. 50 a je prolomeno pravouhlym vchodem ve špaletě. Dveře do objektu jsou sbity z desek. Nad vchodem je situována segmentově zaklenutá nika. Zvonicové patro je prolo-

Zděná zvonice na návsi v Kudlovicích, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

meno po jednom půlkruhově zaklenutém otevřeném okně z každé strany. Vyložená korunní římsa nese čtyřbokou střechu s námetky, završenou jednoramenným kovovým křížem. Jako krytina je zde užito pálené tašky bobrovky s omalovanými hřebenači na všech hranách. Ve zvonici visí na dřevěné zvonicové stoličce (řešeno dvěma jednoduchými tesanými trámy) dva zvony. Podlaha v interiéru zvonice je vyložena pálenými cihlami. Jednoduchá účelová stavba tvořící dominantu návsi je památkově chráněná.

Mistřice-Javorovec – součástí kaple

Zvonice je součástí kaple Panny Marie a je situována v mírně svažitém terénu uprostřed návsi v obci Javorovec. Jde o malou zděnou kapličku z 18. století (postavenou možná již před rokem 1716), čtvercového půdorysu (zhruba 3×3 m), zaklenutou měkkou křížovou klenbou s lunetami. Kaple má do půlobloubku sklenutý vchod a štukovou výzdobou pojednané průčelí (dva pilastry a plastická šambrána). Asi 40cm římsa, stejně jako barevné podrovnání v úrovni podlahy, obíhá všechny zdi kaple. V průčelí je římsa doplněná o zubořez a nad okapovou stříškou z jednoho šáru bobrovek se tyčí volutový štít s nápisem: S.V. MARIA ORODUJ ZA NÁS (písmo ovlivněné secesí). Střecha kaple je sedlová, vzadu zvalbovaná. V ose kaple je vztýčen dřevěný zvonicový nástavec čtvercového půdorysu 1,2×1,2 m. Zvon uvnitř je napojen na elektroinstalaci. Stavba je provedena z pálených cihel a místy ze smíšeného zdiva. Základy a sokl (v líci stěn) jsou kamenné. Kaple má obnovenou fasádu z vápenné omítky. Střecha je pokryta pálenou taškou bobrovkou, na hřebeni i nárožích jsou omalované hřebenače. Dešťová voda je svedena pomocí okapu, který obíhá všechny tři strany kaple kromě průčelní, svodem do země. Konstrukce zvoničky je svisle odeštná a oplechovaná osmiboká cibulovitá báhň je na zvoničce osazena přechodem z čtvercové dřevěné římsy. Celková výška kaple je téměř 10 m (9,79 m), přičemž její zděná část

dosahuje výšky nad terénem 2,88 až 3,12 m. Kaple je olíčená ve světle žlutém tónu, její podrobná, římsy, pilastry, šambrány a písmo jsou v sytějších odstínech slunečně žlutě (zlaté). Původní barevné provedení kaple bylo v odstínu bílé a světlemodré barvy. V interiéru je rovněž vápenná omítka olíčená bíle, podlahu tvoří dlaždice.

Zvonicový nástavec na kapli Panny Marie Pomocnice v Mistřicích-Javorovci, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Modrá – součástí kaple

Zvonice v Modré je součástí kaple Neposkvrněného Početí Panny Marie. Kaple má i s věžicí půdorysný rozměr 242×295 cm a je postavena z pálených cihel na kamenném základě, který je hodně masivní, jelikož se stavba nachází ve svahu a místy tvoří opěrnou zídku. Ke vchodu do objektu nás přivede pískovcové schodiště, které vhodně doplňuje celý prostor kolem kaple. Kaple byla postavena a vysvěcena v roce 1905, na což poukazuje datace v průčelí stavby. Hmotu stavby rozdělují dvě římsy, k nižší vedou plastické pilastry z modré podrobnáky. Segmentově zaklenutý vstup do kaple je zvýrazněn orámováním a nad ním se nachází zaklenutá nika pro drobnou plastiku. Průčelí doplňuje mírný volutový štít, který přechází do zvonice. Ze sedlové střechy vystupuje zděná věžice, která má ze všech stran prolomeny segmentově zaklenuté otvory. Věž je doplněna nosnou římsou, ze které vychází

oplechovaná čtyřstranná mírně baňatá střecha, která je zakončena pozlacenou makovicí a křížem. Omítka je provedená v sytějších žlutých barvách, plastická zvýraznění stavby jsou olíčená. V roce 1995 byla generálně opravována celá stavba včetně střechy, elektrický pohon zvonu byl zrušen, uchycení zvonu bylo nově zhotoveno pro manuální zvonění. O pravidelné zvonění i kapličku se dlouhodobě stará rodina Jelínkových, kteří bydlí přímo pod kapličkou.

Kaple se zvonicí v Modré u Velehradu, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Nedachlebice

V roce 1851 postihl obec Nedachlebice ničivý požár, který zničil celou západní část obce i s původní zvonicí. Následující rok byla postavena nová zvonice, zřejmě malá a jednoduchá. Teprve v roce 1908 byla zahájena obecní stavba, jejíž součástí byla i zvonice. Základní kámen se dochoval a je nyní zazděn v základech věže nového kostela. Zvonice byla zděná z pálených cihel, čtver-

cového půdorysu (přibližně 6×6 m) na kamenném základu a byla postavena ve svahu mezi silnicí a příjezdovou cestou k usedlosti čp. 22. V přízemí byla hasičská zbrojnice (uložení hasičské techniky a dvoukolové stříkačky), k západu měla situována dvojce deštěná dvoukřídlá vrata. Do prvního patra se šlo dveřmi z příjezdové cesty k domu čp. 22, před dveřmi bylo několik schodků. Levými dveřmi se vstupovalo do kanceláře obecního úřadu (od roku 1910), pravými po schodech do půdního prostoru ke zvonici. Střecha byla jehlanová, krytá břidlicí a uprostřed byla umístěna jednoduchá čtyřboká plechová nástavba se zvonem. Na vrchol byl přenesen kříž ze staré zvonice a rovněž z ní byla přenesena soška Panny Marie a vložena do výklenku ve zdi. V roce 1966 se obecní kronika zmiňuje o sběrně surovin ve spodní místnosti zvonice. Zbourána byla v roce 1972. Po roce 1965, kdy byl zbořen původní hostinec na návsi čp. 50 a na jeho místě vznikl malý parčík, byla v roce 1972 vybudována nová zděná obecní zvonice. Zvonem však byla doplněna až o devět let později v roce 1981 velkou zásluhou lidovců a věřících. Starý zvon z roku 1852 zasvěcený svatě Barboře, vážící 20 kg, byl pro novou zvonici malý. Proto byl starý zvon společně s různým plechovým měděným odpadem převezen do

Původní zvonice v Nedachlebicích. Zdroj: P o l á k, Míchal a kol. Nedachlebice dříve a dnes. 2009, s. 39.

Brodku u Přerova do dílny paní Laeticie Dytrychové, aby byl roztaven a zhotoven nový, větší o váze 100 kg. K ozdobě nového zvonu bylo použito dvou nápisů. První nese invocaci ze starého zvonu „Sancta Barbara ora pro nobis“ a druhý „Svatí Cyrile a Metoději – orodujte za nás“. Nový zvon byl posvěcen a zavěšen na zvonici a později byl k němu zřízen elektrický pohon. Občané vystavením nové zvonice spatřovali možný první krok k výstavbě kostela.⁶

Ostrožská Nová Ves

Zvonice na návsi se poprvé připomíná v roce 1836, kdy o ní píše v přehledu farnosti tehdejší lokální kaplan Jan Nesrsta. Historie zvonice však není dostatečně známá. Některé prameny tvrdí, že pocházela z 18. století, ale pro tento názor nejsou žádné písemné důkazy. Není možné ani odhadnout, jestli už tehdy měla současnou známou podobu s typickým křížem. Dnes víme, že byla vystavěna z pálených cihel vyráběných v cihelně ostrožského panství. Na cihlách byla totiž vyražena písmena HO, čili Herrschaft Ostra, česky Panství Ostrov, rozuměno dnešní Uherský Ostroh. Tyto cihly se vyráběly v první polovině 19. století. I architektura by odpovídala tomu, že vznikla nedlouho před rokem 1836. Zvonice se skládá z kaple čtvercového půdorysu o rozměrech 385×385 cm s klenbou, nad ní je vyzděný vysoký kříž, na jehož vrcholu je osazen zvon, kterým se zvonívalo k modlitbě Anděl Páně a při úmrtí. Na zděném kříži byl směrem ke kostelu zavěšen dřevěný kříž s plechovým korpusem Krista. Vchod do kapličky, ve které byla na zděném oltáři socha Panny Marie, byl původně od silnice, v bočních stěnách byla prolomena tři okna. Stanovou střechu nad kaplí kryje pálená taška a vrchol kříže je oplechován. Dne 18. dubna 2007 byla zvonice zbořena neukázněným a nedbalým řidičem kamionu. Při nehodě nebyl naštěstí nikdo zraněn, avšak stavba se změnila v hromadu sutin. Zbořená stavba byla rychle odstraněna, dokonce někteří místní obyvatelé

si brali cihly ze zvonice na památku, část materiálu uchoval obecní úřad. Ihned po zániku zvonice vznikl s velkým ohlasem zájem zvonici na původním místě obnovit a byla vyhlášena veřejná sbírka. V červenci 2008 se začalo se stavbou repliky. Nová zvonice však byla o kousek posunuta od rušné komunikace, trochu jinak pootočena a vchod byl situován ne od silnice, ale přesně z opačné strany. Dne 5. října 2008 byla zvonice místním duchovním správcem P. Petrem Krajčovičem posvěcena, starostou Stanislavem Turečkem a místostarostou Pavlem Botkem odevzdána veřejnosti. Místní hasiči do ní v slavnostním průvodu přenesli sochu Panny Marie a uložili na oltář, který vyrobil místní kameník Veselý. Nahoře byl opět umístěn původní zvon. Vevnitř byla zazděna část cihel z původní zvonice. Historie novodobé novoveské zvonice je dnes vzorně historicky zdokumentována. Zvonice na návsi v Ostrožské Nové Vsi patří mezi výjimečné objekty především svým atypickým tvarem.

Ostrožská Nová Ves-Chylice

Zděná patrová hranolová zvonička z první poloviny 19. století je situovaná do centra návsi. Půdorysný rozměr stavby je 345×345 cm, je vyzděna z pálené cihly na kamenném základě a omítnuta. Celá stavba prošla v roce 2018 důkladnou rekonstrukcí. Hmota stavby s okoseným nárožím je v patře oddělena profilovanou římsou a korunní římsa je také profilovaná. Nároží jsou zvýrazněna dvěma plastickými pilastry z každé strany. V přízemí jsou umístěny vstupní dveře (orientované na jihovýchod) s prosklením rozděleným do devíti polí, které vedou do prostoru malé kapličky s oltářem. Z boční strany je proraženo jedno malé obdélníkové okénko, které plní funkci větrací a světlíku. Na každé straně zvonického patra je symetricky umístěno okno. Z čelní a zadní strany velké s půlkruhovým zaklenutím. V bočních stěnách se nacházejí v horní části kruhové otvory. Vyrobená korunní římsa

Zvonice na návsi v Ostrožské Nové Vsi ve tvaru kříže, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zděná zvonice na návsi v Ostrožské Nové Vsi-Chylicích, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

nese čtyřbokou stanovou střechu s námětky, završenou jednoramenným kovovým křížem s malou korouhvičkou, v níž je datace 1820. Jako krytina je zde použita pálená taška bobrovka s omaltovanými hřebenáči na všech hranách. Podlaha uvnitř zvonice je položena z pálených cihel. Zvonice má novou vápenocementovou omítku, která je obílená, podrovnávka, pilastry a římsy jsou zvýrazněny pískově žlutou barvou. Průčelí nad vstupem doplňuje zavěšený jednoduchý dřevěný kříž. O stavbu je pečováno a citlivá rekonstrukce jí znatelně pomohla.

Podolí – součásti kaple

Současná zvonice je součástí kaple Panny Marie Růžencové. Postavena byla v roce 1909 na místě původní dřevěné zvonice, která stávala ve středu návsi. Půdorysný rozměr samotné věže zvonice je 285×285 cm. Do zvonice se vstupuje po třech schodech přes segmentově zaklenutý vstup krytý bohatě truhlářsky zdobenými dveřmi se světlíkem. Patra zvonice jsou přístupná pomocí vnitřního žebříku mezi patry. Čtyřstranná hmota stavby v patře přechází do osmiboké věžice se čtyřmi okny, která je předělena římsou, nad níž je prolomeno osm otvorů doplněných dřevěnými žaluziemi. Hrany zvonového patra doplňují sloupy, které spojují předělovou římsu s korunovou vrchní římsou. Z ní vystupuje osmistranná kuželová střecha s námětky, kterou kryje bobrovka s hřebenáči. Vrchol střechy je zakončen malou makovicí a jednoramenným křížem. Okapový systém je sveden z boční strany do kanalizace. Fasáda na celé stavbě je vápenocementová, v přízemní části nároží zvýrazněna bosáží, přízemní patro s prolomenými dvěma bočními okny je zvýrazněno vystouplou římsou krytou bobrovkou. Okna jsou doplněna šambránami s plechovými parapety. Barva fasády je oranžová a pískově žlutá, plastické zdobné prvky jsou zvýrazněny bílým olíčením. Nad vstupem do zvonice je umístěna bronzová plastika hlavy Krista a z boční strany k silnici je štukově provede-

ný kříž s hlavou Krista se dvěma olistěnými větvemi lípy. Zvonice s kaplí je v dobrém stavu, drobné opravy by si zasloužila fasáda ve spodní části směrem ke komunikaci.

Zvonice s kaplí v Podolí, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Salaš

Zvonice na Salaši je jednoduchá dřevěná stavba pocházející z roku 1891 (spojená se vznikem dobrovolného hasičského sboru v obci), která má rámovou konstrukci s půdorysným rozměrem 262×257 cm. Na kamenném základu leží sroubený polštářový věnec, do nějž jsou v rozích začepovány svislé trámy, které drží sroubený vrchní pozednicový věnec, na němž leží krovová konstrukce. Pro větší stabilitu je konstrukce v nárožích zpevněna dřevěnými příčkami (zavětrováním). Svislé výplně stěn tvoří deskové opláštění hoblovanými prkny. To je překryto ve spárách lištami menší šířky a doplněno horní vyřezávanou deskou z každé strany objektu pro vyšší estetickou podobu.

Plášť je natřen impregnační proti hnilobě v tmavě hnědé barvě, která zvýrazňuje barevný tón dřeva. Do objektu se vstupuje jednoduchými palubkovými dveřmi, které jsou situovány ve východní stěně stavby a zvýrazněny deskovým orámováním a umělečkým kováním pantů. V bočních stěnách jsou vyřezány větrací a světlíkové otvory ve tvaru čtyřcípé hvězdy, po dvou v horní části a po jedné ve spodní části (z vnitřní strany jsou kryté pletivem). Z rámové konstrukce vystupuje stanový krov s námětky, na němž je umístěn zvonicevý nástavec, který kryje stanová stříška. Krytinu střechy tvoří pálená taška bobrovka, námětky a přesahy krovové konstrukce jsou podbité deskami a doplněny okapem. Boční stěny nástavce kryjí dřevěné rámy se žaluziemi, které zakrývají zavěšený zvon ve špičce tohoto hranolového výstupku. Vrchol zvonice zakončuje dřevěný vyřezávaný jednoramenný kříž. Zvonice byla v nedávné době opravována a je ve výborném stavu. Okolí zvonice je vydlážděno kamennými šlapáky v betonovém loži a doplněno kanálkem na odtok dešťové vody a dřevěnou lavičkou.

Dřevěná zvonice na kopci v obci Salaš, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Stříbrnice

Zvonice ve Stříbrnicích je součástí barokní kaple svatého Prokopa z roku 1750 situované na návsi. Jedná se o podélnou stavbu se segmentovým závěrem, v průčelí nad trojúhelným štítem a mohutným klenákem se tyčí čtyřboká zvonice se stanovou střechou a ve vrcholu s makovičkou a křížem. Hlavní jednoosé průčelí stavby je členěno výrazným celoplošným lizénovým rámem a centrálně proraženým pravoúhlým vchodem pískovcového, plošně profilovaného ostění segmentového zaklenutí s vytaženými utatými rohy. V ostění je osazena dvoukřídlá vstupní dveřní konstrukce z masivu s typickými empírovými výzdobnými motivy ve formě vějířů a rozet. Nad vchodem je zavěšený předimenzovaný hlavní klenák pod vrcholovým ořímsovaným trojúhelným frontonem s vysekaným christogramem INRI a letopočtem 1750 pod ním. Obě boční fasády krátké lodi jsou členěny lizénovými rámy s vždy jednou okenní osou o jednom velkém pravoúhlém okně segmentového zaklenutí v hluboké špaletě. Původně bohatě profilovaná korunní římsa dnes zjednodušená nese sedlovou střechu s pálenou taškou, v závěru zvalbenou. Nad frontonem hlavního průčelí vystupuje z hmoty stavby těleso věže na úrovni zvonicevého patra, členěné na čtyřech stranách lizénovými rámy s prolomenými pravoúhlými otevřenými okny segmentového zaklenutí v hluboké špaletě z pravoúhlých, plošně profilovaných šambrán s výraznou plasticky zdobenou parapetní výplní s motivy čabrak. Průběžná korunní římsa nese klasickou středně vysokou stanovou střechu s makovičkou a latinským křížem ve vrcholu. Interiér podvěží je zaklenut polem křížové klenby s mělkou, segmentově zaklenutou nikou ve stěně po pravé straně při vstupu. Z podvěží vstupujeme do hlavní lodi s jedním polem české placky a plochami stěn tektonicky členěnými přízедními pilastry vysokého řádu s římsovými jednoduchými hlavicemi. Stavba je postavena z pálených cihel na kamenném základě, je omítnuta.

Vchod je přístupný dvěma schody. Zeď vlevo od vchodu je prolomena segmentově klenu- tou nikou. Celá kaplička je památkově chrá- něná. V objektu se dochovala patrně empí- rová původní vrata z přibližně první čtvrtiny 19. století a ve věži zvon-umíráček z téhož století. V současnosti je celý objekt ve vý- borném stavu, jelikož je celá stavba oprave- na, zdívo bylo podřezáno a doplněno izola- cí, tím se odstranila vzlínající vlhkost. Kaple stojí v těsné blízkosti silnice, čímž trpí.⁷

Kaple svatého Prokopa se zvonicí ve Stříbrnicích, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Svárov

Svárov nemá vlastní kostel, k dochovaným sakrálním památkám patří šest křesťanských křížů, troje boží muka a pomník obětem první světové války. Novější stavbou je zvo- nička uprostřed návsi. Výstavba svárovske zvonice byla vyvolána vestavbou obecních bytů do budovy obecního úřadu vprostřed návsi obce. V srpnu roku 2003 byla založe-

na stavba, která připomíná omítnutý čtyř- stěnný dřevěný srub s valbovou střechou krytou šindelem, ze které vychází dvouš- tenýřová zvonová stolice. Na vrcholu štený- řů je posazena kuželovitá plechová stříška s bání a křížkem na vrcholku. Do vnitřního prostoru zvonice se vchází úzkými dřevě- nými dveřmi situovanými na jihovýchodní straně. Stavba má přiznané dřevěné nároží imitující srubovou konstrukci. Na zvonici je osazen zvon ulitý v roce 1991 a nesoucí jméno svatého Vendelína (patrona poutní- ků, pastýřů, ochránce dobytka a polí). První slavnostní zvonění proběhlo 23. října 2003. V létě roku 2015 byla nově do severozápad- ní fasády vložena dubová vitrína se sochou svatého Josefa. Socha byla původně spolu se sochou svatého Floriána od roku 1938 osa- zena ve výklenku fasády obecního úřadu. Ve stavbě nového obecního úřadu v sedmdesá- tých letech 20. století se pro svěťce už mís- to nenašlo. Proto zastupitelstvo obce v roce 2015 na základě žádosti občanů rozhodlo

Nová zvonice na návsi ve Svárově, 2012. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

osadit sochu svatého Josefa do boční stěny obecní zvonice. Slavnostní požehnání sochy se uskutečnilo dne 15. srpna 2015.

Traplice

Zvonice v těsném sousedství obecního úřadu byla v centru obce postavena ve druhé polovině 18. století a v roce 1999 byla celkově zrekonstruována. Půdorys hranolové stavby se soklem je 360×356 cm, převládající cihlové zdivo je usazeno na kamenném základu a celá stavba je omítnutá. Dveře do objektu byly původně sbity z desek, dnes jsou však nahrazeny nevhodně řešenými moderními venkovními dveřmi. Nad vchodem je situována segmentově zaklenutá nika s drobnou plastikou světců svatých Cyrila a Metoděje. Zvonicové patro je prolomeno po jednom obdélníkovém zaklenutém otevřeném okně z každé strany, které zevnitř kryje dřevěné mřížování. Vyložená korunní římsa nese čtyřbokou střechu s námětky, za-

Zděná zvonice v centru obce Traplice, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

vřenu jednoramenným kovovým křížem. Jako krytina je zde užitá pálená taška bobrovka s omaltovanými hřebenáči na všech hranách. Podlaha uvnitř zvonice je položena z pálených cihel. Původní hliněnou omítku stavby nahradila vápenocementová omítko, která je na stavbě citelně nanesena, celá stavba je obílena, jen zvonicové patro zdůrazňuje plasticky vystouplá mezipatrová římsa, která je společně s korunní římsou provedena ve žluté barvě. Zvonice je opatřena okapy a svodem v zadní části. V roce 2009 byla dokončena výstavba kaple Panny Marie Růžencové v těsném sousedství zvonice, která nově převzala funkci zvonice.

Uherské Hradiště-Mařatice

Současná zděná zvonice situovaná ve středu návsi pochází ze třicátých let 20. století. Původní stará zvonice stávala kousek níž ve svahu strže v místě dnešní části Na Bahně. Měla zděné stěny z pálených cihel na kamen-

Zvonice v Uherském Hradišti-Mařaticích, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

ném základě a byla krytá šindelovou střechou. Avšak zdivo bylo na počátku třicátých let 20. století již značně popraskané a zdi nachýlené, a proto bylo v roce 1934 rozhodnuto o jejím zbourání. V témže roce vyrostla kousek dál směrem k hlavní silnici nová zděná zvonice, která už využila novodobý materiál. Základy tvoří železobetonový podstavec, na kterém je vyzděn z pálených cihel pravidelný hranol. Půdorysný rozměr je 217×216 cm. Vstup je doplněn žúdem, které následně vyzdobil ornamentem František Procházka. Ve všech stěnách jsou ve zvoniceovém patře prolomeny segmentově zakončené otvory, které jsou doplněny dřevěnými sklápěcími žaluziemi. Stavba je omítnutá vápeno-cementovou omítkou, která je v současnosti žlutá, doplněna lizénami v nároží a šambránami kolem otvoru v šedé barvě, patro je odděleno jednoduchou římsou. Stavbu kryje stanová střecha s námětky, krytá pálenou taškou a zakončená na vrcholu křížem. Zvonice je doplněna okapy a hromosvodem. Na novou zvonici byl přenesen původní zvonek s nápisem: S. Maria, ora pro nobis. A. Stanke, Olomucia. Fusa 1841. (Svatá Maria, oroduj za nás. A. Stanke, Olomouc. Ulit 1841.)

Uherské Hradiště-Míkovic

Dnes již neexistující stavba stávala u hlavní silnice, mezi potůčkem a začátkem Dolního konce u obecního hostince. Dnes je potůček veden kanalizací, někdejší zábradlí mostku přes potůček přestalo plnit účel, lípy kolem zvonice byly vykáceny. Prostranství návsi dostalo odlišný ráz. U zvonice se v dřívějších dobách scházeli mladí chlapci a po večerech zpívali. Po vysvěcení kaple blahoslavené Anežky České v roce 1941 zvonice přestala plnit svou funkci. Zvonice navíc překážela silničnímu provozu, a proto byla stržena. V zadní části zvonice bývala místnost pro obecní radu (v dobách, kdy ještě nebyla budova obecního úřadu), vše se původně vyřizovalo zde nebo v domě starosty. Nacházel se tu později i malý byt. Zvonici se podařilo zachytit pouze na několika foto-

grafích a obrazech, často bývala mylně nazývána kapličkou. Lze uvažovat, že zvonice pocházela z druhé poloviny až konce 18. století. Stavba byla vyzděna z pálených cihel na kamenném základě, celá byla omítnuta a doplněna šambránami a lizénami. Průčelí stavby doplňoval vystouplý zvlněný štít s prolomenou nikou na sošku svatého a přízemní část opticky rozdělovala vystouplá podélná římsa. Čtyřboká zděná věžice měla v každé straně prolomený okenní otvor, který později kryly dřevěné sklápěcí žaluzie.⁸ Zvonice byla zakončena stanovou střechou s malým křížkem na vrcholu, kterou kryla břidlice, obecní místnost měla sedlovou střechu. Do zvonice se vstupovalo z průčelí stavby po několika schodech.⁹

Uherské Hradiště-Věsky

Zděná patrová hranolová zvonice byla postavena v druhé polovině 19. století v horní

Zděná zvonice na návsi v Uherském Hradišti-Věskách, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

části návsi dnes zvané Na Dědině. Půdorys stavby je 262×258 cm, přičemž kamenné základy pod stavbou nesou zdivo z pálených cihel. Nároží stavby je plasticky zvýrazněno lizénami, které jsou spojeny vprostřed obvodovým pásem. V přízemí stavby se nalézají v horní části objektu vstupní dveře, nad kterými se nachází plasticky vystouplý plný oblouk. Tyto plastické oblouky se vyskytují nad všemi prolomenými obdélníkovými okny a segmentovými otvory v patře. Omítka stavby je vápenocementová, natřena žlutou barvou a všechny plastické prvky jsou zvýrazněny bílým olíčením. Horní plasticky zvýrazněná korunová římsa nese stanovou střechu s námětky, která je krytá pálenou taškou bobrovkou s hřebenáči. Vrchol stříšky doplňuje dvouramenný ondřejský kříž. Horní otvory bývaly původně kryté dřevěným mřížováním, které dnes již chybí. Ve zvonici je osazen jeden zvon, který má elektrický pohon, na dvou příčných trámech. Zvonice by si zasloužila citlivou opravu především pláště a výplní horních otvorů.

Uherský Ostroh-Kvačice

Zděná patrová hranolová zvonička z poslední čtvrtiny 19. století je situovaná do centra návsi. Půdorysný rozměr stavby je 310×324 cm a je provedena z pálené cihly na kamenném základě a omítnuta. Její patro je odděleno profilovanou kordonovou římsou, hladké stěny fasády ukončuje profilovaná hlavní římsa. Nad kordonovou římsou je umístěna prosklená, segmentově zakončená nika se soškou Panny Marie. Ve všech stěnách zvonice jsou prolomeny segmentově zakončené otvory, které kryjí dřevěné sklápěcí žaluzie. Nad horní římsou se vypíná stanová stříška s námětky, ze kterého vychází zvoniceový nástavec krytý stanovou střechou. Na vrcholku je vztyčen jednoduchý křížek. Krytinu tvoří glazované bobrovky. Zvonice z Kvačic a Ostrožského Předměstí jsou hodně podobné a lze vidět, že starší stavba z Ostrožského Předměstí sloužila jako předloha pro stavbu této mladší. Vstup

do patrové zvonice je situován z jižní strany, v přízemí se nachází i malý oltář a vstup do patra. Stavba nepostrádá jistou architektonickou úroveň, ale její hodnota byla výrazně snížena nevhodnými úpravami v minulosti. Došlo k dekorativní výmalbě válečkem v interiéru, použití stříkané omítky, odstranění nárožní bosáže či profilace okenních šambrán. Je velká škoda, že stavba ztratila svůj původní ráz, avšak na druhou stranu je záslužné, že se stavba do dnešních dnů zachovala a je vzorně udržována.

Zvonice v horní části návsi v Uherském Ostrohu-Kvačicích, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Uherský Ostroh-Ostrožské Předměstí

Zděná patrová hranolová zvonička ze sedmdesátých let 19. století je situovaná do centra návsi. Půdorysný rozměr stavby je 320×330 cm a je provedena z pálené cihly na kamenném základě a omítnuta. Hmota stavby s okoseným nárožím je v patře oddělena profilovanou kordonovou římsou a korunní

římša je profilovaná. V přízemí jsou umístěny prosklené niky půlkruhově zakončené v plochých šambránách. Na jižní straně v masivní profilované šambráně, která protíná kordonovou římšu, se nachází největší zasklená nika s hlavní soškou Panny Marie. Nad ní jsou v patře umístěny hodiny s ciferníkem. V bočních stěnách zvonice se nacházejí v horní části kruhové otvory s plochými šambránami. Patro je zdobeno svéráznými motivy. V severní protilehlé stěně v přízemí jsou umístěny vstupní dveře, v patře rovněž hodiny s ciferníkem v ploché šambráně. Pod nimi v rámečku nápis: Opraveno L.P. 1912. Zvonicový nástavec nad zděným tělem se stanovou střechou je dřevěný hrázděný a krytý stanovou stříškou s námětky. Krytinu tvoří glazované bobrovky. Vrchol stříšky je zakončen makovicí s křížem. Mapa stabilního katastru z roku 1827 už zachycuje v prostoru návsi objekt, který hmotově i místem odpovídá původní zvonici. Až do roku 1909, kdy byla postavena nová hasičská zbrojnice, byla ke zvonici přistavěna kolna na hasičské nářa-

Zvonce na návsi v Uherském Ostrohu-Ostrožském Předměstí, 2018. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

dí a stříkačku. Dochovaná stavební podoba zvoničky je výsledkem rekonstrukce v roce 1912, kdy ji doplnil svérázovou výzdobou té doby akademický malíř Jano Köhler. Zvonce je osazena historickým barokním skvostem. Zvonem, který je vysoký 72 cm, průměr má 84 cm a váží bezmála půl tuny, vytvořil neznámý zvonář na počátku 17. století. Z nápisu na zvonu lze vyčíst, že byl opraven v roce 1631. Zvon Ondřej byl i s umíráčkem umístěn na zvonici v roce 1881. Po nařízené rekvizici zvonů za první světové války, jíž padly za obětí všechny zvony ve městě, se o záchranu zvonu Ondřeje zasloužil tehdejší starosta Josef Vaculík. Zvonce je památkově chráněná.

Zvoničky v skromné a menší podobě nebo jako součást kaplí a kapliček ve formě zvonicového nástavce můžeme evidovat v Bílovicích-Včelarech, Kněžpoli, Košíkách, Mistřicích, Ořechově, Starém Městě, Sušicích, Šarovech, Topolné, Velehradě a Zlámanci.

Tyto drobné stavby důstojně reprezentují původní lidové stavitelství i v 21. století a zaslouží si naši pozornost a péči i v dalších letech. Všechny uvedené zvonce jsou udržované a citlivě opravené.

Poznámky:

- 1 F r o l e c, Václav. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Blok, 1974, s. 214.
- 2 V a ř e k a, Josef. Zvonička. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 3, [Věcná část, O-Ž]*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 1231–1232.
- 3 K u č a, Karel. *Zvonce českých venkovských kostelů*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1994. xxi–xl.
- 4 V o n d r u š k o v á, Alena a V o n d r u š k a, Vlastimil. *Vesnice*. Praha: Vyšehrad, s. 160. Průvodce českou historií.
- 5 K u č a, Karel. *České, moravské a slezské zvonce*. Praha: Libri, 2001. 379 s.

- 6 P o l á k, Michal a kol. *Nedachlebice dříve a dnes*. Nedachlebice: Petr Brázda ve spolupráci s obcí Nedachlebice, 2009. 216 s.
- 7 N á p l a v a, Milan. Kaple sv. Prokopa ve Stříbrnicích. *Malovaný kraj* 31, 1995, č. 2, s. 17.
- 8 B á č o v á, Marie et al. *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. 147 s. Odborné a metodické publikace; sv. 38.
- 9 I l í k, František. *Míkovice: slovácká dědina*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2009. 143 s.
- Literatura:**
- B á č o v á, Marie et al. *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. 147 s. Odborné a metodické publikace; sv. 38.
- B r o u č e k, Stanislav a J e ř á b e k, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 3 sv.
- D i r l a m, Martin. *Stavební truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2013. 112 s. Stavitel.
- F r o l e c, Václav. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Blok, 1974. 399 s.
- F r o l e c, Václav a V a ř e k a, Josef. *Lidová architektura: encyklopedie*. Praha: Grada, 2007. 427 s.
- H r d o u š e k, Vít. *Lidová architektura jihovýchodní Moravy: obrazový průvodce od Chřibů po Bílé Karpaty, od Břeclavi po Zlín*. Modrá u Uherského Hradiště: Škola vesnice, 2001. 100 s.
- I l í k, František. *Míkovice: slovácká dědina*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2009. 143 s.
- K o u ř i l, Jan a B u b e n, František. *Truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2003. 250 s. Stavitel.
- K o v á ř ů, Věra. *Kamenný dům: (doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2005. 50 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; II. řada – díl III.
- K u č a, Karel. *Zvonice českých venkovských kostelů*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1994. xxi–xl.
- K u č a, Karel. *České, moravské a slezské zvonice*. Praha: Libri, 2001. 379 s.
- K u r i a l, Antonín. *Katalog lidové architektury. Část 1., Okres Gottwaldov*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1978. 77, [1] s.
- K u r i a l, Antonín. *Katalog lidové architektury. Část 5., Okres Uherské Hradiště*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1986. 58 s.
- K u r i a l, Antonín a K o v á ř ů, Věra. *Katalog lidové architektury. Část 7., Okres Hodonín*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2007. 120 s.
- L u n g a, Radek a S o l a ř, Jaroslav. *Kostelní věže a zvonice: kampanologie, navrhování poruchy, rekonstrukce a sanace*. Praha: Grada, 2010. 172 s. Stavitel.
- M á č e l, Otakar a V a j d i š, Jaroslav. *Slovácko: architektonický vývoj vesnice*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958. 236 s. [120] s. obr. příl. Česká architektura. Velká řada; sv. 2.
- M e n c l, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980. 630 s., [32] s. barev. obr. příl.
- N i e d e r l e, Lubor. Ves, obydlí a dvůr. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek II*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 41–96.
- P o l á k, Michal a kol. *Nedachlebice dříve a dnes*. Nedachlebice: Petr Brázda ve spolupráci s obcí Nedachlebice, 2009. 216 s.
- S c h u b e r t, Alfréd. *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2004. 93 s. Odborné a metodické publikace; sv. 29.
- Š i m š a, Martin, K a l á b o v á, Petra a kol. *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy: průvodce muzejní expozicí*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 283 s.
- Š k a b r a d a, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003. 395 s.
- V á c l a v í k, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930. 671 s.
- V o n d r u š k o v á, Alena a V o n d r u š k a, Vlastimil. *Vesnice*. Praha: Vyšehrad, 2014. 199 s. Průvodce českou historií.

PŘIPRAVUJE SE NOVÁ EXPOZICE HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ

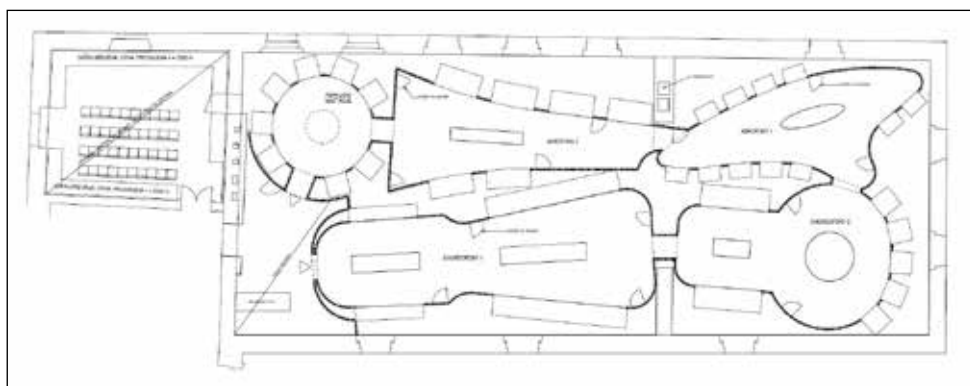
Jiří Höhn, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Výstavní prostory Národního ústavu lidové kultury (NÚLK) ve Strážnici jsou již po mnoho desetiletí úzce spojeny s expozicemi hudebních nástrojů, vycházejícími z bohatého sbírkového fondu instituce a dokládajícími rozsah instrumentáře lidové kultury na území České republiky. Toto spojení není náhodné, neboť první prezentace hudebních nástrojů zde vznikla krátce po založení ústavu v roce 1954 pod názvem *Lidové hudební nástroje v ČSSR* a její existence trvala až do roku 1993, kdy ji nahradila na svou dobu moderní expozice *Nástroje lidové hudby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, jejímž autorem byl Ludvík Kunz.

Během posledních let došlo k úvahám nad možnostmi modernizace stávající expozice, u níž došlo v průběhu let ke zdatnému technologickému překonání. Zároveň vznikl i problém se zakomponováním nových poznatků z oblasti hudební organologie a začleněním ústavem nově získaných přírůstků za posledních dvacet let. Všechny tyto podněty vedly ke zjištění, že nároky kladené na

takovou úzce specializovanou prezentaci naší hudební kultury nelze splnit pouhým kosmetickým zásahem, ale je potřeba vytvořit novou výstavní platformu, zohledňující jak postupně se rozrůstající fond hudebních nástrojů, tak i začleňující výsledky z výzkumů v oblasti hudebních nástrojů.

V roce 2016 proto byla úspěšně podána přihláška v dotačním programu Integrovaný regionální operační program (Výzva č. 21 – Muzea v rámci SC 3.1 IROP) financovaném z Evropského fondu pro regionální rozvoj. Termín zakončení realizace je stanoven na

EVROPSKÁ UNIE
Evropský fond pro regionální rozvoj
Integrovaný regionální operační program

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

prosinec roku 2021. Název projektu i budované expozice je *Hudební nástroje v lidové kultuře*.

Hudební nástroj je specifickým sbírkovým předmětem, který svými vlastnostmi přímo vybízí k aplikaci mnoha různých způsobů prezentace veřejnosti. Běžný způsob expozice hmotných předmětů je tak možné doplnit dalšími moderními technologiemi, jimiž se podtrhnou hlavní funkce hudebního nástroje.

Při přípravě projektu nové expozice bylo potřeba zohlednit několik často i protichůdných faktorů. Mezi rozhodující elementy patří cílení na mladou generaci a tím uchovávat a rozšiřovat povědomí o naší tradiční lidové kultuře, ale zároveň neopomíjet i odbornou veřejnost.

Důležitým záměrem je využití maxima fondů a informací ve vlastnictví ústavu a jejich zveřejnění moderní formou. V současnosti zahrnuje fond hudebních nástrojů více než šest set jednotek, současně NÚLK vlastní také velké množství ikonografického, zvukového a audiovizuálního materiálu. Dalším cílem je také vytvoření platformy pro prezentaci a šíření výsledků výzkumů, které v oblasti lidové kultury nejen ve Strážnici probíhají.

Hudební nástroj je zdrojem zvukového signálu, a proto je nutné tuto sféru dostatečně zohlednit i v rámci expozice. Bez zvukových podkladů je každá hudební expozice jen torzovitá. Stejně jako například pro Smetanovskou výstavu sáhneme po nahrávkách skladatelových skladeb, je i u hudebních nástrojů potřeba nalézt vhodné nahrávky a přiměřeně je prezentovat návštěvníkovi. Jedině tak získá přesnou zvukovou představu o vystaveném exponátu. Ve spojení s vizuálním vjemem jej bude potom moci dostat i do společenského kontextu a identifikovat, případně využít i mimo expozici.

Výsledná podoba expozice vychází z návrhu Ing. arch. Tomáše Kodeta a Ing. arch. Martiny Kodetové. Prostor výstavy je rozdělen na několik intimnějších místností. Každá z místností je zasvěcena určitému typu

hudebního nástroje a jemu je podřízeno její ztvárnění. Lamely místnosti vymezují typický tvar nástroje a návštěvník zažívá pocit, jako by sám vstupoval do jeho nitra, kde vzniká jeho zvuk. Tento pocit je podpořen i volbou materiálu a barvami lamel v jednotlivých místnostech. Do těchto lamelových stěn jsou vloženy vitríny s nástroji.

První dvě místnosti vystavující chordofony jsou vymezeny z přírodních dřevěných lamel. Dřevo mimo svou spřízněnost s materiálem nástrojů přinese do prostoru i svou typickou vůni. První místnost je formovaná do zjednodušeného tvaru jihlavských skřípek a druhá do zjednodušeného tvaru citery. V třetí místnosti, půdorysně formované do tvaru okaríny, budou vystaveny jednodušší aerofony, jako jsou píšťaly, okaríny a harmoniky. Dřevěné lamely jsou nabarveny cihlově červenou barvou. Ve čtvrté místnosti, která má půdorys ve tvaru kónické části trubky, jsou soustředěny složitější aerofony. Poslední místnost, kde jsou soustředěny perkusní nástroje, je půdorysně formovaná do tvaru bubny. Počítá se zabudováním interaktivních panelů jako hlavního zdroje textových, obrazových a zvukových informací pro návštěvníky.

Nedílnou součástí expozice bude i částečně přístupný depozitář, zajišťující vhodné prostředí pro dlouhodobé uložení hudebních nástrojů, a edukační místnost, určená pro pořádání vzdělávacích pořadů.

Přípravné práce na expozici jsou v podstatě ukončeny. V polovině roku 2019 tedy dojde k zahájení stavební fáze. Souběžně s realizací stavby probíhá také konzervace a restaurování exponátů a zpracování zvukových a obrazových materiálů pro potřeby virtuální části expozice. Předpokládáme, že nejpozději v roce 2021 budeme moci návštěvníky uvítat v nově otevřených prostorách zámku ve Strážnici.

Financováno v rámci Integrovaného regionálního operačního programu, 3. Dobrá správa území a zefektivnění veřejných institucí, 21. výzva – Muzea; číslo projektu: CZ.06.3.33/0.0/0.0/16_026/0001705.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE V ROCE 2018

Jan Káčer, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené naplňováním vládního usnesení Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji dlouhodobě přistupuje k realizaci projektů zaměřených na identifikaci a dokumentaci jevů tradiční lidové kultury, vyhlašovaných a preferovaných Ministerstvem kultury ČR.

Ke stěžejním významným projektům poslední doby patří naplnění úkolu v oblasti tradičního lidového stavitelství a architektury, jenž pověřené pracoviště koncepčně dlouhodobě řeší. V roce 2018 byla pozornost věnována distribuci a prezentaci vydané publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko II.*, která vznikla za finančního příspěví Zlínského kraje. Publikace je druhým rozšířeným a aktualizovaným vydáním předchozí verze, vydané v roce 2008 Slováckým muzeem, Zlínským krajem a Národním památkovým ústavem v Kroměříži. Kniha byla distribuována na každý obecní a městský úřad v bývalém okrese Uherské Hradiště a také do obecních a městských knihoven. Vydání rozšířené verze publikace se setkalo s velkým ohlasem u široké veřejnosti, která si v posledních letech více všímá památek lidového stavitelství a snaží se o jejich udržení přímo v terénu.

Práce řešitelského týmu pro lidové stavitelství pokračovala i v roce 2018. Byly stanoveny výzkumné okruhy věnující se dalším vybraným objektům z Uherskohradištska, Zlínska, okresu Hodonín, drobným sakrálním památkám, zvonícím a objektům spojeným s elektrifikací jednotlivých obcí. Výzkum je spojen i s prací s dostupnými archivními dokumenty ve státních okresních archivech. Pro rok 2019 se připravuje odborná spolupráce pro spuštění plošnějšího vý-

zkumu památek lidového stavitelství i v Olomouckém kraji v bývalém okrese Přerov.

Oceňování lidových tvůrců

Každoročně, již od roku 2005, uděluje město Uherské Hradiště titul **nositel Ceny Vladimíra Boučka** jednotlivým osobnostem za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby jako veřejného uznání mistrů lidové umělecké výroby v regionu. V roce 2018 se seznam nositelů tohoto titulu po schválení zastupitelstvem města ze dne 16. dubna 2018 rozšířil o další dvě výrazné osobnosti: **Hana Šubrtová** (*1965) z Břestku za práci s hlínou – tupeská keramika – fajáns. Spolu s ní byla oceněna **Anna Heliová** (*1946) ze Salaše za práci s textiliemi – bílá dírková výšivka. Slavnostní předání Ceny Vladimíra Boučka se uskutečnilo ve velkém sále uherskohradištské Reduty, vůbec poprvé společně s dalším ročníkem titulu **Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje** ve čtvrtek 14. června 2018.

Již posedmé (od roku 2012) oceňoval Zlínský kraj dovednosti tvůrců, kteří zachovávají původní řemeslné postupy, pracují s přírodními materiály, pletivý, dřevem, textílem a jinými přírodninami a svým umem dokáží přetvářet výchozí surovinu v mistrovský řemeslný výrobek. Hostitelské role se ujalo město Uherské Hradiště společně se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti za spolupráce krajského úřadu. Zlínský kraj tak přistoupil ve smyslu usnesení vlády České republiky z roku 2001 k aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury a s respektem k usnesení vlády České republiky z roku 2003 o Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice a v souladu s výzvou UNESCO „Žijící lidské poklady“ k oceňování lidových tvůrců s vědomím

nutnosti podpory uchování a dalšího rozvoje těchto hodnot ve svém regionu. Návrhy na udělení titulu mohou na základě Statutu uveřejněném na internetových stránkách Zlínského kraje a Slováckého muzea od 1. října každého roku do 28. února roku následujícího předkládat vědecké a odborné instituce, muzea, občanská sdružení, jiné neziskové a zájmové organizace, fyzické osoby působící v daném oboru, orgány státní správy a samosprávy. Návrhy musí být v písemné a elektronické formě včetně obrazové dokumentace zaslány Slováckému muzeu, které vypracovává kompletní nominační listy. Ty poté posuzuje jmenovaná odborná komise, kterou svolává předseda Kulturní komise Rady Zlínského kraje, jež svá doporučení na udělení titulu předkládá Radě Zlínského kraje.

A kteří tvůrci byli v roce 2018 navrženi na ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje? Božena Habartová z Uherského Hradiště-Sadů – práce s textiliemi, těžká krojová krejčovina/šití soukenných krojových součástek, Petr a Zlatuše Hejdovi z Hluku – práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasků, Markéta Látalová z Břestu – zvykoslovné pečivo – dekorativní perník zdobený bílou polevou, Marie Pyrchalová ze Zubří – práce s textiliemi – zuberská výšivka, Františka Snopková z Uherského Hradiště – práce s přírodními pletivy, drobná figurální plastika z kukuřičného šustí, Danuše Trtíková ze Zašové – textilní techniky, háčkové kytičky, Marie Vlčková z Uherského Ostrohu – drobné zvykoslovné předměty, kraslice batikované a zelové.

Na základě doporučení Odborné komise pro tradiční lidovou kulturu schválila Rada Zlínského kraje na svém jednání 7. května 2018 udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2018 třem laureátům za dokonalé ovládnutí dovedností, postupu technologie tradiční rukodělné výroby a za předávání těchto zkušeností budoucím generacím. Z rukou náměstků hejtmana Zlínského kraje Ing. Jiřího Sukopa a krajského radního za kulturu, památkovou péči, církev, mládež a sport Mgr. Miro-

slava Kašného převzali titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2018 **Božena Habartová** (*1964) z Uherského Hradiště-Sadů v oboru textilní techniky, těžká krojová krejčovina/šití soukenných krojových součástek, manželé **Petr** (*1970) a **Zlatuše Hejdovi** (*1972) z Hluku v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasků a **Marie Pyrchalová** (*1955) ze Zubří v oboru textilní techniky – zuberská výšivka.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti pověřené Centrem péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje podalo v roce 2018 nominaci manželů **Petra a Zlatuše Hejdových** z Hluku v oboru práce s kůží – výroba krojové obuvi a opasků na titul **Nositel tradice lidových řemesel**, kterou každoročně od roku 2001 uděluje ministr kultury České republiky. Oceněnými pro Zlínský kraj za rok 2018 stala **Lenka Macečková** (*1967) z Nového Hrozenkova za textilní techniky – síťování (necování) – síťovaný čepce a krojové součásti valašského kroje, hotovené touto technologií, **Vladislava Hruběšová** (*1961) z Velkých Karlovic za práci s textiliemi – těžká a lehká krojová krejčovina – šití a zdobení valašských krojů a **Petr Mužík** (*1978) z Velkých Karlovic za práci s kůží a perletí – výroba oděvních doplňků z oblasti Valašska – krpce, opasky, kotule.

Valašský odzemek

Od roku 2014, kdy byl valašský odzemek zapsán na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti soustavně všestranně dokumentuje tento statek a provádí jeho periodickou redokumentaci, vyplývající z pověření regionálního pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji na základě usnesení vlády č. 561/2003 Sb.

V sobotu 30. června 2018 proběhla soutěž ve valašském odzemku a tanci obuškový v rámci Mezinárodního folklorního festivalu Vsetínský krpec ve Vsetíně. Samotná soutěž se uskutečnila v rámci programové na-

bídky festivalu s názvem **Memoriál Dušana Růžičky**. Odzemek je improvizovaný mužský tanec skočného rázu spojený s pasteveckou kulturou karpatského oblouku. Vznikal s doprovodem píšťal a dud (gajd) na pastvě, kdy si pastevci krátili čas a cvičili se v obratnosti. Tančival se také s valaškou. Tuto formu odzemku dnes odlišujeme pod názvem obuškový. Tanec se vyznačuje velkým vnitřním napětím, pravidelným rytmem, avšak stupňujícím se tempem, prudkými a přesnými pohyby, mrštností a až akrobatickou obratností a velkým množstvím figur, které tanečník může kombinovat dle svých fyzických a psychických možností, momentální nálady a improvizčních schopností.

Odzemek začíná skokem na volné prostranství. Bývá zahajován zpěvem písně na uvedený nápěv. Následně se pohyb rozvíjí od sunů a pomalých drobných přízemních figur, přesně rytmicky vyšlapávaných až po charakteristické skoky. V této vrcholné fázi tanečník ukazuje, co dokáže, jak umí zvládnout tělo v tempu, přičemž využívá i akrobatických prvků. Užitím několika rychlých figur při zemi a rázným znamením tanečníka se tanec uzavírá. Snahou každého tanečníka je, aby se jeho tanec odlišoval od jiných interpretů. Každý pracuje s jednotlivými prvky tance sobě vlastním osobitým a neopakovatelným způsobem. Tanec si do dnešních dnů udržel své původní funkce – reprezentační, soutěživou, zábavní a erotickou. Vyjadřuje plně povahu, duševní i fyzický stav tanečnicka, jeho mužnost.

Soutěže v odzemku se zúčastnilo 14 tanečníků a tanci obuškový 11 tanečníků, které hodnotila sedmičlenná porota.

Vítězové finálového kola Memoriálu Dušana Růžičky

Odzemek:

1. Dominik Vrba (Bartošův soubor Zlín)
2. Marek Frňka (FS Jasénka Vsetín)
3. Daniel Preisler (FS Jasénka Vsetín)

Obuškový:

1. Daniel Preisler (FS Jasénka Vsetín)
2. Marek Frňka (FS Jasénka Vsetín)
3. Eda Vlček (Solán, Troják)

Výstava Lidové stavby (ne)známé

Výstava, která proběhla ve velkém sále od 8. listopadu 2018 do 17. února 2019, navázala na dlouholetý projekt Slováckého muzea v Uherském Hradišti Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. Výstava přiblížila základní stavební materiály a technologické postupy, které byly využívány při stavbě jednotlivých objektů a se kterými se můžeme dodnes setkat v terénu. Zaměřila se na opomíjená tradiční řemesla a stavební detaily, kterých si na objektech všímáme méně. Prezentovaná výstava návštěvníkovi přiblížila základní materiály, které se používaly na stavbu (dřevo, kámen, proutí, hlína). Ukázala zednické a tesařské řemeslo, bez kterých by se stavitelství neobešlo, stavební prvky krovů, krytin střech či výtvarného zdobení jednotlivých objektů. Informační panely poskytly přehled jednotlivých typů sídel a staveb. Ty představují stavební charakteristiku jednotlivých okresů Zlínského kraje s nejvýraznějšími památkami lidového stavitelství. Lidové stavby musely především nejlépe uspokojit všechny potřeby svých uživatelů, což odpovídalo jistě průměrné hladině potřeb a myšlení, civilizační, hospodářské a kulturní úrovni obyvatel a jim přizpůsobuje své formy. Vesnické stavení bylo životním prostředím rodiny prostého lidu. Její organizace podléhala změnám, které se svým způsobem musely projevit v uspořádání, velikosti a vybavení obytných prostorů i usedlosti. Při studiu lidového stavitelství je třeba věnovat pozornost i podmínkám, které pro jeho vývoj dávalo geografické prostředí. Nepříznivé geografické podmínky mohly do jisté míry brzdit vývoj předcházejících faktorů a tím negativně, i když nepřímo, ovlivnit vývoj některých forem i celkového utváření vesnické stavby. Na druhé straně

si klimatické poměry často vynucovaly některá zvláštní řešení dispozice a konstrukce, někdy i zvláštním způsobem ovlivnily samotný tvar stavby, který se jim podřídil. Povaha geografického prostředí se projevovala i ve volbě stavebního materiálu. Široký záběr různorodosti lidového stavitelství území Zlínského kraje, kde se střetávají regiony Slovácka, Valašska a Hané, nelze obsáhnout pouze jednou výstavou. Z tohoto důvodu nám praktickou ukázkou názorně představují muzea v přírodě a památky lidového stavitelství v jednotlivých obcích. Recenzi na výstavu napsala PhDr. Ludmila Tarcalová (v tomto ročníku na stranách 70–71).

Doprovodné programy

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje mimo jiné pokračovalo i v roce 2018 v přípravě tvořivých interaktivních programů pro děti i širokou veřejnost, nazvaných **Vaříme v muzeu**, z nichž se v průběhu roku jako první uskutečnil 10. února pořad „*Když myslivec zamíří, jelen je na talíři!*“ Zvěřina byla součástí jídelníčku při výjimečných příležitostech a zejména v rodinách myslivců a majitelů honiteb. Pro svoji specifickou chuť vyžadovaly některé druhy masa zvláštní přípravu, která z uloveného zvířete udělala kulinářský zážitek. Návštěvníci se mohli inspirovat před mysliveckými plesy a bály, jak připravit možnou výhru z tomboly. Únorovým setkáním u muzejní trouby a vaříčů provázel kuchař František Tatařík z Uherského Hradiště-Véseku, který připravil několik pokrmů a dobrot, které možná dnes již nikdo doma běžně nevaří.

První březnová sobota (3. března) v muzeu nesla podtitul „*Jak upravit zvěřinu, naučíte se za vteřinu!*“ V rámci končící výstavy Vládci noci se i tento program zaměřil na zvěřinové speciality. Základním pravidlem je maso předpřipravit, aby z něj zmizely pachy a bylo křehké. Kuchař František Tatařík za asistence Lenky Vlkové z Prakšic a Marty Kondrové z Vlčnova připravil loveckou pašti-

ku, guláš z daňka s chlebem a kýtu z divočáka se šípkovou omáčkou a žampionovým knedlíkem, které ochutnaly desítky návštěvníků.

Programy v muzeu pokračovaly i v sobotu 7. dubna s podtitulem „*Staročeské umění kuchařské, nezůstaniž jen ve vazbě knihářské!*“ Vaření v dubnu bylo inspirováno probíhající výstavou Odborná škola knihvazačská v Uherském Hradišti. Oživeny byly téměř nebo zcela zapomenuté recepty vybrané ze starých kuchařských knih a kuchařek. K ochutnání byl připraven zákusek podle Magdaleny Dobromily Rettigové, která vydala svou první *Domácí kuchařku* v roce 1826, nebo výběr z receptů, které radily *Mladé hospodyňce v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla* (1863), či recept z proslulé kuchařské knihy Marie Sandtnerové (1924). Tyto neznámé kulinářské perličky (trhanec, mandlové suchary, postní topinky) připravila Anna Káčerová z Uherského Hradiště za asistence Jana Káčera z Uherského Hradiště a Marty Kondrové z Vlčnova. Jednalo se o jídla měšťanské kuchyně 19. a 20. století, která nebyla dietní ani laciná ani málo náročná na přípravu, výsledek však stál za to. Souběžně s tradičním vařením jsme připravili knihvazačský workshop. Předem avizovaná byla i možnost svázat si samostatně malou originální kuchařku z muzejních receptářů nebo malou knížku z vlastních listinných materiálů v rukodělném workshopu. Za odborné asistence pracovníků muzea si řada návštěvníků odnášela vkusně svázané domácí kuchařky.

„*Na guláš (ne)volební, do muzea doběhni!*“ Tak zněl podtitul dalšího podzimního programu zaměřeného na vaření v sobotu 6. října 2018, který byl pořádán v rámci oslav Dne Zlínského kraje, umožňující bezplatný vstup do muzeí po celém kraji. Přestože guláš je původem maďarský pokrm z masových kostek v omáčce z cibule kořeněné paprikou, zdomácněl i v kuchyních okolních států. V české kuchyni je guláš doma už několik desítek let a připravuje se v řadě obměn. Původní receptura stavěla na hově-

zím masu, jeho obliba však přinesla i mnoho variant. Návštěvníci ochutnali hovězí guláše a variantu s bramborami od mistra kuchaře Františka Tataříka, který prozradil i to, jak se vaří guláš mexický nebo prezidentský.

První listopadová sobota (3. listopadu) byla věnována svatomartinským specialitám s trefným názvem „*Na Martina husa, bude zamaščená pusa!*“ Návštěvníci si kromě ochutnávek připravených vytříbených pokrmů mohli domů odnést také recepty, podle nichž svatomartinské menu vařily ještě jejich babičky. Ochutnat bylo možné husí kaldoun, játrové knedlíčky, zadělávané husí žaludky, domácí paštiku a pečenou svatomartinskou husu se zelím a knedlíkem. Dříve se zpracovávalo z husy úplně všechno. Dnes už jen vybíráme jednotlivé její části, ale ochutnat husí krev na cibulce se poštěstí málokomu. O své zkušenosti z vaření svátečního jídla a osvědčených rodinných receptů se dělila zkušená kuchařka Anna Káčerová z Uherského Hradiště s desítkami hostů, kteří se samou nedočkavostí řadili před výdejní pult.

První prosincové sobotní dopoledne (1. prosince) nazvané „*To nejlepší cukroví, muzeem dnes zavoní*“ nás přeneslo do ad-

ventní nálady a příjemně naladilo na nadcházející vánoční svátky. Tomu byl přizpůsoben i výběr tradičních receptů pracovníků Slováckého muzea. Vánoční cukroví neodmyslitelně patří k současnému vánočnímu stolu. To nejlepší a osvědčené cukroví ze svých rodinných receptářů vybrali muzejní pracovníci, kteří se touto předvánoční akcí rozloučili s cyklem *Vaříme v muzeu*, který pro vás připravovali celých sedm let. Návštěvníci měli možnost ochutnat cukroví, které připravili Marta Kondrová z Vlčnova, Blanka a Bernard Rašticovi z Uherského Hradiště, Iveta Mátlová z Hluku, Lenka Vlková z Prakšic a Jan Káčer z Uherského Hradiště. V rámci vaření se uskutečnila i komentovaná prohlídka výstavy Vánoční světlo.

Pracovníci muzea ke každému gastronomickému programu připravili malou kuchařku receptů k dané tematicce, kterou si návštěvníci mohli odnést s sebou a podle ní si tradiční recepty připravit doma. Slovácké muzeum rokem 2018 ukončilo cyklus *Vaříme v muzeu* a pro další roky naváže programy zaměřenými na rukodělné techniky pod staronovým názvem *Tvoříme v muzeu*.

VÝBĚROVÝ PŘEHLED PUBLIKACÍ VYDANÝCH V ROCE 2018

BARTOŠÍKOVÁ, Alena. *Balada o Vlčím vrchu.* Vydání první. Brno: Littera, 2018. 239 s. ISBN 978-80-85763-97-3.

Anna odjíždí s rodinou na dovolenou, na rekreační chatu na moravsko-slovenské pomezí. Do tajemného kraje léčitelek, bohyní a bosorek. Těší se, že navštíví zapadlé údolí, v němž v šedesátých letech minulého století učila. Zdánlivě jednoduchý příběh se díky ztvárnění autorkou stává výrazným apelem na nutnost udržovat, rozvíjet a pěstovat trvalé hodnoty mezilidských vztahů.

BENEŠ BUCHLOVAN, Bedřich. *Zajatec Armidy, aneb, Má přemilá krasopaní Knihoslava.* První vydání. Praha: Spolek českých bibliofilů, 2018. 279 s. ISBN 978-80-907186-0-9.

K 110. výročí své existence vydal Spolek českých bibliofilů v Praze jako členskou prémii za rok 2018 Buchlovanovy memoáry. Cyklus kritických statí, přednášek a esejí na bibliofilská témata se tak dočkal svého prvního knižního vydání, které vychází ze strojopisné verze z autorova osobního fondu uloženého ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti. Text přesahuje rámec pamětí, je holdem bibliofilství, popisuje začátky Spolku českých bibliofilů od jeho založení v roce 1908 a dále se věnuje vývoji knihomilského hnutí na Moravě ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

BLAHO, Janko. *Záhorácké pjesničky: súborné vydanie.* Editor Peter Michalovič. Bratislava: Hudobné centrum; Skalica: Záhorské múzeum, 2018. 816 s. ISBN 978-80-89427-33-8.

Nové souborné vydání životního díla slovenského sběratele lidových písní Janko Blahy obsahuje 1224 písní z původních zpěvníků Záhorácké pjesničky vydávaných v letech 1946 až 1986.

BRETFELDOVÁ, Helena. *Zahrady života: moravské židovské hřbitovy ve fotografiích.* Vydání první. [Boskovice]: Albert, 2018. 335 s. ISBN 978-80-7326-297-6.

Obrazová kniha provází po padesáti nejvýznamnějších a historicky nejcenějších židovských hřbitovech, které zůstaly zachovány na území Moravy. Umělecko-dokumentární formou se pokouší reflektovat jak celkové uspořádání staletých pohřebišť, tak i podobu jednotlivých náhrobků i detaily kamenosochařské práce zachycující vývoj pestré symboliky používané pro jejich výzdobu. Nejčastěji používaným symbolům, jejich variabilitě a významu v připomínce života zemřelého v textu epitafu náhrobních kamenů je věnován druhý oddíl knihy; třetí pak stručnými medailony přibližuje historii jednotlivých hřbitovů a náboženských společenstev, která je zřizovala a udržovala často i několik století.

ČINČOVÁ, Yvona. *Zlínsko na cestě od Rakouska-Uherska k samostatnému Československu*. Vydání první. Ve Zlíně: Muzeum jihovýchodní Moravy, 2018. 239 s. ISBN 978-80-87130-45-2.

Jaká byla válečná léta 1914–1918, jaké osudy prožívali odvedení vojáci a jak se proměnil život rodin po jejich odchodu na frontu? Jak se ženy vypořádávaly s každodenními starostmi plynoucími z válečného hospodářství a jak se lišila životní úroveň ve městech a na venkově? Jak válka ovlivnila život dětí, vyučování ve školách a společenský život? Na všechny tyto otázky se snaží autorka odpovědět prostřednictvím zápisů ze školních kronik, vzpomínkových vyprávění vojáků, domácích kronik a archivních materiálů. Obraz doby doplňují unikátní fotografie a předměty dochované v muzejních sbírkách.

DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopanicích*. 2., rozšířené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2018. 155 s. Etnologické materiály; 4. ISBN 978-80-210-8909-9.

Práce vychází z autentických terénních výzkumů z let 1990–1992 dvou posledních žijících bohyní na Žitkově v Bílých Karpatech, které byly původně zpracovány jako diplomová práce. Součástí je i dodatečný výzkum, který autorka provedla několik let po obhajobě diplomové práce, a dva rozhovory s respondenty z let 2013 a 2014. Druhé rozšířené vydání je doplněno ještě v úvodní části o charakteristiku regionu Moravské Kopanice a další poznatky ke studovaným pramenům a literatuře.

Dolní Němčí: vesnice roku 2018 ve Zlínském kraji. Vydání první. [Brno]: pro obec Dolní Němčí vydalo nakladatelství F.R.Z agency, s.r.o., 2018. 215 s. ISBN 978-80-88131-34-2.

Obrazová publikace mapující život v obci Dolní Němčí slovem i obrazem od archeologických nálezů přes školství, kulturní a spolkové dění, život ve farnosti až po výstavbu obce, její proměny a významné události, památky a osobnosti.

DOSKOČIL, Leoš. *Ztracená tvář Podluží: Tvrdonice a Kostice*. Tvrdonice: Okrašlovací spolek, 2018. 351 s. ISBN 978-80-87954-10-2.

Publikace představuje obrazové materiály od konce 19. století do osmdesátých let minulého století, které se týkají Tvrdonic a Kostic. Jedná se o snímky ze sbírek institucí i soukromých archivů. Řada unikátních fotografií odkrývá obraz dávno zapomenuté tváře Podluží od architektury až po obyčje a lidový kraj.

HANÁKOVÁ, Petra. *Léčivé stromy: receptář*. 1. vydání. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvková organizace, 2018. 32 s. ISBN 978-80-87130-44-5.

Katalog ke stejnojmenné výstavě seznamuje s vybranými typy léčivých stromů, uvádí jejich využití spolu s recepty na domácí léčebné přípravky.

HLAVÁČEK, Jiří, ed. a BORTLOVÁ, Hana, ed. *Mezi státním plánem a badatelskou svobodou: československá etnografie a folkloristika ve vzpomínkách pamětníků.* Vydání první. Praha: Academia, 2018. 323 s., 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. Paměť; sv. 101. ISBN 978-80-200-2859-4.

Kniha rozhovorů se zástupci tří generací českých etnografů a folkloristů, kteří reprezentují různé oblasti bádání. Vzpomínková interview reflektují rozličná témata související s vývojem disciplíny před rokem 1989. Publikace obsahuje vybrané redigované pasáže z rukopisu pamětí Antonína Robka, které se vztahují k problematice české etnografie a folkloristiky.

HÖHN, Jiří. *Hudební nástroje. IX., 3. část, Citera a kobza: (odborná publikace s přílohou filmového dokumentu).* 1. vydání. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. 111 s. + DVD. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; I. řada, díl IX. ISBN 978-80-88107-27-9.

Další díl edice zaměřuje pozornost na strunné trsací hudební nástroje opatřené ozvučným korpusem, přičemž struny nejsou vedeny nad krkem. Cílem je zdokumentovat a zrekonstruovat způsob stavby hudebních nástrojů – citory a kobzy – a současně poskytnout odpovědi na otázky spojené s konstrukčními charakteristikami. Součástí publikace je jako příloha uveden filmový dokument, v němž je zachycena stavba tří nástrojů – dlabaná kobza, lepená kobza a citera.

HŮRKOVÁ, Ludmila, ed. a MEZIHORÁKOVÁ, Klára, ed. *Proměny venkovské architektury s důrazem na vývoj v 19. a 20. století. I., (Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Zlínský kraj a kraj Vysočina).* Vydání první. Praha: Artefactum, 2018. 311 s. ISBN 978-80-88283-14-0.

Práce je věnována vývoji venkovského stavitelství v pěti správních krajích rozkládajících se z větší části na území Moravy a Slezska. Soustředí se zejména na období 19. a 20. století ve srovnání se současným stavem. Přináší možnost pohlédnout na architekturu moravského a slezského venkova z jiného, méně obvyklého úhlu.

HUDEČEK, Miroslav. *Škola v Blatnici a Blatničce. Blatnička: vlastním nákladem, 2018.* 358 s.

Na základě archivních materiálů autor seznamuje s historií školy v Blatnici a Blatničce. Publikace obsahuje jak soupisy žáků jednotlivých ročníků z let 1813–2017, tak stručné životopisy ředitelů a pedagogů.

CHLUPOVÁ, Radka a KUBÍČEK, Jaromír. *Zvláštní vydání: žurnalistika v srpnu 1968 v moravských krajích.* Brno: Moravská zemská knihovna, 2018. 677 s. ISBN 978-80-7051-236-4.

Dokumentární publikace mapující denní tisk informující o okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Zvláštní pozornost je věnována zvláštním vydáním, která byla vydávána redakcemi ústředních, krajských, okresních i závodních novin v celé republice.

ILÍK, František. *Otakar Machálek, Otma a Mařatice: Otma: 1938–2018.* Vydání první. Uherské Hradiště: František H. Ilík, 2018. 63 s. ISBN 978-80-906114-6-7.

Seznámení s životem uherskohradištského podnikatele Otakara Machálka a jeho firmou OTMA. Na základě archivních materiálů představuje osudy celé rodiny i vývoj a rozvoj konzervátorské firmy, která funguje dodnes.

ILÍK, František Holmes. *Slovník nářečí obcí regionu Dolního Poolšaví: Kunovic, Míkovic, Podolí, Popovic, Sadů (Derfle) a Věsek. Druhé doplněné vydání.* [Uherské Hradiště]: Nakladatelství Jiří Jilík - Veligrad, 2018. 231 s.

Druhé doplněné vydání slovníku obsahujícího několik tisíc nářečních výrazů doprovází vtipné kresby malíře Moarcha Eveny.

IVANIČ, Peter a kol. *Cyrilometodějská tradice v novodobých československých dějinách.* 1. vydání. Zlín: Sdružení Evropská kulturní stezka sv. Cyrila a Metoděje, z.s.p.o., 2018. 148 s. ISBN 978-80-270-5024-6.

Cyrilometodějská misie byla zásadním mezníkem v dějinách slovanských zemí. Poslání sv. Cyrila a Metoděje je stálým zdrojem diskuzí v pluralitní Evropě. Autoři monografie na základě interdisciplinárního výzkumu přibližují cyrilometodějskou tradici v novodobých československých dějinách.

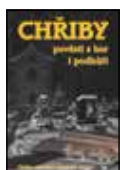
JANČÁŘ, Radek. *Zapomenutí synové našich krajů.* První vydání. Uherské Hradiště: Ottobre 12, 2018. 145 s. ISBN 978-80-86528-63-2.

Monografie představuje šest příběhů dnes již zapomenutých hrdinů ze Slovácka, které spojil tragický osud a také fakt, že události s nimi spjaté už téměř zmizely z paměti nás žijících. Dnes neznámí muži bojovali v bitvách druhé poloviny 19. století, v obou světových válkách i legiích, účastnili se protifašistického odboje a podepsala se na nich vláda komunismu.

JANIŠ, Dalibor a kol. *Hrady Zlínského kraje.* Vydání první. Lukov: Spolek přátel hradu Lukova, 2018. 333 s. ISBN 978-80-905794-4-6.

Kniha je pokusem o souhrnné zpracování dané problematiky na základě starších i novějších výzkumů uskutečněných členy autorského kolektivu. Kniha v mnohém navazuje na průkopnickou práci zlínského archeologa PhDr. Jiřího Kohoutka, CSc., který se prakticky celým svým profesním životem zabýval problematikou opevněných sídel na Moravě.

JILÍK, Jiří, ed. *Chřiby: pověsti z hor i podhůří.* První vydání. Boršice: Buchlov, 2018. 96 s. Chřiby záhadné a mytické; sv. 13. ISBN 978-80-906524-5-3.

Antologie pověstí o Chřibech, které byly již dříve publikované. Autoři publikace soustředili svůj zájem na ty, jejichž zásluhou pověsti žijí – regionální historiky, muzejníky, spisovatele, kteří lidová vyprávění vyslechli, zaznamenali, upravili a připravili je tak pro tištěné vydání. Pověsti jsou ponechány bez jazykových úprav, aby si čtenář mohl vychutnat přívětivě archaický jazyk prvních sběratelů. Nedílnou součástí publikace jsou fotografie, které zavedou čtenáře do míst, kde se příběhy odehrávají.

JILÍK, Jiří a ŽIŽLAVSKÝ, Bořek. *Zapomenuté příběhy slováckého Dolňácka*. První vydání. Praha: Regia, 2018. 231 s. Tajemné stezky. ISBN 978-80-87866-35-1.

Soubor příběhů a legend z oblasti Dolňácka. Autoři vybrali místa opředená tajemstvím od Jarošova po proudu Baťova kanálu přes místa, kudy kráčeli věrozvěsti – Boršice, Polešovice, Zlechov, Tupesy a Nedakonice, kolem Uherského Hradiště, Kunovic, Uherského Ostrohu, Veselí nad Moravou až po Moravskou Saharu ke Kyjovu.

KMOCH, Pavel. *Operace Anthropoid: Epilog: atentát na Reinharda Heydricha ve světle dobových pramenů*. Vydání první. Praha: Academia, 2018. 267 s. 1938-1953; svazek 13. ISBN 978-80-200-2869-3.

Knihla shrnuje aktuální znalosti o operaci Anthropoid, atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Staví do rozporu „obecné povědomí“, založené na filmech a populární literatuře, a informace vyplývající z dobových pramenů. Autor se zabývá nejen samotným provedením atentátu, ale i jeho politickými souvislostmi v kontextu doby.

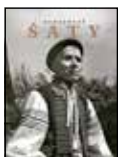
KOLBINGER, Dalibor. *Východní Kroměřížsko v době římské a stěhování národů: příspěvek k historii archeologického bádání v regionu východního Kroměřížska*. 1. vydání. Holešov: Město Holešov, 2018. 72 s. Knihovnička Holešovska; 34. svazek. ISBN 978-80-270-4543-3.

Prostřednictvím příběhů konkrétních osob, jejichž koníčkem, v novější době i povoláním, se stala archeologie, objasňuje fakta archeologického bádání v určeném regionu. Autor zmiňuje první amatérské průkopníky archeologie v regionu.

Krajem Veligradu: sborník velehradský. Buchlovice: Historická společnost Starý Velehrad, 2018. Sborník velehradský. 80 s. ISBN 978-80-86157-48-1.

Dvě čísla sborníku se věnují regionálním dějinám – seznamují s lidovým oděvem v podhůří Chřibů, rotundami na Velké Moravě, archeologickými výzkumy a nálezy. Přináší medailony vybraných osobností, představují památky v regionu i příběhy a vyprávění.

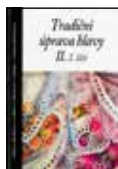
KŘÍŽKOVÁ, Eliška et al. *Hrozenké šaty*. Vydání 1. Ve Starém Hrozenkově: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopic, o.p.s., 2018. 159 s. ISBN 978-80-270-4094-0.

Monografie zabývající se popisem a historickým vývojem lidového oděvu zachycuje jeho podobu dochovanou do současnosti. Značná část publikace se věnuje kopanické výšivce, jejím jednotlivým prvkům i celým vzorům. Kniha je doplněna dobovými fotografiemi, detailními záběry výšivek či jednotlivých součástí lidového oděvu. Součástí publikace je rovněž rozsáhlý vzorník, který zachycuje základní prvky kopanické výšivky.

KUKULKA, Josef. *Pod doškovými střechami: kulturně historické obrázky ze slováckého Vlčnova.* 2. vydání. Vlčnov: Klub sportu a kultury, 2018. 103 s. ISBN 978-80-270-4801-4.

Druhé vydání souboru kulturních a národopisných obrázků vlčnovského učitele a kronikáře Josefa Kukulky vydané u příležitosti jeho nedožitých 105. narozenin. Publikace je doplněna nejen bibliografickým soupisem autorových publikačních aktivit, ale také četnými dobovými fotografiemi.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Tradiční úprava hlavy: (odborná publikace s přílohou filmového dokumentu). II., 2. část, Účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách.* 1. vydání. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. 111 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. III. řada, Tradiční postupy lidového odívání. ISBN 978-80-88107-26-2.

Publikace se věnuje výzkumu a dokumentaci tradiční úpravy ženské hlavy na území Čech, zejména v oblastech, kde jsou doloženy výrazné formy pokrývek hlavy ženských krojů. Součástí publikace je filmový dokument na DVD, do kterého se podařilo získat řadu znalců reálných postupů úvazů a čepení, a to nejen v oblastech se zachovalou krojovou tradicí, ale také díky národopisné práci i v oblastech, kde byl lidový oděv odložen před více než sto lety.

MALÍK, František. *O břeštěckých pokrývačích.* Břestek: vydal autor, 2018. 140 s. „...ať to víte taky...“; svazek 10.

O Břestku se často mluvilo jako o dědině pokrývačů. Žije zde mnoho rodin, kde se toto řemeslo předávalo z generace na generaci. Autor informace sbíral více jak dvacet let a předkládá čtenářům seznam břeštěckých pokrývačů od roku 1857 až dodnes. Soupisy doprovází četné fotografie.

MALÍK, František. *Vrátí se?: Břestek a válka 1914–1918.* Břestek: vydal autor, 2018. 108 s. „...ať to víte taky...“; svazek 11.

Na faktech a materiálech, které autor sesbíral, chce mladé generaci připomenout, jak se první světová válka dotkla obce Břestek, kolik osudů ovlivnila, kolik smutku a bolesti přinesla do rodin sousedů. Ústředním motivem knihy se stal pomník padlých se soupisem padlých. Na základě záznamů z matrik civilních i vojenských autor představuje jednotlivé padlé vojáky z pomníku. Pozornost dále věnuje legionářům z Břestku.

MALÍŘ, Jiří a ŘEPA, Milan. *Dějiny Moravy. Díl 3/2, Morava na cestě k občanské společnosti.* V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 2018. 335 s. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid; svazek 8. ISBN 978-80-7275-105-1.

Závěrečný svazek souborného díla mapujícího dějiny Moravy se zaměřuje na politické dějiny – události a procesy, zejména v letech 1848–1918.

MÉHEŠOVÁ, Olga. *Kornelie Němečková: vystřihovánky, podmalby, tapiserie.* Vsetín: Muzeum regionu Valašsko, 2018. 62 s. ISBN 978-80-87614-55-6.

Brožura mapující život a dílo vsetínské rodačky Kornelie Němečkové, která je považována za českou ikonu papírových vystřihovánek. Celý svůj tvůrčí život zasvětila této specifické výtvarné technice, kterou přejala z lidové tvorby. Do povědomí veřejnosti se dostala zásluhou figurky krojované dívky ze znělky populárního televizního pořadu pro děti – Zpívánky.

MITÁČEK, Jiří a kol. *Kunovice I. a II.* Kunovice: Město Kunovice, 2018. 2 svazky. ISBN 978-80-907393-0-7.

Dvousvazková publikace mapující dějiny Kunovic, přírodu a krajinu. Druhý díl je pak věnován životu města – farnosti, stavebním a uměleckým památkám, obyčejovým slavnostem, lidovému oděvu, tradicím a v neposlední řadě Kunovicím v literatuře, výtvarném umění a filmu.

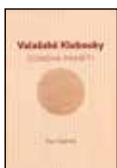
Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018. Kroměříž: Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně – Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018. 327 s. ISBN 978-80-86759-10-4.

Soubor příspěvků z odborné konference věnovaný dějinám a důsledkům 170. výročí Ústavodárného říšského sněmu, který se konal v Kroměříži v říjnu 1848 až březnu 1849. Druhá část statí je zaměřena na další období vývoje společnosti na Moravě do vzniku samostatného Československa v říjnu 1918.

NADACE MORAVSKÉ SLOVÁCKO. *Sborník povídek v rámci soutěže k výstavě Les a myslivost v dílech malířů 19. a 20. století.* Uherské Hradiště: Galerie Joži Uprky, 2018. 18 s.

Obsahem brožury je šest povídek, které byly vydány v rámci stejnojmenné soutěže. Tato byla určena těm, jimž se les a myslivost staly inspirací k literárnímu vyjádření, podobně jako inspirovaly malíře k výtvarnému vyjádření.

ODEHNAL, Petr. *Valašské Klobouky: osnova paměti.* Vydání první. Valašské Klobouky: město Valašské Klobouky, 2018. 604 s. ISBN 978-80-906836-1-7.

Kniha je rozvržena do sedmi kapitol, z nichž prvních šest tvoří fenomény, které jsou nejcharakterističtějšími momenty dějin Valašských Klobouk a které jsou uchopeny v širším kontextu. Středověké městečko a raněnovověké město na moravsko-uherském pomezí, válečné události 17. a počátku 18. století, kloboucké soukenictví, Klobouky jako ambiciózní sídlo okresu v letech 1850 až 1918 a v neposlední řadě dvě mimořádné osobnosti – malíř Bohumír Lindauer a především pak architekt Huber Gessner. Knihu uzavírá odlišně pojatá kapitola s příběhy z let 1918 až 1989.

PAPRČKA, Milan a kol. *Uherskohradištsko z nebe = Uherské Hradiště Region from heaven.* 1. vydání. Zlín: CBS Nakladatelství s.r.o., 2018. 126 s. Česko z nebe. ISBN 978-80-88259-07-7.

Prostřednictvím leteckých snímků jsou představena jednotlivá města a obce Uherskohradištska včetně vybraných přírodních zajímavostí.

PAVLIŇÁK, Petr. *Strážnice a výtvarné umění. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 2018. 221 s. ISBN 978-80-86171-44-9.*

Strážnický rodák PhDr. Petr Pavliňák mapuje vývoj výtvarného umění Strážnice a strážnického regionu – architektury, sochařství, malířství a dalších oborů – od nejstarších dob až po současnost. Kniha obsahuje barevné obrazové přílohy a slovník autorů.

PETŘÍČKOVÁ, Kristýna. *Tradiční lidový oděv v Blatničce a Blatnici pod Sv. Antonínkem na Uherskoostrožsku.* 1. vydání. Ve Zlíně: Univerzita Tomáše Bati, 2018. 329 s. ISBN 978-80-7454-817-8.

Komplexně pojaté dílo zaměřené na tradiční oděv seznamuje s jednotlivými druhy a vývojovými variantami kroje mužského, ženského a dětského. Rozvádí skladbu jednotlivých typů krojových součástek a definuje účel a příležitost k jejich nošení. Součástí publikace je fotograficky doložený přehled variant krojových druhů, jež se v Blatničce a Blatnici pod Svatým Antonínkem vyskytovaly od konce 19. století napříč svým vývojem až do současnosti. V publikaci je věnována pozornost také výšivce na výřez včetně metodického návodu k jejímu zhotovení. Jedna z kapitol je věnována historické rekonstrukci blatnického kroje coby metody zkoumání tradičního oděvu.

PEŠLOVÁ, Lucie a SYSLOVÁ, Veronika. *Rodina hraběte Leopolda II. Berchtolda na cestách.* Vydání první. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2018. 78 s. ISBN 978-80-906899-7-8.

Publikace se zabývá cestovatelskými aktivitami rodiny motivovanými službou Leopolda II. Berchtolda v diplomacii, správou majetku, rodinnými vztahy, cestami za zdravím a dalšími důvody. Cesty byly rekonstruovány na základě deníků jeho manželky a dle fotodokumentace pořizované převážně samotnou rodinou, a to v období od roku 1893 do roku 1918.

POLÁKOVÁ, Miroslava. *Měli odvahu žít: odboj na Uherskobrodsku v letech 1939-1945.* 1. vydání. Praha: Academia, 2018. 2 svazky (1249 s.). 1938-1953; svazek 15. ISBN 978-80-200-2832-7.

Kniha je výsledkem téměř třicetiletého vědeckého úsilí, se kterým se autorka věnovala získávání primárních pramenů k problematice odboje v politickém okrese Uherský Brod v letech 1939 až 1945. Doposud komplexně nezpracované téma je rozděleno podle časového sledu do 6 kapitol a svým rozsahem dosahuje téměř 800 stran. Vedle archivních materiálů kniha vychází i z ústních výpovědí více než 140 osob a svým obsahem je plně začleněna do celoprotektorátního dění. Doplňena je tabulkami a četnými fotografiemi.

POPELKA, Pavel. *Než vyměnili zámky, aneb, Historiky pikantní, mrazivé i jurodivé.* Vydání první. Boskovice: Albert, 2018. 316 s. ISBN 978-80-7326-294-5.

Autorovy vzpomínky na 41 let práce v Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, která mu byla koníčkem. Seznamuje se zajímavými osobnostmi i kolegy, s jejichž pomocí realizoval mnohé nápady i velké projekty.

Richard Jeřábek (1931–2006). Vydání první. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. 78 s. Bibliografická příloha Národopisné revue; č. 32. ISBN 978-80-88107-24-8.

Souborná personální bibliografie navazuje na předchozí dílčí bibliografické soupisy publikované jednak v roce 1991 jako Bibliografická příloha Národopisné revue (příloha č. 2; zahrnuje práce vydané do roku 1991), jednak v letech 2001 a 2006 na stránkách Národopisného věstníku (za léta 1991–2006). Ve všech třech případech byl jejich sestavovatelem přímo autor. Bibliografie reviduje jednotlivé záznamy, opravuje a doplňuje předchozí soupisy, stává se tak souhrnem pokrývajícím vědeckou a zčásti i odborně-popularizační publikační činnost Richarda Jeřábka.

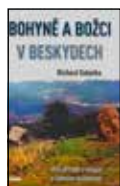
SEVERIN, Jiří. *Mudrování národu moravského.* Vydání první. [Uherské Hradiště]: Ottobře 12, 2018. 91 s. ISBN 978-80-86528-64-9.

Sbírka krátkých příběhů a mouder sesbíraná při mudrování a rozjímání ve vinných sklípčích, v hospodách u piva nebo rodinných setkáních. Kniha je doplněna aforismy, výroky z dílny mistra Targuse a slovníčkem vybraných osobností.

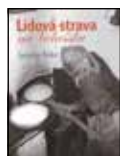
SLAVÍČEK, Jaromír. *Bílé Karpaty – rozhledy. 1. vydání.* Uherský Brod: ELTISK, 2018. 111 s. ISBN 978-80-88116-81-3.

Autorovou snahou je zachytit a popsat, co pozoruhodného lze spatřit z významnějších vrcholů Bílých Karpat.

SOBOTKA, Richard. *Bohyně a božci v Beskydech: síla přírody a magie v lidovém léčitelství.* [Libeznice]: Víkend, 2018. 191 s. ISBN 978-80-7433-242-5.

Přírodní léčba byla od pradávna součástí lidské existence. Když nepomohly léčivé byliny, přišla na řadu magie božců, bohyň, kouzelníků a čarodějů s čary a zaříkáváním, s okuřováním, prapodivnými lektvary a nesrozumitelným mumláním modliteb, proseb i zaklínáním. Když ani to nepomohlo a vyložené karty napověděly, že chorý už nebude dlouho po zeleném trávničku šlapat, pak zpravidla nastupoval se svým uměním studovaný doktor, mnohdy příliš pozdě. Od chorých a těch nejpotřebnějších kdesi na horských samotách byli lékaři zpravidla daleko a horalé na zaplacení doktorské rady a léků beztak peníze neměli. Většinou si pomáhali sami. Léčili se, jak to šlo a také podle toho, co jim zůstalo v paměti po předcích...

ŠTIKA, Jaroslav. *Lidová strava na Valašsku. Třetí, doplněné vydání.* Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2018. 231 s. ISBN 978-80-87210-66-6.

Třetí, doplněné vydání o valašském stravování, stolování, přípravě jídel a jídelníčku, o jeho proměně v toku času; o životě rodiny a o hospodyně. Pojednání o Valašsku a Valaších, o jejich životospřáve, názorech a obyčejích.

TOMEČEK, Radek. *Uherský Brod 1918–1938*. Vydání první. V Uherském Brodě: Muzeum Jana Amose Komenského, 2018. 127 s. ISBN 978-80-907125-0-8.

Obrazová publikace zachycující život obyvatel v Uherském Brodě v období let 1918–1938. Mimo odborný text je kniha doplněna řadou citací z dobových písemných pramenů – obecních, školních a farních kronik a osobních písemných vzpomínek obyvatel regionu.

VAĎUROVÁ, Dagmar, ed. *Životy provoněné knihami: 19+1 příběh čtenářů z Uherského Hradiště a okolí*. Vydání první. [Uherské Hradiště]: Spolek přátel literatury a Knihovny Bedřicha Beneše Buchlovana, 2018. 147 s. ISBN 978-80-903098-8-3.

Soubor čtenářských biografii zaznamenaných z ústního vyprávění. Kniha je různorodou paletou vypravěčů a jejich osudů, které se netýkají pouze literatury nebo knihovny, ale mají kulturní, společenský a také místopisný přesah až do poloviny minulého století nejenom v uherskohradištském regionu. Dvě desítky vypravěčů pochází z rozdílných rodinných poměrů, liší se věkem, pohlavím i profesemi a jediné, co je spojuje, je osudové souznění se čtením.

ZÁMEČNÍČEK, Karel a VYMAZAL, Vincenc. *Deník partyzána: z deníku Vincence Vymazala, člena partyzánského oddílu Olga v Chříbech v roce 1945*. Olomouc: Poznání, 2018. 148 s. ISBN 978-80-87419-74-8.

Válečný příběh mladého chlapce původem z Roštína, vesnice v podhůří Chříbů, který se po útěku z pracovního nasazení v Říši dva a půl roku skrýval a poslední dva měsíce války prožil v bojích jako řádný člen partyzánského oddílu Olga. Kniha vznikla na základě osobního deníku, ve kterém Vincenc Vymazal zaznamenával své zkušenosti z válečných let.

ZEMEK, Petr (ses.). *Comenius Known and Unknown / Komenský známý neznámý*. Vydání první. Uherský Brod: Muzeum Jana Amose Komenského, 2018. 143 s. ISBN 978-80-907125-1-5.

Dvojjazyčná kniha je určena široké veřejnosti pro základní orientaci v Komenského myšlenkovém světě. Opírá se převážně o již publikovaná systematická pojednání zaslužilých komeniologů, zvláště Jana Kumpery, Pavla Flosse, Amedeo Molnára a Noemi Rejchrtové či Dagmar Čapkové a osměluje se být podnětem k poučené četbě vlastních Komenského děl.

ŽIŽLAŤSKÝ, Bořek. *Buchlov: historie a příběhy hradu*. Druhé upravené vydání. Boršice: Buchlov, 2018. 190 s. Chříby záhadné a mytické; sv. 12. ISBN 978-80-906524-4-6.

Druhé, upravené vydání doplněné o některé nové poznatky seznamuje s bohatou a trochu i tajemnou historií hradu.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2018

HLAVNÍ BUDOVA

Velký sál

Vládci noci	7. 12. 2017 – 4. 3. 2018
Pivo a tabáček: 330 let od založení Jarošovského pivovaru	26. 4. – 23. 9. 2018
Lidové stavby (ne)známé	8. 11. 2018 – 17. 2. 2019

Malý sál

Výstava Slovácka 1937	16. 11. 2017 – 4. 2. 2018
Odborná škola knihvazačská v Uherském Hradišti	1. 3. – 3. 6. 2018
Bergman 100	19. 6. – 9. 9. 2018
Vánoční světlo	4. 10. 2018 – 27. 1. 2019

Přísálí

Nálezy ze ZUŠky	11. 1. – 21. 1. 2018
-----------------	----------------------

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Přízemní sál

Mateusz Dworski, Oživený (ne)oživený / sochy, plakety, kresby	26. 10. 2017 – 7. 1. 2018
Jaroslav Kovanda / Obrazy a sochy	8. 2. – 8. 4. 2018
Josef Beran, Jaroslav Hrabec, Jaroslav Melichárek / Obrazy pro potěšení	10. 5. – 8. 7. 2018
Friedrich Wilhelm Murnau – Soukromé fotografie	26. 7. – 9. 9. 2018
Jaroslav Blažek / výběr z tvorby	25. 10. 2018 – 6. 1. 2019

Velký sál

Jiří Karel Heřman (1892–1969) / Ateliér plný pohody	26. 10. 2017 – 7. 1. 2018
Josef Mžyk / Ohlédnutí	8. 2. – 8. 4. 2018
Tyjátr je když...	10. 5. – 8. 7. 2018
František Chrástek. Fragmenty. In / out	26. 7. – 9. 9. 2018
O čem si rozprává Česko, Slovensko, Morava	25. 10. 2018 – 6. 1. 2019

Malý sál

Jiří Karel Heřman (1892–1969) / Ateliér plný pohody	26. 10. 2017 – 7. 1. 2018
Josef Mžyk / Ohlédnutí	8. 2. – 8. 4. 2018
Tyjátr je když...	10. 5. – 8. 7. 2018
František Chrástek. Fragmenty. In / out	26. 7. – 9. 9. 2018
O čem si rozprává Česko, Slovensko, Morava	25. 10. 2018 – 6. 1. 2019

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vampyrismus	1. 1. – 31. 12. 2018
Makedonie – Putování (nejen) po stopách Sedmipočtníků	9. 10. 2017 – 1. 4. 2018
Srbské kláštery UNESCO	31. 5. – 2. 9. 2018
Putování dějinami s Cyrilem a Metodějem	6. 9. – 30. 9. 2018
Putování dějinami s Cyrilem a Metodějem	22. 11. 2018 – 28. 2. 2019

VÝSTAVY MIMO PROSTORY MUZEA

Cyrlometodějský Velehrad	22. 3. 2017 – 15. 2. 2018
<i>Památníku písemnictví na Moravě, Rajhrad</i>	
Cyrlometodějský Velehrad	7. 4. – 30. 9. 2018
<i>Zámek Chropyně</i>	
Slavnosti na Slovácku objektivem JUDr. Alexandra Tobka	25. 5. – 12. 8. 2018
<i>Galerie na měšťance, Vlčnov</i>	
Návraty Jaroslava Kovandy / obrazy a sochy	13. 4. – 3. 5. 2018
<i>Galerie Q, Uherský Brod</i>	
Uherské Hradiště v době první republiky	18. 6. 2018 – 31. 8. 2019
<i>Jezuitská kolej Uh. Hradiště</i>	
Proměny Slovácka 1918-2018	28. 6. – 10. 9. 2018
<i>kavárna Cafe 21, Uherské Hradiště</i>	
Odlitky pro krásu i užitek	5. 9. – 9. 9. 2018
/ Otmar a Ondřej Olivovi, Zdeněk Tománek a Jiří Vlach	
<i>Alucast, Tupesy</i>	
Jaroslav Němec. Muž, který se neztratil	20. 10. 2018 – 31. 12. 2019
<i>Obec Ořechov</i>	
Zima na Slovácku	30. 11. 2018 – 13. 1. 2019
<i>Městské muzeum a galerie Břeclav</i>	

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ A CD SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

MONOGRAFIE

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran

ISBN 80-85048-39-6

C e n a: 69 Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 1999

Rozsah: 107 stran

ISBN 80-861185-05-2

C e n a: 46 Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: Ivo Frolec

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2000

Rozsah: 152 stran

ISBN 80-86185-09-5

C e n a: 161 Kč

GALUŠKA, Luděk; VAŠKOVÝCH, Miroslav a MENOŠKOVÁ, Dana.

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2016

Rozsah: 167 stran

ISBN 978-80-87671-29-0

C e n a: 180 Kč

ŠTAJNOCHR, Vítězslav.

PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2000

Rozsah: 326 stran, 298 obr.

ISBN 80-86185-10-9

C e n a: 403 Kč

ČOUPKOVÁ, Magdalena.

NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA

Vydal: Státní okresní archiv a Slovákcké muzeum v roce 2001

Rozsah: 159 stran

ISBN 80-86185-16-8

C e n a: 58 Kč

Kolektiv autorů.

LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – VSETÍNSKO

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2010 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Mgr. Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 199 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-92-7

C e n a: 0 Kč

Kolektiv autorů. LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – KROMĚŘÍŽSKO

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2011 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Mgr. Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 247 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-96-5

C e n a: 0 Kč

PROTI PROUDU ČASU: 100: [1914-2014].

Obrazová publikace vydaná u příležitosti 100. výročí založení Slováckého muzea provází dějinami muzea i města Uherské Hradiště.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 199 stran, barevné a černobílé obrázky

ISBN 978-80-87671-17-7

C e n a: 250 Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga et al.

LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ: ZLÍNSKÝ KRAJ - UHERSKO-HRADIŠŤSKO II.

Druhé rozšířené vydání.

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a Zlínský kraj v roce 2017

Rozsah: 299 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-32-0

C e n a: 0 Kč

KATALOGY K VÝSTAVÁM

ŠTAJNOCHR, Vítězslav. **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

Vydal: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2005

Rozsah: 99 stran

ISBN 80-86185-44-3

C e n a: 253 Kč

TARCALOVÁ, Ludmila. **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006

Rozsah: 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 40 Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga; HABARTOVÁ, Romana a KONĐROVÁ, Marta.

KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006

Rozsah: brožura (46 stran, barev. il.) + 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 80 Kč

HABARTOVÁ, Romana.

LIDOVÍ MALÍŘI RODU HÁNŮ Z BLATNICE POD SVATÝM ANTONÍNEM. AJ, TO SŮ MALÉŘI OD BOHA SAMÉHO

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2007

Rozsah: 245 stran

ISBN 978-80-86185-59-0

C e n a: 345 Kč

FROLCOVÁ, Milada a PELIKÁN, Jaroslav.

MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LITÉ MEDAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY. UHERSKÉ HRADIŠTĚ 1988–2009

Katalog je obrazovým ohlédnutím za deseti ročníky sympozia lité medaile.

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2009

Rozsah: 112 stran, barevné a černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-84-2

C e n a: 0 Kč

Kolektiv autorů. **OPUS VELEHRADENSIS – ZNAMENÍ NADĚJE**

Katalog k výstavě plastik akademického sochaře Otmara Olivy a fotografií MUDr. Jiřího Rohela.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 127 stran, barevné a černobílé foto

ISBN 978-80-86185-80-4

C e n a: 219 Kč

HABARTOVÁ, Romana a kol.

FRANTIŠEK KRETZ (1859–1929) – SBĚRATEL, NÁRODOPISEC, NOVINÁŘ

Katalog navazuje na výpravnou výstavu Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 204 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-86185-82-8

C e n a: 156 Kč

VACULKOVÁ, Ida et al. **VACULKOVI: UMĚNÍ ČISTÉHO SRDCE.**

[Texty Milada Frolcová... et al.]

Katalog ke stejnojmenné výstavě představuje život i dílo Vladislava a Idy Vaculkových.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 157 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-87671-16-0

C e n a: 190 Kč

PRŮVODCE

TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.

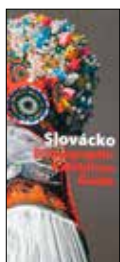
PRŮVODCE NÁRODOPISNOU EXPOZICÍ SLOVÁCKO

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 46 stran

ISBN 978-80-87671-11-5

C e n a: 20 Kč

TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.

SLOVÁCKO ETHNOGRAPHIC EXHIBITION GUIDE

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 46 stran

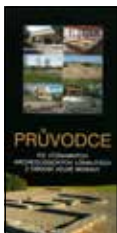
ISBN 978-80-87671-14-6

C e n a: 20 Kč

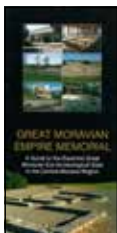
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.
**FÜHRER DURCH DIE ETHNOGRAFISCHE AUSSTELLUNG
MÄHRISCHE SLOWAKEI**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
Rozsah: 46 stran
ISBN 978-80-87671-13-9
C e n a: 20 Kč

VAŠKOVÝCH, Miroslav.
**PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH
LOKALITÁCH OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**

Vydal: Slovácké muzeum a Zlínský kraj v roce 2002
Rozsah: 14 stran
ISBN 80-86185-21-4
C e n a: 15 Kč

VAŠKOVÝCH, Miroslav. **GREAT MORAVIAN EMPIRE MEMORIAL:
A GUIDE TO THE ESSENTIAL GREAT MORAVIAN ERA
ARCHEOLOGICAL SITES IN THE CENTRAL MORAVIA REGION**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005
Rozsah: 10 stran
C e n a: 15 Kč

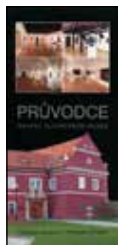
TARCALOVÁ, Ludmila.
PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 A 93

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003
Rozsah: 10 stran
ISBN 80-86185-22-2
C e n a: 15 Kč

FROLEC, Ivo.
PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003
Rozsah: 21 stran
ISBN 80-86185-23-0
C e n a: 15 Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie.
PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 13 stran

ISBN 80-86185-45-1

C e n a: 15 Kč

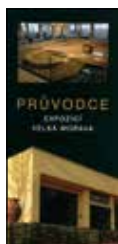
MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.
A GUIDE TO THE GALLERY OF THE SLOVÁCKÉ MUSEUM

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 13 stran

ISBN 80-86185-49-4

C e n a: 15 Kč

GALUŠKA, Luděk; FROLEC, Ivo a VAŠKOVÝCH, Miroslav.
PRŮVODCE EXPOZICÍ VELKÁ MORAVA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 28 stran

ISBN 978-80-86185-85-9

C e n a: 15 Kč

CD

VAŠKOVÝCH, Miroslav a ČÍHAL, Robert. **VELKÁ MORAVA - CD**

Multimediální dvojazyčné

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

C e n a: 267 Kč

STUDIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slováckého muzea č. 10/2005

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 251 stran

ISBN 80-86185-48-6

C e n a: 81 Kč

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slovákého muzea č. 12/2007
Vydal: Slováké muzeum v roce 2007
Rozsah: 246 stran
ISBN 978-80-86185-60-6
C e n a: 115 Kč

TĚLO JAKO KULTURNÍ FENOMÉN: JÁ NEJSEM DŘEVO, JSEM DUCH A TĚLO

Studie Slovákého muzea č. 14/2010
Vydal: Slováké muzeum v roce 2010
Rozsah: 196 stran
ISBN 978-80-86185-89-7
C e n a: 173 Kč

AGRÁRNÍ STRANA A JEJÍ ZÁJMOVÉ, DRUŽSTEVNÍ A PENĚŽNÍ ORGANIZACE

Studie Slovákého muzea č. 15/2010
Vydal: Slováké muzeum v roce 2010
Rozsah: 226 stran
ISBN 978-80-86185-90-3
C e n a: 0 Kč

REGIONÁLNÍ ZVLÁŠTNOSTI POLITIKY AGRÁRNÍ STRANY V OBDOBÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Studie Slovákého muzea č. 17/2012
Vydal: Slováké muzeum v roce 2012
Rozsah: 245 stran
ISBN 978-80-87671-01-6
C e n a: 0 Kč

LÉČENÍ A LÉČITELSTVÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slováké muzeum v roce 2015
Rozsah: 335 stran
ISBN 978-80-87671-22-1
C e n a: 0 Kč

EROTIKA V LIDOVÉ KULTUŘE

Vydal: Slováké muzeum v roce 2017
Rozsah: 366 stran
ISBN 978-80-87671-33-7
C e n a: 150 Kč

SLOVÁCKO – SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 332 stran

ISBN 80-86185-13-3

C e n a: 46 Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2002

Rozsah: 292 stran

ISBN 80-86185-17-6

C e n a: 58 Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 392 stran

ISBN 80-86185-20-6

C e n a: 81 Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2004

Rozsah: 331 stran

ISBN 80-86185-28-1

C e n a: 81 Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 364 stran, barev. obr.

ISBN 80-86185-41-9

C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 380 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-50-8

C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 360 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-37-0

C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2007, ročník XLIX
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2008
Rozsah: 404 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-62-0
C e n a: 115 Kč

SLOVÁCKO 2008, ročník L
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2009
Rozsah: 432 stran, černobílé a barevné obr.
ISBN 978-80-86185-75-0
C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2009, ročník LI
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2010
Rozsah: 377 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-86-6
C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2010, ročník LII
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2011
Rozsah: 356 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-91-0
C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2011, ročník LIII
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2012
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-99-6
C e n a: 161 Kč

SLOVÁCKO 2012, ročník LIV
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2013
Rozsah: 413 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-05-4
C e n a: 173 Kč

SLOVÁCKO 2013, ročník LV
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2014
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-15-3
C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2014, ročník LVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2015

Rozsah: 391 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-21-4

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2015, ročník LVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016

Rozsah: 339 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-28-3

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2016, ročník LVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2017

Rozsah: 383 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-31-3

C e n a: 175 Kč

SLOVÁCKO 2017, ročník LIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2018

Rozsah: 375 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-35-1

C e n a: 175 Kč

TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ V ČASOPISU SLOVÁCKO

- příspěvek je nutné odevzdat v elektronické podobě v textovém editoru Word
- fotografická příloha: v elektronické podobě nejlépe ve formátu JPG (rozlišení alespoň 300 dpi), případně originál fotografie v papírové podobě (redakce zajistí naskenování či přefocení)
- písmo: Times New Roman
- název příspěvku: velikost 12 tučně, verzálkou
- jméno, příjmení, název instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text: velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- forma bibliografické citace viz www.slovackemuzeum.cz/doc/107/
- autobiografický údaj za studií: kurzívou titul, jméno a příjmení, rok narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby (vzor): Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.
- maximální rozsah studie 36 000 znaků (včetně mezer)
- maximální rozsah zprávy 10 000 znaků (včetně mezer)
- české resumé v rozsahu do 1800 znaků (včetně mezer)

PF 2019

Slovácké muzeum
v Uherském Hradišti

